

જરબાઈ નવરોજી લાંબ

સંસાર મિત્ર

અથવા

ઘરઘતુ અને વૈદક નુસખાઓનું ઉપયોગી પુસ્તક

જેની અંદર

જાત જાતની ૪૦૦ બાબતોને લગતા

૪૦૦૦ નુસખાઓનો સંગ્રહ કીધો છે.

બીજી આવૃતી.

રચનાર

જરબાઈ નવરોજી ઘાંમ.

ઠેકાણું—નં૦ ૩૪૩ ચોપાટી, ઓરીઅંન્ટ કલબની પાસે

મુંબઇ.

કિંમત રૂપ્યા ત્રણ.

૧૯૨૬.

રૂસ્તમ એન. વાચ્છાગાંધીએ મુંબઇ, કોટમાં નાં૦ ૧૬, બ્રીટીશ હોટલ લેન, એપોલો સ્ટ્રીટ મધે સાંજ વર્તમાન પ્રેસમાં છાપ્યું.

પ્રગટ કરનાર બાઇ જરબાઇ નવરોજી લામ

ઠે:—૩૪૩, તુર મેનશન—ચોપાટી, મુંબઇ.

અર્પણ પત્રીકા.

મારાં બહેસ્તનશીન વહાલાં માતાજી તથા પીતાજીને
હેત અને આભારની લાગણી સહીત આ મારૂં
પુસ્તક માનપુર્વક અર્પણ કરૂં છું.

દીબાચો.

આ પુસ્તકમાં સમાવેલી દરેક ઘરસંસારી ઉપયોગી બાબતો ઘરબારની સફાઇ સુઘડાઇ, ખોરાકી, ઝાડપાન, જીવજંતુઓ, કપડાંને લગતી તેમજ સરસામાન વિગેરેનું ભાગતુટ સમારવા અને સાફસુફ કરવાની ઘણીક સુગમ પડતી રીતો સાથે કેટલીક વહેવારૂ બાબતો જેવી કે તોલ માપના હીસાબો, કોઠાઓ અને કોષ્ટકો તેમજ બીજી પરચુરણ વપરાસની ચીજોને લગતી સમજણ સર્વે એમાં આપેલી છે. દવાદારૂ તથા સાધારણ દુખદરદના ઊપાયો પણ જરૂરની વખતે દરેકને ઊપયોગી થઇ પડે એવા હેતુથી આ ચોપડીના છેલ્લા ભાગમાં દાખલ કર્યાં છે, સાથે થોડાક દેશી નુસખાઓ પણ આપ્યા છે.

એ સર્વે બાબતોને લગતાં અંગ્રેજીમાં ઘણાંક લખાણો અને ચોપડીઓ તરેહવાર નુસખાઓને લગતી મારા વાંચવામાં આવી છે, તે ઊપરથી તેમજ મારા અંગત અનુભવપરથી આ પુસ્તક ઊપયોગી થઈ પડે એવા ઈરાદાથી રચ્યુ છે.

પહેલી આવૃતીમાં સમાવેલી ૩૮૬ બાબતોમાં થોડીક હાલમાં વધી છે અને તેને લગતા ૩૦૦૦ નુસખાઓ આમલ આપેલા તેમાં સુમારે ૧૦૦૦ જેટલાનો વધારો થયો છે.

દરેક બાબતોને લગતા નુસખાઓમાં વપરાતી જણસો તેજાબો ગામઠી તથા વિલાયતી વિગેરેના નામો બન્ને ભાષામાં લખીને તેને લગતી સમજણ છેલ્લાં પ્રકરણમાં આપેલી હોવાથી તે નામો-સંબંધી મુશ્કેલી પડશે નહિં.

કેટલીક ચીજોનું માપ તોલ કદાચને લખેલું નહિ હોય ત્યાં આપણી સમજ અને ખપ મુજબ લેવું અથવા વાપરવું. એમાંના કેટલાક ઘરઘતુ તથા દવાદારૂના નુસખાઓ અજમાવતી વખતે કોઇ ચીજ કદાચને બગડે કે નુકશાન પહોંચે તે માટે લખનાર જવાબદાર નહિ ગણાય, એટલું છતાં જણાવવું તો જોઇએ કે તે નુસખાઓ ઘણીક જાણીતી ચોપડીઓમાંથી લીધેલા છે.

હાલના જમાનાની કેળવણી પામેલી તેમજ અંગત અનુભવ ધરાવનારી મારી બહેનપણીઓ કદાચ આ પુસ્તકમાં સમાવેલી બાબતોથી જાણકાર હોય એ બનવા જોગ છે, પરંતુ મારી નાની બહેનપણીઓ તેમજ પરકોમની બાનુઓ જેઓ અંગ્રેજી ભાષા નહિ જાણતાં હોય તેઓ સર્વેને ઘણી ઉપયોગી થઇ પડશે એવી આશા રાખું છું.

"સ્ત્રીની ફરજો"નાં પહેલાં પ્રકરણમાં એક સ્ત્રી તરીકે મારા નાકેશ વિચારો ફકટ દરશાવેલા છે.

ખોદાની મહેરથી આ બીજી આવૃતી બહાર પાડતાં મને વધુ ખુશાલી ઉપજે છે કારણ કે સાહિત્યની પહેલી કોશીશમાં મને મારા મહેરબાન મિત્રો, ખેશ કુટુંબ તથા બીજાઓ તરફથી ઘણું ઉત્તેજન મલવાથી પહેલી આવૃતીની ૧૦૦૦ નકલો ઘણા ટુંક વખતમાં પુરી થવાથી બીજી આવૃતી કાઢવાની મને ઉલટ આવી છે, તેમજ એ ચોપડી માટે ઘણાંક આગેવાન અને ભણેલાં બાનુઓ તથા ગ્રહસ્થો, સ્કુલનાં પ્રીનસીપલો અને અત્રેના જાણીતા ગુજરાતી ન્યુસપેપરોના અધિપતિ વિગેરેએ ઘણા સારા અભીપ્રાય મારી પર લખી મોકલ્યા છે જે ઘણાંકોના વાંચ્યામાં પણ આવ્યા હશે.

આ તકે મને ઉત્તેજન આપવા માટે હું એ સર્વેનો દીલોજાન આભાર માનું છું અને ભવિષ્યમાં બીજી વધુ કોશીશ કરવા સામર્થ-વાન થવાની ઉમેદ રાખું છું.

જો કે આ બીજી આવૃતી વખતે પહેલીમાં થોડાક સુધારા વધારા કરવામાં આવ્યા છે તો પણ વાંચનાર હજુરબી કંઇ ખામી કે ભુલ જણાવશે તો ઉપકાર સાથ તેપર ધ્યાન પુગાડવામાં આવશે.

જરબાઇ નવરોજી લાંમ.

મુંબઇ, તા૦ ૨૬ મી અકટોબર ૧૯૨૫.

સંસાર મીત્ર.

સાંકળીયું.

પ્રકરણ ૧.

પાનું ૧ થી ૨.

૧ સ્ત્રીની ફરજો.

પ્રકરણ ૨.

પાનું ૨ થી ૧૩.

ઘરબાર, ફરનીચર, લાકડકામ વિગેરે.

૨-પૉલીશના તેમજ સાદા સામાનની સફાઈ તથા ડાઘો કાઢવા, ૩-પૉલીશ બનાવવી ને લગાડવી તથા પૉલીશનાં કાગળો, ૪-લાકડાંમાં ઊધઈ, આગમાં બળે નહિ તથા વૉટરપ્રુફ કરવુ, ૫-લાકડાંમા ખીલા, સ્ક્રુ મારવા અને કાઢવાની રીતો, ૬-લાકડાનાં પીપ સાફ કરવા ને ગળે નહિ તેમ બનાવવાં, ૭-રંગના તથા વારનીશ પૉલીશનાં બારી બારણાં, ૮-મોટા નાના ઘરના સામાનને લગતી સુચનાઓ, ૯-ગોદડા, બીછાના વિષે.

પ્રકરણ ૩.

પાનું ૧૩ થી ૨૦.

બળતણ, ભઠ્ઠી, તથા દીવાબત્તી, તેલ વિગેરે.

૧૦-બાળવાના લાકડાં, ૧૧-કોલસો, ૧૨-ચોખંડના ચુલાની ભઠ્ઠી વિષે, ૧૩-ગેસની લાઈટ તથા ચુલા, ૧૪-ઇલેક્ટ્રીક લાઇટ, ૧૫-બત્તી જાત જાતની, મુનો, કાકડા, ચીમની સાફ કરવી, ૧૬-મીણબત્તી, ૧૭-તેલ જાત જાતનાં ઓલીવ ઓઇલ કેરોસીન, પેટ્રોલ, પેરેફીન, ટરપીનટાઇન વિગેરે.

પ્રકરણ ૪.

પાનું ૨૧ થી ૨૯.

વાસણો કાચ તથા કોડી, મટોડીનાં ધોવા, ડાઘો કાઢવા અને ટકાઉ બનાવવાં વિષે.

૧૮-ધોવાની રીતો, ૧૯-ડાઘો કાઢવા, ૨૦-જલદી ભાગે નહિ તેવાં ટકાઉ બનાવવાં, ૨૧-સીસી બાટલીઓના બુચ મારવા ને ખોલવા, ૨૨-બાટલી પરની ટીકીટ કાઢવી તથા વળગાડવી, ૨૩-ઇનેમલનાં વાસણો, ૨૪-કોડીના બેસીન, બોલ વિગેરે, ૨૫-મટોડીનાં વાસણો વિષે.

પ્રકરણ ૫.

પાનું ૨૯ થી ૩૪.

વળગાડવા માટે વપરાતી ચીજો અને તે બનાવવાની રીતો.

પ્રકરણ ૬.

પાનું ૩૪ થી ૪૧.

વળગાડવાની કેટલીક ચીજો આખી તેમજ ભાંગેલી: કાગળ, કપડું તથા કાચ કોડી, પત્થર, ધાતુ વિગેરે.

પ્રકરણ ૭.

પાનું ૪૧ થી ૪૩.

છરી, કાંટા ચમચા સાફ કરવા.

પ્રકરણ ૮.

પાનું ૪૩ થી ૫૫.

ધાતુની દરેક જાતની બનેલી ચીજો સાફ રાખવા વિષે.

પ્રકરણ ૯.

પાનું ૫૬ થી ૬૦.

માર્બલ, પત્થર, હાથીદાંત, હાડકાં વિગેરે સાફ કરવા.

પ્રકરણ ૧૦.

પાનું ૬૦ થી ૬૯.

જમીનને લગતી બાબતો, કોબો, લાદી, લીનોલીઅંમ, ગાલીચો, સાદડી, લાકડાંની ભોંય વિષે.

પ્રકરણ ૧૧.

પાનું ૭૦ થી ૭૪.

ભીંત સંબંધી, તથા ઓરડાની હવા સોજી રાખવી,

પ્રકરણ ૧૨.

પાનું ૭૫ થી ૭૯

કાચ સર્વે જાતનાં બારીબારણા, આરસીઓના ડાઘો કાઢવા, કાચને કાપવા, રંગીન પીકચરો કાચપર પાડવાં તથા લખવું.

પ્રકરણ ૧૩.

પાનું ૭૯ થી ૮૩.

પીકચરો, ફોટોગ્રાફ, ફ્રેમ વિગેરેની સફાઇ.

પ્રકરણ ૧૪.

પાનું ૮૪ થી ૯૨.

લખવા વાંચવા તથા કાગળની ચીજો, શાહી પેનસીલ ટીકીટ, નોટ પારખવી, ગાયન, વાજીંત્રો, વિગેરે.

પ્રકરણ ૧૫.

પ્રકરણ ૧૬.

પ્રકરણ ૧૭.

પ્રકરણ ૧૮.

પાનું ૧૨૬ થી ૧૩૩.

કપડાંને પાણીથી ધોવા વગર સાફ કરવાં (ડ્રાઇ ક્લીનીંગ).

પ્રકરણ ૧૯.

પાનું ૧૩૩ થી ૧૪૩.

ડાઘો ઘણીક જાતના કાઢવા, સુતરાઊ ગરમ તથા રેશમી કપડાં પરથી.

પ્રકરણ ૨૦.

પાનું ૧૪૩ થી ૧૪૯.

કપડું રંગવા, ઓસવવાની રીતો, રંગોની મેળવણી તથા કપડાંના જુદા જુદા પ્રયોગ.

પ્રકરણ ૨૧.

પાનું ૧૪૯ થી ૧૬૦.

ચાલુ વપરાશની તેમજ શરીરના ઊપયોગની ચીજો બ્રશ, નીખીઆ, સાબુ, પાઊડર, તેલ તથા અત્તર, ગ્લવ્સ, પીછાં, છત્રી, વિગેરે.

પ્રકરણ ૨૨.

સોનું, રૂપું સાફ કરવું, મોતી અને તેના તોલ, કોઠા, તથા ઝવેરાતમાં વપરાતાં કીમતી ને હલકાં નંગો વિષે.

પ્રકરણ ૨૩.

પરચુરણ બાબતો ને તેની સમજણ.

પ્રકરણ ૨૪.

પાનું ૧૮૦ થી ૧૯૫.

બગીચો, ઝાડપાન, ખાતર, બી, તથા ઝાડપરના નાશકારક અને બીજાં જંતુઓ, કીડ, કામળીઆ, તીડ, દેડકા, ભમરા, સાંપ, વિગેરે.

પ્રકરણ ૨૫.

પાનું ૧૯૫ થી ૨૦૭

જુદી જુદી જાતનાં જાનવરો તથા જીવજંતુઓ વિષે.

પ્રકરણ ૨૬.

પાનું ૨૦૭ થી ૨૧૧.

મરઘાં Poultry ની જતન તથા બીજાં પંખીઓ.

પ્રકરણ ૨૭.

પાનું ૨૧૧ થી ૨૧૫.

માછલી દરેક જાતની તથા જાત જાતનું ગોશ, સુપ, વિગેરે.

પ્રકરણ ૪૩.

પાનું ૨૭૩ થી ૨૭૬.

૩૦૬–કસરત કરવાની જુદી જુદી રીતો.

પ્રકરણ ૪૪.

પાનું ૨૭૬ થી ૨૮૬.

બચ્ચાંની જતન, ખોરાક, સાધારણ માંદગી વિગેરે.

૩૦૭–બચ્ચાંને લગતી સાધારણ બાબતો, ૩૦૮–દુધનો તથા બીજો ખોરાક, ૩૦૯–બચ્ચાંને નહવડાવવાની રીત, ૩૧૦–બચ્ચાંની ઉંઘ, ૩૧૧–દાંત વિષે, ૩૧૨–સાધારણ માદગીના ઘરધતુ ઉપાયો, ૩૧૩–નબલાં બચ્ચાં, રીકેત્સ, ૩૧૪–દવા પાવાની રીતને તેનું પ્રમાણ, ૩૧૫–બચ્ચાંનું વજન તથા વધનો સુમાર.

પ્રકરણ ૪૫.

પાનું ૨૮૬ થી ૨૯૨.

નર્સીંગ Nursing દરદીની માવજત વિષે.

૩૧૬–માવજત કરવાની રીતો. ૩૧૭–માંદગીમાંથી સારૂં થયા પછીની સંભાળ.

પ્રકરણ ૪૬.

પાનું ૨૯૨ થી ૨૯૯.

પોલટીસ, પ્લાસ્ટર, શેક તથા ભરવા ચોપડવાની દવાઓ, એંમબ્રોકેશન, કપીંગ, જળો, બ્લીસ્ટર વિગેરે.

૩૧૮–પોલટીસ જુદી જુદી રીતે બનાવવી, ૩૧૯–રાઇનું પ્લાસ્ટર, ૩૨૦–શેક જુદી જુદી રીતનો, ૩૨૧–ભરવા ચોપડવાની દવાઓ, તેલ એંમબ્રોકશન બનાવવાની રીતો; કપીંગ, બ્લીસ્ટર, જળો મુકાવવી.

પ્રકરણ ૪૭.

પાનું ૨૯૯ થી ૩૧૩.

ચામડીને લગતી બાબતો, તથા દરદોને તેપર લગાડવાની ચીજો.

૩૨૨–ચામડીની સફાઇ, અરાઇ, સેવત, ચાંઠાં, ૩૨૩–ચામડી સુંવાળી રાખવી, ચીરા, કરચલી, તડકાંથી કાળી થયલી વિષે, ૩૨૪–ખુજલી, કીડ, તેના મલમ જાતજાતના, તથા ખીલ, ફુલ્લાના ઉપાયો, ૩૨૫–મસા, છાગરા, આંટણ, દરાજ, ખરપસું વિગેરે, ૩૨૬–પરસેવો તથા હાથ પગની સફાઇ, ૩૨૭–ચામડીમાં પેસશ થયલી ચીજ કાઢવી અને શરીરમાં પેવશ કરવાની ચીજોની સંભાળ.

પ્રકરણ ૪૮.

પ્રકરણ ૪૯.

પ્રકરણ ૫૦.

પ્રકરણ ૫૧.

પ્રકરણ ૫૨.

પ્રકરણ ૫૩.

પાનું ૩૪૩ થી ૩૪૭.

મોઢાંની સફાઇ, જીભ, દાંતની સંભાળ.

૩૫૪–મોઢાંનો વાસ તથા કોગરા કરવાના, ૩૫૫–જીભ વિષે, ૩૫૬–દાંતની સંભાળ તથા લગાડવાનાં મંજન.

પ્રકરણ ૫૪.

પાનું ૩૪૭ થી ૫૫.

ગળું, ઠાંસો, હાંફણુ વિગેરે.

૩૫૭–ગળું દુખતુ તથા ગાઢો, અવાજ સુધારવો તથા ખુંટેલી ચીજો, અને કંઠમાળા વિષ, ૩૫૮–ઠાંસો સાધારણ તથા ગુંચનો અને તેના ઊપાયો, ૩૫૯–હાંફણુનો ઇલાજ.

પ્રકરણ ૫૫.

પાનું ૩૫૫ થી ૩૬૧.

આંખ, નાક, તથા કાંન વિષે.

૩૬૦–આખની જતન, ૩૬૧–નાક, ૩૬૨–કાન દુખે તેના ઉપાયો.

પ્રકરણ ૫૬.

પાનું ૩૬૧ થી ૩૬૫.

નખ તથા બાલની જતન.

૩૬૩–નખ સાફ રાખવાની રીત, ૩૬૪–બાલ ધોવા, ખોરો કાઢવો, કરચલી કરવી તથા કાળા કરવા વિગેરે.

પ્રકરણ ૫૭.

પાનુ ૩૬૫ થી ૩૭૪.

અકસ્માત વેળા તાત્કાલીક મદદ, તે બનતા અટકાવવા, પાટા બાંધવા તથા હાડકાં સંધાવાનો વખત તથા ઝેરી દવાઓના ઊપાયો.

૩૬૫–આગ, વીજળી ગેસ, કુવા દરીઆમાં નાહવા વિષે અને ડુબતા માણસને મદદ કરવી, ગાડી–ઘોડાના અકસ્માત વિગેરે, ૩૬૬–ઇજા પામેલાને ઉચકવાની રીત, ૩૬૭–પડી જવાથી વાગેલાનો ઉપાય, ૩૬૮–ભાગેલા હાડકાંપર પાટો બાંધવો તથા હાડકાં સંધાવાને લાગતો વખત, ૩૬૯–અકસ્માતો બનતા અટકાવવા, ૩૭૦–ઝેરી દવાઓ કે વસ્તુઓ ખાધાપીધામાં આવે તેના ઉપાયો.

પ્રકરણ ૫૮.

પાનું ૩૭૪ થી ૩૮૨.

દવાદારૂની પરચુરણ બાબતો ને તેની સમજણ, હુવા પાણી તથા બધી વનસ્પતીમાં સમાયલાં તત્વો, સુરજની રોશની તથા ચાલની ગણત્રી વિગેરે.

૩૭૧-દવા તથા ગોળીઓ ગળવા ને પીવાની રીતો, ૩૭૨-ગોળીઓ બનાવવી, ૩૭૩-કાવો વસાણાઓનો, સુનામખી. કરોશીઆ, સુથ, સારસા પેરીલા વિગેરેના, ૩૭૪-અર્ક જાત જાતના, ૩૭૫-કલોરોફોર્મ તથા દવા વિષે, ૩૭૬-કાંજી બનાવવાની રીતો, ૩૭૭-આલબ્યુમન વૉટર, ૩૭૮-વેસલીન, ૩૭૯-બોરીક લોશન, ૩૮૦-સાબુનું તેલ, ૩૮૧-ગ્લીસરીન, ૩૮૨-આયોડીન, ૩૮૩-લીસ્ટરીનની બનાવટ, ૩૮૪-ગલીચી તથા વાસ દુર કરે તેવી ચીજો, ૩૮૫-ચાક વિષે, ૩૮૬-નીમક અને તેનો ઊપયોગ, ૩૮૭-દારૂ પીવાની ટેવ છોડાવવાની રીત, ૩૮૮-માણસનું હાર્ત તથા મુવેલું માણસ પારખવું, ૩૮૯-ઊડતા રોગો વિષે, ૩૯૦-દંમમાં વાસ જતો અટકાવવો, ૩૯૧-ચાર મુખ્ય તત્વો અને તેની સમજણ, ઑક્સીજન, ૩૯૨-હાઇડ્રોજન, ૩૯૩-નાઇટ્રોજન, ૩૯૪-કાર્બન, ૩૯૫-સુરજની રોશની અને તેની ચાલની ગણત્રી મુજબ જુદા જુદા શહેરોના વખતો.

પ્રકરણ ૫૯.

પાનું ૩૮૨ થી ૩૯૪

દવાદારૂ તેજાબો, અને બીજી ઘણીક વપરાસની ચીજોના અંગ્રેજી તથા ગુજરાતી નામો અને તેની સમજણ.

૩૯૬-ઍસીડ-તેજાબો જાત જાતના.

પ્રકરણ ૧.

સ્ત્રીની ફરજો.

૧–દરેક સ્ત્રીએ પોતાના કુટુંબીઓની સુખ સગવડ સાચવવી.

ઘરબારને લગતુ નાનું કે મોટું દરેક કામકાજ પુરતી તકેદારી અને સમજ વાપરી કરવું યા કરાવવું જેથી ઘર સુખી ને તંદુરસ્તી ભર્યું સદા રહે.

A man's work is from sun to sun
A woman's work is never done.
સવારથી સાંજ પછી મરદને પરવાર,
સ્ત્રીની રાત દીનની જંજાળનો નહીં પાર.

દરેક બચ્ચાંઓને સંપૂર્ણ તન, મન અને આત્મીક કેળવણી આપ્યાથી તેમનું ભવિષ્ય ઝળકતું અને સુખી નીવડશે.

માતાઓએ પોતાની છોકરીઓને બીજી કેળવણી સાથે તેમની સંસારી જીંદગીમાં ઉપયોગી થઈ પડે એવા ઘર સંસારી હુન્નરોની તાલીમ આપવી કે જે વગર એક સ્ત્રી સંપૂર્ણ કેળવાયલી ગણાશે નહી.

કેળવાયલી અને સમજદાર માતા સો શિક્ષકની ગરજ સારે છે. મહાન નેપોલીયન જેવા બોલી ગયા છે કે,

"કહે નેપોલીયન દેશને, કરવા આબાદાન;
સરસ રીત એજ છે કે, દો માતાને જ્ઞાન." (સ્ત્રી બોધ)

કરકસરથી ખરચ કરવો, આપણા વડવાઓની આ કહેવત યાદ રાખવી કે "ઘરની કસર ને વહાણની સફર."

નાની યા મોટી આવકમાંથી જરૂર જોગો ખરચ કરી બાકીનું બચાવે તેજ ખરી સમજુ ઘર ધણીઆણી કહેવાય. સદા નીભે તેવો ખરચ પહેલાંથીજ રાખવો કે કોઇ પ્રસંગે આવકમાં ઘટાડો થાય તે વખતે મુશકેલ લાગે નહિ.

કરકસરથી બચાવેલું આપણને અડીભીડી કે ઘડપણમાં તેમજ ભવિષ્યમાં આપણાં બચ્ચાંઓને કામનું થઇ પડશે. કહેવત છે કે "કરકસરથી મેળવેલું ધન નવું પેદા કરવા બરાબર છે."

ખુદાએ આપણને જે હાલતમાં મુકયાં હોય તે ઉપર સંતોષ રાખી રહેવું, અને જો કોઇ વખતે આપણાં ઉપર ન ધારેલી મુશીબત આવી પડે તે વખતે ખુદાપર ભરોસો રાખી ધીરજથી ખમવું, અને મગજનું સમતોલપણું જાળવવું.

માંદગીના વખતમાં કશોબી ગભરાત કરવા વગર શાંત મને દરદીની માવજત કરવી, જે વિષે આગલ દરદીની માવજતવાલું પ્રકરણ જોવું.

પોતાના સંસારનું ગાડું સરલ રીતે ગબડાવવા ઉપરાંત આસપાસ નાઓનાં સુખ દુઃખ કે મુશ્કેલી વખતે બનતી મદદ કરવાની ફરજ બજાવવામા પછાત પડવું નહિ. ઈંગ્રેજી કહેવત મુજબ "Charity begins at home." ઘરની સખાવત પહેલી એ હમેશાં યાદ રાખવું.

ખુદાની યાદ, સાચવત, એકીનદારી, શાંત મીઠો સ્વભાવ, ઉદયોગ અને ઉમંગ, દયાળુ જીગર, સંતોષ અને સબુરી એ ગુણો એક સ્ત્રીના ખરા શણગાર સમાન છે. ઉપલા સદ્‌ગુણ ધરાવનાર સ્ત્રી પોતાના ધણી, બચ્ચાંઓ તથા આસપાસના સર્વનો ચાહ અને માન સાથ પોતાનો સંસાર ફતેહમંદીથી ચલાવવાને સામર્થવાન થઈ શકશે.

પ્રકરણ ૨.

ઘરબાર–ફરનીચર–લાકડકામ વિગેરે, પૉલીશના તેમજ સાદા સામાનની સફાઇ.

૨–**ઝાંખી પડેલી પૉલીશ** સ્પીરીટ ઓફ વાઇન લગાડવાથી ચળકશે બેલ તેલને એસેટીક એસીડ Acetic acid ભેળી રૂની પોટલીએ લગાડવું, અથવા તો ઓલીવ ઓઇલને ટરપીનટાઇન ભેળી વાપરવું. ગરમ પાણીમા પેરેફીન ભેળી ફ્લેનલ વડે નુછ્યા પછી બીજી ફ્લેનલને સરકામા બોળી પાછું ઘસવાથી ચળકાટ આવશે.

ખાણાની ટેબલની પૉલીશ ગરમ ડીશ મુકતા અથવા પાણીના ડાઘો પડવાથી ખરાબ થાય તો એમોનીઆ લગાડી નુછવી, અથવા તો ઓલીવ ઓઈલમાં થોડું નીમક પીગળાવી તે ડાઘો ઉપર રેડી એક કલાક રહેવા દઇને નુછવું. ટરપીનટાઇન ફ્લેનલ વડે લગાડવું.

કેરોસીન તેલ ઉપલા ડાઘ ઉપર કપડાંએ લગાડી બીજા સોજા કપડાં પર કોલોન–વૉટર નાખી નુછવાથી સાફ થશે. ઘણાં ગરમ પાણીમાં કટકો બોળીને નુછવાથી ડાઘ નીકળશે.

એસંસ ઓફ પેપરમીન્ટ અથવા સ્પીરીટ ઓફ કેમફર ફ્લેનલના કટકા પર લઇને લગાડયા પછી સારી પૉલીશનો હાથ તુરત મારવો.

ફરનીચર પર વારનીશ લગાડવા એક ગેલન સ્પીરીટમા એક રતલ લાખ ને બે ઔંસ બેનઝાઇન ભેળવું.

નખના ઘસા પડેલા ઓકઝેલીક એસીડ બે ભાગ ને ગરમ પાણી એક ભાગમાં ભેળી કપડાં વડે નુછવા.

માખ, મચ્છરના ડાઘ કાઢવા સ્પીરીટ ઓફ વાઇન અથવા તો જીન દારૂ નરમ કપડાંમાં બોળી નુછી નાખવું. સફેદ ડાઘ ઉપર સ્પીરીટ ઓફ કેમફર લગાડવું.

ડાઘો લાંબા વખતના પડેલા માટે ઓલીવ ઓઈલમાં થોડુંક વાટેલું નીમક ને આટો ભેળી પેસ્ટ જેવું ઘટ બનાવીને નરમ કપડાએ ઘસવાથી ડાઘો નીકળે છે.

મોરથુથુ પાણીમાં નાખી બ્રુચ વડે પાણી લાકડાં પર ઘસવું પછી સ્વચ્છ પાણીએ ધોઇ નાખવું, લાકડાંનો રંગ ઝાંખો કે ખરાબ થાય તો સુકાય ને પૉલીશ લગાડવી. કલોરોફામ કોઇબી ડાઘો કાઢશે.

આયોડીનના ડાઘ બ્લોટીંગ પેપરે દાબવા પછી કપુરનો અર્ક લગાડવો.

શાહીના ડાઘ ઉપર સુરોખાર Nitre પાતલું કરી પીછી વડે લગાડવું, સરકો લગાડવાથી પણ નીકળે છે.

મીણના ડાઘ માટે ટરપીનટાઇન લગાડી મીણ કાઢયા પછી સાબુના ગરમ પાણીએ ધોવું, અથવા ખળખળતાં પાણીએ નુછવા.

મેસના ડાઘ ઉપર પેરેફીન અથવા એમોનીઆમાં ઝીણું કપડું બોળી નુછી નાખવું.

ચીકાશના ડાઘ ઝીણા સફેદ કાગળે નુછયાથી જાય છે, આટો છાંટવાથી ચીકાશ જશે.

પર્લએશ ને કળીચુનો પાણીમાં મેળવી નાંખી ગાળી રાખી ખપ પડે ત્યારે બીજા પાણીમા થોડું ભેળી ચીકાશ કે મેલા ડાઘ પર લગાડવું.

ઘસા પડેલા પૉલીશપરથી કાઢવા અખરોટને ભાંગી અંદરનો ભાગ તેપર ઘસવો સહેજ ગરમ કીધાથી તેમાંનો તેલનો ચીકાશ સહેલાઇથી નીકળી ઘસા પડેલા જલદી સાફ થશે.

ગોબા પડેલા પર બ્લોટીગ પેપરનુ જાડું પડ કરી ખળખળતા પાણીમાં બોળી બે ત્રણ વખત મુકવાં પછી તેપર ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી, ગરમીથી લાકડુ ફુલી સરખું થશે.

માહુગનીનું લાકડું ઠંડાં પાણીમાં કપડું બોળી નુછી સુકું કરવુ. માહગનીના લાકડાં પરના ઘસા પર બેલ તેલ લગાડવું.

માહગનીનાં લાકડાં પર ગરમ ચીજ ઢોલાયાથી ડાઘો પડેલા કાઢવા ઓલીવ ઓઇલ લગાડી બે દિવસ રહેવા દઈ પછી તે પર ટરપીનટાઇન બીજા બે દિવસ રાખી છેલ્લે પૉલીશ કરવી. સરકો ને પાણી ભેગી લગાડવાથી પણ ડાઘો નીકળે છે.

લાલ ઘેરા રંગના માહુગનીનાં લાકડાં સારૂ પરમેંગનેટ ઓફ પૉટેશ નામની દવા પાણીમા પીગળાવી પીછી વડે લગાડવી.

પૉલીશના સામાન પર ભીની સરદ હવાથી ઝાંખ પડી બ્લુ રંગ થાય તો શેમોઆ લેધર પર બે ત્રણ ટીપાં મીઠું તેલ નાખી નુછયા પછી હાથની હથેલી વડે ઘસવું.

ઓકનું જુનું ઝાંખુ પડેલું લાકડું બીઅર દારૂ ગરમ કરી તે પર લગાડવા પછી મધપુડાનું મીણ ધમીને છેલ્લે શેમોઆ લેધરે નુછવાથી નવા જેવું થશે, અથવા સ્ત્રોંગ સોડાખારનું પાણી લગાડવું. પાણી સાથે કાચી અખરોટનાં કોટલાં ઉકાળી લેવું.

સફેદ લાકડું લાંબો વખત પડી રહેતાં ખરાબ થયલું એમોની-આમાં ઝીણી સફેદ રેતી ને સાબુનો ભુકો ભેળીને ઘસી સાફ કરવું. હવા ઉજાસમાં સોજું રહેશે, બંધ જગ્યામાં પીળું થઇ જાય છે.

નકશીના પોલીશના સામાનમાંથી ધુળ કચરો કાઢવા પેટ્રોલમાં પીછી બોળીને બધા ખાંચામાં ફેરવવી અથવા તો ટરપીનટાઇન ને પેરેફીન એક સરખું ભેળી તેમાં પીછી બોળી કપડાંએ પીછી નુછી નાખવી યાતો હવામાં સુકાયા પછી તે વડે નકશી સાફ કરવી. ગરમી કે આતશ નજદીક તેમ કરવાથી સળગી ઉઠશે માટે સંભાળ રાખવી.

નકશીનો સામાન સાફ કરવા વન્ડર મીસ્ટ Wonder mist નામની એક જાતની પૉલીશ મોટરના કારખાનાંવાળાને ત્યાંથી મળે છે. તેની સાથની અથવા બીજી કોઈબી જાતની પીચકારી વડે સામાન પર તે પૉલીશ છાંટીને પછી કપડાં વડે ઘસીને નુછવાથી નકશીમાંની ધુળ કચરો નીકળીને પૉલીશ જેવો ચળકાટ આપશે.

પિત્તળ અથવા ધાતુ લાકડામાં કોતરીને બેસાડેલું Inlaid હોય તો બેલ તેલમાં ત્રીપોલી પાઉડર Tripoli powder ની ભુકી ભેળી ઘસીને નુછવાથી સાફ થશે.

ટેબલ રાંધણીમાં વપરાતી સાફ કરવા માટે ગરમ પાણીમાં કળી ચુનો નાખીને ઘસીને ધોયા પછી કપડાંએ નુછી નાખ્યાથી લાકડું સોજું નવું જેવું લાગશે, ઘણી ખરાબ થયલી હોય તો ગરમ પાણી સાથે સાબુ પણ લેવો, જોઇએ બારીક રેતી સાથે ભેળવી.

જેપાનીસ તથા ચીનાઇ લાકડાંનો સામાન જેને Lacquer ware કહે છે તેને સાફ કરવા માટે મીઠું તેલ અથવા ઓલીવ ઓઈલ નરમ કપડાં વડે લગાડવું, લીંબુનો રસ યા છાસ પાણીમાં ભેળી લગાડી ગરમ જગ્યામાં રાખી સુકાયને શેમોઆ લેધરે નુછવુ.

ઉપલા લાકડાંની ટ્રે પર ગરમ ચીજ મુકવાથી ડાઘો પડે તો ભૂકાં પાણીમા કપડું બોળી નુછવી. વધુ ખરાબ થયલી હોય તો ઉપલી કોઇબી જાતનું તેલ લગાડી તેપર આટો ગરમ કરી છાંટીને નુછવાથી સાફ થાય છે.

રંગેલા સોજા સામાનપરના ડાઘો વરસાદના પાણીથી નીકળે છે, છેલ્લે કપડાંપર થોડુંક વેસલીન લઇ ઘસવું.

કબાટ પેટી કે ખાનાનું લાકડું નવી પૉલીશ લગાડવાથી વળગી જઈ સહેલાઇથી ઉઘાડ ઢાંક નહી થાય તો નરમ બી. બી. ની સુખડ પેન કીનારીપર ઘસવી અથવા બ્લેક લેડ Black lead

નામની ભુકીને કીનારીપર છાંટવાથી સહેલું થશે. સુકો સાબુ કે મીણબત્તીનો ટુકડો ઘસવો.

કબાટ તેમાં હવાયલો કે ઉબાયલો વાસ બંધ પડી રહેતાં આવે તો તડકાને વખતે બારણું થોડીક વખત ઉઘાડ ઢાંક કર્યા કરવું જેથી બહારની સોજી ખુલ્લી અને ગરમ હવા કબાટમાં જવાથી ઉપલો વાસ, ભીનાશ વિગેરે નીકળી જશે, અથવા તો થોડો વખત સુધી બારણા ખોલી નાખવાં.

કબાટ ગોઠવવી ખસેડીને પાછી ગોઠવતી વખતે બારણાઓ ઉઘાડી જોતાં નીચેથી ઘસાતું હોય તો તે બાજુના બારણાની નીચે પગ આગળ કાગળ યા લાકડાંની કપચી મુકવી અને ઉપરથી બારણું ઘસાય તો પાછલા પગ નીચે કંઇ મુકવું. ટાઇટ મીજાગરાંમાં તેલ મુકવું,

ધોલીયા લાકડાંના સાલમાંથી ઢીલા થઇ હાલતા હોય તો તેના સ્ક્રુ કાઢી તે પર ન્યુસ પેપર અથવા પાતલું કપડું વીંટાળી પાછા પોવાથી ટાઇટ બેસશે.

સામાનની નીચે એમોનીઆનું પાણી સ્ટ્રોંગ બનાવી પહોળાં વાસણમાં થોડે વખતે મુકયાથી ઉધઈ કે જંતુઓ થતાં નથી.

સામાન ભીંતને લાગીને ઘસાતો અટકાવવા માટે ઝીણાં પાતળા રબરનાં બટન જેવા ગોળ ટુકડા પીઠે વળગાવવા, અથવા તો જુના ગ્લવ્સની આગળીઓ કાપી તેમાં રૂ ભરી પીઠે ઝીણી ટેકસ વડે બેઉ નાકાઓપર જડી દેવી.

જુના યા નવા નેતરના સ્ટુલ ઉપર ક્રેટોન અથવા કોઈબી જાતનાં કપડાંનું કવર કીધાથી શોભે છે, પગ મુકવા માટે વાપરવા હોય તો જાડા ગાલીચાના ટુકડાએ ઉપલી રીતે ઢાંકી દેવું.

પૉલીશ બનાવવી, લગાડવી, પૉલીશના કાગળો.

૩–**પૉલીશ સાધારણ** માટે સરકો ને કોઇ પણ જાતનું તેલ ભેળી વાપરવું.

એક ભાગ લાખ ને આઠ ભાગ દારૂનો અર્ક Alcohol લેવો.

ટરપીનટાઇન એક ભાગ ને મીઠું તેલ અથવા બેલ તેલ બે ભાગ ભેળવાથી પૉલીશ બનશે. બેલ તેલ, સરકો ને ટરપીનટાઈન સરખાં વજનનું લેવું.

મીણ્ ચાર ઔંસની બારીક ભુકી છુરી વડે ઓખવી ને તે લાહી જેવું બને તેટલી તેમાં સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇન ભેળવી, રાજમ પા ઔંસ બારીક વાટીને તેમાં પીગળાવ્યા પછી થોડો સરકો ભેળી ખુબ હલાવીને પૉલીશ વાપરવી; જોઇએ તો થોડો કેસ્ટીલ સોપ સાથે દારૂનો અર્ક લેવો.

બેલ તેલ એક પાઇંટ, દારૂનો અર્ક Alcohol તેટલોજ લઇ તેમાં લાખ બે ઔંસ પીગળેને એમોનીઆ અથવા કલોરોફોર્મ બે ઔંસ ભેળી પૉલીશ કરવા લેવું.

ફેરબાના રંગની પૉલીસ માટે ફેરબાનો નાનો કટકો ગુંદરના પાણીમાં પીગળાવી તેમાં સોજુ નીતર્યું બેલ તેલ રેડી ચુલ્હે ઘટ કરી ઉતારીને થોડુંક ટરપીનટાઇન ભેળી લાંબા દિવસ વેર રાખ્યા પછી એ પૉલીશ કોઇબી સામાન પર લગાડવી.

સફેદ રંગ માટે આઈસીંગગ્લાસમાં પાણી નાખી ચુલ્હે ઉકાળતી વખતે તેમાં થોડો સફેદો નાખી ઘટ માવા જેવું થાય ને સુવાળાં લાકડાં ઉપર નાખી સફાઇથી ઘુટયા કરવું, એ રીતે બે ત્રણ વખત કીધાથી લાકડું હાથીદાંત જેવા સફેદ રંગનું ચળકટું બને છે.

સફેદ ઉપલી રીતે કીધેલા સામાનને સાફ રાખવા ટરપીનટાઇન આઠ ભાગને સોજુ સફેદ મીણ એક ભાગ બેઉ ચુલ્હા પર ગરમ કરીને જાડાં કપડાં વડે ઘસીને લગાડવું.

સેટીન વુડને પૉલીશ કરવા મેથીલેતેડ સ્પીરીટ એક પાઇંટ હળદરની ભુકી દોઢ ઔંસ, રેત્ચી અર્ધો ઔંસ ભેળવો.

કાળા રંગની પૉલીશ માટે પાણીમાં માંયફળની ભુકી તથા હીરાકસી સરખાં વજનની ઉકાળી તેમાં થોડીક કાજળ ભેળવાથી બને છે તૈયાર પૉલીશ પણ ઘણી જાતની મળે છે.

ઘણા જુના સામાનને એક ભાગ બેલતેલ ને અર્ધો ભાગ કેરોસીન ભેળી લગાડવું.

નકશીના સામાનમાં લગાડવાની પૉલીશ—એક પાઇંટ સ્પીરીટ ઓફ વાઇનમાં સફેદ રાજમ બે ઔંસ તથા શીલ લાખ તેટલા વજનની ભેળી ચુલ્હા પર સહેજ ગરમ કરી ને પીંછી વડે નકસી તેમજ ખાચાઓમાં લગાડવું, ધુળ કચરો વિગેરે કાઢવાની રીત આપી છે તે મુજબ સાફ કરીને પછી પૉલીશ લગાડવી.

અખરોટનાં લાકડાં પર પૉલીશ કરવા મીઠું તેલ ને ટરપીનટાઇન એક સરખા વજનનું ભેળી લગાડવા પછી સ્પીરીટ ઓફ વાઇન કપડાં વડે લગાડવાથી ચળકાટ આવશે. સેટીન વુડને પણ ઉપલીજ રીતે પૉલીશ કરવી.

ક્રીમ ફરનીચર માટે બનાવવા કાચું બોઇલ્ડ કીધા વગરતું અલસીનું તેલ છ ઔંસ, સફેદ સરકો ને સ્પીરીટ ઓફ વાઇન તથા સુરમો દરેક ત્રણ ઔંસ લઇ બધું સાથ મેળવી ઘટ થાય ને છેલ્લે સુરમો ભેળી વાપરવું.

પેસ્ટ બનાવવા માટે કોઇબી જાતની પૉલીશમાં જોઇએ તેવા રંગનું મીણ તથા રાજમની ભુકી મેળવી ઘટ બનાવી કપડાં વડે ફરનીચર ઉપર લગાડવું. ટરપીનટાઇનને ને બેલ તેલ સરખું લઈ થોડું મધપુડાનું મીણ પીગળાવી ઠંડુ પડે ને પાણીમાં પર્લએશ મેળવી તેમાં ભેળવી.

પૉલીશના કાગળ જાડા કારત્રીજ પેપર Cartridge paper નો એક ફુટ સમચોરસ ટુકડો લઇ પાટીઆં પર ચારે છેડા પર ટેકસ મારી

સરખુ રહે ને તે પર ઘણો પાતળો સરસ પીછી વડે લગાડી ભીનો હોય તેટલાં કાચની બારીક ભુકી છાંટવી, જાડાં ઝીનાં કાગળ બનાવવાના હોય તે મુજબની કાચની જાડી ઝીણી ભુકી લેવી. સરસ સુકાય ને ટેકસ કાગળ કાઢી લેવું. કાચની ભુકી બનાવવાની રીત આગળ આપી છે.

એમરી પેપર પણ ઉપલી રીતે બનાવવાં એમરી પાઉડર Emery powder કાચની ભુકીને બદલે વાપરવી.

પોલીશ લગાડવા કપડાંના નાના ટુકડામાં રૂ મુકી પોટલી જેવું બનાવી, પૉલીશને બીજા વાસણમાં કાઢી પોટલી બોળીને નીચવી કાઢી આસ્તે એક સરખે હાથે સામાન પર લગા વુ, સહેજ તેલમાં પોટલી બોળવાથી કપડું લાકડાંને વળગ્યા વગર સહેલાઈથી પૉલીશ થશે.

સોજી પૉલીશનો સામાન નુછવા માટે સોજો કપડાંનો ટુકડો પેરેફીનમાં બોળી કાઢી સુકવી નાખીને પછી તે વાપરવાથી પૉલીશ સોજી રહે છે, અથવા સુતરાઉ મખમલે નુછવો

લાકડામાં ઉંધઇ, આગમાં બળે નહિ તથા વૉટરપ્રુફ કરવું.

૪—લાકડાંનાં બારી-બારણાં-કબાટ-પેટીઓ વિગેરે ઉંધઇ લાગવાથી ખવાઇ જાય છે માટે સાધારણ રીત કેરોસીન તેલ અથવા પેરેફીન લગાડવાથી તેનાં વાસે નીકળી જશે.

ઉંધઇ લાગેલા ખાંચાઓમાં નીચલી કાંઈ પણ ચીજો નાંખવાથી જંતુઓ મરી જાય છે.

દરીઆનું પાણી એક બાટલીમાં લસણનાં ત્રણ કળા છુંદીને તેમાં ભેળી એક ચમચો ટરપીનટાઇન અથવા કોઇપી જાતના જલદ વાસનું તેલ નાખી બે દિવસ રહેવા દઇ ખુબ હલાવીને પીછી વડે લગાડવાથી પાછી ઉંધઇ લાગશે નહિ,

હાઇડ્રોજન પરઓકસાઈડ Hydrogen peroxide નામની દવા પીછી અથવા સંચામાં તેલ નાખવાની નળી જેવી ગળણી યા તો પીચકારી વડે લાકડાની ઉધઇવાલી ફાટ અથવા છેદમાં નાખવી.

બેનઝોલાઇન Benzoline સાત ચમચી, ટરપીનટાઇન એક ચમચી ને લવંદરનું તેલ થોડાં ટીપા ભેળીને પીચકારી વડે નાખ્યાથી પણ ઉધઇ મરી જાય છે.

અખરોટનો વહેર Walnut husk ને પાણીમાં ઉકાળી વાપરવો.

લાકડાનાં થાંભલા જમીનમાં દાટવા વિષે, ટાર અથવા ડામર નીચલા ભાગે લગાડીને પછી દાટવા, જેથી ઉધઇ કે જમીનનો ભીનાશ લાગવાથી જલદી કોહી જશે નહિં. ક્રીઓસોટ Creosote નામની દવા પણ લગાડે છે.

ચુનાનું પાણી Lime water લઇ તેમાં થાંભલાનો નીચેનો ભાગ બોળી ને સુકાયા પછી ગંધકનો તેજાબ Sulphuric acid પાણી સાથે

ભેળી ને તે ભાગ ઉપર લગાડવાથી લાકડું પત્થર જેવું કઠણ ને મજબુત થઈ ઉંધઇ પણ લાગતી નથી.

સુકું લાકડું Season wood **પારખવા** લાંબો ટુકડો હોય તેની અધવચ્ચે એક માણસે કાન લગાડવો ને બીજાએ એક છેડેથી લોખંડની ચીજ વડે ઠોકતાં તેનો અવાજ બરાબર સમજી શકાય તો સોજું સુકું લાકડું જાણવું.

આગમાં બળે નહિં તેવું બનાવવા ફટકડી ને આઇસીંગ ગ્લાસ એક સરખા વજનનું લઇ ચુલ્હે પીગળાવી લાકડાં ઉપર લગાડવું, જોઇએ તો આઇસીંગગ્લાસને બદલે ફટકડી સાથ હીરાકસી Copperas વાપરવી.

ચુનો જે ભીતને વાહીટ વોશ કરવા માટે વાપરીએ છીએ તેના પણ લાકડાં ઉપર બે ત્રણ હાથ લગાડવા, જેથી આગમાં લાકડું જલદી બળતું નથી, જોઇએ તો થોડું નીમક ભેળવું.

સીલીંગ લાકડાંની બળે નહિં તેમ કરવા સારૂં નીમક પાણીમાં પીગળાવી તેમાં લાકડાંની રાખ અથવા ઘણી ઝીણી રેતી ભેળીને પીછી વડે લગાડવું, કાળો રંગ તેને આપવો હોય તો થોડીક મેસ ભેળવી.

ઉંધઇથી ખવાયલા પાટીઆંના ખાંચા પુરવા બેલ તેલ ને કળી ચુનો ભેળી ને રેડવું. જે રંગનું લાકડું હોય તેને મળતા રંગની ભુકી નાખવી, થોડીક ફ્રેન્ચ પૉલીશ સાથે મેળવ્યાથી ઉપલી ચીજો સરખા ફાટોમાં રેડતાં બંધાઇ જઈ લાકડું સફાઇદાર દીશે છે.

લાકડું વૉટર પ્રુફ હીરાકસી Copperas પહેલાં લાંકડાં ઉપર લગાડી ભીંનાય ને તે પર કળી ચુનાનું પાણી લગાડવું.

લાકડાં પર લખવું દારૂનો અર્ક એક ઔંસમા લાખ બે ઔંસ પીગળાવી તેમાં થોડીક સોજી મેસ ભેળીને લખવા વાપરવી, પાણીએ ભીનાયાથી પણ નીકળતુ નથી.

લાકડાંમાં સ્ક્રુ તથા ખીલા મારવા અને કાઢવાની રીત.

૫—સ્ક્રુ લાકડાંમાં ફેરવવો ઘણોજ મજબુત બેસાડી દીધેલો કોઇ વખત પાછો કાઢતી વખતે મુશકેલ પડે છે માટે છેલ્લે એક આંટો ઉળતો ફેરવી રાખવો પાછો સહેલાઈથી કાઢી શકાશે, કોઇ પણ જાતના તેલમાં બોળીને ફેરવ્યાથી લોખંડનો સ્ક્રુ કીટાશે નહિ અને જોઇએ ત્યારે સહેલાઇથી નીકળશે.

સ્ક્રુ લાકડાંમાં ફેરવવા આગમચ કોઇ હથીઆર છેદ પાડવા સારૂ આગળ નહિ હોય તો ઘણી જાડી ટાંચણી અથવા તો નાની ગીરમીટ વડે છેદ પાડયા પછી સ્ક્રુ સહેલાઇથી લાકડાંમાં જશે.

સ્ક્રુ મજબુત નીકળે નહીં તેવા બેસાડવા માટે તે લાકડાંના છેદમાં પાતલી સલી વડે સરસ યા ગુંદર લગાડયા પછી સ્ક્રુ ફેરવવો અથવા છેદમાં રાજમની ભુકી નાખી સ્ક્રુ ગરમ કરી ફેરવવો.

લાંબા વખતના કીટાયલા સ્ક્રુ લાકડાંમાંથી કાઢવા.

કોઇપણ જાતનાં તેલનાં ટીપાં તેની ઉપર થોડા નાખી ભીનવી રાખવા, અથવા તો ઘણું ગરમ લોખંડ કે પોકર Poker અથવા ગરમ અસ્ત્રી સ્ક્રુના માથા ઉપર લગાડી બે ત્રણ મિનિટ રહેવા દીધાથી સ્ક્રુ દીસપીસ વડે સહેલાઇથી બહાર નીકળશે.

લાકડાંમાં ખીલો ચીરાય નહીં તેમ મારવા માટે પહેલાં ચરબી અથવા તેલ ખીલા ઉપર લગાડીને ઠોકતાં ગમે એવું પાતળું લાકડું પણ ચીરાઇ જતું નથી.

લાકડાંના પીપ સાફ કરવાં તથા પાણી ગળે નહિં તેમ કરવાં.

૬—ચુનો ને પાણી ભેળીને થોડો વખત રાખ્યા પછી બીજું વધુ પાણી રેડીને પીપનું મોઢું બંધ કરી ગબડાવ્યાથી બધે ફરતો કચરો નીકળી સાફ થાય ને તે કાઢી નાખી સોજાં પાણીએ ધોવું.

નાહવાના ટબમાંથી સાબુ તથા મેલનો ચીકાશ કાઢવા માટે ટંકણ ખાર Borax અથવા એમોનીઆ વાપરવો.

દારૂના પીપમાંનો વાસ કાઢવા ગંધકનો તેજાબ Sulphuric acid પાણી સાથે વાપરવો.

વાસ કોઇ પણ જાતનો કાઢવા સારૂ પહેલાં ખળખળતું પાણી ભરી રાખી ઠંડું પડે ને ખાલી કરવું, એમ કરતાંબી નહિં વાસ નીકળે તો પાણીમાં ગરમ અંગારનાં બળતા ટુકડા નાખવા, અથવા તો આટો ભુસુ કે વોશીંગ સોડા એમાંની કંઇ પણ ચીજ ફુકાં પાણીમાં મેળવી ને નાખી રહેવા દઇ થોડો વખત પછી ઠંડા પાણીએ ધોવું.

લાકડાંના ટબ ચાલુ વપરાસ ને પાણીથી લાકડું ફુગેલું રહી છુટાં પડી જતાં નથી, ખાલી રહેવાથી સુકાઈને છુટાં પડતા અટકાવવા માટે ગ્લીસરીન તેને લગાડી ઉંધાં મુકવા.

નવાં લાકડાંનો વાસ કાઢવા લાઈમવૉટરના પાણીમાં થોડો પૉટેશ ભેળી બે દિવસ રાખી ધોઇને વાપરવું.

લાકડાંના પીપ ને વોટર પ્રુફ પાણી ગળે નહિં તેવાં બનાવવા સારૂ સાંધાઓમાં લાંબી અથવા ફાટ પુરવાની આગળ આપેલી રીત વાપરી ને પછી જાડો રંગ બધે ફરતો લગાડવો. એજ રીતે લોખંડની ટાંકીને વોટર પ્રુફ બનાવવી.

રંગના બારી બારણાં સાફ કરવાની રીતો.

૭—રંગેલાં ઉપરથી ધુળ તથા ડાઘો કાઢવા દુધ ને પાણી ભેળીને લુછવું અથવા તો સાબુના ગરમ પાણી સાથે વોશીંગ સોડાને

ફુલર્સ અર્થ Fuller's earth નામની ભુકી વાપરવી. ઘસા કાઢવા કેરોસીન તેલ લગાડવું.

ખુલ્લો કોફી જાતનો રંગ પેરેફીનને ફલેનલના ટુકડા પર લઇ સાફ કરવો અથવા ટંડાં પાણી સાથ ટંકણખાર લેવો.

ઘેરા રંગ માટે સાબુના ગરમ પાણીમાં પેરેફીન થોડું નાખી સ્પંજ અથવા ચામડાનો કટકો બોળી ઘસવું, સુકાયા પછી તેની ઉપર રબર ઘસવાથી ઘેરા રંગનો ચળકાટ આવી નવો જેવો લાગશે.

ઘેરા રંગ પર ખુલ્લો ચઢાવવા સફેદ સાથ સહેજ કાળો રંગ ભેળી એક હાથ માર્યાથી ગ્રે જેવો દિશે કે તેપર કોફી ખુલ્લો રંગ લગાડવો.

સફેદ રંગપરથી ડાઘો કાઢવા ચુનાનું પાણી કરી બ્રશે ઘસીને પછી સોજાં પાણીએ ધોવા. સરકો ને પેરેફીન ભેળી લગાડવું.

ચીકાશનાં ડાઘ માટે બેનઝોલાઇન લગાડવું અથવા તો બીડીમાંની નીકળેલી રાખ ઘસવી.

હાથનો મેલ લાગવાથી ખરાબ થયલા પર પેટ્રોલમાં કપડું બોળી લુછ્યા પછી પાણીએ ધોવુ

મેસના ડાઘો પર સુરોખાર Saltpetre પાણીમાં ભેળી વાપરવો અથવા તો સફેદ રંગમાં આપ્યા મુજબ કરવુ.

વીનીશન સાફ કરવા કપડાની થેલીઓ બનાવી હાથમા ઘાલવાથી સહેલાઇથી સાફ થશે, અથવા નાના બ્રશ વીનીશનના ખાચામા જાય તેવા વાપરવા. બારીના ચઢાવવા ઉતારવાના વીનીશન કઠણ લાગે તો ખાચાઓમાં તેલ મુકવુ.

બારી બારણાં વારનીશ તથા પોલીશનાં સાફ રાખવાં.

બારી બારણાંનું વારનીશ સાફ કરવા માટે કુંકું પાણી વાપરવું અથવા તો ચાહના પાણીથી ધોવાં, પાણી સાથે થોડું પેટ્રોલીઅમ લેવું. ઘસા કાઢવા મીઠું તેલ વાપરવું. વારનીશ લગાડતી વખતે ઘણો ગુંદર ભેળયાથી સુકાઇને જલદી ચીરા પડી ખરાબ થાય છે.

વારનીશ લાકડાં ઉપરથી ઘસી કાઢવા માટે સોડા ખાર પાણીમાં ઘટ પીગળાવીને થોડા કલાક લગાડી મુકયા પછી જાડાં કપડાં બ્રશ અથવા કાથાની દોરી વડે ઘસવું, એવી રીતે એક વખત કીધાથી સાફ નહિ થાય તો બે ત્રણ વખત અજમાવવું. બેકીંગ સોડા એક મોટો ચમચો એક પાઈંટ પાણીમાં ભેળીને ધોવાથી પણ નીકળશે.

છેલ્લે પાણીમાં કપડું બોળી લુછ્યા પછી એમોનીઆનું સ્ટ્રોંગ પાણી બનાવી લગાડવાથી લાકડા ઉપરનું વારનીશ તદન નીકળીને સાફ થશે. કાચનો મોટો ટુકડો બેઉ હાથે ધરીને તેની ધાર વડે પણ વારનીશ ઘસીને કાઢી શકાય.

પૉલીશના બારી બારણા માટે પૉલીશના સામાનમાં જુવો.

ટેબ્લો તથા બીજી ચીજો ચાલુ વપરાતાં ખરાબ થયલી સાફ કરવા પાટીઆં સાફ કરવાની રીતમાં જુઓ.

મેસ તથા ધુમાડાથી કાળું થયલું લાકડું રાંધણીની ભીંત સાફ કરવાની રીતે કરવું.

ચીકાશના ડાઘો પડેલા પર તુરત ચોખાનો આટો ભભરાવવાથી તે ચુસી લેશે પછી ભીંનો કટકો ફેરવવો. ચાક ને ટરપીનટાઇન ભેળીને લગાડવાથી પણ નીકળશે, છેલ્લે ટંકણખારના પાણીએ ધોવું.

મોટા નાના ઘરના સામાનને લગતી સુચનાઓ.

૮—સામાન સાદો વા કીમતી શોભે તેવી રીતે ગોઠવવા માટે હાલમાં ઘણાક ઇંગ્રેજી ચોપાનીઆં આવે છે જેમાં તેને લગતી સમજણ અને ચાલુ ઉપયોગી બાબતો આવે છે.

કોચ ખુરશીની લાઇનીંગ, કવરો પડદા, ગાલીચા વિગેરેનાં રંગોનું એક એક સાથ મળતાપણું એટલે Harmony of colours હોવા જોઇએ, ભભકાદાર ને એક એકથી ઉલટા રંગો લેવા નહી.

લાલ હમેશા સફેદ, કાળા તથા પીળા રંગ સાથ શોભે છે.

બ્લુ ખુલ્લા રંગની દીવાલ સાથ ઘેરા સોનેરી Old gold રંગના પડદા નાખવા, તેની સાથે તપખીરીઆ રંગનો ગાલીચો મળતો લાગશે.

પત્થરના Gray રંગની દીવાલ હશે તો વાઇન કલર Wine colour ના અથવા ખુલ્લા સોનેરી કે સફેદ રંગના પડદા તેની સાથે સારાં લાગે છે, તેમજ જો સીલીંગ તથા દીવાલનાં રંગો ખુલ્લા હોય ત્યાં ઘેરા રંગના ગાલીચા દીપી નીકળશે.

ઓરડાની ઉભરનીના પ્રમાણમાં પડદા ટાંગવા, કોચ ખુરશીની લાઇનીંગ અથવા કવરોના રંગનું પણ હંમેશાં મળતાપણું રાખવું.

મખમલ કે પ્લશની લાઈનીંગવાલી કોચ સાફ કરવા શેમોઆ-લેધર નવાને પાણીમાં બોળી નીચવી ને ઊપર ફેરવ્યાથી ધુળ કચરો નીકળી જશે. ટેપેસ્ત્રી સાફ કરવા કપડાંની બાબતમાં જુઓ.

હાથે ભરત કામ કીધેલા સોજા કોચ ખુરશી માટેનાં બંધ બેસતાં કવરો સીવી તાંકનાંસર નાંખવા જે ચાલુ વપરાસથી ખરાબ થવાનો સંભવ રહેશે નહીં. રંગીન તરાંહનાં ક્રેટોનના કવરો ધોઇ નહિ શકાય તે માટે ડ્રાઇકલીન Dry clean કરવા આગળ આપેલું છે. સીવવા માટે સીવવાની બાબતમાંથી મળશે.

નાનાં ઘરને થોડા સાદા સામાનથી શોભીતું ને સગવડ ભર્યું બનાવવાની કેટલાકને સમજણ ને ટેસ્ટ હોય છે. કીમતી લાઇનીંગ-વાલી કોચ ખુરશીને બદલે સાદી ખુરશી કોચ પર રૂની ગોદડીઓ મુકી તે પર રંગીન કવરો હાથે સીવીને નાંખવાથી પણ શોભે છે.

બોક્સ ઓટોમન Box ottoman એક નાની કોચ પીઠ સાથની બનાવી તેની બેઠક ઉઘાડ ધાંક થઇ શકે તેવી મીજાગરાં સાથની કરાવવી. નીચેનો પગવાળો ગાળો બધી બાજુથી પાટીઆં જડી બંધ પેટી માફક બનાવેલો સામાન મુકવામાં કામ આવશે. બેઠક તેમજ પીઠ વિગેરે પર લાઇનીંગ કરાવવી અથવા કવર પોવાં.

બીજી પણ જાત જાતની કોચ તેમજ લાંબી ખુરશીઓ દિવસે બેસવા માટે અને રાતે સુવા સારૂ તેનેજ ફેરફાર કરીને વપરાય તેવી પણ આવે છે એવી ચીજો નાના ઘરોમાં ઘણી સગવડ ભરેલી થઇ પડશે.

કીમતી પડદાઓને બદલે પેત્ચ વર્કમાં લખ્યા મુજબ રંગ બેરંગી કપડાંના ટુકડાઓ એકઠા કરી તેનો પડદો પણ ઉપયોગી થશે, અથવા તો સાદાં પાટીઆનાં પડદાને શોભીતો બનાવવા તેની બન્ને બાજુ પર રંગીન કાગળો કે પીકચરનાં પોસ્ટકાર્ડ વળગાવવાથી સારા દીશે છે.

તકીઆનાં કુશન કવરો પેત્ચ વર્કની રીતે બનાવી ને પોવાથી શોભશે.

જમવાનો ઓરડો નાનો હોય ત્યાં ભીંતમાં કબાટ જેને ટાકા બારી કહે છે તેવી બનાવ્યાથી પરચુરણ ચીજો વપરાશની મુકવા માટે સગવડ પડે છે. કેટલીક વખતે નાના ઓરડાઓમાં સામાસામી મોઢું જોવાની આરસીઓ મોટી મુકવાથી તેમાંથી બધુ દીસવાથી જગ્યા મોટી લાગે છે.

નાની રાંધનીમાં વાસણો ધોવા માટે એક ટેબલમાં વાસણ ધોવાની સીંક બનાવી તેને મથાળે મીજાગરાં સાથનું ઉઘાડ ઢાંક કરવાનું પાટીઉ કીધાથી ઢાંકીને ટેબલ તરીકે વપરાશે ને વાસણ ધોતી વખતે ઉઘાડી શકાય, એ રીતે નાની જગ્યામા બેવડી ગરજ સારે છે.

ટેબલ ઉપર જસત (ઝીંક)નાં પતરાં મુકવાથી લાકડું વપરાતાં ખરાબ થતુ બચશે, મેલું થાય તે સાફ કરવાની રીત પાછલ આપી છે.

ઘરમાં રંગ ચુનાનું કામ ચાલતું હોય તે વખતે દરેક સામાન પર જુનાં ન્યુસપેપર ઢાકી તેની ઉપર જુનું કપડું નાંખવું કારણ ન્યુસપેપરમાંથી રંગ, ચુનો, ધુળ, વિગેરે પેવસ થશે નહીં અને સામાનનો ઘણો બચાવ થાય છે.

ઘર બદલતી વખતે દરેક ઓરડાના સામાન પર જુદા જુદા રંગની ટીકીટો Label બાધવાથી દરેક ઓરડાઓમા છુટું છુટું માણસોને લઇ જઈ મુકવાનું સહેલું પડે છે. તેમજ સર્વે સામાન ગોઠવવા સારૂ નવા ઘરમાં આગમચથી તેની જગ્યા મુકરર કરી તે દાગીનાઓના માપ લઇ તેના નામો નીચે જમીન ઉપર ચાક વડે લખવાથી ગોઠવતી વખતે ઝાઝી મુશ્કેલી પડતી નથી, તો પણ કેટલીક વખત ગોઠવ્યા પછી પણ ફેરફાર કરવો ઘટે છે.

ગોદડાં, બીછાનાં વિષે.

૯—**ગોદડાં ઉપર ડાઘો પડેલા કાઢવા** તેને તડકે મુકી હાર આપવાની કાંજી (સ્ટાર્ચ) પાણીમાં ઘટ બનાવી ડાઘો પર લગાડી સુકાયા પછી બ્રશ મારવો, એક વખત કીધાથી ડાઘ નીકળે નહિ તો ફરીથી કરવું. તડકામાં મુકી લાકડીએ ઠોકવાથી ગોદડાં નરમ થશે.

બીછાનુ હવાયલુ અથવા ભીનાશ પારખવા માટે ચાદરને ગોદડાંની વચ્ચે ખાલી સુકું ટંબ્લર ધરવું તેમાં પાણીનો પરસેવો ફુટી નીકળે છે, નાની મોઢું જોવાની આરસી પણ એ રીતે મુકવાથી તે પર હવાયલું દીશી આવે છે અને કોરડી રહે તો બીછાનું સુકું જાણવું.

ન્યુસપેપરો ચાદરની નીચે પાંથરવાથી ઘણી ઠંડીમાં હુંફ રહેશે.

બીચ Beech નામનાં ઝાડનાં સુકાં પાંદડાં એકઠાં કરી રૂ ને બદલે કપડાંમાં ભરી બીછાનાં માટે ગરીબોને ઉપયોગી થઇ પડશે, તેમજ રદી કાગળની ચીપો તકીઆ બનાવવા માટે વાપરવા આગલ આપ્યું છે.

પ્રકરણ ૩.

બળતણુ, ભઠ્ઠી તથા દીવાબત્તી, તેલ વિગેરે.

૧૦—**બાળવાના લાકડામાં ઉધઇ લાગેલી કાઢવા** મુકવાની જગ્યા પર નીચે નીમક થોડું નાખવું તેમજ લાકડાં પર છાંટવાથી ઉધઇ જતી રહે છે, કેરોસીન તેલ જોઇએ તો જમીનપર રેડવું.

લાકડાંને બદલે એક ભાગ બારીક કોલસાની ભુકી ત્રણ ભાગ મટોડું, થોડું સોડા ખારનું પાણી સાથે મેળવી ગોળા બનાવી તડકે સુકવીને બાળવું, એમાથી ધુમાડો નીકળશે નહિ, ને તાપ પણ વધુ રહેશે. ઇટને અથવા લાકડાની ચીપોને કેરોસીન કે ટરપીનટાઇનમાં બોળી કાઢી સુકાયને ખપ પડે ત્યારે લાકડાં અથવા કોલસો સળગાવતી વખતે સાથે મુકવાથી જલદી સળગશે. ઈંટ બળતી નથી માટે પાછી કાઢી લઈ એજ મુજબ કરી રાખવી.

બીજી રીત વહેર લાકડાનો, ટાર, રાજમની ભુકી ને કોલસાની ભુકી સર્વ પાટીઆં પર નાખી લાકડાંની પટી વડે બધું ભેળો ને તે પર જાડું થાપી ને સુકાયા પછી તેનાં બે ત્રણ આંગળ જેટલા ટુકડા કરી બાળવા સારૂ વાપરવા, ગોળા બનાવવા હોય તો હાથમાં ચામડાંનાં ગ્લવ્સ પહેરવાથી ઉપલી મેળવણી હાથને વળગશે નહિ. પટેટાની છાલ, વધેલી ચાહ બાજુએ રાખી સુકાય ને બાળવા લેવી.

કોલસો.

૧૧–કોલસા ઉપર પાણી છાંટીને વાપરવો અથવા તો નીમક ને સોડા ખારનું પાણી બનાવી ને નાંખવાથી ચીમનીમા તેની મેસ થતી નથી. અંધારી જગામાં કોલસો સારો રહેશે તડકે રહેલો કોલસો બરાબર બળશે નહિં. રાખમાંથી કોલસાના ટુકડા કાઢી પાછા વાપરવા.

ઇંટ કોલસાના અંગાર વચ્ચે મુકયાથી ચાલુ ગરમ રહી ઝાઝો કોલસો નાખવો પડતો નથી.

કોલસાની ભુકીનો ઉપયોગ પાણી ચોખ્ખું કરવા અને દાંત સાફ રાખવા વપરાય છે. બાળતી વખતે થોડો સોડાખાર ભેળવાથી સારી રીતે બળશે.

હવા બગડેલી યા ખરાબ વાસ આવતો હોય ત્યાં પણ કોલસાની ભુકી મુકવાથી તે વાસ ચુસી લેશે. કોલસાની ભુકી, ખોરાકી, ગોશ્ત, માછલી વિગેરે લાંબો વખત રાખવા ઉપર છાંટવામાં વાપરે છે.

કોલસાએ હાથ મેલા નહિ થાય તે માટે વૈદકમાં ચામડીની બાબતમાં જુવો.

તુરત બળતું કરવા થોડોક રૂ સ્પીરીટ અથવા કોલોન વોટરમાં ભીનવી મેચીસે સળગાવવો; કેરોસીન તેલ રેડવું.

લોખંડ ચુહલાની ભઠ્ઠી વાપરવા વીષે.

૧૨–ભઠ્ઠીને સાફ રાખવા કામ પુરૂં થાય ને થોડી ગરમ હોય ને ઉપર જુના ન્યુસ પેપર વડે ઘસડીને નુછવાથી તેની શાહી ઓગળી ભઠ્ઠીને કાળો રંગ આપશે, બનતા સુધી રોજ એ મુજબ કરવાથી લોખંડનો ભાગ હમેશાં સોજો રહે છે.

ઘણી ખરાબ થયલી હોય તો કાળી ભુકી બ્લેક લેડ Black lead સુકાં અથવા તો ભીનાં કપડાં પર લઇને ભઠ્ઠી ઉપર ઘસવી, જોઇએ તો એજ ભુકીની સાથે કાફી કે ચાહનું પાણી યા ટરપીનટાઇન ભેળી વાપરવી.

ભઠ્ઠીને નવી જેવી પૉલીશ કરવા સારૂ ઉપલીજ બ્લેક લેડની ભુકી, ઍલ તેલ ને ટરપીનટાઇન સાથ ભેળીને ઘસવી, અથવા તો ઇંડામાં ખાટો બીરનો દારૂ મેળવી બ્લેક લેડની ભુકી સાથ ચુહલે ગરમ કરી પાતળું થાય ને પૉલીશ કરવા ઠંડુ પડે ને વાપરવું. કોલસાની મેસમાં થોડો ગોળ તથા સરકો ભેળી પેસ્ટ બનાવી લગાડવો.

લોખંડના તેલના ચુહલા પણ ભઠ્ઠીની માફક સાફ તથા પૉલીશ થશે.

સરકો, ઍલ તેલ ને ખાંડ ભેળીને લગાડવાથી પણ સાફ થાય છે, જુની મખમલના ટુકડાએ ઘસીને નુછવાથી ભઠ્ઠીનુ લોખંડ સોજુ રહેશે.

એમરી પેપર Emery paper ઘસીને તેના ઉપર જેપાંન એક જાતની પૉલીશ લગાડવી.

ભઠ્ઠી ઉપર ચીકાશના ડાઘો પડે તો ઘણીજ ગરમ રાખ કાઢીને તેની ઉપર નાખવી અથવા તો મેસ લગાડવાથી પણ કોઇબી જાતના ડાઘો નીકળી સાફ થશે.

ભઠ્ઠીમાં ફાટ પડે તે પુરવા સારૂ રાખ, નીમક ને સફેદ મટોડી ત્રણે એકસરખા વજનનું લઇ પાણીમાં ઘટ મેળવી ને ફાટ બંધ કરવી.

કાટ ચઢતો અટકાવવા ચરબી રાજમ ભેળી લગાડવી.

ભઠ્ઠી સળગાવવી ચોખંડની કોલસાની ભઠ્ઠી સળગાવવા આગમય રાખ કચરો વિગેરે કાઢેલો નહિં હશે તો બરાબર સળગતી નથી. છેક ઉપર લેર કોલસો ભરવો નહી, તળીઆંમા કોઇબી જાતની ચીજો નાખવી, નાલીએરની કાટલીઓ, મીણબત્તીના વધેલા નાના ટુકડાઓ, સંતરા મોસંબીની સુકી છાલ, કાગળના ડુચા, લાકડાંના છોડીઆ, જુના બુચ, જુના વધેલા બત્તીના કાકડા, સળગાવ્યા પછી એકઠી રાખેલી મેચીસની સળીઓ વિગેરે કંઈ પણ નીચે મુકવા પછી તે પર થોડું કેરોસીન તેલ રેડી ને ઉપર વધેલી કોલસાની ભુકી થોડી રાખ સાથ ભેળીને પાંથરવા પછી મોટા કોલસાના ટુકડા મુકી સળગાવ્યાથી કસર થઈ વધુ કોલસો ખપશે નહિ.

કોલસાનો વાસ આવે તો થોડી કોફી, લવંગ અથવા સુખડ બાળવુ. ઘી, ચીકાશ, ચરબી સળગી ઉઠે તો તુરત નીમક, રેતી, આટો અથવા કાચા કાંદા કંઇપણ નાખવાથી બુજાઇ જશે.

ચીમનીને ઠોકવાથી તેમાં એકઠી થયલી મેસ નીચે પડશે. સાફ કરવા માટે લાંબા તારના દાંડાવાલા બ્રશ વપરાય છે.

મેસ ચીમનીમાં એકઠી થવાથી ધુમાડો ઉપર જઇ નહિં શકે તો આતસ ઉપર જસત (ઝીંક) નો નાનો ટુકડો બાળવાથી બધો કચરો પોતીકી મેળે બળી જઇ ચીમની સાફ થશે.

આગ ચીમનીમાં સળગી ઉઠેલી બુજવવા માટે આતસ ઉપર થોડુંક નીમક અથવા ગંધક બાળવું.

ટાંકી પાણીની ભઠ્ઠી સાથે જોડાયલી સાફ કરાવવી ને પાણી સ્વચ્છ રાખવા માટે તેમાં ગામઠી કોલસાનો ટુકડો નાંખવો.

ભઠ્ઠીમાં ભુંજવુ કેક–પુડીંગ–બીસકીટ વિગેરે ભુંજતી વખતે ભઠ્ઠીનાં બારણાં મજબુત બંધ રાખવાં અને ચીમનીના મોઢાં આગળનો પડદો ઉઘાડી નાખવો પણ રાંધતી વખતે તે પડદો બંધ રાખવો.

ઘણી ગરમ ભઠ્ઠીમાં કાંઈબી ચીજ ભુજતાં પહેલે એકદમ ખીલીને પછી પાછું બેસી જાય છે, મધ્યમ ગરમી હોવાથી સારૂં ભુંજાશે.

ભઠ્ઠીની ગરમી પારખવા માટે બ્રાઉન કાગળ ઉપર થોડો આટો છાંટી ને મુકવો અથવા સોજું સફેદ કાગળ તેમાં મુકવું જે પાંચ મિનિટમાં બળીને લાલ થઈ જાય તો ઘણી ગરમ હોવી જોઇએ. ગેસની ભઠ્ઠીમાં પણ એ મુજબ જોવું.

તળીઆંમાંથી દાઝી નહિ જાય તે સારૂં પહેલાં થોડું નીમક કે રેતી છાંટી ને તેની ઉપર ભુંજવાની ચીજ મુકવી, અથવા પહેલાં અમથું મુકી દીધાથી દાઝી જતું માલમ પડે તો તેની નીચે કાગળનું પડ મુકવું, એ મુજબ ખાધાનાં દીશો કોડીનાં પાછા ગરમ કરવા ભઠ્ઠીમાં મુકતી વખતે તરેલ પડતી અટકાવવા પણ નીચે કાગળ મુકવું, પતરાંના કોડીઆં જુનાં પણ તળીઆમાં એ મુજબ પાંથરવા પછી મુકવાથી દાઝતું નથી.

ભઠ્ઠીને જલદી ઠંડી પાડવી હોય તો એક વાસણમાં ઠંડું પાણી ભગ ભુંજવાની જગા ઉપર મુકી બારણા ઉઘાડાં રાખવાં, ચુહલા ઉપર રાંધતી વખતે પણ એ મુજબ કીધાથી ઘણી તાતેલી ભઠ્ઠી હોવા છતાં પણ પકાવવાની ચીજ બળી જશે નહિ.

ગેસની લાઇટ તથા ચુહલા.

૧૩–ગેસ હમેશાં કસરથી વાપરવી. સળગાવતી વખતે તેની ચાવી ખોલવી, ઉઘાડી ચાવી રાખ્યાથી ગેસનો વાસ આવે છે અને બાળવા કરતાં ખાલી નીકળી જતી ગેસના વધુ પઇસા આપવા પડે છે.

ગેસની પાઇપનાં સાંધાઓમાંથી ગેસ બહાર નીકળી જતી શોધી કાઢવા મેચીસ સળગાવીને આજુબાજુ ફેરવી જતાં જ્યાંથી સળગી ઉઠે ત્યાં કાંણુ હોય એમ જાણવું, ઘણી ગેસ નીકળી જતી હોય તે વખતે મેચીસ લગાડવી નહિ એકદમ સળગી ઉઠવાથી પાઇપ ફાટી મોટો ધડાકો થઇ અકસ્માત બને છે તેની હમેશાં સંભાળ રાખવી. વધુ માટે અકસ્માતમાં જુવો.

પાઇપનું કાણું શોધવાની બીજી રીત એ છે કે સાબુનું પાણી કરી લગાડવાથી ગેસ નીકળતી જગ્યા આગળ પરપોટા ઉઠશે તે પુરવા માટે ધાતુ સાંધવાની મેળવણીમાં ગેસની પાઇપ જોડવામાં આપેલું છે, અથવા તુરત કાણું બંધ કરવું હોય તો સુકા સાબુનો ટુકડો નરમ કરી દાબવો એવી રીતે થોડો વખત ચાલે છે, પણ જાડો રંગ તેની ઉપર દાબી દેવાથી તદન બંધ થઇ જશે.

ગેસ બળે તે વખતે અવાજ આવે તો જાણવું કે સાથે અમથી બળવા વગરની ગેસ રદ જાય છે.

સફેદ યા પીળા રંગનું બળતું દીસે તો બરાબર ગેસ બળેલી કહેવાય નહિં, ઘેરા બ્લુ રંગની હોય તે સરખી બળતી ગેસ હોય છે ને તેનો તાપ પણ ઘણો લાગે છે.

ગેસની લાઇટનાં મેન્ટલ Mantle **નવાં** વાપરવા આગમચ પહેલાં સરકામાં બીંનવીને સંભાળથી સુકવીને લેવાં જે લાંબો વખત વેર ચાલશે. એ મેન્ટલ ઘણુંજ નાજુક બનાવટના હોય છે તે સંભાળથી ઉચકવાં મુકવાં, સહેજ પણ હાથ લાગવાથી ભાંગીને ભુકો થશે.

ગેસની લાઇટમાં નવાં મેન્ટલ સળગાવવા સરખાં ગોઠવીને ચાવી બંધ રાખીને ખાલી મેચીસ વડે સળગાવીને પોતીકી મેળે બુઝાઈ ગયા પછી ચાવી ખોલીને બત્તી કરવા સારૂ સળગાવવાં, પહેલાં ઉપલી રીતે સળગાવ્યા વગર વાપરવાથી તુરત ભાંગી જશે.

મેન્ટલ વપરાતાં મેસ ચઢી કાળાં થયલાં હોય તો સંભાળથી કાઢી ઘણું બારીક નીમક છાંટીને પાછાં મુકીને સળગાવ્યાથી સફેદ થાય છે.

ભાંગેલા મેન્ટલના ભુકાનો ઉપયોગ એકઠો કરી રાખી રૂપા કામ તથા જરમન સીલ્વર વિગેરે સાફ કરવામાં વાપરવો.

ગેસની કસર ચુહલાની ચાવીઓ ખપ વગર ઉઘાડી રાખવી નહિં, કામ પુરૂં થવે ચુહલા ઉપરથી કંઇપણ ચીજ ઉતારવા આગમચ તુરતજ યાદ રાખી ને બુઝવ્યાથી તેમાં ઘણી કસર થશે, તેમજ નજદીકમાં પાણીનું વાસણ ભરીને મુકી રાખવાથી ગેસ સારી બળશે.

ગેસના મીટરમાંનું પાણી ઘણી ઠંડીમાં બંધાઇ જતું અટકાવવા એક ગેલનમાં અર્ધી પાઇંટને સુમારે ગ્લીસરીન ભેળવું.

ચીકાશના ડાઘો ચુહલા ઉપર પડે તે કોલસાની ભઠ્ઠી સાફ કરવાની રીતમા જુવો. જુનાં ન્યુસપેપરો વડે ચાલુ નુછયાથી સોજ્ઞ રહે છે.

સંચાંનું તેલ અથવા પેરેફીન Paraffin ચુહલો ઠડો થાય ને કપડાંએ લગાડીને ફ્લેનલ વડે ઘસવાથી નવો જેવો થશે.

ગેસના નાના ચુહલાને ધોવા સંભાળથી ઉખેડીને પાણીમાં સોડા ખાર ભેળી બ્રશ વડે ઘસીને સાફ ધોવા અને ગેસ આવવાના ઝીણાં કાણાંમાં કચરો કંઇ પણ ભરાયલો હોય તો સુઈઓ વડે ખુલ્લાં કીધાથી ગેસ સારી રીતે બળે છે.

ગેસના ચુહલા યા ભઠ્ઠીઓમાં ભુંજવાની રીત કોલસાની ભઠ્ઠી મુજબ હોય છે, ઘણીજ ગરમ થયલી હોય તો વાસણમાં પાણી મુક્યાથી તાપ કમી થશે.

સ્પીરીટમાં ચુહલાનુ બળતું જાહજુ દીશતુ નથી પણ તેનો તાપ વધુ હોય છે.

ઇલેકટ્રીક યા વીજલીની લાઇટ.

૧૪—લાઈટ અથવા પંખાનુ સમાર કામ કરતી વખતે સઉથી પહેલી મેન સ્વીચ Main Switch કે જે મોટી ચાવીમાંથી બહારનો

વીજલી પ્રવાહ આપણુને મળે છે, તે ચાવી બંધ કરી દેવી કારણ કે તે ચાલુ પ્રવાહ ખુલ્લો હશે તો તારને હાથ લાગે તો વીજળીનો જોરમાં ઝટકો લાગવાથી જાનને નુકશાની પોંહચશે અને તેવા અકસ્માતો વારંવાર બને છે, વાસ્તે એ સઉથી અગત્યની બાબત પર હમેશાં ધ્યાન આપવુ.

ઘરમાં વીજળીના તારો સળગવાથી પણ કોઇ વખત આગ લાગે છે ત્યારે પણ ઉપલી મેન સ્વીચ તુરત બંધ કરી દેવી. એ વીષે અકસ્માતમા આપેલું છે. લોખંડ વીજળી ખેંચે છે, માટે ઇલેક્ત્રીક લાઈટના કામ સારૂ લાકડાંના દાંડા સાથનાં હથીઆરો વાપરવાં. આખું લોખંડનું હશે તો હાથમાં પકડવાથી (ઇલેક્ત્રીસીટી) વીજળી તેમાંથી પસાર થઈ માણસના શરીરને ઝટકો લાગે છે, તેમજ ખાલી જમીન ઉપર ઉભા રહેવાને બદલે લાકડા પર ઉભા રહી કામ કરવાથી પણ વીજળી લાગવાનો સંભવ રહેશે નહિં. કારણકે આપણા શરીરમા ઇલેક-ત્રીસીટી પસાર થઇ જમીનમાં ખેંચે છે. બત્તીઓનાં તાર પાણીથી ભીનાવાથી કેટલીક વખત બગડી જાય છે.

ઇલેક્ત્રીક પંખા ટેબલ પર મુકીને ચલાવતી વખતે અવાજ નીકળે છે તે માટે નીચે તળીઆંમા કાગળનુ જાડુ પડ મુકવાથી અવાજ કમતી થશે.

ઇલેક્ત્રીક ચુલ્હા ટોસ્ટર Toaster વિગેરેમાંથી કચરો કાઢવા નરમ બ્રશ વાપરવો.

બત્તી જાતજાતની તથા કાકડા, ચીમણી વિષે.

૧૫-પવનથી બુજાય નહિં તેવી બનાવવા રૂની ઉપર થોડીક ગંધકની ભુકી ને દરીઆમાંના સમુદર ફીણની બારીક ભુકી ભેળી તે રૂનો કાકડો બનાવી તેલમાં બોળી સળગાવવો.

ગંધકની લાકડીને તદન સાફ સુકી બાટલીમાં બોશી અંધારી જગ્યામા લઇ જવી. તેના ઉજાસથી કોઇ પણ ચીજ નજદીક ધરવાથી દીશે છે.

કપુરનો નાનો ટુકડો પાણીના વાસણમા નાંખી સળગાવ્યાથી ઉજાસ આપશે. ઓલીવ ઓઇલમા ફોસફરસ નામની ચીજ નાંખીને અંધારી જગ્યામાં ધરવાથી ઉજરડું બત્તી જેવું લાગે છે.

બત્તીના કાકડા મેલા ધોવા માટે ગરમ સાબુનુ પાણી અથવા સોડા-ખાર વાપરવો તડકે અથવા ભઠ્ઠીની બાજુમા મુકવાથી જલદી સુકાઇ જશે.

નવા કાકડા સરકામાં થોડો વખત ભીનવી રાખી, સુકાયા પછી વાપર્યાથી સારી રીતે બળે છે. ચઢાવતી વખતે કઠણ લાગે તો છેડા-પરથી બંકુ બે ઊભા દોરા ખેંચી કાઢવાથી સહેલથી ચઢશે.

કાકડાને બદલે તુરત વાપરવા માટે જુનાં ફાટેલાં મોજાંની અથવા જુની ફેલ્ટની ટોપીની ચીપો કરી ઉપયોગમાં લેવી. તેલમાં બોળીને સળગાવવી.

ચીમનીને પાણીમાંથી વરાળ નીકળતી હોય તેની ઉપર દુરથી પકડી રાખી બાફ લાગે ને પછી બારીક કપડાંએ નુંછી નાખવી.

જુના ન્યુસપેપરે પણ રોજ નુછવાથી સાફ થાય છે અને વધુ ખરાબ હોય તો ન્યુસપેપર ઉપર સહેજ કેરોસીન નાખીને વાપરવું. એ રીતે સાફ કીધાથી ભાગવાનો સંભવ ઓછો રહે છે.

મેસથી ખરડાયલી ચીમની કપડાં યા કાગળ પર પેરેફીન સહેજ નાખી નુછવી, સાફ નહિં થાય તો થોડા ગરમ પાણીમાં નીમક ને સરકો થોડો ભેળી ધોઈને પછી સોજા પાણીએ ધોવાથી મેસ તદ્દન નીકળી જશે, સુકાય ને નુછવી. ટકાઉ બનાવવા કાચના વાસણમાં લખવા મુજબ કરવુ.

ચીમની જરા પણ ભીનાયલી યા હવાયલી હશે તો બત્તીનો તાપ લાગતાં તુરત તરેલ પડી ભાગી જશે.

ઝુન, ઝુમર કાચનાં સોજાં રાખવા માટે તેને લાંબી લાકડીવાલી ચીનાઇ પીછની પીછી રોજ ફેરવ્યાથી તે પરની ધુળ કચરો નીકળે છે, ઘણા મેલા થયલાં માટે પાણીમાં કપડુ બોળીને નુછવાં અથવા તો અમદાં નુછવા મેગનીશીઆની Megnisia ભુકીને બેનઝીન Benzine નો પાતલો પેસ્ટ બનાવી લગાડીને સુકાયા પછી સોજાં કપડાંએ નુછવાથી ચળકટાં થશે. સ્પીરીટમાં કપડુ ભીનવીને નુછવા, સાફ કરીને લુલક વિગેરે ટાંચની તુટી છુટાં પડેલાંને નવી નાખી પાછા જોડવાં.

સોજા કટ ગ્લાસનાં લુલક વિગેરેનો અવાજ ઘંટના જેવો આવે છે તેને ધોતી વખતે પાણીમાં થોડો સોડા ખાર નાખવો.

મીણબત્તી, જાત જાતનાં તેલો.

૧૬–મીણબત્તી લાંબો વખત ચાલે તેમ કરવા સળગાવીને તેની ઉપર તથા આજુબાજુએ ફરતુ થોડું નીમક છાંટવાથી જલદી બળતી નથી, અથવા તો બારીક કપડા ઉપર વાટેલુ નીમક પાંથરી મીણબત્તીને ફરતું વીટાળીને પછી સળગાવ્યાથી પવનમાં બુઝાશે નહિ.

સફેદ વારનિશના પાતળો હાથ લગાડયાથી મીણ પીગળીને નીચે ઉતરતુ નથી મીણબત્તી લાંબો વખત રાખીને સુકવ્યાથી જલદી બળી જતી નથી. મીણ પીળું તેમજ સફેદ આવે છે.

મીણબત્તી સળગાવતી વખતે કાકડાને મથાળેથી સળગાવવો નહિ પણ નીચેથી મેચીસ લગાડયાથી બરાબર સળગે છે.

જાડી મીણબત્તીને નાનાં ખોળાંમાં બેસાડવી હોય તો ખળખળતાં પાણીમાં એકુ બે મેનિટ બોળવાથી મીણ તવાઇને નરમ થાય કે બેસાડવી.

પીળી જુની મીણબત્તિ પડી રહેતાં મેલી થયલી સફેદ બનાવવા સ્પીરીટ ઓફ વાઇન ફ્લેનલના ટુકડા ઉપર છાંટીને ઘસવી અથવા તો રૂને દારૂના અર્કમાં બોળીને નુછવાથી સાફ થશે.

મીણબત્તિને છેક છેડા સુધી બાળવી હોય તો એ ઇંચ જેટલી રહે ને ખોળીમાંથી કાઢી તેમાં બુચ બેસાડી અંદર પાતળો ખીલો પોઇને તેમાં મીણબત્તિ ખોશી દેવી.

મીણબત્તિના નાના ટુકડાઓનો ઉપયોગ ટુકડાઓ એકઠા થાય ને છુટા યા થોડી ચરબી સાથે ચુલે તાવી તે નાની દાબડીમા રેડવું. બંધાવા આગમચ કોઈ જાતનો કાકડો દોરીને ટરપીનટાઇનમાં બોળી તેની અધવચમાં ખોશી દીધાથી પાછું મીણબત્તિના માફકજ બાળવામા ચાલે છે

સાધારણ મીણબત્તી પણ મધપુડાનું મીણ ને ચરબી Tallow ભેળીને તાવ્યાથી બને છે.

૧૭–ઓલીવ ઓઇલ, સાલીડ તેલ, લુકકા ઓઇલ, ઓલીવ નામના ફળમાથી બને છે, સોજુ ભેળ વગરનું પારખવા માટે અર્ધી બાટલી હોય તેને ખુબ હલાવ્યાથી તેમા જો પરપોટા થઇ તુરત બેસી જાય તો સોજું જાણવુ, ભેળેલામાં પરપોટા લાંબો વખત રહેશે.

એ તેલને જઇતુનનું તેલ પણ કહે છે.

કેરોસીન તેલ તડકાંમાં ખુલ્લું રાખવાથી ઉડી જશે બત્તીનો ઉજાસ સારી રીતે આપવા સારૂં ઉપલા તેલમાં સહેજ નીમક યા કપુરનો ટુકડો નાખવો અથવા એકુ બે ચમચી સરકો રેડવો

કાચના તેલના દબા સાફ કરવા માટે કાચના વાસણમા આપેલું છે. આગ બુઝવવા સારૂ અકસ્માતમાંથી મળશે.

કેરોસીન છાંટવાથી ખરાબ હવા, ગલીચી, મચ્છર તથા બીજા જીવજંતુઓ દુર થાય છે.

પેટ્રોલ સઉથી ઘણું જલદી સળગી ઉઠે છે. આતશની નજદીક યા ઘણી ગરમ જગ્યામાં રાખેલું જોખમ ભરેલું છે, હમેશાં બંધ દબા કે બાટલીમાંજ રાખવું. દવામા પણ ઉપયોગી છે.

કપડાંનો ડાઘો કાઢવા પેટ્રોલ વાપરે છે પણ તેનાથી તુરતનું સાફ કીધેલું કપડું ગરમી અથવા આતશ નજદીક જવાથી સળગી ઉઠશે. તે વિષે અકસ્માત વખતેની સાવચેતીમાથી મળશે.

પેરેફીન તેલ ઘરઘતુ તેમજ દવાના ઉપયોગનું છે.

લોઢુ, લાકડું, કાચ, ચામડું, કપડાની કાળજીમા એવા ઘણીક રીતે વપરાય છે.

ટરપીનટાઇન ચોખું કાગળ પર લગાડી આતશ ઉપર ધરવાથી ઉડી જશે. ભેળેલાનો ડાઘ પડી રહે છે.

બીજાં તેલો વિષે ખોરાકીમાંથી મળશે. કોઇબી તેલ પાણી સાથ ભેગાતું નથી, ઉપર તર્યા કરશે.

પેરેફીન યા કોઇબી તેલ વાસણમાં રહી ગયલું કાઢવા સારૂં ખળખળતાં પાણીમા ટંકણખાર ભેળી તેમા રેડવુ, પાણી ઠંડું પડતાં તેલ ચીકનું હોવાથી ઉપર તરી આવે ને કાઢી લેવુ.

પ્રકરણ ૪.

વાસણો કાચ તથા કોડી, મરોડી વિગેરેનાં ધોવા, ડાઘો કાઢવા અને ટકાઉ બનાવવા વિષે.

૧૮–ધોવાની રીતો. કોલસાની બારીક ભુકી અથવા ઝીણી રાખ કે સાબુને ઠંડાં યા ગરમ પાણીમાં ભેળીને ધોવાથી સાફ થશે.

કટ ગ્લાસનું સોજું બીલોરકામ ધોવા સારૂ ઝુંકું પાણી લેવું, સુકાયને જુના ન્યુસપેપરે નુછવાથી કાચ ચળકટો થાય છે. થોડાક ચોખા અથવા ભાતનાં છાલાં પાણીમાં નાંખવાં. સાબુ નહિં લેવો.

કાચની બાટલીઓ અંદરથી ધોવા થુલુ કે લાકડાનો વહેર, થોડા ઝીણા પથરા યા રેતી એમાની કોઇ પણ ચીજ પાણી સાથે બાટલીના ત્રીજા ભાગ જેટલું લઇ તેમાં નાંખીને પછી બાટલી ટેબલ ઉપર ખુબ તરેહથી ગબડાવ્યાથી સાફ થાય ને તે કાઢી નાખી સોજાં પાણીએ ધોઇ નાંખવી, ઘણી મેલી હોય તો બે ત્રણ વખત તેમ કરવું. એ રીતે ગમે તેવા મેલા ડાઘો પણ નીકળે છે, બાટલીને ઊંચ પોવો.

દુધ પીવાની બચ્ચાંની બાટલીઓ નીમક નાંખીને અથવા તો લાઇમ વૉટરે ધોવાથી સોજી થશે. દુધના ખરડેલા ટંમ્બલરમાં તુરત પાણી રેડી મુકવાથી ધોતી વખતે ચીકાશ કે વાસ રહેતો નથી.

સોનેરી ગીલીટવાળી ચીજો હમેશાં સાબુના પાણીમાંજ ધોવી, સોડા કે ખાર કોઇ પણ જાતનો લીધાથી ગીલીટ ઝાંખી થઇ નીકળી જશે, ધોઇને સુકાવા દેવી. જોરથી નુછવાથી ગીલીટ ખરાબ થાય છે.

કાચનાં ફુલાવર વાઝ ઉંડા લાબી ડોકના અંદરથી સાફ કરવા પાતળી લાકડી ઉપર કપડું યા સ્પંજ બાંધીને અંદર ફેરવવું, નહિં તો ઝુકાં પાણી સાથે ન્યુસ પેપરના કાપલા તેમાં નાંખી ખુબ હલાવ્યાથી અંદરનો કચરો નીકળી સાફ થશે.

કાચના વાસણો ગરમ પાણીમા મુકતી વખતે વાંકાં કરી ઉંધા મુકવાં. ચત્તાં મુકયાથી તરેલ પડી ભાંગી જશે. ઘણાં ખળખળતાં પાણીમાં એકદમ મુકયાથી પણ ભાંગે છે.

નકશીવાળી કાચની ચીજો ઉંડાં વાસણમાં સાબુનું પાણી કરી તેમા ભીનવી રાખવી અથવા તો હાથ યા બ્રશ ઉપર સાબુ લગાડી

તે પર સંભાળીને ઘસવાથી તેમાંનો મેલ કચરો નીકળ્યા પછી સોજા પાણીમાં ધોવી.

દાંડીવાળા ગ્લાસો ધોઈને લુછની વખતે દાંડી હાથમા ટાઇટ પકડીને જોરથી લુછવાથી ઘણી ખરી દાંડી ભાગી જાય છે માટે ગ્લાસવાળો ભાગ પકડવો.

ટંબ્બલર એક એકની અંદર મુકેલાં ચપટાઇને નીકળે નહિં તો અંદરનામાં ઠંડુ પાણી રેડવું, અને બહારનાને થોડાં ગરમ પાણીમાં મુકવાથી થોડા વખતમાં બેઉ છુટાં પડી નીકળશે.

કાચના વાસણો ભાંગે નહિં તેવાં ટકાઉ બનાવવાની રીત પણ લખેલી છે, તેમજ ભાંગેલાંને સરખાં કાપી બીજા ઉપયોગમાં લેવા વિષે કાચ કાપવાની રીતમાં જુઓ.

માછલીના ખરડાયેલાં વાસણો ગરમ કરતાં ઠંડાં પાણીમાં બોળવાથી જલદી સાફ થાય છે. રાઇ કે સરકો ભેળવાથી વાસ જશે.

ચીકાશવાળાં વાસણો ખાવાની રકાબી, દીશ, વિગેરે પહેલા લાકડાનો વહેર તે ઉપર ઘસવાથી ચીકાશ ચુશી લઇ કોરડા થાય પછી તેને સોજા પાણીમાં ધોઇ નાંખવાં અથવા ગરમ પાણીમા કપડુ બોળીને ધોવાં, નાની લાકડી પર જાડા સુતરની પીછી કરી લેવી

૧૯—ડાઘો કાઢવા નીચલી કોઇબી ચીજ પાણીમા ભેળી વાપરવી સાબુ, ટંકણખાર, વોશીંગ સોડા, સોડા બાઈકાર્બ, એમોનીઆ, નીમક, પર્લ એશ, સરકો, રાખ, ચુલીની લુકી, ફટકડી તેમજ મંકી સોપ Monkey soap અને બીજી ડાઘો કાઢવાની ચીજો આવે છે.

ચાહની કીટલીમાંના ડાઘ બેસી ગયલા વોશીંગ સોડા ખળખળતા પાણી સાથ ભેળી થોડો વખત રાખવાથી નીકળશે, અથવા પાણીમા સરકો ભેળીને રેડવો, નહિં નીકળે તો નીમકને સરકામાં પીગળાવી કપડાં વડે ઘસવું.

કાચના ટંબ્બલર, ફીંગર બોલ વિગેરેની ચીજો એકએકની અંદર ઉતારીને કબાટમાં રાખવાથી જગા થોડી રોકશે, પણ તે અંદર વળગી નહિ જાય માટે દરેકનાં ગાળાઓમાં કાગળની લાંબી ચીપો મુકવી.

કાચના બત્તીના શેડ, ગ્લોબ વિગેરે ધોવા સારૂં ફુકું પાણી સાબુનુ બનાવી તેમાં થોડો સૉલ્ટસ ઓફ લેમન Salts of lemon નાંખી ધોવાથી, કાચ તદ્દન નીતર્યો સોજો થશે, પછી નળ તળે સોજા પાણીએ ધોઇ ગરમ કપડાં ઉપર નીગરાંતાં સુકવવાં, લાકડાંનો વહેર પાથરી તેની ઉપર મુકવાથી પાણી નીગરાયલું ચુશી લઇ જગા ભીંનાશે નહિં. કાચની કોઇબી ચીજો ધોએલી લુછવા કરતાં નીગરાતી મુકી સુકવેલી સોજી દેખાશે.

કીટલીમાંથી કોફીના ડાઘો સોડા બાઈકાર્બ પાણી સાથ ભેળીને રેડવાથી નીકળે છે.

કીટલી ચાહની વપરાતી નહિં હોય તો ઢાંકણું ઉઘાડું રાખી તેમાં સાકરનો ટુકડો નાખવાથી વાસ આવશે નહિં, અથવા ખળખળતું પાણી રેડી તેમાં આતશનો નાનો ગાંગડો નાખવો.

ચીકાશના ડાઘો કાઢવા વોશીંગ સોડાનું ઘટ ખળખળતું પાણી બનાવી થોડા કલાક રેડી રાખી, સોજ્જાં પાણીએ ધોવાથી સાફ થશે.

પ્યાલાં રકાબીમાંથી ચાહ કોફીના પીળા ડાઘો સાદુ નીમક ઘસવાથી નીકળે છે, મંકી સોપથી કોડીનાં વાસણો સોજ્જાં થાય છે.

કોડીની પીળી બરણી સાફ કરવા તેમાં થોડીક ફટકડીને પાણી ભેળી બીજાં પાણીના ઊંડા વાસણમાં મુકી ચુહલે ઉકાળવી.

બાટલીઓમાંથી સરકો, સોસ વીગેરેના ડાઘો ગરમ પાણીમાં સાબુ યા સોડા ખાર પીગળાવી તેમાં ઇંડાના કોટલાંની બારીક ભુકી ભેળાને બાટલીમાં રેડી થોડો વખત રહેવા દઇ પછી ખુબ હલાવીને ધોવી અથવા ઇડાંના કોટલા સાથ ચાહને પાણીમાં ભીનવા લેવી. ટરપીનટાઇન પાણી સાથ ભેળવાથી ડાઘો જાય છે. પરમેંગનેટ ઓફ પૉટેશ પાણી સાથ ભેળી લેવુ.

દારૂના ડાઘો પણ ઉપલી રીતે નીકળશે; અથવા કળીચુનો ને સોડાખાર પાણીમાં નાખી ઉકાળીને ડાઘ કાઢવા વાપરવુ.

વાઇનના ડાઘ બેસી ગયલા કોઇ વખત નીકળતા નથી માટે બ્રાઉન પેપરના ટુકડા બાળી તેમાં નાખી ને બુચ બંધ કરવો, ધુમાડો અંદરથી નીકળતો બંધ પડે ને તે કાઢી નાખી સોજ્જાં પાણીથી ધોવી. એક વખતમાં સાફ નહિં થાય તો ફરીથી કરવું. ગરમ પાણી સાથ પર્લ એશ ભેળી નાંખવી અને સાથે થોડો પાન સાથ ખાવાનો ચુનો ભેળી ખુબ હલાવવા પછી તે કાઢી નાખી સોજ્જાં પાણીએ ધોઇ નાખવી.

તેલના ડાઘો બાટલીમાંથી કાઢવા રાખ થોડી નાંખી તેમાં પાણી ભેળી બુચ પોઇ ને બીજાં પાણીના મોટાં વાસણમાં ચુહલે ઉકાળી ઠંડુ પડે ને બાટલીઓ કાઢી સોજ્જાં પાણીએ ધોઇ નાખવી. પાટેશ પરમેંગનેટને પાણીમાં ભેળી ચીકાશના ડાઘ નીકળ્યા પછી સોજ્જું પાણી લેવું. પટેટાના નાના ટુકડાને સરકામાં બોળી રાખવા પછી તે નાખીને ધોવાથી કોઇબી જાતના ડાઘો નીકળે છે.

દેમેજ થયલી કાચની ડીકેંન્ટરો અંદરથી સાફ કરવા ઉંડા વાસણમાં સોડાખારનુ ગરમ પાણી બનાવી તેમાં ડીકેન્ટર મુકી રાખવી, અંદર પટેટાના ઝીણા ટુકડા કરી ગરમ પાણી સાથ ભેળવા, થોડો વખત બધું એમ રહેવા દઇ પાણી ઠંડુ પડે ને ડીકેંન્ટર ખુબ હલાવી પટેટા સર્વે કાઢી નાખી સોજ્જા પાણીએ ધોવી. નાઈત્રીક એસીડનાં ટીપાં નાખવાં.

સરકો ને સોડા ખાર અથવા તો સુકી ચાહ એક એક ચમચો ભેળાને ધોવાથી પણ ઉપલા ડાઘો નીકળશે, પણ બુચ મારીને હલા-

વવાથી બાટલી ફુટી જશે. છેલે સાબુના પાણીએ ધોવી જોઇએ. નીમકને આમલી સાથે લઇને ઘસવાથી પણ કેમેજ થયલા ડાઘો નીકળશે.

બ્રાઉન પેપર અથવા બ્લોટીંગ પેપરને પાણીમાં ભીનવી, તેની ઉપર સાબુ લગાડી ગોળ બંડલ વીંટાળી બાટલીના મોઢામાં આખું ખોસી ને ઉપરથી ગરમ પાણી રેડવુ, પછી ખુબ હલાવવાથી સાબુ પીગળીને બાટલી અંદરથી સાફ થાવ, કે પેલુ ગોળ બંડલ ધીમેથી ખેંચી કાઢી, સોજા ઠંડા પાણીએ બાટલી ધોવી ડીકેંન્ટર કોરડી કરીને મુકવી, ભીનાસ રહેવાથી ફુગાઇને મેલી દિશે છે.

શાહીના ડાઘ સીસીમાં પાણી સાથ ઝીણી લોખંડની ખીલીઓ તથા થોડો સરકો ભેળી હલાવ્યા પછી સોજું પાણી લેવુ.

કાચ કાંજીના રંગના ધોવા સાબુનાં પાણીમાં સોડા ખાર વાપરવો, પછી ઠંડા પાણીએ ધોઇને ચીજને નુછી નાખવી કારણકે અમઠી સુકાવાથી તે સોજી થતી નથી. ડાઘો પડેલા કાઢવા સ્પીરીટ ઓફ સોલ્ટ Spirit of salt સ્પંજ વડે લગાડી ઠંડા પાણીએ ધોઇ પાછું ગરમ પાણીમાં ધોઇ નુછી નાખવું.

ડાઘો કાઢવા તથા વાસણો ધોવા માટે પર્લ એશ Pearl ash વપરાય છે તે બનાવવા માટે ચાલુ ઘરના ઉપયોગની ચીજોમાં લખેલું છે.

વાસ કોઇ પણ જાતનો સીસી બાટલી યા વાસણોમાંથી કાઢવા સારૂ રાઈનાં કાળાં બીને બારીક વાટીને લેવા, અથવા તો અમઠી રાઇ ફુકાં પાણીમાં મેળવી બાટલીમા ભરી ખુબ હલાવી, એક વખતમા વાસ નહિં જાય તો ફરથી કરવું, સરકાએ પણ જશે.

ખાલી બાટલીઓનો ઉપયોગ રોટલી વણવાની વેલણને બદલે વાપરવી, બુચ મારવો જેથી આટો કચરો તેમા ભરાય નહિં. લાકડાની વેલણ કરતાં એ ધોવાથી સોજી રહેશે, મોઢાં આગળ દોરી બાંધી ટાંગી રાખવી. કાળી બાટલી સેકવા માટે ગરમ પાણી ભરવા લેવી.

કોઈબી જાતનાં કોઠી અથવા મટોડીનાં વાસણમાંથી પાણી ઝડ-પીને બહાર આવતું અટકાવવા બહારની બાજુ પાતળો વારનીશનો હાથ મારવાથી બંધ થશે.

વાસણ ટકાઉ જલદી ભાંગે નહિં તેવાં કરવાં.

૨૮–બત્તીની ચીમનીઓ, લાઇટનાં શેડ, બચ્ચાંની દુધ પીવાની બાટલીઓ વિગેરે ચાલુ વપરાશની ચીજોને નીચલી રીતે ઉકાળવી, એક મોટાં વાસણમાં તે ચીજ અંદર મુકીને ડુબે તેટલું ઠંડું પાણી ભરીને ચુલા ઉપર જોસ પાડવો, અંદર કકરો આવે ને ઉતારી તે પાણી તદ્દન ઠંડું પડયા પછી પેલી કાચની ચીજ સંભાળથી કાઢી સુકાય ને વપરાશમા લેવી, ગરમ પાણીમાથી કાઢતાં બહારની ઠંડી હવા લાગવાથી વાસણને તરેલ પડશે. જોઇએ તો સહેજ નીમક ભેળવુ.

દુધની બાટલીઓ નવી આવે ત્યારે તથા ચાલુ વપરાતી હોય તે વખતે પણ દર આઠ દિવસે એમ કીધાથી અંદરથી સાફ થઇ દુધ બગડતું નથી. દુધની સંભાળ માટે પાછલ આપ્યું છે.

બીજાં કોડીનાં વાસણો જેમાં કોઇ જાતનો વાસ આવતો હોય તે પણ એ રીતે ઉકાળવાથી સોજા થાય છે. નાનો ચીરો હશે તો દુધમાં ઉકાળવાથી પુરાઇ જશે, સોજી ચીજ વધુ ભાગતી અટકશે.

કાચનાં વાસણમાં ગરમ ચીજ રેડતી વખતે ફાટ પડે નહીં તેવી રીતે રેડવા સારૂ નીચે પાણીથી ભીનેલો કટકો મુકી તેની ઉપર વાસણ ગોઠવ્યા પછી ગરમ રેડવું અથવા તો એક ચમચો કાચના વાસણમાં મુકીને ગરમ ચીજ તેની ઉપર રેડવાથી પણ ભાગતું નથી. જોઇએ તો તળીઆની નીચે છરી મુકવી.

સીસી બાટલીઓના બુચ મારવા ને ખોલવા.

૨૧–બરણી અથવા સીસીના બુચ ચપટાઇ ગયલા ઉઘાડવા બે ત્રણ ટીપા સાલીડ તેલ ફરતું નાંખી થોડો વખત રહેવા દઇ સંભાળીને બુચ હલાવવો યા ધીમેથી ફરતો ઠોકવો, તેલ ફાટમાથી પેવસ થઇ એ રીતે ઉઘડશે, જોઇએ તો જરા વખત તેલ નાંખી ને ચુલ્હાની નજદીક મુકી તાપ લાગવાથી જલદી ઉઘડે છે. એક વખતમા નહિં થાય તો બે ત્રણ વખત કરવું સરકો ટંબ્લરમાં રેડી તેમાં થોડો વખત સીસી મુકી ને પછી ગરમ પાણીમાં મુકવાથી બુચ ખુલી જશે.

ખળખળતા પાણીમાં સંભાળથી ઉંધી કરી મુકવી પણ બુચ નહિજ ખોલી શકાય તો સહેજ ગરમ હોય તેટલાં આઇસનો ભુકો મોઢાપર મુકવો. દોરીને સીસીની ડોકી ઉપર એક આંટો વીટાળી બેઉ છેડા હાથમા ધરીને અવાર નવાર ખેંચવા; ઘસારાથી ગરમ થઇ ઉઘડશે ફ્લેનલની પટી ગરમ પાણીમા બોળીને એ મુજબ ઘસવી અથવા વીંટાળી રાખવી, સ્પંજ ખળખળતા પાણીમાં બોળી મોઢાં પર લગાડવું. બારીક સુઇઆની અણી કીનારીમાં ફેરવવી.

મેથીલેતેડ સ્પીરીટ Methyleted Spirit નાં બે ચાર ટીપાં બુચની ફરતાં રેડવાથી પણ જલદી ઉઘડે છે.

દવાની સીસીનો ચપટાયલો બુચ ખોલવા એક ચમચી દારૂનો અર્ક અર્ધી ચમચા ગ્લીસરીનમાં સહેજ નીમક પીગળાવી થોડાં ટીપાં મોઢાંપર મુકવા.

કોર્ક સ્ક્રુ વગર બુચ ખોલવો હોય તો કપડાંનો જાડો ડુચો ભીંતને લગાડી ઉપર બાટલી આસ્તે આસ્તે તળીઆમાંથી ઠોક્યા કરવી, જેથી અંદરનો બુચ પોતીકી મેળે બહાર નીકળવા માંડશે, પણ ઠોકતાં બાટલી અફળાઇને ભાંગે કે તેમાંની ચીજ ઢોળાય નહિ તે સંભાળવું. ગુંથવાના સુઈઆની અણી વડે નાનો બુચ ખુલશે.

દબાઓનાં ચપટાયલાં ઢાંકણાને ઉપરથી હથોડીએ સહેજ ઠોકવાથી ઉઘડે છે. ચરબી અથવા ગ્લીસરીન લગાડીને બંધ કીધેલાં જામ–જેલીના પતરાના ઢાંકણા ચપટાશે નહિ. ખોલવા ૨૧ સીસી ખોલવાની રીત મુજબ ગરમ પાણી વાપરવું.

હવા નહિ જાય તેમ કરવા બુચને બાટલીમાં પોઈ ને પછી એકુ આટો પાછો ઉળતો ફેરવ્યાથી અંદર વળગશે નહિં, તે પર ચપટ સીસું પોવુ અથવા લાખ તાવીને વળગાડવી.

પેરેફીન યા સાલીડ તેલમાં બુચને પાંચ મિનિટ બોળી રાખી લુછીને પછી મારવાથી તેમાં પાણી અથવા હવા જઇ શકતી નથી.

મીણુ પીળું નરમ કરી તેટલાજ વજનની રાજમની બારીક ભુકી ભેળી ચુહલા ઉપર તાવીને બાટલીનાં મોઢાં ઉપર લગાડવું, મીણ સાથ જોઈએ તો થોડું સાલીડ તેલ તાવતી વખતે નાંખવું.

ઉપલી કોઇબી મેળવણીમાં રંગ આપવો લાલ સારૂ હીંગળોક Vermilion અથવા ગેરૂની ભુકી નાખવી. કાળા રંગ માટે મેસ (કાજલ) વાપરવી, બીજા રંગ સારૂ તેમાંની ભુકી લેવી.

ખાલી બુચનો ઉપયોગ જાલી બનાવવા વચમાંથી અર્ધા આડા કાપી તેમાં જાડો તાર પોઇ એક એક વહેંત જેટલા દૂર રાખી તેવી જોઈએ તેટલી લાંબી ચાર પાંચ હાર બનાવી ને પછી તેમાં બીજા આડા તાર ગાળે ગાળે પસાર કરી ચોકઠાં જેવુ થાય ને મોરી અથવા ભીનાસવાલી જગ્યામાં પગ મુકવા વાપરવુ. જુના બુચો બાળવાના ઊપયોગમાં પણ આવે છે.

બુચ મોટો હોય તો નાનાં મોઢાંની બાટલીમાં પોવા સારૂ ખળખળતા પાણીમા જરા વખત બોળી રાખવાથી નરમ થઇ સહેલાઇથી પોવાશે, હથોડીએ ઠોકવાથી પણ મોટો બુચ નાનો થાય છે.

ગુંદર કે ચીકાશવાળી ચીજોની બાટલીના બુચ વળગી જઇ કાઢતી વખતે નીકળતાં અડચણ પડે છે માટે બુચને ગ્લીસરીનમા બોળવાથી કદી પણ વળગશે નહિં.

બાટલી પરની ટીકીટો કાઢવી તથા વળગાડવી.

૨૨–બાટલીને ઠંડા યા ગરમ પાણીમાં ભીનવવાથી અથવા ગરમ પાણીની વરાળ લગાડયાથી નીકળશે.

પાણી અથવા દવા દારૂમાં ભીંનાયાથી ટીકીટો નીકળે નહિં તેને સારૂ મેળવણી બનાવવી એક રતલ આટાની લાહી કરી તેમાં એક ઔંસ ગુંદરનું પાણી, અને ઔંસનો ત્રીજો ભાગ બેલ તેલ Linseed oil અથવા ટરપીનટાઇન ભેળીને ટીકીટો વળગાડવી. વધુ માટે પેસ્ટ બનાવવામાં જુવો.

ટીકીટો કાગળનાં પતરાનાં બાકસો, લાકડાંની પેટીઓ અથવા બીજાં કોઇપણ બહાર ગામ મોકલવાનાં પારસલો ઉપરથી નીકળી નહિ જાય તેમ વળગાડવા સારૂ સોજો સરસ એક ભાગ લેવો, તેનાં અર્ધા ભાગની ખડી સાકર નાખવી, અને સરસના ત્રીજા ભાગ જેટલો સોજો ગુંદર Gum arabic એ સર્વને પાણીમાં ચુહલે તાવીને ઘટ થાય ને વાપરવું. કવીનીન પાણીમાં ઘટ મેળવ્યાથી પણ કાગળ વળગશે.

ઇનેમલના વાસણો.

૨૩–ઇનેમલના વાસણો બળતાવાલા ચુલા અથવા ભઠ્ઠી ઉપર વાપરી શકાતાં નથી, ઘણા તાપથી તે ઇનેમલ ફાટી જઇ કોડીના પોપડા નીકળી જાય છે. તેલના નાના ચુલા પર વપરાશે.

એ વાસણોમાંના ડાઘ જસત તેમજ પતરાંની રીતે કાઢવા.

કાળા ડાઘો લાંબો વખત વાસણ પડી રેહતાં તેમાં દીશે તો તે પર નીમક અથવા સોડા ખાર ઘસવુ, તુરત નીકળે નહિ તો પાણીમાં પીગળાવી તે વાસણમા ચુહલે ઊકાળી ને પછી સોજા પાણીએ ધોઈ નાખવું. તળીઆમાંથી બળેલાં પણ એજ રીતે સાફ કરવાં.

સફેદ ઇનેમલના વાસણો સાફ કરવા માટે વરસાદનાં પાણીમાં સોડા ખાર પીગળાવી તેમાં રેડી બીજાં મોટાં વાસણમા પાણી ભરી ઉપલું વાસણ તેમાં મુકી ચુહલે ઉકાળવાથી તે નવું જેવું થશે.

કીટલીઓ સાફ કરવા ઉપલીજ રીતનું સોડા ખારનું પાણી તેમાં ભરીને કીટલીને ગરમ ભઠ્ઠીમાં બાજુએ આખી રાત મુકી ને સહવારે પાણી કાઢી નાખી બીજાં પાણીએ ધોઇ ફ્લેનલના કટકાએ લુછી નાખવી.

ભાંગેલી ચીજો વળગાડવા માટે, જસતમાં બાલદી ગળતી બધ કરવાની રીતમાં જુવો.

કોડી તથા પોરસીલેન, મોઢું ધોવાના બેસીન, સીંક ધોવા તથા ડાઘો કાઢવા.

૨૪–બેસીન મોઢું ધોવાના ચાલુ વાપરતાં તેમાં સાબુ પાણી સુકાઇને ચીકાશ વિગેરે પોપડી બાઝે છે, તેને રોજ બ્રશ વડે ઘસીને ધોવા, ચોકના ચુનાથી પણ સાફ થશે. ઘણા ખરાબ ડાઘો કાઢવા માટે એમોનીઆ ને કેરોસીન તેલ ભેળી વાપરવું. પોરસીલેન પણ એ રીતે સાફ થાય છે.

પેરેફીનથી ડાઘો નીકળશે, જોઇએ તો સાથે નીમક ભેળવું.

મીઠાનો તેજાબ (મ્યુરેનીક એસીડ) લગાડી ઘસવાથી કોઈબી જાતના લાંબા વખતના ડાઘો મેલ વિગેરે નીકળે છે, પણ એસીડ વાપરતી વખતે હાથ પગ પર તેના છાંટા ઉડવાથી દાઝી નહિ જાય તેની સંભાળ રાખવી. સંડાસના બોલ વિગેરે એ રીતે સાફ થશે. જેવેલ વૉટર લગાડવાથી પણ લાંબા વખતના ડાઘો જશે.

બીજા ઘણી જાતના સાબુ, મંકી સોપ તથા પાઉડર, વીમ Wim વિગેરે તૈયાર મળે છે, જે પણ ઉપલા બોલ સીંક સૌ સાફ કરવામાં વપરાય છે. વાસ કાઢવા માટે હવા સ્વચ્છ કરવામાં જુવો.

સીંક–ઇનેમલ કે કોડીની ઉપલીજ રીતે સાફ રાખવી, વાસણ ધોવા માટે લાકડાંની બનાવવા બે ફુટ સમચોરસ દાબડો એક ફુટને સુમારે

ઉંડો લઈ તેમાં જસત (ઝીંક)નું પતરૂં જડાવી તળીયામાં અધવચ્ચે યા એક ખુણે ગોળ મોટું હોલ પડાવી તેમા બુચ પોઇ રાખી પાણી ભરી તેમાં વાસણ ધોવા, નીચેથી હોલ સાથે એક નળી જડેલી હોય તો મેલું પાણી કાઢી નાંખવા સારૂ બુચ ઉઘાડવે તે નળીમાથી બહાર નીકળી જશે, અથવા નળીને બદલે તળીઆંમાંનું મેલુ પાણી બહાર પડે તે ઝીલી લેવા નીચે બાલદી મુકવી.

પતરાના ડબ્બાને પણ તળીઆમા કાંણું પાડી બુચ પોવાથી કામ ચલાઉ સીંક તરીકે વપરાશે. એ રીતે સીંકમાં કાચ તથા કોડીનાં ખરડેલાં વાસણો ધોવાથી ઝાઝાં ભાંગતા નથી. લોખડની સીંક સાફ કરવા પેરેફીન વાપરવું.

નળીઓ સીંક સાથની જોડાયલી સાફ કરવી ચીકાશ કચરો વિગેરે ભરાઈ રહેવાથી તેમા થોડે દિવસે ખળખળતુ પાણી કીટલીની ધાર વડે રેડયાથી ચીકાશ વિગેરે તવાઇને નળીમાંથી નીકળી જશે, અથવા તો મોઢા પર થોડો વોશીંગ સોડા કે એશ સોડા મુકી ઉપર પાછું ગરમ પાણી રેડવું જેથી સોડા પીગળી નળી સાફ થશે.

નળીમાં કચરો વળગી રહેલો હોય તો તેના માપની નેટરની લાકડી લઈ નીચેના છેડા પર એક રબરનો બરાબર બેસતો ટુકડો ખીલાએ અથવા સ્ક્રુએ જડી લેવો પછી તેમાથી પમ્પ મારીએ તેવી રીતે સીંકની નળીમા ઉપર નીચે હલાવ્યાથી કચરો હવાના દબાણના જોરથી નીકળી જાય ને થોડું પેરેફીન રેડી ઉપરથી ગરમ પાણી નાખવું.

નળીમાંનો વાસ કાઢવા કાર્બોલીક એસીડ, ફીનાઇલ, લાઇસોલ, સરકો વિગેરે ચીજો નાખવી. કોફીનો ભુકો પણ ખરાબ વાસ દુર કરશે.

ઉપલી ચીજો નાખવાથી સડાસ, ગટર વિગેરેની ખરાબ હવા તથા વાસ અને જંતુઓ પણ દુર થાય છે.

મટોડીનાં વાસણો વિષે.

૨૫–મટોડીનાં નવાં વાસણો કુંજા પાણીના વિગેરેમાં માટીનો વાસ આવે છે તે કાઢવા માટે બે ત્રણ દીવસ પાણી ભરીને રોજ બદલવાથી વાસ જતો રહેશે. લાંબો વખત વપરાયા વગર વાસણ પડી રહેલામાં કોઇબી જાતનો વાસ આવે તો તેમાં કોરડી મટોડી ભરીને જમીન ઉપર થોડો વખત મુકી રાખવાથી તેમાંનો વાસ નીકળી જાય છે.

કુંજા યા માટલાં વપરાસમાં નહિ આવતાં હોય તો તેમા પાણી રાખી મુકવાથી વાસ મારશે, ખપ પડે ત્યારે પાણી ભરવું.

કુંજા ધોવા નાના મોઢામાં હાથ નાખી સાફ નહિં થઇ શકે તો પાતલી લાકડી ઉપર સ્પંજ અથવા કપડું બાંધી અંદર ફેરવ્યાથી પાણીમાંની લીલ કચરો બાઝેલો નીકળશે.

કુંડાં તળીઆમાં કાણું પાડયા વગરનાં લઈ તેમાં ઘાસ મુકી પાણી ભરી તેની અંદર પીવાના પાણીની અથવા સોડા-લેમનેડ વિગેરેની બાટલીઓ મુકવાથી ઠંડી રહે છે.

ટકાઉ બનાવવા માટે મટોડીનાં વાસણ ઉપર બાહરની બાજુએ કાચો કાદો કાપીને ઘસવાથી જલદી ભાગતા નથી, કાચનાં વાસણો ટકાઉ બનાવવાની રીત જોઇએ તો અજમાવવી.

પ્રકરણ ૫.

વળગાડવા માટે વપરાતી ચીજો અને તે બનાવવાની રીતો.

૨૬–ગુંદર ઝાડમાંથી નીકળતો ચીકનો પદાર્થ મોટા ગાંગડા તથા બારીક ભુકો, પીચ–બાવળ તથા સેકના અને ચેરીઝ વિગેરે તથા બીજી ઘણીક ચીકાશવાલી ચીજોમાંથી ગુંદર જાત જાતના બને છે.

અલસીના દાણા એક ભાગ ને ચાર ભાગ પાણીમાં ભીનવ્યાથી વટ ગુંદર બનશે. કાદાનો રસ પણ વળગાડવા વપરાશે.

ગુંદર પીગળાવવા માટે ઠંડા કરતા ગરમ પાણી વાપરવું, અથવા સરસની રીતમાં આપેલું છે તેમ કરવું.

બગડી જતો અટકાવવા તેમાં દારૂના અર્કનાં થોડાં ટીપાં, લવંગનું તેલ અથવા સેલીસીલીક એસીડ એમાની કોઇબી ચીજ નાખવી.

ફુગ ગુંદરમાં કાર્બોલીક એસીડનાં થોડાં ટીપાં નાંખવાથી આવશે નહિં, અથવા તો થોડોક ક્વીનીનનો પાઉડર ભેળવો.

ચીજો વળગાડતી વખતે અમદા ગુંદર સાથ આગલ આપ્યા મુજબ બીજી વસ્તુઓ ભેળવાથી સારી રીતે વળગે છે. ચેરીઝના ઝાડનો ગુંદર સઉથી ચીકટ હોય છે તેનેથી વળગાડેલી ચીજો કદી પણ છુટી પડતી નથી. સફેદ ચીજ માટે સફેદો સાથે લેવો.

બંધાઇ જતો અટકાવવા સરકો અથવા એસેટીક એસીડ થોડી ભેળવી.

ગુંદર સુકાઈ ને કઠણ થયલો ઠંડું કે ગરમ પાણી અથવા તો થોડો સરકો નાખવાથી પાછો નરમ થશે.

સરસ, રાજમ તથા લાહિ બનાવવી.

૨૭–સરસ બનાવવા સારૂ લાખ તથા ટંકણ ખાર Borax ને પાણીમાં ભેળી ચુહલે ઉકાળી ઉતારવું, પાતલું હોય તે વખતે વળ-

ગાડવા વાપરવું. એલ તેલ ને કળી ચુનો ભેળવાથી પણ સરસ બને છે. ઠંડું પડીને બંધાઇ જાય ત્યારે તેના કટકા કરી મુકી રાખવા, ખપ પડે તેટલોજ પાણીમાં ભીનવી ચુહલા ઉપર ગરમ કરવો અથવા તો એક ઉંડાં વાસણમાં ગરમ પાણી લઇ સરસને બીજા વાસણમાં નાખી તેમાં મુકયાથી પણ નરમ થશે. જોઇએ તો તેમાં થોડી ખાંડ ભેળવી. સુકાઇને કઠણ થયલો પાછો થોડો સરકો રેડવાથી પાતલો થશે. ભુરા ખુલ્લા રંગનો સારો કહેવાય. ઘણા ગરમ સરસે સારી રીતે વળગશે.

સરસનો ભુકો કરવો જાડું કપડું અથવા ગુણપાટમાં મુકી હથોડીએ ઠોકવાથી છુટો વેરાઇ જતો નથી.

સરસથી વળગાડવાની કોઇબી ચીજ જે જાતના રંગની હોય તેને મળતો કરવા તેમા ચાકની ભુકી, લાકડાંનો વહેર, રાખ, પીળી ઇંટની ભુકી સફેદો યા તે ચીજને મળતો કોઇબી રંગ નાખવાથી વળગાવેલો સાંધો ઝાઝો માલમ પડશે નહિં.

વૉટર પ્રુફ બનાવવા ચાર ભાગ સરસને એક ભાગ ટરપીનટાઈન ભેળવું જોઇએ તો થોડુ, દુધ લેવુ.

વળગાડેલું ગરમીથી તવાઇને છુટું પડે નહિં તેમ કરવા સારૂ પાણીને બદલે ઉકાળેલા દુધમાં સરસને પીગળાવવો, અથવા તો થોડી એસેટીક એસીડ નાખવી

૨૮–રાજમને પીગળાવવા માટે ટરપીનટાઈન કે સ્પીરીટ ઑફ વાઇન ભેળવી, પાણી રેડવાથી રાજમ તેમાંથી છુટી પડી નીચે ઠરીને કઠણ થઇ જશે.

ગજમ ગુંદરની માફક ઝાડની ડાળીઓમાંથી નીકળતો રસ બંધાઇને લાલ રંગનાં ટુકડા જેવું લાગે છે જે પણ વળગાડવાના ઉપયોગમાં આવે છે તથા વાયોલીન Violin નામનાં વાજીંત્ર વજાડવાની લાકડીનાં તાર તે ઘસવાથી સુંવાળા થાય છે.

૨૯–લાહી ચોખાના આટામાંથી બને છે, પાણી સાથે મેળવી ચુહલે ઘટ થાય ને વાપરવી, ઝીણાં કાગળના ટુકડા નાખવા, થોડી ટાર્ટરીક એસીડ કે ફટકડી મેળવ્યાથી લાહી જલદી બગડતી નથી, જોઇએ તો થોડો ચુનો ભેળવો.

રાંધેલા ચાવલ પણ વળગાડવામાં વપરાશે.

આરારૂટ તથા સાગુ ચોખામાથી લાહી બનાવી તેમા આઇસીંગગ્લાસ પીગળાવી કાર્ડ પર સળી વળગાડવા વાપરવી.

જવનો આટો Rye flour ને પાણીમાં ચુહલે મેળવી તેમાં સરસ ગરમ હોય તેજ વખતે નાંખી મેળવ્યાથી સારી લાહી બને છે, જોઇએ તો થોડી રાજમ ભેળવી.

લાહી ઠંડી તેમજ ગરમ કેટલીક ચીજો વળગાડવા સારૂં વપરાય છે. જેવી કે પ્લાસ્ટરની બનાવટ, કાગળ, કાર્ડબોર્ડ, કપડું વિગેરે.

બીજી જાતનાં સીમેન્ટ, પ્લાસ્ટર, પેસ્ટ વિગેરે.

૩૦–વિલાયતી પનીર Cheese માં પાણી રેડી ચુલે મુકવું, પાણી બળી જાય કે પાછું રેડવું એ મુજબ બે ત્રણ વખત કીધાથી પનીર નરમ માવા જેવું થાય ને તેમાં સુકો કળી ચુનો ભેળીને વાપરવું. દુધના માવાથી પણ વળગશે.

ઇંડાની સફેદીમાં કળી ચુનો અથવા પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ Plaster of Paris ની કે કાચની ભુકી ભેળવી.

કાળુ માછલીનાં કોટલાની બારીક ભુકી ચકમકનો ભુકો કોઇબી ચીજ ઇંડાની સફેદીમાં મેળવ્યાથી પણ દરેક ચીજો વળગછે.

લાખ અથવા મીણને ખળખળતા પાણીમાં પીગળાવી સ્ટીકીંગ પ્લાસ્ટર Sticking plaster સાથે વળગાડવામાં લેવી.

તેલ કોઇબી જાતનું લઇને તેમાં સફેદાની ભુકી ભેળવી.

બેલ તેલ ને કળી ચુનો ચાર ઔંસમાં, એક મુઠીભર ચુનો ભેળી ઘટ બનાવી લોખંડ પર પાંથરી સુકાયને ટુકડા કરી રાખવા, ખપ પડે ત્યારે પાછું તાવીને વાપરવું. આગ તથા પાણીએ ખરાબ થતું નથી. રબરની ટેપ વળગાડવા માટે તૈયાર મળે છે.

ગ્લીસરીનમાં મુડદાર સીંગ Litharge પીગળાવીને તેનાથી પણ ઘણીક ચીજો જેવી કે કોડી, લાકડું, લોખંડ, પતરૂં વળગે છે.

કોઇબી જાતની ધાતુમાંનું કાણું ઉપલી મેળવણીથી પુરી શકાય. ઠંડી, ગરમી, એસીડ, પાણી વિગેરે લાગ્યાથી ઉપલી ચીજે વળગાડેલું કદી છુટું પડશે નહિ.

રેકટીફાઇડ સ્પીરીટમાં પીળા રંગની લાખનો બારીક ભુકો પીગળાવી ઘટ થાય ને બાટલીમાં ભરીને ખપ પડે ત્યારે વાપરવું, નકશીની તથા હાથીદાંતની ચીજો એનાથી વળગશે.

નવસાગરને પાણીમાં નાખવો, લોખંડની બારીક ભુકીને ખારાં પાણી સાથે મેળવી બધું સામટું ભેળવાથી એક જાતનું ઘટ સીમેન્ટ બને છે જેથી કઠણ ચીજો વળગી શકે છે.

ફટકડીને પાણીમાં ઉકાળતી વખતે થોડો સાબુ બ્રાઉન સોપ ટુકડા કરી નાખી પા કલાક ચુલે ઘટ થાય ને ઉતારી તેમાં ચુનો ભેળવો, એ કોઇ જાતના સાંધાઓ ને ફાટો પુરવા કામે લાગે છે. ઉપલી મેળવણીમાં થોડોક આટો ને રાજમની ભુકી ભેળવાથી વધુ સારો પેસ્ટ બને છે.

ડામર પાતળો Pitch અથવા Tar બે ભાગને ગટા–પરચા Gutta-percha એક ભાગ લોખંડનાં વાસણમાં બન્નેને ભેળી ચુલે નરમ કરવું. એ સીમેન્ટથી લાકડું, પત્થર, ચામડું, કપડું વિગેરે વળગશે.

પટેટાને બારી કાગળ ઉપર મસળી કાઢી નરમ થાય ને ગુંદર યા સરસને બદલે વળગાડવામાં લેવા.

જીલેટીન કે આઇસીંગગ્લાસ વિગેરે ચીકાશવાલા પદાર્થ પણ વળગાડવાના ઉપયોગમાં લેવાય છે, કોઇબી જાતની સ્પીરીટમા સારી રીતે પીગળી જશે, એસેટીક એસીડ પણ તેમાં નાખવી. ચુલા ઉપર ઉપલી ચીજો ગરમ કીધા પછી ભેળવી.

કાંજીનો ભુકો Starch ને ગુંદર પીગળાવેલા પાણીમાં મેળવી તેમાં થોડુ સાકરનુ પાણી ભેળી ચુલા ઉપર ઘણું ઘટ બનાવી ને પછી ખપ પડે ત્યારે નરમ કરી વાપરવું, બગડે નહિં માટે કપુરનો ટુકડો અથવા બોરીક પાઊડર ભેળવો. મટોડી પણ વળગાડવા વપરાશે.

૩૧–પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ Plaster of Paris ની સફેદ ભુકી વળગાડવા સારૂ ઘણી ઉપયોગની છે. પાણીમાં મેળવીને થોડો વખત રાખતાં તુરત બંધાઇ જાય છે, ઇડાંની સફેદી અથવા સરકામાં મેળવ્યાથી નરમ રહી વળગાવતી વખતે જલદી બંધાશે નહિ.

પ્લાસ્ટર વૈદક ઉપયોગમાં પણ હાથ પગના ભાંગેલા સાંધાઓ વિગેરે જોડતી વખતે તેનો ઘટ લેપની માફક બનાવી તે પર લગાડવાથી બંધાઇ જઇ સાંધાઓ મજબુત પકડી રાખવાથી હાલતા નથી ને જલદી સંધાઇ જાય છે. નીમક ભેળવાથી ઘણું જલદી બંધાય છે.

પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ બનાવવું જીપસમ એનુ બીજું નામ છે. ચુનો ને ગંધકનો તેજાબ ભેળી ચુલે ગરમ કરવાથી તેમાનું પાણી ઉડી જઇ જે સુકો પદાર્થ રહેશે તે પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ કહેવાય

પત્થર માર્બલ, લાકડું, રબર, ચામડું, કાચ, કોડી વિગેરેની ચીજો સાધવામા પ્લાસ્ટર વપરાય છે.

૩૨–પેસ્ટ બનાવવો, સાધારણ ચીજો વળગાડવા સારૂ નીચલો પેસ્ટ Paste બનાવીને પત્થર યા કોડીના વાસણમા રાખવો.

એક ચમચી ફટકડીની ભુકી ઠંડાં પાણીમા ઘટ મેળવી તેમાં તેટલીજ રાજમની ભુકી લેવી. પાંચ લવંગને બારીક વાટી એ સર્વ એક કપ ખળખળતા પાણીમા નાખી ચુલે થોડીક મિનિટ રાખવાથી ઘટ માવા જેવું થાય ને ઉતારવું, લાંબો વખતવેર બગડતો નથી.

દુધ એક કપને ચુલા ઉપર મુકી તેમાં થોડો સરકો નાંખી ફાડી તેનો માવો કાઢી લઈ તેમાં બે ઇડાંની સફેદીનો કફ ચઢાવી સાથે થોડો કળી ચુનો ભેળી બધું એકરસ કરીને ઘટ પેસ્ટ Paste બનાવવો.

કાચ તથા કાડીનાં વાસણો એનાથી વળગાડેલાં પાણી અથવા તાપ લાગવાથી છુટાં પડશે નહિ.

પેસ્ટ પાણીએ ભીંનાયાથી નીકળે નહિ તેવો Water Proof બનાવવા માટે લાહી તૈયાર બનાવેલી હોય તેમાં થોડું ટરપીનટાઇન, સરસનું પાણી, અેલ તેલ સર્વે ભેળવું.

કાગળની ટીકીટો જે પાણીથી ઘડી ઘડી ભીંનાતાં નીકળી જાય છે તેને માટે ઉપલો પેસ્ટ ઉપયોગી છે.

પતરાં પર વળગાડતી વખતે થોડીક ખાંડ પેસ્ટમાં ભેળવી.

ડેકસટ્રાઇન Dextrine એક જાતનો ચીકાશવાળો પદાર્થ પાણી સાથે મેળવ્યાથી વળગાડવાનાં ઉપયોગમાં આવે છે. એમાં થોડાંક ટીપાં કાર્બોલીક એસીડ અથવા લવંગનું તેલ નાખવાથી વળગાડેલી ચીજોમાં ઉધઇ લાગતી નથી. તેમજ કાંઇબી વળગાડવા માટે વપરાતી બીજી જીનસોમાં ઉપલાં થોડાંક ટીપાં નાખવાથી તે બગડતી યા વાસ આવતી નથી.

લાંબી તથા લાખ બનાવવી.

૩૩–લાંબી માટે અેલ તેલ Linceed oil અથવા મીઠું તેલ ખપ મુજબ, એક રતલ સફેદો White lead, ચુનો અથવા ચાકની ભુકી પા રતલ સર્વે મેળવી ઘટ થાય ને ગોળા વાળવા.

સુકી કઠણ થયલી લાંબી વાપરતી વખતે કોઇ પણ જાતનું તેલ ભેળવું અથવા તાપ આગલ કે ગરમ લોઢાં પર મુકવાથી તવાઇને નરમ થશે.

લાંબીનો ઉપયોગ કાચ બેસાડવા તથા લાકડાં વિગેરેની ફાટો પુરવા વપરાય છે, રંગીન ચીજો વળગાડતી વખતે તેને મળતા રંગની ગેરૂની અથવા કાળી કોઇબી ભુકી ભેળવી.

લાંબીથી વળગાડેલું છુટું પાડવા બારીક અણીવાળું હથીઆર વાપરવું, સાબુને નરમ કરી લગાડી રાખવાથી પણ લાંબી નરમ થઇ નીકળશે, લોખંડનો ગરમ સળીઓ અથવા ખીલો સુકી લાંબી પર લગાડવાથી છુટી પડશે.

૩૪–લાખ બનાવવા માટે એક ભાગ ગુંદર Gum lac, એક ભાગ ટરપીનટાઇન, બે ભાગ પીળી રાજમ, થોડી લાલ હીંગળોકની ભુકી લેવી. ગુંદરને ત્રાંબાના વાસણમાં ચુલા ઉપર પીગળાવી તેમાં રાજમ નાખવી, ટરપીનટાઇન આસ્તે આસ્તે રેડીને ઘુંટવું, છેલ્લે હીંગળોકની ભુકી ભેળી ઘટ થાય ને ઉતારી સફાઇદાર પાટીઆં અથવા પથરા ઉપર રેડી ઠંડી પડવા આગમચ ગોળ મીણબતી અથવા સુખડ પેન જેવી લાકડીઓ બનાવીને રાખવી, અથવા લંબાચા કટકા કરવા. ઉપલી મેળવણી ગરમ હશે તો હાથ દાઝશે માટે લાકડાંની પટી વડે ગોળ બનાવવી.

લાખ કાળા રંગની બનાવવા સારૂ કાળા રંગની ભુકી અથવા મેસ (કાજલ) નાખવી, સોનેરી રૂપેરી માટે તેવી ભુકી લેવી.

લાખ કાગળ યા કપડાં ઉપર મારવા આગમચ મીણબત્તી સળગાવી તે પર ધરી નરમ થાય કે તુરત તેની ઉપર દાબીને લગાડવી.

પ્રકરણ ૬.

વળગાડવાની કેટલીક ચીજો આખી તેમજ ભાંગેલી.

કાગળ, કપડું તથા કાચ, કોડીની.

૩૫–કાગળ ભીંત ઉપરના વળગાડવાં Wall paper સારૂ કોઇબી જાતની લાહી અથવા પેસ્ટ લખેલામાથી વાપરવો, તેમા થોડી કાર્બોલીક એસીડ Carbolic acid ભેળવાથી કાગળમા ઉધઈ કે કસારાં થશે નહિ.

ભીંત ઉપર વળગાડવા આગમચ જુનું કાગળ કાઢી સાફ કરવા સારૂ વોલ પેપર Wall paper મા જુવો.

ટીકીટો કાચની સીસી બાટલા ઉપર ગુંદર, લાહી અથવા પેસ્ટ કે ઇડાંની સફેદી વાપરવી, એક સો ટીકીટો એક ઇડાની સફેદીએ વળગશે.

કાગળની ટીકીટાં પતરાં ઉપર વળગાડવી કોઇબી જાતના સરસ અથવા ગુંદરમાં થોડીક ખડી સાકર પીગળાવીને વાપરવી. થોડો સરકો સરસમાં રેડવો.

પાણીથી બીંનાઇને નીકળે **નહિં** તેમ વળગાડવા **સારૂ** પાછળ લખેલો પેસ્ટ વાપરવો, **અથવા સરસમાં** બેલ તેલ થોડું ભેળવું.

કાગળો અને ચોપડીઓ વળગાડવાની લાહી બનાવવા ઘઉંનો આટો ઠંડાં પાણીમા મેળવી ચુલહે ચીકટ થાય ને તેના ચોથા ભાગ જેટલી ફટકડી નાખવી, થોડી રાજમની ભુકી મેળવ્યાથી વધુ ચીકટ બની સારી રીતે વળગશે. સરસ ને ગ્લીસરીન ભેળી લેવું.

કાગળના કવરોને છેડેથી વળગાડી બંધ કરવા ગુંદર ને સ્ટાર્ચ Starch એક એક ભાગ ને ચાર ભાગ ખાંડ લેવી.

ગુંદર બે ભાગ, એસેટીક એસીડ એક ભાગ, દારૂનો અર્ક Alcohol એક ભાગ, પાણી પાંચ ભાગ સામટું મેળવીને કાગળો પર લગાડી સુકાવા દેવી. પછી કવરો બંધ કરતી વખતે તેની ઉપર પાણી લગાડવાથી ચીટકી જશે.

છબીઓ Photograph **કાર્ડ ઉપર વળગાડવા** કોઇબી જાતનો પેસ્ટ વાપરવો, અથવા તો ઇંડાંની સફેદીમાં ગુંદર ને ખાંડ પીગળાવી તેને વળગાડવું, જોઇએ તો ગ્લીસરીન સફેદીને બદલે લેવું.

સ્ટાર્ચ, ખાંડ, ગુંદર, દરેક છુટું વાટીને પછી ઠંડાં પાણીમાં મેળવી ઘટ બનાવી વપરાસમાં લેવું.

આગમાં બળે નહિ તેવી મેળવણી કાચુ બેલ તેલ આઠ ભાગ, જીલેટીન એક ભાગ ને કળીચુનો બે ભાગ, તેલમાં જીલેટીન ભીનવી ચુલે પીગળે ને ગરમમાં કળીચુનો ભેળી ઘટ થાય ને પાટીઆ પર પાંથરી તડકે સુકાય ને ટુકડા કરી ખપ પડે ત્યારે પાછું પીગળાવી લેવું.

૩૬–કપડાં ઉપર કાગળને વળગાડવા માટે સરસ અથવા કોઇબી જાતનો પેસ્ટ લેવો. ગુંદરથી બરોબર વળગશે નહિં. કપડાંને સરસ યા પેસ્ટ નહિં લગાડવો પણ કાગળને લગાડી કઠણ જગા ઉપર મુકી તેની ઉપર કપડું દાબી દીધાથી સારી રીતે વળગી જશે.

ગરમ કપડું, સકલાત વિગેરે લાકડાં ઉપર વળગાડવા જવના આટાની લાહી લખેલી છે તે વાપરવી.

કેક, મીઠાઇ વિગેરેની ચીજો ઉપર નકશીની તરાંહ ફુલો વળગાડવા સોજો ગુંદર લઇ તેમાં સ્ટાર્ચ મેળવી વાપરવું, જોઈએ તો લીબુના રસનાં થોડાક ટીપાં નાંખવાં.

૩૭–કાચ કોડીની ચીજો માટે ગુંદર, સરસ, પેસ્ટ, પ્લાસ્ટર વિગેરે વાપરી શકાય છે. એક જાતનો ચીકણો પદાર્થ ગોકળગાયની પુછડીનાં ભાગમાંથી નીકળે છે તે સુકવીને પાણી સાથે પીગળાવી વાપરવો, તેનાથી વળગાડેલી ચીજો ઠોકવાથી પણ છુટી પડતી નથી એમ કહે છે.

કાચના મુનના હબા તેનાં ખોલામાંથી છુટા પડી ગયલા બેસાડવા માટે ફટકડી ને પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ ચુહલા ઉપર લોખંડનાં વાસણમા મેળવી ઘટ થાય ને વળગાડવા લેવું, અથવા તો મુનના હાથાવાલા ભગમાં ફટકડીની ભુકી ભરી તાપ આગળ ધરીને તવાય કે ઉપલું મોઢીઉ તેમાં દાબી દેવુ, સુકાયા પછી વળગી જશે.

કાચના દાણાને લોખંડની પીનમાં બેસાડવા બેઉને સહેજ તાપ આગળ ધરીને જરા સરસ લગાડયા પછી દાબીને પકડી રાખવાં.

પોરસીલેનનાં મોઢું ધોવાનાં બેસીનને સાંધવા સફેદ ઈનેમલ આવે છે તે અથવા ઘટ રગ લગાડી બેઉ ટુકડા જોડી ઉપર તથા હેઠેની બાજુ કેનવાસ અથવા જાડું કાગળ યા કપડું વળગાડી પાછો રગનો હાથ બેઉ બાજુ મારવો, તરેલ પડેલી પણ એ રીતે બંધ થઇ વાસણ પાછું વાપરી શકાય છે.

કોડા રગીન દરાંઆમાંની લાકડાં ઉપર શણગાર કરવા વળગાડવા પાણીમા મેળવેલુ સોજુ સીમેન્ટ Portland cement જાડુ પાંથરી તેની અંદર જાત જાતની કોડીઓ નજદીક ગોઠવી ને આસતેથી દાબવી, એક દિવસ ગમ્યા પછી સીમેન્ટ બધાઇને કોડીને પકડી રાખશે. કોડી સાફ કરવા માટે પરચુરણ બાબતમાંથી મળશે.

કાચ જોડવા ઈંડીઆ રબર, ગુંદર ને કલોરોફોર્મ સાથે પીગળાવવું, સ્પીરીટ કે દારૂમાં પણ એ ચીજો પીગળે છે.

જીલેટીનમાં જીનદારૂ ભેળી તડકે મુકી હલાવ્યા કરવું. પીગળે ને ગાળી વાપરવું. ચશ્માના કાચ માટે સ્પીરીટમાં લાખ પીગળાવી લેવી.

સેલ્યુલોઇડ, હાથીદાંત, સીપ, કેરબો, કચકડું.

૩૮-શાહીની પેન ફાઉન્ટન પેન જે સેલ્યુલોઇડની મેળવણીથી બનેલી આવે છે તે વળગાડવા માટે થોડું જીલેટીન, એસેટીક એસીડ સાથ ભેળી પુગીને નરમ થયા પછી ખળખળતાં પાણીના વાસણમાં મુકવાથી પાતળું થાય ને તુટેલું વળગાડવા લેવું.

પેન ઉપલી જાતનીને તરેલ પડેલી હોય તો સહેજ તાપ આગળ ધરવાથી પણ નરમ થઈ સાંધ જોડાશે, ઘણો તાપ લાગતાં સળગી જશે.

પ્યાનાની વજાડવાની કી Key જેને મથાળે સફેદ સેલ્યુલોઇડ અથવા હાથીદાંત વળગાડેલું હોય છે તે નીકળી જાય તો પાતળો સરસ ગરમ હોય તે વખતે લગાડવો અને જો પ્યાનામાથી કી બહાર કાઢેલી હોય તો લગાડયા પછી તેની ઉપર લાકડાંની ચીપ મુકીને ટાઇટ દોરીએ બાંધીને થોડો વખત રાખી,મુકવી સાથે ફટકડીની ભુકી ને દારૂનો અર્ક ભેળ્યાથી વધુ સારી રીતે સેલ્યુલોઇડની ચીજો વળગશે.

૩૯-હાથીદાંત માટે બીજી રીત આઈસીંગગ્લાસ એક ભાગ, સરસ બે ભાગ, પાણી ત્રીસ ભાગ જેટલું લઇ ચુહલા ઉપર ઉકાળી પા ભાગ જેટલું રહે તેમાં નીચલી મેળવણી ભેળવી. જસતની સફેદ ભુકી Zinc powder ને ગુંદર થોડા દારૂના અર્કમાં પીગળાવવો એ બંનેને સાથે એકરસ કરવું. વાપરતી વખતે ગરમ કરી લેવું.

સરસમાં ઇંડાંની સફેદી ભેળી વાપરવી.

૪૦-સીપની તથા હાડકાંની બનાવેલી ચીજો પણ ઉપલી મેળવણીથી વળગે છે.

૪૧-કેરબાના દાણા ભાંગી જાય તો સહેજ તાપ આગળ ધરીને તુટેલી બાજુ પર થોડું બેલ તેલ Boiled oil પીછી વડે લગાડી ને ટાઇટ દાબી રાખવા, કેરબાના મોટા તથા નાના દાણા જુદા જુદા ઘાટના એક જાતનાં ઝાડના રસમાંથી બને છે, તે સોજા પારખવાની રીત આગળ આપેલી છે.

૪૨-અબરખ વળગાડવા સોડા વોટર એક ટંબલર ભરીને લઇ તેમાં થોડી ઘણીજ બારીક કાચની ભુકીને તેનેથી બેવડાં વજનની એક જાતના પત્થરની ભુકી Fluor spar કહે છે તે બધું ભેળી તુરત લગાડી દેવું, નહિ તો બંધાઈ જશે.

કચકડું વળગાડવા કેનેડા બાલસમ Canada balsum ભઠ્ઠીમાં ભૂંજીને કડક બનાવ્યા પછી ચુહલા ઉપર તાવીને તુરત તેનાંથી તુટેલા

ભાગો જોડીને તારે બાંધી દેવા, બીજે દિવસે તાર છોડી આસપાસ વળગેલી મેળવણી ઓખવી કાઢવી.

એલાબાસ્ટર, પ્લાસ્ટરની ચીજો વળગાડવા માટે અને તેની ફાટો પુરવા સારૂ પીળી રાજમ બે ભાગ અને પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભુકી એક ભાગ, જોઇએ તો થોડુંક મધપુડાનું મીણુ ભેળી ચુહલા પર સર્વે તાવીને લેવું. ચોખાના આટાની લાહીમાં થોડો કળી ચુનો ભેળી વાપરવું.

માર્બલ પત્થર, ચામડું વળગાડવું.

૪૩–માર્બલને વળગાડવા ફટકડીનાં પાણીમાં પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભુકી ઘટ મેળવીને ભઠ્ઠીમાં ભુંજી કડક થાય ને ઠંડી પડયા પછી બારીક વાટી પાછી પાણીમાં મેળવીને વાપરવાથી માર્બલની ચીજો સારી રીતે વળગે છે. ભુંજ્યા વગર અમથું પણુ વપરાશે. આલાબાસ્ટરની રીતે પણુ માર્બલ વળગશે.

ઘટ ગુંદરમાં કળી ચુનો ને પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભુકી મેળવ્યાથી માર્બલ વળગાડેલો વધુ મજબુત રહેશે. જોઈએ તો સરકો ભેળવો.

ટેબલ ટાપ માટે સરસને ચુહલે પીગળાવી થોડી પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભુકી ભેળી તુરત વળગાડી દાબી રાખવું. એ મેળવણી જલદી બંધાઇ જાય છે.

૪૪–પત્થરને જોડવા સારૂ સાધારણુ સીમેંન્ટ Portland cement વપરાય છે. કોલટાર ને પાઇપ કલે ભેળી લેવું.

ભુજેલી ઇંટનો ભુકો, કળી ચુનો, લાકડાંની રાખ સર્વે એક સરખાં વજનનું લઇ ઓલીવ ઓઇલમાં મેળવીને લેવું.

બેલ તેલ સાથે નદીની રેતી, મુડદાર સીંગ Litharge ને કળી ચુનો ભેળવાથી પત્થરનું સીમેંન્ટ બને છે.

રાજમ ને ગંધક સાથ ચુહલે તાવી ઇંટની ભુકી ભેળી લેવી.

પત્થર અથવા કોબાની જમીનની ફાટ પુરવા જે ખુલ્લી અગાસીઓમાં તડકા ને વરસાદથી ફાટ પડે છે તેના માટે તેલમાં સફેદો ને સફેદ બારીક રેતી ભેળીને ઘટ થાય ને વાપરવું.

૪૫–ચામડાંને સાંધવા આઇસીંગગ્લાસ ને દારૂના અર્કમાં પીગળાવી ઇંડીઆ રબરને લાખનાં પતરાં Shellac બધું એકઠું મેળવીને વાપરવું.

ચામડું લાકડાં પર વળગાડવા ટરપીનટાઇનમાં ગટા–પરચા Gutta-percha, ને દામર જેવી મેળવણી જેને Asphalt કહે છે તે ભેળવું. ઘઉંના આટાની લાહીમાં ગુંદર અથવા રાજમ ભેળી વાપરવી.

લીનોલીઅમ સરસ ને આઇસીંગ્લાસ ચુહલે થોડા પાણીમાં પીગળાવ્યા પછી થોડુંક ટરપીન્ટાઇન ભેળી વળગાડી ભાર મુકી રાખવો.

ચામડું અથવા કાગળ લાકડાં ઉપર ઘટ સરસ વડે પણ વળગશે. જોઇએ તો સરસને એસેટીક એસીડમાં પીગળાવી સાથે થોડીક ફટકડી ને બેલ તેલ ભેળવું.

ઝવેરાત, રબર, બુચ.

૪૬–ઝવેરાત વળગાડવા માટે આઈસીંગગ્લાસને પાણીમાં ભીનવી નરમ થયા પછી પાણી કાઢી રાખવું, બીજા વાસણમાં ગુંદર એક જાતનો Gum amoniac કોઇબી જાતની સ્પીરીટ અથવા રમ દારૂમા પીગળાવી, આઇસીંગગ્લાસમાં ભેળી ચુલ્હે જરા ઘટ બનાવી સીસીમાં ભરી રાખવુ, ખપ પડે તે વખતે ખળખળતા પાણીમાં સીસી મુકી તવાય ને વાપરવું. કાચ કરતા કોડીનું વાસણ ભાંગશે નાહે.

બે ભાગ ગંધકની ભુકી ને એક ભાગ ઇંડીઆ રબર ચુલ્હે નરમ કરી વળગાડવું. જેટ વળગાડવા લાખ ગરમ કરી વાપરવી, બીજી રીતો માટે સોના રૂપામાં જોવુ.

૪૭–રબર સાધવા સારૂં સોજાં સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇન Spirit of turpentine માં ઇંડીઆ રબર પીગળાવી વાપરવું.

ગાડીનાં રબર લોખંડના ચાક ઉપર વળગાડવા એક ભાગ ગટા–પરચા Gutta-percha બે ભાગ એસફોલ્ત Asphalt ચુહલા ઉપર મેળવી ગરમ હોય તે વખતે લોખંડને પણ ગરમ કરી ઉપલી મેળવણી રેડીને રબર વળગાડવું. દારૂના અર્કમા લાખ સરખા વજનની પીગળાવી થોડું એરંડીઉં ભેળવું.

૪૮–બુચને વળગાડવા સફેદ જસતની ભુકી White zinc ને કોપલ Copal ભેળી બુચની ઉપર મુકી ફરતું વારનીશ Copal varnish પીછી વડે લગાડવું. લોખંડ સાથ વળગાડવા લાખ લેવી.

બાટલી, સીસીમાંની ચીજનો વાસ ઉડી જતો અટકાવવા માટે બુચની ઉપર ગ્લીસરીનમાં મુડદાર સીંગ Litharge મેળવીને લગાડયાથી હવા આવ જાવ બંધ થઇ ચપટ થશે, ખપ પડે તે વખતે ઠોકવાથી ઉપલું સીમેન્ટ નીકળી આવશે. દવાઓ, એસંસ, અત્તર વિગેરેની ચીજો બંધ રાખવા ઉપયોગી છે.

બીજી રીતો સીસી બાટલીના બુચ મારવા કાઢવામાં આપેલી છે.

લાકડું તથા મટોડીનાં વાસણો વળગાડવાની રીત.

૪૯–લાકડું વળગાડવા સરસમાં સફેદો White lead ની ભુકી ગરમ કરી તેમાં થોડો વ્હિસ્કી દારૂ રેડી ગરમ હોય તેજ વખતે લગાડી વળગાડવું.

લાકડું યા બીજી કોઇ ચીજ વળગાડવા માટે તેને ઘાટને ને માપનો કલાઇનો વરખ Tin foil કાપી તેની ઉપર મુકવો, ઉપરથી નવસાગર Sal amoniac પાછી વડે લગાડી બીજો છુટો પડેલો ભાગ તે પર સરખો ગોઠવ્યા પછી તાતેલું લોઢું તે સાંધાની આસ-

પાસ ફેરવ્યાથી કલાઇનો વરખ તવાઇ ને નરમ થાય કે રહેવા દેવું. કલાઇ ઠંડી પડતાં બંધાઇ જવાથી ઉપલો સાંધો વળગી જશે

લાકડાંમાં લોઢાંનો ટુકડો બેસાડવો હોય તો નવસાગર તે જગાપર સાથે નાખવાથી લોઢું કીટઇને તેમાં બેસી જાય છે.

લાકડી બીલીઅર્ડ રમવાની ઉપરની ટીપ Tip નીકળી જાય તો એસેટીક એસીડ Acetic acid મા જીલેટીન ચુલા ઉપર પીગળાવી લગાડવું, બે ત્રણ દીવસે સુકાયા પછી લાકડી વાપરવી.

૫૦–મટોડીના વાસણમાંનું કાણું બંધ કરવા બહારની બાજુ પર કપડું યા કાગળ વળગાડીને અંદરની બાજુમાં પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસને ઇંડાંની સફેદી સાથ મેળવી ઘટ તે કાણાંમાં પુરીને દાબી સુકું કરવું, જોઇએ તો પછવાડેનું કાગળ કાઢી નાંખવું. પ્લાસ્ટરને બદલે કળી ચુનો સફેદી સાથ લેવો.

બેલ તેલમાં સફેદો અથવા ગેરૂ, મટોડીનું વાસણ જે રંગનું હોય તેવી બેમાંથી એક ચીજ મેળવીને વળગાડવા વાપરવી, પણ એને સુકાતાં ત્રણ દિવસ લાગશે.

ધાતુની બનેલી દરેક જાતની ચીજો વળગાડવી.

૫૨–લોખંડ વળગાડવા સીંદુર Red lead ને બેલ તેલમાં ભેળી ઘટ બનાવ્યાથી લોખંડ, ત્રાંબુ વિગેરે સંધાશે.

સીસાંની ભુકી Black lead એક ભાગ, ગંધકની ભુકી બે ભાગ મેળવી લોખંડના વાસણમા ચુલા ઉપર ગરમ થાય ને ઉતારી સુવાળા પત્થર યા લોઢાંની પ્લેટ પર પાંથરીને સુકવવું. ખપ પડે ત્યારે તેમાંથી ટુકડો ભાંજી લઇ લોખંડના તુટેલા સાંધા ઉપર મૂકી બેઉ છેડા જોડીને ફરતો ઘણો ગરમ થયલો લોખંડનો સળીઓ ફેરવતાં ઉપલી મેળવણી તવાઇને બેઉ છેડા વળગી જશે, ગ્લસરીનમાં મુદારસીંગ Litharge પીગળાવી તુરત વાપરવું. એ જલદી બંધાઇ જાય છે.

ધાતુ સાથે લાકડું જોડવા સારૂ બેલ તેલમાં રાજમની ભૂકી ને પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ ભેળી ચુલા ઉપર ગરમ થાય ને તુરત પાતલું લગાડી દેવું, અથવા સરસમા ચાક ભેળી લેવું.

સ્ટીલના લોઢાંની ચીજ વળગાડવા રૂપું, ત્રાંબુ એક સરખા વજનનું અને તે બેઉના વજનનું પીત્તળ સાથ થોડીક કોલસાની ભુકી સર્વે સાથે મેળવી ચુલે તાવીને વાપરવી.

પીત્તળ અને બીજી ધાતુ માટે બે ભાગ ત્રાંબુ, એક ભાગ જસત અને થોડીક કલાઇ ભેળી ચુલા ઉપર તાવીને વળગાડવું.

જસતને વળગાડવા માટે એક ભાગ સીસું, બે ભાગ કલાઇ તાવીને અર્ધો ભાગ બીસમથ દવાની ભુકી ભેળીને વાપરવું.

મીઠાંનો તેજાબ એક ગ્લાસ જેટલો લઇ જસતનો એક રૂપીઆના કદ જેટલો ટુકડો તેમાં નાખવાથી પીગળી જશે, એનાથી પતરૂં પણ વળગાવી શકાય છે. ચાહના દાબડામાં સીસું તાવીને પતરૂં વળગાવાશે.

પાણીના ગળતા નળ ઉપલી એસીડની મેળવણીથી ત્રાંબાના તળમાં બેસાડેલા સાંધવા કામ લાગશે, સ્ટીલ અથવા લોઢાંની ચીજ માટે પણ ચાલે છે.

નળ પાણીના છુટા પડેલા વળગાડવા માટે કાળી રાજમ Black resin એક ભાગ ને પીળી ઇંટની બારીક ભુકી બે ભાગ સાથે ચુલા ઉપર મેળવીને વળગાડવા વાપરવું.

ચામડાંની ચાકી અથવા કપડું પણ લોખંડ સાથ ઉપલીજ મેળવણીથી વળગશે.

ગેસની પાઇપના સાંધાઓ મેળવવા એક ભાગ મીણ, ત્રણ ભાગ ગેરૂ લાલ, ચાર ભાગ રાજમ સર્વે સાથે ચુલે તાવીને લગાડવું, જોઇએ તો થોડી પ્લાસ્ટર ઓફ્ પેરીસની ભુકી ભેળવી.

ઇલેકટ્રીકનાં કામમાં પણ એ તુટેલું વળગાડવા વપરાય છે.

લોખંડના હથીઆરને લાકડાંના હાથામાં બેસાડવા એક ભાગ ચાકની ભુકી, બે ભાગ લાખ Shellac ભેળીને લાકડાંના હાથાના ખાંચામાં ભરી ઉપલું લોખંડનુ હથીઆર ખુબ ગરમ કરીને તેમા દાબીને બોસવાથી અંદરની મેળવણી તવાઇને વળગી જાય છે.

રાજમની બારીક ભુકી સાથ પ્લાસ્ટર ઓફ્ પેરીસ ભેળી તેને લાકડાંના હાથામાં નાખીને ઉપલીજ રીતે કોઇબી ચીજને નીકળી ગયલી વળગાવી શકાશે. જોઇએ તો સાથે થોડું મીણ લેવું.

છરી કાંટા વગેરે હાથામાંથી છુટા પડેલા ઉપલી બેમાંથી કોઇ પણ રીતે વળગશે.

લોખંડ સાથ માર્બલને વળગાડવા સરકો, નવસાગર, લોખંડની બારીક ભુકી મેળવી તુરત વાપરવું, નહિ તો તે મેળવણી બંધાઇ જાય છે.

જર્મન સીલ્વર વળગાડવા માટે એક ભાગ રૂપું ને પોણો ભાગ પીત્તળ ચુલે તાવવું.

રેવણ દેવા સારૂ જસત ને જર્મન સીલ્વર સરખાં વજનનું લઇ તાવીને વાપરવું.

રૂપું પણ ઉપલી બેમાંથી એકુ રીતે વળગાવી શકાય છે.

ભાંગેલી ચીજો વળગાડવાની તથા છુટી કરવાની રીતો.

પર-કાચ, કોડી વિગેરેના ભાંગેલા ટુકડા રાખેલા હોય તે પહેલાં બરોબર ગોઠવી જોવા, એક એક પછી સુકાતાં જાય ને વળગાડતા જવું.

ગુંદર, સરસ, લાહી વિગેરે ઘટ થયલો હોય તે તેમાં લખેલી રીત મુજબ વાપરવા લાયક નરમ બનાવવો.

વળગાડેલી ચીજ દોરીએ બાંધી શકાય તો તેમ કીધાથી વધુ મજબુત વળગશે, એક વખતે ગોઠવીને મુકયા પછી ત્યાં રહેવા દેવી, હાલવાથી તાજું વળગેલું પાછું છુટું પડી જાય છે, અથવા રેતીમાં સરખી ગોઠવી ઉપર હેઠે બધે રેતી નાખીને વળગ્યા પછી કાઢી લેવું. રકાબી વળગાડેલી મોટી બે ચોપડીઓની વચ્ચે દાબી ને સુકાય ત્યાં સુધી ઊભી રાખવી.

લાકડાંની ચીજમાં પણ ઉપલીજ રીતે ટુકડા ગોઠવી જોવા, તેની સાધવાની બાજુએ કચરો કંઇ લાગેલો બ્રશ વડે સાફ કરી જેમ બને તેમ પાતળો સરસ બેઉ છેડે લગાડી ટાઇટ દાબી દેવા, જોડાયલા સાંધાઓમાં સરસ વધુ હોવાથી બહાર નીકળે આવે તો તુરત લુછી નાખવો.

સરસ યા ગુંદરને પીછી વડે લગાડવો અથવા તો લાકડાંની સળીને છેડે રૂ વીંટાળી તે વાપરવી.

પેસ્ટ અથવા સીમેંન્ટ, લાહી સર્વે આંગળી વડે બરાબર લગાડી શકાય છે.

વળગાડેલું પાછું છુટું કરવું.

લાંબી કાઢવા કળીચુનો ત્રણ ભાગ ને પર્લ એશ Pearl ash જે ઘરના ઉપયોગની ચીજોમાં લખેલી છે તે એક ભાગ લઇ રંગ જેવી ઘટ મેળવણી બનાવી પીછી વડે લાંબી ઉપર લગાડી એક દિવસ રહેવા દેવી જેથી લાંબી નરમ થઈ તુરત નીકળી આવશે, બીજી રીતો લાબીમાં આપેલી છે.

પ્લાસ્ટરથી વળગાડેલી ચીજને છુટી પાડવા કેરોસીન તેલમાં થોડા કલાક બોળી રાખવી.

કાગળના બંધ કવરો ઉખેડવા સારૂ થોડુંક પાણી તે ભીંનાય તેમ લગાડવાથી નરમ થઇ પોતીકી મેળે ખુલશે, અથવા તો ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી. ગરમ વરાળે પણ ઉઘડશે.

કપડું વળગેલું છુટું પાડવા ઘણી ગરમ અસ્ત્રી તે પર ફેરવવી.

પ્રકરણ ૭.

છરી, કાંટા, ચમચા સાફ કરવા.

૫૩—છરીને ચુનામાં ખોશી રાખવાથી તે કીટાશે નહિં, પણ હાથાને ચુનો લાગવા દેવો નહિં. પાતળું વેસલીન લગાડી રાખવું. અથવા સોડા ખારના પાણીમાં ધોઇ ફલેનલ અથવા બ્રાઉન પેપરમાં અથવા એમરી પેપરમાં વીંટાળી રાખવી.

છરી ધોવાની રીત ખરાબ થયલી આગમચથી પાણીમાં ભીંના-વ્યાથી પણ હાથા ખરાબ થાય છે, તુરતજ ધોઇ નાંખવી. ભીંનાયલી મુકવાથી કટાઇ જશે. ટંકણખાર પાણીમા થોડો નાખવો જેથી સોજી થશે.

ચીકાશ અથવા વીસડી ચીજ માટે છરી વાપરેલી ધોવા આગમચ રાખ અથવા વહેરના ઉંડા વાસણમાં ખોસવાથી સાફ થશે ને ઝાઝી ઘસવી પણ પડતી નથી, બગીચાની મટોડી યા કુંડામાં ખોસ વાથી પણ સાફ થશે. રાઇનાં પાણીએ વીસડો વાસ જશે.

કાંદાનો વાસ કાઢવા ભીના કપડાંએ લુછીને જાડું નીમક ઘસવું.

ડાઘ કાઢવા નીમક ને સરકો ભેળી ઘસવુ.

રૂપાંના હાથાવાળી છરીએ માટે પ્લેટ પાઉડર લેવો અથવા તો રૂપુ સાફ કરવાની રીતે કરવી

છરી ઉપરનો કાટ કાઢવો છરી ઉપર કાંદો કાપીને ઘસવો, એક વખત તેમ કીધાથી સાફ નહિ થાય તો અર્ધો કલાક કાપેલા કાંદામાં ખોશીને રહેવા દેવી તે ઉપર પછી પટેટો કાપીને ઘસવાથી કાદાનો વાસ જશે. કોલસાની ભુકીથી પણ કાટ નીકળે છે.

છરીના હાથા વપરાતાં અથવા પડી રહેતા પીળા થયલા સાફ કરવા એમરી પાઉડર ઘસવો અથવા ટરપીનટાઇન લગાડવુ.

છરી ચળકટી કરવા પીળી ઇંટની ભુકીમા સોડા બાઇકાર્બ ભેળીને ઘસવો.

હાથીદાંતના હાથાને ગરમ પાણીમાં ચાલુ બોળવાથી પીળા થાય છે. ફલેનલને દારૂનાં અર્કમાં ભીંનવી તેની ઉપર ઘણીજ બારીક કળીચુનાની ભુકી લઇ મહીનામાં એકાદ વખત ઘસવી, હાથા પીળા થતા નથી.

હાથા પીળા થયલા હોય તો સાબુના પાણીમાં ભીંનવી તડકામાં થોડા કલાક મુકવા બેઉ બાજુ પર તડકુ લાગે તેમ ફેરવ્યા કરવુ, સુકાય કે પાછું એ મુજબ લગાડીને સફેદી ઉપર આવે ત્યાસુધી મુકયા કરવું.

અબનુસનાં લાકડાંના હાથાને મીઠુ તેલ થોડો વખત લગાડી રાખવાથી સાફ થાય છે.

છરીના હાથા નીકળી ગયલા વળગાડવા લોખંડને લાકડાંમાં બેસાડવાની રીતમા જુવો. છરી માટે લોખંડ, સ્ટીલમાં આપેલું છે.

છરીને ધાર કાઢવા કાચનાં ટુકડાની કીનારી પર ઘસવાથી ચાલતી થશે, અથવા ચામડાંના ટુકડા કે બુટનાં તળીઆં ઉપર ઘસવી.

કાગળ પર આટો નાખીને ઘસવાથી પણ છરી, કાંટા, ચમચા સાફ થાય છે.

છરી કીટાય નહિ તે જાતનાં લોઢાની આવે છે જેને પાટીઆં ઉપર કે પાઉડર વડે ઘસવી પડતી નથી, બુઠી લાગે તો ધાર કાઢવાની રીત મુજબ કરવી અથવા પથરી પર ઘસવી.

ચમચા, કાંટા વિગેરે.

૫૪–ચમચા, કાંટા ધોવા પહેલાં રાખ અથવા ભુસામાં ખોસવાથી તેની ઉપરનો ચીકાશ, ખરડેલા ડાઘો, વિગેરે સહેલાઇથી ધોતી વખતે નીકળે છે, ગરમ પાણીમા સોડાખાર યા કોલસાની ભુકી નાખીને ધોવાથી સોજા થશે. કાંટામાથી કચરો કાઢવા વચમાં કપડું નાખી લુછવા.

માછલીનો વીસડો વાસ કાઢવા તેની ઉપર લીંબુ યા સંતરાની છાલ ઘસવી અથવા તો રાઈના પાણીમાં ધોવાં.

ઇંડાંના ડાઘ ઉપર નીમક અથવા સરકો ઘસવાથી નીકળી જશે.

કીટાઇ ગયલા સાફ કરવા મીઠાં તેલમાં પ્યુમી સ્ટોન Pumice stone ની ભુકી ભેળીને ઘસવી.

રૂપાં અથવા ઇલેકટ્રો પ્લેટના ચમચા, કાંટા રોજ પ્લેટ પાઉડર અથવા ચાકની ભુકી કપડાં પર લઇ ઘસવાથી હમેશાં ચળકટા રહે છે, શેમોઆ લેધરે લુછવા, સાફ કરવા માટે રૂપામાં જુવો.

ઝાંખા પડી ગયલા સાફ કરવા ચાકને પાણીમાં મેળવી તેની ઉપર લગાડી ઉંડાં વાસણમાં મુકી ખળખળતું પાણી રેડીને પછી પાછા ઠંડાં પાણીએ ધોવાથી ચળકટા થશે, અથવા તો પટેટા કાપી પાણી સાથે ઉકાળવા.

ઉંચા કરતી વખતે ચોખાનો આટો દબામા ભરી તેમાં મુકવાથી ઝાંખા પડશે નહિ.

હાથીદાંત યા બીજી જાતના હાથા હોય તો તે સાફ રાખવા માટે છરીમા લખેલું છે તે મૂજબ કરવું.

પ્રકરણ ૮.

ધાતુની બનેલી ચીજો વિષે.

ત્રાંબું.

૫૫–ત્રાંબાનાં નવી કલાઇ કીધેલાં વાસણો હમેશાં ઉજાળીને રાખવાં અમઠાં રાખ્યાથી નવસાગરના ડાઘો પડી જાય અને વાપરવા આગમચ પણ ઉજાળીને લેવાં. સીસું ભેળેલી કલાઈનું વાસણ અમઠા કટકાએ લુછતાં કટકો કાળો થાય છે, સોજી કલાઇ હોય તો તેમ થતો નથી.

ત્રાંબાની તપેલીઓ ચુહલે ચઢાવવા આગમચ તેને બહાર ફરતી રાખ પાણીમાં ભીંનવીને લગાડવાથી મેસ ચઢશે નહિં. તળીઆમાં તેલ યા ચરબી લગાડયાથી મેસ વળગતી નથી, ઉજાળતી વખતે તળીઆંની ચરબી નીકળે નહિં તો સોડા ખાર લેવો.

મેસ વળગેલી કાઢવા સરકો અથવા લીંબુની ચીર સાથ નીમક ઘસવાથી સાફ થશે, ઘણી ખરાબ થયલી તુરત નોકળતી નથી.

કાટ ચઢેલો પણ ઉપલી રીતે નીકળે છે.

વાસ લાંબો વખત પડી રહેલાં વાસણમાંથી કાઢવા તેમાં પાણી રેડી ઉકાળતી વખતે એક ગરમ આતશનો ટુકડો નાખી જોશ આવેને ઉતારી, બીજાં સોજાં પાણી ને રાખ કે લાલ મટોડીએ ઉજાળવાં.

માછલીનો વાસ કાઢવા બાગની મટોડી લઇને ઘસવાથી તે વાસ નીકળી જશે, અથવા રાઇનાં પાણીએ ધોવાં.

ચીકાશ કાઢવા પાણી સાથે કાદાની છાલ અથવા કોબીનાં પાંદડાં ચુહલે ઉકાળવાં.

ત્રાંબાની કીટલી સાફ કરવી પાણી ગરમ કરવા વપરાતીમાં નીચે જે પોપડી બાઝી રહે છે તેને સારૂ એક સોજું ધોઇને સાફ કીધેલું કાલુ માછલીનું કોટલું નાંખી રાખવાથી સોજી રહેશે.

પોપડી બાઝેલી કાઢવા પાણીમાં રાખ ભેળવી, સરકો ને નીમક પટેટાની છાલ અથવા તો વૉશીંગ સોડા પાણીમાં પીગળાવી, એમાંની કોઇ પણ ચીજને વાસણમાં ચુહલે નાખી ઉકાળવાથી નીકળે છે.

તળીઆમાં ખાધાની ચીજ બળીને વળગી રહેલી કાઢવા પાણી રેડી ચુહલા ઉપર ગરમ કરવુ, થોડો સોડાખાર નાખવાથી જલદી નરમ થઈ નીકળી જાય છે.

અમઠું ઘસીને કાઢવું હોય તો જાડું કાણું નીમક અથવા પીળી ઇંટની ભુકીને સરકામા ભળીને ઘસવું, કોઇબી જાતની ધાતુનાં વાસણો ઉપલી રીતે સાફ થશે, અથવા ધઉંનાં કોટલાં ઘસવાં.

ઘણાં વાસણોને સામટો તાપ એક ચુહલા પર લગાડવાની રીત ત્રાબા અથવા કોઇબી જાતની ધાતુનાં વાસણો એકજ ચુહલે એક એકની ઉપર ચઢાવ્યાં હોય તો દરેકના ઢાંકણાઓ ઉપર થોડાં કાંણાં પાડવાથી નીચલા વાસણની વરાળથી ઉપલાંમાંની ચીજ પણ સાથે ગરમ થાય છે. તેવી રીતે બનાવેલાં તૈયાર વાસણો રાંધવા માટે મળે છે, જે સગડી તેમજ તેલના ચુહલા પર મુકી શકાય છે.

ત્રાંબામાં ભેળેલું પારખવા તેની ઉપર સુરા ખારના તેજાબ Nitric acid નાં થોડા ટીપા નાખ્યાથી લોખંડની ભેળ હશે તો તુરત ભુરો અથવા કાળો રંગ થઇ જશે.

ભાંગેલી ચીજો વળગાડવા માટે આગળ આપેલું છે.

નવી ત્રાંબાની ચીજો ચળકટી રાખવી કાઇબી જાતનો દારૂ Ale માં ભીંનવી રાખીને આતશની નજદીક સુકવ્યાથી લાંબો વખત વેર સોજી રહે છે. તુછ્યા વગર ઉપલીજ રીતે સુકાવા દેવું.

સરકો ને બારીક રેતી ભેળીને ઘસવાથી પણ કલાઇ વગરની ત્રાંબાની ચીજો ચળકટી થશે. કોલસાની ભુકી ને ટરપીનટાઇન સાથ લેવી.

કોપરબ્રાસ, કાંસુ.

૫૬–કોપરબ્રાસ સોજું ચીનાઇ ચાલુ ઘસડીને રાખ અથવા પીળી ઈંટની ભુકીએ ઉજાળવાથી સોજું ને ચળકટું રહેશે.

ઝાંખું કોપરબ્રાસ ચળકટું કરવું આટો, નીમક ને પીળી ઈટની ભુકી એક સરખાં વજનની આમલી કે સરકામાં મેળવીને લગાડવાથી ઘણું જુનું ને ઝાંખું પડેલું કોપરબ્રાસ સોજું થાય છે.

નીકલ પ્લેટની ચીજો પણ ઉપલી રીતે સાફ થઇ શકશે.

સોનેરી રંગ જેવું ચળકટું કરવા માટે લીંબુને પાણીમાં ભીંનવી તે છાલ કાઢી લઇ તેની ઉપર પીળી ઇંટની બારીક ભુકી સાથ ઘસીને પછી સાબુનાં પાણીએ ધોવું.

મીઠા તેલમાં કેસર પીગળાવીને લગાડવા પછી ધોવાથી કોપરબ્રાસ સાફ થશે. કોપરબ્રાસમાં ખટાસવાલી ચીજ રાખવાથી કાટ ચઢશે.

કાંસાંની ચીજો પણ કોપરબ્રાસને મળતી હોય છે, પીત્તળને કથીર મેળવ્યાથી હલકું કાંસુ બને છે, ત્રાંબુને કથીરની મેળવણીથી સોજું કાંસું બનશે, એમાં ખતાશની ચીજ રાખવાથી લીલું થઇ જશે.

ઘંટ બનાવવાની કઠણ ધાતુ ત્રાંબુ, કલાઇ, જસત તથા લોખંડ મેળવ્યાથી બને છે.

ઉપલી ચીજો સાફ તથા પોલીશ કરવા પીત્તળમા જુવો.
ભાંગેલું વળગાડવા માટે ધાતુમા આપેલાં મુજબ કરવું.

જર્મન સીલ્વર ઇલેક્ટ્રોપ્લેટ સાફ કરવાની રીત.

૫૭–જર્મન સીલ્વર સાફ કરવું ફટકડી, નીમક, ક્રીમ ઓફ ટાર્ટર સર્વે એક સરખાં વજનનું પાણીમાં ઉકાળી તે પાણીથી ધોઇ ને સુકાયા પછી ચાકની ભુકી શેમોઆ લેધર ઉપર નાખી ઘસીને તુછ્યાથી ગમે એવી ઝાંખી પડેલી ચીજો તદ્દન નવા જેવી થાય છે. એમોનીઆનું પાણી લગાડવાથી ચળકટું થશે. બીડીની રાખ ઘસવી.

ઓલીવ ઓઇલ, પાણી અને નવસાગરનો અર્ક Spirit of Sal amoniac બધું એક ઔંસ તથા કળીચુનો બે ઔંસ ભેળી ઝાંખી પડેલી ચીજ ઉપર ઘસીને લગાડવાથી ચળકટી થશે.

મીઠાંનો તેજાબ Muratic acid લગાડવાથી કીટાઇ ગયલું સોજું થાય છે, છેલ્લે પૉલીશ કરવા કોઇબી જાતનો પ્લેટ પાઉડર લખેલો છે તે વાપરવો. રૂપાંની રીતે પણ સાફ થશે.

ચાલુ શેમોઆ લેધરે ઉપલી ધાતુની ચીજો લુછવી. ભાગેલાં માટે ધાતુમાં આપેલું છે.

જર્મન સીલ્વર નીચલી મેળવણીથી બને છે એક ભાગ જસત, એક ભાગ નીકલ નામની ધાતુ ને બે ભાગ ત્રાંબુ.

ઇલેકટ્રો પ્લેટેડ ચાહેની ખાલી કીટલીમાં છેલ્લે ખળખળતુ પાણી રેડી થોડી મિનિટ રહેવા દઇ પછી કાઢી નાખવું, જેથી કીટલી ગરમ થવાથી અંદરનો ભાગ તુરત સુકાઇ જશે.

નીકલ પ્લેટ સાફ કરવા મીઠા તેલમાં પ્યુમીસ્ટોનની ભુકી ભેળી લેવી અથવા સફેદો પાણીમા મેળવી લગાડવો.

ગોબા વાસણના કાઢવા કોઇબી જાતની ધાતુ, જર્મન સીલ્વર અથવા રૂપાના વાસણમા બેઉ બાજુ પર જાડા કપડાંનું પડ મુકી ગોળ મુડાવાલી જાડી લાકડી યા છુંદવાનો બતો લઇ જ્યાંથી ગોબાનો ઉપસેલો ભાગ હોય ત્યાં સંભાળીને થોકવાથી વાસણ સરખુ થશે.

લોખંડ, બીડ તથા સ્ટીલની બનેલી ચીજો, હથીઆરો વિગેરે.

૫૮–લોખંડની ચીજો સાફ રાખવી વેસલીન, ચરબી અથવા કેરોસીન તેલ થોડું લગાડીને લુછી નાખવું.

કાટ કાઢવા માટે નીચલી ઘણીક રીતો લખી છે. સરકો ને નીમક ગરમ કરી લેવું અથવા તો મીણ સાથ નીમક બારીક વાટીને ઘસવું.

કાંદાને કાપી કાટ ઉપર ઘસી એક દિવસ રહેવા દઇને પછી કેરોસીન તેલ કે ટરપીનટાઇનમા પીળી ઇટની ભુકી ભેળી લેવી.

મીઠા તેલમાં બે દિવસ બોળી રાખ્યા પછી કહણ કળી ચુનો ઘસવો, અથવા ટંકણખારને બૅનઝાઇ સરખું ભેળી લગાડવુ.

કપુરનો થોડો ટુકડો કુકકરની ચરબીમા ચુહલે પીગળાવીને કાટ ઉપર ઘસવાથી લોખડ પાછું તદ્દન નવું જેવું થાય છે.

પૉલીશના કાગળ અથવા તો એમરી પેપર ઘસ્યાથી કાટ નીકળી જશે. સરકો ને નીમક ભેળી ઘસવુ.

ઓકસેલીક એસીડ અથવા તો સોલ્ટસ ઓફ લેમન લગાડવાથી કીટાયલી ચીજો સાફ થશે. પેરેફીન પણ વપરાય છે.

કાળા રંગનું વારનીશ ચઢાવવા ટરપીનટાઇનમા ગંધકને ઉકાળી પીછી વડે લોખડ પર લગાડીને તાપ બતાવ્યાથી કાળું ને ચળકટું થશે.

લોખંડનાં હથીઆરો ખોરાકી માટે વપરાતા જેવાં કે ખીમો કરવાનો સંચો, કાફી દળવાનો, એવી ચીજોનાં કાટ કાઢવા ગ્લીસરીન વાપરવું, કોઇ જાતનાં તેલો નાખવાથી ખોરાકીમાં તે જવાથી બીગડી જાય છે.

લોખંડની ચીજો બંધ કરી રાખતાં કીટાઇ જતી અટકાવવા સારૂ કળી ચુનામાં પાણી રેડી નરમ થઇ નીચે બેસી જાય ને નીતર્યું પાણી કાઢી લઇ સાથે ઓલીવ ઑઈલ મેળવી ઘટ પેસ્ટ જેવું બનાવી જાડું પડ લગાડવું, નાની ચીજોને ઉપલો પેસ્ટ પાતલો લગાડીને પછી કાગળમાં વીંટાળીને રાખવી. કેરોસીન ને પેટ્રોલીઅમ ભેળી લગાડી રાખવું જોઇએ તો વેસલીન લગાડવું.

લોખંડનો સામાન બહાર તડકાં યા વરસાદમાં ચાલુ રહેતો હોય તો નીચલી મેળવણી લગાડવાથી ખરાબ થશે નહિં, અર્ધો રતલ રાજમની ભુકી અને અર્ધો રતલ એસફલતમ Asphaltum (દામરની બનેલી ચીજ) ટારનું તેલ Tar oil બે રતલ સર્વે ભેળી બંધ કીટલીમાં ચુહલે ગરમ કરી ઠંડું પડે ને પીછી વડે લગાડવું, ચુહલા ઉપર ગરમ થતી વખતે સળગી ઉઠે નહિ તેની સંભાળ રખવી, માટે બંધ કીટલી વાપરવી.

રંગ લગાડીને ઉપલો સામાન બહાર રાખ્યાથી પણ સોજો રહેશે.

જાડી લોખંડની સાંકળ સાફ કરવા સહેજ ગરમ કરીને કઠણ બ્રશ વડે ઘસ્યાથી ઉપરનો કાટ કચરો નીકળે છે, જોઇએ તો કોઇબી જાતનો પાતલો રંગ નાની પીછી વડે લગાડવો. ગ્લસરીનમાં પ્લંમબેગોની ભુકી ભેળી લેવી. બાઇસીકલની સાંકળને એજ મેળવણી ઘટ કરી બ્રશે લગાડવી.

મીજાગરાં કીટાયલામાં તેલ રેડવું, ચી ચીં અવાજ અટકાવવા નરમ સુખડપેનની અણી વડે ઘસવી અથવા સુકો સાબુ લગાડવો.

તારની જાલી ઉપર ટરપીનટાઇનને કોઇબી જાતનું વારનીશ અથવા ગોલ્ડ સાઇઝ ભેળી ઘણુ જ પાતળું પીછી વડે લગાડવાથી જલદી કીટાઇ જશે નહિં.

તારની ચાહેની ચારણીમાંથી ડાઘ કાઢવા નીમક ઘસીને પછી ગરમ પાણીએ ધોવી.

પલંગની જાલી Mattress નવી હોય તેજ વખતે કેરોસીન તેલ અથવા વેસલીન લગાડી ઘસડીને લુછવા પછી તે પર ન્યુસપેપર અથવા તો સોજ્ઞ બ્રાઉન પેપર યા તો કપડું પાંથરીને તેની ઉપર ગોદડાં નાખવાથી લોખંડનો કાટ લાગતો નથી.

લોખંડ સફેદ રંગનું કરવા નવસાગર Amonical salt ને પારો Mercury સરખા વજનનું પાણીમાં પીગળાવી સાથે લોખંડ ને ચુહલે ઉકાળી તદન લાલ થાય ને કાઢવાથી રૂપા માફક ચળકશે.

નવાં લોખંડના વાસણો ચુલા પર વાપરવા આગમચ ચરબી બધે લગાડી સહેજ ગરમ કરીને પછી ઘસીને ઠંડું થયા પછી નુછવું, છેલ્લે સાબુના પાણીએ ધોવાં. રાખ ને પાણી ભેળી ચુલ્હે ઊકાળવા પછી વાપરવા.

પાણીની ટાંકી ગળે નહિ તેવી વોટરપ્રુફ બનાવવા માટે એક ભાગ બેલ તેલ, બે ભાગ તાવેલો સરસ, થોડીક મુડદાર સીંગ Litharge ઉકાળી ટાંકીઓના તળીઆમા લગાડી સુકાયા પછી પાણી ભરવુ, નવીને પણ રંગ લગાડી વાપરવી.

લોખંડની ગળતી ટાંકીમાં નીચલી મેળવણી પુરવાથી કાણું બંધ થશે. બેલ તેલ, સીંદુર Red lead, સફેદો White zinc સર્વેને મેળવી ઘટ લોહી જેવું કરી વાપરવું.

ઉપલી ઘટ મેળવણી એક લાકડાનાં પીપ અથવા મોટા દાબડામાં બહારથી તેમજ અંદરથી બધુ લગાડી ફાટો પુરી નાખ્યા પછી અંદરની બાજુમાં તાજી મેળવણી ઉપર સરખું બ્રાઉન જાડું કાગળ વળગાડવું કાગળની બેઉ બાજુ ઉપર પણ એજ લગાડયાથી બરોબર વળગી જાય છે, બે ત્રણ દિવસ પછી બધું સુકાય કે વપરાસમાં લેવું.

એ મેળવણીથી વોટર પ્રુફ બનશે ને તે વાસણ પાણી ભરવામાં કામ લાગશે.

બીડ–લોખંડને ગરમ કરી ઓટીને બનાવેલી બીડ Cast Iron ની ચીજો પડવાથી કોઈ વખત ભાંગશે, રંગ ચઢાવ્યાથી સોજી દેખાય છે. પેરેફીન અથવા તેલ લગાડવાથી પણ સાફ રહે છે. તાપ લગાડી ને તેપર સફેદ મીણ ઘસી પાછો તાપ લગાડવાથી મીણ તવાઇને ગરમ કપડાં વડે નુછવું.

લોખંડના પલંગ કાળા રંગના ઇનેમલ કરેલા હોય તેને ચળકટા રાખવા પાતળુ પાણી જેવું મીણ સાથે ટરપીનટાઇન ફ્લેનલના કપડાં ઉપર લગાડી નુછવું અથવા તો પેરેફીન એક કપમાં સફેદ લાખ મેળવીને ઘસવું.

બાઇસીકલનું ઈનેમલ પણ પલંગની રીતે સાફ રાખવું.

લોખંડના પલંગો સફેદ રંગના ઇનેમલના હોય તો તે સાબુના પાણીએ ધોવા.

લોખંડના સાંધાવાલા પલંગ પૈડાં સાથે ઘસડીને ખસેડવા, આખ ઉંચકતા કોઈ વખત છુટા બેસાડેલા ભાગો ખાંચામાંથી નીકળીને પડી જશે.

લોખંડનું કોઇપણ જાતનું ઇનેમલ નીકળી ગયલું હોય તો ધારવાળાં હથિયાર અથવા પૉલીશના કાગળે ઘસીને બીજું સોજુ ઇનેમલ પીંછી વડે લગાડવું.

લોખંડના પૈડાં જડેલાં સામાનમાંથી ઢીલાં પડી નીકળી જાયતો તેના ખાંચામાં થોડું પેરેફીન પાતળું કરીને રેડી તુરત પૈડાં દાબીને ચોવાથી મજબુત વળગી જઇ પાછાં નીકળશે નહિ.

હથીઆરો ઘરના ઉપયોગ માટે થોડાંક હમેશાં કામનાં છે તેમજ ચઢઉતર સાઈઝના ખીલા, સ્ક્રુ વિગેરે રાખવા.

હથીઆરને કીટાવા દેવા નહિં, ઉનનાં ગરમ કપડાંમાં અથવા કાગળમાં વીંટાળીને બંધ રાખવાં. વેસલીન અથવા બેલ તેલ લગાડી રાખવાથી સોજાં રહે છે.

લોખંડની કાનસ સાફ કરવા બેનઝોલ Benzol ના થોડાં ટીપાં નાખી બ્રશ વડે ઘસવી, અથવા તો નરમ ગંધકના તેજાબમાં બોળી રાખવી.

લોખંડના હથીઆર પૉલીશ કરવા જાડાં નમડાના કપડાં ઉપર એમરી પાઊડર Emery powder અથવા તો પ્યુમીસ સ્ટોન Pumice stone ની ભુકીને પાણીમાં ભેળીને ઘસવા પછી કોઇબી જાતની ભુકીને ઓલીવ ઓઇલમાં મેળવીને લગાડવાથી ચળકાટ આપશે. કાટ કાઢવા દારૂનો અર્ક લગાડવો, સાફ નહિ થાય તો ઊપલીજ રીતે ઘસીને નુછવા પછી સરકા સાથ એમરી પાઊડર લગાડવાથી સોજાં થશે.

ચરખના ચક્કર ઉપર પણ ઉપલીજ કોઇબી ભુકી નાખીને ઘસવાથી પૉલીશ થઇ શકે છે.

સ્ટીલની ચીજો તલવાર, બકલ, બ્રોચ વિગેરેને કળી ચુના સાથે ભેળીને રાખવાથી કીટાશે નહિ. એમરી પેપર ઘસીને ચામડાંએ નુછવાથી ચળકશે.

તલવાર સાફ કરવા માટે પીળી ઇંટની ભુકી તેલમાં અથવા ટરપીનટાઇન ભેળી ને ઘસ્યા પછી અમથી સુકી ભુકીએ સાફ કરવી, કોલસાની ભુકી કે રાખ અથવા તો કેસર લગાડીને ચામડાંના ટુકડાએ નુછવાથી ચળકશે.

સ્ટીલની કોઇ પણ ચીજને ગમે એવા ઘાટની વાળવા સારૂ નરમ કરવી હોય તો ટરપીનટાઇન અને તેના બેવડા વજનનું પેટ્રોલીઅમ ભેળીને ભીનવ્યાથી નરમ થઇ વળશે.

પીગળાવવા માટે આતશ ઉપર લાલ તપાવીને ગંધકનો ટુકડો તે પર ફેરવ્યાથી તવાઇને ટીપાં પડશે.

કીટાય નહિં તેવું બનાવવા તાપમાં ખુબ તપાવી લાલ થાય ને પીછી વડે બેલ તેલ લગાડવું.

કાતર છરી વિગેરે ઉપલીજ રીતે સાફ રાખવાં, યા કાટ કાઢવો.

કાતરને કાનસ વડે ઘસવાથી ધાર ચાલતી થશે, બાટલીની કીનારી પર ઘસવી, કાપતાં હોઇએ તે મુજબ આગળ પાછળ ચલાવવી, અથવા વાઇન ગ્લાસની દાંડીપર એમ કરવું.

છરીની ધાર કાઢવા કાતર તેની ઉપર આગળ પાછલ ચાલુ કાપતાં હોઈએ તે મુજબ થોડો વખત ચલાવ્યાથી ધાર નીકળે છે, અથવા કાચનાં ટુકડાની કીનારી પર ઘસવાથી વધુ સારી ધાર થશે.

છરી વપરાતાં પાતલી થયલી ઉપલી બાજુ પાછી કપાવીને સરખી ગોળ કરી શકાય છે.

મરડાઇ ગયલી સીધી કરવા આતશ ઉપર ગરમ કરીને પછી પ્યુમીસ સ્ટોન Pumice stone ઘસવો, અથવા તો ગરમ હોય તેજ વખતે સરખી સપાટ જગા ઉપર મુકી હથોડીએ ઠોકવી.

ગ્રામોફોનની વપરાયલી પીનો પણ ઉપયોગમાં લઇ શકાય છે, આરસીઓની ફ્રેમ પછવાડે પાટીઓ ઠોકવા ટેકસને બદલે વાપરવી. જમીનમાં લીનોલીઅમ વિગેરે જડવા કીનારી પર મારવા માટે લેવી.

સ્ક્રુ આંટા ઘસાવાથી ઘીલા થયલા પર દોરો વિંટાળવાથી ટાઈટ થશે, જોઇએ તો ગુંદર કે સરસમાં બોળી ફેરવવો.

બ્રોન્ઝ તથા જસત વિષે.

૫૯—બ્રોન્ઝની બનાવેલી ચીજો સોજી રાખવા કપડાં વડે મીઠું તેલ પાતલુ અવાર નવાર લગાડવું એ રીતે તેની ઉપર કાટ ચઢશે નહિં. બ્રોન્ઝના લાઇટના ઝુમર બ્રેકેટ વીગેરે બનેલા ઉપલી રીતે સાફ રાખવા. સાબુના પાણીમાં ઉકાળ્યાથી પણ સોજું થાય છે.

કાટ કાઢવો કેરોસીન તેલ ઘસડીને લગાડવું અથવા તો કકડા પડતા જોસ પાણીમાં બોળી કાઢી ગરમ હોય તેજ વખતે ફ્લેનલના કટકાને પીળા સાબુના પાણીમાં ભીંનવી તેની ઉપર જોરથી ઘસવું, પછી સોજા કપડાં યાતો શેમોઆ લેધરે લુછવું.

બ્રોન્ઝ ઝાંખુ થયલું હોય તો તેની ઉપર ગોલ્ડ સાઇઝ તૈયાર બનાવેલું વારનીશ જેવું લગાડવાથી નવું દીશે છે. વારનીશ લગાડેલા ને કેરોસીનથી સાફ કરવું

પુતલાં બ્રોન્ઝના સાફ કરવા સાબુના પાણીમાં એમોનીઆ મેળવો.

બ્રોન્ઝના સીક્કા કાળા થઇ ગયલા હોય તેને ઘસડીને લુછી એમોનીઆ Amonia લગાડીને સુકાયા પછી પ્લમબેગો Plumbago ની ભૂકીની સાથે લોખંડની બારીક ભુકી ભેળીને બ્રશ ઉપર લઈ સીકકા પર ઘસવી. બ્રશ ઉપર મીણ લગાડી ચીકણો રાખવો.

બ્રોન્ઝનો રંગ લોખંડ ઉપર ચઢાવા એક પાંઇંટ સ્પીરીટ ઓફ વાઇન, ચાર ઔંસ ગુંદર, અર્ધો ઔંસ લોબાન સર્વ ભેળી ગરમ જગ્યામાં બાટલી બંધ કરી રાખવી, અવાર નવાર હલાવી એક રસ કરવું, ગુંદર વિગેરે પીગળી ગયા પછી નીચે ઠરો બેસી જાય કે ઉપલું નીતર્યું પાણી ગાળી લઇ લોખંડને સહેજ તપાવીને પીછી વડે બે ત્રણ પાતળા હાથ તેની ઉપર લગાડવા. જુદી જાતના રંગનું બનાવવું હોય તો ઉપલી મેળવણીમાં લાલ પીળા ગેરની ભુકી અથવા તો બીજા કોઇ પણ રંગની ઘણીજ બારીક ભુકી મેળવવી.

૬૦—જસતના વાસણો જેવાંકે આઇસની પેટી, ટબ, બાલદી વિગેરે સાફ કરવાની જુદી રીતો.

કેરોસીન તેલ સાથે રાખ ભેળીને ઘસ્યા પછી પાણીએ ધોવાથી સોજા થાય છે, રાખને બદલે વોશીંગ સોડા લેવો. મંકી સોપ તેમજ વીમ Vim નામની ભુકી વડે પણ સોજા થશે.

સરકો ને ચુનો ભેળીને વાપરવો, પેરેફીનને જાડું નીમક ચુના સાથે જોઇએ તો ભેળવું.

પેરેફીન Paraffin સાથે પીળી ઈંટની ભુકી મેળવીને બે ત્રણ કલાક વાસણને લગાડી રાખ્યા પછી વોશીંગ સોડાના પાણીએ ધોઇને છેલ્લે ગરમ પાણી વડે ધોવાથી જસતના ગમે એવાં કીટાયલાં ને ખરાબ વાસણો સોજાં થાય છે.

ચળકટી પૉલીશ કરવા માટે એમરી પાઉડરને તેલમાં મેળવીને લગાડવો, પછી તેની ઉપર સહેજ ચુનો છાંટીને નરમ કપડાં વડે ઘસવાથી ચળકાટ આવશે.

ભાંગેલું વળગાડવા માટે આગળ આપેલું છે.

ગળતું **બંધ કરવા** બાલદી અથવા ટબને નીમક વાટીને લાંબી નરમ કરી ભેળવું, આંધરામાં તેને દાબીને ભરવા પછી મીણબતી સળગાવી ત્યાં તાપ લાગે તેમ ધરવાથી નીમક લાંબી વગેરે તવાઈને ખાચામાં બરોબર બેશી જશે. ઠંડું પડયા પછી કઠણ થઇ ગળતું બંધ થશે. ઇનેમલનાં વાસણનું કાણું પણ એ રીતે પુરાશે.

ગળતી બાલદીઓનાં તળીઆંમાં પાતળો દામર લગાડવો અથવા પાતળી સીમેન્ટ પાંથરી સુકાય ને વાપરવી.

પ્યુતર Pewter ની ચીજો સુકા કળી ચુનાએ સાફ થશે.

જસતનાં ટબ પાણી ભરવા અથવા નહાવાના વપરાસમાં આવતાં હોય તેને રંગવા સારૂ અંદર તેમજ બહારથી સેન્ડ પેપર પૉલીશના કાગળે જરા ઘસીને ખરભરૂ કરવું, કચરો કાઢી નાખવો, સુંવાળુ હશે તો રંગ બરોબર વળગશે નહિ. એક હાથ પાતળો સફેદ રંગ અથવા ઇનેમલ લગાડી તદ્દન સુકાયા પછી પાછું પૉલીશનું કાગળ અલગે હાથે ઘસી ને બીજો રંગનો પાતલો હાથ મારવો તે એક બે દિવસે સુકાયને છેલ્લો સરખો રંગનો હાથ લગાડીને સુકાવા દેવું, ત્રણ ચાર દિવસ થાય ને ઠંડાં પાણીએ ટબને ભરી આખી રાત રહેવા દીધાથી રંગ વધુ કઠણ ને સુકો થયા પછી વાપરવું.

જસત ઉપર ઇનેમલ ચઢાવેલાં વાસણો સાફ કરવા માટે પેરેફીન સાથ નીમક લઇ ફલેનલ વડે ઘસવું, અથવા તો સફેદો બ્રશ પર લઇ ઘસ્યાથી સાફ રહે છે.

નહાવાનાં મોટાં ટબમાં નાહયા પછી બ્રશ વડે ઘસીને ધોવાથી સાબુ, મેલ, ચીકાશ વિગેરે કાઢી નાખ્યાથી હમેશાં સોજાં રહેશે. જસત

જાતની ભુકી, પેસ્ટ સાબુ આવે છે જેનાથી પણ સાફ થાય છે. જોઇએ તો વોશીગ સોડા લેવો.

જસતનું પતરૂં ઝાઝું કીટાતું નથી માટે રાંધણીમાંની અથવા બીજી ચાલુ વપરાસની ટેબલો વગેરેની ઉપર તે પતરૂં છુટું મુકવું યા જડી લીધાથી સાફ હમેશાં રહેશે.

આઇસની પેટીનું જસતનું પતરૂં પણ ઉપલી રીતે જોઈએ તો રંગવું, બરોબર સુકાઇને વાસ નીકળી જવા માટે થોડા દિવસ વેર ઉઘાડી રાખવી. પેટીઓના ફાંડીઆંને રંગ લગાડવાથી કાઢતી વખતે કોઈ વખત વળગ્યા કરશે માટે તેને નહિં લગાડવો. માછલી તથા બીજી વાસવાલી ચીજો એમાં મુકવી નહિં.

પતરૂં સાફ કરવું.

૬૧–પતરાંની નવી ચીજો વાપરવા આગમચ કંઈબી ચીકાશ લગાડી તાપ આગલ ગરમ કરી તવાય કે ઘસડીને લગાડવાથી કાટ ચઢશે નહિં, પતરૂં ધોઇને ભીંનાયલું મુકવાથી જલદી કટાઇ જશે હમેશાં નુછી સહેજ ચીકાશ લગાડીને રાખવું.

મોલ્ડ, દીશ, કુંડીઆં નવાં જસત યા પતરાંનાં પહેલા ભઠ્ઠીમાં અમઠાં ગરમ કરીને પછી કેક, મીઠાઇ સારૂ વાપરવાથી લાંબો વખત ટકે છે.

જુનાં મોલ્ડ અથવા પાઇ દીશ કાળા થયલાં સાફ કરવા ફલેનલના ટુકડા પર સફેદો Whiting નાખી ઘસવાં, સાથે જોઇએ તો થોડુંક ઓલીવ ઓઇલ ભેળવું. કાગળ પર આટો લઇ ઘસવાં, અથવા નીમક ને પીળી ઇટની ભુકી લેવી.

ચીકણા વાસ આવતાં મોલ્ડને ચુલા પર પાણીના વાસણમાં મુકી થોડીક રાખ, સાબુ યા વોશીંગ સોડા કંઇબી ભેળીને ઉકાળવાથી સોજા થશે.

કાટ પતરાંપરથી કાઢવા ઇંડાંની સફેદી લગાડી ઘસીને નુછવાં અથવા નીમકને ચુનાની ભુકી ભેળી ઘસવી. પતરાંનાં ઢાંકણો માટે જાંમ જેલીની ખોરાકીની બાબતમાંથી મળશે.

પેરેફીનને કોલસાની ભુકી ભેળીને ઘસવાથી પણ કાટ નીકળશે. પતરાંનાં દબામાંથી કેરોસીનનો વાસ સરકાએ જશે.

ચળકટું કરવા માટે એમોનીઆને સફેદો અથવા ચાકની ભુકી ભેળી ઘટ લગાડી સુકાયા પછી બ્રશ વડે ઘસીને સાફ કરવું, જોઇએ તો સાબુ ભેળવો. એમરી પેપર અથવા સેંન્ડ પેપરે પણ સાફ ચળકટું થઇને કાટ નીકળે છે.

કીટલી તળીઆમાંથી કીટાયલી સાફ કરવા ઘાસનો પેંડો ભરી તેમાં પાણી રેડી ચુલે ઉકાળતાં પાણી બળી જાય કે પાછું

બે ત્રણ વખત રેડીને પછી ઉતારી ઠંડું પડેને ઘસડીને ઉજાળવી. ગરમ કપડાંને કેરોસીન તેલમાં બોળી લુછવી.

કોઇપણ જાતની કીટલીના ઢાંકણનું દીચકું ભાંગી જાય તો તેને બદલે તેજ માપનો ખાંચામાં બુચ પોવો, ટાઇટ બેસાડવા ઢાંકણના કાણાંમાંથી સ્ક્રુ પોઇ ઊપર કાઢી બુચને કાંણું પાડી બેસાડવો, કીટલીનું ઢાંકણ ઉઘાડતી વખતે બુચ ગરમ નહિં થવાથી હાથ પણ દાઝશે નહિં.

કચરો ભરવાના દબા, સુપડાં Dustpan વિગેરેમાંથી ગલીચાનો વાસ કાઢવા ઘાસ અથવા જુના ન્યુસપેપર તેમાં ભરીને સળગાવ્યાથી સોજા થશે, ધોઇને ફીનાઇલ રેડવું, ખોરાકી અથવા વાસ આવે તેવો કચરો બનતાં સુધી કાગળમાં વીંટાળી દબામાં નાખી ઢાંકણ ઢાંકવું.

પતરામાં કાણું પુરવા તેને ફરતી રાજમની ભુકી નાખી તે કાણાનાં માંપથી સહેજ મોટો બીજો પતરાંનો ટુકડો તેની ઉપર ગોઠવીને આતશ અથવા ગરમ લોખંડ તેની પર મુકવું જેથી રાજમ નવાઇને ઠીંગડું વળગી જાય છે.

પીત્તળ ચળકતું રાખવાની રીતો.

૬૨—પીત્તળનાં વાસણો ચળકતાં રાખવાથી શોભે છે. બાગમાંની મટોડીએ સાધારણ રીતે ઉજાળવાથી સોજાં રહેશે. નીચલી રીતોથી પીત્તળ સાફ થશે.

કેરોસીન તેલમાં અથવા કોપરેલમાં પીળી ઇંટની ભુકી ભેળીને વાપરવી, તેલને બદલે ફ્લેનલનાં ટુકડાને સાબુનાં પાણીમાં બોળી સાથે ઇંટની ભુકી ઘસવી. આમલી કે સરકો ઘસડીને લગાડી ધોવાં.

એમોનીઆ ઘસવાથી જુનું પીત્તળ સોજુ થાય છે.

પૉલીશના કાગળે ઘસીને ઉપર વેસલીન લગાડવાથી કાળું થશે નહિં. તૈયાર ઘણી જાતની પીત્તળ પૉલીશ આવે છે તેનેથી સાફ કીધા પછી પણ વેસલીનનો પાતળો હાથ લગાડવો.

પીત્તળને પૉલીશ કરવા માટે લાંબીની ભુકીને ટરપીનટાઇન અથવા પેટ્રોલ સાથે ભેળીને ઘસવી, કેસરને ઉપલાં તેલમાં ભેળવી અર્ધા ઔંસ પાણીમાં તેટલીજ ફટકડી ચુહલે ઘટ કરી ઘસ્યા પછી લુછી ત્રીપોલી પાઊડર લગાડવો.

મીઠું તેલ એક ઔંસ, ઓકઝેલીક એસીડ Oxalic acid એક ઔંસ, રૉટ'ન સ્ટોનની ભુકી Rotten Stone ૭ ઔંસ ભેળીને પૉલીશ કરવા વાપરવું.

સ્પીરીટ ઑફ વાઇનમાં થોડી ચપરા લાખને હળદરની ભુકી પીગળાવી થોડા દિવસ રહેવા દઇ ને પછી પીત્તળ સાફ કરવા લેવી.

પીત્તળના હુકો, પડદાની કડીઓ, પીનો વિગેરે કાળી ચયલી વોશીંગ સોડાને પાણીમાં અથવા તો સરકો ને નીમક ભેળી ચુહલે ઉકાળવાથી તેની ઉપરનો મેલ ને કાળાસ નીકળ્યા પછી જોઈએ તો

સાબુના પાણીમાં ધોઇને કોઇ પણ જાતની પૉલીશ લઇને ઘસવાથી સોજી થશે.

બટન હુક કપડાં ઉપર ટાંકેલા કીટાયલા સાફ કરવા માટે ગંધકની ભુકીને ત્રીપોલી પાઉડર Tripoli powder થોડા તેલમાં મેળવી ઘસીને લગાડવો.

રૂપેરી ઢાળ ચઢાવવા પારો ને બીસમથ Bismuth સરખાં વજનનું લઇ દોઢ ઘણો સોજો ધોયલો ચાક ભેળી કપડાંપર લઇને લગાડવાથી ચળકશે.

કુમરો તથા સુનના હાથાઓને ઉપલી મેળવણી સુહલે ગરમ કરીને સ્પંજ કે ફ્લેનલ વડે ઘસીને લગાડવી, જોઇએ તો તેમા થોડાં ટીપાં પેરેફીનનાં નાખવાં.

નકસીની ચીજોને પૉલીશ કરવા માટે એમરી પાઉડરની ભુકી તથા રોટન સ્ટોન Rotten Stone ની ભુકી તેલમા ભેળીને ઘટ્ટ બનાવી લગાડયા પછી ઘસડીને નુછવું. લીંબુની કાપેલી ચીરમાના ઠળીઆ કાઢી નાંખી તેપર ઘસીને સાદાં કે સોડા ખારનાં ગરમ પાણીમાં બોળી બ્રશ વડે સાફ કરી સુકાયા પછી સાદાં કપડાંએ નુછવુ અથવા પ્લેટ પાઊડર કપડાપર લઇ ઘસવુ.

નકસીમાંનો કચરો, મેલ અથવા પૉલીશ કીધા પછી અંદરથી બરોબર નીકળે નહિં તો કડણ બ્રશ વાપરવો, અથવા નરમ કપડા ઉપર લીંબુનો રસ નીચવી સાથે નીમક લઇ ને નકશીમાં ઘસ્યા પછી સાબુના પાણીએ ધોઇ નાખવું.

પીત્તળની ચાહેની કીટલીઓ સાફ કરવા માટે ઓકઝેલીક એસીડ Oxalic acid અથવા તો લીંબુનો રસ ને નીમક ઘસવું.

પીત્તળના નામના પાટીઆં બારણામાં જડેલાં, હેન્ડલ કે કબાટની કળ વિગેરે સાફ કરતી વખતે તેના માપને ઘાટનું જાડું કાગળ કાપી તે ચીજ ખાંચામાંથી ખુલ્લી રહે ને આજુબાજુનું લાકડું કાગળ વડે ઢકાય તેમ ગોઠવી ને મુકવા પછી પીત્તળ સાફ કરવું. એ રીતે લાકડાંની પૉલીશ અથવા રંગ ઉપર ડાઘો પડી ખરાબ થતુ નથી.

પીત્તળની રકાબીઓમાં ડાઘ પડેલા જેવી કે બીડીની રાખ નાખવાની Ash Tray જેમા તંબાકુના ડાઘો પડેલા કાઢવા દારૂનો અર્ક રેડી દાંતના બ્રશ વડે ઘસવો, જો તે રીતે કીધા પછી પણ ડાઘો નીકળે નહિ તો ધોઇને ઉપરથી સરકો ને નીમક ઘસીને લગાડવું.

પીત્તળને સોના જેવું ચળકટું કરવા નવસાગરની બારીક ભૂકી કરી પાણીમા મેળવી પીત્તળ ઉપર લગાડી અંગાર ઉપર ધરવું ગરમ થાય ને તેની પર થુલું અથવા સફેદો ઘસડીને નુછ્યાથી સોનેરી રંગતું થશે.

પીત્તળ કાળુ' થયલુ' ટ'કણ ખારનુ' પાણી કરી તેમાં થોડો મીઠાંનો તેજાબ નાખી તેમાં બોળી કાઢયા પછી જાડાં નમદાના યા ફ્લેનલના ટુકડાએ ઘસીને લુછવાથી ચળકશે.

પીત્તળની લાકડીઓ પરથી પડદાની કડીઓ સહેલાઇથી સેરવવા માટે કોઇ વખત વેસલીન કપડાં પર લઇ લુછવાથી લાકડી લીસી રહેશે. પેસ્ટ બનાવવા ચાક તથા ગ'ધકની ભુકી સરખાં વજનની સરકામાં ઘટ મેળવી લગાડીને સુકાયા પછી શેમોઆ લેધરે ઘસીને લુછવુ'.

ધાતુ કોઇભી જાતની ઉપર લખવાની રીત.

૬૩–સરકો અથવા ખાટાં લી'બુનો રસ કાઢી તેમાં ત્રાંબાનો સીક્કો બે ત્રણ દિવસ નાખી ને કાળો ર'ગ પકડે કે પછી તેમાં પીછી અથવા બરૂ બોળીને લખવુ'.

જસત ઉપર સુખડ પેને લખેલુ' લાંબો વખત રહે છે, હાથે ભુસરવાથી ઝાંખુ' પડશે, છરી વડે ઘસવાથી નીકળતુ' નથી પણ લખેલા દસકત વધુ કાળા દીસે છે.

એલ્યુમીનમનાં વાસણો.

૬૪–એલ્યુમીનમનાં વાસણો ગરમ પાણીને સાબુથી સારાં ધોવાય છે.

મેસ વિગેરે લાગતી અટકાવવા ત્રાંબાના વાસણ માફક કરવુ'.

ઇ'ડાનાં ફોટલાં ઘસ્યાથી તળીઆંમાંની મેસ નીકળે છે.

વાસણોના તળીઆમાં ખોરાકી વળગેલી અથવા તો કીટલીઓમાં ઠરો બાઝેલો કાઢવા માટે પણ ત્રાંબાંની રીતમાં જુવો.

ચીકાશ કાઢવા સારૂ કેરોસીન તેલમાં કપડુ' બોળીને ઘસવુ' પછી સોજા' સાબુના પાણીમાં ધોવાથી ડાઘ અથવા વાસ જશે.

લાકડાંની ઝીણી રાખ કપડા ઉપર લઇ સુકી ઘસવી, અથવા તો મ'કી સોપ (Monkey Soap) એલ્યુમીનમના વાસણો સારૂ' વાપરવાથી સોજા ને ચળકટાં રહે છે. વીમ Vim નામની ભુકીથી પણ સોજા' થશે.

લાંબો વખત પડી રહેતાં ઝાંખા થયલાં હોય તો રેવનચી Rubbarb પાણી સાથે વાસણમાં નાખી ચુલ્હે ઉકાળવાથી ચળકટાં થાય છે, અથવા પાણીમાં થોડો ટ'કણ ખાર ને એમોનીઆ ભેળી ધોવાં. ઘણા ખરાબ થયલાંમાં બે બાટલી પાણીમાં ઓકઝેલીક એસીડ અર્ધો ચમચો ભેળી એક દિવસ રાખીને ઘસડીને ઉજાળવાં.

ભાંગેલુ' વળગાડવા સારૂ ધાતુમાંથી મળશે.

એલ્યુમીનમના વાસણોમાં ખારવાલી ચીજો એમોનીઆ વિગેરે નાખવાથી કાળાશ પકડશે, તેમજ ખટાશવાલી ચીજ પણ તેમાં ઘણો વખત રાખવાથી ખરાબ થશે.

પ્રકરણ ૯.

માર્બલ પત્થર, હાથીદાંત, હાડકાં વિગેરે સાફ કરવા.

માર્બલ તથા રંગીન પત્થરો.

૬૫–**માર્બલના ડાઘો કાઢવા સારૂં** નીચલી કાઇબી રીત અજમાવવી. વોશીંગ સોડાનો એક લખોટા જેટલો ટુકડો ને તેટલોજ બારસોપનો ભુકો કરી પાણી એક કપ જેટલું લઇ સર્વે ચુલા ઉપર પીગળીને ઘટ પેસ્ટ જેવું થાયને કપડાંએ ડાઘો ઉપર લગાડીને સુકાયા પછી પાણીએ ધોઇ નાખવું. લાંબા દિવસનાં ડાઘો પણ એજ મેળવણી એક બે દિવસ વેર તેની ઉપર લગાડી રાખીને ધોવું ને જોઇએ તો ફરીથી લગાડવું.

સાબૂ સાથ પર્લ એશ Pearl ash લગાડી અર્ધો કલાક રાખી પહેલાં ગરમ પાણી ને પછી ઠંડાથી ધોવું, સાથે થોડું ચુનાનું પાણી ભેળવાથી લાંબા વખતના ડાઘો નીકળશે.

શાહીના ડાઘ પર ઓકઝેલીક એસીડ લગાડવી અથવા સાબુનું પાણીને સરકો ભેળીને લગાડવો, અથવા તો ટેબલનું બારીક નીમક ઘસ્યાથી ડાઘો જશે.

લોહીના ડાઘો ડીસ્ટીલ્ડવૉટર અથવા વરસાદનું પાણી ને એલાબાસ્ટરની ભુકી ભેળી નુછવા.

આયોડીન Iodine ના ડાઘ એમોનીઆ લગાડવાથી નીકળે છે.

સીલ્વર નાઇટ્રેટ નામની દવાના કાળા ડાઘ પર જેવેલ વોટર લગાડવું.

ચીકાશના ડાઘો કાઢવા ફુલર્સ અર્થ Fuller's earth ની ભુકીને ખળખળતાં પાણીમાં ભેળીને લગાડી સુકાયા પછી બીજે દીવસે ધોવું, બેનઝાઇનથી પણ જશે.

લોખંડના ડાઘો ઉપર લીંબુનો રસ અથવા ઓકઝેલીક એસીડ સ્પીરીટમાં ભેળી લગાડવી, અથવા સાબુ સફેદો ને સોડા બાઇકાર્બ પાણી સાથ ભેળી વાપરવું. મ્યુરેતીક એસીડ થોડી પાણીમાં લેવી.

ચાકની ભુકી ને પ્યુમીસ્ટોન દરેક એક ઔંસ અને વોશીંગ સોડા બે ઔંસ પાણીમાં મેળવી ઘટ થાય ને ડાઘો ઉપર ઘસવાથી તે નીકળી ને ચળકટો માર્બલ થશે.

માર્બલ ઉપર પૉલીશ કરવા માટે લાંબીની બારીક ભુકી ને સફેદો પાણીમાં મેળવી જાડાં નમડાના કટકા ઉપર લઇને ઘસવું, રંગીન પત્થર પણ એ રીતે સાફ થશે.

મીઠાંનો તેજાબ નરમ કરીને ઘસ્યા પછી સામાન ઉપર લગાડવાની મીણુની પૉલીશ નરમ કપડાંએ લગાડવાથી માર્બલ ચળકશે.

કાળો માર્બલ કળી ચુનો ને નરમ સાબુ મેળવી લગાડી બે દિવસ રાખવા પછી ગરમ પાણીએ ધોઇ લુછીને ઓલીવ ઓઇલમાં લાંબીની ભુકી ભેળી પૉલીશ કરવો.

રંગીન માર્બલને ચળકાટ આપવા માટે તેલનો સહેજ હાથ લગાડીને નરમ કપડાએ લુછવું.

માર્બલ અથવા પત્થર ઉપર લખવા સારૂ એક ભાગ મેસ (કાજળ) ને ત્રણ ભાગ ટાર Coal Tar ભેળીને લખવું, અક્ષર કોતરેલાં હોય તો ઉપલી મેળવણી તેમાં પુરી દેવી, સીસું તાવીને જોઇએ તો પુરવું.

માર્બલ ઉપર તરાંહુ પાડવી ચાક તે ઉપર ચીતારવું, સ્પીરીટ ઓફ્ વાઇનમાં લાખ પીગળાવી તેની ઉપર લગાડયા પછી ઘણો સોજો સરકો, નીમકનો અર્ક Spirit of Salt બેઉ સરખાં વજનનું ભેળી ઉપલા ચીતાર ઉપર રેડવાથી માર્બલ પોતીકી મેળે કોતરઇને તરાંહ છુટી દીશી આવે છે.

ખરભરો માર્બલ સફાઇ કરવા ફ્લેનલ અથવા નમડાના કટકા ઉપર એમરી પાઉડર Emery Powder છાંટી અસ્ત્રીના તળીઆં યા તો ઈંટની ઉપર તે કપડું વીંટાળીને સપાટ ઘસ્યા પછી છેલ્લે ચાકની ભુકી નરમ કપડા ઉપર લગાડી લુછી નાખવું.

ભાગેલું વળગાડવા માટે આગલ આપ્યું છે.

એલાબાસ્ટર–પ્લાસ્ટર ટેરા કોટા વગેરે.

૬૬–એલાબાસ્ટરની સફેદ ચીજો મેલી થયલી સાફ કરવી બ્રશ વડે તેમાની ધુળ કાઢયા પછી દુધ પીછી વડે જેટલું પીએ તેટલું લગાડયાથી સફેદ થઈ સુકાયા પછી ઉપર ઝીણી રજકણ જણાય તે ફુંક મારી ઉડાડી નાખવી; જોઇએ તો દુધમાં પ્લાસ્ટર ઓફ્ પેરીસની ભુકી ભેળવી, સાબુના પાણીમાં એમોનીઆ ભેળવો અથવા સ્ટાર્ચનું પાણી લગાડવું.

ચાક તથા સાબુની ભુકી દુધમાં પીગળાવીને પીછી વડે લગાડવાથી નવું જેવું દીશે છે, સુકાયા પછી ફ્લેનલના કપડાં વડે લુછવું.

પ્લાસ્ટરને કઠણ બનાવવા ફટકડીનાં પાણીમાં પીગળાવી ભઠ્ઠીમાં ભુંજી પાછો પાઉડર કરી લીધાથી માર્બલ જેવું દીશશે.

પૉલીશ કરવા મીણ તાવીને લગાડયા પછી નરમ કપડાંએ ઘસડીને લુછવી પ્લાસ્ટર અથવા એલાબાસ્ટરની ચીજો.

પારો Mercury ને બીસમથ Bismuth નામની દવા એક સરખાં વજનની ચુલ્હા ઉપર તાવીને થંડુ પડે ને તેમાં ઇંડાની સફેદી ભેળીને લગાડવી.

પ્યુમીસ્ટોન Pumice Stone પાણીમાં ઘસીને લગાડવાથી પણ ચળકાટ આવે છે.

મીણ અથવા ચીકાશના ડાઘા **કાઢવા** સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇન લગાડવું અથવા ટંકણ ખાર પાણીમાં પીગળાવી નરમ કપડાંએ નુછવું.

પ્લાસ્ટરના પુતલાં, સીલીંગ, તથા બારી બારણા ઉપરની જડેલી નકસીઓ વિગેરે ઉપલી કોઇ પણ રીતે સાફ થઇ શકે છે.

ટેરાકોટા નામની લાલ મટોડીના પુતલાં તથા બીજી ચીજો સાફ કરવા તેમાંથી ધુલ કચરો કાઢીને એજ જાતની મટોડીને ગુંદરના પાતલા પાણીમાં ભેળી પીછી વડે લગાડવી.

અકીકના પત્થર તથા મોઝેક વર્ક સાફ કરવા.

૬૭–અકીક ખરાબ થયલું વોશીંગ સોડાનાં પાણીમાં ચુલે ઉકાળી થોડો વખત વેર ને પછી બ્રશ વડે ઘસીને ઠંડા પાણીએ ધોવું, એવી રીતે ડાઘો નીકળે નહીં તો એમ બે ત્રણ વખત કરવું.

અકીકનો પત્થર દરીઆ તથા નદીના કીનારાપરથી મળે છે, અને તેમાં તરેહવાર રંગો હોય છે. ઘાટ જાત જાતના બનાવવા માટે ચરકના પત્થર પર ઘસવા. અકીક બનાવટી પણ આવે છે.

૬૮–મોઝેક વર્ક રંગીન ઝીણા પત્થરના ટુકડાઓ ગોઠવીને બનાવેલી તરાંહની ચીજોમા ધુલ યા કચરો બેઠેલો સાફ કરવા સારૂ નરમ પીછી યા બ્રશ વાપરવો, ઘણાજ બારીક ટુકડાઓ જાડા બ્રશ યા કપડાંએ ઘસીને નુછયાથી નીકળી જાય છે, એ ચીજો પડી જવાથા પણ બધુ છુટુ બહાર નીકળી આવશે.

મોટું કીમતી રંગીન ટુકડા જડેલું મોઝેક વર્ક હોય તો તે પર સહેજ ભીનો કટકો પાણીમાંથી તદન નીચવી કાઢીને નુછવાથી સાફ થાય છે, કાચ તેપર ઢાંકવાથી સોજું રહે છે.

રંગીન ટુકડા નીકળેલા ખાંચામાં પાછા બેસાડવા પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ પાણીમાં ભેળી ખાંચામાં સંભાળીને થોડુ પુરીને નીકળી ગયલો ટુકડો ચીમટા વડે પકડી તેમાં બરોબર બેસાડી દાબવો પ્લાસ્ટર સુકાયા પછી તે વળગી જશે.

હાથીદાંત તથા હાડકાંની ચીજો.

૬૯–હાથી દાંતની કોઇ પણ ચીજ બંધ પડી રહેતાં પીળી થઈ જાય છે બહાર હોય ને અવાર નવાર તડકું લાગે તેમ સફેદ રહેશે.

લીંબુ અને નીમક ઘસ્યાથી સફેદ થાય છે. ચાકની ભુકી પાણી સાથ મેળવી લગાડવી અથવા ફટકડીના પાણીમાં બોળવું.

ફ્લેનલ ઉપર નીમક છાંટી ને ઘસવું, સાબુના પાણીએ ધોવું, ટરપીનટાઇન લગાડવું એવી કોઇ પણ રીતે સોજું થશે, બ્લીચીંગ પાઉડરનું પાણી કરી તેમાં બોળીને તડકે મુકવાથી તદન સફેદ દુધ જેવું થશે.

પૉલીશ કરવા પૉલીશનું કાગળ ઘસીને ભીના કટકાએ લુછી અકીકની ભુકી છેલ્લે ઘસવી.

ધુમાડા કે મેસના કાળા ડાઘોપર બેનઝાઇન લગાડયા પછી બ્રશ મારવો.

હાથીદાંતના ગુંથવાના સુઇઆ અણી આગળથી બુઠા થયલા સેન્ડ પેપર અથવા એમરી પેપર ઘસ્યાથી અણી પાછી થશે, જાડા પણ એજ રીતે પાતળા થશે.

નકસીની હાથીદાંતની ચીજો સાબુનું પાણી ગરમ કરી બ્રશ અથવા પીછીએ ધોવી જોઇએ તો સાબુને બદલે પ્યુમીસ્ટોનની ભુકી લેવી, છેલ્લે પાણી લઇને ધોઇ નાંખવી.

નકસીની ચીજને બારીક લાકડાંના વહેરમાં થોડું પાણીને લીંબુના રસના થોડાં ટીપાં નાખી તે ચીજ ઉપર ભભરાવીને તદન સુકો થાય ને બ્રશ વડે સાફ કરી નાંખવું લીંબુ વગર સુકા વહેરે પણ સાફ થશે.

હાથીદાંતના નાજુક દાગીનાઓ સાફ કરવા એક દિવસ ઠંડા પાણીમાં ભીંનવીને કાઢી લઇ કપડાં ઉપર પાણી નીગરઇ જાય તેમ સુકાવા દેવું, ઘસડીને લુછવાથી તેની ઉપર બારીક નકસી અથવા કોઇબી રંગ હશે તે નીકળી જશે. સહેજબી પાણીનાં ટીપાં અંદર રહી ગયલા હોય તે ફુંક મારીને કાઢી નાખવા.

હાથીદાંત ઉપર રંગ ચઢાવવા ચુનો મુઠીભર લઇ પાણીમાં પીગળાવી પાતળો થઇ નીચે ઠરી જાયને ઉપરનું નીતર્યું પાણી લઇ તેમાં હાથીદાંત એક દીવસ વેર બોળી રાખ્યા પછી ફટકડીના પાણીમાં ચુલ્હે ઉકાળીને સુકાવા દેવું.

કાળા રંગ માટે કાળી શાહીમાં અવાર નવાર બોળવું.

રૂપેરી રંગ કરવા માટે નાઇત્રેત ઓફ સીલ્વર Nitrate of Silver મા બોળી રાખી પીળો રંગ થવા આવે ને સોજા પાણીએ ધોઇ તડકે મુકવાથી કાળો રંગ થાય કે ઉંચકી લઈ ઘસડીને લુછવાથી રૂપેરી ચળકટો રંગ થશે.

લીલા રંગ માટે સરકો જલ્લદ ને ત્રાંબાનો કાટ Verdigris મેળવી ચુલ્હે ઉકાળવાથી થશે.

લાલ રંગ માટે લીલું બનાવીને કીરમજમાં છેલ્લે બોળવું.

બ્લુ રંગ સારૂ ગુલીનું પાણી ને પૉટેશ Potash લેવો.

બનાવટી હાથીદાંત ઇંડાના કોટલાંનો બારીક ભુકો ને આઈ સીંગગ્લાસ બ્રૅન્ડી સાથે ઘટ ઘુંટી જે ચીજનો ઘાટ બનાવવો હોય તેની ઉપર અથવા ખાંચાવાળાં મોલ્ડની અંદર સહેજ તેલ લગાડી ઉપલી મેળવણી રેડી બંધાયા પછી કાઢવી, રંગ આપવો હોય તો સાથે કોઈ જાતનાં રંગના થોડાં ટીપાં નાખવાં.

૭૦—હાડકાંને સાફ કરવા ફ્લેનલ ઉપર નીમક લઇ ઘસવું.

ચળકતું કરવા પૉલીશના કામળો ઘસવા પછી ચાક, ચુનો અથવા પીળી ઇંટની ભુકીને કંઇ પણ એમાનું સરકા સાથ ભેળી જાડા નમડાના કપડાં પર નાખીને તે પર હાડકાંની ચીજ ઘસવી.

પીળું થયલું ચુહલા પર પાણી સાથ ચુલું ભેળી ઊકાળવું અથવા ટરપીનટાઇન ઘસીને લગાડવાથી સફેદ થશે.

ભાંગેલી હાડકાંની ચીજ વળગાવવા બંને છેડા ગરમ થાય ને એજ છેડા જોડીને દાબીને ઠંડુ પડે ત્યા સુધી ધરી રાખવા.

કચકડું, અબરક, શીપ.

૭૧–કચકડું અથવા કાચબાની પીઠમાંથી બનેલી ચીજો જેવાકે બાલ ઓળવાના નીખીઆ, સુઇયા, બ્રશ વિગેરે બંને હાથની હથેળીમાં લઇને ઘસવાથી સાફ થશે; ચળકટા હાથીદાંતની રીતે કરવા, નરમ કરવા ગરમ પાણીમાં બોળીને તુટેલા ભાગ દાબી ધરવાથી સંધાશે.

અબરક એક જાતનો પદાર્થ ઘણી ગરમી ખમી શકે છે ચીમણીઓ બત્તીના દબા માટે બનાવેલી કાચ કરતાં ઘણો લાંબો વખત ચાલે છે, તેની ઉપરની મેસ તથા લોખંડના ચુહલાની બાજુપર લગાડેલા અબરકના ટુકડા પર વળગેલી મેસ પર સરકા ગરમ કરીને લગાડવો, દારૂનો અર્ક લગાડવાથી પણ સાફ થશે.

૭૨–**શીપ સાફ કરવા** માટે બારીક વાટેલું નીમક અવાર નવાર ઘસવું.

શીપને ચળકાટ આપવા અકીકની બારીક ભૂકી તે પર ઘસ્યા પછી ગરમ પાણીમાં ધોઇને જાડાં કપડાં પર લાબીનો ભુકો Putty Powder ઘસવો.

પ્રકરણ ૧૦.

જમીનને લગતી બાબતો.

કોબા, પત્થર તથા કોડી જડેલી જમીન.

૭૩–**કોબાની જમીન** ઉપરનો કચરો કાઢવા આગમચ થોડું પાણી છાંટવાથી કોબો સારો રહેશે અને ધુળ પણ ઉડતી નથી. ફાટો સીમેંન્ટ પુરવી.

પત્થરની જમીનના ડાઘો ભીના કપડાં વડે નુછ્યાથી સોજી થાય ને ગરમ પાણીમાં સાબુ પીગળાવી એક ચમચો પેરેફીન નાંખીને ઘસવું.

ચીકાશના ડાઘ પાણીમાં ઓકઝેલીક એસીડ સાથ લગાડી સાબુને સોડા ખારના પાણીએ ધોવાથી નીકળે નહિ તો ફુલર્સ અર્થ ગરમ પાણીમાં ભેળી તેપર લગાડી રાખવી.

લીલ પત્થર ઉપર બાઝેલી પાણીમાં કાર્બોલીક એસીડ અથવા એમોનીઆ નાંખીને બ્રશ અથવા બુતારાએ ઘસવાથી નીકળીને પાછી થતી નથી.

ફુગ કાઢવા કૅાસ્ટીક સોડાનું સ્ટ્રોંગ પાણી લેવું.

કોટીના ટુકડા જડેલી જમીનને પાણીમાં ભીંનાયલું કપડું અથવા બ્રશ વડે થોડે થોડે દિવસે ધોવાથી સાફ દીશે છે.

ડાઘો **કોટી નવી જડેલી** જમીન ઉપર ચુના તથા સીમેન્ટના અમથા ધોવાથી નીકળે નહીં તો ગંધકનો તેજાબ Sulphuric Acid પાણીમાં ભેળી તેની પર ઘસ્યા પછી સોજાં પાણીએ ધોઇ નાંખવી. પૅાટૅશ પરમેંગનેટ પાણીમાં પીગળાવીને ડાઘો કાઢવા.

એસીડ કોઇ પણ જાતની વાપરતી વખતે તેના છાંટા હાથ પગ પર ઉડવાથી દાઝે નહીં તેની સંભાળ રાખવી.

જમીન પરની ઊંધઇ કાઢવા ભીંતમાં જુવો.

માર્બલની જમીન માટે આગલ આપેલી માર્બલ સાફ કરવાની રીતે કરવું.

લાદી જડેલી.

૭૪—**રંગીન લાદી** ઉપર રોજ પાણીથી ભીંનવેલું કપડું ફેરવ્યાથી સોજી ને ચળકટી રહેશે, તે પર ઘણું પાણી રેડીને ધોવાથી ફાટામાં પાણી પચી લાદીઓ ઉપસીને નીકળી આવે છે.

વોશીંગ સોડા પા રતલ, પીળો સાબુ પા રતલ, પાણી ગરમ એક ગેલનમાં પીગળાવીને કઠણ બ્રશ વડે ઘસ્યા પછી ઠંડાં પાણીમાં કટકો ભીનવી લુછવી.

પૅરેફીન છાંટી તેની ઉપર થોડી બારીક રેતી નાખીને લુછવાથી પણ સાફ થાય છે.

ડાઘો કાઢવા લીંબુ ને નીમક ભેળી ઘસી ને થોડો વખત રહેવા દઇ સાબુના પાણીએ ધોઇ નાખવું, અથવા તો દુધ ને પાણી ભેળી ને લગાડવાથી ચળકટી થશે.

ચીકાશવાળી ચીજ કોઇબી જમીન ઉપર પડે કે તુરત ઠંડુ પાણી તે પર રેડવાથી બંધાઈ જઇ જમીનમાં ચીકાશ પચતો અટકશે, પછી તુરતજ જાડાં કપડાંએ સાફ કરવી. ડાઘ કાઢવા ટરપીનટાઇન લગાડી સાબુના પાણીએ ધોવી.

ચળકટી પૅાલીશ કરવા માટે કોઇ વખત સુકાં કોપરાંની વાટી ઘસવી.

બોલ તેલ બે ત્રણ મહીને લગાડીને પછી કપડાંએ ઘસી લુછવી અથવા તો પાતળું તાવેલું મીણુ આવે છે તે લગાડયાથી પણ પૅાલીશ થશે.

કોઈપણ જાતની પૉલીશ લગાડવા પછી તદ્દન લુછી નાખવી જરા પણ ચીકણું રહેવાથી પગ સરી જાય છે.

ઓઈલ ક્લોથ અથવા લીનોલીયમ પાંથરવું, સાફ તથા પોલીશ કરવું.

૭૫–લીનોલીયમ પાથરેલું જમીન ઉપર રંગીન તરેહનું પાણીના ભીના કપડાં વડે અવાર નવાર લુછવું. નવું પાંથરવા આગમચ બે ત્રણ દિવસ સુધી ખુલ્લું કરીને રાખવાથી તેની કરચલી દુચો નીકળી જઈ સરખું થાય ને જમીન ઉપર પાથરવું.

જમીન ખાડા પડેલી ખરબચડી હોય તો ઉંચું નીચું પંથરાયાથી જલદી ઘસાઇને ફાટી જાય તે માટે બારીક લાકડાંનો વહેર ખાડામાં નાંખી સરખી સપાટ જમીન કીધાથી લીનોલીયમ સીધું રહેશે. જોઇએ તો નીચે જુના ન્યુસપેપરો પાંથરવા.

લીનોલીયમના સાંધાઓ ટેકસ ઠોકવાને બદલે સરસી વળગાડવાથી સરખા મળી જાય છે. ટેકસને બદલે ફોનોગ્રાફની જુની પીનો જડવા સારૂં વાપરવી. નવાં પર સરકો ને ઓલીવ ઓઇલ ભેળી લગાડવું. ઘણું તડકું લાગવાથી રંગ તવાઇને ખરાબ થાય છે.

સાફ કરવા દુધને પાણી ભેળીને વાપરવું અથવા સરસનું પાતળું પાણી ગરમ કરી લગાડવાથી ચળકશે, અને બીજી પૉલીશ માફક ચીકાશ લાગી તે પરથી પગ સરી જતો નથી.

કુંકાં પાણીમાં કેરોસીન તેલ અથવા ટરપીનટાઇન ભેળીને લુછવું અથવા પેરેફીન ફ્લેનલના ટુકડા ઉપર નાંખી ઘસવું.

જુનું ઝાંખું પડેલું લીનોલીયમ ચળકતું કરવા માટે સાધારણ મીણ અથવા મીણબત્તીનો ટુકડો તાપમાં પીગળાવી તેમાં ટરપીનટાઈન રેડી ઘટ બનાવીને પછી કપડાં વડે ઘસડીને લગાડી સોજા કપડાંએ લુછી નાખવું, જોઈએ તો મેળવણીમાં બાર સોપનો ટુકડો ભેળવો. પાણીમાં ટંકણ ખાર ભેળી ને ફ્લેનલ વડે લુછી સુકુ કરીને જોઈએ તો સોજા બ્રશ વડે વારનીશ લગાડવુ સુકાયા પછી બે ત્રણ હાથ મારવાથી ચળકશે.

ગાલીચો સાફ રાખવો તથા તે પરના ડાઘ કાઢવા.

૭૬–ગાલીચો પાંથરવો કોબાની જમીન હોય તો નીચે જાડાં સરખાં બ્રાઉન કાગળો પાંથરીને પછી નાખવાથી વધુ વખત ટકશે, તેની ઉપરનો રોજ બ્રશ વડે કચરો કાઢવો. હાલમાં નવી જાતનો સંચો Vacuum cleaner આવે છે જે ઉપર ચલાવ્યાથી ગાલીચામાંની ધુળ કચરો વિગેરે તેમાં પોતીકી મેળે હવાનાં દબાણથી ખેંચી લઇને તેમાં એકઠો થાય છે. ગાલીચાના દોરાનાં વળ પ્રમાણે સીધો ફેરવવો.

કરચલી કાઢવા એડી વગરનાં ચામડા યા રબરના બુટે ભાર મુકીને સરખા પગ ઘસીને ચાલવું.

ગાલીચો સાફ કરવો ઉંચકીને એકુ બે માણસ સાથે ઉભો પકડવો અથવા ટાંગીને લાકડી વડે ઉંધી બાજુએ ઠોકવાથી ધુળ બહાર નીકળશે, સવળી બાજુ પર ઠોકતાં ધુળ ઉલટી અંદર ભરાઇ જશે.

થોડોક વખત તડકે મુકવો કે અંદર કોઇબી જાતની ઉધઇ કે જંતુઓ થયાં હોય તો નીકળી જાય, લાંબો વખત તડકે રાખવાથી ગાલીચાનાં રંગ ઝાંખા પડશે.

ઠંડીના મુલકમાં બરફવાલી જમીન પર પાંથરી ઉપર બરફના નાના ટુકડાઓ નાંખી કઠણ બ્રશ વડે ઘસવાથી મેલ કચરો નીકળી સાફ થશે.

ગાલીચામાં ઉધઇ નહિ લાગે તેમ કરવા નીચે થોડો ટંકણ ખાર ને કપુરની ભુકી છાંટવી. નેફથલીનની ભુકીથી પણ ઊંધઇ જશે.

ઉધઇ લાગી હોય તો કોઇબી જાતનું જાડું કપડું અથવા તુવાલ પાણીમાં ભીનવી નીચવી કાઢીને સરખો ઉંધઇ લાગેલા ભાગ ઉપર પાંથરીને ગરમ અસ્ત્રી તે પર ફેરવ્યાથી કપડું સુકાઇ જાય કે ઉંચકી લેવું, એ રીતે બીજી બાજુ જ્યાં પણ ઉંધઇ હોય ત્યાં કરવું, આથી તેનો નાશ થશે અને ગાલીચાનો રંગ પણ બગડતો નથી.

રસકપુર Corrosive sublimate નામની દવા પાણીમાં ભેળી સ્પંજ વડે લગાડવી. એ દવા ઘણી ઝહેરી હોવાથી વાપરતી વખતે પણ ઘણી સંભાળ લેવી.

ચાંચડ કે ઉંધઇ થતી અટકાવવા માટે નીચે સુકાં લીમડાના કે તંબાકુના પાંદડા પાંથરીને ઉપર ગાલીચો નાખવો, અથવા કાળાં મરી કે મરચાંની ભુકી નીચે નાખવી.

ઝાંખાં પડેલા રંગો માટે તેને મળતા વોટર કલર લઈને પીછી અથવા સલી પર રૂ વીંટાળીને તરાંહમાં પચાવ્યાથી સોજા થશે, રંગને બદલે રંગીન શાહી જોઇએ તો વાપરવી. નીમક, સોડાખાર, ફટકડી અથવા એમોનીઆ કંઇ પણ એક ભાગ લેવું ને પાણી ત્રણ ભાગને સુમારે મેળવી તેમાં બ્રશને સહેજ બોળી લુછવાથી પણ રંગ સુધરશે.

ગાલીચાના ડાઘ અથવા રંગ ઝાંખા પડેલા માટે નીચલી કોઇ પણ ચીજ અજમાવી જોવી. સોજું નીમક સહેજ પાણીમાં પ્રસ-રાવી છુટું લેવું અથવા સાથે થોડો ચોખાનો આટો અથવા થુલું ભેળીને ગાલીચા ઉપર છાંટીને બ્રશે ઘસવાથી રંગ દીપી નીકળે છે, પછી તે ઝાટકી નાંખવો. કાચા પટેટાને બારીક ખમણીને તેનો ભુકો પણ બ્રશ ઉપર લઇને ઘસવો, સુકાઇ જાય પછી ગાલીચો વાપરવો.

જુના ગાલીચાને ધોવાથી પણ સાફ થાય છે, અથવા તો રંગ ઘણો ઝાંખો થાય તો પાછો કોઇ પણ જાતનો ઘેરો રંગાવ્યાથી નવો જેવો દેખાશે.

ધોવાની રીત છાંયાવાળી જગામાં ટાંગીને પાણી સીપવાની નાની ઝારી વડે તે ઉપર જોરથી પાણી મારી સાફ થાયને નીગરાતો સુકાવા દેવો.

સોજી જમીન ઉપર મુકીને સોડા ખારનું પાણી બનાવી કઠણ બ્રશ વડે ધોવાથી પણ સાફ થાય છે.

ગાલીચાને સરખી ઘડી વાળીને રાખેલો હોય તે કોઇ કોઇ વખત ઉંધાડવાથી સળ પડતા નથી, ગોળ રોલ કરીને રાખેલો વધુ સરખો રહે છે. તંબાકુ, આખાં મરી, ટંકણ ખાર અથવા કોઇ પણ જાતની સ્ટ્રોંગ વાસની ચીજ તેના પડમાં મુકવાથી કસારાં અથવા ઉંધઇ લાગી કરડી ખાતો નથી. નેફ્થલીનના બોલ નાખવા.

મેલ કાઢવા ચાહ બનાવી પાણી કાઢી લઇ તેનો છુંછો પાંથરી બ્રશ વડે ઘસવો અથવા ન્યુસ પેપરની ઘડી વાળી પાણીમાં ભીનવી નીચવી કાઢી તેના બારીક ટુકડા કરી ઉપલી રીતે સાફ કરવા વાપરવું.

એમોનીઆ છુટો અથવા સાથે ઇથર અને સાબુ પાણીમાં પીગળાવી સ્પંજ વડે લગાડવો, કોઇબી રીતે સાફ કરતી વખતે ઘણું પાણી લઇ ભીનવવો નહિ.

ટરપીનટાઇન થોડુંક લેવું, તેમાં જોસ પાણી સાથે ભેળીને બ્રશ અથવા સ્પંજ વડે કોઈ વખત લગાડવાથી પણ રંગ ઝાંખા પડતા નથી.

ગરમ પાણીમાં બળદનો પીત્તો Ox Gall ભેળી ફ્લેનલના કપડાંએ લુછવાથી રંગ પાછા દીપી નીકળશે.

ડાઘો **ચીકાશ** તેલ અથવા ગુંદર મીણબત્તી વિગેરના પડે તો તુરત તે ઉપર ચાકની ભુકી, ચોખાનો આટો, વહેર, મેગ્નેશીઆ ફુલર્સ અર્થ, બીડીમાંની રાખ, એમાંની કોઇપણ ચીજ ઉપર નાખવાથી ચીકાશ ચુશી લેશે, પછી ઉપરથી ટરપીનટાઇન લગાડવું જેથી તદ્દન ડાઘો નીકળી જાય છે. ડાઘ કીનારી પર હોય તો નીચે પણ ઉપલી કોઇબી ચીજ નાખવી.

ચીકાશના ડાઘ ઉપર તુરત સોજો બ્લોટીંગ પેપરનો ટુકડો દાબી રાખીને ગરમ અસ્ત્રી ઉપર ફેરવવી, બ્લોટીંગ ચુશી લઇ ખરાબ થાય ને નવું લેવું.

લાંબા વખતના સુકાઇ ગયલા ચીકાશના ડાઘો ઉપર ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી અથવા તો ગરમ પાણી ભરીને વાસણ ઉપર મુકવું જેની ગરમીથી ચીકાશ તવાઇને નરમ થાય કે તુરત ઉપર લખેલી કોઈબી ભુકી વાપરવી એ રીતે નહીં નીકળે તો ટરપીનટાઇન અથવા બેન્ઝાઇન લગાડવું. પણ આતશ અથવા ખુલ્લી બત્તી નજદીક રાખવાથી સળગી ઉઠે છે માટે સંભાળ રાખવી, ડાઘ નીકળે નહિં તો ચાકને ટરપીનટાઇન ભેળી એક દિવસ લગાડી રાખી બીજે દિવસે બ્રશ મારી સાફ કરવો.

સરકા વડે પણ કોઇ જાતના ડાઘો નીકળશે તે લગાડી ઉપર બ્લોટીંગ પેપર દાબવું ખરાબ થાયને નવું લેવું.

પાણી એક બાટલી, એમોનીઆ બે ઔંસ, સાબુનો ભૂકો એક ઔંસ, સુરો ખાર Saltpetre એક ચમચી સર્વેને પાણીમાં પીગળાવી ખુબ હલાવીને ખપ પડે તેટલું ચીકાશના અથવા તેલના ડાઘ ઉપર છાંટીને ઘસવું, એકથી વધુ વખત પણ અગત લાગે તો વાપરવું. છેલ્લાં ઠંડા સોજા પાણી વડે લુછી નાંખ્યાથી ડાઘ નીકળે છે, એ મેળવણી બનાવેલી રાખી મુકી ખપ પડે ત્યારે વાપરવી.

કેરોસીન ઢોલાયલા પર પાઇપ કલે ઉપર નીચે નાખી બધું ચુશી લે ને બ્રશે પખોડી નાખવી.

શાહીના ડાઘ માટે નીમક લેવું અથવા સાથે લીંબુનો રસ કે દુધ ભેળી તે પર ઘસીને થોડો વખત રાખી સુકાયા પછી ગરમ પાણીમાં કપડું બોળી લુછી નાખવું.

ઓકઝેલીક એસીડ એક ચમચો ગરમ પાણીમાં મેળવીને ફ્લેનલ વડે લગાડવાથી શાહીના ડાઘો નીકળે છે. તુરત મીઠાં દુધે લુછીને આટો છાંટી બીજે દીવસે સાફ કરવું.

શાહીના ડાઘને ફુકાં પાણીએ ભીંનવી તે પર કાર્ન–ફ્લૉવર છાંટી એકુ બે દીવસ રાખીને પખોડી નાંખવાથી સાફ થશે.

બ્લોટીંગ પેપર તુરત દાબી દઈ શાહીના ડાઘ ઉપર ને પછી દુધમાં કપડું બોળી લુછવું, દર વખત કાળો થયલો કટકો બદલીને સોજો લેવો. ઘણી ઘોલાયલી હોય તો ચમચી વડે બધી કાઢી તે પર દુધ રેડી પાછું ચમચીએ કાઢી લઇ પાછું રેડવુ જ્યાં સુધી સફેદ દુધ નીકળે ત્યાં વેર એમ કરવું. પછી પાણીમાં લીંબુ નીચવી કપડાંએ લુછવું.

મેસ ગાલીચા પર પડેલી ફુંક મારવાથી ઉડી જશે અથવા તે પર ચાક, નીમકની ભુકી, થુલું કઈ પણ અલગે હાથે નાખવાથી મેસ તેને વળગી જાય ને બ્રશ વડે હલકે હાથે પાસે કાગળનો ટુકડો મુકી તે પર ભરી લેવી.

ડાઘ મેસનો પડેલો હોય તો એમોનીઆ સાથ મેગનીશીઆ ને ફુલર્સ અર્થની ભુકી ભેળીને ઘસવાથી નીકળશે.

ચુનાના ડાઘ કાઢવા એમોનીઆનું પાણી લગાડવું.

ખુણાઓ ગાલીચાના વાપરતાં અથવા કીનારી ઉપરથી પગે ચાલતાં દબાઈને વળી જતાં હોય તો જાડો સરસ બનાવી ઉલટી બાજુએ વળે ત્યાં ઘટ લગાડી સુકાય ને સરખો નાંખવો, સરસ લગાડેલો છેડો કડક થઈને પાછો વળશે નહિ આખો ગાલીચો પણ નરમ થઈ દુચો થયા કરે તો કડક બનાવવા ઉંધી બાજુ પર સરસને ખળખળતાં પાણીમાં પીગળાવી પીછી વડે લગાડવો.

જાડા ગાલીચા લાંબા છેડાઓવાલી વણાટનાં સાફ કરતી વખતે તેમાં કંઇબી ચીજ અંદર ભરાઈ કે ચીટકી જાય તો બરોબર કાઢી નાખવી, રહી જવાથી ગાલીચો ખરાબ થશે.

ગાલીચાની કીનારી ફાટી અથવા ચુંથાઈ ગયલી હોય તો તેને મળતા રંગની જાડાં કપડાંની પટીનાં પડ વચ્ચે કીનારી મુકી શીવી લેવી, અથવા તો તેને મળતા રંગનો જાડો દોરો યા સુતર લઇ બટન હોલના ટાંકા કરીએ તે મુજબ બધી બાજુ ફરતો સીવી જવાથી વધુ ફાટશે નહિ, જોઇએ તો સીવતી વખતે વચમાં દોરી મુકવી

ગાલીચો સનનો વણેલો સીવવાના સંચા ઉપર આડો ઉભો જે પણ તાર નીકળી ગયલો હોય તે મુજબ સીવવાથી સરખો થશે.

સેત્રંજી રંગીનને ગાલીચાની રીત મુજબ સાફ કરવી, ધોવી તથા ડાઘો કાઢવા તેમજ તે પર રંગ પણ ચઢાવી શકાય છે.

જમીન પર પાંથરેલું ઉંચકવું ગાલીચો, ઓઈલ–કલોથ, સાદડી વિગેરે લાંબે વખતે ઉંચકયા પછી તળીએ ધુળ કચરો અકઠો થયલો હોય તેની ઉપર પાણી સાથે થોડી કાર્બોલીક એસીડ ભેળીને છાંટવા પછી કચરો બ્રશ વડે ભરી લેવો, એ રીતે ધુળ ઝાઝી ઉડશે નહિં અને અંદર કઇ ખરાબ વાસ યા જંતુઓ હશે તેનો પણ નાશ થશે.

સાદડી, નેતર, કાથા વિષે.

૭૭–સાદડી પાંથરેલી હોય તે પર થોડે થોડે દીવસે દરીઆનું અથવા નીમકનું પાણી લઇ કપડું ભીનવી નુછવાથી સફેદ રહે છે, અથવા થુલું ઉકાળેલા પાણીએ નુછવી. કચરો કાઢતી વખતે થોડો ચોખાનો આટો છાંટવાથી સોજી લાગશે. વારનીશ લગાડવાથી જલદી ખરાબ થતી નથી.

રંગીન સાદડી ઝાંખી પડલી પર તેને મળતા રંગો લઈ પીછી વડે લગાડવાથી નવી જેવી થશે. ટંકણખારના પાણીમા કપડું બોળી નુછયાથી સોજી થાય છે ચીકાશના ડાઘ પર ચાક ને ટરપીન-ટાઇન ભેળી એક દિવસ રાખીને બ્રશ મારવો.

રંગીન સાદડી પરનો મેલ કાઢવા ગરમ થુલું છાંટી કપડા વડે સંભાળીને ઘસવું. સાદડીની કીનારી પર ફરતી જાડાં કપડાંની પટીઓ સીવ્યાથી જલદી ફાટશે નહિં.

ઘાસના શાખાઓમાંથી બનેલી ચીજો પણ ખારાં પાણીએ સાફ કરવી. વોશીંગ સોડા લગાડવાથી ખરાબ થાય છે

બાંબુની ચીજો વિગેરે પણ ખારાં પાણીએ ધોવાથી સાફ થશે અને કીડ પણ તેમાં લાગતી નથી. બેલ તેલ ને ટરપીનટાઇન સરખા વજનનું ભેળી લગાડવું, અથવા ટરપીનટાઈન ત્રણ ઔંસમા લાખ એક ઔંસ પીગળાવી લગાડયાથી વારનીશ માફક ચળકશે.

કાળો રંગ આપવા માટે લોગ વુડ Log Wood નાં છોડીઆં પાણીમાં ઉકાળી પીછી વડે લગાડવું.

નેતર અથવા બાંબુનાં સામાણુ પર કાળો રંગ પીછી વડે લગાડીને સુકાવા અગમચ ઉપલી બાજુ નુછી લઇ બીજો કોઇ પણ પાછો ખુલ્લો રંગ લગાડવો, ખાંચામાં પીછી લેવી નહિં. એ રીતે અંદરથી કાળું ને ઉપરથી રંગીન એની ભેળ દીસવાથી સામાણુ સારો લાગે છે, સાફ રાખવા એક કપ ગરમ પાણીમાં એક ચમચી એમોનીઆ નાખી પીછી વડે લગાડી પછી સોજું પાણી લઇ નુછી નાખવું.

ખપેરાને ડામર લગાડવાથી કીડ લાગી જલદી સડી જશે નહિં આગમાં બળે નહિ તેમ કરવા ક્રાથામાં આપેલું છે તેમ કરવું.

નેતરને પૉલીશ કરવા સ્પીરીટ ઓફ વાઇનમાં કોઇબી રંગની લાખ પીગળાવી બંધ જગ્યામાં બે ત્રણ દીવસ રાખ્યા પછી હળાવીને બીજાં વાસણમાં કાઢી પીછી વડે લગાડવી, સાધારણ ફ્રેંચ પૉલીશ લગાડવાથી પણ નેતર ચળકતી દીશે છે.

નેતર કોચ ખુરશીની પર ખારૂં પાણી લગાડવું અથવા લીંબુનો રસ નીમક ચોળી ઘસ્યા પછી સોજાં પાણીએ ધોવાં. માકડ ભરાયલા કાઢવા જીવ જંતુઓમાં જુવો. સુકાવા આવેને ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી.

ઓકઝેલીક એસીડ પાણી સાથ ભેળીને લગાડવી, ઉપલી કોઇબી રીતે નેતર મેલી થયલી સાફ થાય છે. નેતરની બનેલી ચીજો પણ ઊપલી કોઇબી રીતે સાફ કરવી.

નેતર ઢીલી થયલી હોય તો નીચલી બાજુ પર ગરમ પાણીમાં સાબુ ભેળી કપડાં વડે ધોઇને તડકે સુકવવાથી પાછી કઠણુ ને ટાઈટ બનશે.

નેતર બાંબુની ચીજોની કીનારી છુટી અથવા તુટી જાય ને તુરત સમરાવવા બને નહિ તો પાતળી સુતળીને સુઇઆમાં પોઈ સાધી નાખવી, રંગીન ચીજ હોય તો તેને મળતો રંગ લગાડવાથી તુટેલું ઝાઝું માલમ પડશે નહિં.

૭૮–કાથો અથવા ગાલીચો સીડી કે દાદર ઉપર જડવાની રીત ઉપર તથા હેઠળના છેડા એક બે ફુટ લાંબા રાખી અંદરની બાજુમાં વાળીને જડવો, જ્યારેબી ફાંડીઆની કીનારી આગળથી વપરાતાં ઘસાય અથવા ફાટે તો આખો ઉખેડી નીચેના વધારાના વળેલા છેડા બહાર કાઢી પાછો જડવાથી ફાટેલા ભાગ આગળ પાછલ હઠી ને ફાંડીઆનાં પેટાંમા જશે અને કાથો પાછો સોજો લાગશે.

ગોદડીઓ કાથાની ઉપર ઉભાં રહી બધી બાજુથી પગે ઠોકયાથી તેમાંની ધુળ નીચે પડી જશે, અથવા ઊંધી પખોડવી. પૉલીશવાળી જમીન પરથી સરી જાય તો નીચે જુનો ગાલીચાનો ટુકડો વળગાડવો.

ધોવાની રીત મોટાં ઉડાં વાસણુ અથવા પીપની ઉપર ઉંધો ઉઠલાવીને મુકી જોરથી પાણી રેડવું જેથી ધુળ તે વાસણમાં પડે પછી લાકડીએ ઠોકીને પાછું પાણી રેડવું, નલ નીચે અથવા જોસમાં વરસાદ પડતો હોય ત્યાં મુકવાથી પણ ધુલ કચરો નીકળી સાફ થાય ને દોરી અથવા ખીલા પર નીગરાતો સુકવવો.

આગમાં બળે નહિ તેમ કરવા એક બાલદી પાણીમાં પાંચ ભાગ નવસાગર Sal amoniac બે ભાગ બોરીક એસીડ ને એક ભાગ ટંકણખાર ભેળવો અથવા એમોનીઅમ બોરેટ ને પૉટેશ કાર્બોનેટ ઉપલી બને ચીજોનાજ પ્રમાણમાં તેટલાંજ પાણીમાં ભેળી વાપરવું.

સાદડી, પાટીઆં વિગેરેને પણ એ મેળવણી લગાડવાથી આગમાં બળશે નહિ.

જમીન લાકડાંની તથા પૉલીશ કીધેલી સાફ રાખવી.

૭૯–પાટીઆંની જમીન પાણીનાં ભીના કપડાંએ લુછવી, નીચે બેસીને લુછવા કરતાં એક લાકડીને જાડું લંબાચું કપડું બાંધી પાણીમા ભીનવીને પહોળુ કરી લાંબે હાથે ડાબી જમણી ફેરવ્યાથી ઘણો ભાગ થોડા વખતમાં લુછી શકાય છે, અથવા જુના બ્રશ કે બુટારા પર કપડું વિટાળી વાપરવુ. સામાન વગરની ખાલી જમીન એમ ધોવી.

લાદીની જમીન પણ એ રીતે ધોવાની સહેલ પડે છે, જાડાં કપડાંને બદલે દોરીની ગુંહેલી માછીમારની જાલ વધુ ઉપયોગી થઇ પડશે.

પાણી વગર સુકી સાફ કરવા માટે ઝીણી રેતીની પીળી ઇંટની ભુકી બ્રશ વડે પાટીઆં પર ઘસવી.

સાફ રાખવા માટે કાર્બોલિક સાબુ અથવા વોશીંગ સોડા પાણી સાથે વાપરવો, જોઇએ તો ઝીણી રેતી ને કળી ચુનો સાથે લેવો.

કેરોસીનનુ ઇમલશન એક ભાગ સાબુને ઠંડા પાણીમા પીગળાવી સાત ભાગ કેરોસીન ને ગરમ પાણીના વાસણમાં મુકી ફુકું થાય ને સાબુ સાથ ભેળવું.

પાટીઆં ઉપર રંગ આપવો ઓક અખરોટ, અથવા તેને મળતો ભુરો રગ આપવા એક બાટલી પાણીમાં થોડી પરમેંગનેટ ઓફ પૉટેશ નામના જાંબુડા રંગની ચળકટી જેવી ભુકી આવે છે તેને પીગળાવીને સોજ્યાં ધોયલાં પાટીઆ ઉપર કપડાં વડે લગાડવું, ઘેરો ખુલ્લો જેવો રંગ જોઈતો હોય તે મુજબ બે ત્રણ યા વધુ હાથ ઉપલી મેળવણીના લગાડવા.

પાણીમાં થોડાં ટીપાં ગંધકનો તેજાબ નાંખી લાકડાં ઉપર પીછી વડે લગાડી તાપ આગળ સહેજ દુર ધરવાથી કાળું ને ચળકટું થશે.

પૉલીશ કરવા સારૂ મીણ મધપુડાનુ અથવા મીણબત્તીના ટુકડા સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇનમાં ચુહલા ઉપર પીગળાવીને ફ્લેનલ વડે પાટીઆ પર ઘસવું; થોડો એમોનીઆ કે પૅરેફીન જોઇએ તો ભેળવું. ચળકટી રાખવા કપડાંને કેરોસીન તેલમાં ભીનવી રોજ તેને ઘસડી લુછવી, ત્રણ ચાર દિવસે તેલમાં તે કપડું પાછું બોળવું, પેરેફીનથી ખરડેલાં કપડાંએ લુછવાથી ચળકશે.

પેરેફીન બે ભાગ ને અળસીનું કાચું તેલ Raw Linseed oil પોણો ભાગ ભેળીને કપડાં વડે ઘસવાથી પૉલીશ થશે. એક ભાગ

પૉટેશ ને પાંચ ભાગ પીળું મીણ ગરમ પાણી સાથ પીગળાવી લેવું. કેરોસીન, લાઇમ વૉટર, ને તેના બેવડા વજનનુ પેરેફીન ભેળવુ.

સરકો, બેલ્ન તેલ, ટરપીનટાઈન, મેથીલેટેડ સ્પીરીટ બધુ સરખા વજનનું મેળવીને કપડાંમાં રૂ મુકી તેની પોટલી જેવી બનાવી તે પૉલીશની માફક લગાડવુ, વધુ માટે ફરનીચર પૉલીશમા જુવો.

પારકે ફ્લૉર Parquet floor પાટીઆના ટુકડાઓ જડેલી તરાંહવાળી જમીનને પાણીમા ટંકણખાર ભેળી કપડું બોળી નીચવી કાઢીને પછી લુછવું, વધુ પાણી લાગવાથી એ જમીન ખરાબ થશે, મીણની પૉલીશ લગાડવાથી તે પર ચળકાટ આવશે.

ચીકાશવાળી ચીજ પડે કે તુરત તેની ઉપર રાખ ભુસું કે આટો નાખવાથી ચુશી લે છે, થોડું હોયતો પાણી રેડવાથી ઠંડકે બંધાઇ જઈ પાટીઆંમાં પચતી અટકે છે.

ચુનાના ડાઘ પાણી વડે નીકળે નહિ તો સરકો લગાડવો.

ડાઘ ચીકાશના કાઢવા ફુલર્સ અર્થ નામની મટોડી આવે છે, તે તથા પર્લએશ બંને પા રતલ છુટી છુટી લઈને એક બાટલી ખળખળતાં પાણી સાથે મેળવી ઘટ પેસ્ટ બનાવી પાટીઆં ઉપર લગાડી થોડા કલાક રહેવા દઈને પાણી વડે ધોવું, વધુ ડાઘો હોય ને નીકળે નહિં તો એક દિવસ સુધી ઉપલી મેળવણી ઘટ લગાડી રાખ્યા પછી પાણી સાથે થોડીક બારીક રેતીને સાબુ લઇને ઘસડીને ધોવાથી પણ સાફ થશે. એ રીતે રાંધણીમાં વપરાતી ટેબલ, પાટીઆં વિગેરે સાફ કરવાં. મીણ અથવા બીજા ચીકાશના ડાઘ ગરમ પાણી સાથ વોશીંગ સોડાને બ્રશ વડે ધોવું અથવા તો થોડું ટરપીનટાઇન ઘસવાથી પણ નીકળી જશે.

તેલના ડાઘ માટે બેન્ઝોલાઇનમાં કપડું બોળીને ઘસ્યા પછી સોજા કપડાંએ લુછવું, એક વખત કીધાથી સાફ નહિ થાય તો બે ત્રણ વખત કરવું.

લાકડાં ઉપરના ડાઘો કાઢવાની રીત અથવા પૉલીશ કરતી વખતે હંમેશાં ઉભા શળ પ્રમાણે હાથ લઇ ઘસવું આડા ઉભા હાથ લીધાથી લાકડાંની સફાઇ આવશે નહિ.

પાટીઆંની ફાટો પુરવી શણના પાતળા વાખને ટાર યા દામર સાથે મેળવીને છરીની ધાર વડે અંદર દાબવું, જો બહાર નીકળી આવે તો છરી ગરમ કરી ઉપર ફેરવ્યાથી બરોબર અંદર બેસી જશે. પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભુકી સરસમાં ભેળીને વાપરવી, જોઇએ તો કાળા રંગની ભુકી સાથે નાંખવી.

ફાટમાં જંતુઓ ભરાય તે કાઢવા જંતુવાલા પ્રકરણમાં જુવો.

પ્રકરણ ૧૧.

ભીંત સંબંધી, સાફ કરી ડાઘો કાઢવા તથા ઓરડાની હવા સોજી રાખવી.

૮૮–ધુમાડાથી કાળી થયલી ભીંત સાફ કરવા કેરોસીન તેલમાં કપડું બોળી ઘસ્યા પછી તેને સાબુનાં પાણીએ ધોઇ જાડાં કપડાંએ લુછવી. પર્લએશનું પાણી લગાડી તુરત ધોઈ ચુના સાથ ફટકડી પીગળાવી લગાડવો.

નીરૂનું પાણી ને ગોબર (છાંન) ભેળીને ઘસવી અથવા સોડા ખારનું પાણી લઇ ધોવાથી કાળી ભીત સાફ થશે.

સ્ટાર્ચ Starch નું ઘટ પાણી કાળી ભીંત ઉપર પાતલું પડ થાય તેમ લગાડી સુકાય પછી બ્રશ વડે ઘસી કાઢવું. ઉપલી કોઈબી રીતે મેસ લાગેલી ભીંત સાફ થશે. જોઇએ તો થોડાં ટીપાં કોઇબી જાતના તેલના એ મેળવણીમાં નાખવાં.

ચુનો ભીંત ઉપર લગાડતી વખતે તેમા ખાંડ, ફટકડી, સરસ નીમક કે દુધ કાંઇબી ભેળ્યાથી ચીકાશ આવી ભીત પર ચુનો સારો વળગી રહેશે, ઘઊંના કે ચોખાના આટાની પાતલી કાજી કરી જોઇએ તો ભેળવી. કંઇ પણ ભેળ્યા વગર ચુનો લગાડેલો પોપડા બંધાઇ જલદી ખરી પડશે, ચુનો મેળવેલુ વાસણ ઢાંકવું ખુલ્લુ રાખવાથી તેમાનું પાણી ઊડી જાય છે.

ધુમાડાવાલી ભીંત પર ઉપલી રીતનો ચુનો લગાડતી વખત સાથે તેમાં થોડુંક નીમક અથવા તો પરમેંગનેટ ઓફ પૉટેશની ભુકી મેળવવી.

દુધમાં સીમેન્ટ Hydraulic Cement ભેળવું. ડિસતેંમપર Distemper રંગમાં સોડા સીલીકેટ ભેળવાથી આગમાં બળતો નથી.

ભીંતની ફાટ પુરવા સરકો ને પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ ભેળી વાપરવુ અથવા તો સીમેન્ટ પાતળું પાણી સાથે બનાવી તેને પીચકારી વડે ભીંતની ફાટોમાં નાખવું. લાકડાંના પાટીઆંની કે ભીંતમાંની ફાટો પુરવા માટે જુનાં કાગળને ગરમ પાણીમાં ભીનવીને ઘટ બનાવી સર્વે ઘુંટી નાખી ફાટમા છરી યા પટી વડે દાબીને સરખું ભરી દેવું. માકડ થતા હોય તો કાર્બોલીક એસીડનાં થોડાં ટીપાં ભેળવાં.

ભીંત કે બારીની પાર ઉપરના ડાઘો કુડાં મુકવાથી પાણીના રેલા ઉતરી પડે તે કાઢવા લાકડાંની બારીક રાખ ઘસીને પછી સોજા પાણીએ ધોવું.

ભીંત ઉપર મેચીસ ઘસેલા ડાઘો પર લીંબુનો રસ ઘસીને ચુનાનાં પાણીમાં કપડું બોળી લગાડયા પછી ગરમ પાણીમાં સાબુ પીગળાવી ધોઇ નાખવી.

તેલના રંગની ભીંત Oil paint ઉપરના ડાઘો કાઢવા માટે સાબુનું પાણી ને સોડા ખાર મેળવી કપડાં વડે ઘસીને પછી સોજા પાણીનાં કપડાંએ લુછયાથી સાફ થશે, ઘણી ખરાબ થયલી ભીંત પહેલાં ફ્લેનલના કપડાં ઊપર સુકો કળી ચુનો લઈને ઘસવી, છેલ્લે થોડુંક પેરેફીન પાણીમાં નાખી ધોવી. એમોનીઆનાં પાણીએ પણ સાફ થશે.

આગમાં બળે નહી તેમ કરવા સરકો, નીમક, ફટકડી વધતા ઓછાં પ્રમાણમા લે છે, અથવા એસબેસટોસનો ભુકો ભેળાય છે.

ચીકાશના ડાઘ કાઢવા સોજું બ્લોટીંગ પેપર દાબી દેવું અથવા થોડો કાર્બનેટ ઓફ સોડા તેપર નાખીને પછી ડાઘ ઉપર મુકીને મધ્યમ ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી. સોડા છાંટવાથી રંગ ખરાબ થતો નથી, વૉલ પેપર ઉપરના ચીકાશના ડાઘો પણ એજ રીતે નીકળશે.

ચુનાનું પાણી ને પર્લએશ ઘસવાથી તેલનો રંગ નીકળી જાય છે સાફ કરવા ખળખળતાં પાણીની કીટલીની નળી ભીત આગળ ધરી ગરમ પાણીની વરાળ લાગ્યા પછી સાબુનાં પાણી સાથ એમોનીઆ ભેળીને ધોવી, ઓરડો બધ રાખવો કે કીટલીમાંનુ પાણી ઠંડુ પડી નહિ જાય.

ભીનાશવાલી ભીંત ઉપર પહેલાં સાબુનું ગરમ પાણી લગાડી સુકાય ને ઠંડા પાણીમાં થોડી ફટકડી પીગળાવીને લગાડવા પછી રંગ લગાડવો. કળી ચુનો ગરમ પાણીમાં મેળવીને ભીંત ઉપર લગાડવાથી ખરાબ હવા ને સરદી ચુશી લે છે.

ભીંત ઉપર ખુલ્લો રંગ મારવાથી ઓરડાની ઉભરણી ઉંચી દીશે છે, ઘેરા રંગે ઓરડો બેઠો ને નાનો લાગશે. એજ મુજબ છાપરાં યા સીલીંગના રંગો તેમ કરવાથી તે તેવુંજ દીશે છે.

ભીંત ઉપરની ઊંધઇ કાઢવા સુકી માછલીને થોડો વખત પાણીમાં બોળી રાખી તે ખારૂં વીસડું પાણી લગાડવાથી ઊંધઇ પાછી થતી નથી.

ભીંતમાં ખીલો મારવાની રીત.

૮૧–ખીલો સુઇઓ ભોકીને અંદર જાય ત્યાંજ મારવો, પત્થરની ભીતમાં થોકવાથી મરડાઇ જશે, ખીલાને ગુંદરનાં ઘટ પાણીમાં અથવા સરસમાં બોળીને થોકવાથી મજબુત રહેશે. ભીંતમાં ગાબડું પડી નીકળી જાય તો પાતલી કપડાંની ચીપ ગુંદરમાં બોળી વીટાળીને મારવો.

મીઠાં તેલમાં બોળીને ભીંતમાં મારતી વખતે ખીલો મરડાઇ તેમજ કીટાઇ જતો નથી, લાકડામાં પણ ઠોકતી વખતે એજ રીતો કરવી, અથવા સાબુ કઠણ લગાડવો.

ભીંત ઉપર કાગળ વૉલ પેપર વળગાડેલાં વિષે.

૮૨-કાગળ રંગીન તરાહવાલાં ભીત ઉપર શોભા માટે વળગાડે છે તેમાં કસારાં અથવા કોઇબી જંતુઓ થતાં અટકાવવા પહેલાં કાર્બોલીક એસીડ પાણીમા નાંખી ભીંતને ધોવી, જેનાં વાસથી જંતુઓ હશે તે પણ મરી જઈ બીજા થશે નહિ, ભીતમાં ફાટો હોય તે વળગાડવા આગળ પુરી દેવી.

વૉલ પેપર ઝાંખા પડે તો તેપર વૉટર કલર (પાણીના રંગો) પીછી વડે તેને મળતા લઇ લગાડવા.

ઝાંખા પડેલામાંનું ફાટી ગયું હોય તો તેમાંનો નવો ટુકડો કાપી લઇ થોડો વખત તડકે મુકવાથી રંગ ઉડી જઈ ઝાખું જુનાને મળતું થાય ને ફાટેલાંની જગ્યા ઉપર વળગાડવુ.

વધેલા જાત જાતના વૉલ પેપરના ટુકડાઓ ભેળી પેત્ચ વર્ક મુજબ ગોઠવીને વલગાડી ફરતી બોર્ડર મુકવાથી શોભે છે.

ઠીંગડાં મારવાં જ્યારે નવા ટુકડા વળગાડે ત્યારે તરાહ બરો-બર મેળવીને કરવાથી ઠીગડું મુદ્દલ માલમ પડતું નથી, અથવા તો તેજ જાતનું વોલ પેપર નહિં મળે તો સાધારણ તેવું જાડું કાગળ તે જગ્યા ઉપર વળગાડી વૉટર કલરના તેને મળતા રંગો લઈ તેવીજ ફુલ પાદડાં વિગેરેની મળતી તરાહ પાડીને રંગવી.

પાણી નહિં પચે તેવું વોટર પ્રુફ બનાવવા માટે વારનીશનો પાતળો હાથ મારવો.

વારનીશ મારવા ટંકણખાર ને લાખ Shellac એક એક ભાગ સોજી સ્પીરીટ દસ ભાગમાં પીગળાવી પીછી વડે બે હાથ માર-વાથી કાગળ લાંબો વખત વેર સોજું રહેશે, પાણીએ ધોઇ પણ શકાય છે.

ડાઘો **વૉલ પેપર** ઉપર **મેલા હાથના પડે** તો પાઈપ કલે મટોડી આવે છે તેને પાણીમાં મેળવી જાડું પડ ડાઘ પર લગાડી એક રાત રાખી સુકાયા પછી કઠણ બ્રશ વડે કાઢી નાંખવાથી સાફ થશે.

ડાઘ અઢેલતાં પડેલા હોય તો બ્લોટીંગ અથવા બ્રાઉન પેપર તે પર મુકીને ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી, ચીકાશના ડાઘો પણ એ રીતે જાય છે.

ચીકાશના ડાઘ ઉપર પાઇપ કલે અથવા ફુલર્સ અર્થ Fullers Earth પાણીમાં ભીનવી લગાડયા પછી બીજે દિવસે બ્રશે સંભાળી કાઢી નાખવી. સુકુ થુલું ફ્લેનલ અથવા સ્પંજ ઉપર લઇને ઘસવું, મેગનીશીઆ ને બેનઝાઈન ભેળી લગાડવું.

ટંકણખારની ભુકી કપડાંના કુચા પર લઈને ઘસવી, વાસી પાંઉનો ગર લઇ ઘસવો. મેલો થાય કે બીજો લેવો. ઘઉંના આટા અથવા પાંઉના ગરમાં પાણી સાદું કે એમોનીઆનું ભેળી મસળી ગોળા વાળીને ડાઘા ઉપર આસ્તેથી ફેરવવું.

ઉપલી કોઇબી રીતે ડાઘો નીકળે છે, પણ સાફ કરતી વખતે મેલ વળગેલો કાઢી નાંખી અથવા ફેરવીને સોજો ભાગ વાપરવો, ડાઘો કાઢતી વખતે કંઇબી ચીજ ઉભા હાથે સંભાળીને ઘસવી આડા કે વાંકા હાથ લેવા નહિં.

ઘણું ખરાબ થયલું વૉલ પેપર નીચલી મેળવણીથી તદન સોજું થાય છે; એક કપ પાણીમાં એક કપ ભરીને ઘઉંનો આટો ત્રણ ચમચી સરકો, ત્રણ ચમચી એમોનીઆ, એક ચમચી કાર્બન ઓઇલ (એક જાતનું તેલ) બધુ ચુલા ઉપર સામટું ઉકાળી ઘટ થાયને તેના નાના ગોળા વાળીને કોઇબી જાતના રંગીન તરાંહવાલા કાગળ ઉપર સરખે હાથે ઘસવાથી બધો મેલ નીકળશે, ગોળા બદલ્યા કરવા. જોઇએ તો એમાં થોડું પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ ભેળવું.

બારી બારણા ધોતી વખતે ભીંત ઉપર વલગાડેલાં કાગળ ભીનાય નહિ તેમ કરવા માટે બીજું જાડું કોઇબી જાતનું કાગળ અથવા કાર્ડ બોર્ડ કે પતરાનો મોટો ટુકડો વોલ પેપર ઉપર બાજુમાં મુકીને પછી ધોવું. વોલ પેપર લગાડવા માટે કાગળ વલગાડવાની રીતમા જુવો.

પાટીઆંની દીવાલ બળે નહિ તેમ કરવા પાણીમા ટંકણખાર ને નીમક એક જાતનુ Bitter salt ભેળી લગાડવું.

કાગળ વળગેલું કાઢવા ખળખળતા પાણીનું વાસણ મુકી તેની વરાળ લગાડવી અથવા પીંછી વડે પાણી લગાડી ભીનાઇને પોતાકી મેળે નરમ થઇ નીકળશે, જોઇએ તો લોખંડની પટી અથવા બુઠ્ઠી છરી વડે ઘસી કાઢવું. ઍકીગ સોડા પાણીમા મેળવી લગાડવા પછી સુકાય ને ઠંડુ પાણી લગાડવાથી નીકળશે.

૮૩–એસબેસતોસ એક જાતની સણનાં જેવા સાખાની મેળવણીથી બનેલું કડણ કાગળને મળતું આવે છે જે આગમાં પણ બળતું નથી; મેળુ થયલું સાફ કરવા તે પર નીમક છાંટીને લુછવુ, પૉલીશ કરવા માટે બેલ તેલ સહેજ વાપરવું. નાના ટુકડાઓ ગરમ ભઠ્ઠી પર રાંધવાના વાસણ નીચે મુકવાથી ખાવાનું બળતું નથી. એનો ભુકો ચળગાડવા પણ વપરાય છે.

રંગનો તથા બીજો વાસ ઓરડામાંથી કાઢવો.

૮૪–નવો રંગ લગાડેલો હોય ત્યાં પહોળાં વાસણોમાં પાણી ભરીને મુકવું અથવા ઘાસનો પૈંડો પાણીમાં ભીંનવીને મુકવાથી વાસ ચુશી લે છે, રોજ બદલવું, અથવા નીચલી કોઇબી રીત અજમાવી.

ખોરાકી તથા રાંધવાનો વાસ ઓરડાંમાંથી કાઢવા લવંદરનું તેલ ત્રણ ટીપાં કપમાં રેડી તેપર ખળખળતું પાણી રેડવું.

હવા સ્વચ્છ કરવાની રીત.

બંધ ઘેરાયલી હવાવાળા ઓરડામાં મીણબત્તી સળગાવેલી પોતીકી મેળે બુઝાઈ જાય છે માટે હવા સાફ કરવા પહેલાં ખુલ્લો

મુક્યા પછી તેમાં ચોકનો ચુનો છાંટવો, એકદમ અંદર જવું નહિ, ચુનો અથવા કોલસો ખરાબ વાસ ચુશી લે છે.

લવંદર થોડું એમોનીઆના ટુકડા ઉપર રેડવું અથવા તેટ પાણી સાથ લવંદર ભેળી મુકવાથી ઉભાયલો વાસ તથા હવા સાફ થશે.

કોફીના દાણા એક રકાબીને ફરતા ગોઠવી તેની વચ્ચે નાનો કપુરનો ટુકડો મુકી તેને સળગાવવો; એ બંને ચીજોના સોહરમથી ખરાબ વાસ નાબુદ થાય છે.

લશણની કળીઓને દોરીમાં પરોવી તોરણની માફક બનાવીને બારણા ઉપર ટાંગવી અથવા કાંદા કાપીને મુકવા, બીજે દિવસે બદલવા. એ વપરાયલા કાંદા ખાવા નહિ પણ બાળી નાખવા, લીમડાનો પાલો મુકવાથી હવા સ્વચ્છ થાય છે આયોડીન પહોળાં વાસણમાં રેડી તેપર બારીક કપડું ઢાંકી હવા આવજાવ કરે ત્યાં મુકવું.

સુખડ, લોબાંન, ઇસસ, અગરબત્તિ વિગેરે એવી ખુશબોદાર ચીજો બાળવાથી પણ ખરાબ વાસ તથા બગડેલી હવા સાફ થાય છે. ગંધક જોઇએતો બાળવી. બ્લીચીંગ પાઉડર, ફીનાઈલ, કાર્બોલીક એસીડ, પરમેંગનેટ ઓફ પૉટેશ, કપુર, એમોનીઆ કોઇબી ચીજ પાણીમા ભેળીને ખરાબ વાસ વાળી જગ્યા ઉપર છાંટવી, સરકો સગડી ઉપર ગરમ કરવો તે વાસણ ઉપર પહોળાં મોઢાંની ગળણી અથવા અફરગાનીઆનું ઢાંકણુ મુકવાથી તેના મોઢાંમાથી સરકાનો ધુમાડો સરખો બહાર નીકળશે, સરકો ખલાસ થાય ને બીજો રેડવો એ રીતે પણ હવા સાફ થાય છે. ચોકનો ચુનો નાહવાની મોરી તથા સંડાસ વિગેરેમાં કોઈ કોઇ વખત છાંટી રાખવો જેથી તેમાંની ખરાબ હવા ચુશી લેશે તેમજ લીલ કચરો બાઝેલો ધોતી વખતે ઉપલી કોઇબી ચીજો નાખવાથી નીકળી જશે, એ ઝેરી હવા ઘણા પ્રમાણમાં નીકળતી હોય તો માણસને નુકશાન કરશે.

ભીનાશને સરદીવાલી જગ્યામાં કળી ચુનો ને પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ ભેળા સુકા મુકવો, પાણીની નજદીક અથવા ગટર કે નળ આગલ ભીનાયાથી બધાઇ જઈ મારગો બંધ કરી નાખે માટે દુરથી રાખવો, સ્વચ્છ કરવા વધુ માટે આગલ વૈદકની પરચુરણ બાબત દીસઇંનફેકટ કરવામાં જુવો.

હવા ખરાબ પારખવી, પાણીમાં થોડો કળી ચુનો પીગળાવી તેનું નીતર્યું પાણી એક સીસીમાં ભરીને ઓરડામાં મુકવાથી તેવુંજ રહે તો શોજી હવા જાણવી ને બગડેલી ઘેરાયલી હવા હશે તો પાણી દુધના રંગનું થશે. વૈદકની પરચુરણમાં વધુ મળશે.

પ્રકરણ ૧૨.

કાચ સર્વે જાતના વિષે.

બારી બારણા, આરસીઓ વગેરેના કાચનાં ડાઘા કાઢવા, કાચને કાપવા, રંગીન કાચોપર પીકચર પાડવા તથા લખવું.

૮૫–કાચમાંથી દીશે નહિ પાણી પડવાથી અથવા કોઈ રીતની બાફ વરાળ લાગ્યાથી કાચ ઝાંખા થઈ તેમાં દીશતુ અટકે છે તે સારૂં સોજા કપડાં વડે ગ્લીસરીન ને દારૂનો અર્ક પાતળું અંદરની બાજુએ શેમોઆ લેધરે લગાડી પછી બહારની બાજુ તદન લુછી સાફ કરવી ને અંદરની બાજુ ગ્લીસરીનનો ચીકાશ રહેવા દીધાથી બહારનો ભીનાશ કાચમાં પેવશ થતો નથી. ઝાંખા કાચ માટે એક ઔંસ પાણીમાં એક ચમચી જેટલું નીમક પીગળાવી તેમાં બે ઔંસ ગ્લીસરીન ભેળીને કાચ ઉપર લગાડવું.

મોટર તથા ગાડીના કાચો ઉપલી રીતે સાફ રાખવાથી વરસાદના દિવસોમા કાચમાંથી જોવામાં ઝાઝી અડચણ પડતી નથી. મેગનીશીઆ ને બેનઝાઇનની ભુકી પાણીમાં ઘટ કરી નરમ કપડાં વડે ઘસવાથી તદ્દન સાફ ને ચળકટા થશે.

કાચ સાફ કરવા જુનાં ન્યુસપેપરે કપડાં કરતાં સારી રીતે લુછાશે, ખરાબ થાય ને બીજી સોજી બાજુથી ન્યુસપેપર વાપરવું, જોઇએ તો પાણીમાં બોળીને લેવુ. બ્રુચ ઘસવાથી પણ સાફ થાય છે. સફેદ કાગળ Tissue Paper ઉપર સહેજ સ્પીરીટ રેડીને લુછવા. શેમોઆ લેધર અથવા મખમલના ટુકડાએ પણ કાચ સારા લુછાશે.

બારીક રેતી કે ચાકની ભુકી પાણી અથવા સ્પીરીટમાં મેળવીને લગાડી સુકાયા પછી સોજા કપડાએ લુછી નાખવી, સ્પીરીટને બદલે જીન દારૂ લેવો.

પાણીમાં એમોનીઆ અથવા નાઇટ્રીક એસીડ થોડી ભેળી ધોવા.

કાચ મોઢું જોવાની આરસીના પાછલ આપેલી સાદા કાચની રીતે સાફ કરવા, ગરમ પાણીમા કપડું બોળીને લુછવાથી સાફ થાય ને ગરમ કપડાં ઉપર ગુલીની ભુકી લઇ લુછી નાખવું. ન્યુસપેપર ઉપર થોડી સ્પીરીટ નાખી ઘસવા પછી કપડાંએ લુછવા.

પ્લેટ કીધેલા કાચ પરના ઘસા કાઢવા ખંડીઆ રબરની ઉપર ઝવેરાત સાફ કરવાની લાલ ભુકી નાંખી ઘસવી, કપુર ઘસવાથી ચળકાટ આવશે, લાંબીએ પણ ઘસા નીકળે છે, મોઢું જોવાની આરસી ઉપર તડકુ, ચાલુ પડવાથી ખરાબ થાય છે.

આરસી મોઢું જોવાની બનાવવાની રીત એક ભાગ પારો Quicksilver ને ચાર ભાગ કલાઇ ચુહલા ઉપર ગરમ કરી મેળવી તેમાં થોડી બીસમથ Bismuth નામની દવાની ભુકી ભેળવી.

અર્ધો ઔંસ મીલ્ક શુગર Milk Sugar માં ચાર ઔંસ દીસ-ટીલ્ડ વૉટર Distilled Water અથવા વરસાદનું પાણી મેળવી સાદા કાચને લગાડવું.

સાધારણ કાચની બનાવટ રેતી, ચુનો, સોડા ખાર તથા ઓક-સાઈડ ઓફ આયર્ન Oxide of Iron વિગેરે જુદાં જુદાં પ્રમાણમાં મેળવ્યાથી બને છે ઘણા સોજા લાલ કાચ માટે થોડું સોનું ભેળે છે.

કાચની કોઇબી ચીજ ઉપર ગરમ લગાડવું હોય અથવા વાસ-ણમાં ગરમ રેડવુ હોય તો નીચે તળીઆમાં લોખંડનું પતરું મુકવું, વધુ કાચના વાસણમાંથી મળશે.

માખને કાચ ઉપર બેસતી અટકાવવા પેરેફીન પાણી સાથે ભેળીને તે વડે ધોવો.

મચ્છરના ડાઘને ભીના કટકાએ નુછી શેમોઆ લેધર પર સ્પીરીટ નાખી ઘસવું.

દૈમેજ થયલા કાચ સાફ કરવા કાચના વાસણમાં આપેલું છે.

દીબાંના નકશીવાલા કાચપર પટેરા છોલીને ઘસ્યા પછી પાણીએ ધોવા.

બરફ કાચ ઉપર પડવાથી ખરાબ નહિ થાય તે સારૂ દારૂનો અર્ક Alcohol સ્પંજ વડે લગાડવો જેથી બરફ તે પર રહેશે નહિ.

કાચપરથી બરફ કાઢવા ગ્લીસરીન, બેનઝાઈન, એમોનીઆ, બોરીક એસીડ, માયફળનું પાણી, ગંધકનો તેજાબ કંઇબી લગાડવાથી સાફ થશે.

રંગના ડાઘ માટે તાડી કે સરકો ગરમ કરી લગાડવો. નીમક અથવા સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇન કે સોડા ખાર ગરમ પાણી સાથે લેવો, અમડું ઘટ સોડાખારનું પાણી લગાડી રાખીને ધોવાથી પણ સાફ થશે.

ચામડાંના ટુકડાને બેલ તેલ અથવા ટરપીનટાઇનમાં બોળીને ઘસવુ, રંગના ડાઘા કોઇ પણ રીતે નીકળે નહિ તો છરી અથવા જસતના ટુકડાની ધાર વડે ઘસવાથી નીકળશે.

રંગીન કાચ પરના ડાઘ સાબુને સરકામાં પીગળાવી લગા-ડયાથી જશે.

ચીકાશ કે ઓસના ડાઘો ઉપર કાર્બનેટ ઓફ સોડા લગાડવો.

સરસના ડાઘપર ગંધકનો તેજાબ લગાડવો.

કાચ પર લખવાની રીત, ફ્રેંચ ચોક લખી કપડાંએ ભુસી નાખ્યા પછી મોઢાં વડે તે પર બાફ આપવાથી અક્ષર લખેલા બરો-બર વંચાશે.

કાચ બારી બારણાને ઉખેડવા તથા જડવા.

૮૬–ગરમ લોખંડને સળીઓ અથવા ખીલો મોટો તે પર ફેરવ્યાથી લાંબી ઉખડી જશે. સાલીડ તેલ અથવા સાબુ લગાડવાથી લાંબી નરમ થઇને કાચમાંથી સહેલાઇથી છુટી પડશે.

જડવા માટે લાંબી ફરતી બરાબર દાબી દઇ તેમાં સંભાળીને થોડેક છેટે નાની ટેકસો ઠોકવાથી મજબુત રહેશે, લાંબી માટે પાછલ આપ્યું છે.

કાચ કાપવા તથા ભાંગેલા ટુકડા ઉંચકવાની રીત.

૮૭–કાચ કાપવા કાનસ વડે ઘસીને કાપ પાડેલાની ઉપર ગરમ તાટેલો ખીલો અથવા લોખંડનો સુઇઓ ફેરવી જવાથી કોઇબી જાતના ઘાટનો કાચ કાપી શકાય છે. ધાતુનો તાર ગરમ કરી મુકવો, હીરાકની વડે પણ કપાશે. કાનસ વડે ઘસવાથી ખરભરી ધાર પણ સફાઇની થશે. દોરો કે સુતરને મેથીલેટેડ સ્પીરીટ અથવા ટરપીનટાઇનમાં બોળીને કાચ ઉપર સીધો વીટાળીને અથવા કોઈબી તરાંહ કે આકારમાં ગોઠવીને દોરો સળગાવ્યાથી કાચ તે મુજબનો ભાંગશે, નહિ ભાગે તો તુરત પાણીમા દુબાડવો. કોઇબી રીત અજમાવવી.

કપુરનો ટુકડો ટરપીનટાઇનમાં પીગળાવી તેમા કોઇ પણ બારીક અણીવાળું લોઢાનું હથીઆર અથવા હોલ પાડવાની ચીજ લઈ કાચમાં ફેરવ્યા કરવુ, અવારનવાર ઉપલી મેળવણીમાં અણી બોળીને આંધરૂં પડે ત્યાં સુધી કરવું. કમાંન ઘડીઆલની જુની લઇ ઉપલીજ મેળવણી કાચ ઉપર નાખીને ઘસવાથી પણ સેહલાઇથી કાચ કપાશે, અથવા સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇનમાં લશનની કળીઓ છુંદી નાખીને થોડા દિવસ હલાવ્યા કરી બે અઠવાડીઆં પછી ગાળી કાઢી ઉપલીજ રીતે કાણું પાડવા લેવું, એસેટીક એસીડમાં ફટકડી ભેળી તેમાં હથીઆર ને બોળી કાચમાં કાણું પાડવું.

ટંમ્બલર કાચનું કાપવું અથવા કોઈબી ઉંડા વાસણને ગોળ ફરતું કાપવા માટે જેટલુ કાપવું હોય તેટલું કોઇ પણ જાતનું તેલ તેમાં ભરી ઘણોજ તાટેલો લોખડનો ટુકડો આસ્તેથી અંદર બોળવો જેથી તે ભરેલાને માપની ઉંચાઇનો કાચ પોતીકી મેળે કપાશે, અથવા તો તાર ગરમ કરી ફરતો વીટાળી તે પર સહેજ પાણી છાટવું. સુતરને પણ સ્પીરીટમાં બોળી ટંમ્બલરને ફરતું ગોળ વીંટાળીને સળગાવવાથી પણ સરખું ગોળ કપાશે, તેમજ મોટા કાચમાંથી નાનો ટુકડો પણ એ રીતે કરાશે. કાચની નળીઓ પણ ઉપલી કોઇબી રીતે કપાશે. પાણીના ઊંડાં વાસણમાં પકડી કાટર વડે પણ પાતલો કાચ કપાય છે.

કાચની ભુકી કરવી તાપ આગળ ઘણોજ તાટવીને પછી તુરત ઠંડાં પાણીના વાસણમાં બોળવાથી બારીક ભુકી થઇ જશે, મુકતી વખતે ઘણી સંભાળ લેવી કે આંખમાં કાચ ઉડે નહિ. કપડાં વડે પાણીમાંની ભુકી ગાળીને કાઢી લઇ પૉલીશનાં કાગળો બનાવવા

સારૂ વપરાય છે. ઇંડાંની સફેદી સાથ કાચની ભુકી ભેળીને કંઇબી વળગાડવામાં વપરાશે.

કાચના ભાંગેલા ટુકડા કે ભુકા ઉંચકવાની સહેલી રીત કોઇબી કપડું અથવા ફ્લેનલ પાણીમાં ભીનવી કાચ ઉપર પાંથરી સંભાળીને દાબ્યાથી બધો ભુકો ને કગરસ તેને વળગી જાય છે. ચીકાશ લગાડેલાં કપડાંને પણ કાચ ઉપર પાથરવાથી ટુકડા વળગી સહેલાઇથી બધાં ઉંચકાઇ આવશે.

સાંકલી બનાવવા સારૂ ભાંગેલી બંગડી (ચીતલ) ના અર્ધા ગોલ કાચના બે છેડા ચીમટા વડે તાપ આગલ પકડયાથી પોતીકી મેળે વળવા માંડશે. એ મુજબ એક એકની અંદર પોઇને છેડા બંધ કરી દીધાથી જોઇયે એટલી લાંબી સાકળી બનાવી શકાય છે.

કાચ કાંજીના રંગના.

૮૮–કાંજીના રંગના આરપાર દીશે નહિ તેવા કાચ બનાવવા એક પાઇંટ બીરદારૂમાં એપસંમ સોલ્ટ Epsom Salt બે મોટા ચમચા પીગળાવી પીછી વડે સાદા કાચ ઉપર લગાડવું, દારૂને બદલે ગુંદરનાં પાણી સાથ પીગળાવવા, બેલ તેલમાં શુગર ઓફ લેડ નામની ભુકી ભેળીને પીછી વડે ઠોકી ઠોકી ઠોકીને ખરભરૂં દીશે તેમ લગાડયાથી કાંજી જેવો કાચ લાગશે. ફટકડીનું પાણી લગાડયાથી પણ થશે, રંગ આપવા હળદર, ગુલી, કે કોચીનીઅલ થોડી ભેળવી, કાચની ચીજો બત્તીના બલ્બ વિગેરે પર એ રીતે રગ ચઢશે.

એ જાતના કાચમાંથી જોઈ શકાય તેવા કરવા સ્પંજ વડે પેરેફીન અથવા ગ્લીસરીન લગાડવું, ઉકા પાણીએ ઊપલી ચીજો કઢાશે.

વારનીશ મારવા ઇડાંની સફેદીમાં થોડો ગુંદર એક દીવસ સુધી ભીંનવી રાખી બીજે દિવસે પીછીએ લગાડવો. બેલ તેલ, સફેદો White lead ને ટરપીનટાઇન સર્વે ભેળીને લગાડવાથી પણ થાય છે. મધપુડાનું મીણ જોઇએ તો સાથે ભેળવું.

ઉજાસ કાચમાંથી આવતો અટકાવવા સારૂ સફેદ અથવા લીલાં રગનાં પાતળાં કાગળ વળગાવ્યાથી તેમાંથી તડકું પણ આવતું નથી.

તેલનો રંગ અથવા પાતળો ઇનેમલ પીછી વડે લગાડવાથી પણ કાચમાં અજવાળું આવતું બંધ થાય છે.

તડકું **અટકાવવા** ચુનો અથવા ચાકને દુધમાં કે પાણીમાં ભેળી ઘટ કરીને લગાડવો.

કાચ પર રંગ ચઢાવવા માટે જવને છુદી જાડાં કપડાંની કોથળીમા નાંખી થોડા દિવસ વેર પાણીમાં તે કોથળી બોળી રાખી પાણી દરરોજ બદલવું, ત્યાર પછી જેમ ભીનવેલા ઘઉંનું દુધ કાઢીએ છીએ તે મુજબ પેલા ભીનવેલા જવને છુદી નીચવીને દુધ કાઢી લઇ તેમા થોડો કોઇબી જાતનો રગ ભેળી પીછી વડે સફાઇથી કાચ ઉપર લગાડયાથી રંગીન કાચ જેવું દીશે છે.

કાચ પર પીકચર પાડવાનાં તથા છાપેલું ઉતારવું.

૮૯–પીકચર સારૂં કાચ સહેજ ગરમ કરી ઉપર ગુંદર પાતળો રેડી નીચે તેના માપનું નાનું પીકચર મુકી ગુંદરની બાજુ ઉપર રાખી સુકાયા પછી શાહીમાં પેન બોળી પીકચરની તરાહ ચીતારી લઇને કાચ છુટો ઊંચકી કાઢી પેલી તરાહ ઉપર ગમે તેવા પીકચરને મળતા રંગે રંગવું.

સેરવવાના કાગળના પીકચરો આવે છે તે પણ પાણીમાં ભીંનવી કાચ ઉપર ઉલટાં મુકી ઉપર જરા કપડું દાબી ધીરજથી કાગળ નીચે સેરવ્યાથી પીકચર ઉપરની રંગીન તરાહ કાચ ઉપર પડી રહેશે.

પાતળાં પારદર્શક રંગીન તરાહવાલા કાગળો તૈયાર આવે છે તે સફાઇથી વળગાવવા માટે વારનીશ પાતળું વાપરવું. સુકાયા પછી વારનીશનો બીજો હાથ મારવાથી વધુ ચળકાટ આવશે, અને તડકામાં પણ રંગ ખરાબ થતો નથી.

સાદું વારનીશ મારવા સોડીઅમ સીલીકેટ લગાડવું, એને વૉટર ગ્લાસ પણ કહે છે.

રંગીન તરાહવાલા સોજા કાચો જેને સ્ટેન્ડ ગ્લાસ Stained Glass કહે છે તેને સાફ રાખવા માટે પાણીથી સહેજ ભીનાયલો કટકો લઈ લુછવા; ઉપલી રીતે વળગાડેલાં કાગળો પણ કેટલીક વખત એને મળતાં દેખાય છે.

પીકચર કાચ ઉપરથી કાઢવા માટે પાણીથી ભીનાયલું કપડું વોશીંગ સોડા, સ્પીરીટ, કે ટરપીનટાઇનમાં બોળી વાપરવું.

ન્યુસ પેપરનું છાપેલું કાચ ઉપર **ઉતારી લેવા** માટે કેનેડા બાલસમ Canada Balsum ને ટરપીનટાઇન એક સરખા વજનનું ભેળી ચીકટ થાય ને કાચ ઉપર લગાડી સુકાયા પછી છાપેલા ન્યુસ-પેપરને ગરમ પાણીમાં બોળીને વારનીશ કોધેલા કાચ ઉપર અક્ષર ઉતારવા હોય તે બાજુ તેને લગાડી વળગાડયા પછી તે પર બ્લોટીંગ પેપર દાબી રાખવું, આખો દીવસ રાખીને બ્લોટીંગ પેપર ઉપરથી ઉચકી ભીના આગલાં વડે પેલું વળગાવેલું ન્યુસપેપર બરાબર આખવી કાઢયાથી છાપેલા અક્ષર બધા કાચ ઉપર બરોબર વંચાય શકાય છે.

કાચપર લખવા મોરથુથુ ને સફેદો ભેળી પેનસીલ બનાવી સુકાય ને તે વડે લખી ભુસડી નાખવુ, મોઢાં વડે બાફ આપવાથી પાછું વંચાશે.

પ્રકરણ ૧૩.

પીકચરો, ફોટોગ્રાફ, ફ્રેમ વિગેરેની સફાઇ.

૯૦–પીકચરને ટાંગવાં પહેલા ઉધાં ટાંગીને પછી ચત્તાં ફેરવ્યાથી દોરીમાં આરો આવ્યાથી તે ઉપર હેઠે સરતાં નથી પણ હમેશાં સરખાં રહેશે. જમીનથી ચાર કે પાંચ ફીટ ઊંચાઇએ ટાંગવાં.

કડી તથા ખીલા ઉપર કપડાની ચીપ વીંટાળ્યાથી તેનો કાટ લાગી દોરી કતરાઇ જતી નથી, લાંબે વખતે દોરી કતરાયલી જોવી.

કોંડીની તરાંહુવાલી સોજી પ્લેટ ભીંત ઉપર પીકચર માફક ટાંગવા માટે તેના માપનો ગોળ ફરતો જાડો તાર લઇ ત્રણ જાડા હુકને પ્લેટમા ટાઇટ બેસાડી પછવાડેથી તે હુકમાં તાર ગોળ ફરતો પોઇને બને છેડાને મેળવી વળ આપી બંધ કરી તેમાં આંટો રાખી કડી જેવું બનાવીને ખીલા પર ઓરવવું. મોટી વજનદાર પ્લેટ હુકને બદલે જાડા તાર પેઇ સરખા સોલડર કરાવ્યાથી મજબુત રહે છે.

૯૨–પીકચરો તેલના રંગનાં, ઓઈલ પેન્ટીંગ તડકાં યા તાપ કે સગડીની નજદીક ટાંગવાથી તેનો રંગ તતરીને ચીરા પડશે. અંધારી જગ્યામાં પણ ખરાબ થાય છે.

ઓઇલ પેન્ટીંગને ચીરા પડતાં અટકાવવા માટે કોઈ વખત સોજું બેલ તેલ ને કલોરોફોર્મ ભેળી રૂની પોટલી વડે લગાડી રાખી બે દિવસ રહીને કલોરોફોર્મ ઉડી જાય ને તેલનો ચીકાશ નરમ કપડાંએ લુછી નાખવો.

ચીરા પડી ખરાબ થયલું હોય તો એક પહોળી રકાબીમાં દારૂનો અર્ક રેડી તે પર પીકચર ઊંધું મુકયાથી તેમાંની વરાળ નીકળવાથી તેલનો રંગ નરમ થઈ ચીરા વિગેરે પુરાઇ થોડો સુધારો થશે. ઘડી ઘડી જોવું કે રંગ ઘણો પાતલો થઈ બધે પંથરાઈ જઇ પીકચર ખરાબ નહિં થાય તેની સંભાળ રાખવી.

ધુળ વળગેલી કાઢવા પીછી અથવા નરમ કપડું વાપરવું, ઘણું ખરાબ થયલું હોય તો ફ્રેમમાંથી કાઢી લઇ તેની ઉપર ભીનો ટુવાલ આખા પીકચરને માપનો ઢાંકી રાખી પાણી સુકાય ને કપડું રહેવા દઈ પાછું તે પર પાણી છાંટવું, વરસાદનું પાણી બને તો લેવું; એ મુજબ બે ત્રણ દિવસ વેર કીધાથી તેલનો રંગ સુકાયલો નરમ થાય કે સ્પંજને પાણીમાં બોળી સંભાળથી લુછી નાખી સુકું થાય ને તુરત તે પીકચર પર ટરપીનટાઇન ને સ્પીરીટ ઓફ વાઈન ભેળી રૂની પોટલી વડે લગાડવું, ઘણી સ્પીરીટ લગાડવાથી રંગ બગડી જશે.

ફુકાં પાણીમાં સાબુ પીગળાવીને નરમ કપડાં વડે લુછીને સુકું થાય કે ઉપર ઘણાં સોજા બેલ તેલનો પાતળો હાથ નરમ કપડાંએ લગાડવો, જાડું લગાડયાથી ચીકાશ રહી તે પર ધુળ વળગી વધુ ખરાબ દીશે છે.

ધુમાડાથી ખરાબ થયલી સાફ કરવા થોડુંક નીમક ને ગાયનું મુતર વાસી (તરો) સાથે ભેળી ગરમ કપડાંએ લુછયા કરવું ડાઘ નીકળે ત્યાં સુધી, સુકાયા પછી સોજા કટકાએ લુછી નાખવી, વારનીશ લગાડયાથી પાછો ચળકાટ આવશે.

શુગર ઓફ લેડ Sugar of Lead ને બેલ તેલ Linseed Oil સોજામાં ભેળીને રૂની પોટલીએ લગાડવું. દારૂનો અર્ક ને સરકો

એક ભાગ, ડેક્ષટ્રાઇન Dextrine બે ભાગ ને પાણી ૭ ભાગ મેળવીને લગાડયાથી પૉલીશ થશે.

ટરપીનટાઇન ને બેલ તેલ એક સરખાં વજનનું મેળવી તડકે મુકી ટરપીનટાઇન ઉડી જઇ તેલ ઘટ થાય ને તેમાં મધપુડાનું મીણ ભેળી વાપરવું.

સ્પીરીટ ઓફ વાઇન સાથ ટરપીનટાઇન ભેળી રૂએ લગાડયા પછી બધુ ઉડી જાય ને છેલ્લે ટરપીનટાઇન લગાડવાથી સોજું થશે.

પીકચરનું કંતાંન ટકાઉ બનાવવા માટે પાછલી બાજુ પર સફેદાના બે ત્રણ હાથ મારવાથી કોઇ પણ દિવસ કોહશે નહિ, અને પીકચર વરસો સુધી સોજું રહે છે પછવાડે સીડારનું તેલ Cedar Oil લગાડવાથી જંતુઓ આવતાં નથી.

ક્રેઓં પેનસીલના પીકચરો ભુસરાઇ જતા અટકાવવા આઈ-સીંગ ગ્લાસને પાણીમા પાતલું પીગળાવી પીછી વડે લગાડવું, અથવા ઉંધી બાજુપર સ્પીરીટ ઓફ વાઈનમાં સફેદ રાજમ પીગળાવી પીછીએ લગાડવી.

ચીકાશના ડાઘ કાઢવા બ્લોટીંગ પેપર સોજું મુકી તે પર ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી, એક વખતમાં નહિ નીકળે તો પાછું કરવું.

પેનસીલનું પીકચર દુધ લગાડવાથી પણ સોજું રહે છે, અથવા મેથીલેતેડ સ્પીરીટમાં થોડી રાજમ પીગળાવી નરમ પીછી વડે તે પીક-ચર પર લગાડવું.

એનગ્રેવીંગ Engraving પીકચરો સાફ કરવા બારીક વાટેલું નીમક તે પર છાંટી ઉપરથી લીંબુનો રસ નીચવી નીમક પીગળ્યા પછી પીકચરને સહેજ ઉભું ધરી કીટલીની ધાર વડે ખળખળતું પાણી રેડી બધું ધોવાઈ જાય ને સુકાવા દેવું.

મેસપર પીકચર, કાગળ બત્તીની ઉપર ધરવાથી તે પર બધી મેસ વળગી કાળું થાયને તેની ઉપર કેટલાકો તરાંહ પાડે છે તે ભુસાઈ જતું અટકાવવા બે કાચનાં પડમાં મુકી રાખી બીજા જાડાં કાગળ ને કીનારી પરથી ફરતું વળગાવી બન્ને કાચને જોડી દેવા.

સાધારણ પીકચરને ઓઇલ પેન્ટીંગ જેવું ચળકતું કરવું પાણીમા આઇસીંગગ્લાસ પાતળું મેળવી લગાડવા પછી સુકાયને તે પર સ્પીરીટ ઓફ વાઇન ને કેનેડા બાલસમ એક એક ઔંસ સાથે ભેળી પીછી વડે સફાઇથી લગાડવું.

ભીનાશવાલી દીવાલપર પીકચર ટાંગવાથી ખરાબ થતું અટકાવવા પાતલું સીસું ચાહના દબામાં આવે છે તેવું પાછલી બાજુ પર મુકવું.

ફોટોગ્રાફ.

૯૩–ફોટોગ્રાફ છબી સાફ કરવા દારૂનો અર્ક અથવા સ્પીરીટ ઓફ વાઇનમાં રૂ અથવા નરમ કપડું બોળી લુછવાથી સોજા દીશે છે.

ઝાંખા પડેલા ફોટોગ્રાફને ચળકટા કરવા મીણને આતશ પર પાતલું કરી કાચ ઉપર પાંથરીને તે પર ઠંડું પાણી રેડયાથી સુકાઇને બંધાઇ જ્યા પછી ફોટોગ્રાફ (છબી) ને ઉપર દાબી કાઢયાથી ચળકટી થશે.

છબીના કાર્ડ મેળા થયલા પાંઉનો ગર સુકો અથવા સહેજ પાણીમાં ભીનવી લુછવા લેવો.

શાહીના ડાઘ કાઢવા ઓકઝેલીક એસીડ પાણીમાં ભેળી પીછી વડે લગાડવી.

કાર્ડ **પરથી** ઉખેડવા માટે પાણીમાં બોળી રાખવી.

કાર્ડ **પર વળગાડવા** માટે પાછળ વળગાડવામાં આપેલો કોઇબી જાતનો ગુંદર યા પેસ્ટ વાપરવો.

ફ્રેમ ગીલીટની તથા સાદી સાફ કરવી, સમારવી.

૯૪–ગીલીટની ફ્રેમ સાફ કરવા બેલ તેલ કે સાલીડ તેલ કપડાં યા પીછીએ લગાડી તુરત લુછી નાખવું, અથવા ટરપીનટાઇન કે સ્પીરીટ ઓફ વાઇન સહેજ ગરમ કરી સ્પંજે લગાડવું.

ઇડાંની સફેદીમાં એક ચમચો બેકીંગ સોડા મેળવીને સ્પંજે લગાડી સાફ કરવું, જોઇએ તો સોડાને બદલે સફેદી સાથ જેવેલ વૉટર પછવાડે લખેલું છે તે ભેળીને નરમ પીછીએ ઘસવાથી સોજી થાય છે.

ગીલીટ ચળકટી કરવી પાણી એક પાંઇટમાં ગધકની ભુકી જેટલો સોનેરી રંગ થાય તેટલી ભેળીને તેમાં લસણની બે ત્રણ કળીઓ અથવા બે કાદા કાપીને બધું સામટું ચુહલા પર ઉકાળીને ગાળી કાઢી ઠંડું થયા પછી નરમ બ્રશે તે લગાડયાથી સોનેરી રંગ ચઢશે. દારૂના અર્કમાં થોડાં ટીપાં એમોનીઆનું પાણી ભેળી લગાડીને વરસાદનાં પાણીએ લુછી તડકે સુકવવી.

સોનાંની ભુકી સ્પીરીટમાં ભેળીને નરમ પીછીએ લગાડવી, અથવા પાતલો તેલનો હાથ લગાડયા પછી તુરત ઉપર સોનાનો વરખ ઘણો પાતલો આવે છે તે રૂ વડે ઉચકીને ફ્રેમ ઉપર વળગાવી દેવો, હાથમા છુટો પકડવાથી તે વરખ ચુ થાઇ જાય છે, તેમજ સોનેરી રગ ભેળેલું તૈયાર પાણી મળે છે.

સોનેરી રંગનું વારનીશ બનાવવા દારૂના અર્કમાં કેસર એક ભાગ, રેવનચી Gamboge બે ભાગ ને બે જાતના ગુંદર Gum Mastic & Gum Sandrach સર્વે પીગળાવી પાતળું વારનીશની

માફક ફ્રેમ અથવા સાદાં લાકડાં પર લગાડવું, સરકાએ ધાઇ પેરેફીને પૉલીશ કરવી.

મચ્છર તથા માખીને બેસ્તી અટકાવવા ઘેરેલ ઓઈલ Laurel Oil લગાડવું, એના વાસે આવશે નહિ.

માખી કે મચ્છરના ડાઘો કાઢવા કાંદાનું બાફેલું પાણી લઇ લુછવું, એથી ફ્રેમ પર ચળકાટ આવશે. પાણી દોઢ ચમચામાં એક ચમચો સ્પીરીટ ને અર્ધી ચમચી લવંદરનું તેલ ભેળી સ્પંજે લુછવાથી ડાઘો જશે.

લીંબુનો રસ ઘસીને લગાડયા પછી પાણીમાં સ્પંજ બોળી લુછી નાંખવું, માખના ડાઘ પણ એ રીતે નીકળશે, સોનેરી ગીલીટવાલી કોઇબી ચીજો પર એમ કરવું.

ગીલીટવાલી ઘણી જુની ફ્રેમ સોજી નહિ થઇ શકે તો ફ્રેંચ પૉલીશમાં કાળા અથવા લાલ રંગની ભુકી મેળવીને તે પર પીછીએ બરોબર લગાડવાથી ફ્રેમ પાછી તદન નવાજ રંગની થશે. કોઇબી જાતની ખરાબ થયલી ફ્રેમ પણ એ રીતે સોજી થશે.

ફ્રેમ ભાંગેલી પ્લાસ્ટર અથવા લાકડાની ને પાછી આખી કરવા પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભુકી પાણીમાં ઘટ મેળવીને ભાંગેલા બાંચામાં પુરીને છરી વડે થાપી ફ્રેમની પટી કે તરાહ જેવી હોય તેને મળતું બને તેમ કરીને સુકાયા પછી, જેવો ફ્રેમનો રંગ અથવા ગીલીટ હોય તે લગાડવાથી પાછી આખી થઇ જશે.

જુની ફ્રેમ સાદી પટીવાળી હોય તો તે પર કોઇ જાતનો સોજો રંગ લગાડીને તેની ઉપર કોઇબી જાતની સાધારણ કપડાંની લેસ પટી ઉપર ફરતી વળગાડી દઇને તે પર પાછો તેવોજ અથવા બીજી જાતનો ઘેરો કે ખુલ્લો રંગ પીછી વડે લગાડવાથી ફ્રેમ નકસીની જેવી દીશે છે.

ફ્રેમમાંથી પીકચર, ફોટોગ્રાફ વિગેરે કાઢીને સાફ કરવા માટે પછવાડે જડેલા પાટીઆં, કાગળ ઉખેડી ધુળ, કચરો વિગેરે સાફ કરી લુછીને પાછાં તેજ મુજબ ગોઠવી પછવાડે બીજું નવું જાડું બ્રાઉન કાગળ વળગાડવાથી પીકચરો પાછાં સોજાં દીશે છે, કસારા, ઉધઇ કંઇ લાગેલુ હોય તે પણ નીકળી જશે.

ફ્રેમ બારીક નકસીવાલી કાળાં લાકડાંની બનાવેલી સાફ તથા પૉલીશ કરવા માટે સરકો, બેલ તેલ ને ટરપીનટાઇન ત્રણે સરખાં વજનનું ભેળી પીછી વડે નકસીના ખાચાઓમા અંદર તથા બહાર ચાર છ મહીને લગાડવાથી સોજી રહેશે, એજ રીતે લાકડાંના નકસીના સામાનને પણ સાફ તથા પૉલીશ કરવો. બેલ તેલ તથા લીનસીડ ઓઈલ બંને એકજ છે.

પ્રકરણ ૧૪.

લખવા વાંચવાની તથા કાગળની ચીજો, શાહી, પેનસીલ, ટીકીટ, નોટ પારખવી, ગાયન તથા વાજીંત્રો વિગેરે.

૯૫–શાહી બગડેલી સુધારવા કાર્બનેટ ઓફ પૉટેશ Carbonate of Potash થોડો નાંખવો.

શાહી બંધાઇ ગયલી પાતલી કરવી સહેજ સરકો રેડવો, લવંગનું તેલ અથવા ક્રીઓસોટ Creosote નામની દવાનાં થોડાં ટીપાં નાખવાથી સહી બંધાઇ જશે નહિ.

ફુગ આવતી અટકાવવા માટે સ્પીરીટ ઓફ વાઇન થોડો નાખવો. શાહીની બાટલીમાં ખીલો નાંખી રાખવાથી શાહીમાંની એસીડ ખીલા ઉપર ચદી જવાથી તે સોજી રહે છે અને તે શાહીમાં સ્ટીલ પેન બોળીને વાપરેલી કીટાઇને ખરાબ થતી નથી. સેલીસીલીક એસીડ ભેળ્યાથી સોજી રહેશે.

ખડીઓ સાફ કરવો ગરમ પાણી રેડીને થોડો વખત રાખીને ધોઇ નાખવું એ રીતે અંદરનો કચરો થરો નીકળશે, ડાઘ નીકળે નહિ તો પાણી સાથ વોશીંગ સોડા લેવો.

રૂપાંના ખડીઆ પરથી શાહીના ડાઘ કાઢવા કલોરાઈડ ઓફ લાઇમ Chloride of Lime ની ભુકી પાણીમાં નાખી ઘટ થાય ને લગાડવી.

લીંબુ લગાડવાથી પણ શાહીના ડાઘો નીકળે છે, અથવા મેચીસનો સળગાવાનો ભાગ પાણીમાં ભીંનવીને ડાઘ પર ઘસવાથી નીકળશે. હાથના ડાઘ માટે વૈદકમાં છે.

ખડીઆ સાફ કરવા માટે બીજી રીતો કાચ તથા કોઠીના વાસણમાં જુવો, ભાગેલા વળગાડવા માટે પણ આપેલું છે.

જાત જાતની શાહી.

બ્લુ શાહી બનાવવા ટંબ્લર ભરીને પાણીમાં એક ચમચી પ્રશ્યન બ્લુ Prussian Blue રંગ ભેળી લખાય તેટલું પાતળું કરવું એમા થોડીક ઓકઝેલીક એસીડ Oxalic Acid નાખવાથી બ્લુ બ્લેક રંગની શાહી થશે. ગુલીથી પણ બ્લુ શાહી બને છે.

કાળી શાહી માટે લોગવુડના છોડીઆમાંથી કાઢેલો અર્ક એક ઓસ ને બાઇક્રોમેત ઓફ પૉટેશ Bicromate of Potash ૫

ઔંસની બારીક ભુકી કરી એક બાટલી ચુકાં પાણીમાં સર્વે પીગળાવ્યાથી તદ્દન કાળી શાહી બને છે.

માયફળની ભુકી ચાર ઔંસ, હીરાકસી એક ઔંસ, ગુંદર Gum Arabic એક ઔંસ, સફેદ બારીક ખાંડ અર્ધો ઔંસ, તથા લવંગની બારીક છુંદેલી ભુકી થોડીક સર્વે સાથે ભેળી એક બાટલી પાણીમાં બે ત્રણ કલાક રાખ્યા પછી વાપરવા જેવી તૈયાર થશે.

ખાંડના એકસરખા વજનનું પાણી લઈ ચુલે ગરમ થાય ને તેમાં ગંધકના તેજાબ Sulphuric Acid નાં થોડાં ટીપાં નાખવા.

સરકામાં દોઢીઉ અથવા ઘણુ થોડો વખત નાંખવાથી સરકો કાળો શાહી જેવો થશે તે વડે અગત પડવે લખી પણ શકાય છે.

પીળા શાહી સ્પીરીટ ઓફ વાઇનમાં રેવનચી ભેળવો.

ભુરા રંગની શાહી કાઠો Catechu પાણીમાં ઘટ પીગળાવવો.

લાલ શાહી કીરમજ એક ઔંસને અર્ધી પાંઇટ ગરમ પાણીમાં પીગળાવી તદ્દન ટ્ઢુ પડે ને પા પાંઇટ લાઈકર એમોનીઆ ભેળીને થોડા દિવસ રાખીને વાપરવી.

લીલી શાહી સોજી બ્લુ ને પીળી ભેળ્યાથી બને છે.

જાંબુડી શાહી માટે લોગવુડના છોડીઆને પાણી સાથ સ્ત્રોંગ ઉકાળ્યા પછી તેમા થોડી ફટકડી નાંખવી.

કદી ભુસાય નહિ તેવી શાહી બે ઔંસ લાખ, એક ઔંસ ટંકણ ખાર, અઢાર ઔંસ પાણી સાથે ઉકાળીને ગાળવું તેમાં બે ઔંસ પાણીમાં થોડીક ગુલીની ભુકી ને એક ઔંસ ગુંદર Gum Arabic પીગળાવી ઉપલાની સાથે ભેળીને વાપરવું.

નાઇટ્રેટ ઓફ સીલ્વર Nitrate of Silver દોઢ ઔંસને લાઇકર એમોનીઆ Liquor Ammonia સાથે પીગળાવ્યાથી બનશે; રંગ આપવા સારૂ આરકીલ Archil એક ઔંસ ને ગુંદર અર્ધો ઔંસ ભેળવાથી કદી પણ ભુસરાય નહિં તેવી સાહી થશે.

શાહીની ભુકી બનાવવી એક ઔંસ હીરાકસી, ચાર ઔંસ માયફળનો બારીક ભુકો, એક ઔંસ ગુંદર ને અર્ધો ઔંસ ઝીણી ખાંડ ને થોડીક લવંગની ભુકી સર્વેને બારીક વાટી ભેળીને સીસીમાં ભરી રાખી ખપ પડે ત્યારે પાણીમાં નાંખીને શાહી બનાવવી; એક પાંઈટમા બે ઔંસને સુમારે લેવી.

છાપવાની શાહી પકાવેલો મેસ જેવા કાળો રંગ Black Pigment કહે છે તેમાંથી બને છે.

શાહીથી લખેલું ઉડી જઇ પાછું વંચાય તે માટે ગંધકનો તેજાબ Sulphuric Acid એક ઔંસને પાણી વીસ ઔંસમાં ભેળી કવીલ પેને લખવું, તે લખેલાંને સહેજ તાપ દેખાડવાથી સારી રીતે વંચાશે.

ફટકડીના પાણીએ લખી કાગળ યા કપડું સુકાવા દેવું, અક્ષર દીસતા નથી પણ પાછું પાણીમાં બોળવાથી સહેલાઇથી વંચાય છે.

પાણી વીસ ઔંસમાં પોટેશ બ્રોમાઇડ Potash Bromide એક ઔંસ અને હીરાકસી એક ઔંસ મેળવી તેનાથી લખેલું પણ ઉપલી રીતે તાપ બતાવવાથી ભુરા રંગના અક્ષર દીશે છે.

કાંદાના રસમાં બોળીને લખેલું દીશતું નથી, તાપ દેખાડવાથી પીળા અક્ષર વંચાશે પણ ઠંડું થતાં પાછા અક્ષર ઉડી જશે. લીંબુના રસમાં પણ સ્ટીલ પેન બોળીને લખેલું એજ મુજબ થશે. દુધે લખેલું દીશતું નથી પણ તાપ લગાડવાથી અક્ષર કાળા થશે.

સોનેરી તથા રૂપેરી શાહી એમાંના વરખનાં પતરાં લઈ તે એક ભાગની સાથે નાઈટ્રો હાઇડ્રોકલોરીક એસીડ Nitrohydrocloric Acid ત્રણ ભાગમાં ભેળી રાખી એસીડ ઊડી જાય ને તેમાં ઇથર Ether નામની દવા થોડી નાખી ખુબ હલાવ્યા પછી કોઇબી જાતનું તેલ ભેળી વાપરવી. કોઈબી એસીડો વાપરતી વખતે સંભાળવું.

સોનેરી માટે બીજી રીત—ગોલ્ડ સાઇઝ લઇ કાગળ પર લખીને તે સુકાયા પછી મોઢા વડે બાફ આપવાથી સહેજ ભીનું લાગે કે તુરત સોનેરી વરખ લઇ રૂ વડે તે લખેલાં ઉપર દાબી દેવો.

કોપી કરવાની શાહી માયફળની ભુકી ત્રણ ઔંસ, હીરાકસી એક ઔંસ, ગુંદર એક ઔંસ ને પાણી અર્ધો ગેલનમાં આઠ દીવસ વેર બધું મેળવીને પીગળ્યા પછી વાપરવું.

શાહી કાગળ ઉપર ફુટી નીકળતી અટકાવવા માટે ફટકડીનાં પાણીમાં કાગળ બોળી સુકાયને વાપરવું.

સ્ટીલ પેન, શાહીની પેન, સુખડપેન.

૯૬—સ્ટીલ પેન નીબ નવી વાપરવા આગમચ મેચીસ સળગાવીને અણી ઉપરથી ગરમ કરવી.

હોલ્ડરમા પોવા આગમચ **સહેજ** તેલ લગાડવાથી અંદર કીતાશે નહિ.

લખ્યા પછી નીબને હંમેશાં કપડાએ લુછીને મુકવાથી તે પરની શાહી નીકળી જવાથી લાંબો વખત વેર ખરાબ થતી નથી.

જુની કીટાયલી સાફ કરવા પૉલીશનું ઝીનું કાગળ ઘસીને પછી મીઠું તેલ લગાડી લુંછી નાખી ચામડાંના ટુકડાએ ઘસવાથી ચળકતી થશે.

ક્વીલ પેન પક્ષીનાં પીછાંની બનાવેલી લખવામાં વપરાય છે, નરમ કવીલને ફટકડીના પાણીમાં બોળવાથી કઠણ રહેશે, સાફ કરવા માટે ગરમ થુલામાં ઉપર હેઠે ઘસવી; દાંતકોતરની પણ ઉપલી રીતે કઠણ કરવી.

૯૭–**શાહીની પેન** Fountain Pen માં શાહી સુકાઇ જઇ વપરાય નહિ તો તેના ભાગો છુટા પાડી થોડો વખત સરકામાં બોળીને પછી ગરમ પાણીમાં ધોઇને પાછી શાહી ભરી વાપરવી.

ચીરાઇ ગયલી સાંધવા માટે સેલ્યુલોઇડની ચીજોમાં જુવો.

૯૮–**સુખડ પેનની બનાવટ,** પ્લમબેગો Plumbago તેને સારૂ વપરાય છે અથવા સીસું Black lead ને લાખના પતરાં Shellac તાવીને મેળવ્યાથી બનશે; લાખને બદલે સુરમો Antimony પણ વાપરે છે.

કોપીઇંગ પેન, સુખડ પેનથી કાગળ પર લખીને તે પર ભીનાયલું બ્લોટીંગ પેપર દાબવાથી શાહીની માફક લખેલા અક્ષરો દીશે છે અને જલદી ભુસડાતા નથી.

સ્લેટ તથા બ્લોટીંગ પેપર.

૯૯–**સ્લેટ** લખવાની પાણી વડે ધોઇને ઘસા વિગેરે કાઢવા સારૂ સમુદર ફીન પાણી સાથે ઘસવું.

બ્લોટીંગ પેપર કપડાની ચીનડી ને સોડાખારનું ઘટ પાણી મેળવ્યાથી બને છે.

કાગળ તથા લખવા વિષે.

૧૦૦–કાગળ પર **લખેલું ઘણા વરસનું જુનું દીશે તેમ** કરવા માટે શાહીમાં સહેજ કેસર ભેળી વાપરવી, સુંઘી જોવાથી તે પરખાશે.

કાગળ પર સુખડ પેનનું લખેલું લાંબો વખત સુધી ઝાંખું પડે નહિ તેમ કરવા લખ્યા પછી તે પર જીભ ફેરવવી અથવા તો મોઢાં વડે બાફ આપવો જેથી અક્ષર વધુ કાળા બનશે.

મલાઇ કાઢી લઇ વધેલું દુધ તે લખેલાં ઉપર પીછી વડે પાતળું લગાડી સુકાવ્યાથી સુખડ પેનના અક્ષર ઝાંખા પડશે નહિં, ઇંડાની સફેદી લગાડવાથી પણ અક્ષર સારા રહેશે; વારનીશનો હાથ મારવો.

ચીકાશના ડાઘ પર ચાક છાંટી સફેદ કાગળ ઢાંકી ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી.

કાગળ સાધારણને જાડા ચર્મપત્ર Parchment paper જેવું બનાવવા ગંધકના તેજાબમાં બોળીને તુરત એમોનીઆનાં પાણીએ ધોઇને સુકવી નાંખવું અથવા સાદાં પાણીમાં ધોવું. સાબુનાં પાણીએ ધોઈને સુકાવ્યાથી પણ કાગળ જાડું થશે.

જાડાં કાગળની ગળણી ગાળવાની બનાવવા ગોળ ચકરડું જોઇયે તેટલુ મોટું કાપીને દબલ વાળીને પછી પાછું વાળવાથી ત્રણ ખુણીઆવાળું બને કે ઉભું હાથમાં ધરી ખુલ્લું કીધાથી ગળણી જેવો

ચાટ થાય છે નીચલી અણીમાં જોઇએ તો કાણું પાડી વાપરવું. ભીનાઇ નરમ થાય તો કપડાંનું પડ તે મુજબનું કાપી અંદર સાથે મુકવું થી ઊભું રહેશે.

કાગળ આતશમાં બળે નહિ તેવું કરવા ફટકડીનાં પાણીમા ધોઇને સુકાવવું.

વારનીશ લગાડવા ટરપીનટાઇનનાં તેલમા મીણ પીગળાવી લગાડવુ.

કાગળ વોટર પ્રુફ પાણીમાં ભીંનાય નહિ તેવું, કોઇબી જાતનાં તેલને જોસ પાડીને પીછી વડે કાગળ પર લગાડી સુકાવ્યા પછી વાપરવું અથવા સાબુ ઉકાળેલું ઘટ પાણી પીછી વડે લગાડી સુકાય ને ફટકડીનું પાણી લગાડવુ, સાબુ ઉકાળેલાં પાણીમા સરસ ને શુંદર થોડોક પીગળાવી કાગળ બોળી કાઢી સુકવવું.

જુનાં લખાણો કાગળ પરનાં ઝાંખાં થયલાં નીચલી રીતે પાછાં વાચી શકાય છે; માયફળની બારીક ભુકી વાઇન દારૂમાં પીગળાવી સ્પંજ વડે તે કાગળ ઉપર લગાડવી.

જુના કાગળો ઘરઘટુ ઉપયોગમાં લેવાં તકીઓ બનાવવા પાતલી લાંબી ચીપો કાપી છરી અથવા કોઇ ચીજ પર ગોળ વિટાળી કાઢી લઇ બધો એકઠો ઢગ કરી કપડાંમાં ભરવું.

કાગળ યા ચોપડીનાં પાનાની કીનારી રંગીન બનાવવી કોઇબી રગની શાહીમાં નાનો દાંતનો બ્રશ બોળી શાહી ખખેરી કાઢી સહેજ ભીનાયેલો હોય ને ચોપડી તાઈટ બંધ કરી તે પર ફેરવી જવો.

પેનસીલનું લખેલું ભુસાડવા માટે પાંઉનો ગર પણ રબરની માફક ઉપયોગમા લેવાશે.

છાપેલી કાળી શાહીના ડાઘ ટરપીનટાઇન અથવા બેનઝાઇનનું તેલ લગાડવાથી જશે.

શાહીનાં લખેલાં ઉપર ઓકઝેલીક અથવા સાઇટ્રીક એસીડ લગાડવાથી લખેલું નીકળી જાય ને બ્લોટીંગ પેપર દાબવું.

શાહીના ડાઘો કાગળ પરથી કાઢવા નીમક ઘસવું.

ફ્રુટ કે બેરીઝના ડાઘ પર મેચીસ સળગાવી દુરથી લગાડવી.

ચીકાશના ડાઘો પર ફુલર્સ અર્થ કે ગરમ ટરપીનટાઇનથી કાઢવા પછી દારૂનો અર્ક લગાડવો.

લાલ શાહીના ડાઘ એક ચમચી પાણીમાં બે ત્રણ ટીપાં નાઇટ્રીક એસીડ ભેળી પીછી વડે લગાડી સોજા પાણીએ નુછવુ.

પોસ્ટની ટીકીટ ઉખેડવી, સીલ મારવું.

૧૦૧–ટીકીટ વળગેલી કાઢવા તે પર પાણીનાં થોડાં ટીપાં નાંખી ભીનવી રાખવી: ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી યા ગરમ પાણીની વરાળ આગળ ધરવાથી ટીકીટ જલદી નીકળી આવે છે.

વાપરેલી ટીકીટ પારખવા તે પર કેરોસીન તેલનું ટીપું નાખતા ગમે એવો ઝાંખો છાપ હશે તે પણ બરોબર દીશે છે.

૧૦૨–કાગળ પર સીલ મારવું. લાખની લાકડી આવે છે તે ગરમ કરી તવાઇને પાતળી થાય કે તુરત લગાડીને તે પર જેબી જાતનું સીલ કરવું હોય તે દાબી દેવું, નરમ હશે તો તેમાં સીલના કોતરેલા અક્ષર દબાઇને આખા બરોબર દીશે છે. લાખ ઠંડી પડતાં પાછી બધાઇ જાય તો તે પર સીલ મરાતુ નથી, સીલ પર કોતરેલા અક્ષર બરોબર વચાય તેમ પાડવા જોઇએ.

લાખ વળગેલી કાઢવા પાછી ગરમ કીધાથી નીકળે છે.

કપડાં પર પણ ઉપલીજ રીતે સીલ મરાશે. લાખ બનાવવા આગલ આપેલું છે.

કાગળની બનેલી ચીજો, નકળ કરવાનાં કાગળો.

૧૦૩–કાગળનાં લાઇટ પર ધાંકવાનાં શેડ તથા કાર્ડબોર્ડની ચીજો મેલી થયલી બ્રશ યા પીછી વડે સાફ કરવાં; ઘણાં મેલાં લાગે તો ઠંડા પાણીમા સ્પંજ બોળીને નુછવા પછી લગભગ સુકાવા આવે ને તે પર બારીક આટો છાંટવો; તદ્દન સુકાઇ જાય ને રેશમી કપડું, શેમોઅ લેધર અથવા ફ્લેનલ વડે નુછવાથી તે પર પાછો ચળકાટ આવશે. સુકુ થુલું ઘસવાથી પણ મેલ નીકળી સાફ થાય છે.

કાર્ડબોર્ડ અથવા સાખા Fibre ની બનાવેલી ચીજો ઉપલી રીતે સાફ કરવી, ફ્રેન્ચ પૉલીશ લગાડવાથી પણ સોજી દીશે છે, પેપરમાશે Papier Mache કાગળની ચીજો સાફ કરવા ઓલીવ ઓઇલ ને ઘઊંના આટાનો પેસ્ટ ઘસડીને વલગાડયા પછી સોજા કપડાંએ નુછી રેશમી કટકાએ પૉલીશ કરવો.

૧૦૪–નકલ કરવાના કાગળ ત્રેસીગ પેપર Tracing paper બનાવવા માટે સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઈન એક ઔંસ અને તેટલાં વજનનુ કેનેડા બાલસમ Canada Balsum ભેળી ધીમા અંગાર પર ગરમ કરીને નરમ પીછી વડે ઝીણા કાગળ Tissue paper ની એક બાજુ લગાડી સુકાય ને કોઇ પણ તરાહ ચીતારી લેવા અથવા લખેલું ઉતારવા સારૂ વપરાશે.

કાળાં કાગળો કાર્બન પેપર Carbon Paper તૈયાર પણ આવે છે જેને બે સાદા કાગળની વચ્ચે મુકીને લખવાથી ઉપર મુજબનું નીચેના કાગળ પર લખેલું વંચાશે. બે ત્રણને ગાલે તેવા કાગળો મુકવાથી તેટલાં કાગળો પર એક્કી વખતે લખેલી નકલ ઉતારી શકાય છે.

નોટ ખરી ખોટી પારખવી.

૧૦૫–ખરી નોટ ઉપર સાયેનાઇડ ઓફ પૉટેશ પાણીમાં પીગળાવી પીછી વડે લગાડવાથી જેવીને તેવીજ રહે છે, છાપીને નકલ

ફીચેલી ઉપલી મેળવણી લગાડવાથી સાદું કાગળ થઇ બધું છાપેલું ઉડી જશે એ ચીજ ઝેરી છે માટે સંભાળી વાપરવી. બંધે બાજુ જીભ લગાડયાથી નોટમાંની વોટર માર્ક Water mark ખરી હશે તો ઉજરડાંમાં દીશે છે, ખોટીની તે મુજબ દીશતી નથી.

ટાઇપ રાઇટર.

૧૦૬—**ટાઈપ રાઇટર** ચાલુ વપરાતો હોય તો તેમાં અવાર નવાર તેલ બધા સાંધા, સ્ક્રુ વીગેરેમાં નાખવાથી કટણ થતો નથી; વપરાતો નહિ હોય ત્યારે સહેજ વેસલીન લગાડી રાખવાથી કીટ તે પર ચઢશે નહિ.

બે હાથે પ્યાનો વજાડવાની રીતે આદત પાડયાથી ઝડપે લખાય છે. સ્લેટનું રોલર હોય તો તે પર એક સોજું કાગળનું પડ વિંટાળી રાખવું જેથી અક્ષરો ઠોકાઇ ને સ્લેટ પર ખાડા પડતા અટકે છે.

ઉપલાં નકલ કરવાના કાગળો દરેકનાં પડમાં લખતી વખતે મુકવાથી જોઈએ તેટલી કોપીઓ સામટી એકી વખતે ઉતારી શકાશે.

રીબનને લગાડવાની શાહી બનાવવા કાળો રંગ Aniline black પા ઔંસ ને દારૂના અર્ક સાત ઔંસમાં પીગળાવી, તેટલાજ વજનનું ઘટ ગ્લીસરીન ભેળીને રીબનને ટેબલ પર સરખી પાથરી ને દાંતના બ્રશ વડે એક સરખી પચાવ્યા પછી સુકાય ને વાપરવી.

કાગળ, ચોપડીમાં ઊધઈ થતી અટકાવવી.

૧૦૭—કાગળ અથવા ચોપડીની કબાટમાં નીચલી કોઇબી ચીજો નાખવાથી ઊધઇ લાગશે નહિં તંબાકુ, કાળાં મરી, કપુર, નેફ્થલીનના બોલ, ઇન્સેકટ દીસ્ટ્રોઇંગ પાઊડર પણ ચોપડીમાં છાંટવા વપરાય છે.

કેરોસીન તેલ, ટરપીનટાઇન અથવા તો લવંદરનું તેલ કઇ પણ કબાટના ફાંદીઆં ઉપર છાંટવું યા તેમાં કપડું બોળીને નુછી નાખવાં.

ફોરમલીન અથવા મેથીલેતેડ સ્પીરીટ પીછી વડે લગાડવાથી ઊંધઈ થશે નહિ તેમજ ફુગ પણ ચોપડીનાં પુઠાંઓ પર એ લગાડયાથી આવતી નથી.

ચોપડીઓ થોડે વખતે તડકે મુકી સાફ કરવી. ચોપડીઓ ગોઠવતી વખતે દરેક બાબતોને લગતી જેવી કે તવારીખ, કવિતા, વાર્તાઓ વિગેરે જુદી જુદી મુકવાથી શોધવા માટે ઝાઝી મહેનત પડતી નથી, સઘળી ભેળીને મુકવી નહિ.

ફુગ અથવા ઊંધઇ થતી અટકાવવા માટે કોઈબી જાતનું સુગંધી તેલ છાટવુ, ફુગ આવેલા ચોપડીનાં ચામડાનાં પુઠાંઓ સાફ કરવા માટે સ્પીરીટ ઓફ વાઇન પીછી વડે પાતલી લગાડવી; લવંદરનું તેલ લગાડવાથી પણ ફુગ નીકળે છે. ડાઘો કાઢવા કાગળમાં જુવો.

ચામડાંનાં પુઠાં સાફ કરવા માટે બે ભાગ પાણી અને એક ભાગ ઇંડાંની સફેદી ભેળી વાપરવું. બીજી રીતો માટે ચામડાંમાં જુવો.

કાગળની બનાવટ, હલકાં સારૂ જુનાં કપડાંની ચીંદીઓ વપરાય છે, ઘણાં સોજાં બનાવવા સોજું લીનનનું કપડું વાપરે છે.

રાગો તથા ગાયન.

૧૦૮–જુદા જુદા રાગો વજાડવાના યા ગાયનમાંથી કેટલીક મનપસંદ લીટીઓ (લાઇન) ચુંટી કાઢી જાત જાતની એકઠી કરી સામટી ગોઠવીને પાછો એક નવો ને મનપસંદ રાગ આપણે બનાવી શકીએ છીએ. ઇંગ્રેજીમાં તેવા ઘણાક રાગોને ચુંટીને સામટો એક કીધેલો આવે છે જેને Melodious Melodies અને બીજા કેટલાંક તેવાં નામો આપે છે. ઇગ્રેજી મ્યુઝીક હાથે લખતાં આવડતું હોય તો તેની સાદી લીટીવાલી ચોપડી લઇ તેવા પસંદ પડતા રાગોમાંથી ગમે એટલું ચુંટી કાઢી સાંમતું લખી લઇને વજાડવું.

વાજીંત્રોની સંભાળ.

૧૦૯–પ્યાનો Piano સંભાળથી રાખવો, ઘણી હવા સરદી લાગવા નહિ દેવી, વગાડવાની (નોટસ) ઉપર ફ્લેનલના કપડાંની તેના માપની પટીએ હમેશા ઢાંકી રાખવી, સરદી ને ભીનાશને લીધે કોઈ વખત નોટસ વાગતી નથી તે વખતે જરા દુરથી સગડીનો સહેજ તાપ લગાડવો. કળી ચુનાનો એક નાનો ગાંગડો મોટા બાકસ અથવા મોટી કોથળીમાં ભરીને પ્યાનાની અંદર સંભાળીને મુકવો જે ભીનાશ ચુશી લઇ ચુનો ખીલીને છુટો આટા જેવો થઇ જાય ને બદલવો; ગરમી આપવા માટે ઇલેક્ટ્રીક લાઇટનો બલ્બ સળગાવીને અંદર કોઈ કોઇ વખતે મુકવો.

બેથી ત્રણ મહિનાને સુમારે ટયુન Tune કરાવી સારા ઓર્ડરમાં રાખવો. કોઇ વખત ઊપર ઢેઢળથી ખોલી સાફ કરવાથી ઊંધાઇ થતી નથી.

નેફ્થલીનના બોલ અથવા કપુર મુકવાથી ઉંધઇ લાગશે નહિ, ટરપીનટાઇન ને બેન્ઝોલાઇન ભેળીને પીચકારી વડે અંદર છાંટવું.

તારો કીટાયલા કપડાં વડે લુછવા, દરિયાની નજદીક હોય તો તેપર જલદી કાટ ચઢે છે.

નોટસ ઉપરનું હાથીદાંત પીળું થયલું સાફ કરવા ફ્લેનલના ટુકડા પર થોડી સ્પીરીટ કે કોલોન વૉટર નાંખીને ઘસવું અથવા તો લીંબુનો રસ ને કળી ચુનો કપડાં પર થોડો લઇને ઘસવાથી સફેદ થશે. હાથીદાંતમાંથી બીજું મળશે.

પેડલ Pedal પગે દાબતાં ઘસાતાં હોય તો તેલને બદલે કાળી નરમ સુખડ પેને બાજુએ ઘસવાથી સહેલાં થશે

ઘણી જુની પ્યાનાની સકલાત Felt તારો સાથ ચાલુ અઢડતાં દબાઇ ગયલી ને જાડી પીન અથવા સુઇઆ વડે પાછી રૂવાંટી ઉભી કીધાથી પ્યાનાનો અવાજ સુધારી શકાય છે, પણ આખું ચોકઠું બહાર કાઢતાં આવડે તેનાથી થઇ શકશે.

લાકડાંને પૅાલીશ કરવા બેલ તેલ, ટરપીનટાઈન ને સરકો ત્રણે સરખાં વજનનું ભેળી નરમ કપડાંએ લગાડી શેમોઆ લેધરે લુછી નાંખવી, એ મુજબ વાયોલીનને પણ પૅાલીશ કરી શકાય છે.

વાયોલીનમાં ઉધઇ લાગેલી કાઢવા હાઇડ્રોજન પરઓકસાઇડ Hydrogen Peroxide નામની દવા પીચકારી વડે નાંખવી, ઉધઇ લાગવાથી પડેલા બારીક છેદ પુરવા પાતલો સરસ લઇ તેમા બારીક લાકડાનો વહેર ભેળી વાપરવો, પૅાલીશ કરવા પેરેફીન ઓઇલ રેશમી કપડાંપર લઇ બધે લગાડવું.

અંદરથી કચરો કાઢવા નાની પીછી લેવી અથવા થોડા ચોખા નાખી હલાવ્યાથી ધુળ કચરો તેને વળગે ને કાઢી લેવા.

મેલી લાકડી વાયોલીન વજાડવાની ધોવી, સાબુ કે ટંકણખારનું પાણી છાલકાં વાસણમાં રેડી તેમાં બોળી રાખવાથી તારો પરનો ચીકાશ નીકળ્યા પછી ચોખા પાણીમા ધોઈ નાખવી; વજાડતી વખતે તારો લીસા રાખવા માટે રાજમનો ટુકડો તે પર ઘસવો.

તારવાલા વાજીત્રો હંમેશા ગરમ કપડામાં રાખવાં.

ઘોલનો અવાજ બરોબર નહિ નીકળે તો તાપ આગળ મુકવાથી ચામડું ટાઈટ થઇ અવાજ સુધરશે.

પ્રકરણ ૧૫.

ચામડાંની ચીજો સાફ તથા પૅાલીશ કરવી, જાત જાતના બુટો તથા રબર વિષે.

૧૧૦-ચામડાંની ચીજો જેવી કે ઘોડાનું હારનેસ, પટા વિગેરે નરમ રાખવા સારૂ ઓલીવ ઓઇલ, મીઠું તેલ અથવા નીત્સ ફુત ઓઇલ Neats Foot Oil તઇયાર બનાવેલુ આવે છે, એમાંનું કાંઇબી લગાડવાથી ચામડું નરમ થઈ લાંબો વખત ટકશે, અને તે પર ચળકાટ આવી સોજુ દીશે છે. સરકો એક ભાગ ને બેલ તેલ બે ભાગ ભેળી લગાડવું.

ચીરા પડેલું ચામડું ગ્લીસરીનથી સરખું થશે, બુટ પૅાલીશ કરવાને બ્લેકીંગનો થોડો કટકો વાટી તેની ભુકી દુધ સાથે ભેળી બ્રશે લગાડવાથી ચીરા પડતા અટકશે.

સાધારણ ચામડાંને માટે ગુંદરનું પાણી સાથે તેટલાંજ વજનની ઈંડાંની સફેદી ભેળી વાપરવી, અથવા ગરમ પાણી ને એમોનીઆ લેવો.

મોરોક્કો લેધર ઉપર ખાલીજ ઇંડાની સફેદી અમઠી યા કફ ચઢાવીને સ્પંજ વડે લગાડવી અથવા સરકો ને બેલતેલ ભેળીને વાપરવું. ચીકાશના ડાઘા પણ ઉપલી રીતે સફેદી લગાડી તડકે મુકયાથી નીકળે છે.

કડક **થયલું ચામડું** ગ્રે લાઇમ Grey lime એક જાતનો ચુનો પાણીમા ભેળીને બે ત્રણ વખત કપડાં વડે લગાડવો, અથવા એરંડીનુ તેલ ગરમ કરી કપડાએ પચાવીને તડકે સુકાવાથી નરમ થઇ તેનો વાસ પણ નીકળી જશે. પટા ચામડાંના કડક થયલા સાબુનાં પાણીમાં એક કલાક ભીનવી રાખ્યા પછી ટાંગી રાખી સુકવવા તે પર કોઇબી જાતની પોલીશ લગાડવાથી સોજા થશે.

કોથળો BAG **ચામડાંના ખરાબ થયલાં** હોય તો સાબુનાં પાણીએ ધોઇ કોઇબી જાતનાં તેલમા ફ્લેનલ બોળી તે પર ખુબ પચાવ્યા પછી તદ્દનજ સુકાઈ જાય ને બુટની પોલીશના બે ત્રણ હાથ માર્યાથી નવો જેવો લાગશે અથવા ઉપલી કોઠબી પોલીશ લગાડવી. કાળાં ચામડાંને દુધ ને મીઠું તેલ સરખા વજનનું ભેળી લગાડીને સુકાય કે શેમોઆ લેધરે લુછવાથી ચળકશે.

ચામડું વોટર પ્રુફ પાણી પચે નહિ તેવુ બનાવવા નીચલી કોઇ પણ ચીજો વાપરવી એરંડીઊં લગાડવું, અથવા તો બેલ તેલ થોડું તેમા પીળું મીણ તથા રાજમ એક સરખા વજનનું લઇ ને તેથી બેવડા વજનની બકરાંની ચરબી સર્વે ભેળી ચુહલા ઉપર તવાય ને ગરમ ગરમ ઘસીને પચાવવું, એક ભાગ ચરબી ને સાત ભાગ નીત્સફુટ ઓઇલ લેવું.

ઇડીઆ રબરના ઝીણા ટુકડા કરી કાદવનાં વાસણમાં મીણબત્તી બનાવવાની ચરબીને ચુહલે તાવી રબર ભેળી પીગળ્યા પછી વાપરવું.

ચામડાંની લાઇનીંગનો સામાન પણ પાછલ આપેલી કોઈબી રીતે સાફ થઇ શકે છે; છાશમા કપડું બોળીને ચામડાને લગાડવા પછી સોજા પાણીનાં કપડાં વડે લુછી નાખવાથી લાઇનીગ સોજી થશે.

સરકો એક ભાગ ને બેલ તેલ બે ભાગ ઘુંટી ઘટ પેસ્ટ જેવું બનાવી લગાડવું.

ચીકાશના ડાઘો પર કલોરોફોર્મ, નવસાગર અથવા તો દારૂનો અર્ક કઇબી સફેદ ફ્લેનલ વડે લગાડવું. સ્પીરીટ ઓફ વાઇન પણ લગાડવાથી કોઇબી જાતના ડાઘો નીકળશે.

ચાક અથવા મેગનીશીઆની ભુકી દારૂના અર્કમાં ભેળી ઘટ બનાવી તે પર લગાડીને સુકાયા પછી બ્રશે ઘસી કાઢયાથી પણ ચીકાશના ડાઘો જાય છે બેનઝોલાઇન સ્પંજ વડે લગાડયાથી ચામડાં પરનો ચીકાશ નીકળશે. આતશથી દુર રહેવું.

પીળાં ચામડાં પરના ડાઘો માટે વેસલીન લગાડવું અથવા વોશીગ સોડા દુધમાં પીગળાવી વાપરવો; કેળાંની છાલનો અંદરનો ભાગ ઘસવાથી પણ ડાઘો નીકળશે.

ફુગ ચામડાં પરની વેસલીન ફ્લેનલ વડે લગાડી ખુલ્લી હવાને તડકામાં મુકવું અથવા પાયરો ગ્લસરીન એસીડ Pyroglycerine Aoid લઇને ઘસવી.

ચામડું ઉંદર કરડી ખાતા અટકાવવા સારૂ ઓલીવ ઓઇલ બે ભાગમાં મોરથુથુ એક ભાગ મેળવીને લગાડવાથી એ ઝેરી ચીજ આગળ ઉંદર આવતો નથી.

સફેદ ચળકટાં ચામડામાં ફાટ પુરવા ખાંડ રતલ પા, ગુંદર અર્ધો ઔંસ ને સફેદો રતલ અર્ધો લેવો; ખાંડમાં ગુંદર પીગળ્યા પછી તેમાં સફેદો મેળવી વાપરવું.

ચામડું વળગાડવું ગરમ પાણીમાં જવના આટાની લાહી બનાવી તેમાં સહેજ પાંતળો ગરમ સરસ ભેળવો: એ મેળવણીથી ટેબલ ઉપરનાં ચામડાં સારી રીતે વળગશે.

ચામડું છુટું પાડવું લેખંડ ને વળગેલું હશે તો કોસ્ટીક સોડા ને પાણીમા ઉકાળી તેમાં બોળવું અથવા લગાડવાથી ચામડુ નરમ થઇ નીકળી જાય છે. બીજી વળગાડવાની રીતો પાછલ આપેલી છે.

ઘડી વાળેલું ચામડું વળગી જતું અટકાવવા ગરમ પાણીમાં વોશીંગ સોડા ભેળીને ધોઇ ઇંડાંની સફેદીએ પૉલીશ કરવું.

ચામડું ટકાઉ કરવા એક પાઈંટ નેફ્થામાં એક ઔંસ સુકું કડણ પેરેફીન સાથ થોડા ટીપાં મીઠું તેલ ભેળી બુટની ઊપર તેમજ તળીઆંમાં લગાડવું.

ચામડાંની ફ્લાસ્ક કાચની સીસીઓ મુકવાની તેમાંની ચીજ ઢોલાઇ જવાથી કેટલી વખત સીસી વળગી જાય છે તેને તડકુ યા તાપ સહેજ લગાડવાથી છુટી પડશે.

ચામડું કડક બનાવવા માટે સ્પીરીટમાં સફેદ લાખને પીગળાવી લગાડવી.

ચામડું નરમ રાખવા માટે હંમેશાં તેને કોઇબી જાતનું તેલ લગાડવું જેવું કે, ઓલીવ ઓઇલ, એરંડીઉ, બેલતેલ, ગ્લીસરીન વીગેરે. એ રીતે જલદી તતડીને ફાટતું નથી.

ચામડું ચુંચું અવાજ કરતું હોય તો ગરમ પાણીમાં ભીનવ્યાથી બંધ થશે, તેલ લગાડવાથી વધુ અવાજ નીકળે છે. બુટનાં તળીઆમાં એકુ નાની ટેકસ ઠોકવાથી પણ અવાજ બંધ થાય છે પણ પગમાં ભોકાય નહિ તેની સંભાળ લેવી.

૧૧૧–પૉલીશ કાળાં ચામડાંને કરવા ઈંડા બેની દાળ, સફેદી એક ઇંડાની, સ્પીરીટ ઓફ વાઇન એક મોટો ચમચો, ખાંડ એક ચમચી, સર્વેને ભેળી તેમાં કોઇ પણ જાતની કાળા રંગની ભુકી મેળવી ઘટ પેસ્ટ જેવું બનાવીને કાળાં ચામડાંના પટા, કોથળા, પોર્ટફોલીઓ વિગેરે ચીજો માટે એ વાપરવો. સરકામાં સરસ ચુહલા

ઉપર પીગળાવી તેમાં થોડું આઇસીંગ્લાસ મેળવીને પૉલીશ કરવા વાપરવું.

પૉલીશ કરવા સરકો ને પાણી વડે ચામડાંને ધોઈને પછી ઇંડાની સફેદીમાં થોડું ટરપીનટાઇન ભેળીને લગાડવું.

હારનેસનો પેસ્ટ બનાવવા કાળી રાજમ મધપુડાનું મીણ એક સરખાં વજનનું તાવીને તેમાં થોડી કાળા રંગની ભુકી ભેળી ચુહલે બધું મેળવ્યા પછી ઠંડું પડે ને તેમાં ખપ જોગું સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઈન નાંખી નરમ કપડાં વડે પૉલીશ કરવા લેવું.

ચોપડીનાં કાળાં પુંઠાંને ચળકટાં કરવા એક ચમચો મીઠું તેલ અને બે ચમચા કાળી શાહી ભેળી સ્પંજે લગાડી સુકાવા દેવી, અથવા ગોળ સરકો ને કાળી ભુકી Ivory Black ભેળી વાપરવી.

પીળાં ચામડાંના પેસ્ટ સારૂ મધપુડાનું મીણ અર્ધો ઔંસ ખળખળતાં પાણીના વાસણમાં મુકીને તવાયા પછી તેટલાંજ વજનનું ઓલીવ ઓઇલ ને ચરબી નાંખવી.

ટરપીનટાઇન ને લવંદરનું તેલ બબે ચમચી સર્વે સાથે મેળવ્યા પછી ઠંડું થઇ ઘટ થાયને પછી વાપરવું.

કાળાં ચામડાંના પેસ્ટ માટે ઓલીવ ઓઇલમાં ગોળ, કાળી ભુકી ને મોરથુથુનું તેલ થોડું મેળવી ઘટ બનાવવું.

પીળુ ચામડું તદ્દન ખરાબ થયલું કાળું કરવું પાણીમાં એમોનીઆ નાખી સ્પંજ વડે તે ઉપર લગાડીને ઉપરથી કાળી શાહી લગાડવી, સુકાયા પછી છેહલે કોઈ પણ જાતની કાળી બુટની પૉલીશે સાફ કીધાથી ચામડું હંમેશનું કાળુ રહેશે. ઈંડાંની સફેદીમાં કાળી શાહી ભેળી લગાડી નુછવું.

વોશીંગ સોડા પાણીમાં ગરમ કરીને લગાડવાથી ઘેરો રંગ થશે.

પીળો રંગ કરવા માટે દુધમાં એમોનીઆ ભેળી વાપરવો, ખપ પડે તો બે ત્રણ વખત લગાડવો અથવા તો કેસર પાણીમાં થોડા કલાક ભીનવીને રંગ ઓગળે ને તે પાણી વાપરવું, જોઇએ તો પટેટાની છાલ ઘસવી.

કાળાં ચળકટાં ચામડાં પેટંટ લેધરના નવા બુટ પહેરવા આગમચ સહેજ તાપ આગળ ધરવાથી નરમ થઇ લાંબો વખત ટકશે.

સાલીડ તેલ ને મીણ સરખા વજનનું ચુહલે તાવી ઠંડુ પડે ને તેના સામતા વજનનું ટરપીનટાઇન ભેળી વાપરવું.

પેટંટ લેધર સાફ કરવા સાધારણ મીઠું તેલ અથવા ઓલીવ ઓઇલ લેવુ, દુધમાં સ્પંજ બોળીને લગાડવું વેસલીન કે માખણથી પણ નરમ થશે, સફેદ ક્રીમ સાથ બેલ તેલ ભેળી વાપરવું. ઘસા પડેલા કાઢવા કાળી શાહીને ઓલીવ ઓઇલમાં ભેળી લગાડવી. ચીરાપર સહેજ પેટ્રોલ લગાડવું.

કાળાં કીડનાં ચામડાં માટે ઇડાંની સફેદી પાણી સાથે મેળવી વાપરવી. ઘણાં ખરાબ થયલાં હોય તો કાળી શાહી ને ઓલીવ ઓઈલ લગાડવાથી સોજાં થાય છે

પેરેફીન અથવા કેરોસીન તેલથી પણ ચામડું નરમ રહેશે, સુકાયા પછી પણ કડક થશે નહિ.

લેધર કલોથ ઘણુ જુનું ઝાંખું પડેલુ નીચલી રીતે સોજું થશે, એલ તેલ થોડુંક લઇ તેમાં થોડાં ટીપાં ટરપીનટાઈનનું તેલ નાંખી ચુહલે ઉકાળી પીછી વડે ગરમ ગરમ જુના ચામડાં પર લગાડી સુકાયા પછી બે દિવસ રહીને મેથીલેટેડ સ્પીરીટમાં થોડું ઇડીઆ રબર પીગળાવી ઘટ પેસ્ટ જેવું થાય ને ઉપલાં ચામડાં પર લગાડી બીજા બે દિવસ સુકાવ્યાથી તે નવાં જેવું થશે, અને વોટરપ્રુફ પણ બનશે.

ઇડાંની સફેદી એક ને દાળ એનો ઘટ કફ ચઢાવી તેમાં જીન દારૂ એક મોટો ચમચો ખાંડ એક ચમચી ને કાળી ભુકી Ivory Black ભેળી સર્વે સાથે વાપરવું.

પૉલીશ સુકાઇને કઠણ થયલી હોય તો ટરપીનટાઇન, સરકો અથવા થોડુંક દુધ કઇ પણ નાખવાથી નરમ થઇ વપરાશે.

બુટને પૉલીશ કે સાફ કરવા માટે બ્રશને બદલે જાડા ગાલીચાનો નાનો ટુકડો લાકડાંની જાડી પટી પર વિંટાળી અથવા વળગાડીને વાપરી શકાય છે. મખમલ કે સકલાત વડે લુછવાથી ચળકશે, અથવા તેમાં રૂ ભરી ઝીણો તકીઓ કરી પૉલીશ કરવા વાપરવો.

જાત જાતનાં બુટો.

૧૧૨–બુટ નવાં પડી રહેતાં ચામડુ સુકાઇને કઠણ થઇ જતું અટકાવવા માટે કોઇબી જાતનો ચીકાશ લગાડયાથી નરમ રહેશે, પહેરવા આગમચ ક્રીમ લગાડવાથી ચામડું ટકશે.

શુનો ઘાટ સરખો રાખવા લોખંડની નરમ પટી યા વ્હેલ બોન Whale Bone બુટની લંબાઈનું લઇ તેમાં ખોસવાથી પણ ચામડું યા કપડું વળી જતું નથી; કપડાં યા કાગળના ડુચા અથવા રૂ બુટના આગલા ભાગમાં સરખા દાબીને ખોસ્યાથી પણ કોઈબી બુટનો ઘાટ સરખો રહે છે. લાંબાં વળી જતાં અટકાવવા રૂ ખોશવો.

ઢીલાં પડી પગમાંથી નીકળી જાય તો ચામડાનુ માહજમ (સુખતળી) અંદરની બાજુ તળીઆમાં મુકવું અથવા તો જાડું કાગળ કાર્ડ બોર્ડ તળીઆના ઘાટનું કાપી વાપરવું, અંદરની સફેદ લાઈનીંગ મેલી થાય માટે સાદુ કાગળ તળીઆંમાં મુકી પહેરવા.

શુ ઢીલાં પડી પાછલો ભાગ પગમાંથી સરી જયા કરે તો નાનો મખમલનો અથવા નરમ સકલાતનાં કપડાનો ટુકડો એડીની ઉપર પાછલા ભાગમા અંદરથી વળગાવી યા સીવી લીધાથી મોજાંને તે વળગી રહી પગમાથી સરી જતાં અટકે છે, સુકો સાબુ ઘસીને લગાડવાથી પણ પગમાંથી સરશે નહિં.

બુટ ટાઇટ પડવાથી પગ દબાતો યા ઘસતો હોય તો કાળો રેશમી કટકો મુકવાથી નરમ રહી પગ દુખશે નહિં. ટાઇટ બુટ કોઈ વખત ચુલ્હા પાસ ધરવાથી ઢીલાં થાય છે, એડી આગળનો ભાગ ટાઇટ ને કડણ લાગે તો સુકો સાબુ ઘસવાથી નરમ થાય છે, અથવા જ્યાંથી દબાતા હોય ત્યાં ગરમ પાણીમાં કપડું બોળી મુકવાથી ચામડું નરમ થઇ છુટશે. પાઊડર છાંટ્યાથી ટાઇટ આખાં બુટ સહેલાઇથી ચઢશે.

બુટ નવાંનાં તળીઆં અથવા જુનાંને પાછી સોલ મારેલાં ટકાઉ બનાવવા વાપરવા આગમચ બેલ તેલમાં બોળી રાખી સુકાય ને પહેરવા. કોપાલ વારનીશના બે ત્રણ હાથ મારવા. અથવા તો સાધારણ ટાર Coaltar પીંછી વડે તળીઆં પર લગાડી તાપ આગલ સુકાયા પછી એ રીતે બે ત્રણ વખત લગાડવુ.

બુટની ચાલુ બે જોડી ફેરફાર પહેરેલી વધુ ટકશે.

નવાં લીસાં તળીઆંને નાની કાણુસ વડે સહેજ ખરબચડા કીધાથી પગ સરી જતો નથી.

આઇસ પરથી સરી જતાં અટકાવવા બેનઝાઇન ને ઘટ ટરપીનટાઇન એક એક ભાગને રાજમ તથા દારૂનો અર્ક ચાર ભાગ બાટલીમા ભરી ગરમ જગ્યામાં રાખી પીગળેને તળીઆંમાં બે ત્રણ વખત લગાડવું, એર ડીઊ પણ લગાડે છે.

બુટ વરસાદના દિવસમાં ભીનાયલાં હંમેશા તળીઆં ઉપર રાખી ઉલટાં મુકવાથી જલદી સુકાય છે, ઘણા તાપ આગળ એકદમ રાખવાથી સુકાયા પછી ચામડું કડક થઇ જશે.

રેતી ઝીણા પથરા યા થુલું ગરમ કરી ભીનાયલાં બુટમાં ભરવાથી ભીનાશ ચુશી લેશે, એક વખતમાં સુકાય નહિ તો ફરીથી ભરી મુકવા, કાગળના દુચા પણ બોસવાથી ભીનાશ ચુશે છે.

નાનાં બચ્ચાંનાં ભીનાં બુટ સુકાઇ ને કડણ થયલા પર ગ્લીસરીન લગાડવું.

કાદવના ડાઘ ભીનાં કપડાં વડે લુછતાં પણ નીકળે નહિં તો તે પર કાચો પટેટો કાપીને ઘસવો, વેસલીન લગાડવાથી ભીનાયલાં તથા કાદવથી ખરદાયલાં બુટ સોજાં થાય છે.

દરીઆનાં પાણીના ડાઘો કાઢવા માટે દુધ ગરમ કરી તેમાં થોડો સોડા ખાર પીગળાવી કપડાં વડે ઘસીને લુછી સુકાયા પછી સાધારણ પૉલીશ લગાડી સાફ કરવાં.

બુટ સફેદ બકસ્કીન અથવા કીડનાં સાફ કરવા ઉપર સુકો અથવા પાણી સાથ ચાક કે બ્લેંકો Blanco આવે છે તે વાપરવો. પાઇપક્લે Pipe clay નામની સફેદ મટોડી સુકી ઘસવી અથવા તો દુધમાં ભેળી લગાડવી, બચ્ચાના સફેદ બુટ એ મુજબ સાફ કીધાથી કેડ ઉપર લેતાં સામાનાં કપડાંને સફેદ રંગ કે ચુનો લગતો નથી.

સફેદ કીડનાં ઘણા ખરાબ થયલાં બુટને પીળો રંગ આપવા ઓલીવ ઓઈલ ત્રણ ચમચામાં કેસરનો અર્ક દસ ટીપાં ભેળીને ફ્લેનલનાં કપડાંએ લગાડી સુકાયા પછી જોઇએ તો બીજો હાથ મારવો, એ રીતે સોજો બ્રાઉન રંગ દીશે છે.

રેશમી બુટને રંગવાં હોય તો કોઈ પણ રંગમાં સ્પંજ અથવા દાંતનો નરમ બ્રશ બોળી લગાડીને સુકાયા પછી ઘેરો ખુલ્લો પસંદ પડે તે મુજબ બીજો હાથ લગાડવો.

બુટ સાટીનનાં સફેદ અથવા ખુલ્લાં રંગનાં મેલાં થયલાં ઉપર સુકો પાંઊનો ગર ઘસવો અથવા તો ફ્લેનલના ટુકડાને સ્પીરીટ ઓફ વાઇનમાં બોળી સાટીનના કપડાંના સલ મુજબ સંભાળી ઘસવાથી ડાઘો નીકળી સાફ થાય છે, ફ્લેનલ ખરાબ થાય ને સોજો કટકો લેવો. બ્લુ રંગનાં કાગળમાં વીટાળીને રાખવાથી સોજાં રહેશે.

બુટ સફેદ કંતાનનાં મેલાં થયલાં ઘટ સાબુનું ફીણ ઘસીને દાંતનાં બ્રશે લગાડી સોજું પાણી લઇ બ્રશે સાફ કરી ટાંગીને સુકાયા પછી પાઇપકલે પાણીમા મેળવી કપડાં વડે બુટ પર લગાડી સુકાયને હાથે સંભાળથી પખોડવાં.

સફેદ સુએદનાં બુટ પરના ડાઘો ઓટમીલ Oat Meal ઘસવાથી જાય છે.

કાળા સુએદનાં બુટ ઉપર એમરી પેપર અથવા સેન્ડ પેપર પૉલીશનું કાગળ ઘસવાથી સાફ થાય છે અને રૂવાંટી દબાઈ ગયલી પણ ઉઠશે.

પટા સુએદનાં ઉપલી રીતે સોજા થાય છે અથવા તો ફ્લેનલનાં કપડા ઉપર થુલું અથવા લાકડાંનો વહેર નાંખી ઘસવો.

બુટની લેસ તથા બટન.

૧૧૩—**લેસના છેડા** ઉપરથી પીત્તળની સળી નીકળી ગઇ હોય તો ઘટ સરસ યા ગુદરમાં તે છેડો બોળી ને બહાર કાઢી લગભગ સુકાવા આવે ને હાથે દાબવાથી પાતળો અણીવાળો કડણ થશે, જે હોલમાં સહેલાઇથી પોઇ શકાય છે, લાખ તાવી ને છેડા પર દાબી અણી કરવી.

લેસ છુટી નહિં જાય તેમ બાંધવી ડબલ છેડાનો છેલ્લો ગાંઠ બો બાંધવાની રીત મુજબ કરીને ખેંચીને ટાઇટ કરવા આગમચ જમણા હાથમાનો છેડો Loop નીચેથી પાછો ગાડમાં નાંખી બહાર કાઢવા પછી બને હાથના છેડા ખેચી ટાઇટ કરવા, છોડતી વખતે જમણા હાથમાંની દોરીનો છેડો ખેચવાથી સહેલાઈથી પાછી છુટી જશે.

બટનો લાંબા બુટનાં ટાકેલાં તુટી જયા કરે તો દરેક બટનની જગ્યાપર નાનાં કાણાં પાડી તેમાં બતનની કડીઓ પોઈ લાંબી દોરી દરેકમાંથી પસાર કરી ઉપર ગાંઠ વાલવાથી બટનો મજબુત રહે છે.

રબરની ચીજો વિષે.

૧૧૪–રબર ગાડી યા મોટરનાં વપરાસમાં નહિ આવતાં હોય તો તેપર પાણી રેડવાથી નરમ રહેછે તદ્દન સુકાં થવાથી કડક થઈને ચીરા પડશે. બે ભાગ પાણી એક ભાગ એમોનીઆ ભેળી લગાડવાથી નરમ થશે.

રબરની કોથલી ગરમ પાણી નાખી શેકવા જોઇએ તે વખતેજ પાણી રેડવું, એકદમ ખળખળતું લેવું નહિ. પાછી ખાલી કરી તેમાં સેહેજ હવાએ ફુગાવીને બુચ મારવાથી વળગી જશે નહિ.

શેકની જુની કોથલી ચીરા પડેલી પાણી ભરી નહી શકાય તો તેમાં ગરમ રાખ કે નીમક ભરીને તે પાછી શેક કરવા વાપરવી.

આઇસ બેગ રબરની પણ વપરાતી નહી હોય ત્યારે તદન સુકી કરી તેમા થોડોક પાઉડર છાંટીને રાખવો અથવા તો ઘણું ઝીણું મલમલનું કપડું તેના પડમાં મુકવાથી સરખી રહે છે વળગી જવાથી જલદી ફાટી જશે.

ગ્લવ્સ રબરના ડૉકટરો ઓપરેશન કરતી વખતે હાથમા પહેરે છે તે કામ ખલાસ થવે કાર્બોલીક એસીડનાં પાણીમાં ધોવાથી કંઇ પણ જંતુ અથવા ખરાબ ચીજ લાગેલી સાફ થાય ને ઉલટા કરી સુકાયા પછી ઉચા કરતી વખતે તેમા થોડો સાદો અથવા બોરીક પાઊડર દરેક આંગળીઓમાં જાય તેમ નાખવાથી રબર વળગતું નથી, કાર્બોલીક એસીડને બદલે જોઇએ તો મેથીલેતેડ સ્પીરીટે ધોવા વાપરવી.

તૈયાર ટેપ આવે છે તે અંદરની બાજુમાં ફાટેલાં વળગાવા લેવી.

ઘસાયલાં ગ્લવ્સ કોઈબી જગાપરથી લાગે તો ઉંધાં કરી પહેરવાથી ડાબો જમણો હાથ ફેરફાર થશે જેથી ઘસાયલો ભાગ વધુ ફાટતો અટકશે.

નવાં ગ્લવ્સમાં કાણું સોધી કાઢવા ફુંક મારી હવા ભરીને ઉપરથી બંધ પકડી પાણીમાં દુબાડવાથી ઉપર તર્યા કરશે, કાણું હશે તો તેમાંથી પાણી ભરાવા માંડે છે.

રબરનાં બુટ Goloshes વરસાદ તથા બરફમાં સાધારણ બુટની ઉપર પહેરવાના આવે છે તે ખરાબ થઇ ગયલાં સાફ કરવા પાણીમાં એમોનીઆનાં થોડાં ટીપાં નાખવાં, કેરોસીન તેલ લગાડવાથી સાધારણ રબરના ડાઘ નીકળે છે પછી પાણીએ ધોવું.

રબરને કાપવા માટે છરીની ધાર ઉપર પાણી વાર વાર નાખવાથી સહેલાઈથા કપાય છે. વળગાડવા છેડેથી કાપી સહેજ ગરમ કરી દાબવું.

રબર તણાઇ ગયલું સુકું થઈ તેમાં વળવા અથવા ખેંચાવાની શકતી Elasticity જતી રહેલી હોય તો એમોનીઓનું પાણી એક ભાગ ને સાદુ પાણી બે ભાગ ભેળી રબરને તેમાં બોળીને જ્યાં સુધી નરમાસ આવી પાછું વાળી શકાય ત્યાં સુધી રાખવું.

રબર કડકને નરમ કરવા ફટકડીનાં પાણીમા બોળવું.

મોટરનાં જુનાં ટાયરને કાપીને બુટનાં તળીઆંમા સીવાડવાના ઉપયોગમાં લેવાથી રબરની સોલની ગરજ સારે છે, કેનવાસવાળો ભાગ અંદર લઇ રબર બહાર રાખવું.

રબરની નળીઓ દવા તેમજ બીજા ઉપયોગની હમેશા લાંબી ટાંગી રાખવાથી વળી કે દબાઇને ખરાબ થતી નથી. કાર્બોલીક એસીડનાં થોડા ટીપાં પાણીમાં ભેળીને તેમાં નળી બોળીને ટાંગવાથી કડક થશે નહિ. કોઇબી ચીજમાં પોવા પહેલાં પાણીમાં ભીનવવી. પાણી સીપવાની નળીને એમોનીઆનાં પાણીમા બોળવાથી નરમ થશે.

રબરની બોટની Nipple-(નીપલ) બચ્ચાંને દુધ પીવા માટે નવી વાપરવી પહેલાં સુહવે પાણી સાથ ઉકાળવાથી તેનો વાસ નીકળીને નરમ પણ થશે, ચાલુ ટ્ંડાં પાણીમા ભીનવેલી રાખવાથી નરમ રહી બચ્ચાંને સુશતાં મોઢામાં કઠણ લાગતી નથી.

છેદ પાડવા ઘણી પાતલી બાંબુની સળી કે ટુથપીક અધવચેથી ભોકી રબર તણાઇને ઊપસે કે ચાલતી કાટર વડે સળી તથા રબરની ટીચકી કાપવાથી નાનું ત્રણ ખુણાવાલુ કાણું પડશે, જોઇએ તેટલાં પાડવાં. એમાથી દુધ બચ્ચું સુશવાથીજ નીકળશે, આરપાર ભોકીને પાડેલા કાણુમાંથી દુધ અમથુ ઢોળાયા કરશે, તેમજ મોઢામાં એકદમ જશે.

બનાવટી રબર માટે પાણી સરસ, માયફળ, ગ્લીસરીન ને એસેટીક તથા ટેનીક એસીડ જુદાં જુદા પ્રમાણમાં ભેળાય છે, સોડા ખારનું પાણી ને બેનઝાઇન મેળવ્યાથી રબરને મળતી ચીજ બનશે.

પ્રકરણ ૧૬.

સીવવાની ઉપયોગી ચીજો, સંચો, કપડાં, પેત્ચ વર્ક પરચુરણ ભરત કામ, કપડાંનાં ફુલો, છાપ ગુઠવાનું વિગેરે.

૧૧૫-સોય કીટાય નહિં માટે છાંટવાનો પાઊડર પડીકાં અથવા સોયદાંનીમાં નાખવો, ગરમ કપડું અથવા કાળાં કાગળમા બોશવી, કાગળપર બેલ તેલનું વાર્નીશ લગાડીને કાળી શીશાં Graphite ની ભુકી પાતલી છાંટી સુકાયને સોય તેમાં બોસ્યાથી કીટાશે નહિ.

કીટાયલી સાફ કરવી સેન્ડ પેપરે કે જમીન પર નાખી બુટનું તળીયું ઘસવું.

અણી મરડાય કે ટોચાઇ ગયલીને પણ સેન્ડ પેપર અથવા એમરી પેપર યા તો હથીઆર ઘસવાની પત્થરી પર ઘસ્યાથી અણી પાછી સરખી થાય છે. ટુંકી સોય વડે ઝડપથી સીવાશે.

સોયને દોરામાં પોવા કાણું બરોબર નહિ દીશે તો નીચે સફેદ કાગળ યા કપડુ ધરવાથી સહેલાઇથી પોવાય; તેમજ કાળો દોરો ને કાળું કપડું સીવતી વખતે પણ ઊપલી રીત કરવાથી બરોબર દીશે છે.

કાતર હોલ કાપવા માટેનીને વચમાં ધાર આગલ ખાંચો આવે છે જે વડે બરોબર કાપી શકાય છે. સાધારણ કાતરને ધાર કાઢવા લોખંડમાં જોવુ.

અંગોઠી પહેરીને સીવવાની આદત નહિં હોય તેને ઘણું જાડું સીવતી વખતે આગળાંને માપની નાની ટુકી જાડાં ચામડાંની થેલી બેસતી બનાવી પહેરવી. સફેદ કપડુ સીવવા આગમચ હાથો ધોવાથી સોજું રહેશે.

સીવવાના ઉપયોગમાં આવતી દરેક ચીજો તથા કપડાંનાં કાપલા પટીઓ, બટનો હુક વિગેરે સાથે રાખેલું સગવડ ભરેલુ છે. પરચુરણ જાત જાતના કપડાંના ટુકડાઓ મુકવા માટે નેટની થેલી બનાવવાથી જેવી રંગના જોઈએ તે સહેલાઇથી દીશીને કઢાશે.

કપડું બારીક કાપવું નીચે કાગળ મુકીને તે પર દોરાએ ફાંકવુ અથવા ટાંચણીઓ ખોસીને પછી ગમે તે મુજબના કાપ અથવા ઘાટનું કાપવાથી રેશમી યા સુતરાઉ કપડું ખીશી જઇ વાંકુ કપાતું નથી એ રીતે નવા સીખનારાએ પણ કપડાં પર કાપો ગોઠવીને વેતરવા.

બટન ટાંકવા પીત્તલ કે લોખંડના ટાંકતી વખતે બાલનો સુઇઓ Hair pin મથાલે પકડી બટનમાં ટાંકા મારતી વખતે સુઇઆ પર પણ ટાંકાના આંટા સાથે લેતા જવુ, પછી સુઈઓ સેરવી કાઢી બટન સહેજ ઉપર ખેંચીને કપડાં ને બટનની વચ્ચે જે ઢીલા ટાંકા રહે તેને ગોળ ફરતો દોરો થોડોક ટાઇટ વીંટાળવાથી બટન મજબુત ટંકાઇને જલદી તુટશે નહીં.

ગુંઠેલા કોટ તથા બદ્દીઆંન પર મોટાં બટનો ટાકવા નીચલી બાજુએ એક નાનું બટન મોટાની બરોબર હેથે મુકીને બને બટનોનાં છેદમાથી ટાકવા માટે સોય પસાર કરવી, એ રીતે બરોબર ટકાય છે અમથા દોરાના ટાકા મારવાથી ગુંઠેલું કપડું ખેંચાઈને ખરાબ થશે.

બટન લોઢાનાં અથવા હુક ધોવાથી કીટાય નહિ તે સારૂ ટાંકવા આગમચ સોડા ખારના પાણીમાં ઉકાળી કાઢી કપડાંએ ઘસીને નુછયા પછી ટાંકવા જેથી તેપર કીટ ચઢતી નથી અને લોખંડના ડાઘ પડી કપડા ખરાબ થશે નહિ.

ગરમ કપડાંનાં અથવા મોજાના ટુકડાના કવર લોખંડના બટનો પર કરવાથી પણ કપડાંને કાટ લાગતો નથી.

બટન અથવા હુક પહેલાં ટાંકી જઈ બંને છેડા કપડાંના મેળવી અલગે હાથે તેપર અસ્ત્રી ફેરવ્યાથી બટન કે હુકનો છાપ સામી બાજુની કપડાંની પટી ઉપર પડવાથી હોલ કે આઇ હુક માટેની કરવાની બરોબર ઇધાની રહેશે.

હોલ હાથે કરવા આગમચ કાપ્યા પછી સંચા વડે ફરતા બે ત્રણ વખત સીવી જઇને હાથે હોલ બનાવેલા જલદી ચીરાતા નથી. બારીક ચુંથાઇ જાય તેવાં કપડાંનાં હોલ કાપ્યા વગર તે જગ્યા પર ફરતા સરખા કરી જઇને પછી વચમાંથી કાપી છુટા પાડવા.

બત્તીનાં શેડ પર ઢાંકવા રેશમી કપડાંનો સમચોરસ ટુકડો સાધારણ રૂમાલને માપનો લઇ ચારે બાજુ ફરતી ઝુલતી દાણાંની રંગીન ઝાલર આગળ આપ્યા મુજબ ટાંકવાથી શોભા આપશે. બત્તીનો ઉજાસ કમી કરવા માટે જોઇએ તો લીલા રંગનું કપડું વાપરવું. અધ-વચમાં નાનું કે મોટું ખપ મુજબ કાણું પાડવું.

૧૧૬–રેશમ અથવા દોરાને વળ દઇ મજબુત કરવા માટે બેવડો કરી વચમાંથી સામા માણસની આગળીમાં પકડાવવો અથવા તો કોઇ પાતળી જેવી ખુંટીમા પોવું યા તો આપણા એકલા હાથે વણવા માટે આપણા પગને લાંબો કરી અંગુઠામાં રેશમ ભેરવી બેઉ છેડા હાથમાં ધરી આપણા બીજા પગની ખુલ્લી જાંગ કરી બેઉ છેડા એક સરખા જરા તાણેલા ડાબે હાથે છુટા જાંગ આગળ ધરીને જમણા હાથની હથેલી વડે નીચે જાંગ પર દાબીને ઉતાર્યા કર-વાથી પોતીકી મેળે વળ આવતો જાય છે. તે સરખો સફાઇદાર લાગે કે બેઉ છેડા સામટા એક હાથમાં સાથે દાબીને ધરી રાખી બીજે હાથે પગના અંગુઠામાંનું ધરેલું આસ્તેથી ગુચવાય નહિ, તેમ સંભાળીને કાઢયા પછી છોડી દેવું, પોતીકી મેળે બેઉ વળવાળા છેડા એક એક સાથે મળી જઇને દોરી જેવું રેશમ દેખાય છે. છેલ્લે સહેજ ખેંચી સરખો કરવો. કાચાં રેશમને પણ એ રીતે વળ આપી શકાય છે.

બેવડા દોરાએ કંઈ પણ સીવવું હોય તો બે છુટા છેડાને બદલે ઉપલી રીતે સહેજ વળ દઇને સીવ્યાથી વધુ મજબુત રહેશે.

ઝીણા દાણામાં દોરો યા રેશમ પોવા છેડો પાતલો કરી તે પર મીણનો હાથ લગાડી કડણ બનાવીને લેવો, સોય વગર પણ તેમ પોવાશે, અથવા તારની બનાવેલી મોતી પોવાનો સોય વાપરવી.

નરમ દોરાને કડક **બનાવવા** ગ્લીસરીન લગાડવું અથવા મીણ પર ઘસવાથી સીવતી વખતે કડક થઇ જલદી તુટી જતો નથી તેમજ કાટલામાંથી તોડેલો દોરાનો છેડો કાટલાંના ચીરામાં પોવાથી ઉખડી જતો અટકશે. દરીના દોરાને કાટલાં પર વિટાળવાથી તેમાંનો વળ નીકળી જઇ ગુચવાતો નથી.

૧૧૭–સંચો સીવવાનો સાફ રાખી તેમાં તેલ નાખવાથી ચલાવવામાં સહેલો લાગે છે, ઘણો અવાજ કરે તો થોડું પેરેફીન નાખવું, કોઈબી તેલ નાખ્યા પછી જુનું કપડું મુકી તે પર સંચો ચલાવ્યાથી તેલ તેપર નીકળી જઈ નવું સીવતી વખતે ડાઘો પડશે નહિં.

સંચો ભારી લાગે તેલ બંધાઇ જઇ તો સગડી યા તાપ આગલ મુકયાથી તેલ તવાઈને સહેલો થશે. કેરોસીન એક ભાગ

તથા ઓલીવ ઓઇલ બે ભાગ ભેળી નાખવું, અથવા એક ભાગ પેટ્રોલીઅમ ને બે ભાગ ચરબીનું તેલ Spermoil ભેળવુ.

છેડાપરથી ઉખડી નહિ જાય માટે ગાંઠ મારવી યા છેડેથી થોડું સીવી પાછું કપડું હઠાવી ને તે પરથી સીવી જવાથી બેવડી સીલાઇ થઈને ઉખડી જવાનો સંભવ રહેતો નથી, અને ગાંઠ પણ મારવી પડશે નહી.

જાડું કપડું સંચા યા હાથે સીવતી વખતે મીણનો ટુકડો લઇ તેપર ઘસ્યાથી સહેલાઇથી સીવાય છે. જોઈએ તો સુકો સાબુ લગાડવો. સોયને પણ ઉપલી કોઇબી ચીજ લગાડવી.

ઝીણું કપડું સંચામાં સીવતી વખતે સોસવન આવી કુચો થતું અટકાવવા તળીએ ઝીણું અથવા જાડું કાગળ મુકી તેપર ઝીણું કપડું ગોઠવીને સીવ્યા પછી કાગળ ફાડી નાખવું.

સંચામાં ઉપલા સોયના દોરા કરતાં નીચલા બોબીનમાંનો દોરો એક નંબર ઝીણો લીધાથી સરખી સીલાઈ દીશે છે.

ટક Tuck મારતી વખતે જાડા કાગળનો ટુકડો જોઈએ તેટલાં માપનો લઇ દરેક ટક અથવા લેસની લાંબી હાર ટાંકતી વખતે વચમાં મુકી માપ લીધાથી એક સરખો તફાવત રહેશે.

ફ્રીલ સંચામાં ચુર સહેલાઇથી બનાવવા સારૂ સીલાઇ (બખીઓ) એકદમ લાંબો કરી ઉપલો દોરો ઢીલો રહે તેમ સ્ક્રુ ફેરવીને રાખ્યા પછી સીવી જવું ખલાસ થવે ઢીલો પડેલો દોરો સંભાળીને ખેંચ્યાથી જોઇએ તે મુજબની કપડામાં ચુર લઇ ફ્રીલ બનાવી શકાય છે.

સંચાની સોય બુઠી થયલી લાગે તો કપડાંને બદલે નીચે સેંન્ડ પેપર મુકી તે પર સંચો ચલાવ્યાથી અણી ઘસાઇને બરોબર થશે, પછી મેચીસ સળગાવી તે પર અણીને એક બે મિનિટ પકડવી.

નવાં કપડાં તથા તેમાં ભેળેલું પારખવું.

૧૧૮–સોસાય તેવાં કપડાં સીવવા આગમચ પહેલાં પાણીમાં બોળ્યાથી સોસાઇને કમતી થવા પછી સીવવાં, જેવી કે નેટ, ફ્લેનલ, ડ્રીલ વિગેરે.

નેટની કુરતીન પાણીમાં બોળ્યા વગર સીવતી વખતે ફરતી તેમજ દરેક ખુણાઓ આગળ પુરતી ચુર લેઇ ઢીલી રાખવાથી ધોઈને સોસાવાથી તણાઇ જશે નહિં; તેમજ ઉપલાં ટાપ આગળથી ચારે બાજુ નીચે પડતી બે ત્રણ ઈંચની તેમાનાં જાડાં કપડાંની પટી રાખી તેની સાથે નેટ જોડવાથી ટાપ ઉપરથી ખેંચાઇને જલદી ફાટશે નહિ.

કવરો કોચ ખુરશીનાં સીવતી વખતે તરાંહ ઉપર ચહતી તેમજ ફુલો વિગેરે મેળવાને તેની ઉપરજ મુકીને સરખાં માંપ તથા ઘાટનાં કપાશે. ટાંચણીઓ ખોશીને અથવા ફાંક મારી લઇને બરોબર

બેસતાં કરવા પછી સીવવા, ખાંમી હોય તો ઊંત્રા નાંખીને પાછા બેસતા કરવા સાંધાઓ સહેલાઇથી ઊખેડી સુધારી શકાય છે.

કમાંનવાળી બેઠકોના કવરો હમેશાં તેનાં માપ કરતાં ઘણા ઢીલાં ને ફરતાં ઓશાય તેમ રાખવાં કે ઊપર બેસતી વખતે કમાન દબાઇને કપડું તણાઇને ફાટે નહિ.

વેતરેલાં કોઇ પણ જાતનાં નવાં કપડાંના કાપલાઓ રાખવા કે તે ફાટે ત્યારે ઠીંગડાં મારવા કામ લાગશે; ઠીગડા મારતી વખતે પણ કવરોને પોયલાં રહેવા દઇને ફાટેલા ભાગ ઉપર બરોબર તરાંહ ને ધાટના ગોઠવી ટાંચણીઓ ખોશીને પછી કાઢી લઇ શીવવાથી ઠીંગડું ઝાઝું માલમ પડતું નથી. નવાં જુનાં કપડાંનો રંગ મળે નહિં તો ધોઇને અથવા તડકે મુકી રંગ મળતો કરી વાપરવું.

ગોદડાંની ખોલ સીવવી લંબાઇ અથવા પહોળાઇની બાજુની પટીઓ પર હાથો ભેરવીને ગોદડું ઊંચકી શકાય તેવી જાડી પાતી જેવી પહોળી ટેપ ટાંકવાથી નાનાં ગોદડાં તેમાં હાથો નાખી સહેલાઇથી ફેરવી કે ઉચકી શકાય છે.

ઘરનાં વપરાશનાં મોટાં કપડાં ચાદરો, કુરટીન, દિલનુછના, ટુવાલો વિગેરે પર નામો પાડવા સાથ એક, બે ત્રણથી વધુ નબરો પાડેલા હશે તો તેમાનું ગુમાયલું કપડું તે નંબર નહિ મળવાથી તુરત માલમ પડે છે. પેહેરવાનાં કપડા તથા બીજાં વપરાશના બધાં ફાટવા આવે ને સામટાં જથામાં કરવાને બદલે થોડાંક વપરાયને સગવડ પડે તેમ બીજા નવાં થોડાં બનાવતાં જવું, જેથી પેલાં જુના સાથ પહેરાતાં બધાં એકદમ સાથે ફાટતાં બચે છે.

રેશમી કપડાંમાં ભેળેલુ પારખવા હાઈડ્રોકલોરિક એસીડ Hydrochloric Acid ના થોડાં ટીપા નાંખવાથી નરૂ રેશમ હશે તો બળીને કાણું પડશે, સુતરની ભેળવાળું કપડું એસીડથી બળતું નથી. એસીડ વાપરતી વખતે સંભાળ લેવી.

ફ્લેનલમાં સુતરનો ભેળ હશે તો ખળખળતાં પાણીમાં થોડો વખત પાપડખાર નાખી તેને સુહવે ઉકાળતાં નરૂં ઉન હશે તો પાણી સાબુના રંગનુ થશે અને ભેળ હશે તો પાણી નીતર્યું રહેશે.

લીનન સોજું પારખવા માટે તેપર ગ્લીસરીનનું ટીપું નાંખ-વાથી તુરત તેમાં પચીને પંથરાઇ જશે. સાધારણ સુતરના કપડાંમા તે ટીપુ ઉપરજ રહેશે અંદર પચતું નથી. ફાડતી વખતે સોજાની કીનારી ચીમળાઇ જતી નથી, સાધારણ સુતરાઉની ફાડેલી કીનારી ચીમળાઇને વળી જશે.

લીનનનો દોરો સળગાવ્યાથી પજરીઆ કરશે ને સાધારણ કોટનનો દોરો તુરત સળગી ઊડશે.

લીનન સાધારણ એક ચોરસ વાર કપડું સુમારે સાડા ચાર ઔંસ થશે.

જુનાં કપડાં સુધારી ઉપયોગમાં લેવાં, તથા રફુ કરવાં.

૧૧૯–ચાદરો બીછાનાંની વચમાંથી ઘસાઇને ફાટવા આવે તો ત્યાંથી ફાડીને છુટી પાડી, નાકેના બેઉ છેડા લંબાઇમાં સાથે જોડી નાખવાથી ચાદર પાછી વપરાશમા આવશે.

નાના બચ્ચાંના પેટી કોટ ફ્રોકની નીચે પહેરવાના ટુંકા પડી ગયલાને બંને ખભાના સાંધા ઊખેડી છુટા પાડી કીનારીઓ સીવી લઇને એક બાજુ બટન ટાંકી બીજી સામેની બાજુએ ટેપ અથવા પટી કરી બટનમાં પોવી એ રીતે લંબાઇમાં વધીને બગલનાં ગાળા પણ મોટા થઈ પેટી કોટ પાછા વપરાય છે.

ટેબલ કલોથ તરાંહનાં વણેલામાં નજદીક દોરો આવવાથી ટકે છે, લાંબી સળીઓ અથવા પટા પાડેલાની લંબાઇની વણાતનાં દોરા કેટલીક વખત જલદી તુટીને ફાટી જાય છે.

ટેબલ કલોથ છેડા ઉપરથી ફાટી જાય તો ખુણાઓ કાપી ગોળ બનાવી પાછા સીવી લેવા.

નેટના ફાટેલા મોટા પડદા (કરટન)માંથી સોજા કકડા કાઢી લઇને ફરતી કિનારી સીવી ટીપઇ પર અથવા ખુરશીની પીઠો વિગેરે ઉપર નાખવાના ઉપયોગમાં આવશે.

ટરકીશ મોટા ફાટેલા તુવાલોમાંથી બીજા નાના તુવાલો તથા બચ્ચાંઓ ને નહવાડતી વખતે શરીર સાફ કરવાના ખીસા થેલી જેવા બનાવી શકાશે.

ઢીલના રંગેલા પડદાને ઠીંગડું તેટલા ભાગ પર વળગાડીને ઉપર રંગનો હાથ મારવાથી ઠીંગડું માલમ પડશે નહિ, શીવેલાં ઠીંગડાં કરતાં ઠીક લાગશે.

જુનાં ગરમ ઓઢવાનાં ઘસાયલાને સુતરાઉ કપડાંના બે પડ વચ્ચે મુકીને સીવવાથી તે સુજની તરીકે વાપરી શકાય છે.

ગરમ જુના મોજાંને તળીઆંમાંથી કાપી કાઢી દુખતું ઘુટણ હોય ત્યા નીકેપ Kneecap તરીકે પહેરવામાં વપરાશે તેમજ બુટ મુકવાની થેલી તરીકે પણ ઉપયોગમાં લેવાશે.

સુતરાઊ જુના મોજાંમાં રૂ અથવા કપડાંના કાપલાઓ ભરી ગોળ રોલ જેવું બનાવી તે જમીન તથા બુટને પૉલીશ કરવાના ઉપયોગમાં આવશે.

જુના ઓવર કોટ, ફરના અથવા બીજી જાતના વપરાતાં કિનારી ઉપરથી ઘસાઈને ફાટી ગયેલા હોય તો તેને નીચેથી કાપી નાંખી તેમાંથી ટુકાં બદન તથા નાના કોટ બનાવી શકાય છે.

૧૨૦–રફુ કરવાં ઊનનાં ગુંથેલાં કપડાં કોઇબી બાજુએથી ઘસાય અથવા ફાટી જાય તો અવરી બાજુએ નેટ જાડી ટાંકી લઇ તેને મલતાં ઊન અથવા દોરાએ નેટની જાલીમાં આડા તથા ઉભા ટાંકાઓ રફુ કરવાની રીત મુજબ લેવાથી કપડું પાછું આખું થશે. ગરમ જાડું કપડું યા રગ રફુ કરવા માટે નેટને બદલે ભરવાના કેનવાસનો ટુકડો લેવો.

મોજા ગુંઠેલાં, સ્ટોકીંગ પણ ઉપલી રીતે નેટ ટાંકવાથી રફુ કરવાના સહેલાં પડશે, જાડાં ને મોટું કાણુ પડેલું સરખું કાપીને તેને મળતાં ઊનને સુઇઆ વડે કાપેલી કીનારીને ફરતું Crochet ની રીતે ગુંઠીને એ માફક અંદરનો ભાગ ગુંઠી ભરી દેવાથી આખું થશે.

નાનાં બચ્ચાંનાં મોજા એડી તેમજ ઘુટંણ આગળથી ઘણાં ખરાં જલદી ઘસાઇ ને ફાટવાનો સંભવ રહે છે માટે નવા પહેરવા આગમચ રફુ કરવાની રીતે તેને મળતા રંગે છુટા ટાકાઓ આડા ઉભા લીધાથી એવડી જાડાઇ થવાથી જલદી ઘસાતાં નથી.

મોજાં રફુ કરતી વખતે ઉભાં ને બદલે આડા પકડીને કીધાથી પેહરતી વખતે હમેશાં આડાં પોહળાઇમાં વધુ ખેંચાય માટે રફુ કીધેલુ જલદી ફાટતુ નથી, રફુ ઉલટી બાજુથી કરવા. વીલાયતી પતરાંના રફુ કરવાના સંચા પણ મળે છે.

રફુ કરવા માટે હમેશાં દોરો નરમ લેવો સફેદ યા રંગીન, જુના મોજાંનો ઉખડેલો દોરો પણ રફુ કરવા કામ લાગશે.

ટેબલ કલોથ રફુ કરવા તેમાંનાજ નવા યા જુનાં કપડાંમાથી સલ્લા લાબા દોરા કાઢીને રહેવા દઇ ખપ પડે ત્યારે વાપરવા, એજ દોરાનું રફુ કીધેલું ઝાઝું માલમ પડશે નહિ.

રેશમી કપડું પણ તેને મલતા રંગનાં રેશમે રફુ કરવું.

પેત્ચ વર્ક–Patch work.

રેશમી તથા સુતરાઉ રંગીન નાના ટુકડાઓમાંથી શોભીતી ચીજો બનાવવી.

૧૨૧–પેત્ચ વર્ક રેશમી ફુલ તરાંહવાલા તેમજ જાત જાતની અસલી તનછોઇ, દુમાસ, ક્રેપ, કીનખાબ, સાટીન વિગેરેના નાના મોટા કાપલાઓ એકઠા કરી તેના તરેહવાર ઘાટો જેવા કે ચોરસ, ત્રીકોણુ, આંઠ ખુણાં, સ્ટાર, કંઇ પણ રીતે કાપીને જાડાં સુતરાઉ કપડાં પર બધા એક એકને અથડાવી સારી જેવી તરાંહના આકારમાં ગોઠવ્યા પછી ખીશી નહિ જાય તેમ ટાંચણીઓ ખોશવી અથવા લાંબી ફાંક મારીને ગમે એવા રંગીન રેશમ વડે દરેક કાપલાઓના સાંધાઓ ઉપર ફેનસી ટાંકા જેને ફેધર સ્ટીચ Feather stitch કહે છે તેવા કોઇબી જાતના ટાંકા બંને કીનારી સાથે ધંકાય તેમ સામા સામી મારવા. કોરો ભર્યા પછી વધેલું રેશમ એ ઉપયોગમાં આવશે.

ઉપલી કોઈબી જાતના ઘણા કાપલાઓ હશે તો ટેબલ કવર યા બારણાનો પદડો એ રીતે ગોઠવી બનાવેલો ઘણો શોભે છે, જોઇએ તો કોઇબી ઘેરા રંગની ત્રણ ચાર આંગળની ચારે બાજુ ફરતી પટી કે કોર મુકવી. થોડા કાપલામાંથી તકીઆનાં કવરો ચોરસ બને છે. રંગ બે રંગી બે ત્રણ આંગળની લાંબી ચાપોને સાથે જોડી નાખીને પણ તકીઆના કવરો બનાવવા માટે ઠીક દિશે છે.

સુતરાઉ છીંટ, ક્રેટોન, ટેપેસ્ત્રી વિગેરેના તરાંહવાલા રંગીન મોટા નાના ટુકડાઓને જોડીને પેત્ચ વર્ક માફક નાની યા મોટી વાપરવાની ચીજ કાપલાઓનાં પ્રમાણમાં બનશે, સંચામાં એ સહેલાઇથી સીવાશે.

પેત્ચ વર્ક બનાવવા માટે કોઇને તરેહવાર ઘાટો કાપી બનાવતાં નહિ આવડે તો જેમ ગમે તેમ મોટા નાના ટુકડાઓ એક એકની નજદીક ભેળીને ગોઠવ્યા પછી ફેનસી ટાકા મારવાથી સારા દીશશે.

કાળાં કપડાંની બોરડર ચોરસ અથવા ગોળ તકીઆના ઘાટ મુજબ મુકવી અથવા તો કોઇબી જાતના કપડાંનું આખા તકીઆનું કવર બનાવ્યા પછી ખુણાઓ પર અથવા વચમા કોઇ બીજી તરાહનાં ભરતના કે રંગીન ટુકડાઓ ગોઠવીને મુકયાથી દીપી નીકળે છે.

લંબાચા ઘાટના તકીઆના કવરો પણ પેત્ચ વર્કની રીતે અથવા સાદાં બનાવવા પણ લબાઇમાં બંને છેડા અર્ધા ફુટને સુમારે લાંબા રાખવા. પહોળાઈ તકીઆનેજ માપની રાખી શીવ્યા પછી બંને છેડા ખુલ્લા રાખી તકીઓ સરખો પોઇ તે છેડાને નાકાથી સહેજ દુર સોજી રંગીન દોરી વડે બાંધી લેવા, બંને છેડે શોભે એવી લેસ ટાંકવી, એ રીતે હોલમાં મુકવાના તકીઆ સારા દિશે છે.

લેસ તથા નેટના ભરેલા ટુકડાઓને પણ ઉપલી કોઈબી રીતે ગોઠવી નીચે રંગીન અસતર આપી ટેબલ સેંન્ટર અથવા તકીઆના કે ટીપાઇના કવરો વિગેરે બનશે. રંગવા હોય તો પાછલ જોવું.

૧૨૨–કપડાંની ચીપો ફાડવાની સહેલી રીત, પાટા બાંધવા સારૂ પહોળી કે સાંકડી કપડામાંથી ચીપો લાંબી ફાડવી હોય તો, જોઇએ તેટલાં સરખાં માપની એક ફુટ જેટલી દરેક ચીપો છુટી પાડયા પછી ચાર, પાચ, સાત જેટલી કરવી હોય તેટલી સામટી એકી વખતે ફાડી કાઢવા સારૂ એક હાથે પહેલી, ત્રીજી ને પાંચમી ધરવી ને વચમાંની ગાળાની રહેલી બીજાં સામાનાં હાથમાં ધરાવવી યા બીજી કોઇ ચીજના હાથા સાથે છુટી બાધી દઇને પછી તેને જોરથી ખેંચીને ફાડવાથી દરેક ચીપો ગુંથાયા વગર સામટી એક સરખી છુટી પડી જશે.

ચીપોનું ગોળ બંડલ વીંટાળવું પટીઓ લાબી ફાડી હોય તેનો એક છેડો ખુરસીના હાથા યા બારી બારણાનાં હેન્ડલ હોય, તેની સાથે બાંધી પટીની લંબાઇ જેટલા દુર ઉભાં રહી, બીજો છેડો ગોળ લાકડી અથવા પેનસીલ ઉપર થોડો હાથે ટાઇટ વિંટાળીને પછી

પેનસીલ બેઉ હાથે એક સરખી ગોળ ફેરવી આગળ વધવું, જેથી ઉપર સરખી પટ્ટી વિંટળાશે, ખલાસ થવે પેનસીલ વચમાંથી સેરવી કાઢવી.

ગોળ ચકરડું કપડાં યા કાગળનું કાપવા ટેબલ પર સરખું મુકી સુમારે અઢારથી વીસ ઇંચ લાંબી દોરી લઈ તેને દબલ કરી કપડાંની અધવચ્ચે એક હાથે બેઉ છેડા ટાઇટ ધરીને દોરાના બેવડે છેડે સુખડ પેનમાં આટો લઈને તે પેનસીલવાળો હાથ આખો ગોળ એક સરખો ફેરવી જવાથી ગોળ આકાર પડે ને કાપી લેવું. અધવચનો છેડો હાથે પકડી રાખવાને બદલે ડ્રોઇંગ પીનમાં દોરી પોઇને કપડામા બેસાડીને પછી બીજો પેનસીલવાળો છેડો ગોળ ફેરવી જવો કુંડાળુ કરવા માટે. ઊપલું માપ ગોળ તકીઆ સારૂ ચાલશે. નાનાં ચકરડા કમપાસ વડે પણ પાડી શકાય છે.

ભરતકામ, છાપ, ગુંઠવાનું, ઊન વિગેરે.

૧૨૩-કપડાંમાં જાળીનું ભરત Drawn thread work નાં દોરા સેરવી કાઢતી વખતે તુટી જાય તો ઊંધી બાજુએ સુકો સાબુ યા સાબુનુ ફીણુ લગાડી સુકાયા પછી દોરા સેરવવા, જાત જાતની જાળીઓ કપડા પર બનાવવાથી શોભે છે.

આડકાનું ભરત કીનારી પરથી ચુંઠાઇ જતું અટકાવવા તેને મળતા દોરાએ હોલ કરવાના ટાંકાએ સીવવાથી ટકાઊ થશે અથવા ફરતું સંચાએ સીવવું.

દાણાનું ભરત ઝીણાં કપડાં પર કરવા માટે ચીતારેલી તરાહ વાલું કાગળ કપડાની ઊંધી બાજુએ સરખુ ટાંકી લઇ કાગળ સાથેજ ભરતાં જવું, તૈયાર થાય ને નીચેથી કાગળ ફાડી નાખવુ.

દાણાની (ટેસલ) ઝાલરો બતીના શેડ પર ટાંકવા માટે ગોઠવેલી તરાહ મુજબ અથવા એકજ રંગના દાણા લેવાને બદલે પચરંગી ઘણીક જાતના દાણા ભેળી નાખી જેમ ગમે તેમ ભેળસેળ પોઇને બનાવ્યાથી ઝાલર વધુ શોભે છે.

દાણાની ચીજો જેવી કે કોરો, ઝાલર વિગેરે ધુળથી મેલી થયલી બ્રશ મારવાથી સાફ થાય છે.

દાણાના પડદાઓ ધોવા માટે ટંકણ ખાર અથવા એમોનીઆ ગરમ પાણીમા પીગળાવીને ભીનવ્યાથી ધુળ નીકળે ને સોજ્જાં પાણીથી ધોઇ નાખવા, પછી જાડાં કપડાં વડે લુછીને બધી દોરીની હારો ખેંચીને સોસાયલી સરખી કરવી. તોરણો ઘણી મેલી હોય તો બ્રશ મારવો અથવા પહોળાં પાણીનાં વાસણમાં બોળીને ધોવી.

કેનવાસનાં ભરતમાથી દોરા કાઢવા લાંબા વખતના ખુંટી બેઠેલા પાછલી બાજુ પર સહેજ પાણી લગાડવું અથવા થોડો દુરથી તાપ બતાવ્યાથી દોરા નરમ થઈ સહેલાઇથી ખેંચાશે.

ફુલો કપડાંનાં બનાવેલાં શણગારમાં વાપરવા સોજા કપડાં પર મન પસંદ તરાહ યા તો છાપ મુજબના આકારમા ગાહવી રેશમ કે દોરા વડે ટાંકવાથી શોભે છે. એ મુજબ જમવાની ટેબલપર વચમાં મુકવા સારૂં તાજાં ફુલને બદલે ઉપયોગી થઇ પડશે, જોઇએ તો થોડાંક તાજાં પાંદડાં કોઇ વખત તેમાં ભેળીને મુકવા.

ફુલો ચુંઠાયલાં ગરમ પાણીની વરાળ પાસ ધરવાથી સરખાં થશે, ચુંઠાયલા ઝીનારી કાતર વડે કાપી સરખી કરવી. રંગો ઝાંખા પડેલા વૉટર કલરે સુધારવા.

રંગીન કાગળનાં બનાવેલાં ફુલો એ રીતે શણગારવા લેવાં.

૧૨૪–કાગળના છાપ આવે છે જે કપડાપર ઉંધા મુકી તેપર ગરમ અસ્ત્રી ફેરવ્યાથી તરાહ પડશે, તેજ તરાહ પાછી બીજાં કપડાં પર પાડવી હોય તો તે છાપેલાં કાગળની નીચે કાળુ કાર્બન પેપર Carbon Paper મુકી સુખડ પેને બધી તરાહ ઉપર ફેરવી જવાથી છાપ ઘેરો થઇ ને બીજા કપડાં ઉપર સારી રીતે પાછો પાડી શકાય છે. લાકડાના છાપ છાપવા માટે પાતલું ગુંદરનુ પાણી બનાવી તેમાં ચાકની બારીક ભુકી ભેળી વાપરવુ, છાપો ઊંચા મુકતી વખતે સુકાયને બ્રશ મારી અંદરનો ચાક કાઢી નાખવો. લાકડાના છાપ કાગળ પર ઉતારી લેવા રાજમની ભુકીમા બીજી કોઇબી જાતની લાલ અથવા કાળા રંગની ભુકી ભેળી છાપ પર પાંથરીને છાપની ઉપર સફેદ કાગળ મુકી ગરમ અસ્ત્રી ફેરવ્યાથી રાજમ તવાઇને બધી તરાહ કાગળ પર ઉતરશે તે કાગળ પાછું કપડાં પર છાપવા વપરાશે.

કાગળ અથવા કપડાં ઉપરની કોઇબી તરાહ બીજાં કાગળ ઉપર છાપ્યા વગર પેનસીલે ચીતારી લેવા માટે ઉજાસવાલા બારીના કાચ ઉપર પહેલાં તરાહવાલી ચીજ મુકી તેની પર કાગળ મુકવાથી તરાહ સહેલાઇથી દીશીને ચીતારી શકાય છે.

૧૨૫–ઊંનનાં મોજાં ગુંથતી વખતે તળીઆંના ભાગમાં ઊનને મળતા રંગનો દોરો સાથે ભેળીને ગુંઠવાથી તળીઆ જલદી ઘસાઇને ફાટશે નહિં.

ઊંનનો દડો જલદી છુટી નહિ જાય તેમ કરવા ચાર આગળા ઉપર થોડા આટા ઊંનના વીંટાળી બાહાર કાઢી લાંબું પકડી અર્ધા ભાગ ઉપર સાધારણ રીતે દડો વીંટાળીએ તેમ બધું ઊંન વીંટાળી જઇને છેડો આવે તે દડામાં ખોશી દેવો. આંગળાં ઉપરનો અર્ધો ભાગ દડાની બહાર રહેલો હોય તે સંભાળથી આખો ખેંચી કાઢવાથી ઊંન ધીરે ધીરે સરાને દડાની અંદરથી નીકળ્યા કરશે.

ગુંથવાના સુઇઆ હાડકાં અથવા હાથીદાંતના મરડાઇ ગયલા સીધા કરવા તે પર ગરમ પાણી રેડવું, વરાળ આગળ ધરવા અથવા તો ખળખળતાં પાણીમાં બોળવા, પછી ઠંડાં પાણીમાં બોળવાથી સરખા થાય છે, જાડા ને પાતલા કરવા વિષે હાથીદાંતમાં આપેલું છે.

ગુંથવુ સુતલીએ જાડા સુઇઆ વડે માછીમારની જાલને મલતી જાલીની સહેલી તરાહનો મોટો ટુકડો ગુથેલો જમીન ધોવા લુછવા માટે લાંબો વખત ટકશે.

દોરાનું ગુંથેલું જેવી કે લેસો વિગેરે બનતાં સુધી ઠીયે હાથે ગુંથવી જે ઘડી ઘડી ધોવાતાં જાડી થાય છે, ચોરસ ખુણાવાલી ચીજ ગુંથેલી આગલ ચલાવવા સમજ નહિં પડે તો નાની આરસી તે પર ધરીને જોવાથી છેલ્લું ગુથેલું ખુણું આગળ ચલાવવા માટે સમજ પડે તેવી રીતે આરસીમાંથી દીશે છે.

પ્રકરણ ૧૭.

કપડાં ધોવાં, સુકવવાં અને અસ્ત્રી કરવાં.

૧૨૬–કપડાં ધોવા ઘણીક ચીજો વપરાય છેઃ સાબુ વીલાયતી તેમજ ગામથી કેટલીક જાતના, અરીઠા, વોશીંગ સોડા, ટંકણ ખાર, ફટકડી, પેટ્રોલ, એમોનીઆ, લીંબુનો રસ, નીમક, કોરી, સરકો, ખાંડ, થુલું, તબાકુ, પર્લ એશ, પાઇપ કલે નામની મટોડી, ક્રીમ ઓફ ટાર્ટર, ટરપીનટાઇન, પેરેફીન, જીન દારૂ વિગેરે; સર્વે જુદી જુદી રીતે ઉપ-યોગમાં લેવા આગલ આપ્યું છે. પહેલા થોડો વખત પાણીમાં બોળી રાખવાથી મેલ વિગેરે નરમ થઈ સહેલાઇથી ધોવાશે.

બાર સોપ, સનલાઇટ સોપ, લકસ Lax સાધારણ ચાલુ વપ-રાશમાં લેવાય છે. પાટીઆંના મોટા ટુકડા અથવા સ્લેટ જેવી કાચની લાકડાની પટીવાલી ફ્રેમ આવે છે તેની ઉપર કપડાંને સાબુ લગાડી ઘસવાથી સહેલું થશે, જોઇએ તો સોપ જેલી નીચે આપવા મુજબ-નીમાંથી થોડી વાપરવી અથવા સાબુનું ઘટ પાણી બનાવી તે કપડાં પર નાંખી ઘસવાં, આખા સાબુના ટુકડાને બદલે

મેલાં કપડાને સાબુએ ઘસવા પછી મોટા વાસણમાં પાણી રેડી થોડો વોશીંગ સોડા નાંખી ચુલે ઉકાળતી વખતે લાકડી અથવા લાક-ડાના ચમચાએ ફેરવવાં ઉતારીને સોજા પાણીમાં ધોવા, કેટલાંક ઉકા-ળવા વગર પણ ધોઈને સુકવે છે. રંગીન માટે આગલ આપ્યું છે.

કપડાં ધોવાનાં વીજલી Electricity તથા ગેસથી ચાલતાં યંત્રો હાલમા આવે છે. અસ્ત્રી પણ એ રીતે કરી શકાય છે.

સખત ઠંડીમાં કપડાં સુકવવા બરફ પડતી જગ્યા પર કપડાં ધોઇને છેલ્લે નીમકના પાણીમા બોળવાં કારણ કે સાદા પાણીવાલા પર બરફ બંધાઇ જાય તેમ નીમકવાલુ બંધાશે નહિં.

સાબુ પીગળાવવો તારની જાલી કે ચાહની ચારણી લઇ તેમાં સાબુ મુકી ઠંડું અથવા ગરમ પાણીની ધાર રેડવાથી નીચે મુકેલાં

વાસણમાં પોતીકી મેળે પીગળીને પડશે અથવા તો ઠંડા કે ગરમ પાણીમાં સાબુ મુકી રાખવાથી પીગળી જાય છે. એના ઉપયોગ માટે વધેલા સાબુના ટુકડાઓ એકઠા કરી વાપરવા. તૈયાર થાય ને બરણી કે બાટલીમાં ભરી રાખી ખપ પડે તેટલું કપડાં ધોવા લેવું અથવા નાના ગોળ દાબડામાં ને તળીયાં તેમજ ધાકણુ પર ખીલા વડે કાણાં પાડી તેમા ટુકડા ભરી પાણીમાં હલાવ્યાથી ફીણ થશે.

સોપ જેલી Soap Jelly બનાવવા અર્ધો રતલ વોશીંગ સોડાને કાઠીના વાસણમાં બે બાટલી ગરમ પાણી લઇ પીગળાવી રાખવો, સાબુનો ભુકો અર્ધો રતલ બીજાં બે બાટલી ઠંડા પાણી સાથ ચુલ્હે જોશ પાડી પીગળે કે ઉપલી મેળવણી તેમાં રેડી ઘટ જેલી જેવું થાય ને ઉતારી બરણીમાં ભરી રાખી ખપ પડે તેટલું કપડાં ધોવા લેવું. બાલ ધોવા માટે સોપ જેલી સોડા વગરની બનાવવી. બીજી રીતે એક રતલ સાબુ ને છઠી પોઇંટ પાણી સાથ ચુલ્હે મેળવી તેમાં બે ઔંસ ટંકણખાર અથવા એમોનીઆ ભેળી ઠંડુ પડી કઠણ થાય ને જોઇએ તો નાના ટુકડા કાપીને કપડાં ધોવા માટે રાખવા.

પાણી ધોવા માટેનું મેળું અથવા ગદલું હોય તો પાણીની બાબતમાં સ્વચ્છ કરવાની ઘણીક રીતો આપેલી છે.

કપડા ધોતી વખતે શરીરમાંના કપડાં ભીનાય નહિ તે સારૂ ચામડાં અથવા જાડા કપડાંનાં એપ્રણ Apron કમરથી પગ સુધી બાંધવાં.

કાચા રંગનાં કપડાં ટંકણ ખાર Borax માં ધોવાથી રંગ જતો નથી તેમજ સરકો અથવા નીમક પણ વપરાય છે, એક બાટલીમાં એક મોટા ચમચાને સુમારે લેવું. ફટકડીના પાણીમાં બોળવાથી પણ કાચો રંગ ઓગળતો નથી.

સફેદ કપડાં ક્રીમ ઓફ ટાર્ટર પાણી સાથ ભેળી લેવો, અથવા પાઇપ કયે પાણીમાં મેળવી તેમા કપડાં બોળી રાખવાથી ઘણાં સફેદ થશે, કાચા રંગ માટે પણ વાપરવી. ટરપીનટાઇન અથવા ટંકણખાર પાણીમાં સહેજ ભેળવું.

પીળાં પડી ગયલાં કપડાં સફેદ કરવાં એક દિવસ છાશનાં પાણીમાં બોળી રાખવા પછી ધોવાં, ધોતી વખતે પાણીમાં એક ચમચી કાળી શાહી ભેળવી. પાણીમાં લીંબુ નાખી છેલ્વે થોડા કલાક રાખવાં.

જુનાં પડી રહેલાં પીળા થયલાં માટે બે પાંઈટ પાણીમાં એક ઔંસ તંબાકુ ઉકાળી કપડાંને ટેબલ ઉપર પાંથરી બ્રશ વડે તે પાણી ઘસવું, પછી સોજા પાણીએ ધોઈ તંબાકુનો વાસ કાઢવો, એ રીતે પાછા સફેદ ને નવા જેવાં થશે. ક્રીમ ઓફ ટાર્ટરમા આખી રાત બોળી રાખવાથી પણ સોજાં થાય છે તડકુને દવમાં રાખવાથી સફેદ થશે.

મેલ કપડાંમાંનો કાઢવા ઇડાંનાં કોટલાંને એક ઝીણાં બારીક કપડાંની કોથલીમાં બાંધી પાણીમાં કપડાં ઉકાળતી વખતે સાથે નાખવાં અથવા નીમકનાં પાણીમાં બોળી રાખવાથી મેલા રૂમાલો સાફ થશે.

સાબુનાં પાણી સાથ સોડા ખાર ભેળી તેમાં કપડાં ઉકાળવાથી મેલ નીકળે છે. સાબુનાં પાણીમાં થોડો એમોનીઆ ભેળી આખી રાત ભીનવી રાખ્યા પછી ધોવાં.

ઘણાં મેલાં કપડાં સામાન લુછવાના કટકા વિગેરેને એક પાઈંટ પાણીમાં એક ચમચો ટરપીનટાઇન અથવા પેરેફીન નાખીને ધોવાથી સોજાં થાય છે અથવા પાણીમાં સહેજ કેરોસીન તેલ નાખવું. છેલ્લે ગુલીનાં પાણીમાં બોળવાં. વાસ પણ રહેતો નથી. પહેરવાના કપડાનાં ગળાં તથા બાહે પરનો મેલ નહિ નીકળે તો ધોતી વખતે બ્રશ તે પર ઘસવો, ડાઘવાલા કપડાં ધોતી વખતે થોડીક લીંબુની ચીર કાપીને પાણી સાથે નાખવી. પરસેવાના ડાઘ માટે ડ્રાઇકલીનમા જોવું.

વરસાદના વૉટર પ્રુફ ઓવરકોટ ધોવા માટે સાબુ મુદલ લેવો નહિ પણ ત્રણ ગેલન પાણીમા એક રતલને સુમારે ફટકડી પીગળાવી લેવી. ગ્રે લાઇમ Grey lime એક જાતનો ચુનો મુઠીભર એક બાલદી પાણીમાં પીગળાવી તે પાણીમાં બીજું કપડુ બોળી ઓવર કોટને લુછવો

કપડાં ઊડતા રોગવાલાં દરદીનાં ધોવા માટે પાણી સાથ યુકેલીપતસ, કાબોલીક એસીડ, કોનડીસ ફ્લુઇડ એમાની કોઈબી ચીજ એક ભાગ લેવો અને પાચ ભાગ કળીચુનો સાથે ભેળવો. કપડા ડિસ-ઈનફેકટ કરવા માટે વૈદકની પરચુરણ બાબતમાંથી મળશે.

કાચા રંગનાં તથા બીજાં કપડાં ધોવાં.

૧૨૭ છીંટ, મસલીનના રંગો સાબુએ ધોવાથી કેટલીક વખત ખરાબ થાય છે પાણીમાં ચોખા અથવા થુલું ઉકાળી ગાળી કાઢી તેમાં ધોયા પછી બીજાં પાણીમાં ધોવાં, જોઇએ તો ઉકાળતી વખતે થુલાંની પોટલી કપડામા બાંધીને પાણીમાં નાખવી.

ટરપીનટાઇન નીમક અથવા સરકો પાણીમાં થોડો નાખી તેમાં કપડાં ધોવાથી પણ કાચો રંગ ઓગળી ખરાબ થતાં નથી, ઘણાં મેલાં હોય તો થોડો વખત એમાં બોળી રાખ્યા પછી ધોવાં.

આઇવીના ઝાડનાં થોડાંક પાંદડા પાણીમાં ઉકાળી ગાળીને તેમાં થોડો વોશીંગ સોડા પીગળાવી તેમાં કાળા અથવા કોઇબી કાચા રંગનાં કપડાં ધોવાથી રંગ જેવો ને તેવો રહેશે. છાયાંમાં ઉલટાં સુકાવવાં.

રંગીન ભરતનું કપડું પાછલ આપેલી રીતે થુલાના પાણીમાં ધોવું, અથવા સરકો ને નીમક ભેળેલાં પાણીમાં બોળી રાખીને સુકાયા પછી પાછું સોજાં પાણીએ ધોઇ નાખવું.

કાચા રંગનાં કપડાં ચુહલે ઉકાળવા નહિ તેમજ બીજા સફેદ કપડાં સાથ ધોવાથી કોઇ વખત તેનો રંગ ઓગળી સફેદને લાગે છે. ઘણાં તડકાંમાં સુકવ્યાથી પણ રંગ ખરાબ થશે.

ધોયા પછી છેલ્લાં પાણીમાં સરકો ભેળ્યાથી રંગ તેજી પર આવશે.

ગુલાબી, જાંબુડા, તથા લાલ રંગનો કેલીકો ધોવા એક બાલદી પાણીમાં બે મોટા ચમચા સરકો અથવા ફટકડી ભેળવી, લાલ શાહી પણ કોઇ વખત ભેળે છે.

દ્રાક્ષ તથા જાંબુડા રંગ સારૂ વોશીંગ સોડા, ટંકણખાર, અથવા એમોનીઆ કંઇબી પાણી સાથ ભેળવું.

ખુલ્લો બ્લુ રંગ ધોવા નીમક, ટંકણખાર કે ફટકડી, એમાંની એકુ ચીજ લેવી.

નેવી બ્લુ ઘેરાને નીમકનાં પાણી સાથ ધોયા પછી ગુલીનાં પાણીમાં બોળી છાંયામાં સુકવવું.

લીલો રંગ સરકા અથવા ફટકડીનાં પાણીમાં ધોવો.

લાલ રંગ ધોતી વખતે પુકાં પાણીમાં ટંકણખાર ભેળવાથી ઝાંખો થતો નથી.

લવંડર માટે શુગર ઓફ લેડ Sugar of lead ની ભુકી એક ચમચો એક ગેલન પાણી સાથ લેવી.

બફ, બ્રાઉન તથા ગ્રે રંગોને ધોવા એક ગેલન પાણીમાં એક પ્યાલું નીમક ને એક મોટો ચમચો ફટકડી ભેળવી.

પીળા ચામડીના તથા તપખીરીઆ રંગો સારૂ સુકાં ઘાસ ઉપર ખળખળતુ પાણી રેડી ઘાસનો રંગ તેમાં ઉતરે ને ઘાસ કાઢી નાખી તે પાણી ધોવામાં વાપરવું; અથવા ચાહનું પાણી લેવું.

કાળા રંગનું કપડું ઠંડાં પાણીમાં ટંકણખાર, એમોનીઆ અથવા સ્ત્રોંગ કોફી કંઈ પણ ભેળી તેમાં થોડો વખત ભીનવ્યા પછી ધોવું. માયફલ ચાર પાંચને છુંદી કપડું ડુબે તેટલું પાણી લઇ ચુલ્હે ઉકાળી પાણીનો રગ માયફળ ઓગલી ઘેરો પીળો દીશે ને ઉતારી ગાળી કાઢીને કાળું કપડું તેમાં બોળ્યાથી ઝાંખો પડેલો રંગ પાછો કાળાશ પકડશે એ રીતે રેશમી અથવા સુતરાઉ કપડાંને કરવું, જોઇએ તો વધુ માયફળ લેવાં. પટેટા બાફેલાં પાણીમાં બોળ્યાથી પણ કાળાં કપડાંનો રંગ સોજો થાય છે. સાબુ કાળાં કપડાં પર ઘસવો નહિં.

રંગીન ચળકટું સાટીન જેવું સુતરાઉ કપડું ધોવા માટે પાણીમાં એપસમ સોલ્ટ Epsom Salt નાખવાથી કોઈબી રંગનું કપડું ખરાબ થતું નથી.

પુકાં સાબુનાં પાણીમાં નીમક અથવા પર્લ એશ ભેળીને ધોવા પછી એજ મુજબનું સર્વે બીજાં સોજાં પાણીમાં નાખી તેમાં ધોઈને પાતલી કાંજીના પાણીમાં બોળી નીચવ્યા વગર મોટાં સફેદ કપડાં પર પાંથરીને ગોળ વિટાળી બે કલાક સુધી રાખવું ને ત્યાર પછી કપડાંની ઊંધી બાજુ પર અસ્ત્રી મારવી.

લાલ રંગની કીનારીવાળા નેપકીન ધોતી વખતે પાણીમાં ટંકણખાર ભેળવો.

જાડાં કપડાંના બારીના પડદા મેળા થયલા ધોવા સારૂ સાબુનું પાણી કરી નાનો દાંતનો બ્રશ તેમાં બોળી તે પર બધે ઘસવું, એકદમ ભીનવી નાખવા નહિ, આખા સાફ થાય ને નરમ કપડાંએ ઘસીને નુછી તુરત સરખા ગોળ વીટાંળીને પછી પાછા ખુલી નાંખી સુકાવા દેવા; એ રીતે સરખા રહેશે, કુચાયલા લાગતા નથી.

વોઇલનું બારીક કપડું ધોવા કુકા પાણી સાથ થોડો એમોનીઆ ને સોપ જેલી ભેળી વાપરવું, છેલ્લે ઠંડા પાણીમાં વીછરતી વખતે થોડો ટંકણ ખાર અથવા ગુંદર થોડો નાખવાથી સ્હેજ હારની માફક કડક થશે, એ મુજબ બોળવાથી કોઇબી બારીક કપડું કડક ને સફાઇદાર થાય છે. કપડામાં સુગંધ આપવા માટે છેલ્લાં સોજાં પાણીમાં ઓરીસરૂટ Orrisroot નાખવાથી તેનો પમરાત કપડામાં પેવશ થશે.

બારીક કપડાં કોઇબી જાતનાં હાથમાં દાબીને પાણી કાઢવું અથવા પાણી સાથ નીગરાતાં સુકવવાં; જોરથી નીચવેલાં ફાટી જશે.

કપડું લંબાઇ પહોળાઇમાં ટાંકેલું ઊખેડી મોટું કરવું હોય સુતરાઊ ગરમ યા રેશમી તો ધોવા આગમચ ઉખેડવાથી તેના સલ ધોવા પછી માલમ પડતા નથી, તેમજ થોડું પણ ફાટેલું હોય તો ધોવા આગમચ સીવવાથી વધુ ફાટશે નહિ.

સફેદ કપડું ધોઇને વાપરવું નહી હોય તો બ્લુ કાગળમાં વીંટાળવાથી સફેદજ રેહશે, પીળું થતું નથી.

ઝાલર (ફ્રીંન્જ) ધોવા પછી એક એક સાથ મલી ગયલી છુટી પાડવા બેઉ હાથમાં પકડી ચોળીને પછી ટેબલની કીનારી ઉપર ઝાલરને ઠેકવી અથવા તો સંભાળીને જાડા નીખીઆએ બોળવાથી છુટી થઇ સરખી દીશે છે.

મોજાં સુતરાઊ તથા રેશમી.

૧૨૮—સ્ટોકીંગ તથા મોજાંના રંગ ઝાંખા પડી જાય તો કાચા રંગમાં આપેલી રીતે ધોવાથી સોજાં રેહશે. નવાં મોજાં કોઇક પહેરવા આગમચ ધોઇને વાપરવાથી વધુ વખત ટકે છે.

કાળા રંગનાં મોજાંનો રંગ ઓગળે તો કાળા મરીની ભુકી નીમક, અથવા સરકો કંઈપણ પાણીમાં નાખી ધોવાં, રંગીન મોજાં પણ એજ રીતે ધોવાં.

ઝાંખો રંગ ગુલીનાં ઘેરાં પાણીમાં બોળ્યાથી સોજો થશે.

મોજાં ગરમ ધોવા સારૂ સાબુને બારીક કાપી પાણી સાથે ચુલા પર જોસ પાડી પીગળી જાય ને તેમાં થોડું ઠંડું પાણી રેડી ફીન ચઢાવી તેમાં મોજા ધોઇને પછી સોજાં પાણીએ વીછરીને સુકવવાં.

રેશમી સફેદ મોજાં પણ ઉપલી કોઇબી રીતે ધોવાં અથવા ગરમ પાણી સાથ ટંકણખાર ભેળીને ધોવાથી પીળાં પડશે નહિં.

રેશમી મોજાં પગમાં પહેરવા પછી તેમાં ઝીણું કાંણું માલમ પડે તો સેહજ સુકો સાબુ લગાડી દેવો જેથી ઘસાઇને વધુ ફાટશે નહિ, પગમાંથી કાઢવા પછી તુરત રફુ કરી દેવાં.

કોઇકનાં પગનાં તળીઆંમાં આંટન હોવાથી આખો વખત પહેરના મોજાં જલદી ઘસાઇને ફાટે તો નીચે જુનાં પહેરી તેપર નવાં પહેરવાં.

તેમજ ઘણી ઠંડીમાં મુસાફરી કરતી વખતે બુટની ઉપર પાછાં બીજાં મોટાં સ્ટૉકીંગ આખાં પહેરી દેવાથી પગને હુફ વધુ રહે છે.

ઘણાં જુનાંને બરોબર ઘડી વાલી આગલો ભાગ અંદર નાંખી ને તે પર સંચાએ શીવીને ચોરસ જાડા ટુકડા બનાવેલા ગરમ ચીજો પકડવા કામ લાગશે.

લેસ તથા નેટનું કપડું ધોવું.

૧૨૯–લેસ ધોતી વખતે તે પર સાબુ ઘસવો નહિ પણ ફીણ ઘટ બનાવો તેમાં બોળીને સંભાળથી ચોળવી, ઘણી મેલી હોય તો પહેલાં ઠંડાં પાણીમાં બોળી રાખ્યા પછી ગરમ પાણી સાથ ટંકણખાર ભેળીને ધોવાથી સાફ થશે. બીજી રીત: એક સોજી મોટી બાટલી અથવા ગોળ લાકડાનાં ટુકડા ઉપર ફરતી લેસ સરખી ગોળ વીંટા-ળીને પહોળાં વાસણમાં સાબુનું પાણી કરી તેમાં ડુબાડી રાખીને પછી ગોળ ગોળ ફેરવ્યાથી તેમાંનો મેલ નીકળે ને સોજાં પાણીમાં પણ એજ મુજબ ધોઇ નાખી બાટલી પરથી કાઢીને કપડાંનાં બે પડ વચ્ચે દાબી તેનો ભીનાશ ચુશી લીધા પછી બીજાં સુકાં કપડાંનાં પડમાં મુકી અસ્ત્રી કરવી.

પહોળાં મોઢાંની બાટલીમાં સાબુનાં પાણી સાથ નાખી બુચ મારીને ખુબ હલાવ્યાથી મેલ નીકળે ને સોજાં પાણીમાં ધોવી.

લેસને કડક બનાવવા ઠંડાં પાણીમાં બોળ્યા પછી તુરત ગરમ પાણીમા બોળીને અસ્ત્રી કીધાથી પણ કડક રહેશે.

વધુ કડક જોઇએ તો ખાંડ, સાકર, ચોખા, કોર્નફ્લાવર અથવા ગુંદર કઈબી લઇ તેનું પાતલું પાણી કરી તેમાં બોળી અસ્ત્રા કરવી.

અસ્ત્રી નહિં હોય તો ઉપલી રીતે ગોળ વીંટાળીને ધોયા પછી સોજી ટેબલ પર દાબીને ગોળ વેલણે વણીએ તે મુજબ ફેરવ્યા કીધાથી સુકાઇને અસ્ત્રી માફક સરખી થાય છે.

સોજી રેશમી અથવા સુતરાઊ લેસ ધોવા આગમચ રાતથી દુધમાં બોળી રાખીને પછી સાબુના પાણીમાં ધોઈ સોજાં પાણીએ વીછરીને હાથની હથેલીમાં સરખી પકડીને દાબી પાણી કાઢવું, જોરથી

નીચવેલી લેસો ચુંદાઇને ફાટી જાય છે. સુકવવા માટે ફ્લેનલનાં કપડાંમાં દાબી રાખવી અથવા સોજાં કપડાં પર ટાંચણી ખોશી સરખી પાંથરીને સુકાયા પછી ટાંચણીઓ કાઢી લઇ તે પર બીજું કપડું મુકી અસ્ત્રી મારવી, કાગળ કે કપડું વચમાં મુકયાથી અસ્ત્રીનાં ખુણાઓ લેસમાં ભોકાઇને ફાટશે નહિ, તેમજ લેસનાં ચુથાયલાં ખાંચા, લુપ, અણીઓ વિગેરે સરખા કરવા પછી અસ્ત્રી ફેરવવી

કાળી ભરેલી લેસ અથવા નેટ પર ભરેલુ કપડું ધોતી વખતે સાબુનું ગરમ પાણી લેવું, જોઇએ તો તેમાં એમોનીઆ થોડોક ભેળવો, એમોનીઆને બદલે દારૂનો અર્ક ને ટંકણખાર એક એક ચમચી એક પ્યાલાં પાણીમાં લેવો.

જીન દારૂને ચાહનાં ઠંડાં પાણી સાથ ભેળાને ધોવાથી પણ કાળી લેસ સોજી થશે. બીઅર દારૂ પણ ધોવા વપરાય છે.

રંગ ઝાંખો સોજો કરવા કોફી ઘણી સ્ત્રોંગ કાળી બનાવી ને ઠંડી પડે કે તેમાં લેસને બોળ્યા પછી હથેલીમાં દાબી બધુ કોફીનું પાણી કાઢી નાખીને ઉપલી રીતે અસ્ત્રી કરવી.

પાણીમાં સરકો ભેળી તેમાં બોળ્યાથી પણ કાળો રંગ સોજો થશે, અથવા રંગ સુધારવાની રીતમાં માયફળનું પાણી બનાવી તેમા બોળવી, લેસો ધોવા વગર સાફ કરવા માટે ડ્રાઇ કલીનીંગમાં જુવો.

૧૩૦–નેટના પદડા ધોવા આગમચ ધુળ કચરો પખોડીને કુકા પાણીમા સોડા ખાર પીગળાવી તુરત ધોવા, લાંબો વખત બોળી રાખવાથી સોસાઇ જાય છે.

ઘણા મેલા હોય તો પાણી સાથ એમોનીઆ ભેળવાથી મેલ નરમ થઇ નીકળશે. પાણી દાબીને કાઢવું. જોરમાં નીચવ્યાથી નેટ ખરાબ થશે.

પીળા ઘેરા Ecru રંગના પદડા અથવા લેસ કે કપડુ ધોવા પછી હાર આપવાની કાંજીમાં અથવા સાદાં પાણી સાથ સહેજ કેસર, કોફી કે ચાહ કંઈપણ ભેળ્યાથી તેનો રંગ ખુલ્લો પડશે નહિ.

સફેદ પદડા કાંજનાં પાણી સાથે થોડો ગુંદર કે ગુલી નાખી સહેજ કડક જોઇએ તો બનાવવા.

સુકવવા માટે જમીન સાદડી અથવા ઘાસ પર પાંથરવા આગમચ બે માણસે ધરીને પહોળાઇ તથા લબાઇમાં આસતેથી ખેચવાથી સોસાયલા સરખા થશે. દોરી પર સુકવતી વખતે સરખા નાખી છેડાઓ ટાંચણી વડે ખોશીને વચમાંની કરચલી કાઢી નાખવી.

સુકવવાની જગ્યા નહિં હોય તો સરખા કીધા પછી તુરત પાછા ટાગી દીધાથી પણ હવામાં જલદી સુકાઇ જશે.

ફાટેલા નેટના પદડાઓમાથી બીજી ચીજો પેચ વર્કની રીતે બને છે, તેમજ એના ટુકડા કાચકામ નુછવા કરવા માટે સારા છે.

ગરમ તથા ગુંથેલાં કપડાં, ઓઢવાના વિગેરે.

૧૩૧–સફેદ ફ્લેનલને બીજાં કપડાંની માફક સાબુનાં ગરમ પાણીએ ધોવી, ખળખળતું પાણી લેવું નહિં તેમજ તે પર સાબુ પણ ઘસવો નહિ, સાબુને બદલે ટંકણખાર જોઈએ તો વાપરવો. વૉશીંગ સોડાથી ફ્લેનલ ખરાબ થાય છે. પટેટા પાણીમાં ઉકાળીને તે પાણી ધોવામાં વાપરવું.

રંગીન ફ્લેનલ ધોતી વખતે ગરમ સાબુનાં પાણી સાથ થોડો ઓટમીલ Oat Meal પીગળાવીને તેમાં ધોવા પછી છેલ્લે વીછરની વખતે નીમકનુ પાણી લેવું જેથી રંગ ઓગળતો નથી. ગરમ કપડું બનતાં સુધી તુરત ધોવું.

ફ્લેનલ સોસાય નહિં તેમ ધોવી એક બાલડી પાણીમા એક ઔંસ પૉટેશ પીગળાવી તેમાં થોડા કલાક બોળી રાખીને તેજ પાણીમાં સાથે ચુલ્હે ગરમ કરતી વખતે એક લાકડી વડે તળે ઉપર કર્યા પછી ઉતારીને બીજાં સોજાં પાણીમાં ઘઉ નો આટો એક ચમચો મેળવી તેમાં વીછરીને સુકાતી કરવી.

એમોનીઆનાં પાણીમાં પહેલે ધોઇને પછી સાબુનાં પાણીમાં ધોવાથી પણ સોસાતી નથી.

ફ્લેનલ નરમ રાખવા સારૂં છેલ્લાં પાણીમાં એક ગેલને એક ચમચો ગ્લીસરીન નાખવું. સાદાં પાણીમાં નાખી તળીયામા દુબે કે તુરત નીચવ્યા વગર કાઢીને સુકવવાથી પણ નવી ફ્લેનલ સોજી રહેશે.

મેલ ગરમ કપડાંનો કાઢવા ચોળવાને બદલે આટો ગુડે તેમ કરવું, પાણી કાઢવા માટે નીચવવું નહિં પણ બે હાથમાં દાબીને પાણી નીકળ્યા પછી આડું તેમજ ઉભું કપડું ખેંચીને સરખું કરી સુકવવું.

પીળી થઇ ગયલી ફ્લેનલ સફેદ કરવા ધોવા આગમચ લીંબુનો રસ કપડું ભીનાય તેટલો કાઢી તેમાં થોડો વખત બોળી રાખી ને પછી ધોવાથી સફેદી પર આવશે.

કોઇબી જાતનું સફેદ ગરમ કપડું ધોવા પછી ઘણાજ ખુલ્લા રંગનાં ગુલીના પાણીમાં બોળવાથી જલદી પીળું પડતું નથી.

આલપાકા કાળો ધોવા સારૂ વરસાદનાં પાણીમાં ત્રણ મિનિટ ચુલ્હે ઉકાળીને કાઢી લઇ નીચવી નાખીને ગુલીનું ઘેરા રંગનું પાણી બનાવી તેમાં અર્ધો કલાક ભીનવીને પછી સુકાતો કરવો.

ટંકણખાર પણ થોડો નાંખવાથી કપડાંનો ચળકાટ ઝાંખો પડશે નહિં.

પપેટાને છાલ સાથ ખમની પાણીમાં એક દીવસ રાખી મુકી બીજે દીવસે ચાળણીમાંથી ગાળી કાઢતાં પાણી કાળા રંગનું માલમ પડશે, તેને થોડા કલાક રાખતાં નીચે પપેટાનો ઠરો બેશી જાય ને

નીતર્યું પાણી કાઢી લઇ તેમાં આલપાકાનું કપડું બોળીને નીચવી કાઢી બીજાં કપડાંમાં વીંટાળી સુકું થાયને અસ્ત્રી કરવી.

ગરમ મરીનો અથવા કેશમીરનાં કાળાં કપડાં માટે એમોનીઆ અથવા ટંકણ ખાર ફુકાં પાણીમાં નાંખી રાતથી ભીનવી સહવારે નીચવ્યા વગર સુકાતું કરવું, સહેજ ભીનું હોય ને અસ્ત્રી કરવી. અથવા તો ગરમ કપડાંની રીતે ધોવું. રંગ ઝાંખો લાગે તો સુકાયા પછી માયફળનું પાણી સ્પંજ વડે લગાડવું.

સર્જ કાળી કે બ્લુ બ્લેક રંગની ધોવા સારૂ ફુકાં એક બાલડી પાણીમાં થોડો સફેદ સોજો સરકો પાશેર જેટલો નાંખવો અથવા આઇવી Ivy ઝાડનાં પાદડાં ઉકાળેલું પાણી તે પાદડાં કાઢી નાખીને તેમાં કપડું બોળી રાખી પાણી તદ્દન ઠંડું પડે ને નીચવ્યા વગર કાઢીને નીગરાતું સુકાવા દીધાથી સોજું થશે, એ પાણીએ નુછ્યાથી ડાઘો પણ જશે.

ગરમ ઉનનાં ગુંથેલાં કપડાં ધોવા આગમચ તેનાં બટનો ટાંકેલાં કાઢી લેવાં. બ્લાઉઝ, જરસી વીગેરે ધોવા આગમચ તેની પહો-ળાઇમાં નીચેથી સુતરઉ કપડાંની પટી ટાંકી લીધાથી તે ઝાઝું સંકોચાતું નથી, ફ્લેનલની રીતે ધોવાં, પણ નીચવવા વગર સુકવવાં.

રંગીન તરાંહવાલાં કપડાં ધોયા પછી જાડા ટરકીશ ટુવા-લોનાં પડમાં મુકી દાબવાથી કોઇબી રંગ ઓગળતો હશે તો નીચલી સફેદ ભોંય પર લાગતો નથી.

ઘણાં મેલાં થયલાં સફેદ કપડાં કોઈ રીતે સાફ નહિં થાય તો ખળખળતાં સાબુના પાણીમાં એક રાત ભીંનવી રાખી સહવારે બરોબર ધોઇને બીજાં પાણીમાં વેલાતી મીઠું Magnus Sulphus ને સોડા ખાર એક એક ચમચી ભેળી ચુહલે પાછું તે કપડું પાંચ મિનિટ ઉકાળીને ઠંડાં પાણીમાં ધોવાથી સફેદી પર આવશે. ઉનની વણેલી કશતીઓ પણ એ રીતે મેલી થયલી સોજી થાય છે.

ગંધકની ધુંઇ આપવાથી પણ પીળું કપડું સફેદ થશે.

ગરમ રગ, ધાબલી ઘણાં મેલાં થયલાં હોય તો એક મોટાં ટબમાં અર્ધી પાઈન્ટ એમોનીઆનું પાણી રેડી રગને ખુલ્લો કરી તેમાં પાંથરીઆ પછી તે ડુબે તેટલું ગરમ પાણી ઉપરથી રેડવાથી એમોનીઆનો બાફ તળીઆમાંથી નીકળી તે કપડાંમાં પેવસ્ત થઇ મેલ છુટો પડશે; લાકડી વડે તળે ઉપર કરી મેલ બધો નીકળ્યા પછી બીજાં સોજાં ગરમ પાણીમાં ધોઇ નાખી ઓરણ પર સુકાવા મુકવો. પાણી પોતીકી મેળે નીગરાઇને સુકાઇ ગયા પછી અલગે હાથે લાકડી બેઉ બાજુ ઠોકવાથી રૂંવાટી દબાયલી પાછી ઉભી થશે, અથવા નરમ બ્રશ રૂવાંટીની ઉલટી બાજુ પર ફેરવવાથી સરખી થાય છે.

સુજનીઓ ધોઇને ઘડી વાળવી અથવા ગોળ વિંટાળીને લાકડીએ ઠોકયા પછી સુકવ્યાથી ખીલીને નવી માફક સાજી દિશે છે.

ગુંઠેલી શોલ અથવા સ્કાર્ફ ધોવા પહેલાં ઠંડાં પાણીમાં બોળીને વરસાદનાં પાણીમાં સાબુનું ફીણ કરી તેમાં નાખીને ધોવી, આટો ગુંદે તે રીતે કરવાથી મેલ નીકળશે ચોળવાથી ચુંઠાઇ જાય છે. જોઇએ તો ધોતી વખતે સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઈન ભેળવી. બીજાં સોજાં પાણીમાં બે ત્રણ વખત વીછરીને દોરી પર સુકાવા નાખતાં તણાઇ જશે માટે જાડાં ડીલનુછણામાં દાબીને પાણી ચુશી લીધા પછી લંબાઇ પહોળાઇમાં સરખી ખેંચીને પાંથરી દેવી અથવા બીજું તેવુંજ કપડું ઉપર દાબી દીધાથી પાણી ચુશી લઇ સુકાય ને કાઢવાથી મુદલ ચુંઠાઇ જશે નહિ.

રંગીન શોલ હોય તો નીમકનાં પાણીમાં બોળવાથી રંગ ઓગળતો નથી.

રેશમનું ગુંથેલું કપડું પણ શોલની રીતે ધોઇને સુકવવું.

રેશમી કપડાં જાડાં તથા ઝીણાં ધોવાં.

૧૩૨–**રેશમી** કપડાં અરીઠાંનાં તેમજ સાબુનાં ફુંકાં પાણીમાં સારી રીતે ધોવાશે, સાબુ સોજો સફેદ આવે છે તે લેવો, કપડાંની પર ઘસવો નહિં પણ પીગળાવી વાપરવો. કપડાં ઘસવાં નહી, નીચે ઉપર પાણીમાં ફેરવ્યા કીધાથી મેલ નીકલે ને સોજા ફુકાં પાણીમાં વીછરવાં, જ્યા સુધી સાબુ નીકળે નહી ત્યાં સુધી બીજું નવું પાણી બદલ્યા કરવું. પટેટા બાફેલા પાણીમાં પણ રેશમી કપડુ ધોવાથી સોજું થશે. ખાર ઝાઝો વાપરવો નહિ, ઘણુંજ મેલું હોય તો થોડો લેવો.

હુાર આપી કડક કરવા માટે આગળ આપેલા મુજબ કરવું અથવા તો થોડીક મેથાલેતેડ સ્પીરીટ પાણીમાં નાખવાથી સફેદ રંગનાં કપડાંને હાર આવી કડક થશે.

સફેદ રેશમી કપડું ધોવા પછી પીળું થતું અટકાવવા સોજો સફેદ સાબુ વાપરવો ને છેલ્લાં વીછરવાનાં ગરમ પાણીમાં બ્લુ રંગની શાહી એક ચમચી નાંખવી.

પીળું થઇ ગયલું કપડું સફેદી પર નહિ આવે તો ધોવા પછી ગરમ પાણીમા થોડીક કેસર અથવા કોફી કે સુકી ચાહ મેળવી ને બોળવાથી ક્રીમ જેવા રંગનું થશે, અથવા તો બીજી રીતે રંગવું.

કાળા અથવા ઘેરા બ્લુ Dark blue રંગનું કપડું ધોયા પછી તેપર સ્પંજ વડે જીન અથવા વ્હિસ્કી દારૂ લગાડવાથી રંગ સોજો રેહશે.

કાચા રંગનાં કપડાં માટે થુલાંનું પાણી વાપરવું. એમોનીઆનું પાણી કરી સ્પંજ વડે બંને બાજુપર લગાડીને લાકડી અથવા રોલર પર ગોળ વિંટાલી રાખી સુકાયા પછી કાઢવાથી સોજું દિશે છે.

રેશમી બદીઆનો ઘણાં જુનાં ને ઝાંખાં લાગે તો ધોયા પછી છેલ્લાં પાણીમાં થોડી મેથીલેતેડ સ્પીરીટ ને સાકરનાં ત્રણ ટુકડા નાખીને તેમાં બોળવાથી પાછો રેશમનો ચળકાટ આવશે, અથવા પાતલાં કાંજીનાં પાણીમાં બોળવાં, પછી અસ્ત્રી કરવી.

બારીક કપડું શીફોંન ધોવા ફુકાં પાણીમાં સાબુ પીગળાવી હાથે મુઠીમાં દાબી દાબીને મેલ કાઢવો ચોળવાથી ફાટી જશે, મેલ કાઢવો હોય તો ધોવા આગમચ ટંકણ ખારનાં પાણીમા ભીનવ્યા પછી ધોવું. છેલ્લાં પાણીમાં જોઇએ તો થોડીક ખાંડ નાખવી. મુઠીમાં દાબીને અથવા ટરકીશ તુવાલનાં પડમાં મુકી ને દાબ્યાથી પાણી ચુશી લઈ સુકું થાય ને તે તુવાલમાથી કાઢી લઇ બીજાં કપડાનાં પડમા મુકી પુકી અસ્ત્રી ફેરવવી, ઘણી ગરમ હશે તો બારીક કપડું દાઝી જશે. દુચાયલું લાગે તો અવલી બાજુપર ઘણું પાતલું ગુંદરનુ પાણી લગાડી પાછું ગરમ કપડાંનાં પડમાં મુકી અસ્ત્રી મારવી.

જયોરજેટ પણ ઉપલી રીતે ધોવુ અથવા તો પાણીમાં જીન દારૂ ભેળવો. પેટ્રોલમાં આખું કપડું દુબાડીને મેલ ઘસી કાઢયા પછી જોઇએ તો પાણીમાં બોળી કાઢવું અથવા અમથુ હાથોમાં પકડીને હળાવ્યાથી જલદી સુકાઇ જશે ; સારીઓ, બદીઆંનો, ફ્રોક વિગેરે એ રીતે સોજાં થશે.

ક્રેપ ઝીણું નરમ કપડું શીફોન મુજબ ધોઈને મલાઇ કાઢી લીધેલા દુધમાં સહેજ સરસ નાંખી ચુલ્હે ઉકળ્યા પછી તેમાં ક્રેપ બોળી કાઢી હાથની હથેલી વચે દાબીને સુકવ્યાથી નવું જેવુ લાગે છે.

ઓજરીઆંનું કપડુ Crepe-de-chine ટંકણ ખારનાં પાણીમા ધોયાથી તે પરનો ચળકાટ રહે છે, સાબુએ સોજું ધોવાતું નથી, રંગ ઓગળે અથવા ઝાંખો પડે તો આગલ આપેલી રીતમાં જુવો.

છીનછાઉ China silk અથવા તસોર સીલ્કને સારૂ સાબુનું ફીણ કરી પાણીમા થોડો વખત બોળી રાખવા પછી ફુકાં પાણીમાં ધોવું ; અથવા દોઢ બાટલી ગરમ પાણીમા એક ચમચો ટંકણ ખાર નાંખીને ચોળી ધોવા પછી સોજુ પાણી લેવુ ; એ કપડાંના કમરના પટા વિગેરે વધુ મેલા થયલા એજ રીતે બે ત્રણ વખત ટંકણખારનાં પાણીએ ધોવાથી સોજા થશે. રંગ પણ ઘણો પીળો થતો નથી, તદ્દન સુકાયા પછી અસ્ત્રી કીધાથી છીનછાઉનું કપડું ચળકટું રહે છે, ફુંકી અસ્ત્રી મારવી.

રીબન ધોવી તથા સાફ કરવી.

સાટીનની રીબન ધોવા આગમચ બ્રેંન્ડી એક ચમચો, નરમ સાબુનો ભુકો એક ચમચો તથા ગોલ એક ચમચો સાથે પીગળાવીને નરમ પીછી વડે રીબન ઉપર લગાડયાં પછી ઠંડાં પાણીમાં સંભા-ળીને ધોઇ બાટલી અથવા ગોળ લાકડાં ઉપર સરખી વીંટાળીને સુકાય

પછી ટુંડી અસ્ત્રી ઊંધી બાજુ પર ફેરવવી. એજ મુજબ જાડી સાટીનનું કપડુ પણ ધોવું.

સાબુનાં પાણીમા સાધારણ રીતે ધોવા પછી ચળકાટ ઝાંખો લાગે તો આઇસીંગ્લાસનાં પાતલાં પાણીમાં બોળીને સુકવ્યા પછી ઉપલી રીતે અસ્ત્રી કરવી. મેલ નહિ નીકળે તો દાંતના નરમ બ્રશ વડે ધીમેથી ઘસવું. ધોયલી રીબનના છેડા વાપરતી વખતે પાછા કાપીને સરખા કરવા, નીમકનાં પાણીમાં બોળી ભીનાયલાં પર અસ્ત્રી કરવાથી રીબન અથવા રેશમી રૂમાલો પર ચળકાટ આવે છે. ઝાંખો પડેલો રંગ સાબુના પાણીમાં પર્લએશ નાંખીને ધોવાથી સોજો થશે.

મખમલની રીબન ધોવા સોજા સફેદ સાબુને ઢુકાં પાણીમાં પીગળાવી એક પહોળા વાસણમાં રીબન બોળીને ઉપર હેઠે કર્યા કીધાથી તેમાનો મેલ નીકળશે, ચોળીને ધોવી નહિ; સોજાં પાણીમાં વીછરતી વખતે ઉપલી રીતે હલાવ્યા પછી સોજાં કપડાં પર સવલી બાજુ ઉપર રાખા સરખી ખેંચીને છેડાઓ પર ટાંચણી ખોસીને લગભગ સુકાવા આવે ને ગરમ અસ્ત્રી તે પર દાબીને ફેરવવી નહિ પણ મખમલની રૂવાટી પર ફક્ત અસ્ત્રીની ગરમ વરાળ લાગે તેટલી નજદીક ઉપર હેથે ફેરવ્યાથી દબાઇ ગયલી રૂવાંટી ઉભી થશે. છેલ્લે નરમ બ્રશ પાછો રૂવાટીનો વળ હોય તે બાજુ પર મારવાથી મખમલ પાછી નવી જેવી દીશે છે. મખમલના કપડાં પણ ઉપલી રીતે ધોઇ શકાય, દબાયલી રૂવાંટી ઊભી કરવા માટે પાછલ આપેલું છે.

રેશમી નેકટાઇ ધોવા આગમચ અંદરનું અસતર હોય તે ઊખેડી કાઢી લઇ તે રીબન ધોવાની રીતે ધોયા પછી ઊંધી બાજુ અસ્ત્રી કરવી, કાંજીનો હાર આપવાને બદલે છેલ્લે ખળખળતાં પાણીમાં બોળી કાઢી સુકાયને અસતર પાછું અંદર મુકીને સીવી લેવા.

કાચા રંગના ટાઈ ધોવા માટે સાબુના પાણીમાં એમોનીઆ ભેળવો. ડૉઇલીસ Doilies ટેબ્લ નેપકીન વિગેરે પણ ટાઈની રીતે સારા ધોવાશે.

કપડાં સુકવવાં.

૧૩૩—દોરી તેમજ જમીન કે ઘાસ પર સુકવતી વખતે ઊંધાં નાખવાં, જલદી સુકવવા માટે બંને હાથોમાં પકડીને અથવા મોટું કપડું હોય તો સામા સામી બે માણસોએ ધરીને હવામા હલાવવા. વરસાદના દિવસોમા ઘરમા કપડાં સુકાવવા માટે બાબુની મોટી જાલી વાલી ઝાપો જેવી આવે છે તે પર નાખીને અંદરના ગાળામાં આતશની સગડી મુકવાથી તાપે સુકાય છે. નાનાં બચ્ચાનાં ઘડી ઘડી ધોવા પડતાં કપડાં માટે એ ઘણી ઉપયોગી છે.

રાંધણીમાં જ્યાં બંધ ભઠ્ઠીના ચુહલા હોય ત્યાં પણ ઓરણ બાંધી કપડાં તાપે સુકાવી શકાશે, કાચા રંગનાં કપડાં તડકાંમાં નહિ પણ છાંયામાં સુકવવાં.

ખદીઆંન, ખમીસ વિગેરે સુકવતી વખતે નીચલો કમરનો ભાગ દોરી પર રાખી બાંહે ઝુલતી નીચે રાખવી; લાકડાંની કલીપમાં જોઇએ તો પોઇને નાખવાં, ઊનનાં ગુંડેલાંની બંને બાહેમાંથી આરપાર લાકડી પસાર કરીને તેનાં બંને છેડાને બાંધી ટાંગવાથી સરખાં સુકાય છે.

કાંજીનો હાર આપવો તથા ગુલીનું પાણી.

૧૩૪–હાર આપવા માટે સ્ટાર્ચ Starch નો ભુકો તૈયાર મળે છે; તેમજ ઘઊંનો આટો, સાગુ ચોખા, અથવા આરારૂટની પાતલી કાંજી બનાવીને જોઈએ તો વાપરવી, ગુંદરનું પાણી પણ ઊપયોગમાં લે છે, ઊપલી કોઈબી ચીજ અર્ધા પ્યાલાને સુમારે લઈ થોડાં ઠંડાં પાણીમાં પીગળાવી રાખી એક બાટલી પાણી ચુલ્હે ઊકાળ્યા પછી ઊતારતી વખતે તેમાં ભેળવું. જોઇએ તો એક ચમચો સાથે ટંકણખાર અથવા એપસંમ સૉલ્ટ લેવો. સ્ટાર્ચમાં કેરોસીન તેલ સહેજ ભેળવાથી કપડાંને વળગશે નહિં. ટેબલ કલોથમાં કાંજીને બદલે મેથીલેતેડ સ્પીરીટ નાખવાથી કડક થશે.

બારીક કપડાંમાં હાર આપવા ચોખા બાફેલું ચીકાશવાલું પાણી કાઢી લઇ તે વાપરવું. ક્રીમ રંગનું કપડું હોય તો સાથે સહેજ કોફી ભેળવી. બીજી રીતો આગલ આપેલી છે.

કાંજીનો હાર આપતી વખતે સહેજ નીમક ભેળેલું હશે તો ઘણા પવનમા કપડાં સુકવતી વખતે કાંજી કપડા પર વળગી રહેશે.

કફ, કોલર કડક **બનાવવા** સ્ટાર્ચ ત્રણ ચમચા ઠંડા પાણીમાં ઘટ પેસ્ટ બનાવી રાખી, એક પ્યાલા ગરમ પાણીમાં એક ચમચી ટંકણખાર ને એક ચમચી સાબુનો ભુકો સાથે પીગળાવી દઇને પછી સ્ટાર્ચમાં બધું મેળવી નાંખીને તેમાં કફ કોલર બોળી કાઢી સુકાયા પછી સોજા કપડાં વડે તેને લુછી નાખીને અસ્ત્રી કરવી. જોઇએ તો ઉપલી મેળવણીમા થોડુ ગુંદરનુ પાણી ભેળવું. વધુ આગલ મલશે.

ગુલીનું પાણી કરવા એક ચમચી ગુલીની ભુકી એક પ્યાલાં ઠંડાં પાણીમાં ભેળવી, જોઇએ તો એક ચમચી ઓકઝેલીક એસીડ ભેળીને એક ભરેલી બાલદી પાણીમાં રેડીને કપડા બોળવા લેવું, વરસાદનાં પાણીમાં વધુ સારી રીતે થશે. એસીડ વાપરતી વખતે સંભાળવું.

ગુલીનાં બોલ પણ આવે છે તેને કપડાની થેલીમા બાંધીને છેલ્લા વીછરવાનાં પાણીમાં નાખવાથી સહેજ રંગ આવશે અને કપડાં ઘણાં બ્લુ થતાં નથી.

કપડાંને પૉલીશ કરવા.

૧૩૫–ખમીસ તથા કોલર વિગેરેને ચળક આપવા નીચલી મેળવણી તૈયાર રાખી તેમાં બોળવા પછી અસ્ત્રી કરવી. ખળખળતું પાણી એક પાઇંટમાં સફેદ ગુંદર એક ઔંસ પીગળાવી તે ઉપરનું

નીતર્યું પાણી કાઢી લઇ તેમાં એક મોટો ચમચો સ્ટાર્ચ મેળવી સીસીમાં ભરી રાખી ખપ પડે ત્યારે વાપરવું. જોઈએ તો એક મોટો ચમચો ભરીને નીમક એક પાઇંટ જેટલી સ્ટાર્ચની કાંજીમા ભેળવું.

ઘણાં કડક બનાવવાં હોય તો ઉપલીજ મેળવણીમાં એક ચમચી બ્રેન્ડી ને સફેદ મીણનો ટુકડો ભેળી નાંખવો; હાર આપવાની રીતમાં પણ લખેલું છે. અસ્ત્રી કીધા પછી તાપ આગળ યા તડકે મુકવાં.

આરરૂટની કાંજીમાં ટંકણખાર ભેળવાથી પણ સારી ચમક આપશે.

ગુંદર Gum arabic ની ભુકી પોણો ઔંસ, સ્ટાર્ચ બે ઔંસ, ટંકણખાર એક ઔંસ અને સફેદ મીણ દોઢ ઔંસ ભેળી લેવું.

ઘઉંનાં દુધની કાંજી બનાવી તેમાં કોલર તથા કફ ધોયલા બોળી કાઢી સુકાય ને અસ્ત્રી કરવાથી કડક થશે.

કોલરો ધોતી વખતે વચમાંના સાંધામાંનો મેલ કે ચીકાશ નીકળે નહિં તો નાના બ્રશ વડે તે પર સાબુનું પાણી લઇ ઘસવો.

કપડાંને અસ્ત્રી કરવી તથા તે સાફ રાખવી.

૧૩૬–અસ્ત્રી કરવાની ટેબલ પર જાડું ગરમ કે સુતરાઉ કપડાનું પડ કીધા પછી કપડાંને અસ્ત્રી કરવા મુકવાં; કોઈબી ઝીણાં બારીક કપડાં પર બીજું કપડું યા કાગળ સફેદ ઢાંકીને ફેરવવી, તેમજ ઉનનાં ગુંઠેલાં કપડાં પર ઘણી ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી નહિં.

કપડાં થોડાંક ભીનાયલાં હોય ત્યારે સરખાં રાખીને અસ્ત્રી મારવી, તદ્દન સુકાં પર કરવાથી સફાઇ આવતી નથી, દુચાયલું અથવા સલ કપડાં પર પડેલા નીકળે નહિ તો બીજું સુતરાઉ કપડું પાણીમાં ભીનવી તે પર ઢાંકીને અસ્ત્રી ફેરવ્યાથી સરખું થશે.

સુકાયલું લાગે તો હાથે તે પર પાણી છાંટવું અથવા સીસીમાં પાણી ભરી તે પર કોલોનવૉટર છાંટવાનો પેચનો બુચ આવે છે તે પોઇને તે વડે કપડાં પર પાણી સરખું છંટાય છે, જોઇએ તો સંચામાં તેલ નાખવાની ગળણીમાં પાણી લઇ તેની નાની નળી વડે નાંખવું.

ઘણું જાડું કપડું તદ્દન સુકાઈને કડક થઇ ગયલું હોય તો અસ્ત્રી મારવા આગમચ પુરતું પાણી છાંટીને બીજાં સુકા કપડાં વિંટાળી રાખવાથી નરમ થાય ને અસ્ત્રી કરવી.

અસ્ત્રીનું તળીઉં પહેલું લુછી સાફ કરવું કે કપડાં પર ડાઘો પડે નહિ, ફલેનલનું કપડું સુકું અથવા ભીના વડે લુછવી, જોઇએ તો સાથે સાબુ લેવો. ન્યુસ પેપર પર કેરોસીન તેલ છાંટી ઘસીને લુછવું.

પાટીઆંના ટુકડા પર નીમક નાખી ઘસવું અથવા લાકડાંનો વહેર કે રેતી કાગળ પર નાખીને તળીઉં ઘસવાથી સફાઇનું થાય છે.

તળીઉં કીટાય નહિ તેમ રાખવા સોડા બાઇકાર્બ લગાડી રાખવો, જોઇએ તો વેસલીન પાતલું લગાડવું.

મીણબત્તીનો ટુકડો કપડાંના પડમાં મુકીને ગરમ અસ્ત્રી પર ઘસવો; પૉલીશના કાગળ વડે ઘસવાથી પણ કાટ નીકળે છે.

જે અસ્ત્રીમાં લોખંડનો ટુકડો ગરમ કરી મુકવામાં આવે છે તે જો ઘણો જુનો થઇ ગયલો જલદી ગરમ નહિ થાય તો આતશમાં મુકી ગરમ થાય ને ઠંડા પાણીમાં તુરત બોળી દેવો, પછી સુકો થાય ને પાછો ગરમ કરવા મુકેલો જલદી તાતી જશે.

કપડાંને કડક ને ચળકતું કરવા સાબુનાં પાણીમાં સ્ટાર્ચ થોડી ભેળી ઘણી ગરમ અસ્ત્રી કરતી વખતે છાટવી.

ખમીસ, ને પહેલાં કોલરની પટી તથા કફ વિગેરે પર ઘણી ગરમ અસ્ત્રી ફેરવ્યા પછી છેલ્લી પીથ તથા બીજા ભાગો ઉપર મારવી. કોલરને પૉલીશ કરવા લોખંડનો દાંડો તેવા ઘાટનો આવે છે.

સુકવ્યા વગરનું ભીનું કપડું તુરતજ અસ્ત્રી કરવું હોય તો જાડા ટરકીશ ટુવાલમા વીંટાળવાથી જલદી પાણી ચુશી લે ને અસ્ત્રી કરવી.

રેશમી કે સુતરાઉ બારીક કપડું પણ એ રીતે વિંટાળવાથી નરમ રહી તે પર સારી રીતે અસ્ત્રી થશે, ત્યાર પછી ભીનુ લાગે તો સુકાવા દેવુ.

ટક Tuck મારેલાં કપડાંને ઉંધી બાજુ પર અસ્ત્રી ફેરવ્યાથી ટકની લાઇનો સરખી રહેશે.

ભરતકામ સાથનું કપડું જાડા ટરકીશ ટુવાલના પડમાં મુકીને અસ્ત્રી ફેરવ્યાથી ભરત ચુંથાઈ જતુ નથી.

રેશમી કપડાં પર અસ્ત્રી ફેરવતી વખતે સફેદ કાગળ યા કપડું ઉપર મુકયા પછી મારવી, ઘણી ગરમ પણ લેવી નહિ.

મખમલને અસ્ત્રી કરવા અસ્ત્રીને વાંકી મુકી તેના તળીયાં પર મખમલને ઉંધી બાજુ દાબીને ફેરવ્યા કીધાથી સરખી થઇ રૂંવાટી પણ ઉભી થશે.

બદીઅનના બટન ટાંકેલી પટી ઉપર અસ્ત્રી મારતી વખતે ટરકીશ તુવાલ ઢાંકીને ફેરવ્યાથી બટનનો છાપ કપડાં પર પડતો નથી.

ગરમ કોટ પાટલુન વિગેરે પર થોડે વખતે અસ્ત્રી માર્યાથી ધુળ મેલ યા ઉધઇ લાગેલી ગરમીથી નીકળી જશે. ઢુચાયલાં હોય તો સહેજ ભીનું બીજું કપડું તે પર ઢાકીને અસ્ત્રી મારવાથી સીધા દીસે છે.

ઉનની ગુંથેલી શૅાલ ને કપડાંના પડમાં મુકી ફુકી અસ્ત્રી મારવી અથવા કુંદી કરવી.

દોરાની ગુંથેલી લેસને પાટીઆં પર જાડું કપડાંનું પડ નરમ કરીને ટાંચણીએ લેસ સરખી ગોઠવ્યા પછી અસ્ત્રી દાબીને મારવી.

ટેબલ નેપકીન ઉપર બંને બાજુ ભાર મુકીને અસ્ત્રી ફેરવી ઘડી વાળતાં દરેક પડ પર પણ અસ્ત્રી મારતાં જવું.

ઇલેક્ટ્રીક અસ્ત્રી ઘણી ગરમ થયા પછી તેના જોડેલા પ્લગ Plug માંથી કાઢી નાખી વાપર્યાથી ઇલેક્ટ્રીસીટી ઓછી ખપશે નહિ એ વાપરવા માટે સગવડ ભરેલી છે. બનતાં સુધી પાટીઆં પર ઊભું રહેવું જમીન પર ઊભું રહેવાથી કોઇ વખત વીજળીનો ઝટકો લાગશે.

અસ્ત્રી ગરમ રાખવા એસબેસતોસનું જાડું પડ કરી તે પર અથવા લાલ ઇટ પર ગરમ અસ્ત્રી મુકેલી જલદી ઠંડી પડશે નહિ, જોઈએ તો મોટું વાસણ તે પર ઉંધું ઢાંકી રાખવું.

દુચાયલાં કપડાં સરખાં કરવાં.

૧૩૭–પાટલુન દુચાયલાં અસ્ત્રી કીધા વગર સરખાં રાખવા માટે સહેલી રીત એ છે જે ખાનાં ખાનાંવાલી કબાટ Chest of drawers તેનું ઉપલું ખાનુ ઉઘાડી તેમાં એક વેંહત જેટલો પાતલુનનો દબલ કીધેલો કમર આગલનો ભાગ સરખો નાખી ખાનું બંધ કરી દેવું, પછી છેક હેઠેનુ યા વચલું જેબી પાતલુનની લંબાઇને પુગે તે ખાનુ ઉઘાડી નીચલો પાયજાવાલો ભાગ તેમાં ખોસી દઇ તે પણ ખાનું બંધ કરવુ. વચમાનાં ખાનાં આસતેથી બધાં થોડાં ખેચી બહાર કાઢવાથી પાતલુન ખેંચાઈને ટાઇટ થઇ સરખું થાય ને થોડે વખતે બહાર કાઢવુ.

પ્રેસમાં દાબવાથી પણ અસ્ત્રીની માફક સરખા થાય છે. તેનાં પડમાં ઢાંકવા માટે ન્યુસપેપરો વાપરવાં. સુતરાઉ કપડું વચમાં મુકયાથી કેટલીક વખત તેની બારીક રૂવાટી ગરમ કપડાંને વળગી જાયછે.

ડગલાને ઘડી કરતી વખતે કોલર વાળેલો ઉભો કરવાથી દુચાશે નહિ. ડગલા કે બદીઆનો ઘડી વાળેલા કરતાં વાક વાળી લાકડાની પટીઓ પર ખભામાંથી પોઇને ટાંગવાથી સરખાં રહેશે. સાડીઓને નાની ઘડી વાળવાને બદલે લાકડાની પટીઓ પર સરખી કરી બેવડી નાખી કબાટમાં ટાગવાથી દુચાતી નથી.

દુચાયલાં અથવા પેટીમા પેક કીધેલાં કપડાં કાઢી પખોડી ગરમ ઓરડામાં આખી રાત ટાંગી રાખવા પછી અસ્ત્રી કરવાં અથવા નાહવાની મોરીમાના ગરમ પાણીના નળો છોડવાથી અથવા ટબમાં ગરમ પાણી ભરી તેમાંની ગરમ વરાળ બહાર નીકળવા પછી બારણાં બંધ રાખવાથી દુચાયલાં કપડાં પર ભીનાશ આવે ને તેપર ઠંડી અસ્ત્રી કરવી.

રેશમી ક્રેપ યા જોરજેટ દુચાયલી હોય તેને ગરમ પાણીમાથી વરાળ નીકળતી હોય તેપર ધરવું, પહોળાં મોઢાંના જગમાં પાણી રેડી ઉપર કપડું સરખું ખેંચીને પકડી વરાળ લાગવાથી સરખું થતું જાય ત્યાં સુધી બધું ધીરે ધીરે સેરવીને પકડી રાખવું; અથવા તો સ્પંજ વડે ગુંદરનું પાતળું પાણી લગાડી સુકાયા પછી ગરમ કપડાંની વચ્ચે મુકી અસ્ત્રી મારવી. દુધ ને પાણી ભેળી થોડો સરસ નાખી સુહવે ઊકાળી તેમાં ક્રેપ બોળી સુકવવી.

ક્રેપ અથવા બીજું ઝીણું કપડું હવાયલું યા વરસાદથી ભીનાયલું સરખું કરવા સંભાળથી ખેંચીને પલગનાં ગોદડાં ઉપર બને છેડે ટાચણીઓ ખોશી સરખું સુકાય ત્યાં સુધી રહેવા દેવું.

રેશમી કપડાં સાફ કરવા માટે બ્રશને બદલે મખમલના ટુકડાએ લુછવાથી ઘસાતાં નથી.

પ્રકરણ ૧૮.

કપડાંને પાણીથી ધોવા વગર સાફ કરવાં સુતરાઉ ગરમ રેશમી વિગેરેને (ડ્રાઈ કલીનીંગ.)

૧૩૮–ડ્રાઇ કલીન Dry clean કરવા નીચલી રીતો છે, તેમજ બીજી રીતો માટે આગલ ડાઘો કાઢવામાં આપેલું મળશે, કેટલાક કપડા ધોયાથી બગડી જાય તેને માટે. તે સારૂ સાધારણ ચીજો જેવી કે આટો, થુલું, ઠંડું યા ગરમ લેવું; ફુલર્સ અર્થ Fuller's Earth નામની ભુકીની સાથે સ્ટાર્ચનો પાઉડર ભેળી વાપરવો; સોજો ચાક French chalk પણ મેલાં કપડાં પર છાંટી રાખવાથી મેલ નીકળશે, મેગનીશીઆબી લેવાય છે; પાંઊનો ગર ડાઘો પર ઘસવાથી સાફ થશે, ઉપલામાંની કોઇબી ચીજ મેલા કપડાં પર સંભાળીને ફ્લેનલ અથવા સાદાં કપડા પર લઇને ઘસવી. મેલ નીકલ્યા પછી સોજાં કપડાંએ લુછી નાખવું.

ડ્રાઇ કલીન પાઉડર બનાવવા ગુંદરની બારીક ભુકી, સોડા બાઈકાર્બ અને ઝીંક ઓકસાઇડ Zinc Oxide નામની ભુકી ત્રણે સરખાં વજનનું લેઇને કપડાંપર છાંટી ઘસવાથી સાફ થશે.

ડગલાનો કોલર પરસેવાથી ખરાબ થયલો એ ભુકી શેમોઆ લેધર પર લઈને ઘસવાથી સોજો થાય છે છેલ્લે બ્રશ મારવો, ઘઉંના આટાને પેટ્રોલમાં મેળવી કડણુ ગોળા કરી સુકાયને તેનો બારીક પાઉડર કરી ચપટ બુચની સીસીમાં ભરી રાખી કપડા લેસ વિગેરે સાફ કરવી. ચીકાશ તથા બીજા ડાઘો એ રીતે નહિં નીકળે તો પાછલાં પ્રકરણમા જોવું.

કલોરોફોર્મ, ઈથર એક એક ઔંસ અને એમોનીઆ આઠ ઔંસ ભેળી કાચના બુચની સીસીમાં રાખી ધોઇ નહિ શકાય તેવા કપડાં પરનો મેલ કાઢવા સ્પંજ વડે લગાડયાથી સાફ થશે.

એમોનીઆનું પાણી તૈયાર બનાવેલું આવે છે, પણ ઘરઘતુ વપરાસ માટે બનાવવા એક ઔંસ એમોનીઆ Rock amonia ને એક પાઇંટ પાણીમાં પીગળાવવું, જોઇએ તો ફુલર્સ અર્થ તેમાં ભેળવી.

કાચા રંગની છીંટ ક્રેટોન વિગેરે સાફ કરવા ઠંડું કે ગરમ થુલું ઘસવું અથવા તો સાથે તેટલાંજ વજનની ચાકની ભુકી, ગરમ નીમક સર્વે ભેળી વાપરવું.

ટેપેસ્ટ્રી પરનાં ડાઘો પેટ્રોલમાં કપડું બોળી નીચવી સંભાળથી ઘસીને બીજાં સોજાં કપડાંને પાણીમાં બોળી નુછી નાખવાથી જશે. મખમલની લાઇનીંગ સાફ કરવા ફરનીચરની બાબતમાં આપેલું છે.

સુતરાઊ કપડાં તથા પદડા સાફ કરવા.

૧૩૯—કોરસેટ Corset પહેરવા માટેની જાડાં કપડાંની બોન્સ તથા પટીઓ મુકેલી મેલી થયલી સાફ કરવા મેગનીશીઆ, ટાલ્ક પાઊડર ને ફુલર્સ અર્થ સર્વેને એમોનીઆ સાથ મેળવી ઘટ પેસ્ટ જેવું બનાવી કોરસેટ પર લગાડીને તેને બીજાં કપડાંમાં વીંટાળી બે દિવસ રાખ્યા પછી તે પર બ્રશ મારવો. ડાઘા રહી ગયલા હોય તો ફરીથી લગાડવું. બેનઝાઇન લગાડયાથી પણ ડાઘો નીકળશે.

રંગીન પદડા માટે થુલાંનું પાણી અથવા તો ગરમ સરકા ને પાણીમા સ્પંજ બોળીને બંને બાજુએ લગાડીને સાફ કરવા પછી સુકાં કપડાએ નુછી નાખવા.

પાઇપ કલે અથવા પીળી ઇંટની બારીક ભુકી લઈને ફલેનલ અથવા નરમ બ્રશ વડે ઘસવાથી રંગીન કપડાંના પડદા સાફ થશે. ધોવા માટે પાછળ આપ્યું છે.

મેલ કાઢવા પાંઊનો ગર અથવા ઘહુંના આટાને પાણીમાં નાખી ઘટ ગોળા વાળીને દાબીને ઘસવું મેલ તે પર આવે ને ફેરવીને સોજો ભાગ લેવો, ઘેરા રંગના પદડા સાફ ગરમ થુલું સુકું ઘસવું.

કંતાંન અથવા હોલંડના પડદાને ઉપર લખેલી રંગીન પડદાની રીતે સાફ કરવા. વૉટર પ્રુફ બનાવવા કપડાના પ્રયોગમાંથી મળશે. જાડા પડદાને બારી પર ઉતારેલા પવનથી ઊડી જતા અટકાવવા નીચલા બને છેડાઓ પર તથા અધવચમાં જાડી ટેપનું ગારીઊ (લુપ) જેવું ટાંકીને બારીની બરસાકમાં હુક ફેરવી તેમા પોવા. મોટા લાંબા પડદાઓને અધવચે પાતલી લાકડીઓને છુટી એકુ બે લઇ પદડાને છેડે ટેપ ટાંકી લાકડી તેમાંથી એક નાકેથી બીજા નાકાં સુધી પહોળાઇમાં પુગે તેમ પોઈને બારી કે ભીતમાં હુક અથવા ખીલા મારી બાંધી લેવાથી પણ ઊડતા અટકે છે.

વરસાદના ઓવરકોટ વેટર પ્રુફના ડાઘ સાફ કરવા યુકેલીપતસનું તેલ કપડા વડે લગાડવું. ધોવા માટે પાછળ જુવો.

સફેદ કપડું ધોઇ નહિ શકાય તેના ડાઘો કાઢવા ચોખાનો આટો બીજાં સોજાં કપડા વડે ઘસીને સાફ કરવા પછી તે પર બ્રશ મારવો.

મખમલના ડાઘો કાઢવા ટરપીનટાઇન નરમ કપડાં વડે લગાડવું. કપડું મેલું થાય ને પાછું તે બદલતાં જવું.

ચીકાશના ડાઘ પર બીડીની રાખ લગાડી લુછવા.

ગરમ તથા ગુંથેલાં કપડાં, ફ્લેનલ વિગેરે.

૧૪૦–ગરમ કપડાં પરના ડાઘા કાઢવા સરકો, પેટ્રોલ, એમોનીઆ, દારૂનો અર્ક, અથવા બેનઝાઇન કંઈ પણ લગાડયાથી નીકળશે, આતશ નજદીક જવું નહિં. પેટ્રોલ અથવા બીજી કોઇપણ ચીજ લગાડવા પછી ડાઘને ફરતી કીનારી પર ચકરડું પડી રહે તો ખળખળતાં પાણીની કીટલી ચુલા પરથી ઉતારી દુર લઇ જઈ તેની વરાળ ઉપર તે કપડું ધરવાથી તે ફરતું ચકરડું નીકળી જાય છે.

સકલાત પરના ડાઘ સ્પીરીટ, ટરપીનટાઇન ને દારૂનો અર્ક અર્ધી ચમચીમાં થોડી પાઇપ કલે ભેળીને લગાડી સુકાયા પછી બીજા ગરમ કપડાંના ટુકડાએ લુછવું.

ફ્લેનલ ઉપર **અસ્રીનાં તળીઆંના પીળા** ડાઘ સારૂ કાંદાને અર્ધો કાપી અંદરની બાજુ ઘસવાથી નીકળશે, કાંદાનો વાસ કાઢવા ઉકાં પાણીમા કપડું બોળી લુછવું.

પરસેવાના ડાઘો સુતરાઉ તથા રેશમી કપડાંપરથી કાઢવા એમોનીઆમાં સ્પંજ બોળીને લુછયા પછી થોડો વખત તડકે મુકવું, નહિ નીકળે તો ગંધકના તેજાબ Sulphuric acid નાં થોડાં ટીપાં એક વાઇન ગ્લાસ પાણીમા નાંખી લાકડાંની પટી વડે ડાઘો પર ઘસીને લગાડી તુરત ધોઇ નાખવુ, હાથ એસીડથી દાઝે નહિ તેની સંભાળ રાખવી. ક્લોરાફોર્મ લગાડયાથી પરસેવાનો વાસ નીકળે છે.

બદીઆનની બગળમાંના પરસેવાના ડાઘ નીચે જાડાં કપડાંનો દુચો અંદરની બાજુ મુકી બહારથી તે પર પાણી થોડું છાટવું અથવા નરમ કપડું પાણીમાં બોળી બધે લગાડીને તડકે સુકાયને પાછું પાણી લગાડવું ડાઘ નીકળે ત્યા સુધી બે ચાર વખત કરવાથી તદ્દન સોજાં થશે.

ડગલાના કોલર સાફ કરવા બે ચમચા પાણીમા તેટલોજ એમોનીઆ ભેળી તેમાં થોડું સાબુનું ફીણ નાખી સ્પંજ બોળીને ઘસડવાથી સાફ થશે. જોઇએ તો સાથે થોડું નીમક ભેળવુ. સુકાયલો મેલ બુઠ્ઠી છરી વડે ઘસવાથી નીકળે ને સોજાં પાણીમાં કપડું બોળી લુછવું. સાફ નહિ થાય તો પાછળ લખેલો ડ્રાઇ ક્લીન કરવાનો પાઉડર જોઈએ તો વાપરવો. કાચા પટેટા ખમણી પાણીમાં ભીનવી રાખી તે પાણી લગાડવું.

રંગીન ફ્લેનલ પરથી સફેદ ડાઘો માટે ગ્લીસરીન અને ઈંડાંની દાળ સરખાં વજનની લઇને મેળવી અર્ધો કલાક રહેવા દઈ સોજાં પાણીએ લુછવું અથવા ધોઇ નાખવું.

ઘાસના ડાઘા પર દારૂનો અર્ક અથવા ઈથર લગાડયાથી નીકળશે.

રંગ, ચીકાશના અથવા મીણના ડાઘા પડે તો તુરતજ તે પર આટો, સ્ટાર્ચ, ફુલર્સ અર્થ, ચાક, મેગનેશીઆ, એવી કોઇબી ચીજ છાંટવાથી ચીકાશ ચુશી લઇને પખોડી નાખી બ્રશ મારવો.

ગ્લીસરીન, ઇથર, એમોનીઆ, બેનઝાઇન કંઇ પણ લગાડવાથી ચીકાશના ડાઘા નીકળી જશે.

તેલના ડાઘ પર કપડાં વડે ટરપીનટાઇન લગાડી સુકાવા દેવું.

સફેદ ફ્લેનલ અથવા આલપાકા સાફ કરવા ચોખાના આટામા સુકું કપડું બોળીને આટો વળગેલો ડાઘ પર ઘસવાથી સાફ થાય છે.

સફેદ ફ્લેનલને સાફ કરવા મેગનીશીઆની ભુકી બેનઝાઇનમાં મેળવીને સુતરાઊ કપડાં વડે લગાડયા પછી સોજા બ્રશે ધીરેથી ઘસવું સોજુ દીશે ત્યાં સુધી, આતશ કે બત્તીથી દુર રહેવું કારણ કે બેનઝાઇન સળગી ઊઠે તેવી ચીજ છે.

લોહીના ડાઘા પર સ્ટાર્ચની ભુકી પાણીમાં ઘટ કરી લગાડયા પછી સુકાયને બ્રશ મારવાથી ગરમ કપડું સાફ થશે.

મેસના ડાઘ પર પહેલાં ફુંક મારી ઊડાર્યા પછી અલગો બ્રશ મારીને ફુલર્સ અર્થની ભુકી છાંટવાથી ડાઘા નીકળે છે.

બુટની કાળી પૉલીશના ડાઘ કાઢવા ગરમ અથવા રેશમી કપડાપરથી ટરપીનટાઇન લગાડવું, પીળી માટે દારૂનો અર્ક લગાડવો.

ગરમ કપડાં સોજાં કરવા માટે બ્રશ મારીને ધુળ કાઢવા પછી ટંકણખારનું ગરમ પાણી બનાવી કાળાં જુનાં સ્ટૉકીંગ વડે આખાં કપડાં પર ઘસીને લગાડવું, અથવા તો એમોનીઆ અને કોફી ભેળી ઘસ્યા પછી ઉપર ઠંડા પાણીમાં સુતરાઊ કપડું ભીનવીને પાંથરી તે પર ગરમ અસ્ત્રી કપડું સુકાય ત્યાં વેર ફેરવવી.

ગરમ કે સુતરાઊ પહેરેલાં કપડાં ઊંચાં કરતી વખતે બ્રશ મારી ધુળ કાઢયાથી સોજાં રહે છે.

ફુગના ડાઘા માટે ડાઘ કાઢવાની રીતમાં જુઓ.

ઉનનાં ગુંઠેલાં કપડાં સાફ કરવા મેગ્નેશિઆની ભુકી સુકી છાંટવી અથવા પાણીમાં ઘટ બનાવી તે ડાઘા ઉપર લગાડી થોડા દિવસ રહેવા દઇ સુકાઇ ગયેલું બ્રશ વડે પખોડીને સાફ કરવું.

રેશમનું ભરત સાફ કરવું. રેશમી કપડાંના ડાઘા કાઢવા, તથા લેસ સાફ કરવી.

૧૪૧–ફ્રેંચ ચોક French Chalk ને દારૂના અર્કમાં ઘટ મેળવી તે મેલી ચીજ પર તેનું પડ લગાડી સફેદ સોજું બારીક કપડું ઉપર ઢાંકી ગોળ વીંટાળી થોડા દિવસ બંધ જગ્યામાં રાખવા

પછી દારૂનો અર્ક ઊડી જાય સુકું લાગે ને બહાર કાઢી ચાક પખોડી બ્રશ મારવાથી સાફ થશે.

શીફ્રોન અથવા ઝીણું રેશમી કપડું સાફ કરવું, બીજા બારીક સફેદ કપડાંપર પાંથરીને ચોખાનો આટો ને ટંકણખારની ભુકી એક સરખાં વજનની ભેળી તે પર છાંટી આખી રાત રેહવા દઈ બીજે દિવસે સંભાળીને પખોડી કાઢી નરમ બ્રશ મારવો. અથવા તો સ્ટાર્ચ, ફુલર્સ અર્થ ને ગ્લીસરીન ભેળી ને લગાડી સુકાયા પછી બ્રશ મારવાથી બારીક કપડાંના ડાઘો નીકળે છે.

શાહીના ડાઘો ગરમ અથવા સુતરાઊ કપડાં પરના કાઢવા બ્લોટીંગ પેપરને ઓકઝેલીક એસીડનાં પાણીમાં બોળી સુકાયા પછી તેપર દાબવાથી ડાઘ નીકળશે.

શાહીના સુકાઈ ગયલા ડાઘ માટે સ્ટાર્ચનો પાઊડર પાણીમાં ઘટ કરી લગાડયા પછી સુકાયને બ્રશ મારવો. પાછલાં પ્રકરણમાંથી પણ જુદી જુદી જાતના ડાઘા કાઢવાનું મળશે.

કાળી રેશમી ક્રેપ ઉપર પાણી અથવા બીજા ડાઘ પડેલા હોય તો તે સરખી ટેબલ ઉપર પાંથરી કાળી શાહીમાં પીછી અથવા સ્પંજ બોળીને તે ડાઘ ઉપર લગાડીને જુનાં રેશમી કપડા વડે લુછી નાખવાથી કાળાં ડાભા જણાશે નહિ.

રેશમી રૂમાલ અથવા સ્ટૉકીંગ ઉપરથી ચીકાશના ડાઘ કહાડવા વિહસ્કી અથવા જીન દારૂ સ્પંજ વડે લગાડવો.

કાદવના ડાઘ પર પટેટા બાફેલાનું પાણી લગાડવું.

રેશમી રંગીન કપડાંના ડાઘો પર પટેટાને ખમણી તેમા પાણી રેડી થોડો વખત રાખી મુકી તે ઉપરનુ ચોકખું પાણી કાઢી લઇ સ્પંજમાં બોળીને લગાડવાથી સાફ થાય ને સોજ્જા પાણીથી લુછી નાખી સહેજ સુકાવા આવે ને ઉંધી બાજુ ઉપર ફુક્કી અસ્ત્રી મારવી

રંગીન કપડાં પરના કોઈપણ જાતના ડાઘો ઉપર કલોરોફોર્મ અથવા દારૂનો અર્ક લગાડવાથી રંગ ખરાબ થતો નથી.

લોખંડના ડાઘ કાઢવા લીંબુનો રસ ને નીમક ભેળી ઘસવુ પાઇપ કલે ભુકી લગાડયાથી પણ સાફ થશે; સાઇટ્રીક એસીડ લગાડી તેપર નીમક છાંટી તડકે મુકવું. ફુગના ડાઘ પણ એ રીતે નીકળે છે

બીજા કોઇ પણ જાતના ડાઘો બેન્ઝાઇન અથવા પેટ્રોલ લગાડવાથી પણ જશે, સફેદ તથા રંગીન કપડાં પર મેગનીશીઆની ભુકી છાંટીને કપડું ગોળ વીટાલી રાખવાથી થોડા ડાઘો પડેલા હશે તો સાફ થશે.

ઓસના ડાઘ કલોરોફૉર્મ અથવા પેટ્રોલ સ્પંજ વડે લગાડવાથી નીકળે છે, નીચે કપડું પાંથરવું તે મેલું થાય ને બદલતાં જવું.

ગુંદર અથવા સરસના ડાઘો પર સરકો ને પાણી ભેળીને લગાડવું.

૧૪૨-લેસ સોજી બારીક મેલી થયલીને સફેદ સોજાં કાગળ ઉપર પાંથરીને બારીક ચાકની અથવા મેગ્નેશિઆની ભુકી છાંટવી, પાછું ઉપર સોજાનું સફેદ કાગળ ઢાંકવું, એ મુજબ લાંબો ટુકડો હોય તો દરેક પડમાં ભુકી છાંટી કાગળ મુકતાં જવું. પછી તેને ચોપડીનાં પડમાં અથવા તો કોઇ હલકાં વજનથી દબાવી રાખવી. એ ત્રણ દિવસે કાઢીને તે ઉપરની ભુકી પખોડી નાખવાથી તે સાફ થશે.

પોઇંટ લેસ Point Lace બારીક ગુંદણુની સાફ કરવા કોઈ ચીજની ઉપર છુટી લટકતી ટાંગીને પીછી વડે સાબુનું ગરમ પાણીમાં ફીણુ બનાવી બંને બાજુ ઉપર લગાડવું, પછી સોજાં પાણીમાં થોડી ફટકડી પીગળાવી તેની ઉપર રેડવાથી સાબુનું ફીણ ધોવાઇ જશે. હાર આપવા માટે કાંજીનું પાતળું પાણી ઉલટી બાજુએ લગાડી કપડાંનું પડ મુકી અસ્ત્રી કરવી. મેલી રીબન લેસ મુજબ સાફ થશે.

લેસ પરનો મેલ કાઢવો અબરકનો પાઉડર Talcum powder ને પાણીમાં ઘટ મેળવી લેસ પર તેનું જાડું પડ કરી સુકાઈને કડણ થવા પછી પખોડી કાઢી બ્રાશ મારવાથી દરેક ખાંચામાંનો મેલ નીકળે છે.

જરીનું ભરત તથા કસબની લેસો વિગેરે.

૧૪૩-જરીનું કસબી ભરેલું ઝાંખું પડેલું સાફ-કરવા દારૂનો અર્ક અથવા સ્પીરીટ ઓફ વાઈન ક઼ડો અથવા ગરમ કરી પીછી વડે લગાડવાથી ચળકશે. કપડુ કે પીછી પેટ્રોલમાં બોળીને સાફ કરવું.

ટીલીનું ભરત સાફ કરવા ફુલર્સ અર્થ તે પર છાંટીને નાના દાંતના બ્રશ વડે આસ્તેથી ઘસ્યાથી સોજું થશેઃ વાસી પાંઊને ભુંજી કકરૂં થાય ને કસબી ભરેલાં ઉપર મુકી હથેલી વડે દાબી બારીક ભુકો કરી સંભાળી ભરત પર ઘસીને પછી ઉલટી બાજુથી પખોડી નાંખી નરમ બ્રશ વડે પાઊની ભુકી રહેલી કાઢી નાખવી; એ રીતે પણ કોઇ વખત સાફ કરી શકાય છે.

વણાટનો કસબ, કીનખાબ, ફીટ, લેસ ગુંદેલી વિગેરે સાફ કરવા સારૂં મેગનીસીઆ ગરમ કરી ઘસવો, અથવા તો પાંઊના ગરનો ભુકો કરી સોનું કે રૂપું સાફ કરવાનો પાઊડર સાથ ભેળી સંભાળથી ઉપલી કોઇબી ખરાબ થયલી ચીજ ઉપર ઘસીને નરમ ફ્લેનલ વડે બધું નુછી નાખવું, છેલ્લે મખમલના ટુકડાએ નુછવાથી સોજું થશે.

ફટકડીની ઘણી બારીક ભુકી નરમ બ્રશ વડે તે પર ઘસવાથી પણ સોનેરી લેસને ચળકાટ આવશે, જોઇએ તો ફટકડીને બાળી ને તેની ભુકી કરી વાપરવી. ઊંધી બાજુ અસ્ત્રી કરવાથી ઝાંખુ પડેલું ચળકશે.

કસબી સોનેરી રૂપેરી લેસને કપડાં પર ટાંકાને નીમકના પાણીમાં ચુલ્હે ઉકાળી તેમાંથી કાઢીને કપડાં સાથે સુકવ્યા પછી, મખમલના ટુકડા ઉપર થોડો સ્પીરીટ વાઇન નાખીને તેનાંથી નુછી નાખવી.

આલાબાસ્ટરની સફેદ બારીક ભુકી છાંટી બ્રશ વડે ઘસીને સાફ કીધા પછી દારૂનો અર્ક લગાડવો, અથવા તેમાં હળદર અર્ધી ચમચી, લાખ દોર ચમચી પીગળાવી લાલ રંગ થાય ને પીંછીએ લગાડી દુરથી ગરમ અસ્ત્રીનો તાપ બતાવી લુછવું, સ્પેંગલસ પણ એ રીતે સાફ થશે.

ટોપીઓ ઇંગ્રેજી જાત જાતની સાફ કરવી.

૬૪૪–ફેલ્ટનું સફેદ જાડું ગરમ કપડું કોઇબી જાતના ડાઘો તે પરથી કાઢવા સારૂ સુકાં પાંઊનો ગર ને નીમક ભેળી અલગે હાથે ઘસવાથી સાફ થશે, પાંઊને બદલે ચોખાનો આટો લેવો.

મેગનીશીઆ, ચાક સફેદ ફેલ્ટની ટોપીઓ પર લગાડી થોડો વખત રાખી બ્રશ મારવો. ડાઘ પડેલા એમોનીઆ કે બેનઝાઇનથી નીકળશે અથવા તો ઘણુંજ બારીક પૉલીશનું કાગળ સંભાલીને તે ડાઘ પર ઘસવું. પેટ્રોલ સાથે થુળું ભેળી લેવું.

બ્રાઉન રંગની ફેલ્ટને સાફ કરવા એમોનીઆનાં પાણીમા બ્રશ બોળીને લગાડી સુકાવા દેવી.

ખુલ્લા રંગની ફેલ્ટ પર ફુલર્સ અર્થ:ફ્લેનલ વડે ઘસવી.

કાળા રંગ સારૂ ઠંડી ચાહનું પાણી પાચ ચમચા ને એમોનીઆ એક ચમચો ભેળી ફ્લેનલનું કપડું બોળી તે પર લગાડી સુકાવા દેવુ.

વૉટર પ્રુફ માટે ઊંધી બાજુ કેનેડી બાલસમ લગાડવું.

જુની ફેલ્ટની દુચાઇ ગયલી અથવા રૂવાંટી દબાઈ ગયલી ઊભી કરવા માટે કપડું ઠડાં પાણીમાં બોળી નીચવી કાઢી તે પર ઢાંકીને ગરમ અસ્ત્રી કપડું સુકાય ત્યાં વેર ફેરવવી, કપડું કાઢી લીધાથી રૂવાંટી ઉઠેલી માલમ પડશે. જુની ફેલ્ટની ચીપો કાપી સરકામા બે કલાક બોળી રાખી સુકાય ને બત્તીના કાકડા તરીકે વાપરવી. જુની ટોપી તેલ, પેટ્રોલ ગાળવા માટે પણ વપરાશે.

સફેદ સાદડીની ટોપી ઠંડાં પાણીમાં સાબુ પીગળાવી તેમાં બોળીને ધોયા પછી સોજા પાણીમાં ધોઇ પવનમા સુકાયને પછી તે પર ઇંડાંની સફેદીનો કફ ચઢાવી કપડાં વડે પાતળું લગાડવાથી નવી જેવી થઇ જશે. હાઇડ્રોજન પરઓકસાઇડમાં ફ્લેનલ બોળીને લગાડ-વાથી સફેદ સાદડી સોજી થશે, જોઇએ તો પાછું લગાડવું.

મેલી થએલી હોય તો ફુલર્સ અર્થ અથવા મેગ્નેશિઆ છાંટી એક દિવસ રાખીને બ્રશ મારવો અથવા થુલું પાણીમાં ભીનવી કઠણ બ્રશે ઘસીને લગાડી તડકે સુકવી સુકો બ્રશ લઇ તેમાંનું થુલું કાઢી નાખી સાફ કરવી.

સફેદ સાદડીને સાફ કરવા ગંધકની બારીક ભુકીમાં લીંબુનો રસ ભેળી સાદડીની ટોપી આગમચથી પાણીમાં ભીનવી તે ઉપર ઉપલી મેળવણી નાના દાંતના બ્રશ વડે લગાડયા પછી ઠંડાં પાણીએ ધોવી, બરોબર ધોવાથી ગંધકની ભુકીનો વાસ રહેશે નહિ. છાયડામાં સુકાવા દેવી, પછી ઉંધી બાજુએ અસ્ત્રી મારવી. જો ફરતી કોર નરમ રહે તો અસ્ત્રી કરવા આગમચ ગુંદરનું પાતળું પાણી સ્પંજ વડે લગાડીને પછી અસ્ત્રી કરવી.

ચીકાશના ડાઘા કાઢવા સહેજ ટરપીનટાઇન, બેનઝાઇન, કે હાઇડ્રોજન પરઓકસાઇડ, સ્પીરીટ ઓફ વાઇન ફ્લેનલના ટુકડાએ કંઇબી લગાડવાથી સાફ થાય છે, એ ચીજોના ડાઘ રહે તો કલોરોફોર્મ તે પર પાછું લગાડવું. આતશ નજદીક જવુ નહિ.

લીંબુની ચીર લઇ તે ઉપર ઘસીને સુકવ્યાથી નવી જેવી થશે.

કાળી સાદડી માટે મીઠું તેલ ને કાળી શાહી એક સરખા વજનની ભેળી વાપરવી.

વારનીશ કાળી સાદડીની ટોપી સારૂ બે ઔંસ સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇનમાં અર્ધો ઔંસ કાળુ મીણ પીગળાવી ગરમ ગરમ નરમ પીછીથી લગાડવું.

પ્રકરણ ૧૯.

ડાઘો ઘણીક જાતના કાઢવા, સુતરાઉ, ગરમ તથા રેશમી કપડાં પરથી.

૧૪૫–ડાઘો કાઢવા માટે નીચલી કેટલીક ચીજો મેળવણીઓ, દવાઓ વિગેરે વપરાય છે. પેટ્રોલ, બેનઝાઇન, એમોનીઆ, દારૂનો અર્ક, પેરફીન, કલોરોફોર્મ, મેથીલેટેડ સ્પીરીટ, લાઇસોલ, ટરપીનટાઇન, બોરેકસ, એમોનીઆ, ઇથર, ગ્લીસરીન, નાઈટ્રીક એસીડ, ઓકઝેલીક એસીડ, બ્લીચીંગ પાઊડર, જેવેલ વૉટર, પરમેંગનેટ ઓફ પૉટેશ, સ્ટાર્ચ (હાર આપવા માટેની કાંજીનો ભુકો) લીંબુના રસ, નીમક, ચાક, સરકો, પાકાં ટાંમોટાનો રસ, દુધ, ઇંડાની દાળ, ઓલીવ ઓઇલ, માંખણ; ચરબી, બળદનો પીત્તો Ox gall, સાબુ, ગરમ પાણી, હાઇડ્રોજન પરઓકસાઇડ, વિગેરે.

એમાંની એસીડ તથા દવા કેટલીક વખત સ્પંજ કે કપડાં વડે ચમથી ડાઘો પર લગડાય છે ને કોઇકને પાણી સાથ ભેળવા એક પાઇંટમાં એક ચમચીના સુમારે લેવી.

સળગી ઉઠે એવી ઉપલાંમાંની કાઇક ચીજો જેવી કે પેટ્રોલ. બેનઝાઇન, ઇથર, ક્લોરોફોર્મ, સ્પીરીટ વિગેરે તાપ અથવા આતશની નજદીક મુકવી કે જઇને લગાડવી જોખમ ભરેલી છે, તેમજ તે વડે સાફ કીધેલાં કપડાં પણ તુરત આતશ આગલ લઇ જવાં નહિ, તેમજ પહેરેલાં હોય તો બીડી સળગાવ્યાથી પણ તુરતની લગાડેલી ઉપલી કોઇબી ચીજ સળગી ઉઠવાનો સંભવ છે, એવા અકસ્માત બનેલા છે.

ઓકઝેલીક એસીડ એક ઔંસ, પોણાં પ્યાલાં ગરમ પાણીમાં પીગળાવી વાપરવી. હાઈડ્રોજન પરઓક્સાઇડે સાફ કરતી વખતે બે ચાર ટીપા એમોનીઆ ભેળવો.

એસીડો જલદ વાપરવાની સંભાળ જેવી કે સલફ્યુરીક એસેટીક, નાઇટ્રીક, કાર્બોલીક, વિગેરે હાથ પગની ચામડીને લાગવાથી ખરાબ કરે અથવા દાઝે તેમાંની કંઇબી કામ માટે વાપરતી વખતે હમેશાં ધ્યાન રાખવું.

ડાઘો કાઢવાની રીત કોઇબી જાતની દવા સ્પીરીટ કપડાંમા બોળીને લગાડતી વખતે ડાઘની બહારની કીનારી પરથી ઘસતાં અંદર વચ્ચે જવુ, પહેલાં વચમાંથી ઘસવા શરૂ કરવું નહી.

ચીકાશના ડાઘો પર ચાક, આટો, મેગનીશીઆ, નીમક, ભુસું, થુલુ, ફુલર્સ અર્થ, સ્ટાર્ચ બ્લોટીંગ પેપર, એમાનુ કંઇ પણ સુકુ અથવા પાણીમાં મેળવીને વપરાય છે. વધુ ડ્રાઇ ક્લીનમા જોવું.

જેવેલ વૉટર પાછલ આપેલું છે તે વડે સફેદ તથા સુતરાઉ કપડાના ડાઘા કાઢતી વખતે પાણીનાં વાસણ ઉપર ડાઘવાલુ કપડુ ટાઇટ ધરીને થોડાક ટીપાં તે મેળવણીનાં નાખીને તુરત કપડું નીચેના પાણીમાં ડુબાડી દેવું, રંગીન કપડાં માટે એ મેળવણીમાં અર્ધુ પાણી ભેળવું કારણ કે એમાં બ્લીચીંગ પાઉડર હોવાથી કાચા રંગનું કપડું હશે તો રગ નીકળી જશે. અંજીરનાં સાત પાદડાને એક બાટલી પાણીમાં ઉકાળી પા ભાગ જેટલું રહે ને ઠડું પાડી ગાળીને સીસીમા ભરી રાખી વાપરવું

ડાઘો નીકળે નહિ તેવા લાંબા વખતના કાઢવા સાબુના પાણીમા ભીનવી તે પર હાર આપવાની કાંજીની ઘટ મેળવણી કરી લગાડીને તડકામા મુકયા પછી સુકાય કે પાછુ તે પર સહેજ પાણી નાખી ભીનવવી ડાઘ નીકળે ત્યાં સુધી એમ કરવું, છેલ્લે બ્રશ વડે સુકાયલુ ઘસીને પછી સોજા પાણીએ ધોવું.

તુરતના ડાઘ ટંકણખારનાં પાણીએ ધોવાથી સાફ થાય છે, ટેબલ કલોથ, નેપકીન વિગેરેનાં.

ડાઘો ખોરાકી પાણી ચાહ કોફી દારૂ વિગેરેનાં.

૧૪૬–પાણીના ડાઘ વાળાં કપડાંને પાછું બીજાં બીનાયલાં કપડાં વડે લુછી નાખી ઊંધી બાજુ પર ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી.

વરસાદ પાણીના ડાઘ પર સાદાં પાણીનો ભીનાયલો કટકો પાંથરી બીજું સુકું કપડું ઢાંકયા પછી ગરમ અસ્ત્રી ફેરવ્યાથી નીકળશે; છાંટા પડેલા હોય તો તુરત રેશમી રૂમાલ વડે ઘસીને લુછવા.

દરીઆનાં પાણીના ડાઘ કાઢવા જો ઘેરા રંગનુ કપડું હોય તો તેનેજ મળતા રંગનું બીજું કપડું સરકામાં બોળી તે પર ઘસવાથી સોજું થાય છે સુતરાઊ કપડાં પર હોય તો ઠંડું પાણી રેડી ખાર નીકળે ને અસ્ત્રી કરવી, રેશમી પરના ડાઘો સુકાયા પછી કપડું ટાઇટ ધરી સંભાળથી બ્રશ મારવો.

કાળાં કપડાંના ડાઘો પર કાચો પટેટો કાપીને ઘસવો.

ચાહ કોફી, કોકો, ચોકલેટ વિગેરેના ડાઘો માટે નીચલી રીતો છે, ગ્લીસરીન થોડો વખત લગાડી રાખ્યા પછી સાબુ અથવા ચાક ને ગરમ પાણીમા મેળવી ધોવું, દુધ સાથની કોફીના ડાઘો પણ સુતરાઉ અથવા રેશમા કપડાં પરના જશે. બેનઝાઇનથા બી નીકળે છે.

સેનીતાસ Sanitas ને પાણીમાં સરખાં વજનનું ભેળી લગાડવું. લાબા વખતના ડાઘો પર જીલેટીન પાણીમાં ભીનવી ઘસવું.

ખાંડને ઘણી સરખી પાણીમાં પીગળાવી તેમાં કપડું થોડો વખત બોળી રાખીને સોજા પાણીમાં ધોવું; દારૂનો અર્ક અથવા જેવેલ વૉટર લગાડવું. ખાલી વાસણ ઉપર ડાઘવાળું કપડું ટાઇટ ધરીને તે પર કીટલીની ધાર વડે ખળખળતું પાણી રેડયાથી તુરત પડેલા ડાઘો નીકળી જશે, અથવા સાબુના ગરમ પાણીએ ધોવા પછી ગંધકની ધુંઇ કે સળગાવેલી દિવાસલી તે પર ધયાથી ચાહ કોફીના ડાઘો નીકળે છે.

ચાહના ડાઘો પર જીન દારૂમાં કપડું બોળીને લગાડવું.

કોફીના ડાઘ ઈંડાંની દાળમાં થોડું ગરમ દુધ મેળવી લગાડવાથી નીકળે ને પછી ધોઇ નાખવાથી કપડું સોજું થશે.

પૉટેશ પરમેંગનેટની મેળવણી સફેદ કપડાં પર લગાડવી.

દુધના ડાઘ ઠંડા પાણીમા ધોઈને પછી સાબુનાં પાણીથી ધોવું.

વાઇન દારૂના ડાઘો કાઢવા નીમકને પાણીમાં ભીનવી તે ડાઘ પર છાંટીને ગરમ પાણીએ કપડુ ધોવું. અથવા તો ખળખળતાં દુધમાં ખરડાયલો ભાગ બોળીને થોડો વખત રાખવાથી સાફ થાય કે સોજા પાણીએ ધોવું. બારીક કપડાં પરથી સફેદ સરકાએ જશે.

પીળા રંગના વાઇનથી ખરડાયલાં કપડાંને ઠંડાં પાણીમાં ભીનવ્યા પછી ગરમ પાણીએ ધોવાથી સાફ થશે.

વાઇનના ડાઘ રેશમી કપડાં ઘેરા રંગનાં પરથી કાઢવા સારૂ ગરમ પાણીમાં નીમક પીગળાવી સ્પંજે ઘસવાથી નીકળે છે.

લીંબુ અથવા કંઈપણ ખટાશવાળી ચીજના ડાઘને પહેલાં પાણીમાં ભીનવીને તેપર નાઇટ્રીક એસીડ સાથે પાણી ભેળા તેપર ઘસીને લગાડવા પછી સોજા પાણીથી ધોવા.

ઇંડાંના ડાઘ વાળું કપડું ઠંડાં પાણીમાં ભીનવી ગરમ પાણીએ ધોવાથી સાફ થાય છે, જોઇએ તો સાથે સાબુ લેવો. ઇંડાંની દાળના ડાઘ પર ગરમ પાણી ને દુધ ભેળી લગાડવું, લાંબા વખતના હોય તો સાથે થોડો દારૂનો અર્ક લેવો.

ઘાસના ડાઘો પર ગ્લીસરીન અથવા પેરેફીન લગાડી એક કલાક રહેવા દઇને સાબુના પાણીએ ધોઇ નાખવા. ઘાસના ડાઘ ગરમ ફ્લેન-લનાં કપડાં પરથી કાઢવા સ્પીરીટ ઓફ વાઇન લગાડવો, પછી જરૂર હોય તો પાણીમાં ધોવું; જેવેલ વૅાટર જોઇએ તો વાપરવુ. એ રીતે કોઇબી જાતનું સફેદ કપડું પણ સાફ થશે, બેનઝીન લગાડી ધોવુ.

ફુલના ડાઘ પર ટાર્ટરીક એસીડ લગાડવી.

ઉલટી અથવા થુકના ડાઘો કાઢવા એક બાટલી પાણીમા બે મોટા ચમચા નીમક પીગળાવી તેમાં બોળી રાખ્યા પછી ધોવુ, નહિ નીકળે તો નીમકનાં પાણીમાં ચુલ્હે ઊકાળીને સોજાં પાણીએ ધોવાથી ડાઘ તથા વાસ નીકળે છે.

પરસેવાના ડાઘો માટે ડ્રાઇક્લીનીંગમાંથી મળશે.

ફ્રુટના ડાઘો પર ટંકણખાર ભેળેલું ખળખળતું પાણી રેડવુ અથવા કપડાં વડે લગાડવું: યા તો નીમક ઘસીને લગાડવા પછી ખળ-ખળતાં પાણીએ ધોવાં, તાજા ડાઘો પર ગ્લીસરીન લગાડી ફુકાં પાણીએ ધોવાથી નીકળે છે, માખણ લગાડીને ઘસ્યા પછી ગરમ પાણીમાં બોળી રાખીને ધોઇ નાખ્યાથી ડાઘો નીકળશે એમોનીઆ લગાડી તુરત ધોવુ.

ગરમ દુધે પણ ફ્રુટના ડાઘો સાફ થાય છે, અથવા તો છાશમા બોળી તે પર નીમક છાંટી થોડો વખત તડકે સુકયા પછી ધોઇ નાખવું અથવા ચાહ કોફીના ડાઘ કાઢવાની રીતો અજમાવવી.

પીચના ડાઘો બીજા ડાઘો માફક સહેલાઇથી નીકળતા નથી માટે ઉપલી દુધ અથવા છાશની રીત અજમાવ્યાથી પણ નહિ નીકળે તો સ્પજ વડે સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇન લગાડવાથી અથવા જેવેલ વૅાટરથી પણ પીચના ડાઘો નીકળી જશે. ચોખા ઉકાળેલાં પાણીમા થોડો ચાક નાખી ધોવુ, ચાહ કોફીના ડાઘો પણ એ રીતે નીકળે છે.

હીરાકસી ને ગમ કેમફ્રર એક સરખાં વજનનું ભેળી રાખી જોઇએ ત્યારે ફ્રુટના ડાઘ પર લગાડવું.

પૅાટેશ પરમેગનેટ પાણીમાં પીગળાવી ફ્રુટના ડાઘ પર વાપરવુ ફ્રુટના ડાઘવાળું કપડું ઠંડાં પાણીમાં બોળી નીચવી કાઢી તેની નીચે સળગાવેલી મેચીસ દુરથી બળે નહિ તેમ ધરવાથી નીકળી જશે.

લાલ છાંટ રેશમી કપડાં પરની લીંબુના રસે નીકળશે.

તરકારીના ડાઘો કાઢવા ઉપલી કોઇબી રીત અજમાવવી, ને ધોતી વખતે પાણીમાં ચાક થોડો નાખવો.

અખરોટના ડાઘ જેવેલ વૅાટર લગાડવાથી નીકળશે, છેલ્લે ઓકઝેલીક એસીડ જોઈએ તો લગાડવી.

ચીકાશના ડાઘો જેવા કે ઘી, તેલ, રંગ, ચરબી વિગેરેના કાઢવાની રીતો.

૧૪૭–ચીકાશના ડાઘ લીંબુના રસને ટરપીનટાઇમાં ભેળીને લગાડવું અથવા તો કોઇબી જાતની સ્પીરીટ કે દારૂનો અર્ક ખળખળતાં પાણીમાં નાખીને લગાડવાથી ઘી તથા ચરબીના ડાઘો કોઇબી જાતનાં કપડાં પરથી નીકળશે, છેહવે સોજાં પાણીથી ધોવું, ચીકાશ ફીટે નહિ તો પાછું ગરમ પાણી લઇ તેમાં કોઇબી જાતની સ્પીરીટ ભેળી ધોવું. કપુરને સ્પીરીટમાં પીગળાવી લેવો.

તેલના ડાઘ પર ટરપીનટાઇન અથવા પેરેફીન તુરતજ લગાડવાથી નીકળી જાય છે; સુકાઇ ગયલા ડાઘ સારૂં ટરપીનટાઇન ને દારૂનો અર્ક ભેળી વાપરવો, એ રીતે નહિ નીકળે તો પછી બેનઝાઇન લગાડીને ધોઈ નાખવું. એક ભાગ ઇથર ને ચાર ભાગ એમોનીઆ ભેળી લગાડવાથી પણ નીકળશે.

કેરોસીન તેલના ડાઘ સાબુનાં ગરમ પાણીએ સાફ થશે.

સીવવાના સંચાના તેલના ડાઘો કાઢવા નીમક ભીંનવીને લગાડવું અથવા ચરબી (Lard) તે પર લગાડી એક કલાક રહેવા દઇને સાબુનાં પાણીમા કપડું ધોવું; કાચા રંગનું કપડું હોય તો ધોતી વખતે સાબુનાં પાણીમાં થોડો એમોનીઆ ભેળવો.

પાઈપ કલે પાણીમાં ભીનવી ઘટ થાય ને તેલના ડાઘ પર લગાડી સુકાયા પછી કાઢી નાખવી, લીંબુના રસ સાથ સાબુનો ભુકો નરમ કરી પીછી વડે લગાડી સુકયા પછી સાફ કરવું.

ચીકાશના બીજા ડાઘો ગરમ સફેદ કપડાં પરના ગ્લીસરીનથી જાય છે અથવા ટંકણખાર કે ઇથર લગાડયા પછી ધોવાથી ડાઘા સાફ થશે; જો ઉપલા મેળવણીથી ડાઘ નીકળ્યા હોય તો કપડું ધોવું નહિ

કાળાં ગરમ કપડાં પરના ડાઘા કપડું ધોવા પછી ભીનુ હોય તેજ વખતે કોઇબી જાતનું બીજું કાળું કપડું તે પર ઘસવાથી ડાઘો નીકળે છે, અથવા પાણીમાં એમોનીઆ ભેળી બીજાં કપડાં વડે નુછવા, કોઇબી જાતનું કાળું કપડું એ રીતે સાફ થશે.

ગ્રીસ, ડામર, ટાર, રાજમ, રંગ, વારનીશ, વેસલીન વિગેરે ચીકાશવાળી ચીજોના ડાઘ કપડા પરથી નીચલી રીતે નીકળે છે:—

પહેલા એ ડાઘો પર માખણ, ઓલીવ ઓઇલ, ચરબી, ટરપીનટાઇન, કેરોસીન વિગેરે કાંઇ પણ લગાડવાથી નરમ થાય ને પછી સાબુનાં ઠંડાં પાણીએ ધોવા.

ટારના ડાઘ પર બેનઝાઇન, કલોરોફોર્મ. દારૂનો અર્ક કંઇ પણ લગાડવું.

ગ્રીસ ગાડીનાં પૈડાની લાગવાથી જે કાળા ડાઘો પડે છે તે પર ઉપલી કોઇબી ચીજો લગાડીને નરમ થયા પછી હાથે ચોળીને

તે પર સાબુનું ફીણ લગાડીને ઠંડાં પાણીએ ધોઇ નાખવું, ફીણ લગાડવા પછી ડાઘ દીસે તો ક્રીમ ઓફ ટાર્ટરની Cream of Tartar ભુકી અથવા તો કોઇબી જાતની સ્પીરીટ લગાડવા પછી ધોવાં, સુતરાઉ અથવા ગરમ કપડાંને જોઇએ તો ટરપીનટાઇન અથવા પેટ્રોલ લગાડવું.

વોશીંગ સોડા પાણીમાં પીગળાવી તે વડે કપડું ધોવાથી ગ્રીસ તથા રંગના ડાઘો નીકળે છે.

તુવરની દાળ ચડે ને તેનું પાણી નીગારી લઇ તેમાં થોડા કલાક કપડું બોળી રાખીને પછી સાબુનાં પાણીએ ધોવાથી સાફ થશે.

એમોનીઆનું પાણી લગાડી તે પર બારીક કાગળ મુકી અસ્ત્રી ફેરવ્યાથી ચીકાશ ચુંશી લેછે. કોઇબી જાતના દારૂમાં નીમક ભેળીને લગાડવાથી પણ ડાઘો જશે.

રેશમી કપડાં પર ઉપલા ડાઘો પડે તો ગરમ કપડાંનો ટુકડો તે પર મુકી તેની ઉપર બ્રાઉન પેપર અથવા સફેદ સોજુ કાગળ મુકયા પછી ગરમ અસ્ત્રી બે ત્રણ વખત ફેરવ્યાથી ચીકાશ ચુશી લે છે. બીજાં સોજાં કાગળ વડે ડાઘને પાછો નુછી તે પર પાણી સાથે એમોનીઆ ભેળી લગાડવો.

બીજી જાતના ચીકાશના ડાઘો પણ એ રીતે રેશમી કપડાં પરના નીકળશે.

ફુલર્સ અર્થને સરકો ભેળી કઠણ ગોળા બનાવી રાખી ચીકાશના ડાઘને સહેજ પાણીથી ભીનવીને તે પર ઘસવા પછી સુકાય ને પાણીએ ધોઇ નાખવા.

ગ્રીસના ડાઘની મેળવણી બે ઔંસ એમોનીઆ, એક ઔંસ કેસ્ટીલ સોપનો ભુકો. એક ચમચી સુરો ખાર સર્વેને એક બાટલી નીમકનાં પાણીમાં મેળવીને રાખી ડાઘો કાઢવા લેવુ.

ફુલર્સ અર્થ એક ઔંસ ને સોજો પોટેશ બે ઔંસને સાબુ તથા ટરપીનટાઇનમાં પેસ્ત બનાવી વાપરવો.

રંગના ડાઘ પર તુરત ગરમ પાણી રેડવું અથવા કેરોસીન તેલ લગાડવુ, રેશમી કપડાં પરથી એમોનીઆએ રંગના ડાઘ નીકળશે, કાળા પર કલોરોફોર્મ લગાડવું. એક વખતમાં નહિ જાય તો ફરીથી લગાડવું, ફલેનલ વડે રંગ નુછી નાખ્યા પછી એમોનીઆ ને ટરપીનટાઇન ભેળી નરમ કપડાંએ લગાડયાથી નીકળે છે. સ્પીરીટ ઓફ વાઈન, બેનઝાઇન અથવા ઇથર એમાંની કાંઇબી ચીજ રંગના ડાઘો કાઢે છે. કપડું ધોવા ઘટે તો ડાઘ કાઢયા પછી ધોવું.

લાંબા વખતના નીકળે નહિ તેવા ડાઘને માખણ લગાડયાથી નરમ થાય ને ટરપીનટાઇન અથવા નેફથા Naptha લગાડવો, આતશથી દુર રાખવું.

ટરપીનટાઇનના ડાઘો દારૂના અર્કથી નીકળશે.

વારનીશના ડાઘ પર ટરપીનટાઇન લગાડી સાબુનાં પાણીએ ધોવું. રેશમી કપડાંને ધોતી વખતે પાણી સાથ ઇથર અથવા બેનઝાઇન ભેળવું. દારૂનો અર્ક લગાડવો એ ત્રણ વખત. રંગ ઝાંખો પડે તો ક્લોરોફ્રામ લગાડવું. બ્લુ રંગનાં કપડાંનો ઝાંખો રંગ સરકાએ પાછો સાજો થશે.

બુટની પૉલીશના કાળા તથા પીળા ડાઘો ડ્રાઇકલીન કરવાની રીતે નીકળે નહિ તો પછી સાબુનાં પાણીએ ધોવાથી જશે.

મીણના ડાઘને સંભાળથી છરીની અણી વડે ઓખવી કાઢવા અથવા ધોખંડનો ટુકડો કે અસ્ત્રી ઘણી ગરમ કરી તેની નજદીક પકડવી; કપડાંની તળીએ બ્લોટીંગ પેપર મુકવું તેમજ ગરમીથી મીણ તવાઇ જાય કે ઉપર તુરત બીજું બ્લોટીંગ પેપર દાબ્યાથી ચીકાશ ચુશી લીધા પછી ઝીણાં કાગળે નુછવા, જોઇએ તો સાબુનાં ગરમ પાણીએ કપડું ધોવું.

દારૂનો અર્ક અથવા બેનઝાઇન લગાડયાથી મીણના ડાઘો નીકળે છે.

કાગળ માર્ખી પકડવાની મેળવણી સાથનું કપડાંને વળગી ગયલુ કાઢવા પેરેફીન, ટરપીનટાઇન અથવા દારૂનો અર્ક લગાડવો.

રાજમના ડાઘને કોઇબી જાતનુ તેલ અથવા ચરબી લગાડવાથી નરમ થાય ને તે પર સાબુ લગાડી થોડો વખત રાખ્યા પછી ટરપીનટાઇન તથા પાણીએ છુટું છુટુ ધોઇ નાખવુ; નહિં નીકળે તો ટરપીનટાઇન સાથે ઇડાંની દાળ મેળવી લગાડયા પછી સાબુનાં ગરમ પાણીએ ધોવું, ટાર, ગ્રીસ વિગેરેના ડાઘો પણ એ રીતે કઢાય છે.

ગુંદર અથવા સરસના ડાઘ કાડવા ખળખળતાં પાણીનાં વાસણ પર તે કપડું ધરવાથી તેની ગરમ વરાળે તવાઇ જાય ને પછી તેજ પાણીએ ધોવું, સરકામાં બોળીને ધોવાથી પણ ડાઘો નીકળશે, રેશમી કપડાં માટે સરકામાં થોડું પાણી ભેળીને વાપરવો, ડ્રાઈકલીન કરવાની રીતે પણ સાફ થશે.

કોડલીવર ઓઇલ (માછલીના તેલના)ના ડાઘપર ફુલર્સ અર્થ ને કોલોનવૉટર મેળવી લગડયાથી ચીકાશ ચુશી લઇ સાફ થાય છે, અથવા ગરમ પાણીમાં એમોનીયા ભેળી ધોવું.

મેસના ડાઘ કેરોસીન તેલ લગાડી ગરમ પાણી ને સાબુ વડે ધોઇ નાખવું.

કાદવના ડાઘો કાઢવા સુકાયા પછી કપડું હાથમાં ધરી ચોળવાથી નીકળશે, અથવા સંભાળીને છરીની કે કોઇબી સીક્કાની કીનારી વડે ઓખવી કાઢીને બ્રશ મારવો. ડ્રાઇકલીન કરવાનો પાઉડર લગાડવો.

ડાઘો નીકળે નહિ તો સાબુનાં પાણીએ ધોવું અથવા ક્રીમ ઓફ ટાર્ટર લગાડીને ચોળી કાઢવા.

કાળા રંગનાં કપડાં પરના કાદવના ડાઘા કાચો પટેટો કાપીને ઘસ્યાથી નીકળશે.

રેશમી કાળાં કપડાં પરથી કાઢવા ગરમ કોફી ફલેનલ વડે લગાડીને જરૂર લાગે તોજ ધોવુ.

ફુગના ડાઘા વરસાદના દિવસોમાં કોઇબી જાતનાં કપડાં પર જે સફેદ પડે છે તે પર લીંબુના રસમા ચાકની ભુકી ને થોડુ નીમક મેળવી ડાઘા પર લગાડી તડકે મુકવાથી નીકળે ને બ્રશ મારવો. ઘટ સાબુ લગાડી તે પર ચાકની ભુકી છાંટવી, કાચું ટમેટું કાપી લગાડી નીમક છાંટી તડકે મૂકવુ.

સ્ટાર્ચની ભુકી સાબુ ને લીંબુનો રસ ભેળી લગાડી તડકે મુકવુ. છાસ લગાડીને પણ તડકે મુકયાથી સોજું થશે.

બ્લીચીંગ પાઉડર અથવા પૉટેશ પરમેગનેટ થોડાં પાણીમાં પીગળાવીને લગાડવો. ફુલર્સ અર્થ પાણીમાં મેળવી લગાડયાથી નીકળશે ટંકણખારના પાણીમાં ચાક ભેળીને લગાડયાથી સાફ થાય છે.

શાહીના ડાઘા કાઢવા ફટકડીની ભુકી ને ક્રીમ ઓફ ટાર્ટર ભેળી છાંટવું, લીંબુનો રસ ને નીમક ભેળી ઘસવું, સરકો લગાડવો, ગરમ દુધ કે છાશ લગાડવી, ટામેટાનો રસ ઘસવો, મીઠાંનો તેજાબ એક ભાગ ને પાણી ત્રણ ભાગ ભેળી વાપરવું, ઓકઝેલીક એસીડવાળું પાણી લગાડયા પછી તે પર જેવેલ વૉટરનાં થોડાક ટીપાં નાખી તુરત ધોવુ, બ્લીચીંગ પાઉડર ને સાઈટ્રીક એસીડ પાણીમાં મેળવી તે પર ફીણ ચઢે પછી તેમાં કપડું બોળવું, ચરબી તાવીને લગાડવા પછી સુકાય ને ધોવુ, એમોનીઆ વાપરવો, ઉપલામાંની કોઇબી ચીજ લગાડવાથી શાહીના ડાઘા નીકળે છે. કોડીની રકાબી ગરમ કરી તે પર કપડું ભીનવીને પાંથરીને સોલ્ટસ ઓફ લેમન ચમચાના તળીઆં વડે ઘસીને લગાડયા પછી સોજા પાણીએ ધોવું. બ્લોટીંગ પેપરને સ્ટ્રોંગ ઓકઝેલીક એસીડનાં પાણીમાં બોળી સુકાયને શાહીના ડાઘ પર દાબવું.

બ્લુ શાહી પર જલ્લદ સરકો ને દારૂનો અર્ક ભેળી લગાડવો ટામેટાંનો રસ લગાડી થોડા કલાક રાખવાથી રેશમી કપડાં પરના ડાઘા જશે, અથવા સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇન લગાડીને સુકાવાથી શાહી પોતીકી મેળે કડક થઈ નીકળશે. બારીક કપડાં પર તાવેલી ચરબી લગાડી બંને બાજુ પર પાઇપ કલેની ભુકી છાંટી દાબી રાખવું.

લાંબા વખતના ડાઘા પર ઓકઝેલીક એસીડ પાણીમાં પીગળાવી લગાડયા પછી સાદાં અથવા નીમકનાં પાણીએ કપડું ધોવું, લાઇસોલ નામની દવા લગાડીને તુરત ધોવાથી શાહીના ડાઘ જશે; કોઈબી રીતે નહિ નીકળે તેવા ડાઘવાળાં કપડાંને સ્ટાર્ચનાં પાણીમા ચુલે ઉકાળવું.

લાલ શાહી માટે એમોનીઆ ને ઓકઝેલીક એસીડ ભેળીને લગાડવા પછી દુધમાં ભીનવી રાખી સાબુનાં પાણીએ ધોવું; અથવા દારૂનો અર્ક લગાડવો.

નામ પાડવાની શાહીના ડાઘ પર બ્લીચીંગ પાઉડરને પાણી સાથ ભેળી તેમાં કપડું થોડો વખત બોળવુ. અથવા આયોડીનને દારૂનો અર્ક ભેળી લગાડયા પછી એમોનીઆના પાણીમાં ધોવું; જેવેલ વૉટર પાછલ આપેલું છે તે લગાડવાથી પણ ડાઘો નીકળશે.

પેનસીલના ડાઘો દારૂનો અર્ક લગાડી સાબુનાં પાણીએ ધોવાથી નીકળે છે. એ રીતે નહિં નીકળે તો પૉટેશ પરમેંગનેટ પાણીમાં પીગળાવીને લગાડવાથી તદ્દન સાફ થશે

સીલ મારેલા ડાઘ પર સ્પીરીટ અથવા દારૂનો અર્ક નરમ પીછી વડે લગાડવો, સીલ પાછું ગરમ કીધાથી પણ તવાઇને નીકળશે.

૧૪૮–લોહીના ડાઘ વાલાં કપડાંને નીમક સાથનાં ફુકાં પાણીમાં ભીનવવું અથવા ચુનાની ભુકી પાણી સાથ મેળવી તેમાં ધોવાથી રેશમી યા સુતરાઉ કપડાંના ડાઘો નીકળશે.

હાઈડ્રોજન પરઓકસાઇડ નામની દવા લગાડવાથી લોહીના ડાઘ સુતરાઉ કપડાં પરથી સાફ થાય છે, અથવા તો લાઇસોલ લગાડવું. લોહીના ડાઘ પર સ્ટાર્ચ પાણીમાં ઘટ કરીને લગાડી સુકાયા પછી નરમ બ્રશ મારવો, નીકળે નહી તો પાછી લગાડવી, કેરોસીન તેલમાં બોળીને ધોઇ નાખવાથી પણ ડાઘો નીકળશે, ઘણું ગરમ પાણી લીધાથી લોહીના ડાઘો નીકળવાને બદલે કપડાંમાં વધુ બેસી જાય છે, ઠંડું જ પાણી લેવું.

લોખંડના કાટના ડાઘો પર ક્રીમ ઓફ ટાર્ટર, સોલ્ટસ ઓફ લેમન કે ઓકઝેલીક એસીડ લગાડવા પછી ધોવું. ડ્રાઇ કલીનમાં આપેલી રીતો અજમાવવી. સફેદ કપડાં પરથી એના ડાઘો કાઢવા ઓકઝેલીક એસીડ પાણીમાં ભેળી લગાડવી અથવા સ્ટાર્ચનાં પાણીમાં ઉકાળવું.

અસ્રીનાં તળીઆંનો કાટ કપડાં પર લાગે તો ગરમ પાણીએ ધોઇને તે પર લીંબુનો રસને નીમક ઘસીને લગાડયા પછી તડકે સુકવવાં, એક વખતમાં નહિ નીકળે તો ફરીથી લગાડવું. સફેદ તથા ઝીણું કપડું એ રીતે સાફ થશે.

ગરમ અસ્રીથી દાઝીને ડાઘ પડે તે પર નીચલી મેળવણી લગાડવી, સરકો એક પ્યાલું, વૉશીંગ સોડા એક ઔંસ, ફુલર્સ અર્થ અને એક નાનો કાંદો કાપીને સઘળું ચુહલે ગરમ કરી મળી જાય ને કપડાં વડે ગાળી કાઢી ઠંડુ પડે ને ઉપલા ડાઘ ઉપર લગાડવાથી કપડું સોજું થશે. હાઇડ્રોજન પરઓકસાઇડમાં બીજું કપડું બોળી દાઝેલાં કપડાં પર મુકીને ગરમ અસ્રી પાછી ફેરવવી.

દાઝેલું કપડું ફુલર્સ અર્થ ને પાણી ભેળી લગાડીને તડકે મુકયાથી ડાઘ નીકળે પછી જોઇએ તો ધોવું. અમથુ તડકે મુકયાથી પણ કેટલીક વખતે દાઝેલાંનો ડાઘ નીકળે છે. ટંકણ ખારનું પાણી લગાડવું.

ગરમ તથા રેશમી કપડું અસ્ત્રીથી દાઝેલું ગ્લીસરીન ને ટંકણ ખારમાં ભીનવી રાખીને પછી ધોવું; ધોયા પછી પણ ડાઘ દીશે તો તે પર દારૂનો અર્ક સ્પંજ અથવા નરમ કપડાંએ લગાડવો.

એસીડ તથા દવાના ડાઘો પર ફુલર્સ અર્થને એમોનીઆના પાણીમાં ભેળી લગાડીને સુકાયા પછી ધોવું, એક વખતમાં નહિ નીકળે તો ફરીથી કરવું. સરકાના ડાઘ એમોનીઆએ જશે.

એસીડ પડવાથી કેટલીક વખત કપડાંનો રંગ બળી જઇ ખરાબ થયલો એમોનીઆ, ક્લોરોફોર્મ અથવા મેગનીશીઆ કે સોડા બાઇ-કાર્બ કંઈબી પાણીમાં ભેળી લગાડયાથી સરખો થશે.

• **ખારથી ખરાબ થયલો રંગ** કોઇબી કપડાનો સરખો કરવા થોડી એસીડ લગાડયા પછી કલોરોફોર્મ લગાડવુ, કલોરોફોર્મથી કોઇબી રગ પાછો સોજો થાય છે.

દવા કે એસીડના છાંટાના લાલ ડાઘો પડે તો લીંબુ કાપી ને અમથુ ઘસવુ અથવા સાથે નીમક લેવું; સાબર સીંગડુ ઘસ્યાથી પણ નીકળશે, રંગ ઉડી ગયલા પર એસીડમાં આપેલી રીતે કરવુ રેશમી તથા સુતરાઉ કપડાંને.

રંગીન ગરમ કપડાં પરના એસીડના ડાઘો પણ ઉપલી રીતે કાઢીને એમોનીઆ લગાડયાથી રંગ ઓગળતો નથી. છેલ્લા કલોરોફોર્મ જોઇએ તો લગાડવુ.

એમોનીઆના ડાઘો લીંબુનો રસ કે સરકો કંઇ પણ લગાડયાથી નીકળશે.

હીરાકસીના ડાઘો પર લીંબુનો રસ લગાડીને નીકળે નહિં તો થોડો વખત તડકે સુકવુ, એક વખતમા નહિ જાય તો બે ત્રણ વખત કર્યા પછી કપડું ધોવું.

આયોડીનના ડાઘ સુતરાઉ કપડાં પરના માટે એમોનીઆ સાદો અથવા પાણી સાથ ભેળી તેમાં બોળી રાખવું, લાઇસોલ Lysol લગાડવાથી પણ નીકળે છે. છેલ્લાં ઠંડાં પાણીએ ધોવાથી સાફ થશે.

રેશમી તથા ગરમ કપડાં પર એ ડાઘો સારૂં દારૂનો અર્ક લગાડવો, તેથી નીકળે નહિં તો ઇથર અથવા કલોરોફોર્મ વાપરવુ. જોઇએ તો પછી ઠંડાં પાણીએ ધોઇ નાખવું.

આયોડીનના ડાઘો લાકડા પરથી કાઢવા તુરત બ્લોટીંગ પેપર દાબીને કપુરનો અર્ક લગાડવો.

ચુનાના ડાઘ પર સરકો અથવા લીંબુનો રસ લગાડયાથી નીકળે ને કપડું ધોવું. બારીબારણા પરના એજ રીતે ચુનાના ડાઘ કાઢવા.

ગુલીના ડાઘને ગરમ પાણીમાં ધોઈ ને સરકો લગાડવો.

તંબાકુના ડાઘ પર લીંબુનો રસ કે સરકો અથવા જેવેલ વૉટર લગાડવું. ગરમ કપડાં માટે દારૂનો અર્ક વાપરવો.

તંબાકુના થુકના લાલ ડાઘ સારૂ કળી ચુનો કપડાંની બંને બાજુ પર લગાડવાથી નીકળે ને કપડું ધોઇ નાખવું.

પ્રકરણ ૨૦.

કપડું રંગવા, ઓસવવાની રીતો, રંગોની મેળવણી તથા કપડાંના જુદા જુદા પ્રયોગ.

૧૪૯–કપડાં રંગવા માટે કેટલીક સાધારણ જણસો વપરાય છે, જેવીકે ચાહ, કોફી, કેસર, કીરમજ, હળદર, ફટકડી, કળીચુનો, માયફળ, પાપડ ખાર, ગુલી વિગેરે તેમજ વિલાયતી તૈયાર સાબુઓ તથા ઘણીક જાતની રંગની ભુકીઓ ટ્વીંક Twink ડ્રમર ડાઇસ Drummer dyes મેપોલ સોપ Maypole soap વિગેરે મળે છે, તેમા આપેલી રીતો મુજબ રંગવું.

રંગો જાત જાતની ધાતુમાંથી નીકળતા પદાર્થમાંથી બને છે, કેટલાક વનસ્પતીના છે. કીરમજનો રંગ ઝીણાં જંતુઓમાંથી બને છે.

બાર સોપને પાણીમાં પીગળાવી તેમાં કોઇબી જાતના સોજા રંગનું પડીકું રંગવા માટેનું લઈ ખપ મુજબ ઘેરો ખુલ્લો જોઇ એટલો તે પાણીમા ભેળીને પછી તેમા કપડું ચુલ્હે ઊકાળી રંગવુ, છેલ્લા સોજા પાણીમાં વીછરી સાબુ કાઢી નાખી સુકાવ્યાથી સારો સાધારણ રંગ કપડા ઊપર ચઢશે

ચુલ્હા પર ઉકળતા રંગમા કપડું ધીરે ધીરે ખુલ્લું કરી અંદર નાખવું, ડગલો નાખવાથી બધે બરોબર રંગ ચઢતો નથી, તળે ઉપર કરવા લાકડી કે નેટરનો ટુકડો વાપરવો.

ઘેરો ખુલ્લો કરવા તેના પ્રમાણમા વધતો ઓછો નાંખી બરોબર કપડાં પર ચઢે ને બે લાકડીના ટુકડા અથવા ચીપીઆમાં પકડી કપડું કાઢી લઇ બીજાં ઠંડાં પાણીમા બોળી કાઢી છાયામાં સુકવવું, ઝાઝુ નીચવવું નહિ; ઘણું તડકુ લાગવાથી તુરતનાં રંગ કોઇ વખત ઉડી જાય છે, પછી અસ્રી અથવા કુંદી કરવી. સાધારણ રેશમી કપડું બાર વાર લાબું સુમારે વજનમાં રતલ એક થવા જશે.

રંગમાં બોળી નહિ શકાય તેવાં કપડાં ગ્લવ્સ તથા બીજાં કોઇબી જાતનાંને સ્પંજ વડે તે પર રંગ લગાડવો.

રીબન રેશમી પર ઉપલી રીતે રંગ ચઢાવવો.

ક્રીમ અથવા પીળા ખુલ્લા રંગ સારૂં ચાહ, કેસર, કોરી અથવા હળદર પાણી સાથ કોઇબી ચીજ ઉકાળવી અથવા ખળખળતાં પાણીમાં તેની કપડાંમાં પોટલી બાંધી નાખવાથી રંગ ઓગળે ને કપડું બોળવુ, ઘેરો કરવો હોય તે મુજબ વધુ લેવું.

શેમોઆ લેધરની ચીજ પર રંગ સંત્રાની છાલ પાણીમાં ઉકાળી તેમાં તે ચીજ બોળવાથી નવી જેવી થાય છે.

પીળો, લાલ તથા બ્લુ રંગો ઘણા ખરા ભેળ વગર પણ બનશે

નેટના પડદા Curtain વેસો વિગેરે સફેદ રંગના મેલા થયલા સાફ નહિ થઇ શકતા હોય તો ઉપલા પીળામાંનો કોઇબી રંગ ચડાવ્યાથી પાછા નવા જેવા થશે.

લાલ Red **રંગ** માટે ઘણી ખરી કીરમજ વપરાય છે. એનાથી રંગેલો રંગ પાકો ને લાંબો વખત રહેશે. કપડાંનાં તોલને સુમારે અર્ધા વજનની ફટકડી થોડાં સુનાના પાણી સાથ મેળવી ચુલ્હે ઉકળાવી કપડાંના ત્રીજા ભાગ વજનની કીરમજ આગમચથી પાણીમા ભીનવી રાખી ઉપલું પાણી ઉકાળતી વખતે ભેળ્યા પછી તેમાં કપડું બોળવાથી લાલ પાકો રંગ તેપર ચઢશે.

હીરાકસીને બાવળની છાલ સાથ પાણીમાં ઉકાળી તેમાં કપડું બોળવાથી લાલ રંગનું થાય છે ને તે ઓગળતો નથી.

લીલો Green **રંગ** પાણીમા દાડમની છાલ ઉકાળ્યા પછી પાછું હળદરનાં પાણીમા ઉકાળાને ગુલીનાં પાણીમાં કપડુ બોળી કાઢી છેલ્લે તેમા ફટકડીનું પાણી લેવુ, અથવા તો પાણી સાથ ગુલી, ફટકડી, સીસમ Ebony અને ગંધકનો તેજાબ (સલફ્યુરીક એસીડ) મેળી વાપરવુ, ખુલ્લો તથા ઘેરો રંગ કરવાને પ્રમાણમાં નાખવું.

આસમાંની રંગ સારૂ ગુલી ને પાપડખાર એક સરખા વજનનું લેઇ ઉકાળી તેમાં કપડું રંગવું.

બ્લુ ઘેરો Royal Blue ગરમ પાણીમાં પ્રશેટ ઓફ પોટેશ Prussiate of Potash ને ભેળી કપડું રંગવું, છેલ્લે ફટકડીનાં પાણીમાં બોળવું.

સેકસ બ્લુ Saxe Blue માટે ઉપલો રંગ એક ભાગ ને ખુલ્લો લીલો સોલમે ભાગે ભેળવો.

ગુલાબી Pink **યા કીરમજી** રંગ માટે કીરમજ ને કળી ચુનો ગરમ પાણી સાથ ભેળી વાપરવો, ખુલ્લો કરવો હોય તો કીરમજ ઓછી લેવી.

નારંગી માટે કેસુડીનાં ફુલને પાણીમાં ઉકાળતી વખતે થોડો ચુનો નાંખવો.

ખાકી રંગ તથા ફૅાન Fawn કલર સારૂ પાણી એક બાટલીમાં મેદીનાં પાદડાં એક શેર ચુલ્હા પર પા કલાક ઉકાળીને પછી

કપડું તેમા બોળવા પછી પાછું એક શેર કળીચુનાના પાણીમાં તે કપડાંને ઉકાળવું. એ રીતે ગરમ કપડું પણ રંગાય છે. ઘેરા ખુલ્લો મરજી મુજબ કરી શકાય છે.

માયફળ અર્ધો શેર ને હીરાકસી પાંચ તોલાને સુમારે એક શેર વજનનું કપડું ડુબે તેટલું પાણી લઇ માયફળને ભુકો હીરાકસી સાથ ચુલ્હે ઉકાળ્યા પછી કપડું તેમાં બોળવાથી ખાકી રંગ ચઢશે. ડ્રેબ Drab રંગ સારૂ લોગવુડ ને ફટકડી સરખા વજનની ભેળવી.

કાળો રંગ, લોગવુડ નામનાં છોડીઆમાં રંગવાથી થશે, સોજા કાળા રંગ માટે પહેલાં કીરમજનો લાલ રંગ કપડાં પર ચઢાવ્યા પછી કાળો કીધેલો રંગ લાંબો વખત વેર ઝાંખો થશે નહિ. કાળા રંગનું કપડું ઝાખું થયલું ધોવાની રીત મુજબ તેમજ ડ્રાઇ કલીન કીધાથી પણ રંગ સોજો થશે.

કાળો ઝાંખો રંગ એમોનીઆનું પાણી ને દારૂનો અર્ક બંને સરખા વજનનું ભેળીને સ્પંજ વડે લગાડવાથી સોજો થશે.

રેશમી કાળું ઝાંખુ કપડું માંયફળ છુંદીને ઊકાળેલાં પાણીમાં બોળવાં.

કાળા રંગના ઉન અથવા ફ્રર રંગવા સારૂ પાણીમાં માંયફળ નાંખી કપડાં સાથ ચુલ્હે ઉકાળવાં.

કાળું રેશમી કપડું ચાહ અથવા કોફીનું નરમ પાણી બનાવી સવલી બાજુ પર સ્પંજે લગાડી ફ્લેનલ ઉપર ડાબીને અસ્ત્રી મારવાથી નવું જેવું દિશે છે.

કાળી રેશમી સાટીનનો રંગ ખરાબ થયલો હોય તો પટેટાની છાલને પાણીમા આખી રાત ભીનવ્યા પછી ચુલ્હે ગરમ કરી તે પાણી સ્પંજ વડે લગાડીને બે ગરમ કપડાંના પડમાં મુકી અસ્ત્રી કરવું.

તપખીરીઆ Brown ભુરા રંગની ભુકી સાથ અર્ધે ભાગે ઓરંજ અથવા કાળો લેવો, જોઇએ તો અખરોટનાં કોટલાં લેવાં.

તંબાકુ જેવો રંગ પણ ઉપલીજ રીતે વધતો ઓછો રંગ ભેળ્યાથી થશે. એક સરખો રંગ કપડાં પર ચઢે તેમ કરવા થોડી ઓકઝેલીક એસીડ કોઇમાંબી ભેળવી.

કપડાં પર જાતજાતના રંગો ચઢાવવા ગંધકના તેજાબમાં થોડું પાણી, ગુલી તથા પૅાટેશ બાઇ–કાર્બ ભેળી તેમાં લાલ કપડું બોળવાથી જાંબુડું થાય છે, પીળું હશે તો લીલું થશે, અને સફેદ હશે તો બ્લુ રંગ ચઢશે.

સફેદ રંગ બનાવવા નીચલા સાત રંગો જુદા જુદા પ્રમાણમાં ભેળાય છે, લાલ, નારંગી, પીળો, લીલો, આસમાંની, લાખી તથા ગુલાબી.

વરસાદની કમાંનના રંગો પણ સાત જાતના ભેળાયલા દીશે છે, જાંબુડો, ગુલીનો, બ્લુ, લીલો, પીળો. ઓરંજ ને લાલ. ઇંગ્રેજીમાં

Violet, Indigo, Blue, Green, Yellow, Orange, Red (Vibgyore).

રેશમ જુનું ઝાંખુ પડેલાંની આંટીને સંભાળથી દોરાએ બે ત્રણ ગમ છુટી છુટી બાંધીને ગુંચવાય નહિં તેમ એક કલાક ઠંડા પાણીમાં બોળીને હાથે હલાવી ખીલા કે દોરી પર ટાંગી પાણી નીગરઇ જાય ને ભીનાં પર ગરમ અસ્ત્રી મારવાથી રેશમ નવું ચળકતું થશે. સફેદ મેલાં રેશમ પર ફુલર્સ અર્થ નાખી થોડે વખતે પખોડી નાખવું.

૧૫૦–કાચા રંગનાં કપડાં પારખવા માટે સફેદ કપડું પાણીમાં બોળી તે પર ઘસી જોવું, અથવા બે સોજા કાગળના પડમાં કપડું મુકી તે પર અસ્ત્રી ગરમ ફેરવ્યાથી કાચો હશે તો કાગળ પર લાગશે. પરસેવો લાગવાથી પણ કાચો રંગ કેટલીક વખત ઓગળે છે, કારણ કે પરસેવામાં ખાર હોવાથી.

૧૫૧–રંગ ઓસવી કાઢવા નીચલી કેટલીક રીતો છે. બ્લીચીંગ પાઉડર અથવા કલોરાઇડ ઓફ લાઈમ બંને એકજ છે, એમાં જોઇએ તો થોડો ગંધકનો તેજાબ પાણી સાથ ભેળીને તેમાં દસ મિનિટ વેર કપડું બોળી રાખવા પછી સોજા પાણીમાં ધોઇ નાખવું. લાંબો વખત રાખ્યાથી કપડું કોહી જશે, તેમજ હાથને પણ તેજાબ લાગવાથી બળે નહિ તેની, સંભાળ લેવી. એક બાલદી પાણીમાં અર્ધા રતલને સુમારે બ્લીચીંગ પાઉડર લેવો. હાઇડ્રોજન પરઓકસાઇડ Hydrogen peroxide નામની દવા પણ રેશમી કપડું તથા પીછાંનો રંગ ઓસવવા વપરાય છે. રંગના ડાઘો હાથ પરથી કાઢવા વૈદકમાં જુવો.

તડકું, દવ, પવન ને બરફ પર આખો વખત કપડું રાત દિવસ રાખ્યાથી પણ તેનો રંગ ઉડી જશે, તેમા ખાસ કરીને બરફ ને તડકું વધુ અસર કરે છે.

કપડાંના જુદા જુદા પ્રયોગ.

૧૫૨–વોટર પ્રૂફ બનાવવું–આઇસીંગ્લાસ પીગળાવેલું પાતળું પાણી, કપડાંની ઉલટી બાજુએ લગાડીને સુકાયા પછી તે ઉપર માયફળ ઉકાળેલું પાણી લગાડીને સુકવવું. મધપુડાનું મીણ લગાડવું.

ગરમ સર્જ માટે વરસાદનું પાણી એક ગેલનમાં ફટકડી ને સુગર ઓફ લેડની ભુકી એક ઔંસ પીગળાવી નીતર્યું પાણી કાઢી લઇ તેમાં કપડું આખો દિવસ ભીનવીને સુકાયા પછી અસ્ત્રો ગરમ મારવી.

ફ્લેનલ, સર્જ વિગેરેને વોટર પ્રુફ બનાવવા વરસાદના પાણીમાં ફટકડી અને શુગર ઓફ લેડની ભુકી પીગળાવી તેમા બોળીને સુકાવા દેવું.

તાલપત્રીને વોટરપ્રૂફ બનાવવા છાપડાંને લગાડવાનો દામર પકાવેલો હોય તેમાં પેરેફીન અથવા ટરપીનટાઇન એક પાઇંટ એક ગેલન દામરમાં ભેળી પીંછી વડે સરખું લગાડીને તે પર ઘણીજ બારીક રેતી છાંટીને સુકાવા દેવું.

જાડાં કપડાંને અથવા કેનવાસ તથા ઓવરકોટને વોટર પ્રુફ કરવા સાબુનાં ગરમ પાણીમાં અર્ધો કલાક બોળી રાખવું, પછી નીચવી કાઢીને ફટકડી પીગળાવેલાં પાણીમાં થોડો વખત બોળી રાખી તેને સોજા ઠંડા પાણીથી બે ત્રણ વખત ધોઇને હવામાં સુકાતું કરવું. જોઇએ તો આઇસીંગ્લાસ પીગળાવી ફટકડીને સાબુના પાણી સાથ મેળવી બ્રશ વડે ઓવરકોટ પર લગાડી સુકાયને સોજા પાણીમાં બ્રશ બોળી મારવાથી સફાઇદાર થશે. પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભુકીને એમોનીઆ સલફેટ પાણી સાથ લગાડવું. ટ્રીલના પડદાને તેલનો રંગ બંને બાજુ લગાડવો, તેમાં સાબુનું ઘટ પાણી ભેળવું.

એક ઔંસ સફેદ મીણને તાવીને એક બાટલી ટરપીનટાઇનના અર્કમાં બરોબર મેળવી ઠંડુ પડે ને તેમાં કોઈબી જાતનું જાડું યા પાતળું કપડું બોળી કાઢી તે નીચવ્યા વગર સુકવવું. કપડાના પ્રમાણમા ઉપલી ચીજો વધતી ઓછી લેવી.

૧૫૩–કપડું આતશમાં બળે નહિ તેવું બનાવવા માટે ટંકણખારનું સ્ટ્રોંગ પાણી બનાવી તેમાં બોળવું અથવા તો સ્પીરીટ ઓફ વાઇનમાં કપુર પીગળાવી તે વાપરવું.

ગરમ અથવા સુતરાઉ કપડાંને ફટકડીના પાણીમાં બોળીને સુકવવાથી તે બળતાં નથી, જોઇએ તો તે પાણીમાં ફોસફેટ ઓફ એમોનીઆ થોડો ભેળવો. કાગળ પણ એ રીતે વૉટર પ્રુફ બનશે.

ફટકડી સાથ ઇંડાંની સફેદી મેળવી કપડાં પર લગાડવા પછી નીમકના પાણીમાં તે કપડું બોળી સુકવી નાખેલું પણ આતશમાં બળશે નહિ.

રૂવાંટી દબાયલી ઉભી કરવી મખમલ તથા ગરમ કપડાંની તથા કપડામાં ખુશબો મુકવી.

૧૫૪–કપડું ગરમ કાબ્રું પહેરાતાં ઘસાઇને ચળકાટ આવે છે તે કાઢવા ફલેનલનાં ટુકડા પર સ્પીરીટ, ટરપીનટાઈન અથવા એમોનીઆ રેડી તે કપડાં પર ઘસવો, ઉંધી બાજુએ ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી.

કાળી સર્જનો ચળકાટ કાઢવા આઇવીના ઝાડનાં કુમળાં પાદડાં વીસ લઇ તે પર એક પાઇંટ ખળખળતું પાણી રેડયા પછી ઠરીણુ આવે તેમાં કપડું બોળી લગાડવું. સાબુ લેવો નહિ; પૉલીશનું કાગળ અથવા તારનો બ્રશ ઘસવાથી પણ ગરમ કપડું દબાયલું સરખું થશે.

મખમલ અથવા પ્લશ દબાયલી આરસીની ફ્રેમની સરખી કરવા તે પર બારીક સફેદ નીમક અથવા પાઇપ કલે નામની મરોડી છાંટી પા કલાક રહેવા દઇ બ્રશ વડે ઘસીને સાફ કરવી.

મખમલની રૂવાંટી દબાઈ ગઇ હોય તો ગરમ પાણીમાંથી નીકળતી વરાળ ઉપર ઉંધી બાજુએ થોડો વખત પકડવી, ઘણી દબાયલી હોય તો બીજા પાસ સામે હાથે ઉપર પકડેલું હોય ત્યારે બ્રશ મરાવવો. ગરમ ઇંટ અથવા અસ્ત્રી પર ભીનું કપડું મુકી તેની ઉપર

મખમલની ઉંધી બાજુ મુકવી, વરાળ નીકળ્યા કરે ત્યાં સુધી રાખી ને પછી ઉંચકી લેવી એ રીતે પણ દબાયલી રૂંવાંટી ઉભી થાય છે.

પાણીથી ભીનાયલીને દાબી કે નીચવીને પાણી કાઢવું નહિ, પછોડી કાઢી ખુલ્લી હવામાં સુકવવાથી પોતીકી મેળે રૂવાંટી ઉઠશે, અથવા તો નરમ બ્રશ અલગે હાથે મારવો, ક્લોરોફોર્મ કપડાંએ લગાડવો.

ચીકાશના ડાઘ કાઢવા પાંઉને ભઠ્ઠીમાં ગરમ કરી તેનો બારીક ભુકો કર્યા પછી તેમાં ઘસવો. મખમલના કોલર દબાઇ ગયલા ગરમ પાણીમાં એમોનીઆ થોડો નાંખી સ્પંજ અથવા બીજા મખમલના ટુકડાને બોળી અલગે હાથે ઘસીને સુકાયા પછી તે પર દારૂનો અર્ક Alcohol લગાડવો; સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇન લગાડવાથી પણ સોજી થશે. જીન દારૂ સ્પંજ વડે લગાડી ગરમ પાણીની વરાળ પર ધરવી.

મખમલનાં જુના યા નવા ટુકડાઓ સામાનની તથા બુટની પૉલીશ લુછવા તથા રૂપુ સાફ કરવા શેમોઆ લેધરને બદલે વપરાશે.

કપડાં ટુવાઈ જતાં અટકાવવાં.

૧૫૫–ગરમ કપડાંને કોઈબી ઝીણા જંતુઓ કરડી ખાય નહિ માટે કાળાં મરી, લવંગ, કપુર, લીમડાનો પાલો, લવંડરના ફુલ, ચીની-કબાલા, તંબાકુ, કાર્બન કે નેફથલીનનાં બોલ વિગેરે કંઇ પણ એમાંની ચીજ અમથી અથવા કપડાંની થેલીમાં ભરીને કબાટમાં કે ગરમ કપડાંના પડમા મુકયાથી ટુવાઇ જતાં નથી.

પીળું ચામડું Russian leather ના ટુકડા મુકવા અથવા દેવદારના ઝાડનાં છોડીઆં પણ મુકે છે.

કપુરના ઝાડનાં પાંદડાં અથવા છોડીઆં ગરમ કપડાં સાથ મુકવાથી તેના વાસે જંતુઓ આવશે નહિં. ઓવલીનાં ફુલ મુકવા.

ગરમ ઓઢવાના વિંટાળીને રાખતી વખતે તેના પડમાં ઉપલી કોઇ પણ ચીજ મુકવી, બ્રાઊન પેપરમાં બાંધવાથી સોજાં રહેશે, તેની બાજુમાં બેનઝાઇન સીસીમાં ભરી તે પર બુચને બદલે રૂ ખોશીને મુકયાથી તે ઉડી જઇ તેના વાસથી જંતુઓ દુર થશે, બીછાનાંની નીચે બે ગોદડાંની વચમાં પાંથરીને મુકવાથી પણ ગરમ રગ વિગેરે સરખા રહેશે. કોઇબી ખુશબોનો પાઉડર મુકવો.

ગ્રીસ અથવા બીજી કોઈબી ખોરાકીના ડાઘો સાફ કીધા વગર કોઈબી ગરમ કપડું ઉંચું મુકયાથી તેમાં જંતુઓ ભરાઇ કરડી ખાશે, તેમજ પહેરેલાં ગરમ કોટ પાટલુન વિગેરે થોડો વખત તડકાંમાં મુકી બ્રશ મારી ધુળ કાઢીને સાફ કરવા. ટુચાયલાં સરખા કરવા માટે આગળ આપ્યું છે.

૧૫૬–ખુશબોનો પાઉડર બનાવવા તજ, લવંગ જાયફળ, કેરેવેસીડ દરેક પા ઔંસ, ઓરીસરૂટ Orris root એક ઔંસ સર્વેને બારીક છુંદી ભેળી કપડાંની થેલીઓ ભરી ખુશબો સારૂં મુકવી, મોધરાં, ચંબેલી અથવા ગુલાબ, ઓવલીનાં ફુલ કંઇબી ખુશબો માટે કપડાંના પડમાં મુકવાં.

એક ચમચી સુખડનો વહેર, ગુલાબ તથા લવંડરનાં ફુલની ભુકી, ઓરીસરૂટ ને ધાણા દરેક બે ઔંસ અને કસ્તુરીના દસ બાર દાણા સર્વની બારીક ભુકી કરી મેળવી ખુશબો માટે વાપરવી, થેલીમાં ભરીને.

પ્રકરણ ૨૧.

ચાલુ વપરાશની, તેમજ શરીરના ઉપયોગ Toilet ની ચીજો બ્રશ, નીખીઆ, સાબુ, પાઉડર; ગ્લવસ વિગેરે.

૧૫૭–બ્રશ બાળ ઓળવાનાં ધોવા ફુકાં પાણીમાં સાબુ, અથવા વોશીંગ સોડા, ટંકણખાર કે એમોનીઆ કંઇ પણ પીગળાવીને બાલ ડુબે તેમ થોડો વખત બોળી રાખવાથી ચીકાશ ને મેલ નીકળ્યા પછી સોજાં પાણીએ ધોઇને સુકાવવા. લાંબો વખત પાણીમાં રાખવાથી બાલ નરમ પડી જશે, અને હાથો તથા ઉપલો લાકડાનો ભાગ પણ ભીનાયાથી ખરાબ થાય છે માટે પાણીની સપાટી ઉપર રાખવો. નરમ પડેલા બાલ ફટકડીનાં પાણીમાં ભીનવ્યાથી કઠણ થશે.

ધોવા વગર સાફ કરવા શીપ કે કચકડાંના હાથાવાલા પાઇપ કલે અથવા સુકો આટો બ્રશના બાલમાં છાંટી હાથે ઘસ્યા પછી પખોડી નાખવાથી ચીકાશ મેલ નીકળીને બીજા બ્રશ વડે અંદર ઘસવાથી સાફ થાય ને કપડાએ લુછવા.

તારનો બ્રશ બાળ ઓળવા માટે આવે છે તે ધોવાથી ખરાબ થશે, તેને બીજા જાડા છુટા બાલના બ્રશ વડે ઘસીને સાફ કરી કોઇક વખત તડકે મુકવો.

જાડા બાલનાં બ્રશ ઘરના વપરાશ માટેના ટકાઉ બનાવવા ખળખળતાં પાણીમાં બોળી સુકવીને વાપરવા, મેલા થયલા ધોવા પાણીમાં વોશીંગ સોડા અથવા એમોનીઆ ભેળવો. નરમ થયલા બાલને ફટકડીના પાણીમાં બોળવાથી કઠણ થશે. કોઈબી બ્રશને ઉંધાં સુકયાથી બાલ દબાઇ ને વળી જાય છે માટે બનતાં સુધી દોરીએ ટાંગી રાખવા. મોરી, સંડાસ તથા જમીન વિગેરે ધોવા તથા ગાલીચાનો કચરો કાઢવા માટેના કડક સાખાની જાતના બ્રશો આવે છે, તે ઉપલીજ રીતે રાખવા. તે નવા બ્રશને પહેલાં પાણીમાં બોળી સુકાય ને વાપર્યાથી લાંબો વખત ટકે છે. મેલા થયલા પણ ઠંડાં પાણીમાં ધોવા. દાબીને કચરો કાઢયાથી બાલ વળી જઇ ખરાબ થશે.

નીખીઆ બાળ ઓળવા માટેના બ્રશની માફક ધોવા, દાંતામાંનો મેલ કાઢવા જાડું કાર્ડ બોર્ડનું કાગળ, કપડાંની ચીપ, દાંત

કોતરની અથવા સુતરના થોડા તાર એકઠા કરી એમાંથી કોઇ’મી ચીજ લઇને અંદર ઘસવું. જોઈએ તો દાંતનો નાનો બ્રશ લેવો.

સેલ્યુલોઇડના સફેદ નીખીઆ એજ રીતે સાફ થશે પણ તે વડે બાળ ઓળતી વખતે બત્તી અથવા ચુહલા નજદીક જવું નહિ કારણકે તાપ લાગવે તરત સળગી ઉઠે છે તેની સંભાળ રાખવી.

કાચબાની પીઠ Tortoise shell કે કચકડાંના અથવા હાડકાંના નીખીઆ ઘડી ઘડી ધોવાથી દાંતા ચીરાઇને તુટી જાય છે માટે મેલ કાઢવા નાનો દાંતનો બ્રશ વાપરવો, ત્યાર પછી કપડાંએ ઘસીને નુછીને બંને હાથોની વચ્ચે લઇ અમથા અથવા સહેજ બેલ તેલ લઈને ઘસવાથી તેપર પૉલીશની માફક ચળકાટ આવશે.

ભાગેલા સાંધવા બેઉ છેડા સહેજ આડકત્રા ઓખવીને સરખા મેળવ્યા પછી લોખંડનો ગરમ ચીપીઓ લઈ વચેથી દાબીને સાધો મળી જાય ત્યાં વેર ધરી રાખવા, અથવા દોરી વડે બંને છેડા ટાઇટ બાંધીને ખળખળતાં પાણીમા બોળ્યાથી પણ કેટલીક વખત સંધાઇ જાય છે વળગાડવાની બીજી રીતો આગળ આપી છે.

અસતરો નવો દાઢી બોડવા આગમચ ગરમ પાણીમાં અથવા બોરીક પાઉડર તેમાં ભેળીને ધોવા પછી વાપરવો અથવા કપડાંપર કોલોનવૉટર કે સ્પીરીટ રેડી તેથી નુછી લેવો; જીલેત અથવા કોઇબી જાતની અસતરાની બ્લેડ પણ એ રીતે કીધા પછી વપરાશમાં લેવી કારણ કોઇ વખત લોઢું ખરાબ હોવાથી સાફ કીધા વગર નવી વાપર્યાથી કોઇકનાં મોઢાં સુજી આવે છે માટે હમેશાં સંભાળ લેવી. બે બ્લેડ એક દિવસ આંતરે વાપર્યાથી લાંબો વખત ચાલશે.

૧૫૮–દાંતના બ્રશ સાફ કરવા ગરમ પાણીમાં થોડો બોરીક પાઉડર પીગળાવી તેમાં ધોયા પછી ઠંડાં પાણીમાં ધોઈ નાખવાથી સોજા રહી વાસ પણ આવશે નહિ, વાપરવા પછી ઉભા મુકવાથી તેમાંનુ પાણી નીગરાઈને જલદી સુકાઇ જશે.

એમોનીઆને પાણી ભેળીને ધોવાથી પણ દાંતનાં બ્રશ સાફ થાય છે.

કઠણ બ્રશને ખળખળતાં પાણીમાં બોળવાથી નરમ થાય છે.

દાંત કોતરની કવીલની નરમ થઇ ગઇ હોય તો ફટકડીનાં પાણીમાં બોળી સોજા પાણીથી ધોઇને વાપરવી, મરડાયલી સરખી કરવા ખળખળતાં પાણીની વરાળપર ધરીને નરમ થયા પછી સીધી તેમજ બીજા કોઈબી ઘાટ કરવા કવીલ લાંબી પણ વાળી શકાય છે.

ચસમાંનાં કાચ સાફ કરવા સફેદ ઝીણું કાગળ Tissue paper લેવું અથવા શેમોઆ લેધરે નુછવા, ઘણા પાસ પડેલા ને ઝાંખા કાચો ધોઇને નીગરાતા મુકી સુકાવા દેવા, કચકડાંની ફ્રેમના ચસમા ધોવા નહિ, ફ્રેમો તુટેલી વળગાડવા માટે કચકડાંમાં જુવો. મોઢાનો બાફ લગાડી સફેદ કપડાંએ નુછવાથી ચસમાંના કાચ સોજા થશે, નહિ થાય તો સ્પીરીટ કે કોલોનવૉટરનાં થોડાં ટીપાં કપડાં પર નાખવાં.

પીન કુશન ટાંચણી સોય વિગેરે ખોસવા માટે નાના ગોળ અથવા ચોરસ ઘાટના જાડાં કપડામાં લાકડાનો વહેર, ઘેટાંનું ઊન અથવા કોરી છુંદેલીનો વધેલો જાડો ભુકો તેવુ કંઇ પણ ભરીને સીવવું, તેમાં સોય ટાંચણી ખોસવાથી કાટાશે નહિ.

૧૫૯–બીડીની પાઇપ સાફ કરવા દારૂનો અર્ક અથવા સ્પીરીટ એક છેડેથી રેડી બીજે છેડે બહાર કાઢવી અથવા તો થોડો વખત તેમા બોળી રાખવી.

બીડી Cigarette હવાઇ જાય છે માટે ચપટ ઢાંકણવાલા બાકસમાં રાખવી.

તંબાકુ હવાયલો સુધારવા ખળખળતાં પાણીનાં વાસણપર ઝીણું કપડુ બાંધી તે પર તંબાકુ મુકી વરાળ લાગ્યા પછી ઉતારીને સુકવવાથી સોજો નવો જેવો થશે; તંબાકુ, બીડીનો વાસ મોઢાંમાંથી કાઢવા વૈદકમા આપેલું છે.

૧૬૦–બાલની પીછી બનાવવા માટે પહેલાં ફટકડીનાં પાણી-માં તે ધોઇ ચીકાશ નીકળ્યા પછી ચુકાં પાણીમાં એક દિવસ બોળી રાખી પાણી નીચવી કાઢી કપડાંના પડમાં દાબી સુકાય ને નીખીઆ વડે ઓળી સરખા કાપવા પછી પીછી બનાવવી. ખરી ગયલા વાળ પણ એકઠા કરી તેની પીછી બનાવી માથાંના વાળ સાથ બાંધવા વપરાશે.

સાબુ તથા પાઊડર વિષે.

૧૬૧–સાબુ ખુલ્લો રાખ્યાથી કઠણ રહી જલદી પીગળતો નથી, ભીનેલો પણ રાખવો નહિ. બાર સોપ ચાલુ વપરાશ માટેના ટુકડા કાપી રાખવાથી સુકો થઈને પાણીમાં વાપર્યાથી જલદી પીગળશે નહિ. ટુકડા કાપવા છરીને બદલે તાર અથવા સુતલીની દોરી લઇ બંને હાથમાં ધરીને દાબવાથી કપાશે.

વધેલા સાબુના ટુકડાઓ અથવા બાર સોપનો આખો ટુકડો વાપરવાને બદલે તેની સોપ જેલી કપડા ધોવામાં બનાવવા લખેલી છે તે મુજબની કરી પહોળાં મોઢાની સીસીમાં ભરી રાખી ખપ પડે તેટલી લઇ ઠંડા અથવા ગરમ પાણીમાં મેળવી વાપર્યાથી સાબુનો ઘણો બચાવ થશે. એજ મુજબની સોપ જેલી માથું ધોતી વખતે પણ બાલને લગાડવા સાબુને બદલે વાપરેલી સારી છે. એ વિષે બાલની જતનમાં આપેલું છે. જમીન ધોવા માટે પણ સોપ જેલી ઊપયોગની છે. સોપ જેલીમાં બે રમ, એમોનીઆ ને ગ્લીસરીન થોડું મેળવાથી બાલ ધોવા માટે વધુ સારી બનશે.

કઠણ સાબુમાં બીજી મેળવણી સાથ સોડા ખાર ને ઓલીવ ઓઇલ ભેળેલું હોય છે, બીજી બનાવવાની રીત ૭ બાટલી પાણીમાં અર્ધો રતલ પૉટેશ ચુહલે ઉકાળવા પછી બે રતલ ચરબી Grease ભેળી ધીમે અંગાર પર રાખી લાકડી વડે ફેરવ્યા કરવું બે કલાક

સુધી, ઘટ થઇ લાકડીને વળગે કે પતરાનાં જુનાં કોડીઆમાં રેડી બંધાય ને વાપરવો.

નરમ સાબુ સારૂ કોપરેલ સાથ બીજી જાતનો ખાર ભેળેલો હોવાથી દરીઆના પાણીમાં વાપરવા માટે સારો છે. એનું ફીણ પણ કઠણ સાબુના કરતાં જલદી થશે, એનો રંગ ભુરો અથવા રાખના જેવો હોય છે.

સાબુ નરમ બનાવી રાખવા સાધારણ બ્રાઉન સોપ અર્ધો રતલ બારીક કાપી તેમાં ત્રણ બાટલી પાણી ને પા રતલ વોશીંગ સોડા ભેળી પત્થરની બરણીમાં ચુલાની નજદીક તાપ લાગે તેમ મુકી રાખી ઘડી ઘડી હલાવ્યા કીધાથી પીગળીને ઘટ થાય ને ઘરવટુ ઉપયોગમા લેવો

સાબુ દરીઆનાં પાણીમાં વાપરવા ફુલર્સ અર્થ ને એશ સોડા સરખા વજનનો ને તે બંનેના વજનનું કોપરેલ ભેળી કઠણ ગોળા વાળવા, સુગંધ માટે કોઇબી અત્તરનાં થોડાં ટીપાં નાખવાં.

સાબુના પાણીના પરપોટા Bubbles બચ્ચાંને રમવાના બનાવવા માટે તેમા થોડાં ટીપાં ગ્લીસરીન ભેળવાથી સારા થાય છે.

સાબુનું પાણી દાઢી બોળવા માટેનું વિંડસર અથવા કેસ્ટીલ સોપનો એક ટુકડો બારીક કાપી રેકટીફાઇડ સ્પીરીટ આઠ ઔંસ અને પાણી ચાર ઔંસમા પીગળાવીને કોઇબી સુગંધી અર્કનાં થોડાં ટીપાં ખુશબો માટે ભેળીને મુકવા પછી નીચે કચરો વિગેરે ઠરી જાય ને નીતર્યું પાણી ગાળીને સીસીમાં ભરી રાખવું, વાપરતી વખતે થોડાં ટીપાં દાઢીપર નાખી ભીનાયલી પીછી તે પર ઘસ્યાથી ફીણ આવશે.

સાબુના વધેલા ટુકડાઓ નાની તારની જાલીનાં વાસણમા મુકી પાણીના નલ તળે બાંધી રાખવા. પાણી વાપરતી વખતે પોતીકી મેળે પીગળીને હાથ તેમજ વાસણો ધોવા માટે સગવડ ભરેલુ થશે તેમજ પાછલ કપડાં ધોવામાં આપવા મુજબ ઉપયોગમાં લેવા.

સાબુના વધેલા ટુકડાઓમાંથી નવો બનાવવા દુધમાં મેળવી ગોળા વાળતી વખતે લીંબુનો રસ તથા કોલનવૉટર સ્હેજ ભેળવું.

ચામડીની સફાઇ માટેનો સાબુ બનાવવો એક એક વાઇન ગ્લાસ કોલોનવૉટર ને લીંબુનો રસ લઇ તેમાં વિંડસર સોપના બે ટુકડા છરી વડે બારીક ઓખવીને સર્વે સાથે મસળી હાથે ગોળા બનાવી સુકવવા. જોઇએ તો કોઇ અત્તર ખુશબો માટે ભેળવુ.

ગુલાબનો સાબુ વિંડસર સોપના ચાર ટુકડામાં થોડુંક પાણી રેડી ચુલા પર ઘટ લાહી જેવુ થાયને ઉતારી તેમાં થોડો હીંગળોકનો રંગ તથા તજ, લવંગ ને ગુલાબનાં એસંસ Rose essence નાં થોડાં ટીપાં ભેળી ગોળા કરી સુકવવા.

૧૬૨—પાઉડર સાધારણ શરીર પર છાંટવા માટે બોરીક પાઉડર ને મેગનસ કાર્બનાસ Magnus Carbonas સરખાં વજનનું ભેળી તેમાં કોઇપણ જાતનાં અત્તરનાં થોડાંક ટીપાં નાખવા, અબ-

રખ Talc નો ભુકો સાથે ભેળવો. સ્ટાર્ચ Starch નો ભુકો, ઓરીસરૂટ Orris root સરખાં વજનનું લઇ ખુશબો માટે કોઇબી જાતનું અત્તર નાંખવું, ઝીંક ઓકસાઇડ કે સોજો ચાકપણ ભેળાય છે.

સોજો પાઊડર ગુલાબનાં પાંદડાં બે ઔંસ, લવંદરનાં ફુલ તથા ઓરીસરૂટ એક એક ઔંસ, સોજાં ખોખાંનનો બારીક ભુકો એક ડ્રામ, કસતુરી પાંચ ગ્રેન, બદામનું એસંસ અને સુખડનું તેલ ત્રણ ત્રણ ટીપાં લઈ વાટી, સર્વે ભેળવાથી ઘણો ખુશબોદાર પાઊડર થશે.

ગુલાબી રંગ માટે કોઇબી પાઊડરમાં કારમાઇન Carmineની ભુકી થોડી ભળવી.

બાલનું તેલ તથા અત્તર બનાવવાની રીતો.

૧૬૩–બાલને લગાડવા માટે ઓલીવ ઓઇલમાં સહેજ કોલન-વૉટર ભેળીને વાપરવું. ગામઠી ધુપરૂં તેમજ ઘણીક જાતના વિલાયતી તેલો આવે છે. બે રમ લગાડવાથી બાલ વધે છે, કોપરાંને ખમણી ચુહલા પર ધીમે અગારે મુકી તેમાંથી તેલ નીકળે તે વાપરવું.

ગુલાબ, બે રમ, અને કોલોનવૉટર એક એક ઔંસ, ગ્લીસરીન અર્ધો ઔંસ, કવીનીન પાંચ ગ્રેન, સર્વે મેળવી હળાવીને માથાં પર લગાડવાથી ઠંડક પડશે, કવીનીન પહેલાં કોલોનવૉટરમાં પીગળાવ્યા પછી બધુ ભેળી હલાવીને વાપરવું, જાંબોરેનડી Extract Jamborandi થોડાં ટીપાં નાખવાથી બાલ વધશે. વૈદકમાં બાલમાં જોવું.

બે રમ બનાવવા બે ઓઇલ Bay Oil એક ઔંસ, મેગની-શીઆ Magnesia અર્ધો ઔંસ, દારૂનો અર્ક તથા વરસાદનું પાણી એક એક બાટલીમાં સર્વે મેળવીને ફીલ્ટર પેપરમાથી ગાળીને રાખવું, વધુ પાતલું જોઈએ તો બીજું વરસાદનું પાણી ભેળવું, મેગનીશીઆ વગર પણ બને છે. કોકો તેલ પણ બાલને માટે સારૂ છે.

ફુલનાં તેલ, અત્તર, જેવાં કે ગુલાબ, ચંબેલી, મોધરાં વિગેરેની પાંખડીઓ તોડેલી ચાર ઔંસને સુમારે લઇ હાથે કચડીને પહોળાં મોઢાની બાટલીમાં નાંખી તે પર અર્ધો પાઇંટ જેટલું ઓલીવ ઓઇલ રેડી ચપટ બુચ મારી તડકાં યા તાપ નજદીક થોડાક દિવસ મુકવાથી કસ ઓગળી ફુલનો વાસ આવે ને ગાળી લેવું; અથવા તો ફુલની પાંખડીઓ બરણીમાં પાથરી તે પર રૂનું પાતલું પોહળીઊં ઓલીવ ઓઇલમાં બોળીને મુકવું એ રીતે બે ત્રણ પડ કરી ચપટ ધાંકણું ઢાંકી તડકાં કે તાપ આગળ બે ત્રણ અઠવાડીઆં મુકયા પછી ફુલનો અર્ક નીકળે તે સર્વે સાથે કપડામા નાંખી નીચવી કાઢવો.

દારૂનો અર્ક Alcohol લઈ તેમાં ગુલાબનાં ફુલની પાંખડીઓ ભીનવી રાખવાથી તેનો કસ ઓગળી ખુશબો આવશે.

ઠંડા પાણીમાં પણ ગુલાબની પાંખડીઓ ભીનવી તડકે મુકવાથી ઉપર ચીકાસ આવે તેમાં રૂ બોળી તે લુછી લે ને બીજી સીસીમાં

નીચવી લેવું. બીજી ઘણીક જાતનાં ફુલોમાંથી અત્તર જુદી રીતે બને છે. અમથુ અત્તર વાપર્યાથી તેનો વાસ ઘણો જલ્દ આવશે.

સેંન્ટ રૂમાલપર છાંટવાનું ઉપલી કોઇબી જાતનું ગુલાબનું અથવા બીજાં ફુલોનું અત્તર ત્રીસ ટીપાંને સુમારે, એક ઔંસ સોજી સ્પીરીટ Rectified Spirit માં ભેળવું.

બીજાં તેલેઃ ભરવા ચોપડવાના માટે વૈદક નુસખામાં આપેલાં છે.

સુખડનું અત્તર બનાવવા ઠંડા પાણીમાં બારીક ટુકડા થોડા દિવસ ભીનવી રાખી તેજ પાણી સાથ ચુહલે ખુબ ઉકાળીને ઠંડુ પડવા પછી તે પર ચીકાશ આવે તે રૂ વડે કાઢી લઈ બીજાં વાસણમાં ભરવું.

સોજુ અત્તર પારખવા કાગળપર ટીપું નાંખી આતશ પર ધરવાથી ઉડી જાય તે ચોકખું જાણવું.

કોલોન વૉટર, તથા કોલ્ડ ક્રીમ.

૧૬૪–કોલોન વૉટર સોજું બનાવવા લવંડરનું તેલ બે ચમચી, રોઝમેરી તેલ Rosemary Oil દોઢ ચમચી, લેમન તથા બરગેમોટ Bergamot કસતુરીનો અર્ક એક એક ચમચી, ગુલાબના અત્તરનાં દસ ટીપા સર્વેને સોજી રેકટીફાઇડ સ્પીરીટમાં ભેળી હળાવીને વાપરવું.

જુનું કોલોન વૉટર લાંબો વખત રહેલું જલ્દ બની પીળો રંગ થાય છે અને ભરવા ચોપડવામાં સારો ગુણ કરે છે.

સોજુ કોલોન વૉટર પારખવા સીસી હળાવ્યાથી તેમાંનું ફીણુ તુરત બેસી જશે, હલકાંનુ ફીણ જલદી બેસતું નથી.

ટોઇલેટ વીનીગરમાં લેમન, લવંદર ને બરગેમટનું તેલ દરેક પા ભાગ, ને દસ ભાગ સોજો સરકો, વીસ ભાગ જેટલો દારૂનો અર્ક ભેળી વાપરવું

લવંદર વૉટર એક પાઇંટ સોજી સ્પીરીટમાં લવંદરનું તથા બરગેમોટનું તેલ એક એક ઔંસ, ગુલાબ બે ઔંસ, નીરોલીનું તેલ અર્ધો ઔંસ, કસ્તુરી ત્રણ ગ્રેન, ગુલાબનું અત્તર દશ ટીપાં એક મહીનો ભેળીને રાખ્યા પછી ગાળી લેવું.

૧૬૫–કોલ્ડ ક્રીમ બદામનું તેલ ચાર ઔંસ ને સફેદ મીણ એક ઔંસ સોજા વાસણમાં ચુહલે મેળવી તેમાં થોડીક ચરબી Spermaceti ને ઓરંજ ફ્લાવરવૉટર Orange flowerwater તથા કપુર Gum Camphor નો નાનો ટુકડો સર્વે ભેળી પહોળાં મોહાંની સીસીમાં ભરી ચામડીની સફાઇ રાખવા કે ચીરા પડે તે પર લગાડવા લેવું. કપુર નાખ્યાથી ખુશબો સારી રહેશે. બીજી રીતો વૈદકમાં આપેલી છે.

સ્પંજ (વાદળી) સાફ કરવી.

૧૬૬–સ્પંજ જેમ સસતાં તેમ સારાં કહેવાય છે, લાલ તેમજ પીળા રંગનાં આવે છે.

સ્પંજ મેલું ધોવા ખળખળતાં પાણીમાં એક ચમચો નીમક ને એક ચમચો સોડા ખાર ભેળી તેમાં એક દિવસ બોળીને તેજ પાણીમાં મસળીને ધોયા પછી બીજા સોજ્જા ગરમ પાણીએ ધોવાથી તેમાંનો મેલ નીકળી જશે, અથવા દરીઆનાં પાણીમાં ધોયાથી પણ સાફ થાય છે.

સ્પંજ ઘણું મેલું થયું હોય તો આખી રાત દુધ અથવા છાશમાં ભીનવી સવારે ગરંમ પાણીમાં બે ત્રણ વખત ધોઈ છેલ્લે ઠંડાં પાણીમાં ધોઇ નાંખવું.

સ્પંજ ચીકણું હોય તો તેમાં લીંબુનો રસ પચાવી પાએક કલાક રાખીને પછી બે ત્રણ વખત ગરમ પાણીમા ધોઇ છેલ્લે ઠંડાં પાણીએ ધોઇ, સુકાય ને વાપરવું, સોલ્ટસ ઓફ લેમન સહેજ પાણીમાં નાખવાથી પણ સાફ થશે.

સ્પંજને સફેદ બરફ જેવા રંગનું કરવા બાર કલાક મીઠાંના તેજાબમાં ભીંનવીને પછી ધસીને પાણીમાં ધોઇ તેમાંથી ચુનો કાઢી નાખી પાછું તે એસીડનાં પાણીમાં હાઈપોસલ્ફેટ ઓફ સોડા નાખી સ્પંજને બોળી કાઢવાથી તદ્દન સફેદ થશે.

ગ્લવ્સ હાથમાં પહેરવાનાં.

૧૬૭–ગ્લવ્સ પહેરવા આગમચ હાથ તદ્દન સુક્કા કરવા, જોઇએ તો પાઊડર થોડો છાંટવો, પહેલાં બધી આંગળીઓ પોવા પછી અંગુઠો બહાર રાખેલો હોય તે ઘાલવો, ઉપર ચઢાવતી વખતે હાથનું ગુંઠણ ટેબલ પર મુકી બીજે હાથે ખેંચીને ચઢાવવાથી ફાટશે નહિ. વચલું બટન પહેલાં પોઇને તેની પછીના પોતાં જવું, ઉપલું પહેલું બટન છેક છેલ્લે પોવું.

ગ્લવ્સ કાઢવાં બધી આંગળીઓ ઉપરથી સહેજ બહાર કાઢયા પછી ઢીલાં થાય ને હાથમાંનો ઉપલો ભાગ ઉથલાવી ઉંધા કાઢીને ચતાં કરવા, તેમાં ફુંક મારવાથી આંગળીઓ સરખી થશે.

કીડના ગ્લવ્સ પહેરતી વખતે ટાઈટ લાગે તો સહેજ તાપ આગળ પકડવાં પછી સહેલાઇથી ચઢશે અને ફાટી પણ જતાં નથી.

કડક કીડ હલકું હોવાથી જલદી ફાટી જશે, કીડનાં ગ્લવ્સ સુકી જગ્યામાં અથવા બંધ કાચની બરણીમાં રાખવાં.

સફેદ કીડનાં મેલાં થયલાં પાણીમાં સહેજ નીમક નાખી તેમાં બોળીને આંગળીઓ આસ્તેથી ધસવી; દુધમાં સાબુ પીગળાવી સ્પંજ વડે તે પર ધસવો; વાસી પાંઊંનો ભુકો ધસવો એમાંની કોઇબી રીતે

ગ્લવ્સ સાફ કરતી વખતે હાથમાં પહેરીને કરવાં ને ભીનાયલાં હાથ-માંજ સુકાયા પછી કાઢવાં. લીંબુનો રસ લગાડવાથી સોજ્ઞં થશે.

દુધમાં સાફ કીધેલાં ભીનાં હશે તે પહેલાં પીળાં દિશે છે સુકાયા પછી પાછાં સફેદ થશે, એજ મુજબ રંગીન પણ ઘેરૂં દિશીને પછી સરખો રંગ થઈ જશે.

ડાઘો કાઢવા ફટકડી, ફુલર્સ અર્થ ને ક્રીમ ઓફ ટાર્ટરની ભુકી સર્વે સરખા વજનની બારીક કરી ભેળીને ઉપર ઘસવી.

ઇંડાની સફેદીને પાણી ભેળીને લગાડયાથી પણ સાફ થશે.

નરમ કીડ ગ્લીસરીન ને એરંડીનું તેલ સરખા વજનનું ભેળી કોઇ વખત લગાડયાથી નરમ રહે છે, વાસ કાઢવા હવામાં ટાંગવાં.

સુતરાઉ કાળાં ગ્લવ્સ પહેરવા આગમચ નીમકનાં પાણીમાં ચુલ્હે ગરમ કરી સુકાયને ખેંચી સરખાં કરી પહેરવાથી દુચા યા કરચલી વળી જતાં નથી.

ગ્લવ્સ પર રંગ સ્પંજ વડે કોઇબી જાતનો લગાડતી વખતે ઉપલી બાજુ પરથી સીવી લેવાં જેથી અંદરની બાજુમાં રંગ લાગે નહિ.

હાથમાં પહેરીને સફેદ ફલેનલના ટુકડા પર થોડું પેટ્રોલ અથવા બેનઝાઇન Benzine લગાડી મેલા ભાગ ઉપર ઘસવાથી તદ્દન સાફ થઇ જશે. પછી હાથમાથી કાઢી ખુલ્લી હવામાં સુકાવા ટાંગી દેવાં.

ઉપલી ચીજો લગાડતી વખતે બત્તી અથવા આતશ આગળ ઉભુ રહેવુ નહિ, કારણ કે ગરમીથી સળગી ઉઠે.

કાળાં કીડનાં ગ્લવ્સ પર સહેજ ક્રીમ લગાડયાથી નરમ રહેશે ને કાળો રંગ ને ચળકાટ પણ રહેશે.

રંગ ઝાંખો પડેલો હોય તો તે પર એક ચમચી ઓલીવ ઓઇલમાં થોડી કાળી શાહી ભેળીને નરમ બ્રશ વડે અથવા પીછીએ લગાડીને તડકે સુકવવા.

ફુગના ડાઘ અંદરની ઉંધી બાજુએ સ્ટ્રોંગ એમોનીઆ લગા-ડવાથી કાળાં કીડનાં ગ્લવ્સ સાફ થશે.

સફેદ કીડના ગ્લવ્સ મેલાં થયલાં ને રંગવા કેસરનાં પાણીમાં બોળવાથી ક્રીમ, ઘેરો, ખુલ્લો જેવો જોઇએ તેવો રંગ કરી શકાશે.

સુએદ Suede નાં નરમ કપડાંના ગ્લવ્સ ઉપરના ડાઘા કાઢવા ઓટમીલ અથવા કોઈ પણ જાતનો આટો ગરમ કરી ફલેનલ વડે ઘસવો. પોલીશનાં કાગળે પણ થોડા ડાઘ નીકળશે. પાઇપકલે દાંતના બ્રશ વડે ઘસવી.

બકસ્કીન માટે પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ અને પાઇપ કલેની ભૂકી દરેક ચાર ઔંસ ને આઈસીંગ્લાસ ત્રણ ઔંસ સર્વે ચુલ્હા પર મેળવી ઘટ થાય, ને ગ્લવ્સ પર જાડું લગાડી સુકાયા પછી હાથમાં પહેરી તાબડ઼ી ફોડતાં હોઇએ તેમ ઠોકીને તે મેળવણી બધી ખરીને નીકળી જાય કે ફુકી અસ્ત્રી ફેરવવી, બુટ પણ એ રીતે સાફ કરવાં.

શેમોઆ લેધરનાં ગ્લવ્ઝ પરથી ચીકાશના ડાઘા મેગનીશી-આ અથવા ક્રીમ ઓફ ટાર્ટર લગાડ્યાથી નીકળશે.

એ ગ્લવ્સને ધોવા માટે સાબુનું ફીણ કરીને તેમાં એમો-નીઆનાં બે ત્રણ ટીપાં નાંખી ગ્લવ્સ હાથમાં પહેરીને જેમ હાથ ધોતાં હોઇએ તેમ સાબુનાં ફીણમાં ઘસી ઘસીને ઉપરનો મેલ નીકળે ત્યાં સુધી ધોયા કરવું, પછી અમથાં ટુડાં પાણીમાં એજ માફક ધોઇ ને સાફ થઇ જાય કે નરમ કપડ'એ જેમ હાથ લુછતાં હોઇએ તેમ દાબી દાબીને લુછી નાખવાં; લગભગ સુકાયા પછી હાથમાંથી કાઢવાં, રંગ ખરાબ થયલો સુધારવા માટે કપડાં રંગવામાં આપેલું છે. જોઈએ તો કેસરનાં પાણીમાં બોળવાં.

શેમોઆ લેધર તથા કીડનાં ગ્લવ્સના ફાટેલા ટુકડાઓ આરસી, કાચ, રૂપાં કામ, વિગેરે સાફ કરવાના ખપમાં આવશે.

ચામડાંનાં તથા રબરના ગ્લવ્સ માટે ચામડાં તથા રબર સાફ કરવાની રીતોમાંથી મળશે.

૧૬૮–શેમોઆ લેધર નવું વાપરવા આગમચ સાબુનાં પાણીમાં ધોઇ સુકવીને વાપરવાથી લાંબો વખત ટકે છે, વળ દઇને જોરથી નીચવ્યાથી જલદી ફાટી જશે.

ગાળવા (ફીલ્ટર) માટે વપરાય છે, સીરપ તેમજ બીજી ઘટ ચીજો તથા પેત્રોલ વિગેરે ગળાશે, પેત્રોલમાં ભેળેલું પાણી શેમોઆ લેધરે ગાળવાથી છુટું પડી ઉપરજ રહીને તેમાં મળી જતું નથી. ઘટ ચીજ ગાળતી વખતે પાણીમાં બોળી નીચવીને લેવું.

પીછાં, ફરની સંભાળ, તથા વહેલ બોન્સ.

૧૬૯–પીછાં, ફર, બાકસમાં મુકતી વખતે દાબીને મુકવાં નહિ, છુટાં અળગાં રહે તેવો મોટો બાકસ લેવો. તેમાં ઉંચા કરતી વખતે ટંકણખારનો (બોરેકસ) પાઉડર છાંટવો અથવા કપુર ને કાળાં મરી સાથે રાખ્યાથી કસારાં કે તસુર થશે નહિ.

પીછાં દબાઇ ચુંથાઇ ગયલાં હોય તો તડકામાં થોડો વખત મુકવાં, તાપ આગળ ધરવાથી ઉપશે છે. ખરા પાણીમાં ભીનવી પીછાંના વળથી ઉલટી બાજુ મારીને હવામાં સુકાયા પછી નેતર વડે થોકવાં.

સફેદ અથવા ગ્રે રંગના બોઆ સાફ કરવા માટે ઘણુંજ બારીક નીમક ને તેટલાંજ વજનનો આટો ભેળીને તે ઉપર છાંટી સંભાળીને હાથે ચોળી સાફ કરવાં, આરતેથી ઉપરનું બધું કાઢી પખોડવા માટે લાકડીને બદલે રબરની નળી વાપરવી.

સીહમુંરગનાં પીછાંના બોઆ સાફ કરવા માટે આતશ પર એક મુઠી ભર નીમક છાંટી બળવા માંડે કે ઉંચેથી બોઆ પકડીને પખોડી થોડો તાપ લગાડવાથી નવું જેવું થશે, પણ ઝાળ લાગી સળગી નહિ ઉઠે તેની સંભાળ લેવી.

પાણીથી ભીનાયલાં કે હવાયલાં પર નીમક છાંટી હાથમાં લઇ સંભાળથી ઘસ્યા પછી નીમક પખોડી કાઢી તડકામાં અથવા તાપ આગળ ધર્યાથી પાછી કરચલી વળશે.

ફરના કોલર મેલા થયેલા સાફ કરવા થોડું નવું સોજણું ચુલું ઠંડુ અથવા ગરમ ઘેવું, પણ ગરમ કરતાં દાઝે નહિ, માટે ફેરવ્યા કરી ઘણું ગરમ થાયને ફર ઉપર છાંટી હાથે અળગું ઘસીને પછી પખોડી નાખી તે પર બ્રશ મારવો, એક વખતમાં બરાબર સાફ નહિ થાય તો બે ત્રણ વખત એ માફક કરવું. સોજો બ્રશ લઇ તેની ઉપર સોજો રૂ પાતળો મુકીને ફર પર તે બ્રશ મારવો. રૂ મેલો થાયને અવાર નવાર બદલવાથી મેલું થયેલું સાફ થશે.

ધોવા માટે સાબુનાં ફુકાં પાણીમાં સંભાળીને હાથે ઉપર નીચે કરીને મેલ નીકળ્યા પછી સોજા ગરમ પાણીમાં એજ રીતે ઉપર નીચે કરી સાફ થાયને તેને દોરી ઉપર સુકાવા માટે ટાગવું. પછી અવર નવર પખોડવાથી પીછા છુટાં પડશે.

જાનવરના બાલ સાથના ઓઢવાનાં આવે છે તેને સાફ કરવા ગરમ આટો ને ઝીણી રેતી ભેળીને છાંટીને પછી તે ઉપર કઠણ બ્રશ મારવો. પછી તેને પખોડીને નેતર વડે ઠોકવાથી અંદર છાટેલું નીકળી જાય ને નીખીઆ વડે ઓળી, ચુંથાએલું જણાય તો સંભાળથી ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી. ગરમ થુલું તેમા ઘસવાથી પણ સાફ થાય છે.

પીછાંના તકીઆ અંદરથી વાસ આવે તો સગડી પર ઉચેથી પકડી ગરમ કીધાથી વાસ નીકળી જશે. ઘણો વખત તાપ આગળ અથવા તડકે રાખવા નહિ કારણ કે કોઇ વખત તેમાંથી તેલ જેવો ચીકાશ નીકળી ખોરો વાસ આવશે.

પીછાં અથવા સાબરનો રૂ તકીઆનાં કપડાંમાંથી નીકળીને વેરાતો હોય તો અંદરનાં કપડાંને મીણનું પડ નીચલી રીતે કરીને પછી તકીઆમાં ભરવા. કપડાંની ઉપર ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી ને પછી તે અસ્ત્રીના તળીઆ ઉપર નરમ મધપુડાનું મીણ લગાડી નરમ કપડાં પર દાબીને ફેરવવાથી મીણ તેની ઉપર વળગી જશે; એ માફક આખાં કપડાં પર મીણ વળગાવીને પછી વાપરવું.

રૂ સાધારણ નરમ રાખવા પીંજેલા રૂમાં બકરાંનુ ઊન ભેળવાથી પીછાં જેવું નરમ રહેશે.

નરમ પીછાં Eiderdown ની સુજની કે તકીઆ ચાલુ વપરાતાં કઠણ ને ઘગઘો વળી જાય તો હવામાં ખુલ્લાં થોડો વખત રાખ્યા પછી નેતર વડે થોકવાથી પાછા ખીલી નીકળશે.

સુજની જાડીને કઠણ ને નરમ કરવા ગરમ પાણીની વરાળ આગળ ધરીને હાથે દાબવી. બીજું કોઇબી કડક કપડું એ રીતે નરમ થશે.

જુની સુજની નરમ પીછાંની કાઢી નહિ નાખવી, પણ તકી-આની જાડાઇ જોઇએ તેટલી ચાર પાંચ ઘડી વાળી, માપ મૂજબ કાપી કવરો કરી નકીઆ બનાવવામા લેવી.

પીછાં ધોવા જાડી નેટની કોથલીમાં ભરી મોઢું બંધ કરી સાબુનાં પાણીમાં સહેજ એમોનીઆ નાખી તેમાં કોથળી બોળીને સંભાળથી થોડો વખત હાથે ચોળ્યા પછી સોજા પાણીમા દુબાડી પીછાં ઉથલ પાથલ કરી સાફ થાય ને સુકાયા પછી તકીઆમાં ભરી લાકડીએ થોક-વાથી ખીલીને સોજા થશે.

તકીઆમાં ભરવા પીછાં અથવા સાબરનો : એક એકની અંદર ગલેફનાં મોઢાં ઉતારીને સીવી લેવાં અથવા સરખાં પકડીને હળાવ્યાથી એકમાનો બીજામા ખાલી થશે, હાથમાં ખુલ્લો પકડીને નાખવાથી ઊડી જાય છે તેમજ દંમમાં તેની રજકણો જશે. સાંબરનો રૂ કોટલામાંથી કાઢતી વખતે પણ બંધ જગ્યામા બેસવું.

પીછાંને પીળો રંગ કરવા એક ચમચો હળદર એક બાટલી ખળખળતાં પાણીમા નાખી તેમાં બોળવાં.

નારંગી રંગ સારૂ ઉપલી મેળવણીમાં સોડા બાઇકાર્બ અર્ધી ચમચી ભેળવો.

લીલા રંગ માટે ગુલીનું પાણી ગુહલે જોસ પાડી લેવું.

પીછાંનો રંગ ઓસવી કાઢવા હાઇડ્રોજન પરઓકસાઇડ લેવું.

મરઘાંનાં પીછાં એકઠાં કરવા કાપીને સમારતી વખતે ગરદન, છાતી ને પગ આગળના નરમ પીછો કાઢી લઇ બરાબર પાણાં ગરમ પાણીમાં ધોવાં; બારીક કપડાંની થેલીમાં ભરી તડકે સુકાય ને ઉપયોગમાં લેવાં. લાંબાં જાડાં પીછાં જેલી ઉકાળતી વખતે ચીકાશ કાઢવા કામ લાગશે.

૧૭૦–વહેલ બોન્સની પટીઓ જે બદીઆંનો વિગેરે સરખા રાખવા માટે વપરાય છે તે મરડાઇ ગયલી-સરખી કરવા થોડો વખત ઉકાં પાણીમાં બોળીને પછી સરખી જગ્યા પર મુકી સુકવવી. એ પટીઓ દાંતન કરતી વખતે કેટલાંક જીભ સાફ કરવા માટે પણ વાપરે છે.

છત્રી.

૧૭૧–છત્રી ભીનાયલી સુકવવા માટે ખુલ્લી કરી ઊંધી ટાંગવી, નીચે મુકયાથી સળીઆ ઉપર પાણી ઉતરી જલદી સુકાતી નથી તેમજ સળીઆ ભીનાયાથી કીટાઇ જશે.

કાદવના ડાઘ સુકાયા પછી બ્રશ વડે કાઢવા અથવા સાબુનું ગરમ પાણી બનાવીને નુછવાથી સાફ થાય છે.

રેશમી છત્રી ઝાંખી પડેલી ચળકટી કરવા ગરમ પાણી પા શેર લઇ તેમાં ખાંડ એક મોટો ચમચો પીગળાવી સ્પંજ (વાદલું) બોળી સરખે હાથે ઉપરથી નીચે લગાડીને ટાંગી રાખી સુકાયા પછી

બંધ કરવી. રેશમી છત્રી ટાઇટ વિંટાળી રાખવાથી સાંધાઓ આગળથી કડક થઇ જલદી ફાટી જશે, અવારનવાર ઉઘાડયા કરવી.

સાદાં રેશમી કપડાંની છત્રી એકુ વખત પાણીમા ભીનવ્યાથી જલદી ફાટી જશે નહિં.

ચામડાંની છત્રી વળગી જતી અટકાવવા સહેજ ટરપીનટાઇનનો હાથ લગાડવો.

જુની છત્રી ઊપર નવું કવર ચઢાવવું જુનું કપડું ઊખેડી તેમાંની એક કળી એટલે એક સળીઆથી બીજા સળીઆ સુધીનો ટુકડો તેજ ઘાટનો કાપી કાઢી માપ સારૂં લેવો. નવાં કપડાંની કીનારીની લંબાઇની સીધી બાજુએ નાકા પરથી સહેજ સીલાઇનું રાખી ગોઠવી ને ટાંચણી ખોસવી, બીજો તેવો ટુકડો તેની પાસે સામેની બાજુની કીનારી નજદીક મુકવો, એટલે એકના પહોળા ભાગની પાસે બીજાનો અણીવાળો ભાગ આવે તેવી રીતે સર્વે છત્રીમાં જોઇએ તેટલા ટુકડાઓ ગોઠવીને પછી કાપવા.

બધા સાંધાઓ ફાંક મારી જોડીને છત્રી ઊપર ઊંધું કવર ગોઠવી બરોબર બેસતું લાગવા પછી સંચામાં સાંધાઓ સીવીને સળીઆ સાથ વચમાં તેમજ નાકે ટાંકવા, રંગીન છત્રીનાં ઉપલા મથાલાંના સાંકડા ભાગ પરના સાંધાઓ બરોબર મળેલા નહિ હિશે તો તે પર તેમાંનાંજ કપડાંનું નાનું ચકરડું કાપી તેને દોરો ભરી ખેંચીને ચુર લઈ ગોળ ફુલના ઘાટનું બનાવી મથાલે ટાંકી દીધાથી બધું ઢંકાઇ જઇ શોભા આપશે. કાળી સાદી મોટી છત્રીઓને તેવું મુકાય નહિ માટે સાંધાઓ સંભાળથી સરખા જોડવા.

કવર ચઢાવવા આગમચ છત્રીનું ખાલી ખોખું ઊંઘાડી તેના દરેક સળીઆને છેડેથી સરખે તફાવતે ખેંચી ને દોરીના આંટા ગોળ ફરતા વિંટાળી તેનો અસલ છત્રીનો આકાર બનાવ્યા પછી કપડું સરખું ગોઠવાઇને બેશે છે.

પ્રકરણ ૨૨.

સોનું, રૂપું, મોતી તથા તેનું તોલ, ઝવેરાતમાં વપરાતાં કીમતી ને હલકાં નંગો વિષે.

સોનું.

૧૭૨–સોનું ખરૂં હશે તો તેપર સુરોખારનો તેજાબ Nitric acid લગાડવાથી જેવું ને તેવુંજ રહેશે, કોઇબી ધાતુની ભેળવાલું હશે તો એસીડથી બ્લુ કે લીલો ડાઘ તે પર પડી જશે.

કસોટીના પત્થર પર ઘસવાથી ખરાં સોનાના ડાઘ ઉપલી એસીડ નાખ્યાથી નીકળતા નથી, ભેળેલી ધાતુનો ડાઘ નીકળીને તેમાં જેટલું ખરૂં હશે તેટલોજ ડાઘ રહે છે.

ચકમક સાથ ઘસવાથી તે પર ડાઘ પડે તેને ગંધકની દીવાસલી સળગાવી તે પર ધરવી; ખરાંનો ડાઘ રહેશે, ખોટાંનો ડાઘ નીકળી જશે.

સોનું સાફ કરવું અરીઠાનું અથવા સાબુનું પાણી કરી તેમાં દાગીના બોળી રાખવા પછી ધોવા, ઘણું મેલું થયલું હોય તો સહેજ વોશીંગ સોડા અથવા એમોનીઆ ઉપલાની સાથે ભેળવા પછી સોજાં પાણી વડે ધોવું, જોઇએ તો એમાં દાગીના મુકી ચુહલે ઉકાળવાથી પણ સાફ થશે, ગરમ પાણી એક પાઇંટમાં દસ ટીપા એમોનીઆ ભેળી પીછી વડે જે દાગીના ચુહલે ઉકાળી નહિ શકાય તેવા સાફ કરવા. નીમક ને લીંબુનો રસ પાણીમાં નાખીને ધોવું.

સફેદ સાબુ ઝવેરાત ધોવા માટેનો આવે છે તેનું પાણીમાં ફીણ કરી બ્રશ વડે ધોઈને સોજું પાણી છેલ્લે લેવું.

પર્લએશ, પૉટેશ કે કૉલનવૉટર ને પાણી ભેળીને તેમાં બોળી રાખવાથી હીરા જડેલા દાગીના ચાલુ વપરાતા મેલા થયલા સોજા થશે.

કેટલાંક નંગો પાણાં, માણેક વિગેરે સાફ કરતી વખતે ચુહલે ઉકાળવાં નહિ. ઘણો તાપ લાગવાથી કોઇ વખત ફાટી જશે, તેમજ નીચેથી બંધ બાંધેલા દાગીનાઓ પણ પાણીમાં બોળીને સાફ કર્યાથી તેની ને ડાંખની વચ્ચે પાણી ભરાઇ નીકળતું નથી જેથી ખરાબ ને ઝાંખું દીશે છે માટે ફકટ લુછીને સાફ કરવા.

ધોએલા દાગીના સુકવવા લાકડાંના વહેરમાં કોઈક મુકે છે, અથવા બારીક કપડાં વડે કે બ્લોટીંગ પેપરનો સોજો ટુકડો લઇ તેની બીંદરી વાલી અણીવાલો ભાગ સર્વે ખાંચાઓમાં ઘાલવાથી પાણી ચુશી લઈ સુકું થઇ જશે.

ધોવા પછી પૉલીશ કરવી, શેમોઆ લેધર પર લાલ ભુકી લઇ ઘસીને લુછવું.

સોનું કાળું થયલું પાણી દસ ઔંસ સોડા બાઇકાર્બ પાંચ ઔંસ નીમક ને ચુનો Chlorinated lime અર્ધો ઔંસ સર્વે ભેળીને રાખી તેમાંથી બે ત્રણ ટીપાં તે પર નાખીને બારીક કાગળે ઘસવાથી ચળકશે.

સોનાનાં વજનનું ધોરણ, એક કેરેટ Carat વજનમાં ચાર ત્રોય ગ્રેન તોલેલું થશે, દેશી રીતે તોલા પર મળે છે.

સોનાં સાથ રૂપું તથા ત્રાંબુ વધતા ઓછા પ્રમાણમાં હમેશાં ભેળાય છે, એ મુજબ અઢાર કેરેટનાં સોનાના બનેલા દાગીનામાં ચોકખું સોનું સાડી ઓગનીસ ગ્રેન, રૂપું દોઢ ગ્રેન ને સોજું ત્રાંબુ ત્રણ ગ્રેનને સુમારે ભેળેલું હોય; એ પ્રમાણે એનાથી વધુ તેમજ ઓછા કેરેટના સોનામાં ઊપલી ધાતુઓ પણ વધતી ઓછી ભેળેલી આવે છે.

ઘણું હલકું ચાર કેરેટનું; સોનું ચાર ભાગ, બે ભાગ રૂપું ને અઢાર ભાગ ત્રાંબુ ભેળવાથી બનશે, હવે એ પ્રમાણે ચારથી ચોવીસ કેરેટ યા વધુનાં બનેલા સોનાના દાગીનાઓના ચઢ ઊતર ભાવ ગણાશે.

સોનું ઝારવા ત્રણ ભાગ સોનું, બે ભાગ રૂપું દોઢ ભાગ ત્રાંબુ ને અર્ધો ભાગ જસત સુહાગે મેળવી નરમ ઘેરા રંગનું થાય ને લેવું અથવા દારૂના અર્કમાં સીસું પીગળાવી તુટેલા દાગીના તેનાથી વળગાડવા. હલકા ઊંચા દાગીનાના પ્રમાણમાં ઓછું વધતું સોનું સાથે લેવાય છે.

• **સોનું પીગળાવવા** સુરાખારનો ને મીઠાંનો તેજાબ ભેળાય છે, ભઠ્ઠીના સખત તાપમાં પણ પીગળશે.

સોનું નકલ કીધેલું ત્રણ ભાગ ત્રાંબુ, એક ભાગ રૂપું ને બે ભાગ પ્લેટીના નામની ધાતુ ભેળીને બનાવેલું કેટલીક વખત પારખી શકાતું નથી.

સોનેરી ગીળીટ કીધેલી ચીજો પાણી એક પાઇંટમાં દસ બાર ટીપાં એમોનીઆ ભેળી ધોઇ લુછીને શેમોઆ લેધરથી પૉલીશ કરવી; અરીઠાના ફીણનું અથવા સાબુનું પાણી ગરમ કરી ધોવા પાપરનું અથવા પૉટેશ, ટંકણખાર અથવા વોશીંગ સોડા કંઇ પણ એક ઔંસ લઇ પાઇંટ પાણીમાં ભેળી લેવું.

સરકો અથવા એલ Ale દારૂ લગાડવાથી પણ ઢોળ ચઢાવેલી ચીજો ચળકશે.

સોનું કદી જુનું થતું નથી, કહેવત મુજબ આગ, સીસમ ને સોનું કદી ન થાય જુનું.

રેડીઅમ Radium ઘણી કીમતી ધાતુ કહેવાય છે. એક ઔંસનો પોણો કરોડ રૂપ્યા કીમત અંકાય છે. રંગ ખુલ્લો પીળો હોય. *એની ગરમી લગાડવાથી કેટલાંક દરદો પણ સારાં થાય છે.*

રૂપું.

૧૭૩–ખરૂં રૂપું નાઇટ્રીક એસીડમાં પીગળતું નથી તેમજ તે એસીડના ડાઘ સોજા રૂપાંપર પડશે નહિ, હલકું ભેળવાલું તે એસીડ લાગવાથી લીલું થાય છે. દાગીના બનાવવા બીજી ધાતુ સાથે ભેળે છે.

રૂપું ઝાંખું પડેલું સાફ કરવા નીચલી કોઈબી રીત અજમાવવી. કોલનવૉટર, દારૂનો અર્ક, જીન દારૂ, સ્પીરીટ અથવા એમોનીઆ એમાંની એક ચીજ સાથ ચાકની ભુકી ભેળી તેમાં ટરપીનટાઇનનાં એક બે ટીપાં નાખી રૂપાં પર લગાડી સુકાય ને નરમ કપડાં વડે લુછી શેમોઆ લેધરે ઘસવાથી ચળકશે.

સાબુનાં પાણીમાં ટંકણખારની ભુકી થોડી ભેળી તેમાં બોળવા પછી સોજા ગરમ પાણીએ ધોવાથી હમેશાં ચળકતું રહે છે, અને ઘડી ઘડી પૉલીશનો પાઉડર લગાડવો પડશે નહિ, જોઈએ તો સુહાગે

ઉકાળવું. ખળખળનાં પાણીમાં રોજ ધોવાથી પણ સોજ્જુ રહેશે. પાણીમાં થોડીક આંમલી અથવા તો નવસાગર નાખી તે રૂપાંની ચીજ ચુલે ઉકાળવાથી સોજી થશે. નાઇટ્રીક એસીડમાં બોળી કાઢયા પછી અરીઠાનાં પાણીએ ધોઈ નાખવું.

એલ્યુમીનમનાં વાસણમાં પાણી રેડી તેમાં રૂપાની ચીજો મુકી ચુલે ઉકાળવાથી એ ધાતુમાંની મેળવણી રૂપું સાફ કરે છે, અથવા ત્રાંબાના વાસણમાં પાણી સાથ ઉકાળતી વખતે એલ્યુમીનમનો ટુકડો કે બીજું નાનું વાસણ સાથે મુકવું.

કાળું થયલું રૂપું પાણી સાથે ચાર છોલેલા પટેટા નાખી થોડુંક નીમક ભેળી ચુલે અર્ધો કલાક ઉકાળી રૂપાંની ચીજ તેમાં ડુબાડી દેવી, સોજી થયલી દીશે ને કાઢી સોજા પાણીએ ધોઇને નુછવી.

હાઇપો સલફેટ ઓફ સોડા Hyposulphate of Soda પાણીમાં પીગળાવી કાળાં રૂપાં પર થોડીક મિનિટ લગાડીને પછી સાબુનાં પાણીએ ધોઇ નાખીને ચાકની ભુકી વડે સાફ કરવાથી નવાં માફક ચળકશે.

સાંકળીઓ સાફ કરવા એમોનીઆનાં પાણીમાં બોળી કાઢી ને તુરત દારૂનો અર્ક લગાડી ભુસામાં મુકી સુકવવી.

દારૂનો અર્ક બે ભાગ, પાણી એક ભાગ ને લવંડરનું તેલ પા ભાગ ભેળી સ્પંજ વડે લગાડવું, અથવા જાડાં ગરમ કપડાંના કે શેમોઆ લેધરના નાના ટુકડાને કૅસ્ટીલ સોપનાં પાણી સાથ થોડીક ઝવેરાત સાફ કરવાની લાલ ભુકી ભેળી તેમાં કપડું બોળી તડકે સુકવી નુછવા વાપરવું.

પૉલીશના બોલ બનાવવા ગુંદરનાં પાતલાં પાણીમાં બે ભાગ ત્રીપોલી પાઊડર ને ચાર ભાગ ચાક મેળવી કઠણ ગોળા કરી સુકાય ને વાપરવા.

નકસી કોતરેલી ચીજો કાળા થયલી પાણીમાં સહેજ એમો-નીઆ અથવા ફટકડી નાખી પીગળે ને તેમાં બોળી બ્રસ વડે ઘસી સાફ થાય ને સોજા પાણીમાં ધોઈ નુછીને શેમોઆ લેધરે પૉલીશ કરવી. સુકા ચાક અથવા પાઉડરે પણ સાફ થશે, નકસીમાંથી કાઢવા બ્રશ વાપરવો. સરકો જોઇએ તો ફટકડીને બદલે એમોનીઆમાં ભેળવો.

એમોનીઆ બે ડ્રાંમ, ટરપીનટાઇન બે ઔંસ, ચાક આઠ ઔંસ, સ્પીરીટ ઓફ કેંમફર ચાર ડ્રાંમ, દારૂનો અર્ક એક ઔંસ, સર્વે ભેગી સ્પજ વડે લગાડવાથી સાફ થશે.

ગેસનાં તુટેલાં મેંન્ટલની ભુકી, અથવા બીડીની રાખ પણ રૂપું સાફ કરવા વપરાય છે.

શાહીના ડાઘ કાઢવા બ્લીચીંગ પાઉડર પાણી સાથ ભેળી લગાડી સાબુનાં પાણીએ ધોઇ નાંખવું. ઓકઝેલીક એસીડનાં પાણીએ પણ નીકળશે.

દવાના ડાઘ પર ગંધકના તેજાબમાં કપડું બોળી ઘસવું અથવા સ્પીરીટ ઓફ્ વાઇન લગાડી સાબુનાં પાણીએ ધોવાથી રૂપાંના ચમચા, ગ્લાસ વિગેરે સોજાં થશે.

ઇંડાંના ડાઘ પડે તો નીમક ઘસવાથી નીકળે છે.

ફ્રુટના ડાઘ પર સ્પીરીટ ઓફ્ વાઇન લગાડી પાણીએ ધોવું.

ચમચા કાંટા ચાલુ વપરાતાને અવારનવાર ટંકણખારનાં પાણીમાં ધોવા; અથવા સોડા ખારને કોલસાની ઘણી બારીક ભુકી સાથે ભેળી ઘસવાથી ચળકટા થશે, તેમજ ચાલુ વપરાતી રૂપાની ચીજો શેમોઆ લેધર અથવા સુતરાઉ ફ્લેનલ વડે લુછવી. ચમચા કાંટાને બારીક કાગળમાં વીંટાળીને મુકતી વખતે એક એકની અંદર સહેજ આરો છાંટવાથી સોજા રહેશે ને વાપરતી વખતે ધોવાની અગત રહેતી નથી. સહેજ સાલીડ તેલ લગાડવું.

સુકો આરો અથવા લાકડાંની બારીક રાખને પાણી સાથ મેળવી થોડો વખત લગાડી રાખ્યા પછી ધોવું. એ રીતે જર્મન સીલ્વર તથા નીકલની ચીજો પણ સાફ થાય છે. કાટ કાઢવા પેરેફીન સાથ પીળી ઇંટની ભુકી ઘસવી. વીસડો વાસ કાઢવા રાઇનાં પાણીમાં બોળવા. સુતરાઊ ફ્લેનલમાં વિટાળવાથી સોજું રહે છે.

રૂપું સાફ કરવાનો પેસ્ટ ટરપીનટાઇનમાં લાલ ગેરૂની ભુકી, કાળી સીસાંની ભુકી સરખાં વજનની ભેળી ઘટ લગાડ્યા પછી સુકાય ને બ્રશ વડે ઘસી કપડાંને સ્પીરીટ ઓફ્ વાઈનમાં બોળીને જોરથી લુછવું. પ્લેટ પાઉડર ઘરઘતુ વપરાશની ચીજમાં આપેલો છે.

રૂપાંની જાલીની પાકીટ Purse સાફ કરવા છાશનાં પાણીમાં બોળીને આખી રાત રાખ્યા પછી ફુકાં પાણીએ ધોઇ નાખવી.

રૂપાંના દાગીના રાખવાની જગ્યામાં કપુરનો ટુકડો મુકયાથી જલદી ઝાંખું થતું નથી. સુતરાઊ ફ્લેનલમાં વીટાળેલું પણ ઝાંખું પડશે નહિ.

સીકકા કાળા થયલા પાંચ ઔંસ પાણીમાં પા આસ ગંધકનો તેજાબ ભેળી તેમાં પાંચ મિનિટ બોળ્યા પછી સાબુનાં પાણીએ ધોઈ શેમોઆ લેધરે લુછયાથી નવા જેવા થશે.

રૂપું ખરભરૂં રવા જેવું Frosted બનાવવું. નાઈટ્રીક એસીડ ને પાણી બંને સરખા વજનનું ભેળી તેમાં રૂપું થોડી મિનિટ બોળી રાખી પછી ચોકખાં પાણીમાં ધોઈને ગરમ લાકડાંના વહેરમાં બોશી મુકી તદ્દન સુકાયા પછી કાઢી લઇ તે પરનો વેહર બ્રશ વડે સાફ કરી નાખવો, એ રીતે રૂપું બરફ જેવું થયલું જણાશે. એ પાણીમાં હાથ બોળવા નહિ.

રૂપાંને વળગાડવા અથવા ડાંખ (પડ) દેવા માટે ત્રાંબુ, તથા જસત તોલા પાંચ અને રૂપું તોલો એક ભેળી ચુલ્હે પીગળાવી.

વાપરવું, કલાઇ ને રૂપું સરખા વજનનું તાવીને લગાડવાથી પણ સંધાશે. ટંકણખારને પાણીમાં ઘટ બનાવી વળગાડવા લેવું.

રૂપાંની નકલ કરવા કલાઇ ને ત્રાંબુ ભેળે છે.

ઓકસીડાઇઝડ Oxidised એટલે રૂપાં પર ગોખંડનો ધોળ ચઢાવેલું કાળા રંગનું આવે છે, તેને સાફ કરવા પાણીમાં સોડા સલ્ફસ Soda Sulphus પીગળાવી તેમાં કપડું બોળી નુછવાથી તદ્દન નવું જેવું થશે. અમથાં ગરમ પાણીએ ધોઇને શેમોઆ લેધરે નુછવું.

ગંધકનો તેજાબ એક ભાગ ને પાણી ચાલીસ ભાગને સુમાર ભેળી મુહલે ઉકાળતી વખતે ઉપલી ચીજ અંદર મુકવાથી સોજી થશે.

રૂપું અથવા ઇલેકટ્રોપ્લેટની ચીજો નુછવા સારૂ જાડાં કપડાંને દુધ એક પાઇંટમાં એમોનીઆ એક ઔંસ પીગળાવી પાંચ મીનીટ વેર તેમાં કપડું ભીનવી રાખી બહાર કાઢવા પછી તુરત ઠંડાં પાણીમાં પાછું બોળી કાઢીને તડકામાં અથવા આતશ આગળ સુકાવી નાખી કોઇબી ચીજો તેને નુછવાથી ચળકટી થશે.

પ્લેટીનમ.

૧૭૪–પ્લેટીનમ Platinum ઘણી મોંઘી ધાતુ તરીકે ગણાય છે. ગમે એવી ગરમી કે તાપ લગાડવાથી લાલ થશે પણ જલદી તે પીગળતું નથી. રૂપાંને મળતું આવે છે. કસોટીના પત્થર પર ઘસી નાઈટ્રીક એસીડ તે પર નાખવાથી ડાઘ નીકળે નહિ તે સોનું જાણવું. પ્લેટીનમને સાંધવા સોનું વપરાય છે.

પ્લેટીનમ સાફ કરવું તેમાં બાંધેલા દાગીના કાળાશ પડતા થઇ જાય તો, એમોનીઆમા પાણી ભેળી તેમાં નરમ કપડુ બોળી તે વડે નુછવાથી પાછા સોજા થશે.

મોતી અને તેનાં તોલ, કોઠા, ચવનાં દાખલાઓ વિગેરેની સમજણ.

ઝવેરાત દરેક જાતનું ચાલુ જોવાથી તે ઊંચું, હલકું પારખવાની સમજ આવે છે.

૧૭૫–મોતી Pearl ખરાં પારખવાં દાંતને લગાડી સહેજ ઘસવાથી ખરબચડું લાગશે, અને વીંધવામાં પણ ઘણું કઠણ લાગે છે.

ખોટાં મોતી દાંતને લીસાં લાગી તે પરથી સરી જાય છે. તેમાં ટાંચની ભોકતાં નરમ હોવાથી તે અંદર પેવસ થઇ જશે.

મોતીનું તોલ ચવની ગણત્રીએ થાય છે, જેની સમજ આપી છે. દુનીઆમા સઊથી મોટું મોતી ૧૮૦૦ ગ્રેનને સુમારે મળેલું છે.

સોજા ગોળીબંધ ને ચળકટી ચામડીનાં ગુલાબી રંગનાં મોતી સારાં ગણાય છે, પીળા દાણા હલકા કહેવાય પણ કેટલીક વખત તેવાં મોતી ચાલુ પહેરતાં પરસેવો લાગવાથી લાંબે વખતે સફેદ થાય; ખાટો પરસેવો કોઇનો લાગ્યાથી ચામડી ખરાબ થશે. તેમજ મોતી અમથા બંધ હવા લાગ્યા વગર પડી રહેતાં ઝાંખાં પડી કોડી જેવાં દીસે છે. માટે ચાલુ વાપરવાથી ચામડીપર ચળકાટ રહેશે.

બસરાઇ મોતીના દાણા વજનમા ભારી કહેવાય છે.

મોતી ઊપરની ખરબચડી ચામડી કાઢવાથી નીચેનું સોજું પડ નીકળે છે. કોઇક વખત નીચેનું ખરાબ પડ નીકળી આવે તેનો ભરૂસો નહિં, ઘણી ઠંડી કે ગરમીના ફેરફારથી કોઇ વખત ફાટીને ચીરા પડે છે. કાળા રંગનાં મોતી જવલે મળે છે ને ઘણા કીમતી ગણાય.

ઝીણા મોતીના દાણા (ખાખો) સોજો ગોળીબંધ પણ મોંઘો ગણાય છે, એને સીડ પર્લ Seed Pearl કહે છે.

નવાં વીંધેલાં મોતીના ખરબચડા વેહેમાં રેશમ પોવાથી કતરાઈ જાય તો કાઠો જે કાચની લાઈનીંગ માટે વપરાય છે તે પાતલો વેહમાં પોઈને થોડો વખત ઘસવાથી સફાઇ થશે. લંબાયુ મોતી (સુજની) અણી પરથી વીંધેલું કીમતી ગણાય છે.

મોતી પોવા માટે પાતલી તારની સોય આવે છે જેને કાચાં ઝીણાં રેશમમાં પોઇ મોતીની સેર તેમાં ભરવા પછી વણેલાં રેશમના છેડા સાથ પેલાં કાચાં રેશમનો છેડો મેળવી દઈ બધાં મોતી તે પર સંભાળથી સેરવી લેવાની સહેલી રીત છે. મોટા દાણાની શેર ભરતી વખતે દરેકની વચે કોઇ ગાંઠ મારે છે જેથી રેશમ કદાચને તુટે તોપણ બધા દાણા સરીને નીકળી પડતા બચશે. રેશમને વળ આપવા સીવવાનાં પ્રકરણમાં જોવું.

મોતી ધોવા છુટાં પાડી ઝીણાં કપડાંમાં પોટલી બાંધી અરીઠા સાથે ખાંડ અથવા નીમક ભેળેલાં પાણીમાં બોળી હાથની હથેલી પર ઘસવાં, પછી બીજા સોજા પાણીએ ધોઇ પોટલી છોડીને સોજા કપડાંએ લુછવાં. ઘઊંનું થુલું થોડું પાણી સાથ ચુલહે ઊકાળી ગાળી કાઢી ને પાણીમાં મોતી ઘસીને ધોઇ સોજા પાણીએ પાછાં ધોવાં જોઇએ તો થોડી ફટકડી ભેળવી, ગાયનાં દુધમાં સાબુ ઉકાળી પીગળ્યા પછી તેમાં મોતી ઘસીને ધોઇ સોજા પાણીમાં ધોવાં.

મોતી સફેદ કરવા માટે હાઈડ્રોજન પરઓકસાઇડ Hydrogen Peroxide નામની દવા લગાડે છે જેને બ્લીચ Bleach કીધેલાં કહે છે. એ રીતે સાફ કીધેલાં મોતી લાંબે વખતે ઝાંખાં પડી જાય છે. કલચર કીધેલાં મોતી આવે છે તે વિષે ૧૭૫ માં પાનામાં મળશે.

મોતીનાં તોલનું કોષ્ટક કોઠા તથા ચવના દાખલાઓ.

૧૬	બદામ	=	૧ દોકડો
૬૧	દોકડા	=	૧ ટકો
૧૦૦	,,	=	૧ ચવ
૧૩ાા	ટકાની		૧ રતી
૨૪	રતીનો		૧ ટાંક

દાખલા તરીકે ૧ મોતીનો દાણો વજનમાં એક ટાંક (૨૪ રતી) થાય છે તેના ચવ ૩૩૦ થશે, ને જો તેજ વલનાં તેટલા મોટા ૩૩૦ દાણા વજનમાં એક ટાંક થાય તો તેનો ચવ ૧ ગણાશે; એ પ્રમાણે ટાંકમાં દાણા વધતા આવે તેમ ચવનું વજન ઘટતું જાય. એ મુજબની મોતીની ચવની ગણત્રી થાય છે. ઊપલે હીસાબે ૨ દાણાના ૧૬૫ ચવ અને ૩ દાણાના ૧૧૦ ચવ ગણવા, ૪ દાણાના ચવ ૮૨ાા, ૫ દાણાના ૬૬ ચવ, ૬ દાણાના ચવ ૫૫, ૭ દાણા ૪૭ ચવ ૧૪ દોકડા. એ ગણત્રી પ્રમાણે ૩૫૧ દાણાનું વજન ઘટી ને ૦ાા ચવ ને ૧૯ દોકડા થશે.

કોઠામાંથી ચવ કાઢવાની સમજણ, એમાં જે વજણ રતી, ચવ અને દોકડાનું આપેલું છે તે ફક્ત એકજ દાણાનું જાણવું.

દરેક વલનો દાણો નાનો કે મોટો હોય તેનું છુટું વજણ કાઢવા માટે રતીના કાંટા પર છુટા છુટા તોલી જોવા પછી તે દરેક દાણો જેટલા રતી થતો હોય તેટલા રતી માટે કોઠામાં જોવાથી તેનાં ચવ ને દોકડા મળી આવશે, જે સર્વે એકજ દાણાનું વજન ગણાશે.

એજ મુજબ એક સરખી સાઇઝના ગમે એટલા દાણા સામટા રતીના કાંટામાં તોલીને તેનાં તોલેલાં વજણની રતી સાથ કોઠામાં સરખાવી જોવા, પણ એમ નહિ સમજવું કે તેજ સામટા દાણાનું વજન થયું. નાના મોટા વલના ભેળેલા દાણાનું તોલ સામટું કઢાશે નહિં.

ધારો કે તોલેલો એક મોતીનો દાણો અથવા અગીઆર તેનાજ વલના એક સરખા દાણા વજણમાં પા રતી થયા; કોઠામાં તે પા રતીનાં ૧૫ાાા ચવ ને ૪ દોકડા આપ્યા છે જે પણ એકજ દાણાનું વજન જાણવું. આપણને હજુર ૧૧ દાણાના ચવ કાઢવા પડશે, જે માટે પહેલો દાખલો જોવાથી સમજ પડશે.

એજ મુજબ કોઠામાં જોઇને બીજા ત્રણ દાખલાઓ ૭, ૧૫, ૩૯ દાણાઓનાં ચવ કાઢવા એક દાણાનાં વજણને સુમારે આગળ બતાવેલું છે.

કોઠો લાંબો હોવાથી હાલમાં ફક્ત રતી ૦ થી રતી ૬ સુધીનો આપ્યો છે, પણ તેવી તૈયાર કોઠાની ચોપડીઓ આવે છે, જેમાં એથી વધુ ૫૦ રતી ઉપરનાં વજણના દાણાઓની કિંમત મલશે.

કોઠો.

દાણા એકનાં ચવ.

રતી	ચવ	દોકડા	રતી	ચવ	દોકડા	રતી	ચવ	દોકડા
૦।	૦	૩॥	૨)≡	૨॥	૨૪	૪)=	૯॥	૨૪॥
૦।–	૦	૫	૨।	૨।।।	૧૫	૪)≡	૧૦	૪।।।
૦।=	૦	૮।	૨।–	૩	૬।	૪।	૧૦।	૯।।।
૦।≡	૦	૧૦।।।	૨।=	૩	૨૩	૪।–	૧૦॥	૧૫।
૦॥	૦	૧૪।	૨।≡	૩।	૧૫	૪।=	૧૦।।।	૨૧॥
૦॥–	૦	૧૮	૨॥	૩॥	૮	૪।≡	૧૧।	૩
૦॥=	૦	૨૨।।।	૨॥–	૩।।।	૧	૪॥	૧૧॥	૧૦
૦॥≡	૦।	૨	૨॥=	૩।।।	૧૯॥	૪॥–	૧૧।।।	૧૬।।।
૦।।।	૦।	૭।	૨॥≡	૪	૧૩।।।	૪॥=	૧૨।	૦॥
૦।।।–	૦।	૧૨॥	૨।।।	૪।	૮।	૪॥≡	૧૨॥	૮।।।
૦।।।=	૦।	૧૮।।।	૨।।।–	૪॥	૩॥	૪।।।	૧૨।।।	૧૭॥
૦।।।≡	૦॥	૦।	૨।।।=	૪॥	૨૩॥	૪।।।–	૧૩।	૧।।।
૧	૦॥	૭।	૨।।।≡	૪।।।	૧૯	× ૪।।।=	૧૩॥	૧૧॥
૧)–	૦॥	૧૪॥	૩	૫	૧૫।	૪।।।≡	૧૩।।।	૨૧॥
૧)=	૦॥	૨૨॥	૩)–	૫।	૧૨॥	૫)	૧૪।	૭।
૧)≡	૦।।।	૫।।।	૩)=	૫॥	૯॥	૫)–	૧૪॥	૧૮
૧।	૦।।।	૧૪॥	૩)≡	૫।।।	૭॥	૫।=	૧૫	૪
૧।–	૦।।।	૨૩।।।	૩।	૬	૫	૫)≡	૧૫।	૧૬
૧।=	૧)	૮।	૩।–	૬।	૩॥	× ૫।	૧૫।।।	૪
૧।≡	૧)	૧૮।	૩।=	૬॥	૨॥	૫।–	૧૬	૧૬।।।
૧॥	૧।	૪	૩।≡	૬।।।	૧।।।	૫।=	૧૬॥	૫
૧॥–	૧।	૧૪।।।	૩॥	૭	૧।।।	૫।≡	૧૬।।।	૧૮।।।
૧॥=	૧॥	૧।	૩॥–	૭।	૨	૫॥	૧૭।	૮
૧॥≡	૧॥	૧૩	૩॥=	૭॥	૨।।।	૫॥–	૧૭॥	૨૨॥
૧।।।	૧।।।	૩।	૩॥≡	૭।।।	૪	૫॥=	૧૮	૧૨
૧।।।–	૧।।।	૧૩	૩।।।	૮	૫॥	૫॥≡	૧૮॥	૬।
૧।।।=	૨	૧।	૩।।।–	૮।	૭।।।	૫।।।	૧૮।।।	૧૯
૧।।।≡	૨	૧૫	૩।।।=	૮॥	૧૦।	૫।।।–	૧૯	૧૦॥
૨)	૨।	૪	૩।।।≡	૮।।।	૧૩॥	૫।।।=	૧૯।।।	૨
૨)–	૨।	૧૮॥	૪	૯	૧૬॥	૫।।।≡	૨૦	૧૯
૨)=	૨॥	૮॥	૪)–	૯।	૨૦॥	૬	૨૦॥	૧૨॥
૨૦	૨૨૯	૧૬।।।	૩૫	૭૦૧।।।	૭।	૪૮	૧૩૨૦	૦

ચવ કાઢવાના દાખલાઓ.

પહેલો દાખલો—

૧૭૬—એક દાણો જેનું વજણ રતીના કાંટા પર તોલવાથી રતી પા) થાય જે કોઠામાં જોવાથી સમજ પડશે કે તેના ચવ ૧૫ાા ને દોકડા ૪ આપેલા છે, એ એકજ દાણાનું વજણ છે. હવે જો આપણુને તેવા ૧૧ દાણાનું સામટું વજણ ચવમાં કાઢવું હોય જે પણ તોલવાથી રતી પા) થતા હોય તો નીચલી રીતે હીસાબ કરી ચવ કાઢવા પડશે.

૧૫ાા–૪ ને ૧૧ વડે ભાંજી તેના વધેલા શેષને ૧૦૦ દોકડાએ ગુણીને તેમાં ાા ચવના (૭૫ દોકડા) તથા બાકીના ઉપલા ૪ મળી ૭૯ દોકડા ઉમેરી પાછા ૧૧ એ ભાંજવા.

```
૧૧)  ૧૫ાા  ૪ (૧ ચવ. ×
      ૧૧
     -----
      ૪ાા        (૭૫ દોકડા).
      ૧૦૦
     -----
      ૪૭૫
        ૪
     -----                    ×
૧૧)   ૪૭૯   (૪૩ દોકડા = ા ચવ (૨૫) ને ૧૮ાા દોકડા.
      ૪૪
     -----
      ૩૯
      ૩૩
     -----
       ૬
       ×
```

જવ.બ—૧ા ચવ, ૧૮ાા દોકડા.

૧૧ મોતીના દાણાનું વજણ ગણાશે.

બીજો દાખલો—

૭ મોતીના દાણા તોથેલા વજણમાં રતી ૪ાા= થયા જેનું કોઠામાં ચવ ૧૩ાા ને દોકડા ૧૧ાા વજણ એક દાણાને હીસાબે આપેલું છે. હવે ૭ એકસરખા દાણાના ચવ કાઢવાનાં.

```
૭)  ૧૩ાા   ૧૧ાા (૧
     ૭
   ------
     ૬ાા
    ૧૦૦
   ------
    ૬૦૦
     ૬૧
   ------
૭)  ૬૬૧ાા  (૯૪ = ૦ાાા ચવ ને ૧૯ાા દોકડા.
     ૬૩
   ------
     ૩૧
     ૨૮
   ------
      ૩
```

જવાબ—૧ાાા ચવ ને ૧૯ાા દોકડા.
૭ મોતીના દાણાનું વજણ.

ત્રીજો દાખલો—

દાણો-૧ (યા વધુ મોતીના દાણા ધારો કે ૧૫) તોલેલા વજનમાં ૧૫ રતી થયા તો પણ એ વજન તો એકજ દાણાનું ગણાય. માટે હવે ૧૫ રતીના ચવ ૧૨૮॥ ને ૧૫ દોકડા બીજી કોઠાની ચોપડીમાં આપેલું છે. તે પરથી પેલા વધુ દાણાના ચવ નીકળશે. ૧૨૮॥-૧૫ ને ૧૫ વડે ભાંજીને તેના વધેલા શેષને ૧૦૦ દોકડાએ ગુણીને તેમાં ૦॥ ચવના ૫૦ તથા બાકીના ૧૫ મળી ૬૫ દોકડા ઉમેરી પાછા ૧૫ થી ભાંજી દેવા. એ ૧૫, રતીનું વજન આએ કોઠામાં નથી આપેલું.

```
                 ચવ
૧૫] ૧૨૮॥ ૧૫ [૮
     ૧૨૦
    ------
       ૮॥
     ૧૦૦
    ------
     ૮૫૦
      ૧૫
    ------
૧૫]  ૮૬૫  [૫૭ દોકડા = ૦॥ ચવને ૭॥ દોકડા.
      ૭૫
    ------
     ૧૧૫
     ૧૦૫
    ------
      ૧૦
```

ચવ- દોકડા.

જવાબઃ—૮॥ ૭॥.

ચોથો દાખલો—

૧ દાણો (યા સામટા ૩૯ દાણા) વજનમાં ૩૪ રતી થાય તેના બીજી ચોપડીમાંના કોઠા મુજબ ચવ ૬૬૨ા અને ૪ા દોકડા થશે માટે હવે ૩૯ દાણાના ચવ શોધી કાઢવા પડશે. એ વજન પણ પાછલા કોઠામાં નથી.

```
     ચવ દોકડા
૩૯] ૬૬૨ા ૪ા [૧૬ – ચવ
    ૩૯
    ─────
    ૨૭૨ા
    ૨૩૪
    ─────
     ૩૮ા
     ×૧૦૦
    ─────
     ૩૮૨૫
        ૪ા
    ─────
૩૯] ૩૮૨૯ા [૯૮ દોકડા = ૦ાા ચવને ૨૩ દોકડા.
     ૩૫૧
    ─────
      ૩૧૯ા
      ૩૧૨
    ─────
       ૭ા
```

જવાબઃ—૧૬ાાા ચવ, ૨૩ દોકડા ૩૯ દાણાનું વજન.

ઝવેરાતમાં વપરાતા કીમતી પત્થરો.

૧૬૭–**હીરા** Diamond તેમજ બીજા કીમતી ઝવેરાતના પત્થરો રતી તેમજ કેરેટ Carat ના તોલ પ્રમાણે મળે છે.

દેશી તોલ રતી વજનમાં ઇગ્રેજી કેરેટ કરતાં સુમારે એક આના ભાર ઓછો ગણાય છે, એટલે એક કેરેટ હીરો વજનમાં સુમારે એક રતી એક આનો થશે. સર્વેનાં તોલ માંપ આગલ આપેલાં કોષ્ટકમાં જોવાથી સમજ પડશે.

હીરા ખરા ખોટા પારખવા, ખરાને આંખ આગલ ધરવાથી, આરપાર જોવાઇ શકાતું નથી, ખોટામાંથી સામી બાજુનું દિશે છે, તેજ મુજબ હીરાની પછવાડે આંગળી મુકી તેને હીરા જોવાના કાચ વડે જોવાથી ચોખો માલમ પડે તે ખરો જાણવો, ખોટાને એ રીતે જોવાથી તેમાંની રજકણો દિશી આવે છે.

એક કાગળ પર સુખડપેન વડે મીંડુ પાડવું અથવા ટાંચણી ભોકી કાણું પાડી તે પર હીરા વડે જોવાથી ખરો હશે તો એક મીંડુ દીશે છે અને ખોટામાંથી ઘણા મીંડાં જણાશે.

પાણીમાં નાખતાં ખરા હીરા ઝાંખા પડતા નથી, મોઢાં વડે બાફ આપ્યાથી ઝાખા થઇ પાછા ચળકશે. ખોટા ઝાંખા પડશે તેમજ ખરો હીરો કાચ કાપે છે અને ખોટા વડે કપાશે નહિ, એને કાચ પર ઘસીને પછી દાબવાથી ખરો હીરો ચોંટી જાય છે.

હીરા સાફ કરવા, કોઇબી સ્પીરીટમાં કપડું ભીનવી લુછવા અથવા કોલોનવૉટરને પાણી સાથ ભેળી તેમાં બોળી રાખવાથી હીરા જડેલું ઝવેરાત મેળુ હશે તો સાફ થશે, બીજી રીતો માટે સોનામા જુવો.

હીરામાંની ખામીઓ લાલ કાળી છાંટ, જીરમ, ઘસા વિગેરે કાચ Magnifying glass વડે બરોબર દિશે છે. કેટલીક વખત સાધારણ આંખે પણ માલમ પડે છે. તેવી કોઇબી જાતની એક ખામી મોટા હીરાને છેક મથાલે અથવા કીનારી પર હોય તો કપાવી કે ઘસાવીને કાઢયાથી જો કે હીરો વજનમાં કમતી થશે પણ ચોખો થવાથી તેની કીમત વધે છે, ઘણી ખામીઓ એ રીતે નીકળી શકતી નથી.

હીરાને કોઇબી ધાતુમાં બેસાડવા, સ્પીરીટ ઓફ વાઇનમાં આઇસી ગ્લાસ ગુંદર ગમ મેસ્ટીક. ગમ એમોનીએક અને સહેજ સરકો ભેળી ચુલ્હે પીગળાવી વાપરવુ.

રૂમીમસતકી એક જાતના ગુંદર જેવા નાના ટુકડા આવે છે તેને બનાવેલા દાગીનાનાં ખોલા સોનું અથવા રૂપું જેમાં નંગો વળગાડવાં હોય તેમાં મુકી બત્તી કે આતશ પર ધરવાથી તેમાંની રૂમીમસતકી ગરમીએ તવાય કે તુરત તે ખાંચામાં નંગ દાબીને ધરવાથી સાથે વળગી જશે.

વીલંદી Rose Diamond એ હલકી જાતના હીરા કહેવાય છે, જેને ઉપલી બાજુ પર કાપીને પહેલ પાડેલા હોય ને તળીઆંમાંથી સપાટ દિશે છે. **પોખરાજ** પણ પીળા રંગનું આવે છે.

૧૭૮–પાણા Emerald લીલા રંગનાં જેમાં સહેજ બ્લુ પત લાગે તે ઘણું કીમતી ગણાય, ખુલ્લા રંગનાને તેમાં જાળાં અથવા ઘસા જીરમ દીશે તે હલકાં જાણુવાં; હીરામાં લખવા મુજબ સાફ કરવા.

૧૭૯–માણેક Ruby લાલ ને નીતર્યું કીમતી કહેવાય, હલકાં સફેદ ડાઘ તથા ગદલા રંગનાં હોય છે, સોજું ઘેરા રંગનું માણેક પ્રાણીમાં નાખતાં તેનો રંગ પણ કેટલીક વખત લાલ દિશે છે.

બનાવટી માણેક ખરાં માણેકને ઘણી ગરમીથી તાવી પાછાં મોટા નાના ઘાટનાં વિલાયતમાં બને છે, જે જોવામાં તદ્દન ચોખા ને ખામી વગરના દીશે પણ કીમતમાં ઓછા ગણાય, તે દાગીનામાં પણ વપરાય છે. માણેક, પાણાં નાજુક જાતનાં હોવાથી જમીન પર પડતાં ભાગે અથવા તરેલ પડી જાય માટે સંભાળ રાખવી.

૧૮૦–પીરોજા Turquoise લીલાસ પરના બ્લુ રંગના પત્થર ઝવેરાતમાં વપરાય છે. ઘણું પાણી લાગવાથી ખરાબ થશે. સાફ કરવા કપડું સ્પીરીટ અથવા દારૂના અર્કમાં ભીનવીને લુછવું. રંગ ઝાંખો પડી ગયલો કેટલીક વખત પાણીમાં સોડા બાઇકાર્બ થોડો પીગળાવી તે વડે લુછવાથી સોજો થાય છે.

ઓપાલ Opal સારા આસમાંની અથવા લીલાસ પરના રંગનાં ચળકતાં સોજાં કહેવાય; એ રંગ બદલે છે, તેમજ ગરમી આતશ નજદીક લઈ ગયાથી કોઇક ફાટી જઇ જડેલું નંગ નીકળી પડશે. સાફ કરવા વ્હીસ્કી દારૂમાં કપડું બોળી વાપરવું.

શની Sapphire ઘેરા બ્લુ રંગનો પત્થર કેટલાકો ઝવેરાતમાં ઝાઝો વાપરતાં નથી. મુન સ્ટોન, લસણીઆ Cat's eye વિગેરે ઝવેરાતમાં વપરાય છે.

એકવામરીન **A**quamarine ખુલ્લા બ્લુ તથા પીળા અને લીલા રંગનાં ચળકટાં આવે છે.

એમેઠીસ્ટ, યાકુટ Amethyste જાંબુડા ખુલ્લા તેમજ ઘેરા રંગનાં નીતર્યાં ચળકટાં હોય છે તેની ઉપર સુરજના કીરણ જો બરોબર સીધાં લાગે તો ગરમી ખેંચી લઇ ફાટી જાય એમ કહે છે.

ઉપલી ઘણીક જાતના કીમતી પત્થરો બનાવતી પણ આવે છે. મોતી, હીરા, પાણા, માણેક, પીરોજા, એમેઠીસ્ટ વિગેરે, તે પારખવા જાણવું જોઇએ. ખરાં નંગો જમીનની ખાણોમાંથી મળે છે.

બીજી જાતના સોજા પથરા.

૧૮૧–પરવાલાં Coral લાલ સફેદ તેમજ ગુલાબી રંગનાં આવે છે, એની લાંબી દાંડીઓબી મળે છે, પડી રહેતાં રંગ ઝાંખો પડે

તો સહેજ ઓલીવ લગાડી ઘસડીને લુછયાથી લાલ રંગ સોજો થઇ ચળકશે. પૉલીશ કરવા પ્યુમીસ્ટોનની ભુકી કપડાં પર લઇને ઘસવી.

ગરમ પાણીમાં થોડો ટંકણખાર અથવા સાબુ પીગળાવીને તેમાં પરવાલાં ધોઇ તુરત લુછી નાંખવા; સાબુનાં પાણીમાં નીમક ભેળી ધોવાં.

ખરાં ખોટાં પારખવા સળગાવી જોતાં ખોટાં બળી જશે. ખરાં દરીઆમાંથી મળે છે અને કદી બળતાં નથી.

બનાવતી ખોટાં પરવાલાં એક ભાગ સીંદુર ને ચાર ભાગ રાજમ ભેળયાથી બનશે, તેમજ પત્થર પર લાલ રંગ ચઢાવેલાં આવે છે.

લાખને તાવીને તેના ગોળ તથા લંબાચા પરવાલાંને મળતા દાણા પણ બને છે, લાખની લાકડીના નાના ટુકડા કરી એક લોખંડનો સુઈઓ ગરમ કરી તે ટુકડાની અધવચમાં ખોસ્યાથી કાણું પડે ને તે સુઇઆ સાથ ઊંચકી સ્પીરીટના ચુલા પર સહેજ તાપ લગાડી નરમ થાય ને દાબી ગમે એવો ઘાટ બનાવીને કપડાં વડે ઘસી લુછયાથી ચળકાટ આવે કે સુઇઆનો બીજો છેડો પાછો ગરમ કીધાથી દાણાવાલી બાજુ પણ ગરમ થશે ને તેમાંથી દાણો સરખો નીકળી આવશે.

ઓનીકસ Onyx નામનો કાળો પત્થર પણ ઝવેરાત સાથ વપરાય છે.

જેડ Jade એક જાતનો ચીનાઇ પત્થર દરીઆ તેમજ નદીમાંથી મળે છે, એનો રંગ લીલો તથા સફેદ હોય છે.

જેટ Jet કાળા રંગનો અકીકને મળતો પત્થર ઓલીવ ઓઇલ લગાડવું, નકસીવાલી જેટની ચીજમાં પાણીનો સુકો ફ્લેનલના ટુકડા વડે ઘસવાથી સોજી થશે.

લેપીસ લેઝુલી Lapis Lazuli નામનો પત્થર પણ કીમતી ગણાય છે, તેમાં જુદી જુદી જાતના રશાયણી પદાર્થો જેવા કે સોડીઅમ, એલ્યુમીનમ ને કેલશીઅમની ભેળ હોય છે. એનો રંગ આસમાની બ્લુ આવે છે.

મોતી કલચર કીધેલાં Cultured pearls હાલમાં ખરાં જેવાંજ આવે છે તેની બનાવટ મોતીની શીપનાં ગોળ તેમજ ચપટા દાણાઓ બનાવી જે દરીઆમાં Oyster beds જેમાં મોતી પાકતાં હોય ત્યાં માણસો અંદર ઊતરી મોતીઓ પેદા થતી શીપો બહાર કાઢી જરા સહેજ ખોલીને તેમાં ઉપલા બનાવેલા દાણાઓ એકુ બે મુકી બંધ કરી પાછા દરીઆમાં મુકી દે છે. એ રીતે લગભગ એક વરસ વેર રાખવાથી તે દાણાઓ પર તેમાંની જીવતી કાળુ માછલીઓ Pearl Oysters મોતીનાં જેવું સોજું પડ બનાવી દે છે ત્યાર પછી તેટલી મુદતમાં તૈયાર થવે તે મોતીઓ કાઢી લે છે. જો કે ખરાં પણ કીમતમાં તેમજ વજનમાં ખુદરતી અસલ મોતી કરતાં ફરક પડે છે.

કેરબા Amber ઝાડના રસમાંથી નાના મોટા ઘાટના પીળા રંગના દાણા બને છે. સોજા પારખવા ઘસવાથી સારો સહોરમ આવશે, કાગળ

મા દોરો કે બાલ મુકી તે પર ઘસેલો કેરબો સહેજ દુર પકડવાથી તેની ગરમીએ ઉપલી કોઇબી ચીજ પોતીકી મેળે તે પર ઊંચકાઇ આવશે.

હલકા કેરબા ગદલા તેમજ ખુલ્લા પીળા રંગના હોય, સોના ઝવેરાત જોવાના કામમાંથી નીતર્યા દીશે છે.

ઓલીવ ઓઇલમાં ફ્લેનલનું કપડું બોળી ઘસવા પછી લુછવાથી કેરબા ચળકશે. નરમ કરવા તાવેલા મધપુડાના મીણમાં મુકી આતશ નજદીક થોડી મિનિટ ધરીને પછી ગમે તેવો ઘાટ પાછો થશે ભાગેલુ વળગાડવા કલોરોફોર્મમા પીળગાવી તુટેલો ભાગ ગરમ કરી તે પર લગાડી દાબીને ધરવું.

પ્રકરણ ૨૩.

પરચુરણ બાબતો અને તેની સમજણ.

૧૮૨–ચોક પુરવાનો ચુનો હવાયલો તડકે અથવા ચુલા આગલ મુકવાથી સોજો થશે; એ ખરાબ વાસ તથા ચીકાશ વિગેરે ચુશી લે છે.

કળી ચુનો Quick lime પણ એ રીતે કોઇબી જગ્યામાં છાટવાથી સરદી વાસ વિગેરે દુર કરશે, અથવા દાબડા તથા થેલીમાં થોડાક ગાંગડા મુકેલા છુટા પડી ભુકો થઇ જશે.

સીમેંન્ટ. ભીનાસવાલી જગ્યામાં રાખવાથી હવાઇ જાય છે, પાણીમાં થોડુ ક નાખવાથી સોજું હશે તો નીચે ઠરી જશે, હલકું ઉપર તર્યા કરે છે. ઇંટ પાણીમાં ભીનવ્યાથી મજબુત થશે.

૧૮૩–રંગની ખરડેલી પીછી સાફ કરવા ટરપીનટાઇન અથવા કેરોસીન તેલમાં બોળવાથી રંગ નીકળી જાય ને સોડા ખારના પાણામાં ધોવી; સુકાયા પછી બેલતેલ ને ટરપીનટાઇન સરખા વજનનું ભેળી લગાડી રાખવાથી નરમ રહે છે. નવી પીછી વાપરવા આગમચ પાણીમાં બોળી સુકાય ને વાપરવી.

૧૮૪–રાજમને સ્પીરીટમાં નાખવાથી પીગળી જાય છે, પણ તેમા પાણી રેડયું હોય તો રાજમ છુટી પડી નીચે ઠરી જશે.

કપુરને છરી વડે ઓખવ્યાથી ભુકી થશે. દારૂના અર્કનાં થોડાં ટીપાં નાખી ઘુંટવાથી પણ બારીક ભુકો થશે, જોઇએ તો સાથે ગ્લીસરીન સહેજ લેવું.

શુગર ઓફ લેડ Sugar of lead ની ભુકી સાથ ફટકડીની ભુકી ભેળી લાકડીએ મેળવ્યાથી કઠણ ભુકો રહેશે, પણ જો તે બંધે સાથે છુંદયું હોય તો પાણી જેવું પાતલું થાય છે.

૧૮૫–એક ગ્લાસમાં છુટી રહે તેવી ત્રણ પ્રવાહી ચીજો. તર્ગ આંમાં ઘટ સીરપ થોડું રેડી તે પર દુધ અને છેલ્લે પૅાર્ટ વાઇન ત્રણે સરખા વજનનું લેવું.

૧૮૬–વરસાદ કેટલો દુર પડે તે ગણવાની રીત. વીજળીનો ચમકારો દીઠ્યા પછી વાદલનો ગગડાટ કેટલી સેકંડે થાય તેટલી સેકંડને ૧૧૪૨ એ ગુણવા, તેનો જવાબ આવે તેટલી ફીટને અંતરે વરસાદ પડે છે એવી ગણત્રી કાઢેલી વાંચી છે.

૧૮૭–આતશ પર બળે નહિં તેવું કાગળ તથા દોરો. લોખંડના સળીઆ પર કાગળને સરખું વળગાડી ને આતસ પર ધરવાથી કાગળ તુરત બળશે નહિં; તેમજ પત્થર પર સનનો દોરો વિંટાળી છેડો અંદર ખોશી દઇ બત્તી પર ધરવાથી તે તુરત બળતો નથી કારણ કે નીચલો પત્થર તેમજ લોખંડ તાપ પહેલાં ખેંચી તે ચીજોને તુરત બળવા દેશે નહિં. કાગળ અથવા કપડાંને સ્પીરીટ કે બ્રેન્ડીમા બોળી કાઢી બત્તી આગળ ધરવાથી સ્પીરીટ પહેલી શળગી ઉઠી બળી જાય ને બળતુ તુરત બુજવ્યાથી કાગળ કે કપડું તદ્દન સોજું રહેલું માલમ પડશે.

૧૮૮–હાથ પાણીમાં બોળી ભીનાયા વગર કાઢી બતાવવા તે પાણી સાથે લાઇકર સોડીઅમ ભેળેલું હશે તો હાથ કોરેકોજ રહે છે.

૧૮૯–દરીઆની કોડી સાફ કરવા પાણીમાં વોશીંગ સોડા અથવા સાબુ નાખી ચુલ્હે ઉકાળ્યાથી રેતી કચરો નીકળે ને સોજાં પુકા પાણીમાં ધોઇ તડકે અથવા તાપ આગળ સુકવવી. પૅાલીશ કરવા એમરી પાઊડર લેવો, વળગાડવા માટે આગલ વળગાડવાની રીતોમાં જોવું.

૧૯૦–દોરી દોરડાં ટકાઉ બનાવવા એરંડીઉ બે ભાગ ને બેલ તેલ એક ભાગ ભેળીને પચાવવું હીરાકસીનાં પાણીમાં બોળવાથી જનુઓ ખાતા નથી. કાઠાની દોરી પાણીમા ભીનવ્યાથી નરમ ને મજબુત થશે. જમીન પર નાખવાના કાઠાની ગોદડીને એ મેળવણી લગાડવી.

૧૯૧–પાનાં રમવાનાં મેલાં થયલાં ફ્લેનલના ટુકડા પર સહેજ માખણ લગાડી આટો તે પર છાંટીને ઘસવા પછી સોજી ફ્લેનલે નુછી નાખવાં, કીનારી પણ ફરતી થોડી કાપી નાખવાથી પાનાં સોજાં દીસે છે. હવાઈ જઇ ચીટકી ગયલાં તડકે મુકવાથી છુટાં પડશે અથવા તેની ઉપર અબરકનો ટુકડો ઘસવો, કપુરનું પાણી લગાડવાથી પણ મેલ નીકળે છે. વારનીશ લગાડવા એક ભાગ સ્પીરીટમાં ચાર ભાગ ગુંદર Gum Elemi લેવો.

૧૯૨–બૅાલ સફેદ કપડાંના ટેનીસ રમવાના મેલા થયલા ને ફ્રેન્ચ ચોકમાં થોડા દિવસ દાબી રાખવાથી સાફ થઇ જાય છે.

પટેટાના બૅાલ બનાવવા એક બાટલી પાણીમાં અર્ધો ઔંસ ગંધકનો તેજાબ ભેળી પટેટા છોલી છત્રીસ કલાક ભીનવી રાખી ઘટ થાય ને ગોળ કઠણ દડા સફાઇદાર બનાવેલા રમવામાં લેવાશે.

૧૯૩-ઘડીઆલમાં તેલ નાખવા ઓલીવ ઓઇલમાં સીસાંનો ટુકડો નાંખી મીસીને થોડા દિવસ તડકે રાખવાથી નીચે સુતર માફક તાર જણાય ને તેલ જાડાં કપડાં વડે ગાળીને તેમાંનાં થોડાં ટીપા ઘડીઆલમા મુકવું. કેરોસીન અથવા પેરેફીનમાં કપડુ બોળી ઘડીઆલના તળીઆંમા મુકી રાખવાથી ધુળ કચરો ચક્કરોમાંથી પોતીકી મેળે નીકળી જઇ ઘડીઆલ સારી રીતે ચાલશે. કાટા કીટાયલા પર કાળું વારનીશ Asphultum Varnish લગાડવાથી નવા દિશશે.

૧૯૪-પક્ષી મારેલાંને આખાં સ્ટફ (Stuff) કરવા માટે તેનાં આનરડાં વિગેરે કાઢી અંદરથી સાફ કરી ગંધક એક ઔંસ, ફટકડી અર્ધો ઔંસ, સાદો કપુર તથા રસકપુર દરેક એક ઔંસ સર્વેની બારીક ભુકી કરી ભેળીને પક્ષીનું પેટું ભરી નાખવુ.

૧૯૫-ખુંદતી વખતે અવાજ ધપકારો કમી કરવો. જમીન ઉપર કાહાની ગોદડી અથવા ન્યુસપેપરનું જાડું પડ મુકીને તેપર ખુંદવાની ચીજ મુકવી, બાકપર બેસીને ખુંદવું હોય તો તેના પગની નીચે રબરના નાના ટુકડા મુકવાથી અવાજ ઓછો આવશે. સંચાપર સીવતી વખતે પણ એ મુજબ કંઇબી મુકવુ.

૧૯૬-કામ કરતી વખતે લાંબો વખત ઉભુ રહેતાં પગ દુખે તો જમીન પર કપડાંનો દુચો અથવા નરમ તકીઓ મુકી તેપર ઉભું રહેવુ. કપડાં ખરાબ થતા બચાવવા કંમરે ફરતું ન્યુસપેપર, જુનુ કપડું યા ચામડુ બાંધવું. હાથ પગ મેલા થતા બચાવવા તથા સાફ કરવાની રીતો વૈદકમાં ચામડીની સફાઇમાંથી મળશે.

૧૯૭-ચુહલા ઉપરથી ગરમ ઉતારતી વખતે હાથ દાઝે નહિ માટે કપડાની થેલીઓ બનાવી તેને માપના ન્યુસપેપરના ટુકડા ફાડી જાડું પડ થેલીમા મુકી વાપરવી. ન્યુસપેપર ખરાબ થાય ને થેલી ધોઇ નવાં કાગળો મુકવાં, એ રીતે જુનાં કપડાંનો બચાવ થશે. ફાટેલા કીડના ગ્લવ્સ પણ એમાં ઉપેયોગી થઇ પડશે.

૧૯૮-બપોરીઆ બનાવવાની મેળવણી ગંધકની ભુકી પાશેર, હડતાલ નવટાંક ને સુરોખાર શેર એક સર્વેની ભુકી બનાવીને માટીનાં કોડીઆંમાં ભેળી નાખીને સળગાવવાથી આતશ માફક સળગી ઉઠશે. હડતાલને બદલે ગામઠી કોલસો દારૂગોળા માટે લે છે.

૧૯૯-વાસણ લાકડાં પર ચીટકી જાય તેમ કરવું, ચુહલાની નજદીક એક લાકડાનું ઇસતાન મુકી તેને પાણી વડે ભીનવવુ, એક સપાટ તળીઆનાં વાસણમાં થોડુ આઇસ નાખી સાથે થોડું નીમક મેળી પેલાં ઇસતાન પર મુકી બરોબર દાબીને ધરી રાખી લાકડી વડે આઇસ પીગળે ત્યા સુધી ફેરવ્યા કરવુ, થોડા વખતમાં વાસણ તેની સાથ ચીટકી જશે.

૨૦૦-એક જાતનો પદાર્થ બનાવવાની રીત, મેગનસ સલફસ Magnus sulphus વેલાની મીઠુ પાણીમાં પીગળે તેટલુ

નાખી ઘણું ઘટ થાય ને વધુ તેમાં પીગળી નહિ શકે, ને તેજ મુજબ વોશીંગ સોડાને પણ પાણી સાથ મેળવી ઘટ બનાવી બનેને સાથે ભેળી નાખવાથી તેનો નક્કર પદાર્થ બનશે.

૨૦૧–બાટલીમાં ચળકટી ચીજો દેખાડવી ફુકા પાણીમાં વોશીગ સોડા અને સોડા સલફસ Soda sulphus બને સરખા વજણનું થોડું ભેળી નાખીને બુચ ચપટ મારી દેવાથી થોડા વખતમા તેવી ચળકટી ચીજો તેમાં માલમ પડે છે.

૨૦૨–લીંબુ પોતીકી મેળે ગબડે તેમ કરવુ, તેમાં નાનું કાણું પાડી થોડો પારો ભરી મીણ લગાડી કાણું બંધ કરી સેહેજ ગરમ કરવાથી લીંબુ ચાલવા માંડશે.

૨૦૩–ફુકો રબરનો ઊપસાવવો ફુંક જોરમા મોઢા વડે મારવાથી તેમા હવા ભરાશે, અથવા એક ચમચા જેટલી ઇથર Ether નામની દવા રેડી મોઢુ ટાઇટ બાંધીને ગરમ પાણી તે પર રેડવાથી ઇથર ખીલીને ફુકો ઊપસાઇ જશે.

ફુટબોલ રમવાનામાં હવા ભરવા મોટરનો હવા ભરવાનો પંપ વાપરવો.

૨૦૪–હવામાં ફેરફાર પારખવો દારૂનો અર્ક અર્ધો ઔંસ જેટલો નાના ગ્લાસમા રેડી થોડીક ફટકડીની ભુકી તેમા નાખી રાખવી, અર્ક ચોકખો રહે તો હવા સુકી ને સારી જાણવી, પણ જો હવામા ભીનાસ ને સરદી કે વરસાદ જેવુ હશે તો તેમાની ફટકડી વચમાંથી વાદલીની માફક ઊપર ચઢવા માડશે. ખગાબ હવા પારખવા આગલ આપ્યુ છે.

૨૦૫–ટેલીફોન જયાં ચાલુ ઘણા લોકોના વપરાસમા આવતું હોય તેમાં વાત કરવા આગમચ મોઢા આગલ લેવાનો ભાગ હમેશાં કપડા વડે લુછયા પછી વાપરવું અથવા કાર્બોલીક એસીડનુ નરમ પાણી બનાવી તે વડે લુછવાથી કોઇબી જાતનાં દરદવાળુ કે સીક માણસ વાત કરી ગયલું હશે તેના જર્મસ બીજાનું મોઢુ તેની નજદીક જવાથી ઊડવાનો સભંવ રહેશે નહિ તેમજ કાન વડે સાભળવાનુ ભુંગળું પણ કોઇ તેવાના કાનને લગાડેલું હશે તો બીજાને ખરાબ રોગ લાગે નહિ તેની સંભાળ માટે લુછીને વાપરવું, એવી રીતે કોઇકને તેલીફોનથી પણ કોઈ રોગ ઊડવાનો જોખમ રહે છે. તેમજ આગગાડી કે ત્રામમાં મુસાફરી કરતી વખતે પણ તેવા દરદીઓ પાસ બેસવાની સંભાળ લેવી.

૨૦૬–બહાર ગામ લઇ જવાનો સામાન પેટીઓ બીછાણા વિગરે ત્રેન અથવા આગબોટમા બીજાંના સામાનની સાથે ભેળાયા વગર ઓલખી કાઢવા માટે કોઇબી રંગની દીશી આવે તેવી દોરાનો ટુકડો હાથાઓ પર દરેક દાગીણાને બાંધવાથી વગર ઢીલે મળી આવશે. કપડાં પણ બહાર ગામ લઈ જવા માટેની એક યાદી વિગતે લખી

રાખેલી હશે તો તેમાંથી જોઇને દરેક ઉપયોગી ચીજો મુકવાની મહેનત પડતી નથી.

૨૦૭–લાંબી લાઇન સરખી દોરવી દોરીનો જોઇએ એટલો લાંબો ટુકડો લઇ તેને લાલ રંગની ભુકી અથવા ચાક લગાડી ભીંત કે લાકડું જ્યાંથી લાઇન પાડવી હોય ત્યાં બંને છેડા પરથી સહેજ તાંણીને અડકાવી ધરી વચમાંથી દોરીને જરા બીજા હાથે ખેંચી તુરત છોડી દીધાથી તે પર લગાડેલા રંગની સીધી લાઈન પડી જશે.

૨૦૮–ચાક રંગનો ઘધાંની પાડવા કે લખવા માટે દરજીઓ વાપરે છે તે બનાવવા પાઇપ કલેની ભુકી પાણીમાં મેળવી લાલ અથવા બ્લુ રંગની ભુકી ભેળી સપાટ પત્થર પર સહેજ તેલ લગાડી થાપી ને સુકાય કે ટુકડા કરી વાપરવા.

પ્રકરણ ૨૪.

બગીચો ઝાડપાંન, ખાતર, બી તથા ઝાડપરનાં નાશકારક જંતુઓ વિગેરે.

૨૦૯-બગીચો મોટો યા નાનો તેનાં પ્રમાણ મુજબ ફુલ તથા ફળના અને શોભાનાં ઝાડો રોપવાથી લીલોત્રી ભર્યું સારૂં દિશે છે.

લોન લીલાં ઘાસનું ખાલી જગ્યા પર બનાવ્યાથી આંખને ઠંડક આપશે. ઘાસ મોટું થયલું કાપ્યા પછી તે પણ બીજી ગમ રોપવાથી ઉગે છે, તેમજ એનાં બી એક ઔંસ લગભગ એક સમચોરસ વાર જમીનમાં પુરી રહેશે.

ફુલો દરેક મોસમનાં બી લઇ નાના બાકસો અથવા ટોપલીઓમાં રોપી તેના નાના છોડ ઉગ્યા પછી દરેકને છુટા કાઢી બીજાં કુડાં, બાસ્કેટ અથવા જુદા જુદા ઘાટના કયારા બનાવી તેમાં રોપવાથી રંગબેરંગી ફુલોથી બગીચાને શોભા આપે છે.

રંગીન ભાજી તરેહવાર જાતની બાગની કીનારી પર રોપી તેની સાથ દરીઆમાંની શીપ કોરા વિગેરે લઇને તરાહ કાઢેલી સારી દિશે છે, સફેદ રેતી બાગની પગથીઓપર કેટલાંક શોભા માટે પાંથરે છે.

ઝાડની ખુંટીઓ કેટલાંકને કાપવાથી તેમજ તે પર કલમ બાંધવાથી થાય છે. મોઘરાં, ચંબેલી, ગુલાબ વિગેરેની જાડી ડાળીઓને વરસાદના દિવસમાં લખવાની કલમની માફક આડકત્રા કાપીને જમીન અથવા કુડાંમાં ખોશવાથી તેનાં મુળ ફુટશે; કલમ બાંધેલી પર બે ત્રણ જાતનાં ગુલાબો સાથે ઉગાડી શકાય. કલમ બાંધેલાં ફળનાં ઝાડો પર જલદી ફળ ઊગે છે. ખુટી મારેલાં લાંબે વખતે ફળ આપશે.

ગુલાબ ખુશબોવાલા ઘણા રંગોના આવે છે, તેમજ વાડોપર જંગલી જાતના થાય છે, તેની ખુશબો આવતી નથી. ઝાડો વરસાદ આગમચ ઉપરથી કાપી કાઢયાં હોય તો પાછાં સારી રીતે ઉગશે.

ગુલાબનાં ફુલની કળી ખીલવા વગર સુકાઈ જતી હોય તો કાપી કાઢી કલમના ઘાટનો છેડો કરવાથી પાછી તેપર બીજી સોજી કળીઓ ફુટે છે. ડાળીઓ કાપી નાખવી. ગુલાબની પાંદડીઓ ખુશબો માટે એકઠી કરવા ઝાંકળથી ભીનાયલી સુકાયા પછી તોડીને કાગળ પર પાંથરી ઘરમાં થોડા દિવસ રાખી સુકી થાય ને વાપરવી.

નાના ચીનાઈ ગુલાબ ઉગ્યા પછી ડાળી કાપી નાખવી. દમાસ્ક રોઝ સૌથી ખુશબોદાર હોય છે.

કમોસમે ફુલ ઉગાડવાં કળીઓ આવે તે કાપી કાઢવા પછી બીજી નીકળવા માંડે છે અથવા તે ઝાડનાં થડને ફરતો કાટલાંનો દોરો વિટાળવાથી તેનો રસ જલદી નહિ ચઢવાથી મોસમ જવા બાદ ફુલ ઉગે છે.

મોઘરા ચંબેલીનાં ઝાડો પણ ફુલ આવવાની મોસમ *આગમચ ઉપરથી કાપી કાઢવાથી નવાં પાંદડાં ફુટવા સાથ ફુલની* કળીઓ નીકળશે. મોઘરાંના કાપ્યા વગર ખાલી પાંદડાં કાઢી નાખવાથી નવાં ફુટવા સાથ પણ કળીઓ નીકળે છે.

એક ડાળી પર સાંમટી ત્રણ ચાર કળીઓ નીકળેલીમાંથી એકુ બે તોડી કાઢવી, જેથી બાકી રહેલી ખીલવાથી મોટું ફુલ થશે.

ફળ અથવા ફુલનાં ઝાડ કુમાઇ જાય તો એમોનીઆ ને સુરોખાર પાણીમા ભેળી ચાર પાંચ દિવસ વેર તે પર છાંટવાથી પાછાં ઉભાં થશે.

લીલ મૅાસ *Moss ઝાડની ડાળી સાથ વીંટાળી તેમાં નાનાં ફુલના* રોપ મુકવાથી તેની સીઝન પર ફુલો ખીલી નીકળવાથી શોભા આપશે, જેને ઓરકીડસ Orchids કહે છે; રોજ પાણી છાંટવુ.

નાનાં ઝાડો ઉગાડવા માટે સ્પંજ, લીલ Moss અથવા સંત્રાની આખી ગોળ છાલ કંઈ પણ લઇ તેમાં મુળ સાથનાં નાનાં ફર્નની ડાળીઓ ખોશી દઇ પાણી સીપવું, સંત્રાની છાલમાં કોળસાની ભુકી, નાળીએરના વાખ વિગેરે ભરીને પછી જોઇએ તે રોપવું.

મીમોસા Mimosa નામનું ઝાડ જેને શરમાઉ ઝાડ કહે છે *એને હાથ લગાડવાથી પાંદડાં બંધ થઇ જાય છે, થોડે વખતે પાછાં* ઉંઘડીને સરખાં થઇ જશે.

ફર્નનાં ઝાડોની જતન ઘરમાં શીણગાર માટે રાખવાં હોય તેની મટોડી સહેજ ગરમ કરીને ભરવાથી તેમાંનાં જંતુઓ મરી જશે. તે ઝાડોનું જોર કમતી પડેલું લાગે તો નાઇટ્રેત ઓફ સોડાનો ટુકડો કુંડાંમા નાખવો અથવા સોડાખાર એક ચમચો ભરી એક બાટલી પાણીમાં પીગળાવી ઝાડમાં રેડવાથી તે પાછાં ઉભાં થશે.

પાંદડાં સાફ કરવા સાબુને ફુકાં પાણીમા પીગળાવીને જોઇએ તો થોડુંક દુધ ભેળી તે વડે લુછવાં.

રંગ ઝાંખો લાગે તો કુડાને ફરતી બહાર જમીન ઉપર વીલાયતી કોલસાની ભુકી નાખવી.

પાંદડાંનો રંગ શુધ સફેદ કરવા માટે બ્લીચીંગ પાઉડરને થોડીક એસેટીક એસીડ સાથ લઇ પાણીમા મેળવી તેમા દસ મિનિટ વેર પાદડા બોળી રાખી સોજાં પાણીએ ધોવા.

મેડન હેર ફર્ન Maiden hair fern નામના કાળી બાલ જેવી ચળકટી ડાળીવાલાને ઘણી ગરમી તડકુ યા ગેસની બત્તાના તાપ આગળ રાખવ થી મરી જશે, ઠંડકવાલી જગ્યામાં મુકવાં તેમજ બીજા સોનેરી રૂપેરી છાપના પાંદડાં હાથપર દાબવાથી પડે છે તેવા ઘણીક જાતના નાજુક ફર્નના ઝાડોની જતન લીધાથી સારાં રહેશે, ખાતર આપવાની રીત આગળ આપેલી છે.

પાણી સહવાર યા સાજના ઠંડકને વખતે આપવું, તડકામાં જલદી સુકાઇ જશે. ઉપરથી ઝાડને સીપવા કરતાં બીજી રીતે પાણી ભરેલાં એક ઉંડા વાસણમા કુડાંની કીનારી બાહાર રહે તેમ થોડો વખત દુબાડી રાખીને કાઢવા અથવા તો કુડાંની નજદીક પાણીની બાલદી ભરી મુકવી તેમાં રૂનો લાંબો જાડો કકડો બનાવી એક છેડો મુકી બીજો છેડો કુડાંમાં મુકવાથી પણ પાણી ચુશી ઝાડને સીપવા માફક ધીરે ધીરે પચશે.

જમીનમાંનાં ઝાડોને પાણી સીપવા માટે નાની ગટરો માફક દરેક ઝાડોને જોડેલી ખોદી તેમાંથી પાણી બધાને પહોચાડી શકાય છે. ઘણે લાંબેથી પાણી સીપવા કંતાનની લાંબી નળી વાપરવી. ખપ મુજબ દરેક ઝાડમાં તે વડે પાણી રેડવાથી શરીર ભીનાતું નથી.

પામ Palm નાં ઝાડમાં થોડુંક એરંડીઉ રેડવાથી સારાં રહેશે, તુરત ઉપરથી પાણી સીપવું.

ફુલોનો શણગાર, તાજાં રાખવા તથા પેક કરવાં.

૨૧૦–ફુલો સારી રીતે ગોઠવેલાં શોભે છે, ઢગલાબંધ એકજ વાઝમાં દાબવા નહિ, તેની સાથે થોડાંક ફર્ન અથવા બીજી જાતનાં લીલાં પાંદડ ભેળીને ગોઠવ્યાથી રંગબેરંગી ફુલો વધુ દીપી નીકળશે. લાંબી ડાળીવાળુ સોજી જાતનું ફુલ વચમાં ઉભું મુકી તેની આજુબાજુ ચઢઉતર છુટાં ફુલ પાંદડા મુકવાં, થોડાક નમતાં પડે તેમ રાખવા. કોઈ નાની ડાળીનું સોજું ફુલ બરોબર ગોઠવાય નહિ તો સળી સાથ બાંધી મુકવું. ઉંચા કે લાંબા વાઝમાં ફુલો વધુ શોભે છે.

બોલમાં ગોઠવવાં માટે મથાળે મુકવાની ગોળ જાળીઓ આવે છે તેના ખાંચાઓમાં સારી રીતે ફુલો ખોસાય છે, જાળી નહિ હોય તો બોલ અથવા મોટા વાઝમા પાતળા તારનો દુચો વાળીને અંદર

મુકી પાણી રેડી ફુલો તારના ખાચાઓમાં ગોઠવવાં અથવા તો નરમ સીસાંનો લાંબો ને એક આગળ પહોળો ટુકડો લઇ તેને ગમે એવા ઘાટનો વાળી તેમાં ખાચાઓ પાડી બોલમાં મુકી તેમાં ફુલો ખોશવા.

ભીનાયલી રેતી અથવા લીલી લીલ (મૉસ) લઇ તે પર પાણી છાંટીને તેમાં ફુલો મુકેલા પણ તાજા રહે છે.

ફર્નનાં પાંદડાં તાજાં રાખવાં પાણીમાં મુકવા આગમચ વારનીશ પીછી વડે પાતલુ લગાડવું.

કપડાં તથા કાગળનાં ફુલ પાદડાં શણગાર માટે મુકે છે, તે ચુ થાયલા સરખાં કરવા માટે સીવવાનાં પ્રકરણમાંથી મળશે.

ખાણાની ટેબલનો શણગાર ઘણીક રીતે થાય છે, મોટી ટેબલ હોય તો વાઝ બોલ વિગેરે ફુલથી ભરેલા થોડે થોડે છેટે વચમાંથી મુકી કોઇબી જાતનાં ફુલની તોરન લાંબી બનાવી દરેક વાઝ ઉપરથી સીધા આડકત્રી જુદા જુદા આકારમા બધા ઉપર વિટાળીને દરેક વાઝ એ રીતે જોડાયલા શોભે છે, તેમજ વાઝના તળીઆ આગલ નીચે ફરતા બીજાં ફુલ પાદડા ટેબલ પર ગોઠવવાં અથવા તેમા થોડીક નાની ફ્રુટ જેવા કે ચેરીઝ, દરાક્ષ, પીચીઝ વિગેરે વચમાં પાદડાં સાથ ભેળીને મુકવાથી ટેબલ એક નાના બગીચા માફક દિશે છે.

નાનાં બેરીઝ જેવા ફળોને છુટાં તોડી લઇ તેના જુદા જુદા આકાર બનાવવા અથવા તો દરેક જમવા બેસનારની પ્લેટની સામે તેઓનાં નામનો એકએકો પહેલો અક્ષર ગોઠવી મુકવો.

કાગળનાં તથા કપડાંનાં ભરેલા તરેહવાર જાતનાં સેંન્ટરપીસો ટેબલની અધવચમાં ફલાવર વાઝ નીચે મુકાય છે અથવા કાગળ કે કપડાંનાં ફુલોને તાજાં લીલા પાદડા સાથ ભેળીને મુકેલા તાજાં ફુલોને મળતાં લાગે છે.

કપડાનાં ફુલોના રગ ખરાબ થયલા કપડું રગવાની રીતે રગી શકાય છે અથવા પીછી વડે પાણીના રંગ વૉટર કલર લગાડવા.

૨૧૧–ફુલો તાજાં રાખવા પાણીમાં મુકી રોજ પાણી નવું બદલવું તેમજ નીચેથી ડાળીઓ સહેજ કાપી કાઢવી.

ફુલો વધુ દિવસો રાખવા માટે નીચલી ઘણીક રીતો છે; પાણી સાથ સહેજ સાબુનુ ફીણ, સોડાખાર, થોડું નીમક, કપુરનો નાનો ટુકડો, એસ્પરીન, સ્પીરીટ ઓફ વાઇન, સુરોખાર, એમોનીઅમ કલો-રાઇડ, પૉટેશ નાઇત્રસ, લોખંડનો ખીલો અથવા સોડા બાઈકાર્બ એમાની કોઇબી ચીજ પાણીમાં નાખવી.

ચાહનાં પાણીમાં અથવા ગ્લીસરીન કે પરેફીનમાં ફુલોની ડાળીઓ બોળાવાથી કરમાઇ જતા નથી, કોલસાની ભુકી પાણીમાં જોઇએ તો નાખવી, સેલીસીલીક એસીડ ૫ દર ગ્રેન એક પાંઇંટ પાણીમાં ભેળી તેમાં ફુલો મુકવાં.

ગુલાબનાં ફુલને માટે દારૂનો અર્ક ને થોડી સેલીસીલીક એસીડ ઉપલાં પ્રમાણમાં ભેળા ગાળીને તેમાં મુકયાથી વધુ દિવસ વેર તાજાં રહેશે. પીળા ગુલાબ જલદી કરમાઇ જતા નથી.

કમલનું ફુલ Water lily ઉપલીજ રીતે રાખવી, જોઇએ તો થોડાક તેલનાં ટીપાં નાખવા. એ ફુલ દવા માટે પણ વપરાય છે.

ગુલછરીનાં ફુલ સાથનો લાંબો દાંડો કાપી લઇ પાણીમાં બોળી રાખ્યાથી બધ કળીઓ રોજ ખીલતી જાય ને સુક્કી કાઢી નાખતા જવું. એજ મુજબ લીલીનો કાપેલો દાડો પણ રહેશે.

સેવતીનાં ફુલની કળીઓ લાંબી ડાળી સાથની કાપી નીમકનાં પાણીમા બોળી રાખવાથી પોતીકી મેળે ખીલે છે. અથવ. ઝેરીકચુરો Tincture Nuxvomica સહેજ પાણીમા ભેળવું, રોજ નીચેથી ડાળી થોડી કાપ્યા કરવી. સેવતી ઘણા રંગોની થાય છે અને જલદી સુકાઇ જતી નથી. એજ મુજબ ગોટાનાં ફુલો પણ લાંબા દિવસો સુધી પાણીમાં રાખી શકાય છે. દવામાં ગોટા વપરાય છે.

ઠંડીના મુલકોમાં ઉપલી રીતે ફુલો વધુ સારાં રહે છે.

ઝાડપાનમાં જીવ તેમજ માણસની માફક લાગણી દરેક જાતમાં હોય છે એવું હાલ યંત્ર વડે શોધી કાઢયું છે.

ફુલો બાહર ગામ મોકલવા માટે કરંડીઓ અથવા પતરાંનો દાબડો લેવો, ડાળીઓના છેડા પર મીણ તાવીને પાતલું લગાડી બંધ કરીને તેમા સરખાં ગોઠવી તે પર થોડુંક નીમક છાંટવું, ખાચાઓમાં ઝીણા કાગળો ખોશવા, સુકી રેતીમા પેક કીધેલાં પણ સોજાં રહે છે. પાણીથી ભીનાવેલાં ન્યુસ પેપરમાં જોઈએ તો બાંધીને મુકવા, ડાળીઓના છેડા ઉપલી રીતે બંધ કરી સુકાં ન્યુસપેપરના ટુકડાનો પડો કે ગળણી જેવો ઘાટ કરીને તેમાં ફુલો ખોશી કબાટ પેટીમા બંધ રાખવાથી ઠંડીના મુલકમાં ફુલો રહે છે. ભીના રૂમાં વીટાળવા.

કરમાયલાં ફુલો તાજાં કરવા ગરમ પાણીમાં બોળીને પાણી ઠંડું પડે ત્યા સુધી રાખવાથી પાછાં ખીલીને તાજાં થશે, છેલ્લાં બીજાં ઠંડાં પાણીમાં મુકતી વખતે નીચેથી ડાળીના છેડા સહેજ કાપવા, જોઇએ તો ગરમ પાણી સાથનું વાસણ બંધ કબાટમાં ઠંડુ પડે ત્યાં સુધી મુકવુ, ખીલે ને પછી પાછલ આપેલી કોઈબી ચીજ ફુલ સાથ પાણીમા નાખવાથી લાંબા દિવસ વેર તાજાં રહેશે, કપુરનાં પાણીમાં મુકયાથી પણ કરમાયલાં ફુલો ખીલે છે.

૨૧૨–ફુલનો રંગ બદલવો, કમળનાં ફુલને ગંધકનો તેજાબ ને એમોનીઆ ભેળી લગાડવો, તેમજ લાઇકર એમોનીઆ લગાડવાથી લાલ રંગ કાળો થશે, અને સફેદ હશે તો પીળો રંગ પકડશે.

ગુલાબ પર દિવાસળી સળગાવી લગાડવાથી સફેદ થઇ જશે, ચુંનાનું પાણી ને નવસાગર લગાડયાથી પણ રંગ બદલે છે.

કારનેશન ગુલાબીનો લીલો રંગ કરવા લાબી ડાળી કાપીને લીલો રંગ Aniline dye માં બોળ્યાથી ફુલનો રંગ બદલાશે.

એસતર્સ જાંબુડાને લાલ કરવા તે પર નાઇટ્રીક એસીડ લગાડવાથી તેનો રંગ લાલ થઇને સારો **સહોરમ** પણ નીકળે છે.

એમોનીઆનાં પાણી પર કોઈબી રંગનાં ફુલો ધરવાથી તેનો રંગ થોડો ઘણો બદલાશે.

ફુલોનો રંગ ઝાંખો નહી પડે તેમ કરવો સોજી સ્પીરીટ અથવા દારૂના અર્કમા થોડી મિનિટ બોળી કાઢવાથી પહેલાં સહેજ ઝાંખો લાગી પાછો અસલ રંગ પકડશે. પાતલા ગુંદરના પાણીમાં બોળવાથી ફુલનો રંગ તથા ઘાત જેવોને તેવો રહે છે, વારનીશ મારવા પેરેફીનમાં મીણ પીગળાવી લગાડવું.

રાતનાં ફુલો અથવા ઝાડપાન કોઇબી જાતના ઘરમાં યા સુવાના ઓરડામા રાખવાં નહિ, તેમાથી નીકળતી હવા માણસના દમમાં ગયાથી નુકશાન કરે છે, એથી ઉલટું દિવસને વખતે નીકળતી ઝાડપાનની હવા ફાયદાકારક છે.

ખાતરો ઘણીક જાતના તથા કમોસમે ફળ ઉગાડવા.

૨૧૩–સાધારણ ચાલુ વપરાસનું ખાતર ઘોડા તથા બીજા જાનવરોની સુકાયલી લીડનું બને છે.

તરકારી તથા ફુટની છાલ, રાધણીનો કચરો એક બાજુ પર એકઠો કરી સુકાયા પછી પણ ખાતર તરીકે ઉપયોગી થશે. સુકાં ફુલ, પાંદડાં પણ એ રીતે ઉપયોગમાં લેવાં.

વાસણ ઉજારેલું રાખનુ પાણી, ચોખા બાફેલું પાણી તેમજ નાહવાની મોરીઓમાંનું સાબુનું પાણી ઝાડોમાં આપવાથી સાબુમાનો ખાર વીગેરે ખાતરની ગરજ સારે છે.

માછલીનાં ભીંગડાં કે કાટલાં તેમજ તેનું ધોયલું પાણી ઝાડમાં રેડવું, બગડેલી કે સુકી માછલી પણ ઝાડના મુળમા નાખવી.

સુકા કુટાની માછલીનું ખાતર સાધારણ તરકારી માટે વપરાય છે, એ ખાતરો નાખવા સાથ થોડું નીમક ભેળવાથી તેમાં કીડી આવતી નથી. મુળમાં નાખવા પછી ઉપરથી મટોડીએ ઢાંકી દેવું. હાડકાંનું ખાતર પણ તરકારી માટે સારૂં છે.

બગીચાનો કચરો તેમજ કાપેલાં ઝાડનો પાલો વિગેરે એકઠો કરી ઝાડનાં મુળમાં નાખવો અથવા તો તેનો ઢગલો કરીને તે પર થોડો કળી ચુનો નાખી તળે ઉપર કરી થોડો વખત રાખ્યા પછી ખાતર તરીકે ફળનાં ઝાડો સારૂ વાપરવું. જોઇએ તો સાથે છાનાં બાળેલી રાખ ભેળવી અથવા અમથી વાપરવી ખાતર તરીકે, કોઇ પણ ખાતર ઝાડને ઘણું નાખવાથી ગરમ પડે છે તેની સંભાળ રાખવી.

મોટી ખાલી જગ્યા હોય તો ઘરથી દુર મોટો ખાડો ખોદાવી તેમાં બધો કચરો, ઝાડપાન, છાલ વિગેરે એકઠું કરી ખાતર માટે સુકવવું.

ખાતર જાતજાતનાં ફર્નનાં ઝાડો તથા નાજુક મેડન હેર Maiden hair વિગેરેમાં ચાહેનું પાણી ચાહેના પાદડા સાથ નાખવાથી જોરપર આવે છે, તેમજ બકરાંની લીડી સીપવાનાં પાણીમાં પોટલી બાંધી નાખવાથી ખાતર મળશે.

રસાયની ખાતર નીચલી મેળવણીથી બનાવેલું કોઇ પણ ઝાડને તેનાં પ્રમાણમા ઓછુ વધતું આપેલું ઘણું પુષ્ટીકારક છે

નાઇટ્રેટ ઓફ પૉટેશ બે ઔંસ, નાઈટ્રેટ ઓફ એમોનીઆ ચાર ઔંસ, ખાંડ એક ઔંસ, ગરમ પાણી એક બાટલીમાં સર્વે મેળવીને રાખી મુકવુ, ખપ પડે ત્યારે તેટલુંજ ગરમ પાણી લઇ તેમાં એક મોટા ચમચા જેટલુ ભેળીને વાપરવુ. સુરોખાર Saltpetre પણ ખાતર તરીકે વપરાય છે, જોઇએ તો સાથે એમોનીઆ સલફેટ થોડો ભેળવો.

ચોખા માટે એમોનીઆ સલફેટ ચોસઠ રતલને સુમારે એક એકર ખેતરમા નાખ્યાથી દોઢ ત્રણો પાક ઉતરશે; ઘાસ માટે એનું અર્ધુ વજનનુ નાખવુ.

ચીકુના ઝાડમાં બકરાંની હોજરી આખી છાંણ સાથની ચાર પાચ વરસે નાખવાથી ફળ સારા આપશે. વરસાદની શરૂઆતમાં નાખવી, ત્યાર પછી પુરતું પાણી રેડવુ જેથી હોજરી ગરમ પડે નહિ. મોટાં નાના ઝાડનાં પ્રમાણમાં નાખવુ, નહિ તો ઝાડ મરી જશે.

ચીકુ પર ફુલ નહિ આવતાં હોય તો બારીક ચામડાંનો ભુકો મોચીને ત્યાંથી મંગાવીને મુળમાંની મટોડી ઢીલી કરી નાખવો

દાડમનાં ઝાડ રેતીવાળી જગ્યામા સારાં ઉગે છે, સોજા મોટાં ફળ ઉગાડવા સારૂ થોડુ બકરાંનું અથવા મરઘીનુ લોહી રેડવુ, ફળ મોટાં થાય ને ઉપરની લીલી છાલ સુકાઇને કડણુ તેમજ સહેજ કાળી થવા માંડે કે કોથલી બાંધવી અને નીચેનું ટીચકુ સુકાઇ જાય ત્યારે ફલ તૈયાર જાણી તોડવુ. મરઘી ઘરના વપરાશ માટે કાપતી વખતે થોડું લોહી નીકળે તે વાસણમાં એકઠું કરી ઝાડમા નાખવું.

સાધારણ ખાતર સાથ થોડો ભાંગેલા મકાનનો જુનો ચુનો જેને રાબીત કહે છે તે ભેળીને નાખવાથી દાડમ સારાં થશે. કામળીયાથી સંભાળવા, એ લાગુ પડે તો ઝાડ તથા ફળનો નાશ કરશે.

સંતરાનાં ઝાડમાં દુધ ને ગોળ ભેળી રેડવાથી સારાં થશે, જોઇએ તો તેમા કોઇબી જાતનાં પક્ષીનું માસ ભેળી ચુલ્હે ઉકાળી ગાળીને ઝાડમાં રેડવુ.

દ્રાક્ષને મીઠી ઉગાડવા માટે પાણીમા સસલાનું માસ ઉકાળી તે પાણી નાખવું.

અનીનશને મથાલેના પાદડાં સાથનો દાંડો અથવા નીચે ફરતા ફુટેલા પીળા રોપવાથી બીજાં તે પર ફળ ઉગશે, જે લગભગ એક વરસે તૈયાર થાય છે. કાચા હોય તે વખતે પુરતું પાણી સીપવું.

કેળાંનાં ઝાડ પરથી સારી લુંગડ ઉતારવા પીલા રોપતી વખતે. ગરમ તારેલા લોખંડના સળીઆ વડે કાણું પાડવા પછી રોપવું અથવા તો તે કાણાંમા થોડી હાથીદાતની ભુકી ભરવી.

લુંગડમાંનું એકુ કેળું પીળાસ પકડે ને ઉતારવી પણ પહેલાં કેળ કાપી પછી લુંગડ કાપવાનો રિવાજ છે. કેળાંની ઘણી જાત છે.

આંબાંનાં ઝાડને બે ત્રણ વરસે થોડીક પાયલી કાળું જાડું નીમક મોટા નાના ઝાડનાં પ્રમાણ મુજબ મુળમાંથી મટોડી ખસેડીને નાખવા પછી પાછી મટોડી ઢાકી રોજ પુરતું પાણી રેડવું. બનતાં સુધી વરસાદની શરૂઆતમા નીમક નાખવું.

દુધ અથવા પાણીમા નગરમોથને ઉકાળી આંબામા રેડવાથી ફળ મોટાં થાય છે.

આંબા પરનો જંગલી પાલો ઉગેલો કઢાવી નાખવો, નહિ તો ઝાડનું જોર ચુશાઇને કમતી થશે

એક ઝાડ પર બીજી જાતની ખુંટીઓ મારવાથી બે જાતનાં ફળો સાથે ઊગે છે, અથવા જંગલી નાના આબાની ડાળીઓ કાપી કાઢી તે પર સૌજી હાપુસ કે પાયરીની કલમ બાંધવાથી સારા ફળ ઉતરશે. તેજ મુજબ લીંબુના ઝાડના થડ પર સંત્રા મોસંબીની કલમો બંધાય છે એને ગ્રાફટીંગ Grafting કહે છે.

બોરડીનાં ઝાડ પર ફળ આવવા આગમચ પાણી સાથ જેઠીમધ ઉકાળી રેડવુ અને ફળ આવવા માંડે કે એજ માફક ઉકાળો કરી તેમા થોડુ દુધ ભેળી નાખવુ.

નાળીએરને મોટા જથામાં ઉગાડવા તેના થડ ઉપર મુળ આગળથી નીચલી મેળવણી રોજ ગતના ગેળ ફરતી લગાડવી. મગ ને અડદની દાળ પાણીમા બાફી તે ઠંડુ પડે કે તેમાં નીમક ને મધ થોડું ભેળવું

ખજુરીનાં ઝાડને પણ તેમ કીધાથી ફાયદો થાય છે.

નાળીએરના છોડ ઉગાડવા ઘણા પાકટ મોટાં નાળીએરને છાલ સાથે કુવા અથવા પાણીની ટાંકીમાં નાખી રાખવાથી તેમાંથી પોતાની મેળે છોડ ફુટશે.

બીટ મોટા ઊગાડવા મટોડી સાથ થોડીક પીશાબ ભેળીને નાખવી.

કાંદાના ઝાડને સઊથી સરસ ખાતર મરઘા બતકાં રાખવાની જગ્યા કે પાંજરામાનો બધો કચરો છેર વિગેરે રોજ એકઠો કરી મટોડી સાથ ભેળીને નાખવાથી કાદાનો પાક લગભગ બમણો ઉતરશે. ચુલ્હાની મેસ એકથી કરી સાથ થોડુંક નીમક લેવુ, મુળા, પટેટા માટે પણ સારૂં છે.

કુબજ મોટી ઊગાડવા માટે માણસનાં નરકનું ખાતર સઊથી સારૂં કહેવાય છે. સાથે પીશાબ પણ ભેળે છે.

સલગમ નોલકોલ વિગેરેમાં સાધારણ ખાતર સાથ માણસની પીસાબ ભેળીને આપવાથી સારાં થશે.

કોઠમરી ચાલુ વપરાસની તરકારી ઘાણાને કુંડાં અથવા કોઇબી ઝાડનાં મુળ આગલ રોપવાથી વગર મહેનતે ઊગી નીકળે છે. ખાતરની પણ જરૂર નથી.

તરકારી અથવા ફુલોને તોડવાં હોય તો સહવારનાં સુરજ નીકળવા આગમચ કાઢવાથી લાંબો વખત વેર તાજાં રહેશે. તરકારી છોલી ને પાણીમાં રાખવાથી કાળી થતી નથી.

ઝાડની ડાળી પર ત્રણ ચાર ફળો સામતાં નીકળેલાં હોય તો તેમાંથી એકુ બે નાનાં હોય તેજ વખતે તોડી નાખવાથી બીજાં જોર પકડી મોટાં થશે.

મોટાં ફળ કોઇબી જાતનાં ઊગાડવા સારૂં ખાંડ જેઠીમધ ને મહુડાંનાં ફુલનો અર્ક સર્વે ભેળીને રોજ થોડું ઝાડમાં નાખવાથી ફળ મોટાં થશે અને અંદરનાં બી નાનાં થતાં જાય છે.

નવી જાતનાં ફળ જુદી જુદી જાતની તરકારી તથા ફળના ઝાડોની એક એક સાથ મેળવણી કરી બીજી નવી જાતની તરકારી તથા ફળો વેલાતમાં ઊગાડે છે તેમજ બી વગરનાં ઊગાડેલાં વાંચ્યાં છે.

ફળ સખત ઠંડીમાં ખરી પડતાં અટકાવવા મલાઇ કાઢેલું દુધ એક બાટલીમા એક રતલ નીમક બે ગેલન પાણી ચુનો અર્ધો પેક Peck સર્વે પીગળાવી ઘટ થાય ને પીચકારી કે માપનાં વડે ફળ પર રેડી સુકાય ને તે મુજબ બે ત્રણ પડ કીધાથી ગમે એવી સખત ઠંડી કે બરફમાં પણ ખરી પડતાં નથી.

કાકડી જમીન ઊપર ખુલ્લી રાખવાથી ધીરે ધીરે ઊગે છે. કાચનું મોટું વાંસણ તે પર ઢાકવાથી ઘણી જલદી મોટી તેમજ રસ વાલી પણ થશે.

કમોસમે ફળ ઝાડ પર ઊગાડવા ખાતર ચુનો ને નવસાગર ભેળીને નાખવું.

કોઇબી જાતનાં બીને ચણાના ખારમાં બોળી તડકે સુકવવાં એ રીતે સાત વખત કીધા પછી રોપવાથી કમોસમે ફળ ફુલ ઉગી નીકળે એમ કહે છે.

જમીનમાં જ્યાં ઘણી લીલોત્રી તથા ચાલુ ઘાસ ઊગેલું દિશે તો ત્યાં જમીનમાં પાણી હોય એમ જાણવું, તેમજ તેવી બીનાશવાલી જગ્યાની મટોડી કેટલીક વખત પોકલ ને તેલના રંગની દિશે ત્યાં ખોડવાથી પાણી નીકળે એવું માલમ પડયું છે.

દવાઓ ઘણીક જાતનાં ઝાડપાન, છાલાપાલા અને તેના મુળીઆંઓમાંથી બને છે.

બી વિષે.

૨૧૪–બી દરેક ફુલ ફળ કે તરકારીને ઝાડો પર તૈયાર પાકટ થઇને સુકાવા આવે કે કાપી લઈ તડકે સુકવીને રાખવાં.

બી ને રાખવાં કાચની બાટલી કે બંધ દાબડામાં હવા ઉજાસ નહિ લાગે તેમ રાખવાથી બગડતાં નથી, કોઇ તરકારીનાં બી રાખ સાથે ભેળે છે. મધમાં બોળીને રાખવાં, પણ રોપતી વખતે પાણીએ ધોવાં.

બી પાકટ સુકાં, પાણીમાં નાખવાથી નીચે બેસી જાય તે સારાં.

કાચાં બી પાણી પર તર્યા કરે છે.

બી રોપવા આગમચ કંઈ એવી વગર નુકસાન કરે તેવી કડવી ચીજમાં બોળવાથી પક્ષીઓ તે ખાઇ જશે નહિ. થોડાંક કાંટાવાલા પાંદડાં તે પર પાથરવાં કે તારની જાલી ઢાંકવી.

બી રોપતી વખતે મરોડી લાલની સાથે થોડીક કોલસાની ભુકી. બારીક રેતી અથવા ઇંટનો ભુકો કઇબી ભેળ્યાથી સારાં ફુટી નીકળશે, લાલ મરોડી નહિ હોય તો જેવીબી હોય તેમાં ઉપલી કોઇ ચીજ ભેળવી, સાથે થોડુંક ખાતર નાખવું. ઘણા તડકામાં કે ખુલ્લી જગ્યામાં રાખવાં નહિ, નાના ફણગાં ફુટે કે તેપર પણ જાલી ઘાંકયાથી કાગડા, ચલીઆં, મરઘાં ખાતાં નથી.

પટેટાને રોપવા માટે ઝીણા ટુકડા કાપીને નાખવા, આખા પટેટા પર પીળા ફુટેલા હોય તે પણ રોપાય છે. ચુનાના ખારવાલી જમીન પટેટાને વધુ માફક આવશે. લાબો વખત રાખવા તરકારીમાં જુવો.

ચોખા ઉગાડવા તથા ભાતમાંથી કાઢવા.

૨૧૫-**ચોખા ઊગાડવા** માટે વરસાદની શરૂઆતમાં તૈયાર કીધેલાં ખેતરમાં ભાત નાખીને તેના છોડ નાના થયા પછી છુટા પાડી બીજાં ખેતરમાં છુટા છુટા રોપે છે. ચોખા ઉગાડવા માટે પાણીની ઘણી જરૂર છે, દરેક ખેતરો પાણીથી ભરેલાં હોય તો તે જોર પર રહીને સારો પાક ઉતરે છે. ભાત ઉપર કણુસલાં ઉગી તેમાં ચોખાનો દાણો બંધાવા માંડે છે. મોટો પાક ઉતારવા માટે ખાતરમાં જોવુ.

એક પાયલી રોપેલાંમાંથી ૧૬ પાયલી ભાત ઘણું ખરૂં ઊતરે છે.

વરસાદ ખલાસ થાય ને ભાતમાં ચોખા ભરાઇને તે પીળું થઈ પોતીકી મેળે ખેતરોમાં બધાં આડાં પડી જાય ત્યારે થયલું જાણવું.

ભાતમાંથી ચોખા છુટા પાડવા બધું કાપી લઇને લીપેલી જમીન અથવા ચુનાની બાંધેલી જમીન પર પાથરીને તેપર બળદને ચલાવ્યા કરવો એ હીંદુસ્તાનની રીત છે. ઘણું ખરૂં ભાત પેંડામાંથી છુટું પડી જાય ને તે પરાળ ઉચકી લઈ ઢોરને ખવાડવા વાપરવો.

ભાતને ઝાટકી ઉફણી કચરો નીકળી ગયા પછી મરોડી કે કાડીની મોટી બરણીમાં અથવા સોજી બાંધેલી જમીન પર કોઠાર કરી તેમાં ભરી રાખવુ: કોઠાર બનાવવા પેહલાં જમીન પર સોજાં ખપેડા પાથરી તે પર જાડાં કાઠાનાં દોરડાં ગોળ વીંટાળી મોટું ચકરડું બનાવી ને પર બધું ભાત નાખી તેને બહાર ફરતા ગોળ બીજા ખપ પડે

તેટલા ખપેડા બાંધી લઇ ઉપરથી ભાતને લીપી મોટું કોઠારનું બંધ કરી દેવું, એ રીતે એક વરસ સુધી પણ રહેશે.

ભાતમાં કીડ્ડાં કે જંતુઓ પડતાં અટકાવવા જમીન પર થોડા સરકામાં નીમક પીગળાવી છાટવું, અથવા ભરેલા કોઠારમાં તેવું માલમ પડે તો સુકું નીમક ભેળવાથી તે મરી જશે, કેટલીક વખત લોકો લોખંડનો સળીઓ ગરમ કરી ભાતના કોઠારમાં ખોસે છે.

ખપ પડે ત્યારે કાઢી ભાતને છડાવવાથી તેમાથી ચોખા નીકળે છે, જેનો સુમાર એ જાણવો કે એક ફરો ભાતમાંથી અરધો ફરો ઉપર (૮ થી ૧૦ પાયલી) ચોખા ઉતરે છે, તેમાં ત્રણ ભાગ આખા ચોખા ને એક ભાગ બારીક કણકી હોય છે.

ઝાડની જગ્યા બદલવી તથા વગર ઉપયોગનાં કાઢી નાંખવાં; તથા મોટાં ઝાડોની ઊંચાઇ માપવાની રીત.

૨૧૬–જમીન અથવા કુંડાંમાંથી નાનું કે મોટું ઝાડ કાઢવા આગમચ તેને ફરતો ખાડો દુરથી ખોદી મુળ સર્વ છુટા પાડીને એકુ બે દિવસ પાણી રેડી મટોડી નરમ થાય ને ઝાડને સંભાળથી મુળને મટોડીએ બંધ રાખી આખું કાઢી તુરત બીજા તૈયાર રાખેલા ખાડા અથવા કુંડાંમાં પાછું રોપી દઇ ભર પાણી રેડવું કુંડું હોય તો ઝાઝું તડકું લાગવાથી ઝાડ કુમાઇ જશે માટે છાયામાં રાખવુ. એ રીતે ટંડી કે વરસાદમાં ઝાડોના ફેરફાર કરવાથી જીવે છે. કોઇકનાં પાંદડા ખરી જઈ બીજા પાછાં નવા ફુટવા માડશે.

ભીનાસ ને મેલેરીઆવાલી જમીનમાં સન ફ્લાવરનાં ફુલના ઝાડો નાખવાથી હવા સુધરે છે, એમાંથી તેલ બને છે.

લીલાં ઝાડને સુકવી નાખવા ખાડો ખોદી તેમાં કેરોસીન અથવા ટરપીનટાઇન રેડવું. મુળમાંથી બાળી નાખવું હોય તો ફરતો સુરોખાર નાંખી પાછી મટોડી ઢાકી થોડા દિવસ રાખીને તે પર કેરોસીન તેલ રેડી સળગાવ્યાથી જલદી બળે છે

પીપળાનાં ઝાડને કાઢવા ચાર પાંચ તોલા હીંગના ગાગડા લઇ મુળમા નાખવાથી ગમે એવુ મોટું પણ થોડા વખતમાં મરી જશે.

પીપળા તથા વડના ઝાડો સઉથી મોટા હોય છે અને ઘણા વરસો સુધી જીવે છે, કોઇક દેશમાં એને મળતી જાતના ઝાડો લગભગ બે હજાર વરસ જીવેલાં માલમ પડયા છે, અને તેનાં ઠડનો મોટો ઘેરાવો દસ માણસો એક એકના હાથો પકડી ગોળ ફરતું કુંડાળું વળી ફરી શકે તેટલો મોટો ધારવામા આવ્યો છે.

ઘરની દીવાલની ફાટમાં ઉગતાં ઝાડો કાઢવા કાર્બોલીક એસીડ પાણી સાથ ચાલુ મુળમાં રેડવું. જંગલી પાળો ઊગતો અટકાવવા નીમકનો ભુકો Rock salt નાખવો અથવા પાણીમાં મેળવી રેડવું.

લીલ કાઢવા કળી ચુનો ને લાકડાંની રાખ પાણી સાથ ભેળી લેવી. દરીઆની રેતી બગીચામાં પાથર્યાથી તેમા લીલ કે પાલો ઉગતો નથી.

મરી જતાં બચાવવા દારૂનો અર્ક એક ભાગ, થોડો કપુર તથા દસ ભાગ વરસાદનું પાણી ભેળી ને ઝાડને કુડાંમાથી કાઢી પાણીમાં બે ત્રણ કલાક ભીનવી રાખવાથી પાંદડાં તથા મુળીઆમાં જીવ આવે ને પાછાં રોપી રોજ પાણી સીપવું.

ઝાડની કાપેલી ડાળી કે જખમ પર તેલનો રગ લગાડવો દારૂનાં અર્કમાં રાજમ પીગળાવવી અથવા લાલ ઇંટની ભુકી એક ભાગ, ટાર બે ભાગ ને ચાકની ભુકી ચાર ભાગ ચુલ્લે મેળવીને જખમ બંધ કરવો.

પાંદડાંનો આકાર નસો વિગેરે જોવી હોય તો વરસાદના પાણીમાં નરમ થઇ જાય ત્યાં સુધી બોળી રાખીને કપડાં વડે લીલ જેવી નીકળે તે પાંદડાંપરથી લુછી નાખવી.

૨૧૭–મોટાં ઝાડની ઉંચાઇનું માપ જાણવું નડકાંની વખતે જમીન પર સરખો છાંયો પડતો હોય તેને ફીટ વડે માપ કરવું, હમેશાં તે માપ ઝાડની ઉંચાઇથી દોઢ ઘણો લાંબો સુમારે થશે એટલે ૭૫ ફીટ લાંબો છાંયો હશે તો ૫૦ ફીટ ઝાડની ઉંચાઇ ગણાશે; એની સમજ પાડવા સારૂ એક લાકડી જમીનમાં દાટી હોય તેની ઉંચાઇ ૩ ફીટ થાય તો છાંયો ૪॥ ફીટને સુમારે હશે.

મોટા ઘરો તથા ટાવરોની ઉંચાઇનો અડસટ્ટો પણ એ રીતે કાઢી શકાય છે. બીજી રીત એ છે જે ઊંચા ઘરની અગાસી કે મીનારાની ટોંચ પર અથવા ઝાડને મથાલે ચઢી ત્યાંથી નીચે પત્થર નાખી કેટલી સેકંડમા જમીન પર પડે છે તેટલા વડે ગુણવા અને ગુણાકાર આવે તેને પાછા ૧૬ વડે ગુણેલુ આવે તેટલી ફીટ તેની ઉંચાઇ જાણવી, ધારો કે પત્થર પડતાં ૩ સેકંડ લાગે તો ત્રણ વડે ગુણયાથી ૯ થશે તેને પાછુ ૧૬ એ ગુણયાથી ૧૪૪ ફીટ થાય તે ઉંચાઇ જાણવી.

ઝાડનાં નાશકારક તથા બીજાં જંતુઓ મારવાં.

૨૧૮–ઝાડોને નાશ કરનાર જંતુઓ, કીડા,–ઉંધઇ–મકોડા, કામળીઆ,–મધમાખ,–ભમરો–ગોકલગાય–તીડ–કીડી, પક્ષીઓ, સાંપ, વિગેરે, ડાલીઓ તેમજ થડ ઉપરથી ચઢતાં અટકાવવા માટે મોટાં અથવા નાનાં ઝાડોને ફરતી ગોળ કપડાંની પટીને કેરોસીન તેલ અથવા એરંડીઊ કે ટરપીનટાઇનમાં બોળીને વિટાળવી, થડને ફરતો ટાર, ડામર, સુકો ચાક લગાડવો, ઘોડાના વાળ ગોળ ફરતો વિટાળવો કંઇ બી જંતુઓ એમ કરવાથી તે પર ચઢતા નથી.

પીચ તથા સપરચનના ઝાડોને ફરતો સુકો સાબુ ચમીને લગાડવાથી કીડ અથવા જંતુઓ ફળ ખાવા થડ ઊપરથી ચઢશે નહિ.

કુંડાંઓની નીચે રાખ પાંથરીને મુકવાથી કીડા ચઢતા નથી.

સફેદ કીડ ફુલ ફળનાં ઝાડો પરથી કાઢવા માટે તેનાં થડમાં થોડું કેરોસીન તેલ અથવા તંબાકુ કે કપુરનું પાણી રેડવું.

કીડા મુળમાંથી મારવા સારૂ રાખ કે ચુનો છાંટવો, અથવા અખરોટનાં પાદડાંને પાણીમાં ઊકાળીને રેડવાથી કીડા બહાર નીકળી આવે તે મારી નાખવા.

કીડા લાંબા ઝાડ પર ચઢી ફળ ખાઇ જાય તે વખતે થોડેક દુર સુકું ઘાસ અથવા બાગનો કચરો સળગાવી ધુમાડો કરવો, યા તો ઝાડની નજદીકમા તંબાકુનો ધુમાડો કરવાથી તે બધા ગુંગળાઇને નીચે તુટી પડે ને મારવા.

કીડ કોઇબી ઝાડો પરથી ઓખવી કાઢયા પછી છાણ લઇ પાણી સાથ મેળવી ડાળીઓ પર થોડો વખત લગાડી રાખ્યાથી પાછી કીડ ચઢતી નથી, પછી સુકાયલું ઓખવી કાઢયાથી ડાળીઓ જેવી ને તેવીજ રહેશે.

કોઇબી જાતનાં જંતુઓ ઝાડની નજદીક આવતાં અટકાવવા સારૂ થોડીક સોમલની ભુકી ફરતી છાંટવી અથવા તો આટો ને મધ અથવા ખાંડ સાથ સોમલ ભેળી તેની ગોળીઓ બનાવી જમીનમાં ઝાડની નજદીક દાટવાથી જંતુઓ તે ખાધાથી મરી જાય છે.

કીડીઓ લાલ નહસાડવા માટે તંબાકુનો ભુકો પાણીમાં ઉકાળીને રેડવુ અથવા ગંધકનાં પાણીમા ભેળી નાખવુ; એક છાલકાં વાસણમાં મધ કે ખાંડનું પાણી કરી જ્યાથી કીડી આવતી હોય ત્યાં મુકવાથી તેમાં હઝારો એકઠી થઇ જશે, વાસણ ભરાઈ જાય ને સંભાળથી ઉચકી લઈ ગરમ યા ઠંડું પાણી તેપર જોરથી રેડવું અથવા મેચીસે બાળવાથી બધી મરી જાય ને પાછુ ઉપલી રીતે મુકવાથી ઘણી કીડીઓનો નાશ થાય છે. કીડીઓ જમાનમાં એકઠી થઇ મટોડીના ઢગલા બનાવે છે તે ખોદી કાઢી તેમાંની સર્વે મોટી કીડીઓ મારી નાંખી ઉપલાંમાંનો કોઇબી ઉકાળો તે જગ્યાપર રેડવો.

નીમક અથવા કોલસાની રાખ સાથ લાકડાંનો વહેર ભેળીને ઝાડની મટોડી સેહેજ ઉખેડી કાઢી તેમાં નાખવાથી કીડી આવશે નહિ. કીડી નહસાડવાની બીજી રીતો આગલ આપેલી છે.

ગુલાબનાં ઝાડપરની કીડી મારવી ગંધક ને તંબાકુની ભુકી ઘણી બારીક કરી ચારણી વડે અથવા ઝીણાં કપડાંની થેલીમાં ભરી હળાવી છાંટવી સહવારમાં ઝાકળ પડેલું હોય તે વખતે. એલડર Elder નામના ઝાડનાં પાદડાંનો ઉકાળો પીચકારી વડે મારવાથી પણ જશે, પાંદડા કીડ ખાઈ જાય તો પાણીની પીચકારીએ ચાલુ ધોવાં.

કીડ કુંડાંમાંનાં નાનાં ઝાડ પરની કાઢવા ઉંધું કરી તેના પાંદડાં ખળખળતાં પાણીમાં બોળી થોડો વખત રાખવું, અથવા વાંકું

મુકી તળીઆમાંનાં કાણામાં ખળખળતું પાણી પીચકારી વડે મારવાથી કીડ મરી જશે. તબાકુનું પાણી છાંટવાથી પણ નીકળે છે.

ગોકળગાય Snail **ઝાડો પર ચઢીને** નાશ કરે છે માટે થડ આગળથી ચુનો ને રાખ નાખવાથી ત્યાં આવતી નથી.

ગોકળગાય ફળ તથા તરકારીનાં ઝાડોપર ચઢી નુકશાન કરે તે અટકાવવા પેહલાં છુટી દીશે તે મારી નાખવી અથવા તો ઝાડથી થોડે છેટે ચુલું જમીનપર પાથરી તે પર કોઈબી જાતના પાંદડાં અતરંગ રહે તેમ ઢાકવાં યા તો લાદીના ટુકડાનો ટેકો આપી તેવી રીતે ગોઠવી ચુલુ નીચે રાખવાથી તે ખાવાનું વધુ ગમવાથી ત્યા બધી એકઠી થાય ને પછી મારી નાખવી. એ રીત બીજા જંતુઓ પણ ત્યાં એકઠા થાય છે.

કામળીઆ Caterpillar ઝાડ **પરના મારવા** ખુબ જોરથી હલાવવું, બધા પોતીકી મેળે નીચે પડી જશે અથવા તો પાણી સીપવાની ઝારી કે પીચકારી વડે ઝાડ પર પાણી જોસથી મારવું, જોઇએ તો તબાકુ ભેળવો. એ રીતે પણ કામળીઆ નીચે પડી જાય ને મારી નાખવા. નીમક સાથ ચુહલાની મેસ ભેળીને છાંટવી, ગુલાબનાં ઝાડો પરના પણ એ રીતે નીકળશે.

મકોડા પણ ઉપલી રીતે મારવા અથવા કીડી નહસાડવાની કોઈ ચીજ નાખવી.

આંબાનાં ઝાડને **કીડ ને ઉંધઇની નીશાણી** લાલ મટોડીનું પડ ડાળીઓ પર બાઝે છે, જે તુરત ઓખવી કાઢવું, નહિ તો આખું ઝાડ કોતરી ખાશે. તે જગ્યા પર ટાર અથવા કેરોસીન તેલ લગાડવું. ઉધઇ ઉપરથી કાઢેલી નીચે પડે તે મારી નાખવી અથવા તો તે પર થોડીક ખાંડ નાખવાથી કીડીઓ આવી ઉંધઇ તથા ખાંડ સર્વે ખાઈ જશે. કોઇબી ઝાડને કીડ કોતરીને પોકલ કીધું હોય તો તેમાં ટાર અથવા પાતલો દામર રેડી બંધ કરવું.

તીડોનાં Locust ટોલાં આવી ઝાડપાન ખાઇ જઇ નાશ કરે છે તે વખતે સુકું યા લીલું ઘાસ સાથે ટાર ભેળીને સળગાવી ઘણો ધુમાડો કરવાથી કોઇ વખત ઉડી જશે, ખેતરમાં નીચે તીડનાં ઇડા પડેલાં ખાઇ જવા માટે કુકડ અથવા બકરાનાં ટોળાં છોડી દેવાં. ઘણા જથાબંધ તીડનાં ટોલાં કોઇબી રીતે નહસાડવાં મુશકેલ છે.

દેડકાં Frog હોય ત્યાંનાં ઝાડોનાં મુળ આગલનાં સર્વે પ્રકારનાં જંતુઓ તે ખાઈ જાય છે માટે તેને મારવાં નહિ.

ભમરા Wasp **ફળ ખાઇ જાય** ઝાડ પર એક વાસણમાં બીર દારૂ અથવા ખાંડનું પાણી ભરી ટાંગવું, તે પીવા આવતાં તેમાં પડીને મરી જશે.

ભમરાના દરમા પેપરમીન્ટનું એસંસ નાખવાથી તેના વાસે પાછા ત્યાં આવશે નહિ. પછી દર પુરી નાખવો.

ભમરાને નહુસાડવા માટે કાગળ પર આટો, ખાંડ ને સીંદુર તથા પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ સાથે ભેળીને મુકવું, પણ બીજાં પાળેલા જાનવર અથવા બચ્ચાંનાં ખાધાંમાં નહિ આવે તેની સંભાળ લેવી.

ભમરા પકડવા માટે એક ગ્લાસ અથવા નાના બાકસને અંદરની બાજુ ફરતી કઇ પણ મીઠાસવાળી ચીજ મધ શીરો સાકર લગાડી તેનાં તળીઆંમા એકુ બે ચમચા સાલીડ તેલ અથવા મીઠું તેલ રેડી મુકવું, મીઠાસ ખાવા આવે ને તેલમા પડવાથી તુરત મરી જશે. દુરથી સંભાળીને પીછી વડે ઉપલું કોઇ પણ તેલ લગાડવાથી મરી જાય છે.

આગીઆ કીડા ઉડતી વખતે રોશની જેવો ઉજાશ દીસે છે તેનું કારણ તે લોકનાં શરીરમાં ફોસફરસ Phosphorus નામનો પદાર્થ હોવાને લીધે રાતને વખતે ચળકાટ આપે છે. ઘણાખરા વરસાદની મોસમમાં આવે છે.

કરોળીઆ Spider પેપરમીન્ટનું તેલ રૂમાં બોળીને મુકવાથી તે જગ્યા પર પાછા આવશે નહિં.

ઉંદરો બગીચાનાં ઝાડોને કેટલીક વખત નુકશાંન કરે છે તે મારી નહિં શકાય તો તે જગ્યા પર તેને પકડવા માટે છટકા અથવા પીજરા મુકવાં, ઝેર નાખવાથી પણ તે ખાઇને મરી જશે.

મગતરાં બગીચા અથવા ઘરમાં કંટાલો આપે તો પહોળા વાસણમાં પાણી ભરી મુકવાથી બધાં તેમાં પડે છે ; જોઈએ તો વચમા મીણબત્તીનો ટુકડો સળગાવીને મુકવો જેના ઉજાશે બધાં તેની પર એંચાઇ આવી નીચેનાં પાણીમાં પડીને મરી જશે. વરસાદના દિવસમા મગતરાં ઘરોમાં બત્તી પાસ ઘણાં ઉડી આવે છે.

પક્ષીને ફળ ખાઈ જતાં અટકાવવાં, તથા સાંપ વિષે.

૨૧૯—પક્ષીઓ જેવાં કે ચકલી, પોપટ, કાગડા વિગેરે ઝાડો પરનાં ફળ ખાઇ જાય છે તે સારૂ બારીક કપડાંની ફળનાં માપ કરતાં મોટી થેલીઓ બનાવીને બાંધી રાખવી અથવા તો કાળી મેસ ફળ પર લગાડી મુકવી.

સ્પંજ (વાદળી) અથવા પટેટા કે સલગમ કંઇબી એવી નરમ ચીજ લઈ તેમાં ફરતાં થોડાંક કોઇબી જાતનાં પીછાં ખોસી પક્ષીને મળતો આકાર બનાવી દોરી વડે ઝાડ પર થોડે થોડે છેટે ટાંગ્યાથી પક્ષીઓ તેને મુવેલાં પક્ષી સમજી બીહને નજદીક આવશે નહિ. જોઇએ તો અમકો પીછાનો ઝુમખો કરી ટાંગવો અથવા કાળું કપડું ટાંગવાથી પણ કોઇ વખત ચકલી કાગડા વિગેરે જોઇને ઊડી જાય છે.

પક્ષીઓ પકડવાં ઝાડ અથવા વાડ કે તારની જાલીઓ પર એક જાતનો ચીકાશદાર પદાર્થ મીસ્લટો Mistletoe અથવા હૉલી Holly નામનાં ઝાડમાંથી નીકળે છે તે લગાડયાથી તે પર પક્ષી બેસવા જતાં તેના પગો ચીટકી જઇ ઊડી શકતાં નથી.

૨૨૦–સાપ Snake નહસાડવા તેના દર આગલ કપડાંને બાળી ધુમાડો કરવાથી તેના વાસે કંટાળી દર છોડી જશે.

સીસમનાં લાકડાંનાં છોડીઆં અથવા ગંધક વિગેરે કંઈબી સ્ત્રોંગ વાસની ચીજ બાળવાથી કોઇબી ઝેરી જાનવરો વીચ્છું, કાંનક્ચુરો પોતાના દર છોડી જશે.

સાપને મારવા સામે જવું નહિ પણ પાછળથી જોસમાં ફટકો મારવાથી કમ્મર લુલી થઇ જવાથી ઝડપે દોડી શકશે નહિં, જેથી મારવાનું સહેલું પડે છે. જંગલમાં લીલા ઝાડના રંગના સાપ ઘણા ઝેરી હોય છે જેનો રંગ મળી જવાથી તુરત નજર પડી શકતા નથી. સાપ ઘણી જાતના આવે છે.

સાપ કરડે તે માટે તેમજ ઝેરી જાનવરોના ડંખના ઊપાયો વૈદકમાં આપેલા છે.

પ્રકરણ ૨૫.

જુદી જુદી જાતનાં જાનવરો તથા જીવ જંતુઓ વિષે.

કુતરાંની જતન.

૨૨૧–કુતરાંનો ખોરાક. નાનાં હોય ત્યારે દુધ પાંઉ આપવું મોટાને પણ સાદો ખોરાક જેવાં કે બાફેલાં ફેફસાં ચાવલ રોટલી આપવી. માંસનો ખોરાક કે હાડકાં ઝાઝાં ખાવા દેવાં નહિ, પાણીનું વાસણ સાફ ભરી રાખવું, કે જોઇએ ત્યારે પીએ.

દરરોજ નહવાડ્યાથી ખુજલી કે ચાંચડ ચીમોડી બાલમાં થશે નહિ. દરીઆનાં ખારાં પાણીએ પણ શરીર સાફ થશે. કુતરાં તરી શકે છે. કુતરાને પહેલાથી સારી ટેવો પાડેલી હશે તો બધું તેજ મુજબ કરે છે, કારણ કુતરાને બધી રીતની સમજ શકતી હોય છે.

ચાંચડ ચીમોડી કાઢી મરાવી નાખવી, લાકડાંનો વહેર અથવા છોડીઆનું બીછાનું કરી તે પર બેસાડવાથી બધા અંગ ઉપરથી ઉડી જશે, નેફથલીનની ભુકી એક ભાગ ને સ્ટાર્ચનો પાઉડર ત્રણ ભાગ ભેળી તેમાં યુકેલીપનસનાં તેલનાં થોડાં ટીપાં રેડી ચામડીપર લગાડી બીજે દિવસે બ્રશ વડે કાઢીને નહવડાવવું

ભમરડાના વેલનાં પાદડાંનો રસ કાઢી લગાડવાથી ચીમોડી ખરી પડે છે, સરકો શરીર પર લગાડવો, ટરપીનટાઇન તથા નીમક સરખા વજનનું ભેળી ઘસવું, કેરોસીન અથવા કોપરેલમાં કપુરનો ભુકો ભેળી લેવો, પેરફીન એક ભાગ ને સાલીડ તેલ બે ભાગ ભેળી ચોપડવું,

ફીનાઇલમાં ગંધકની ભુકી ભેળી લગાડવી, એમાંથી કોઇભી ચીજ નીકળે નહિ તો બ્લીચીંગ પાઉડર પાણીમાં નાખી લગાડયા પછી થોડો વાર રહીને ગરમ પાણીએ નહવડાવવું.

ખુજલી પર આયોડીન પાતલું લગાડવું આગ બળે નહીં તેની સંભાળ રાખવી, કાર્બોલીક સાબુ નહવડાવતી વખતે વાપરવો.

પેટમાં દુખે તો આદુનો રસ અર્ધો ચમચી ને વ્હિસ્કી દારૂ એક ચમચી ભેળીને પાવો. અગત પડવે એરંડીઆનો જુલાબ આપવો. ચમચીએ પાઇ નહિ શકાય તો સીક કુતરાં માટે નાની કીટલીની નળી વડે દવા તથા ખોરાક બરોબર મોઢામાં રેડાશે, કઇભી પાતી વખતે બંને કાનો પાછલ સહેજ દાબીને પકડયાથી તુરત ગળી જશે.

કાન પાકે તો ગ્લીસરાન અને ક્લોરોડેનમ (અફીમનો અર્ક) એ ત્રણ ટીપા ભેળીને નાખવાથી નરમ પડશે.

કાનની પછવાડે ખુજલી થયલી પર કોનડીસ ફ્લુઈડ Condy's fluid નામની દવાએ ધોઇને સુકાયા પછી બાલસમ પીરૂ Balsum Peru લગાડવુ. કાન ભીનો રહ્યાથી થાય છે.

કુતરા ઘણી સખત ગરમી લાગવાથી ઘેલાં થઇ જાય છે તેવાંથી દુર રહેવુ, બાલ વિગેરે ખરીને પુછડી અંદર દબાવીને ચાલે તે કુતરાની સારી નીશાની નહિ કહેવાય. તેવું કુતરૂં પાણી નજદીક જતાં પણ બીહે છે. બનતા સુધી તેવાને મરાવી નાખવાં. ઘરના પાલેલા કુતરાને ઘણી ગરમીમા માથા પર ઠંડુ પાણી રેડવું અથવા આઇસ ફેરવવું. કુતરાં કરડે તે સારૂ વૈદકમાં જુવો.

કુતરાનું નાક હમેશા ઠંડુ રહે છે, જ્યારે તે સીક પડે ત્યારે નાક ગરમ થાય છે.

ઘોડાના ખોરાક તથા માવજત.

૨૨૨–ખોરાક સાધારણ ઘોડાને જવ, ઓટ, ભુસું, ચણા વિગેરે ભેળીને સુમારે સાડા ત્રણથી ૪ પાયલી જે વજનમાં દસથી બાર રતલ (પૌડ) થાય છે, ચણા બધા કરતાં ઓછા લેવા, એટલા ખોરાકના ત્રણ ભાગ સરખા કરીને દીવસમાં ત્રણ વખત આપવા, નીમકના મોટા ટુકડા જેને Rock Salt કહે છે તે ખાવાના વાસણમાં સાથે મુકી રાખવાથી તે પણ ઘોડો કોઇ વખત ચાટીને ખાવાથી ખોરાક સારી રીતે હજમ થાય છે.

ઘાસ એક સાધારણ ઘોડાને ખાવા માટે આખા દિવસનું પંદરથી વીસ રતલને સુમારે નાખવું.

બીછાનું ઘાસનું સફાઇ નહિ રાખે તો ઘોડાની ચાંમડી ખરાબ થઇ ખુજલી થાય માટે તડકે બીછાનું નાખવાથી સોજું રહે છે.

ઘોડાને નહવાડવો થોડે દિવસે જેથી અંગ સાફ થાય ને લાંબી સવારી જઇ આવ્યા પછી બીજે દિવસે ગરમ પાણીએ નહવડાવવો.

થાકેલા ઘોડાને તુરત પાણી પાવું નહિ તેમજ અંગ ઉપર પણ નાખવાથી તેને નુકશાન થાય છે; નવા ઘોડાને શક્તિ ઉપરાંત સવારી આપ્યાથી ઘોડો તુટી જશે. પોહલી છાતીવાળો ઘોડો મજબુત કહેવાય.

ઘોડાની ખાસયત વાપરતાં માલમ પડે છે, ગરીબ જાનવર કોઈ પણ ચીજથી ચમકતું નથી. આરબ ઘોડા સારી ખાસીયતના હોય.

તોફાની ઘોડાને જેર કરવા આંખો બંધ રહે તેવી અંધારી બનાવવી, નાંખમા રૂ ખોશવાથી તેને દમ લેવાની અડચણ થશે તો તે ચોતીકી મેળે સીધો ચાલશે, જે ઘોડો ઉભો રહી ઊંઘાય તે સારો કહેવાય, આરબ ઘોડાઓ માટે કહે છે કે લાંબો વખત રાતે સુતા નથી અને માણસોના ઊઠવા આગમચ ઊઠે છે.

ઘોડાની ઉમર દાંત પરથી પરખાશે તેમજ આંખ આગલનાં તોપચાં પર ખુણામાં મોટી ઊમરના ઘોડાને કરચલી વળે છે, નવ વરસ પછી જેમ વરસ વધતા જાય તેમ કરચલી વધતી જાય છે.

ઘોડાની ઊંચાઇનુ માપ હાથ વડે લેવાય છે.

આંધલા ઘોડાની આગલ બત્તી લઇ જતાં આંખ હળાવતો નથી દેખતો ઘોડો બત્તી સામે આવતાં તુરત આખ ઝાંપાડ ઢાંક કરશે.

નબળા પગવાળા ઘોડાને રાતના ગરમ પાણીએ સેકી ટાઇટ પાટા બાંધી રાખી સહવારે છોડવા, એમ કીધાથી નેસો પણ ફુલાતી નથી ને પગને મજબુતી આવશે.

પગે સોજા મોટી ઊમરે આવે તો સરકો ને પાણી એક સરખુ ભેળીને પાટા તેમાં ભીનવી આખો દિવસ બાધી રાખી સવારીની વખતે છોડવા, એ રીતે સોજા ઉતરશે યા વધતા અટકી જશે. પગમાં આંચકો આવવાથી લગડાય તો ઉપલી ચીજો સાથ નીમક ભેળી ગરમ કરીને પગે બાધવું અથવા ઘોડાનું એમબ્રોકેશન Embrocation તૈયાર આવે છે તે લગાડવું.

ઘોડાનું મોઢું બહારથી સરદી અથવા નબળાઇએ સુજી આવે તો ઓઢવાની કાળી કાંમળી સુજેલા ભાગ ઉપર ઘસવી.

મોઢું અંદરથી લાલ દીશે તો ફટકડીનાં પાણીએ વખતો વખત ધોવું, કઠણ ખોરાક ખાઇ નહિ શકે તો ખાલી ચુલું પાણીમા ભીનવી નરમ કરી આંપવું.

ઘોડાની સુંઢ સુકી થઇ કડક થાય તો રાતે એરંડીનું તેલ થોડો વખત લગાડવુ અથવા તો તેની સાથે થોડો સાબુ ને કોલ ટાર ભેળી ચુહલે ગરમ કરી ઠંડુ પડે ને લગાડવાથી નરમ થશે; ત્રણ ચાર દિવસે લગાડવું. ચરબી, પીળુ મીણ, બેલ તેલ, ટરપીનટાઈન, ટાર સર્વે સરખાં વજનનું ભેળી વાપરવું.

સુંઢમાં મસા થયલા હોય તો હળદર ને મોરથુથુ Sulphate of Copper ભેળીને લગાડવાથી મસા ચીમરાઈને સુકાઈ જશે.

દુબળા ઘોડાને અલસી બાફીને ખવડાવવી અથવા નીચલાં વસાણુઓ છુંદી ભેળીને તેના નવ ભાગ કરી તે ખાવાના સાથ ભેળીને અથવા છુટાં પડીકાં માફક દિવસમાં એક એક વખત આપવાં: સુંઠનો બારીક ભુકો, મેથી, ધાણા, ને જેનશીઅન નામની દવા Gentian, સર્વે ૭ ૭ ઔંસ લેવું અને અલસી બાર ઔંસ ને પૉટેશ નાઈત્રસ Potash Nitras નામની દવા બાર ઔંસ, એ ચીજો ભેળીને આપવાથી ઘોડો અંગે જાડો થાય છે. એને કનદીશન પાઉડર Condition powder કહે છે.

ઘોડાનાં પેટમાં દુખે તેની નીશાની જમીન પર સુઇ જઇને લોટશે, અથવા ભીંત ચાટે છે. ગોળ ચક્કર દોડાવવો.

એક પાઈંટ જેટલો હલકો બ્રેંન્ડી અથવા રમ કે મહુડાંનો દારૂ બાટલીમાં રેડી ઘોડાનાં મોઢામાં નાખવો, નરમ નહિ પડે તો ઉપલા કોઈબી દારૂમાં થોડી કાળાં મરીની તથા સુંઠની ભુકી ને હીંગ ભેળી દિવસમાં બે ત્રણ વખત પાવું. અલસીને આટા સાથ મધ અથવા ગોળ ભેળી ગોળી બનાવતી વખતે તેમાં એક ડ્રાંમ કપુરની ભુકી ને ચાર ડ્રામ સુરોખાર મેળવીને પેટમાં દુખે ત્યારે આપવી.

કરમ થાય તો ભુખે પેટે સહવારમાં દુધ ને થોડું મધ ભેળી પાવું બાટલી વડે, અર્ધો કલાક રહીને પાણી એક પાઈંટમાં થોડું નીમક ભેળી પાયા પછી બીજો અર્ધો કલાક થાય ને ખાવાનું આપવું એ રીતે બે ત્રણ દીવસ રોજ સહવારમાં કરવું. અથવા તંબાકુનો ભુકો એક ઔંસ જેટલો રોજ સહવારે ખાવાનામા ભેળીને આંઠ દિવસ વેર આપવાથી કરમ જશે. બારીક નીમક ને લાકડાંની રાખ સોજી ચાળેલી દરેક મોટો ચમચો એક લઇને સહવારના ખાવાનામાં નાખવાથી પણ ઘોડાને ફાયદો કરશે.

દવાની ગોળીઓ અથવા પાઉડર ઘોડો ખાય નહિ તો પાણીમાં નરમ માવા જેવું કરીને મોઢાં તેમજ ટાળવાંમા બધું ચોપડયાથી પોતીકી મેળે પીગળીને પેટમાં જશે.

જોલાબ આપવા પછી હલકો ખોરાક આપવો, થુલું એક પાયલી સાથે બાફેલા જવ ને બાફેલી અલસી એક એક શેર ભેળીને ખવડાવવી.

ઠાંસો થયલો હોય તો ખાવાના સાથ થોડાક આખાં કાળાં મરી ભેળવાં અથવા તો ભાત ખવડાવવું: વાસનાં ઝાડનો પાલો ખવાડયાથી પણ ઠાંસો નરમ પડશે.

સરદીન. ઠાંસા પર ગોળ, અજમો, કાળા મરી, કાળું જીરૂં બધું સરખાં વજનનું લઈ તેની નાની લખોટીથી મોટી ગોળીઓ બનાવી દિવસમાં બે ત્રણ વખત ગળામાં મુકી ઘોડાને ગળાવવી.

દાઝેલી ચામડી ઉપર લાઈમ વૉટર ને લીનસીડ ઓઇલ સરખું ભેળેલું જેને કેરેન ઓઇલ પણ કહે છે તે લગાડવું.

ચામડી ઘસાયલી હોય તો કેરોસીન અથવા કોપરેલ લગાડવું. ગંધકની સુકી ભુકી છાંટવી, ભુચને બાળીને ભુકો કરી તેની સાથ

થોડી ફટકડી ગરમ કરી ફુલવી તેની ભુકી કોપરેલમાં ભેળીને લગાડવી. લાકડાની રાખ લગાડવાથી ઘા રૂઝાય છે. મોઢાંનાં ખુણીઆં ઘસાયલાંપર પણ એજ લગાડવું.

ગુઠણ ઘસાય પડી જવાથી તે પર પણ ઉપલી કોઈબી મેળવણી લગાડવાથી જલદી રૂઝાશે.

ગ્લીસરીન ને ગંધકની ભુકી ભેળી લગાડવી, **અથવા** મીઠું તેલ ને કાર્બોલીક એસીડ મેળવીને લગાડવાથી ચામડી સારી થાય છે, જોઇએ તો તેમાં ટંકણખાર ને સુગર ઑફ લેડની ભુકી ભેળવી.

ખુજલી થયલી હોય તો દરીઆના પાણીમાં નહવડાવવો ઘોડો તરી શકે છે. કાર્બોલીક સાબુનાં પાણીમા થોડુ કેરોસીન તેલ ને ટંકણખાર ભેળીને ઘોડાને નહવડાવવાથી ચામડી સાફ થાય છે. અર્નિકાનો અર્ક બે ઔંસ ને ટેનીન Tanin ની ભુકી પા ઔંસ ભેળી લગાડવી.

કેરોસીન ને કોપરેલ ભેળીને લગાડવાથી પણ ખુજલી સારી થશે.

સખત તડકું લાગવાથી ઘોડો પડી જાય તો તુરત માથાપર ઠંડુ પાણી રેડવું અથવા આઇસ ફેરવવુ.

બકરાં તથા મેંઢાં.

૨૨૩–બકરાં મેંઢાં Sheep ને ઊંચકવાની રીત બાલમાથી ધરવા નહિ પણ પાછલા પગો ધરીને કાન યા બરડા ઉપર હાથ નાખી ઊંચકવાં જેથી તેઓને ઇજા થતી નથી.

સરદીથી મોઢું લાલ થયલું લાગે તો મીઠું તેલ ૭ ટીપાં ને ટરપીનટાઇન એક ટીપુ ભેળી બકરાંના નાક ઉપરથી રેડવુ જે પોતીકી મેળે નાક તેમજ મોઢાંમા જવાથી ફાયદો થશે.

ગાય, બળદ.

૨૨૪–ગાય Cow દુધ આપતી હોય તેને સારો ખોરાક જેવી કે ચુની, ખોર વિગેરે આપવો, દુધ વધુ આપે તે સારૂ નીચલી મેળવણી એક મુથી ભરીને સહવારના ખાવાનામા ભેળવી; ફટકડી, સુરોખાર, સોજી ચાક, સફેદ માટી એક જાતની White bole એક એક ભાગ ને ધાના, વરીઆળી તથા નીમક દસ દસ ભાગ સર્વે છુદી સાથે ભેળી નાખીને વાપરવું.

બળદ અથવા ગાયને ખુજલી થયલી હોય તો પાણીમાં શુગર ઑફ લેડ Sugar of Lead નામની ભુકી સાથે બોરીક એસીડ પીગળાવી દિવસમા બે ત્રણ વખત જખમ તેનાથી ધોવો, દાઝેલા ભાગ પર પણ એ વાપરવું. મીઠું તેલ ને કોલટાર થોડો ભેળી લગાડવો.

માંખ, મચ્છર શરીર પર બેસતાં અટકાવવા ત્રેન ઓઈલ એક જાતનું તેલ લગાડે છે.

ખાંધ બળદની ઘસાયલી હોય તો છુંદેલી અલસીમાં થોડુંક નીમક નાખી પાણી રેડી ચુલે ઘટ થાય ને તે પોલટીસની માફક દિવસમાં બે ત્રણ વખત શેકવાથી સારૂં થઇ જાય છે. કીડા પડેલા મારવા મીઠું તેલ ને ટરપીનટાઇન સરખાં વજનનુ ભેળી લગાડવાથી મરી જશે; બીજાં કોઇબી જાનવર પર એ અજમાવવું.

ઊંદરને નહસાડવા તથા મારવા.

૨૨૫–ઊંદર Mice નાં દરો બંધ કરવા કાચના ટુકડા, કળી ચુનો તેમાં ભરવો, તેમજ આવ જાવના મારગમા ઉપલી ચીજો નાંખવી પણ માણસોના પગને ઇજા નહિ થાય તેની સભાળ લેવી.

ઊંદરના વસવાટવાલી જગ્યા અથવા ઓરડાની ભીતની કીનારીએ હડતાલ સાથ કળી ચુનો ભેળી ફરતો નાખવાથી ઊંદર જતા રહેશે

સ્પંજ અથવા ભીનું ન્યુસપેપર લઇ તે પર મરીની ભુકી છાટી દરમાં ખોસવું, પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભુકી પાણીમા મેળવી તુરત દરમાં રેડવાથી બધાઈ જઈ મારગ બધ થઇ જશે.

નહુસાડવા માટે દર આગલ પેપરમીન્ટનું તેલ, બ્લીચીંગ પાઉડર, ટાર, કપુર, મરી, નીમક સાથ મોરથુથુ ભેળી એમાંની કોઇ પણ ચીજ મુકવાથી તેના વાસે જતા રહે છે. મરીના અર્કમાં રૂ બોળી દરમાં ખોસવો.

ચેન (છછુંદર) નહુસાડવા લસણની કળીઓ મુકવી, જેના વાસથી પાછા આવશે નહિ.

ઊંદરને પકડવા પીંજરા કે છટકાંમા પાંઉ અથવા રોટલીને સહેજ ઘી લગાડવુ, કાચું ગોશ, ચરબી, સુકી માછલી, ભુંજેલાં પનીરનો ટુકડો એમાની કઈબી ચીજ મુકવાથી ખાવા તુરત આવશે. લવંદર, વરીઆળી કે હિંગનુ તેલ પીંજરામા છાંટવુ જેના વાસે ઊંદર દોટી આવી સપડાઇ જશે, દોધીનાં કાચા બી જોઇએ તો નાખવા.

ઉંદર ખાણાની ટેબલ કે ખોરાકીની જગ્યા પર ચઢતા અટકાવવા બીજું એક ઇસનાન મુકી તેપર ઉડાં વાસણમાં પાણી ભરી ઘણા સરખા મમરા કે ઓટમીલ નાખી રાખવા, તે ખાવા માટે પહેલા ઊંદર તે પર ચઢવાથી પોતીકી મેળે પાણીમા પડી જશે.

ઊંદરને મારી નાખવા પીંજરામા પકડેલા પર ખળખળતુ પાણી રેડે છે અથવા નલ તળે મુકી ઉઘાડી તેની પર જોસમાં ઠંડુ પાણી પડવાથી પણ ગુગળાઇને નાનાં ફ્રોફલીઆ મરી જાય છે.

જંગલી કાંદો Squill ને કાપી તેનો ભુકો કરી કોઇબી જાતના આટા કે બાફેલા પટેટામા ભેળી નાખવો.

ચરબી, ઓટમીલ, પનીરનો ટુકડો અથવા આટાને પાણીમા કાલવી એમાંની કોઇબી ચીજ લઈ સાથે સોમલ Arsenic થોડું ભેળીને મુકેલું ખાવાથી તે મરી જશે. જોઇએ તો પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની

ભુકી એક ભાગ ને આટો ત્રણ ભાગ ભેળીને મુકવી. કોઇબી ઝેરી ચીજ મુકતી વખતે બીજાં પાળેલાં જાંનવર યા નાનાં બચ્ચાના હાથમાં કે ખાધામાં નહિ આવે તેની હમેશાં ઘણી સંભાળ રાખવી.

કીડીઓ તથા કસારીઓ મારવાની રીત.

૨૨૬–કીડીઓ Ants ની ભરાવાની જગ્યા દર અથવા દીવાલ કે જમીનની ફાટો પહેલાં બંધ કરી દેવી, દર શોધી કાઢવા થોડોક પાંજીનો ભુકો યા ખાંડ નાખવાથી તે ચીજ પોતાના દર તરફ ઘસડી લઇ જતી માલમ પડી આવશે.

કીડીઓ ખોરાકી રાખવાની જગ્યા, વાસણો, પીંજરાં વિગેરેમાં ચઢતી અટકાવવા તેને ફરતી કપડાંની પટી એરંડીના અથવા કેરોસીન તેલ કે ફીનાઇલનાં પાણીમાં ભીનવીને ફરતી બાંધી રાખવી, બાલસમ-પીરૂ પાણીમાં ભેળી લગાડવું. અગત પડવે રોજ ભીનવવી. ખાવાની ચીજમા તેનો વાસ પેવસ નહિ થાય તેની સંભાળ રાખવી. પીજરાંના પગોતળે કેટલીક વખત સાદું યા ફીનાઇલનું પાણી કોઇ વાસણમાં રેડી મુકવાથી તેપર ચઢતી નથી. રોજ નવું રેડવુ. રાધણીની અભડાઇ વિગેરે પર ટંકણખારની ભુકી નાખી તે પર કાગળો પાથરી વાસણો કે ખોરાકીની સીસી દાબડા મુકવાથી કીડી ત્યા આવશે નહિ.

લાકડાની કે ભીંતની ફાટમાં કોઇબી સ્ત્રોંગ વાસની ચીજ ભેળેલુ પાણી કીટલીની નળી વડે રેડવું અથવા બાટલીને ચપટ બુચ મારી તેમા કાણું પાડી બુચમાંથી કવીલ આરપાર નાખી બંને છેડા થોડા અંદર તેમજ બહાર રાખી તેનાથી પણ સારી રીતે ફાટોમાં રેડાય છે, અથવા પીચકારી લેવી. ખાડની બરણી કે પીપમા કીડી જતી અટકાવવા ચાક વડે ગોળ ફરતો જાડો ને પહોળો પાટો ઘસીને પાડવાથી કીડી તેની ઉપરથી ઓલંગી જશે નહિ.

નહસાડવા સ્ત્રોંગ વાસની કેટલીક ચીજો નખાય છે, રાઇ, લવંગ, હળદર. અથવા કાળાં મરીની ભુકી, તપખીર, રસ કપુર, ગંધકનો ટુકડો, તંબાકુનો ભુકો, તૈયાર પાઉડર Insect Destroying Powder આવે છે તેમાનુ કઇબી વાપરવુ.

ગરમ રાખ, કોલસાની ભુકી, કળી ચુનો જોઇએ તે નાખવું, કળી ચુનો મુકી ખળખળતુ પાણી રેડવું

રાઇનું પાણી, ફીનાઇલ, કેરોસીન, કાર્બોલીક એસીડ, ટરપીનટાઈન પેરફીન કે સ્પીરીટમા કપુરને પીગળાવવો, લાઇમ વૉટર, તંબાકુ અથવા તપખીર ઉકાળેલુ પાણી એવી કોઇબી વાસવાલી ચીજ રેડવાથી પણ કીડીઓ જતી રહે છે. કાકડીની છાલ મુકવી.

પાણીમાં રાખ ને નીમક ભેળી ઘટ થાય ને ફાટો પુરવાથી કીડીઓ આવશે નહિ. રૂને કલોરોફોર્મમા બોળી દરમા ખોસવાથી ગુંગળાઇ જશે.

ફટકડી એક રતલ ને પૉટેશ એક ઔંસ સાથ માટીના વાસણમાં ચુલે પીગળાવી ઠંડું પડે ને તેની ભુકી કરી છાંટવી.

ખાણાની ટેબલ પરની કીડીઓ એકઠી કરી મારવા સારૂ સ્પંજ (વાદળી) નો ટુકડો લઇ તેની ઉપર થોડીક ખાંડ ભભરાવી એક રકાબીમાં મુકવાથી બધી તે ખાવા તેમાં ભરાઇ જાય ને તે સ્પંજ ઠંડાં યા ગરમ પાણીમાં બોળી કાઢવાથી કીડીઓ મર્ગી જાય છે. જરૂર જણાય તો પાછું મુકવું. તાવેલી ચરબી અથવા અખરોટ કે બદામને ભાંજીને કોટલાં સાથે મુકવાથી તે ખાવા પણ કીડીઓ આવીને એકઠી થશે. ખાંડ કે મધ સાથનું પાણી રકાબીમા રેડી તેમાં સોમલ Arsenic નાં થોડાં ટીપાં નાંખવાથી તે ખાધાથી કીડીઓ મરે છે. સોમલ વગર પણ મીઠાં પાણીમા ધગલાબંધ કીડીઓ આવીને એકઠી થાય છે, એ રીતે ધણીકનો નાશ થશે તેજ જગા પર ચાલુ થોડા દિવસ વેર મુકવાથી ઓછી થઇ જતી રહેશે; ઝેરી દવાઓ નાના બચ્ચાઓથી સંભાળીને દુર મુકવી. ખાંડ ને ટંકણખારની ભુકી ભેળેલી ખાધાથી ઝેર ચઢી મરી જશે.

કાળી દોડતી કીડીઓના દરમા કાર્બોલીક એસીડનું પાણી રેડવું અથવા દમનાના ઝાડનો પાલો દર આગલ મુકવાથી જતી રેહશે.

મકોડા કીડીની રીતે મારવા નહસાડવા દરમા રાઇ કે તંબાકુ નાખવો. જ્યા મકોડા હશે ત્યાં કીડીઓ આવતી નથી.

૨૨૭–કસારી Roaches લાકડાંની ફાટો, કબાટ, અભડાઇ, વિગેરેમા ભરાયલી કાઢવા ટરપીનટાઇન અથવા કાર્બોલીક એસીડનુ પાણી પીછી વડે લગાડવું અથવા તો રકાબીમા રેડી કબાટમા આખી રાત બંધ કરી મુકવાથી પણ કસારી તેના વાસથી જતી રહેશે. પેરેફીન સીસીમા ભરીને મુકી રાખવાથી કસારા નાબુદ થાય છે.

કસારીના દર આગલ કોકમની છાલ, ટંકણ ખારની ભુકી નાખવી અથવા તો પાઊડર Insect destroying Powder આવે છે તે છાંટવો. એ નાખવાથી બીજા પણ કોઇબી જાતનાં જંતુંઓનો નાશ થશે.

ઊપલા તૈયાર પાઊડરમાં ટંકણખાર ને ગંધકની ભુકી સાથ થોડું યુકેલીપતસનું તેલ ભેળવુ. ઓટમીલ કે ચોખાના આટાની લાહીમા કળીચુનો, ખાંડ અને પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભૂકી સર્વે ભેળી ને નાખવી, અથવા તો હેલીબોર Hellibore નામના ઝાડનો પાલો મુકવો.

કોકો એક ઔંસ, સ્ટાર્ચના ભુકી બે ઔંસ, ટકણખારનો ભુકો આઠ ઔંસ ભેળવુ અથવા ચોખાનો આટો, ગોળ ને સીંદુર મેળવવું એમાનુ કંઇબી મુકવાથી એમાની કોઈબી ચીજ ખાઇને કસારીઓ મરે છે.

કસારી મારવા દરની નજદીક નાના પતરાંના દબામા ગોળનું પાણી કરી મુકીને તેની કીનારી આગલથી લાકડા યા જાડા કાગળની પટી આડકત્રી જમીનને લાગે તેમ ગોઠવવી અથવા કપડાંનો ટુચો તે દબાને લગાડી મુકવો જેથી કસારી સેહલાઈથી તે પર ચાલી જઈ દબામાં પડવાથી ડુબી જશે.

સફેદ લાંબી ઊંધાઇ કસારીના જેવી તે જગ્યા પર ગંધકની ભુકી અથવા નીમક ને ચુનો ભેળી નાંખવું અથવા ફટકડી ઊકાળેલું પાણી ફાટમાં રેડવું. તજ લવંગ જાવત્રી કાળા મરી ને ઓરીસ રૂટ Orris root સર્વે સરખા વજનનુ લઇ છુંદી જાડો ભુકો કરી નાખવાથી કોઇબી જાતની ઊધાઇ કે જંતુઓ નહસાડવા ઊપયોગી છે.

મચ્છર, મગતરાં.

૨૨૮–મચ્છરો Mosquitoes ઘણાખરાં બાગમાં ઘાસ ઊગેલું હોય ત્યાં અથવા ઝાડી વાળી જગ્યામા કે કોઇબી જગા કે વાસણમાં પાણી એકઠું થઈ સ્થીર પડી રહેતા તેમાં પેદા થાય છે, માટે તેમ થવા દેવું નહિ.

નહસાડવાની સહેલી રીત સાંજ પછી ઓરડાનાં બારી બારણા ઉઘાડી નાખવાં. બત્તી કરવા વગર અંધારૂં રાખ્યાથી ઘરમાના મચ્છરો બહારના ઝઝકલાંના ઉજાશમાં નીકળી જશે, એમ કેટલાકે અજમાવેલું છે દંખ માટે વૈદકમા જોવું.

નીચલી કોઇબી ચીજનો ધુમાડો કરવો, સુખડ, લોબાંન, ઇસસ, સીસમના લાકડાંના છોડીઆ કપુર ને પતરાની રકાબીમાં મુકી બત્તીપર ઊંચેથી ધરવો તેના વાસે ઉડી જશે.

તબાકુનો ધુમાડો, લીમડાના સુકાં તથા લીલાં પાદડા ભેળીને બાળ્યાથી પણ મચ્છરો ગુંગળાઇને મરી જશે, કેટલીક વખત લીલું ને સુકું ઘાસ ભેળીને બાળે છે.

લવંડરનું અથવા પેપરમીન્ટનું તેલ બીછાના પર છાટવું વાસે મચ્છર ઉડી જશે, અથવા સ્પંજને સ્પીરીટ ઓફ કેમફરમા બોળીને ટાંગવુ, પેની રોયલનું તેલ બ્લોટીંગ પેપર પર છાટી આજુબાજુ મુકવા.

કુમાર, એરંડી, કે સબજાના છોડ ટાગવા.

ગોળ ને મલાઇ એક એક ચમચી ને સાથે કાળાં મરીની ભુકી ભેળી રકાબીમાં મુકયાથી મચ્છર તે પર બેસી મરી જશે

લાબા વાળની પીછી પણ મચ્છર મારવામા ઉપયોગી છે. મચ્છર શરીર પર દખતા અટકાવવા કાર્બોલીક એસીડ એક ભાગમાં સોજું મીઠું તેલ ત્રણ ભાગ ભેળી લગાડવુ, આખમા તેનો હાથ લાગે નહિ તેની સંભાળ લેવી, ઘણાં મચ્છર હશે ત્યાં એ વધુ ઉપયોગનું છે.

મગતરાં રાતે બત્તી આગળ કોઈ વખતે ઘણાં ઉડી આવે તો પહોળા વાસણમાં પાણી ભરીને બત્તીની નીચે મુકવુ, જોઇએ તો એક મીણબત્તીનો ટુકડો સળગાવીને તેમાં મુકવાથી મગતરાં ઉડી આવી નીચલાં પાણીમાં પડીને મરી જશે.

પક્ષીનાં પીંજરામાં મગતરાં કંટાલો આપે તો ગંધકનો ટુકડો કે ભુકી કપડાંની થેલીમા મુકી ટાંગવી. એનાથી મચ્છર પણ દુર થશે.

કચરાના ડબામાં મગતરાં માંખી વિગેરે, ખોરાકી વધેલી તેમજ છાયો વિગેરે ચીજો છુટી નાખ્યાથી તે પર ઉડી આવે છે, માટે ડબો બંધ રાખવો કાર્બોલીક એસીડ અથવા ફીનાઇલનું પાણી ડબામાં છાંટવાથી પણ મગતરાં માખી તેમાં આવશે નહિ.

માખી મારવી તથા તેને પકડવાનાં કાગળો બનાવવા.

૨૨૯—માખી Flies ઘણી હોય ત્યાં સંભાલ લેવી, ખોરાકી વિગેરેની ચીજો ખુલ્લી રાખવી નહિ, તે પર માખી બેસવાથી ખરાબ થાય છે, અને કોઇબી રોગનો તેનાથી ફેલાવો થવાનો સંભવ રહેશે. તેવી ખરાબ માખી ખાવાની ચીજ પર બેસી ગયલી હોય તે ચીજ ભુલમા ખાધાથી કોઇ વખત નુકશાન કરે છે, કચરો તેમજ ગલીચી પડેલી સળગાવી નાંખવાથી માખી પેદા થતી નથી

માખી કોઈબી દરદીના જખમ પર બેસીને ઉડી આવી સાજા માણસના અંગ પર બેસવા દેવી નહિ, કોઇ જાતનો સાધારણ જખમ બીજાને હોય તો તે રીતે ખરાબ રોગ લાગુ પડવાનો સંભવ રહે છે, કોઇબી જખમ ખુલ્લો રાખવો પણ નહિ.

કાચના બારણા પર માખી બેસતી અટકાવવા લવંડરનું તેલ સ્ટ્રોગ કાર્બોલીક એસીડનું પાણી અથવા લશણનું પાણી લગાડવુ.

માખી ખાણાની ટેબલ પર કંટાળો આપે તો એક બાજુ પર રકાબીમા લીલી ચાહે ને સુકીની માફક પાણી બનાવી તેમાં ખાંડ નાખી મુકવાથી તે પીવા આવી તેમા પડીને મરી જશે. થોડા લોડે-નમના ટીપા નાખવા બચ્ચાના હાથમાં નહિ જાય તેની સંભાળ રાખવી.

સ્પંજને ખળખળતા પાણીમાં બોળી તે પર પેપરમીન્ટનું તેલ થોડાં ટીપા નાખી મુકવુ, રોજ સ્પંજને ગરમ પાણીમા બોળવું પણ તેલ બે ત્રણ દિવસે છાંટવું.

મલાઇ, ખાંડ અને કાળાં મરીની ભુકી ભેળીને ટેબલ પર મુક-વાથી તેમા માખી એકઠી થઇ બીજી બાજુ કંટાળો આપશે નહિ

ફોરમેલીન Formalin નામની દવા પાણીમા ભેળી છાંટવી અથવા સાસાફ્રાસ Sasafras નામના ઝાડમાંથી નીકળતુ તેલ પણ નાખવાથી માખી ઉડી જઇ પાછી આવતી નથી. કવોશીઆ Quassia Extract એક ચમચી, ગોળ એક ચમચો, પાણી એક વાઇન ગ્લાસમા ભેળી મુકવું.

નહસાડવા એક પાઇંટ પાણીમાં બબે ઔંસ સોડા ખાર અથવા પૉટેશ અને ખાંડ અને ઔંસ સોમલ ભેળી મુકવુ. બચ્ચાથી દુર રાખવું.

જીરેનીઅમનાં ફુલના ઝાડો ઘરમા રાખવાથી માખી તેની નજ-દીક આવશે નહિ, અથવા તેમાથી બનેલું તેલ વાપરવુ. કવોવર ઝાડના પાલાની ઝુડીઓ બાંધી ટાંગવી; લવંડરનાં ફુલની કળીઓ કપડાંની થેલીમાં મુકીને ટાગવી તેનો વાસ માંખીઓને ગમતો નથી. એરંડીનો છોડ ઘરમાં રાખવાથી માખીઓ આવશે નહિ.

માખી પીવાની ખોરાકીમાથી પડેલી તુરતજ કાઢી નાંખવી, જો કોઇબી રીતે કચડાયા વગર આખી હશે તો તડકામાં મુકી તે પર નીમક ને ચાકની ભુકી નાંખી રાખવાથી મરી ગયલી પણ કોઈ વખત જીવતી થાય એમ કહે છે.

માખ પકડવાનાં કાગળ ફ્લાઇ પેપર Fly paper તૈયાર પણ મળે છે જે પર માખી બેસવાથી ચીટકી જઇ મરી જશે. તે બનાવવા સારૂં જાડું બ્રાઉન પેપર સુમારે ફુટથી દોઢ ફુટ સમચોરસ લેવું અથવા સાધારણ ન્યુસપેપર લઇ નીચલી મેળવણી પીછી વડે સરખી લગાડવી. ગોળ બે ઔંસમાં રાજમની ભુકી બારીક ભેળી તેમા ટરપીનટાઇન એક ચમચી નાખવું.

સરસીનું કે એરંડીનું તેલ એક ઔંસ ને રાજમની ભુકી તેટલાંજ વજનની લઇ સાથે મધપુડાનો મીણનો નાનો ટુકડો ને મધના થોડાક ટીપાં ભેળી ચુહલે મેળવી ઠંડુ પડે ને કાગળપર પીછીએ લગાડવું; મેળવણી પાતલી લાગે તો રાજમ વધુ લેવી..

કાગળપર પાતલો સરસ લગાડી સુકાવા દેવો, પછી બેલ તેલ Linseed Oil ને રાજમની ભુકી સુમારે લઇ તેમાં થોડા ટીપાં કંઇ મીઠાસ ભેળી ચુહલે ગરમ કરીને પીછી વડે ઠંડુ થાય ને ઉપલાં કાગળ પર લગાડવું, જોઈએ તો કાગળને ફ્ટકડીના પાણીમા બોળી સુકાયા પછી ઉપલી કોઈબી જાતની મેળવણી લગાડવાથી તેમાં પચી જતી નથી. કોલઝા ઓઇલ Colza Oil જે કેબેજ નામની તરકારીનાં બીમાંથી બને છે તે કોઇ દવાવાલાની દુકાન પર મળશે તે ત્રણ ડ્રાંમ એટલે ત્રણ ચમચી લઇ રાજમની ભુકી એક ઔંસ મેળવીને ચુહલાની નજદીક તાપ આગળ મુકવાથી ગરમીએ તવાઇને મળી જાય કે પીછી વડે બ્રાઉન પેપર પર ગરમ લગાડી જ્યાં ઘણી માખી હોય ત્યાં મુકવાથી બધી તે પર બેસીને મરી જશે.

માખી પકડવા માટે તારની જાલીના દાબડા તથા કાચની બાટલીઓ પણ તૈયાર મળે છે, કાચની બાટલીમાં ખાંડ સરકો ને પાણી ભેળવુ અથવા સરકાને બદલે બીર દારૂ લેવો. એક ટમ્બ્લર કે જગ લઇ તેમા ઉપલી ચીજો રેડી જાડુ કાગળ તેના મોઢાંપર ટાઇટ બાધી માખીઓ જાય તેટલા બે ત્રણ કાણા પાડી રાખવા તે પર બેસવાથી વાસ આવવે કાણામાથી અંદર ચાલી જઇ બહાર નીકળી શકશે નહિ, એકઠી થાય ને મારવી.

માખી મારવા સારૂ તારની જાલીના નાના પંખા જેવા આવે છે.

ચાલુ વપરાતી સીસી દવાદારૂ, ખોરાકી ભરેલી મીઠાસવાલી ચીજોની ને મોઢાંપર માખી બેસવાથી ખરાબ થાય છે માટે બાટલીઓ પરથી નીકળેલુ સીસાંનું ખોલું અથવા કાગળના નાના પડા કે ગળણી ઘાટના બનાવી તે પર ઢાંકવા વાપરવું.

ચાંચડ તથા માંકડ.

૨૩૦–ચાંચડ Fleas ઘણા ખરા ઠંડીની મોસમમાં થાય છે. લીપેલી તેમજ કાચો પાંથરેલી જમીનમાં, તેમજ કુતરા, બીલાડાં તથા ઉંદરનાં શરીરમાં ચાચડો થાય છે. ખરાબ રોગવાલા ઉંદર પરના ચાંચડ કેટલીક વખત માણસનાં શરીર પર બેસીને કરડવાથી તેને પણ થવાનો સંભવ રહે છે.

કાળી અખરોટનાં પાંદડાં કે કહલાર નામનો પાળો જે પાપડીના ઝાડ સાથે ઊગે છે તેની ઝુડીઓ બાંધી પલંગની નીચે મુકવાથી વાસે ચાંચડ આવશે નહિ.

પેપરમીન્ટનું કે લવંદરનું તેલ, ફટકડીની ભુકી, અથવા સુકું નીમક કંઇબી બીછાના ગોદડાં તકીઆ પર સહવારમાં થોડુ છાટી રાખી સાંજે પખોડી કાઢવાથી ચાંચડ નહાશી જશે.

ફટકડી પાણીમાં પીગળાવી પલંગની હેઠે છાંટવુ. ૧ બાટલી પાણીમા અર્ધો રતલ ફટકડી લેવી. બીજા પણ જંતુઓ એ છાંટવાથી અથવા ફાટમાં રેડવાથી જતા રહેશે. કોલોનવૉટર ને દારૂનો અર્ક ચાર ઔંસમા લવંગનું તેલ એક ચમચી ભેળી નાખવું.

ઇનસેકત દીસત્રોઇંગ પાઉડર Insect destroying Powder નાખવાથી ચાંચડ દુર થશે, અથવા પેની રોયલ Penny Royal અથવા સાસાફ્રાસ Sassafras નામનાં તેલો કંઈબી વાપરવાં.

કપુરના ટુકડાનો ધુમાડો કરવાથી ચાંચડ નાશી જાય છે, અથવા સ્પીરીટ ઓફ્ ટરપીનટાઇનમાં કપુર પીગળાવી છાંટવું.

સાબુના પાણીએ જમીન ધોવાથી ચાંચડ ઓછા થાય છે.

ચાંચડ કાઢવા લીપેલી તેમજ કાચો **પાંથરેલી જમીનમાંથી** રાતનાં એક છાલકાં વાસણમાં પાણી રેડી તેમાં થોડું કોઇબી જાતનુ તેલ રેડી તેની અધવચમાં અતરંગ બત્તી કે ફાનસ મુકવું, તેલના તરી આવેલા ચીકાશ પર ચાંચડો ઉડી આવી એકઠા થાય છે. લાકડાંની ફાટમાં અથવા જમીનપર કળી ચુનો છાંટવો.

ચાંચડ પકડવા માટે આંગળાં પાણીમાં ભીનવ્યાથી ચમડીમાંથી સરી જતો નથી, સફેદ કપડાં પર પોતીકી મેળે ઉડી આવે ને પાણીનાં વાસણમાં નાખ્યાથી મરી જશે.

૨૩૧–માંકડ Bugs **લાકડાંના પલંગની ફાટોમાં** ભરાઇ રહે તો તેમાં કઠણ સાબુ લાંબી કે મીણ વડે પુરવી. જોઈએ તો મીઠું તેલ ભેળવું, ફાટમાં કાર્બોલીક એસીડનું, ફીનાઇલનું અથવા પેરફીન સાથનું પાણી પીચકારી વડે અંદર નાખવું. કપુરને સ્પીરીટ કે ટરપીનટાઇનમા પીગળાવી લેવું. ફટકડી અથવા તંબાકુની કે લાલ મરચાંની ભુકી પાણીમાં ઊકાળી રેડવુ અથવા પીછી વડે તેનું ગરમ પાણી લગાડવું.

નેફથા Naphtha લગાડવું; કેરોસીન, બેનઝોઇન, અથવા કોપરેલ લગાડયાથી પણ માકડ જશે; રસકપુર પાણીમાં પીગળાવી રેડવાથી માકડો મરી જાય છે પણ એ ખરાબ જાતનું ઝેર હોવાથી સંભાળી વાપરવુ.

ફાટો ભીંત અથવા પાટીઆંની જમીનમાં માકડો ભરાઈ બેસતા અટકાવવા ઉપલુ કઇબી રેડવું અથવા કપુરનો ટુકડો ધાતુના વાસણમાં મુકી અંગાર પર મુકવાથી બળીને તેના ધુમાડાને વાસે માંકડ જતા રહેશે, ઓરડો બંધ રાખવો.

ગંધકનો ટુકડો જોઇએ તો એજ રીતે બાળવો અથવા ગંધકનાં પાણીમાં કપડું બોળીને બાળવાથી તેના ધુમાડાએ પણ જમીન તથા ભીંતની ફાટોમાંના માકડો નીકળી જશે, બળતાં કપડાની ચીંગારી ઉડી બીજું કઇ સળગે નહિ તેની સંભાળ લેવી.

રકાબીઓમા પેરેફીન રેડી બીછાનાંની નીચે મુકવું, ઉડી જાય કે બીજું રેડવું, એના વાસે માકડ જતા રહે છે.

ખુરશીની નેતર તથા સાહ્દડીના ખાંચાઓમાં માકડ ભરાઇ બેસે તે પરબી ઉપલી કોઇબી ચીજ લગાડવી, ફટકડી ને સાબુનાં પાણીએ ધોવી. ખુરશી પર ખળખળતું પાણી રેડયાથી માકડો મરી જશે.

પ્રકરણ ૨૬.

મરઘાં Poultry ની જતન તથા બીજાં પંખીઓ વિષે.

૨૩૨–મરઘાં Hen પાળવા સારૂ તેની બરાબર જતન કરવી, રહેવાની જગ્યા સાફ રાખવી, પાણીએ ધોતી વખતે તેમાં થોડીક કાર્બોલીક એસીડ ભેળવાથી ખરાબ વાસ કે બીજાં જંતુઓ હશે તે નીકળી જશે. પીવા સારૂં તાજું પાણી હંમેશાં મૂકવું. ખાવા સારૂ દિવસમાં બે વખત ચોખા, ભાત, બાજરી, જુવાર કે કાંઇ પણ નાંખવું. છુટાં ફરે તેમ રાખવા, ચુનાનાં રાબીત પાથરેલી જમીન પર મરઘાં રાખ્યાથી ત્યાં જુવા કે ચાંચડ થતા નથી મરઘી ભરેલી છાતીની ને નાજુક પાતળી ચામડીની હોય તે સારી કહેવાય, સફેદ પગની હોય તે લેવી. કોઈ કાળાં પીછાંની મરઘીનું માંસ પણ કાળું હોય છે.

મરઘીને વધારે ચરબીદાર બનાવવા ચાવલ અથવા જવ કે મકાઇનો આટો દુધમાં ભેળીને ખવડાવવો, ખાંડ રકાબીમાં ખાવા મુકવી.

પીવાનાં પાણીમાં બાલીંનો કે ચણાનો આટો નાખવો. ચરબીના કકડા ને થુલું ભેળીને આપવું. બધી ચીજો સામટી ખવાડવી નહિ.

કોબીનો દંડો ટાંગી રાખી મરઘા ટુંપીને ખાઇ જાય પછી દાંડા ને પણ પાણીમાં બાફીને બીજા ખાવાના સાથે મેળીને આપવાથી મરઘાંને સારો ખોરાક મળશે.

મરઘી ઘરડીને ચડતાં વખત લાગે તો રાતથી કાપીને પીછાં કાઢીને ટાંગી રાખવી, કાચાં પપાઉનો ટુકડો નાંખવાથી પણ રાંધતી વખતે જલદી ચડી જશે, અથવા સરકો પાઇને કાપવી.

આખી મરઘી રાંધતી વખતે છાતી સીનાવાળો ભાગ નીચે રાખ્યાથી રસ બધો તેમા પેવશ થઈ નરમ થશે

સમારીને પીછાં કાઢી તે ઉપર લીંબુનો રસ ને માખણ લગાડી રાખવાથી પણ નરમ થશે તેમજ રાંધવા પછી તેનો રંગ સફેદ રહે છે.

મરઘીને ગરમ પાણીમા બોળવા પછી પીછા કાઢતી વખતે પાણીમાંજ હાથ રાખવાથી સહેલાઇથી નીકળશે. પીછા એકઠાં કરવા માટે ટૉઇલેટમા પાઠ આપેલુ છે ઘરડી મરઘીને સમારી પીછા કાઢવા પછી છાતી પર ઝીણા બાલ ઉગેલા માલમ પડશે.

મરઘાંમાં ચાંચડ જુવા વિગેરે થાય તો તબાકુનાં કે ફીનાઇલનાં પાણીમાં બોળી કાઢવા અથવા યુકેલીપતસનુ તેલ પીછાપર છાંટવું.

ગંધકની ભુકીને ચાળણીમા નાંખી મરઘીના પીછા ખસેડી તેમા થોડી છાટવાથી પણ કોઇબી જંતુઓ નીકળી જશે.

મરઘી ઝુંકાતી હોય તો તાપ આગળ શેકવી ને લશણ ખવાડવાથી સારી થશે.

મરઘાંને કાંટા નામનું દરદ પુછડીની નીચે થાય છે, તે ઉપર હળદર ને મીઠું દિવસમા બે વખત દાબવાથી સારૂ થાય છે. પોપટને પણ તેમ થાય તો કરવું.

મરઘીને ઠંડીના દિવસમાં ઈંડાં મુકવા સારૂ પુરતો લીલો ખોરાક આપવો. બીટરૂટને બારીક કાપીને ખવાડવું અથવા એક જાતનો પાલો કલોવર Clover નામના ઝાડનો આવે છે, તે પર પાણી છાટી એક રાત રાખીને બીજે દિવસે મરઘાને આપવો, ઓટ Oat ને પાણીમા ભીંનવીને ફુલવા પછી ખવાડવા.

ઝેરી ચીજ લેબરનમ Laburnum ઝાડનાં બી મરઘાંનાં ખાધામા આવે તો તેનુ ઝેર ચઢી કેટલાક મરી જાય છે.

મરઘાંમાં રોગ ફાટવાથી ઘણાંક મરી જાય છે તેના ઉપાય કરવા સારૂ એક ઔંસ પાણીમાં દશ ગ્રેન જેટલી Carbolic Acid કાર્બોલીક એસીડ મેળવીને તેથી આંખ, ચાંચ તથા ગળું ધોવું અવાર નવાર ખોરાક સાદો હલકો આપવો; ને તેમા સહેજ મરીની ભુકી ભેળવી.

ચરબીમાં સહેજ ગંધકની ભુકી ભેળી ઘણી ઝીણી ગોળીઓ બનાવીને મરઘીના ગળામાં મુકી ગળાવવી.

મરઘીઓને પોતાનાં પીછાં તોડીને પીખવાની આદત કોઇને હોય છે, અઠવાડીઆમાં એક બે વખત કુક્કરનું ખારૂં ગોસ

Pork ની બારીક ભુકી કરી ખાધામાં આપવી, અથવા આટામાં નીમક ભેળી પાંચ છ દિવસે ખવાડવું. નીમક ખાવાથી ઉપલી આદત છોડી દેશે અથવા પીછાંપર કોઇબી વાસવાલી ચીજ વેસલીન, પેરેફીન કે ફીનાઈલ લગાડવાથી ટુપશે નહિ. એવી આદતવાલી મરઘીને બીજાંથી જુદી રાખવી.

મરઘીને ઇડાંની પર સેવન બેસાડી બચ્ચાં કાઢે છે; બીજી રીત ઇડાંને ઇનકયુબેટર Incubator નામના સંચા આવે છે તેમાં મુકવાથી પણ બચ્ચાં નીકળે છે, લગભગ ત્રણ અઠવાડીઆં એટલે વીસથી બાવીસમે દિવસે બચ્ચાં ઉપલી કોઇબી રીતે પેદા થાય છે.

મોટી મરઘીનાં પેટાંમાં સુમારે છસો ઇડાંનાં બી હોય છે ને દર વરસે સોથી સવાસો ઇડાં મુકે છે અને ચાર પાંચ વરસ પછી ઓછાં થઇ ઇડાં મુકતી બંધ થશે. ગંધકની ભુકી સહેજ ખવાડયાથી ઈંડા જલદી તેમજ વધુ મુકે છે.

ઘણાં ઇડાં મુકવા માટે સન ફ્લાવરના બી ખવાડવાં.

મરઘી કોઇ વખત ઇડાં મુકીને પોતેજ ખાઇ જાય છે, તે અટકાવવા એક ઇડાંમા કાણું પાડી બધું ખાલી કરી તેમાં રાઈ પાણીમાં ખૂબ તરેહથી ભેળીને પછી પાછું તે ઇડાંનાં કોટલાંમાં ભરીને મોઢુ આટા અથવા કપડાંએ બંધ કરી તે જગા ઉપર ગોઠવીને મુકવું; એમાંની રાઈ ખાધામાં આવ્યાથી આદત છોડી દેશે. એ પ્રમાણે બે ચાર વખત કરવું.

ઇડાંનું કોટલું નરમ પોપચા જેવું કોઇક મરઘીનું આવે છે તેને કાળુ માછલીનાં કોટલાંની બારીક ભુકી કરી થોડીક ખાવાનાંમાં ભેળવાથી કોટલું કડણ થશે લીધો ખોરાક ખાધાથી દાળનો રંગ ખુલ્યો હોય.

મરઘી પકાવેલી ટેબલ ઉપર જમવા સારૂ આખી મોકળવી હોય તો હંમેશા ડીશમાં ડાબા હાથ પર ડોકીવાળો ભાગ ગોઠવીને મુકવાથી કાપવાની સહેલ પડશે.

બતકને પણ મરઘીની માફક કાપવા, સમારવા, રાંધતાં વખત લાગશે. દિવસમાં બે વખત થુલું પાણી સાથ ભેળી ખવાડવું.

ટરકી તથા હાંસ.

૨૩૩–ટરકીની Turkey આંખો બહાર નીકળેલી ને ચળકટી હોવી જોઈએ, ગરદન લાબી હોય ને કાળા નરમ સુંવાળા પગે ઝડપથી ચાલે તે સારી કહેવાય, ચાંચ પણ નરમ હોય તે સારી. આંખ અંદર જઇને ચીમરાયલી હોય તે ટરકી ઘરડી હોય છે.

હાંસ (Goose)ના પગ તથા ચાંચ ફીકા પીળા રંગની હોય તે સારી કહેવાય, પગ પણ નરમ હોવા જોઇએ.

ઘરડા હાંસના પગ તથા ચાંચ લાલ થાય છે.

૨૩૪-પંખીઓ બીજી જાતનાં કબુતર વિગેરે.

કવેલ તથા પારત્રીડજની ચાંચ તથા નખ અણીદાર હોય તે સારા.

કબુતર Pigeon ખાધામાં ઘણું ગરમ કહેવાય છે.

શીકારે મારેલાં પક્ષી કોઈબી જાતનાં જંગલમથી લાવીને બીજા દિવસ સુધી રાખવાં હોય તો સમારી પીછાં તથા પેટમાંનું બધું કાઢી સાફ કરી તેમાં ગામઠી કોલસાનો કકડો મુકી ગરદનમાંથી દોરીએ બાંધીને ટાંગી રાખવું.

હવામાં ભીનાશ હોય તો તે ઉપર બહારથી કાળાં મરીની ભુકી છાટી રાખવી. પકાવતી વખતે નુછી નાંખવી. સરકામાં બોળવાથી પણ પક્ષીનો કોઇબી જાતનો વાસ હશે તો નીકળી જશે.

પોપટ, કનેરી.

૨૩૫-પોપટનું Parrot પાંજરૂં તથા ખાવા પીવાના વાસણો રોજ ધોઇને સાફ રાખવાથી મચ્છર, માંખી કે મગતરાં તેની નજદીક આવતા નથી.

પોપટને નહુવડાવવો હોય તો પાણી સીપવાની નાની ઝારી અથવા પીચકારી વડે તેનાં શરીરની ઊપરથી પાણી રેડવુ.

બોલતાં શીખવવા સાંજનાં અવારેથી પાંજરા પર કપડું ઢાંકીને બોલાવ્યાથી જલદી શીખે છે.

ખોરાક કોઇબી જાતનો અનાજનો દાણો, ભોંયસીંગ, પેર તથા બીજી ફ્રુટ મકાઇ, ભાંગનાં અથવા શણના છોડના બી, બીસકીટ, બદામ ચાખીને મીઠી આપવી કડવી નુકશાન કરશે, પાંઊ દુધમાં બોળીને મુકવું, કેળું વિગેરે એમાંની કંઇબી ચીજ રોજ થોડીક આપવી, માસનો કે ચીકાશનો ખોરાક કોઇબી પક્ષીને ખવાડયાથી ગરમ પડી કોઇકનાં પીછાં ખરી જશે, ચીકાશ કે ઘણા મીઠાસવાળી ચીજો પણ ઝાઝી ખવાડવી નહિં.

પીછાં ખરી જાય તો થોડું બદામનું તેલ ચોપડવાથી ઊગશે.

પીવા માટે સ્વચ્છ પાણી રોજ આપવું, કોઇક વખત તેમાં લોઢાનો ખાલો નાખ્યાથી ગુણ કરશે.

ખોરાક હજમ નહિ થાય તો પાંજરામાં ચાકનો નાનો ટુકડો મુકી રાખ્યાથી તે ચાંચ વડે ટુપીને ખાધાથી ફાયદો કરશે; જોઈએ તો એરંડીનાં તેલનાં પાંચ સાત ટીપાં મોડું ખોલી તેમાં નાખવાં. કાકાકઉવા તથા બીજી જાતના પોપટોને પણ ઊપયોગ ખોરાક આપવો.

કનેરી Canary તથા બીજાં નાનાં ચલીઆંને ખાવા માટે પોપીના ઝાડનાં બી અથવા ચોખાના દાણા નાખવા; ભુજેલા પટેટા, સપરચન, અથવા બાફેલાં ઇંડાંના બારીક ટુકડા કરી ખવડાવવા.

કાંટા નામનું દરદ પુછડીની નીચે કેનેરી, પોપટ, કાકાકઊવા વિગેરેને થાય થાય તો કાતર વડે કાપીને તે પર ખોપરેલ દાહમ સંભાળીને દેવો, હળદર ને નીમક ભેળી તે પર દાબ્યાથી સારૂં થશે.

નખ કોઇ પક્ષીનાં મોટાં થાય તો સંભાળીને કાપવાં.

પ્રકરણ ૨૭.

માછલી દરેક જાતની તથા જાતજાતનું ગોશ સુપ વિગેરે.

૨૩૬–તાજી માછલી Fish હાથમાં દાબવાથી કઠણ લાગે છે. આંખ બહાર નીકળી આવેલી અને લાલ સુઈવાળી તાજી કહેવાય. કોઇપણ માછલીનો કોહેલો ને ઘણો વીસડો વાસ આવે તે ખરાબ હોય. માછલીને સમારી ધોઈને નીમક લગાડયાથી તે બગડતી નથી, સહેજ નરમ કે લાલ પાણી લાગે તો તેની સુંઘમાં સરકો રેડવાથી તે કઠણ થાય છે અથવા પાણીમાં બોરીક પાઉડર પીગળાવી તેમાં બોળી રાખવાથી વધુ ખરાબ થતી અટકે છે.

માછલી લાંબો વખત તાજી રાખવા સારૂ સુંઘમાં ખાંડ ભરી રાખવામાં આવે છે. વળી આઇસમાં પણ લાંબો વખત સુધી રહી શકે છે. દરિયાનાં અથવા નીમકનાં પાણીમાં સરકો ભેળી તેમાં કપડું બોળી તે દરેક માછલીને છુટી છુટી વીંટાળી રાખવાથી પણ સોજી રહેશે. માછલી આઈસમાં મુકતી વખતે વહેરતું પડ કરવું. કેટલીક વખત આઇસની મેળવણીમાં એમોનીઆ હોવાથી માછલી તેને લાગતાં બગડી જાય છે. કોલસાની અથવા કાળાં મરીની ભુકી તે ઉપર છાંટી રાખવી.

ગ્લીસરીન Glycerine માં રાખવાથી માછલીનો રંગ જેવોને તેવો રહેશે. પકાવતી વખતે લીંબુનો રસ અથવા સરકો નાખવાથી કઠણ થશે.

માછલીને ઘણું નીમક લાગ્યું હોય તો પાણીને બદલે મીઠાં દુધમાં બોળી રાખવી.

રાંધેલી માછલી ઘણી ગરમ હોય ત્યારે બંધ કર્યાથી બગડી જાય છે, બહારગામ મોકલવા માટે ઠંડી પડે ને બંધ કરવી. ઘણી ગરમીના દિવસોમાં પકાવેલી માછલી ચુલાની નજદીક રાખવાથી પણ બગડી જાય છે. માછલી ભુંજવા માટે વીસ મીનિટ સુમારે થશે.

તાજા બુમલાનાં ડોકાં લાલ હોવાં જોઈએ.

લેવટા Eel હંમેશાં જીવતા જોઇને લેવા. મરી ગયેલા ને નરમ સારા હોતા નથી. સમારતી વખતે તેપર સરકો અથવા રાખ નાંખ્યાથી તે મરી જશે. રાખ લાગવાથી હાથમાંથી સરી જતા નથી.

સાંઠ માછલી Lobster જીવતી લેવી, મરી ગયલી કોહેલી જાણવી.

કરચલાં Crab ભારી ને કઠણ હોય તે તાજાં કહેવાય, નરમ પડેલાં કોહેલાં હોય છે.

કાળુ Oyster માછલી નાની જોઇને લેવી મોટી જાતની સારી હોતી નથી. કોટલાંમાં છરીની અણી ભોંકતાં તરત બંધ થાય તે તાજાં. કોટલાં કાઢતી વખતે હથેલીમાં જાડાં કપડાં પર ઊંડી કોડીવાલી બાજુ મુકી છરી કે ટીન કટરની ધાર વડે નીચે ઉપર કરી ખોલવી.

કાળુને લાંબો વખત તાજાં રાખવા સારૂ એક ઉંડી રકાબીમાં ખારૂં પાણી રેડી તે ઉપર થોડો આટો ભભરાવીને રાખવો.

કાળુ કમોસમમાં ખાવાં સારાં નહિં, જેવાં કે મે, જુન, જુલાઈ, ને ઓગષ્ટમાં સારાં આવતાં નથી, જે મહીનાઓમાં ઈંગ્રેજી R, અક્ષર આવે તે મહીનાઓ કાળુની મોસમના હોય એમ કહેવાય છે.

માછલી, મરઘી વિગેરે સમારતાં હાથમાંથી સરી જાય તો હાથ ઉપર થોડો આટો, નીમક કે રાખ લેવી.

સુકી માછલી ભાતનાં છલાંમાં ગોઠવીને મુકવાથી સોજી રહેશે પણ અવારનવાર ખુલ્લી કરવી-

સુકી માછલીને રાંધવી પાણીમાં બાફીને અથવા છાશનાં પાણીમાં ભીંનવ્યાથી તાજી જેવો સ્વાદ લાગશે

મોળાં પાણીની માછલી થોડો વખત નીમકના પાણીમાં ભીંનવી રાખવાથી મોળો મટોડીનો સ્વાદ નીકળી જશે.

માછલીનાં કોટલાં તથા તેનું ધોએલું પાણી ઝાડમાં નાખવાથી તે ખાતરની ગરજ સારશે, તેમા કસ પણ વધુ હોય છે.

ટીનમાં પેક કરેલી વિલાયતી માછલી હવા અંદર જવાથી દાબડો કોઇ પણ જગ્યાએથી ઉપસેલો જણાય તો તે બગડેલી જાણવી, તેમજ પતરૂં ખોલવા પછી અંદર લીલો રંગ અથવા કટાયલું માલમ પડે તો તે ખાધાથી નુકસાન થાય છે.

માછલી પકાવેલી ટેબલ ઉપર લાવવી આખી હોય તો એક એકના સામસામી ડોકાં પુછડાં આવે એમ ગોઠવવી.

સોનેરી રૂપેરી શોભાની માછલીઓને હવા ઉજાસવાલી જગ્યા પર ઊંડાં પાણીનાં વાસણમાં મુકી રોજ પાણી બદલવું. રબરની લાંબી નળીનો એક છેડો વાસણમાં અને બીજો બહાર રાખવાથી પાણી સહેલાઇથી નીકળશે. પાણીની ટાંકી તથા ફુવારામાં પણ રાખે છે. તેને

ખાવા માટે દરીઆ અથવા તળાવની થોડીક લીલ નાખી રાખવી, પાંઊનો ભુકો અથવા મમરા થોડા નાખવા.

ગોશ જાત જાતનું, સુપ વિગેરે.

૨૩૭–બકરાંનું ગોશ Meat સોજું કુમળું ચમટીમાં દાબટ પકડવાથી નરમ લાગશે, ઘરડાં ને વાસી ગોશ ઊપર ચમટીનો ડાઘ પડી રેહશે.

કાચું ગોશ લાંબો વખત રાખવા સારૂ ખુલ્લી હવામાં ટાંગી રાખવું, છાશમાં બોળીને રાખવાથી સોજું રહે છે. સરકામાં કપડાંને ભીંનવી તેમાં ગોશ વીંટાળી તે પર ટંકણખારની ભુકી કે ચુલાંનું પાતળું પડ કરીને રાખવું અથવા આટો ને મરીની ભુકી ભેળીને છાંટી રાખવી. વાસ આવે તો પાછું સરકો ને પાણી ભેગી ધોઇને રાખવું. કોલસાની ભુકી છાંટીને પાણી વડે ધોવાથી પણ વાસ નીકળી જશે, બોરીક પાઊડર વાપરવો.

ગોશ ચડતાં તુરતનું કાપેલું વધુ વખત લેશે, ત્રણથી સાડા ત્રણ કલાક થશે, લાબા વખતનું કાપેલું જલદી ચડે છે. કપડામાં વીટાળી ચુહલા પાસ મુકયાથી તુરતનું કાપેલું નરમ થશે.

રાંધેલાં ગોશનું વજન ત્રીજા ભાગ જેટલું ઓછું થાય છે, પાંચ રતલ હશે તો રાંધ્યા પછી દોઢ રતલ લગભગ ઓછું થશે.

ગોશ ઘરડું ચેડવવા માટે સરકામાં થોડો વખત બોળીને રાખવાથી ગમે તેવું ઘરડું ગોશ ચડશે, ઓલીવ ઓઇલ સાથ લીંબુનો રસ ભેળી લગાડવાથી પણ ગોશ નરમ થશે. ઘરડી મરઘીને પણ એ રીતે નરમ કરી શકાય છે.

પાપડખાર **Soda Bicarb** રાંધતી વખતે ગોશમાં સેહેજ નાખવો અથવા કોડીનાં વાસણનો ટુકડો કે આખી સોપારી, પાંઊનો ટુકડો અથવા તો કાચું પપાંઊ છોલીને તેનો ટુકડો એમાંનું કંઈ નાખવાથી જલદી ચડશે.

ગોશમાં નીમક પહેલેથી નાંખવું નહિ, થોડું ચડવા આવે ને નાંખવાથી તેનો રસ તથા સ્વાદ અંદર સારો રહેશે, તેમજ ચપટ ઢાકણવાલાં વાસણમાં બંધ કરી પકાવેલાં ગોશનો કસ ઊડી જતો નથી. બધો અંદરજ રહી વધુ નરમ ને સ્વાદનું થશે.

કાચું ગોશ આઇસમાં લાંબો વખત સોજું રહે છે, ઝીણાં કપડાંમાં વીટાળ્યાથી આઇસમાં તેનો કસ ઓગળી સુકું થતું નથી.

ગોશનો કસ ખુલ્લી ટપેલીઓમાં રાંધવાથી ઘણો ખરો નીકળી જાય છે માટે હાલમાં નીકળેલા ચપટ ઢાંકણ સાથના રાંધવા માટેના દબ્બાઓ જેને કુકર **Cooker** કહે છે તે સગડીઓ પર મુકવાથી એકી વખત કેટલીક જાતની વાણીઓ સામટી ત્રણ કલાકને સુમારે રંધાઈ રહેશે.

એવા દબ્બાઓમાંથી ગોશ તરકારી વગેરેની વરાળ ને કસ અંદર રહેવાથી તેનો સ્વાદ વધુ સારો લાગે છે તેમજ એ રંધાતી વખતે ઘડી ઘડી જોવાની મહેનત પણ પડતી નથી.

૨૩૮–ગોશ ડુક્કરનું નીમકમાં આથેલું હોય તેને બેકન Bacon કહે છે, તેને પાછુ તાજું બનાવવા એક આખી રાત દુધ ને પાણી ભેળીને તેમાં ભીંનવી રાખવું.

હેમ Ham ડુક્કરનુ રાંધેલું ગોશ તાજું રાખવા ઝીણાં કાગળમા વીંટાળી બીજા ચાઉન્ત કાગળમાં બાંધવું, લાંબો વખત રાખવુ હોય તો એ મૂજબ બરોબર બાંધીને રાખ ભરેલાં વાસણમાં મુકવું.

હેમના સેન્ડવીચીઝ Sandwitches તાજા રાખવા કપડામાં વીંટાળવાં અથવા રકાબીને એક એક ઉપર ઢાકીને પછી પાણીથી ભીનાં કપડાંમાં તે રકાબીઓ બાંધી રાખવી.

૨૩૯–હરણનું ગોશ નરમ ને લાલ હોય છે, અને સ્વાદમાં મીઠું લાગે છે, તુરતનુ કાપેલું હોય તે પર મરીની ભુકી છાંટી રાખવાથી તે પર માખી બેસશે નહિ.

જીભ સાફ કરવાની રીત.

૨૪૦–જીભ Tongue ને ગરમ પાણીમાં બાફી તે પાણી કાઢી નાંખી પાછું ઉપર ઠંડું પાણી રેડવાથી આખી જીભની ખોલ નીકળી આવ્યાથી રાંધતી વખતે સહેલું પડશે.

સુપ બનાવવો તથા બગડેલો ખોરાક સુધારવો.

૨૪૧–સુપ સુરવો કોઈબી જાતનો બનાવતી વખતે તપેલીનું ઢાકણુ ચપટ બંધ કરી વરાળ બહાર નીકળી જતી અટકાવવી એ રીતે તેનો કસ અંદરજ રહેશે. સહેજ કાર્બનેટ ઓફ સોડા Carbonate of soda નાખવાથી વાસ આવતો નથી.

સુપ મરઘી માછલીનામાં લીંબુનો રસ નીચોવ્યાથી નીતર્યો ને સફેદ થાય છે. ઠંડો પાછો ગરમ કરવા ચુલા પર મુકવાને બદલે ખળખળતાં પાણીમાં સુપનું વાસણ મુકવાથી સવાદ સારો રહેછે.

ચીકાશ સુપ પરનો કાઢવા માટે સોજા કપડાંને પાણીમાં ભીનવી નીચોવી કાઢીને તેમાંથી ગાળવું. એ રીતે ચીકાશ ભીનાં કપડાંને વળગી રહેશે.

સુપ ખારો લાગે તો સહેજ ખાંડ, લીંબુ અથવા ગોળ નાખવો.

સુપ બીજી રીતનો જેને સ્ટૉક Stock કહેછે તે બનાવીને ઠંડીમાં રાખેલો રાંધવાના ઉપયોગમાં લેવાય છે. કોઇબી જાતનાં વધેલાં ગોશ, હાડકાં, ચરબી ને નીમક લેવું, ઘણાં પાણીમાં થોડા કલાકવેર ખુબ ઉકાળી ઉપર ફીણ, મેલ આવે તે કાઢવા પછી બધો કસ ઓગળી રહે કે જાડાં કપડાં વડે ગાળીને ઠંડો પડે કે પત્થરની બરનીમાં ભરી રાખી ખપ પડે ત્યારે ગોશ તરકારી વિગેરે રાંધતી વખતે તેમાંનો થોડો

ભેળવાથી સ્વાદ સારો થશે. જ્યારે બીજો બનાવવો હોય ત્યારે જુનો સોજો હોય તો સાથે ભેળી નાખવો.

જાતજાતની તરકારીના ટુકડાને થોડાં મરી સાથ પાણીમાં ઉકાળવાથી તેનો સ્ટૉક બનાવી રાખે છે. એ સર્વ હંડીના મુલકમાં સારૂ રહેશે.

પકાવેલી ચીજોમાંથી ખારાશ તથા તીખાશ કાઢવો હોય તો સરકો ને ખાંડ ભેળી નાખવો અથવા ગોળ લેવો, કાચો પટેટો નાખવાથી પણ સુધરે છે, લીંબુ નીચવવાથી અથવા નાલીએરનું દુધ રેડવાથી પણ તીખાસ કમતી લાગશે.

ધુખરાઇ ગયલું સુધારવા ક્રીઓસોટ Creosote નામની દવાનું એક ટીપુ નાખવું. પાણી ધુખરાયલાં માટે પાણીમાં જુવો.

ખોરાકી બગડતી અટકાવવા તેની પાસે ચુનો અથવા (ચારકોલ) કાલસો મુકવો, એથી વાસ પણ મારશે નહિ. બીજી રીતો આગલ આપેલી છે.

પ્રકરણ ૨૮.

અનાજ તથા ખોરાકીની બીજી જણસો વિગેરે
ચોખા, દાળ, ઘી, નીમક.

૨૪૨—ચોખા Rice ઘણી જાતના થાય છે. એવી ગણત્રી થયલી છે કે એક પાયલી ભાત (ડાંગર) જમીનમાં વાવવામાં આવે તો તેનો એક ફરો એટલે ૧૬ ગણો પાક પેદા થાય છે. અને એક ફરો ડાંગરના ચોખા કરાવીએ તો લગભગ અરધા ફરાની ઉપર ચોખા નીકળે છે. ફરીથી તેને સાફ કરાવતાં એથી અઢી પાયલી કણકી અને કુંદો નીકળે છે. કુદાની પણ રોટલી બનાવી કેટલાંકો ખાય છે જે સ્વાદમાં મીઠી તેમજ પુષ્ટીકારક છે.

કોઇ લીંબડાનો પાલો ચોખામાં નાંખે છે. સુકાં મરચાં પણ વપરાય છે. ચોખાને એરંડીઆનો હાથ લગાડવાથી તેમાં કીલ્લાં પડતાં નથી, વળી ચોખા અથવા કોઇ પણ અનાજની બરણી કે કોઠારમાં લોખંડનો સળીઓ અનાજની વચમાં ખોસી રાખવાથી તેમાં કીલ્લાં કે બીજાં જંતુઓ પડશે નહી.

જુના ચોખા રાંધતી વખતે પાણી વધારે ખપે છે. નવા ચોખાને રંધાતાં પાણી ઓછું ખપે છે, વધુ નાખ્યાથી ચોખા ગળીને નરમ થઇ જશે.

૨૪૩–દાળ ઘણી જાતની આવે છે, તુવર, મસુર, ચણા, વાલ, મગ, લાંગ, અડદ વિગેરે. તુવરની દાળને બરણીમાં ફરતી પતરાળા ગોઠવીને એરંડીઆનો હાથ લગાડીને રાખવાથી સોજી રહેશે. પણ પકાવતી વખતે ગરમ પાણીથી બે ત્રણ વખત ધોઇને વાસ તથા ચીકાશ કાઢી નાંખવો.

વાલની દાળને એરંડીઆ સાથે હળદર લઇ હાથ લગાડવો. બીજી કોઇ પણ જાતની દાળને એરંડીઉ લગાડી શકાતું નથી.

દાળ જુની ચડે નહિ તો પાપડખાર સુમારે એક બે એલચી જેટલો નાંખવો.

દાળ અથવા બીજી કોઇબી રાંધેલી ખોરાકીની ચીજો ગરમ સાથે ઠંડી ભેળવાથી સ્વાદ બગડશે.

આટો તથા તેમાં ભેળેલું પારખવું.

૨૪૪–આટા Flour નો સુમાર ચોખા દળવા આપતી વખતે પાયલીએ ભરીને આપ્યા હોય તો તે સવા ઘણો ઉતરશે.

ઘઉં દળવા જેટલા આપ્યા હોય તો તેથી દોઢ ઘણો આટો ઉતરશે. આટાને ચાળણીએ ચાળીને કચરો સાફ કરવો અથવા તો એક ચમચા વડે તેમાંનો આટો લઇ ઉંચે હાથે પાછો બીજાં વાસણમા નાંખવાથી તેમાંનો કચરો હોય તે પવનથી ઉડી જશે. આટાને હંમેશાં પવન આવજાવ થાય તેવાં વાસણમાં રાખવો, ચપટ બંધ રાખ્યાથી તે બગડી જાય છે.

ભેળેલું પારખવું તૈયાર દળેલા આટામાં કેટલીક વાર ચાક અથવા ચુનો અને બીજી ચીજો ભેળેલી હોય છે, તેને શોધી કાઢવા માટે થોડો આટો લઈ તેમાં લીંબુનો રસ અથવા સરકો યા (ગંધક નો તેજાબ) Sulphuric acid એમાંની કોઈ પણ ચીજ આટામા નાખવાથી ભેળેલું હશે તો ખમીર ચઢવા માંડશે. આટાને બાળવાથી પ્રમાણુ કરતાં વધુ રાખ રહે તો જાણવું કે તેમા ભેળ છે.

ભેળ વગરના આટામાં આપણો હાથ દબાવ્યાથી હાથને કાંઇ વળગશે નહિ, અને હાથની રેખા (લાઇનો) ખુલ્લી દેખાશે પણ ભેળેલું હશે તો આપણા હાથને આટો વળગી જશે. ઓટમીલને સફેદ બનાવવા જવનો આટો ભેળે છે. કોઇ જાતના આટામાં ભેળેલું એથી ઊલટી રીતે માલમ પડશે. મુથીમાં દાબ્યાથી ભેળવાયેલો આટો છુટી જશે, સોજાનો ગોળો દબાયલો રહે છે.

થુલું.

૨૪૫–થુલાં Branમાં એક જાતનો પદાર્થ સમાયલો છે જેમાં એવો ગુણ હોય છે કે તેને ધસ્યાથી બીજી ચીજો પરનો મેલ ઓગાળી તેમાં સારો ફેરફાર કરી શકે છે. જાણવરોને ખાવામાં આપે છે.

કપડાં સાફ કરવાના અને ધોવાના ઉપયોગમાં લે છે, તેમજ પોલટીસ કરવામાં વપરાય છે.

ઘી, તેલ તથા નીમક, મરી.

૨૪૬–ઘીને હાથ ઉપર ચોળીને તેનો સરો વાસ આવે તો તે સારૂં. હલકું વનસ્પતીનું ભેળવાળું પણ આવે છે.

ઘીમાં ભેળ કોઇબી જાતની ચરબીની હશે તો તે તાવ્યા પછી ઝટ બંધાશે નહિં, સોજું ભેળ વગરનું ઘી જલદીથી બંધાઇ જશે.

ઘીને તાવીને કકડો પડે કે ઉતારીને ઠંડુ પડે ને બરણીમાં ભરવું. મેલ કાપવા માટે જ્યારે ઘીને ગરમ કરે ત્યારે તેમાં આખા ચોખા, આમલી અથવા નીમક નાખ્યાથી અંદરનો મેલ કપાઇ જશે.

ઘીમાંથી માછલી તળવા પછીનો વીસડો સ્વાદ કાઢવા તેમાં પટેટાની થોડી છાલ નાખવાથી સોજું થઇ બીજા ઉપયોગમાં લેવાશે.

૨૪૭–ચોકખું કોપરેલ પાણીના જેવું નીતર્યું હોય છે. પીળા રંગનું હલકું ગણાય તેમાં કોઈ પણ જાતનો ખોરો વાસ આવે તો તે બગડેલું જાણવું. ઘણું ચોખું કાઢેલું રાંધવામાં પણ વપરાય છે.

સન ફુલાવરનું તેલ બીમાંથી કાઢેલું ઘરઘતુ ઉપયોગમાં ઓલીવ ઓઇલ ને બદામનાં તેલ માફક વપરાય છે.

તેલને લાંબો વખત રહેતાં ખોરૂં થઈ જવું અટકાવવા માટે તેમાં પથરનાં બે ત્રણ ટીપાં નાંખવાં.

બગડેલું કોપરેલ વાસણમાં કાઢી તેમાં નીમક નાંખી એક દિવસ તડકામા મુકવાથી તેમાંનો મેલ નીમક સાથે નીચે બેસી જશે એટલે ઉપરનું નીતર્યું કાઢી લેવું. તેલને ચુહલાપર ગરમ કરતી વખતે ઉભરાઇ જવું અટકાવવા નીમક, ગોળ અથવા આમલી નાંખવી.

કોઇબી જાતનાં તેલનો વાસ વાસણમાંથી કાઢવા બામની મટોડી ભરીને થોડા કલાક રાખ્યા પછી ઉજાળવાં.

બદાંમનું તેલ કોઇબી વખત ગરમ કરવું નહિ.

તેલ પાણી સાથે ભેળાયલું હંમેશાં ઉપર તર્યા કરશે. તેને છુટું પાડવાં લાંબો રૂનો કાકડો કરી એક છેડો તેમાં બોળી બીજો છેડો બીજા વાસણમાં મુકયાથી તેલ ઘણું હશે તો તેમાં ઉતરી જશે.

કેરોસીન તેલ દવા દારૂ તથા ઘણાક ઘરઘતુ ઉપયોગમાં લેવાય છે, લગભગ પચાસ જાત જાતના તેલો જુદી જુદી જાતની ખોરાકીની ચીજો, અનાજ ફલ, ફુલ, માછલી, વસાણા, તંબાકુ, મીણ, ખનીજ પદાર્થો વિગેરેમાંથી તરેહવાર રીતે બનેલાં આવે છે, જે દરેક રીતે ઉપયોગી છે.

૨૪૮–નીમક Salt સર્વ ખોરાકીની ચીજોમાં સઉથી ઘણું ઉપયોગી, ઘરઘતુ ખોરાકી તેમજ દવાદારૂમાં તથા કપડાં સર સામાન વિગેરેના ડાઘો કાઢવા વપરાય છે.

ગાંગડા વળી પસરી જતું અટકાવવા અંદર તળીઆમાં થોડા ચોખા ભેળવાથી તેમ થશે નહિ.

નીમકદાણીમાં વરસાદના દિવસમાં પસરતું અટકાવવા એક ચમચી આરારૂટ ભેળીને રાખવું.

કાળું **નીમક** સાફ કર્યા વગરનું સફેદ કરતાં વધુ ખારૂં હોય.

કાળાં નીમકમાંથી સોજું સફેદ બનાવવા માટે એક શેર નીમકમાં દોઢ શેર પાણી નાંખી આખી રાત રાખી પીગળી જાય ને ઉપરનું નીતર્યું પાણી કાઢી લેવું, અને પછી તેને લોઢાનાં વાસણમાં ચુલા ઉપર ગરમ કર્યાથી પાણી ઉડી જશે અને નીચે તળીઆમાં સફેદ નીમક રહેશે. વૈદકની પરચુરણ બાબતમાં છે.

લાલ નીમક ખડકમાંથી ખોદેલું પણ ઉપયોગી છે.

નીમક બાળવાથી ખરાબ વાસ ગલીચી પણ દુર થાય છે, તેમજ કોલસાનો અંગાર બરોબર બળે નહિં તો થોડું તેપર નાંખવું.

૨૪૯–**કાળાં મરી** Pepper **ની** ભુકીમાં ઘણીક ચીજો ભેળેલી હોય છે. રેતી, મટોડી, લાકડાંની ભુકી, અલસીનો કે ચોખાનો આટો અને બીજી વસ્તુઓ શોધી કાઢવા માટે **માઇક્રોસકોપ** Microscope થી જોવું. બનતાં સુધી વાપરવા માટે આખાં મરી લઇ દળાવવા.

સફેદ મરી કાળાં મરીમાંથીજ બને છે. ખખળતાં પાણીમાં કાળાં મરીને થોડો વખત બોળી રાખીને પછી હાથમાં લઇને ચોળવાથી ઉપરની છાલ નીકળી જઇને સફેદ મરી થશે, જેનો તીખાસ પણ કાળાં મરી કરતાં ઓછો રહેશે.

આમલી, સરકો, રાઇ, નાળીએર.

૨૫૦–**આમલી** Tamarind **ને** લાંબો વખત રાખવા માટે ચીચોડા તથા વાખ કાઢી તેમાં નીમક ને હળદર ભેળી તેના ગોળા વાળી બરણીમાં ભરી રાખવી. લાંબો વખત પછી તેનો રંગ કાળો થાય છે તેથી બગડેલી નહિ સમજવી.

સરકો Vinegar શેરડી, તાડી, અને સાઈડર તથા વાઇન દારૂમાંથી પણ બને છે, બીજી રીતે વરસાદનું ગરમ પાણી, ગોળ તથા ખમીર ભેળ્યાથી પણ બનશે. સરકો ઉતરી ગયો હોય તો તેને તડકાંમાં મૂકવાથી તે સુધરશે, એક રકાબીમાં રેડી ભઠ્ઠી યા ખળખળતાં પાણીના વાસણ પર મુકી ગરમ થતાં તે દારૂઓમાંનો બનેલો હશે તો તેને મળતો વાસ નીકળવા માંડશે, હલકી બનાવટના સરકાનો વાસ બળેલી ખાંડને મળતો આવે છે.

સરકો ગદલો થયલો દેખાય તો એક ગ્યાલનમાં એક ચમચો મીઠું દુધ ભેળી એક દિવસ રહેવા દીધાથી સરકામાંનો કચરો જાળાં વિગેરે નીચે ઠરી જશે, પછી નીતર્યો સરકો હલાવ્યા વગર ગાળી લેવો.

સરકો જલ્લદ બનાવવા ચુલ્હે મુકીને બે ભાગ બળી એક ભાગ રહે ત્યાર પછી તડકે મુકવો. થોડીક ખાંડ નાંખવાથી પણ જલ્લદ થાય છે. એ જલ્લદ સરકાને બીજા સાધારણ સરકામાં થોડો નાંખીએ તો તે પણ જલ્લદ બનશે.

સરકામાં ભેળ પાણી, એસેટીક એસીડ, અથવા ગંધકનો તેજાબ કોઇ વખત હોય છે.

સરકો કોઇ જાતનું તેલ કેરોસીન વિગેરેનો વાસ તથા ડાઘો કાઢવા ઉપયોગી તેમજ નીમક સાથ ભેળીને રાંધવાના વાસણનો કાટ કાઢવા વપરાય છે. સોજા સરકામાંથી ટોઇલેટ વીનીગર બને છે.

અચાર ચટણી Pickles લાંબો વખત રાખવાં હોય તો બંધ પેટીમાં બરણીઓ મુકવી. ભીતને અડકાવીને બરણી મુકવાથી અથવા સરદી કે તાપ લાગવાથી જલદી બગડી જશે. ખપ જોગાં વાપરવા કાઢવાં, અંદર મચ્છર કે મગતરાં પડવાથી ફુગાઇને બગડી જાય છે.

પાણીના અચારમાં ફટકડી નાંખવાથી કડણ થઇ લાંબો વખત રહેશે.

અચાર, ચટણી કે કોઇ પણ ખટાશવાળી ચીજ કોઇબી જાતની ધાતુના વાસણમાં લાંબો વખત સુધી રાખવાથી કટાણું મારી લીલું થઇ જશે. બનતાં સુધી કાચના કે લાકડાંના ચમચા વાપરવા.

સોસ Sauce ટામોટાં તથા કોઈબી જાતના તૈયાર બનાવેલામાં રંગ આપવા માટે કેટલીક વખત એસીડ સેલીસીલીક ભેળે છે.

૨૫૧–રાઇ Mustard આખી છુંદેલી વધુ જલ્લદ હોય, તૈયાર છુંદેલીમાં આટો હળદર વિગેરેનો ભેળ હોય છે તેમાં સહેજ એમોનીઆ પાણી સાથ મેળવ્યાથી તેનો રંગ પીળો થશે અને ભેળ વગરનીનો રંગ ઘેરો ભુરો જેવો દીશે છે. એમાંથી તેલ દવા માટે બને છે.

રાઇ ચઢાવવા માટે ગરમ પાણીને ઠંડું પાડીને વાપરવું. સરકામાં ચઢાવી તેમાં સહેજ ખાંડ નાંખવાથી ખાવામાં સારી લાગે છે, અને જલ્લદ પણ રહેશે.

પ્લાસ્ટર માટે રાઇ ચઢાવવાની રીત વૈદક નુસખાઓમાં આપેલી છે.

રાઈના સફેદ દાણામાં સાધારણ તીખાસ હોય છે. કાળા વધુ તીખા ને જલ્લદ લાગે છે, તેમજ એનો જલ્લદ વાસ હોવાથી બીજો કોઇબી જાતનો વાસ એ વડે નીકળે છે.

૨૫૨–નાળીએર Cocoanut ઝાડ ઉપરથી તોડેલાં છાલ સાથે રાખવાથી લાંબો વખત સુધી રહેશે.

નાળીએરને કાછલીમાંથી આખું કાઢવું હોય તો ભાંગીને થોડો વખત ભઠ્ઠીમાં સહેજ ગરમ કર્યાથી જલદી નીકળશે. નાળીએરની કાછલીઓ બાળવામાં વપરાશે.

નાળીએર તોડેલું અધું બીજા દિવસ માટે સોજું રાખવા નીમકમાં દાબી રાખવું, પણ સહેજ ખારૂં લાગશે.

ખમણેલું નાળીએર લાંબો વખત રહેતાં સુકું થઇ ગયલું દુધ થોડું રેડવાથી નરમ ને તાજું જેવું થાય છે.

પ્રકરણ ૨૯.

તરકારી સુકી તથા લીલી વિષે.

૨૫૩–પટેટા Potato પાંથરેલા છુટા રાખવાથી તે લાંબો વખત સારા રહેશે. તેપર કળી ચુનો છાંટવો, રેતી યા મટોડીના પડમાં છુટા છુટા મુકવા. પટેટાને એક ટોપલીમાં અથવા કરંડયામાં ભરી ખળખળતાં પાણીમાં એક બે મિનિટ બોળી રાખી કાઢી લેવા, પછી તેને ખુલ્લી હવામાં છુટા નાંખી સુકાય ત્યાં સુધી રાખવા. એ રીતે પણ લાંબો વખત સુધી રહેશે.

પટેટાને બાફવા આગમચ છોલવા નહિ. છાલ સાથે બાફેલા વધારે સ્વાદદાર લાગે છે, છાલની નજદીકના ખાર જળવાઇ રહેવાથી.

પટેટાની ઝીણી સળી કાપવા ગોળ વેફર કાપ્યા પછી થોડાં સરખાં એક એક પર ગોઠવીને પાછી ઊભી કાપવી.

ભુંજેલો પટેટો બાફેલા યા તળેલા કરતાં જેરવવામાં વધારે હલકો છે. ભુંજેલામાંથી એક જાતનો ગુંદર બને છે. પટેટાને પકાવતાં અર્ધો કલાક સુમારે થશે, નવો પટેટો ઘણો જલદી નરમ થઇ અટવાઇ જશે. સુકી તથા લીલી તરકારીના તત્વો વિષે આપેલું છે.

કાચો પટેટો કાપીને ઘસવાથી લોખંડનો કાટ નીકળશે.

નવા પટેટાની છાલ પાતળી હોય છે તે છોલવાને બદલે ભીનાં જાડાં કપડાએ ઘસવાથી નીકળશે, કપડું ઘડી ઘડી ભીંનવવું. પટેટાની છાલનો ભુકો સરકાના ડાઘો સીસીમાંથી કાઢવા વપરાય છે, તેમજ કપડાં ધોવા માટે પણ તેનો ઊપયોગ થાય છે.

તરકારી રાખવાની જગ્યા થોડે વખતે પાણીમાં બ્લીચીંગ પાઉડર નાખી ધોવાથી સ્વચ્છ થઇ તેમાં કોઈબી જાતનાં જીવ જંતુઓનો તથા ખરાબ હવાનો નાશ થશે.

સુકી તરકારી પકાવતી વખતે હંમેશાં ઢાંકવી, લીલી ખુલ્લી રાખવી.

૨૫૪–કાંદા Onion **ખાવા માટે** તુરત કાપી મુકવા, આગમચથી કાપીને રાખેલા સારા નહિ, કારણકે કાંદો હમેશાં ખરાબ હવા ચુશી લે છે.

કાંદા કાપવાની રીતો છરીની ઉપલી ટોંચ પર પટેટો અથવા પાંઉનો ટુકડો ખોશવો; મોઢામાં સોયનો કાણુવાલો ભાગ પકડીને રાખવી, કારણ કે લોઢું કાંદાની તીખી ઝેણ ખેંચી લેશે; પાણીમાં હાથ ડુબાડીને કાપવાથી પણ તેની ઝેણ લાગશે નહિ. કાપ્યા પછી છરીને પણ સોજાં પાણીમાં તુરત ખોળવાથી કાંદાનો વાસ નીકળી જશે.

હાથમાં કાંદાનો વાસ નહિં રહે તે સારૂ કાપતી વખતે દીચકું તથા નીચેનો ભાગ પહેલાં કાપીને વચમાં કાંટો ખોશી રાખવાથી ફરતી છાલ સહેલાઈથી નીકળશે.

રસ નીચવી કાઢવા છુંદીને જાડાં કપડાંમાં નાખી દાબવો, અથવા લીંબુનો રસ કાઢવાનો સંચો વાપરવો.

કાંદામાંથી ગુંદર જેવો ચીકાશદાર રસ કાગળ વળગાડવા માટે વપરાશે, બાફી કાઢીને દાબવાથી તે રસ નીકળે છે.

ઘોખડનો કાટ કાઢવા કાંદો કાપીને છાલ સાથ ઘસવો.

કાદો આખો નહિ ખપ હોય તો અર્ધો કાપી છાલ સાથ રાખી બીજી છાલ તેપર ઢાંકી રાખવાથી બગડતો નથી.

કાંદાનો વાસ તથા તીખાસ કાઢવા પાપડખારનાં પાણીમાં છોલીને આખાજ ભીંજવી રાખી બે ત્રણ કલાકે વાપરવા.

વાસ હાથમાંથી કાઢવા સેલેરીના પાંદડાં અથવા દાંડી ચોળવી, બીજો કોઇબી જાતનો હાથમાંથી વાસ કાઢવા માટે વૈદકમાંથી મળશે, તેમજ મોઢાંમાં તેના વાસ માટે આપેલું છે.

૨૫૫–આદુ Ginger **ને લાંબો વખત રાખવા** સારૂં લાકડાંના દાબડામા મટોડી નાંખી તેમાં દબાવી રાખવું.

લીલું તથા સુકવેલું આદુ દવાના વપરાસમાં આવે છે; એનો અર્ક પણ નીકળે છે.

ગોશને ચેડવવા સારૂ પણ આદુ ભેળ્યાથી નરમ થશે.

લશણ Garlic ખોરાકી તેમજ દવાના વપરાશમાં આવે છે. હવા બગડેલી હોય ત્યા લશણને છોલી તેની કળીઓ દોરામાં પરોવી ટાંગી રાખવાથી ખરાબ હવા ચુશી લેશે.

૨૫૬–ગાજર Carrot **લાંબો વખત રાખવાં** હોય તો લાલ મટોડી અથવા રેતી ભરેલા દાબડામા બંધ કરવાં, છોલવા સારૂ પટેટાની રીત મુજબ ભીનાયલાં કપડાંએ ઘસવાં. એ તાકાટ આપનારાં છે.

બીટરૂટ ખાવા માટે બાફવા દોઢથી બે કલાક થશે. ગરમ હોય તેજ વખતે કપડાંમાં પકડીને બીજે હાથે છાલ કાઢવાથી સ્વાદમા સારા લાગે છે, ઠંડાં પડે ને છોલવાં નહિ.

ભુરાં કોહળાં જે મુરંબા માટે વપરાય છે તે વજનમાં હલકાં હોય તે પાકટ જાણી લેવાં ને છાલ પણ સફેદ હશે, કુમળાંની છાલ લીલી દીશે છે ને પાણીનો ભાગ હોવાથી વજનમાંબી ભારી રહેશે.

૨૫૭–લીલી તરકારી ઠંડકવાલી જગ્યા અથવા પત્થરની જમીનપર પાથરી ભીનું કપડું ઢાકી રાખવાથી સોજી રહેશે.

લીલી તરકારી છોલીને પાણીમાં રાખવાથી કાળી પડતી નથી.

કોઠમરી તાજી રાખવા ઝુડો બાંધી ખીલાપર ટાંગવાથી ભીંતની ઠંડક લાગી સુકાશે નહિ, જોઇએ તો પાણીમાં નીચેની ડાળીઓ મુકી તેપર ભીનું કપડું ઢાંકવું.

સૅલેરીને સુકી રેતીમાં દાટી રાખવાથી તાજી રહેશે.

કોબીને રાખવા માટે બહારનાં પાંદડાં થોડાં કાઢી લઇ દાબડામાં દાંડીવાળો ભાગ ઉપર રાખી ફરતાં પાંદડાં ખોશી ઢાંકણું ઢાંકવું.

દોધી કુમળામાં નખ ભોકાશે, પાકટમાં નખ લાગતું નથી.

ભીંડા અણી પરથી ભાગે તે કુમળા જાણવા, જાડાં બીવાળા એ રીતે ભાંગશે નહિ.

સલગમ નોલકોલમાં અંદર છરી ભોકાય તે કુમલાં જાણવાં, જમીનમાં દાટી રાખવાથી સોજાં રહે છે.

લીલી તરકારી સુકાયલી તાજી કરવા પાણીમાં લીંબુનો રસ અથવા પાપડખાર ભેળવો એ ચમચીને સુમારે, ને તેમાં બે ત્રણ કલાક રાખવી. સુરજનો તાપ લાગવા આગમચ ઝાડ પરથી ઉતારવી.

લીલી તરકારી કાચી ખાવી હોય, ટાંમેટાં સેલેડ યા બીજી કોઇ પણ હમેશાં બરોબર ધોઇ સાફ કરવી, તેપરનો કચરો, જંતુઓ વિગેરે કાઢવા તોપલીમાં મુકી પાણીના નળ નીચે ફેરવી ફેરવીને ધોવી, જોઈએ તો સાથે થોડો ટંકણખાર લેવો.

કડવાસ તરકારીમાંથી કાઢવા પહેલાં નીમકનાં પાણીમાં બાફી તે પાણી કાઢી નાખી બીજું ગરમ પાણી રેડવું. રાંધવા આગમચ નીમકનાં પાણીમાં બોળવાથી સવાદ સારો થશે.

મરચાં Chilli નો તીખાસ કાઢવા પાપડખારનાં પાણીમા ભીનવવાં. મરચાં દવાના વપરાશમાં પણ આવે છે.

મરચાંની ભુકીમાં ભેળ હીંગળોક, કોચીનીઅલ, ઇંટની ભુકી; લાલ લાકડાનો વહેર વગેરે કોઇ વખત ભેળેલું હશે તો મેગનીફાઇંગ કાચ વડે તપાસતાં માલમ પડશે.

વટાણા Green Peas લીલા રાખવા છાલ છોલીને નીમક નાખી પાંચ મિનિટ ચુહલાપર બાફી ચાળણીમાં પાણી ગાળીને સુકાય કે કપડાં વડે લુછી અથવા ભઠ્ઠીમા સેહેજ સુકવીને પછી ચપટ ઢાંકણાની સીસી યા દાબડામાં બંધ કરવા. પાછા ખાવાની વખતે કકડતાં પાણીનાં વાસણમાં મુકી ચુહલે જોસ પાડીને પછી ઉખેડવો.

ટામેટાં કાચાં તોડીને દાબડામાં બંધ કીધાથી પાકશે, બહાર ગામ મોકલવા તેમાં ભુસું વહેર અથવા ભુચની ભુકી ભરવી. છોલવા ગરમ પાણી તે પર રેડવાથી છાલ છોલાશે.

લીલી તરકારી સુકાયલી નીમકનાં પાણીમાં બે કલાક ભીનવવી.

ભાજીપાલો અથવા કોઇબી જાતની તરકારી સુકવીને દવાના વપરાસમાં લેવાની હોય તેને જુદી બાંધી ઉંધી ટાંગી સુકાય ને પછી કાગળની કોથળીઓમાં બંધ કરી રાખી ખપ પડે ત્યારે વાપરવી.

એસ્પેરેગસ Asparagus દરીઆમાં ઉગતો વેલાતી છોડવો ટીનના પેક દાબડામાં મળે છે, જે ખોલીને ખાવા આગમચ આઇસ પર મુકવાથી સારાં લાગશે.

૨૫૮–તરકારી ટીનમાંની પેક કીધેલી બગડેલી પારખવી. વટાણા, એસપેરેગસ તથા બીજી તરકારી ઉઘેડવા પછી તે બગડેલી હશે તો દબમાં છરી ખોસવાથી લીલી થશે. સોજી હશે તો છરી ખરાબ થતી નથી, તેમજ ખાધામાં પણ ખાટી લાગે તે બગડેલી જાણવી.

તરકારી ફ્રુટ વિગેરે લાંબો વખત રાખવાની રીતો ઘણીખરી ઠંડીનાં મુલકોમાં વધુ ઉપયોગી થઇ પડે છે. ગરમીનાં દેશોમાં એ રીતે બરોબર રહેતી નથી.

તરકારી બાફવાની રીતો.

૨૫૯–બાફતી વખતે વાસ નીકળતો અટકાવવા કોઇબી તરકારીમાં પાણી સાથે એક ગાંમઠી કોલસાનો ટુકડો અથવા તો પાંઉનો ટુકડો કપડાની પોટલીમાં બાધીને નાખ્યાથી તે વાસ ચુશી લઈ બહાર આવશે નહી. બાફ્યા પછી ઠંડુ પડે ને પાણી કાઢવું.

કોબી Cabbage અધીં બાફ્યા પછી પાણી કાઢી નાંખી બીજું પાણી નાંખ્યાથી સારી થશે, તેમાનો તેલનો ભાગ પણ નીકળી જશે.

વટાણા તથા ફ્રેન્ચ બીન્સ બાફતી વખતે જોસ પાણી થાય ને તેમાં નાખવા સાથે થોડુંક નીમક ભેળવું. સહેજ ખાંડ નાખવાથી વટાણા વધુ સ્વાદિષ્ટ બનશે.

તરકારી જાડી ઘરડીને નરમ કરવા બાફતી વખતે એક ચમટી સોડા ખાર નાંખવો.

જમીનની અંદર થતી તરકારીને પાણીમાં બાફ્યા પછી નીમક નાંખવુ, બહાર ઝાડ પર ઉગતી તરકારી માટે પાણી સાથ પહેલાંથી નીમક ભેગવું, અથવા ખાંડ સહેજ નાંખીને થોડો વખત ભીનવી રાખ્યા પછી બાફ્યાથી તેનો રંગ પણ લીલો રહે છે.

તરકારી બાફેલી છોલવા માટે ઊંડાં પાણીના વાસણમાં તારની જાલી કે ચારણીમાં મુકીને બફાયા પછી કાઢી લઇને છોલવાથી હાથ દાઝતા નથી.

કેટલીક જાતની ઍસીડો જેવી કે સાઇટ્રીક, ટાર્ટરીક, ઑકઝૅલીક, ઍસેટીક, વિગેરે તરકારી તેમજ ઝાડનાં છોડોમાંથી બને છે.

પ્રકરણ ૩૦.

ફ્રુટ જાતજાતની વિષે.

૨૬૦–કેરી Mango **ને પાકવવા** સુકું ઘાસ યા પેડો વાપરવો, સરખી ઉભી ઉપર ડીચકાં આવે તેમ મુકવી, એમાં કાદો મુકવાથી જલદી પાકશે, થોડીક એલચી છુટી છુટી તેમાં નાંખવાથી કેરીની છાલ પીળો રંગ પકડશે, બંધ જગ્યામાં રાખવી.

કેળાં Banana પણ ઘાસમાં પાકશે. કાચી ઉતારેલી લુમો હોય તો તેના કાતરા છુટા પાડી બંધ વાસણમાં ઢાંકી રાખવા, તે ઉપર કળી ચુનો પાતળો છાંટવો, તેથી છાલ પીળો રંગ પકડીને જલદી પાકશે; જોઈએ તો ચોખામાં મુકવી.

ચીકુ ભાત યા ચોખામાં પાકવવાં.

પપાંઉ પણ ઉપલી કોઈબી ચીજોમાં પાકવવા સારૂ મુકવાં. પપાંઉ કાચું નાંખવાથી ગોશ યા મરઘી પકાવતી વખતે કઠણ હોય તે ચડે છે.

૨૬૧–ફ્રુટના ઠળીઆ કાઢવા ચેરીઝ, આલુ, ખજુર વિગેરેના. સોજો બાલમાં ખોસવાનો સુઇઓ Hairpin લઈ તેનો ઉપલો ગોળ ભાગ ફ્રુટના ડીચાં આગળ અંદર પહેલા દાબવો, પછી પેલા હાથમાના અણીવાળા છેડા દાબ્યાથી આખો સુઇઓ અંદર પેવશ થઇ ફ્રુટની ચામડી ચીરાઇને ઠળીઓ પોતીકી મેળે બહાર નીકળી આવશે, નીચલી રીતે પણ નીકળશે.

સુકી દ્રાક્ષના ઠળીઆ કાઢવા અધવચમાંથી ચીરવી અથવા કાપવાથી નીકળે છે, તેમ કરતાં દ્રાક્ષ હાથને વળગ્યા કરે તે સારૂ હાથ કે છરીને સ્હેજ માખણ લગાડવું યાતો હાથને પાણીમાં અવાર-નવાર ભીનવ્યાથી સમારતી વખતે વળગશે નહિ. આટામાં ભેળીને પછી હાથમાં લઇ દીંચકાં કાઢવાં સહેલાં પડે છે, દ્રાક્ષને સહેજ ગરમ કીધાથી પણ ઠળીઆ જલદી નીકળશે.

ફ્રુટને લાંબા દિવસ રાખવી તથા સુકવવી.

૨૬૨–ફ્રુટ Preserve કરવા બ્રૅન્ડી અથવા સોજ્જા સ્પીરીટમાં ડુબાડીને બાટલી ચપટ બંધ રાખવી. આઇસમાં રાખેલી પણ બગડતી નથી.

દ્રાક્ષ, ચેરીઝ Grapes, Cherries વિગેરે બ્રેન્ડી કે સ્પીરીટમાં ખાંડ ભેળી ચપટ બુચ લગાડી હવા ઊજાસ નહિં લાગે તેમ ઢાંકણવાલી

જગ્યા અથવા ભોંયરાંમાં મુકવી; જોઈએ તો પહેલાં ફટકડીનાં પાણીમાં બોળવાથી કઠણુ થાય ને ઉપલી રીતે પ્રીઝર્વ કરવી એક બાટલી બ્રેંન્ડીમાં ચાર ઔંસને સુમારે ખાંડ લેવી. દાબડામાં પેક કરવા લાકડાંનો વહેર કે બુચનો ભુકો લેવો.

પીચને Peaches રાખવા નુછી સાફ કરીને વાસણમાં ગોઠવી તે પર થોડી ખાંડ છાંટીને બ્રેંન્ડી ડુબે તેટલો રેડી ખાંડ પીગળવા પછી ચુહલા પર બ્રેન્ડી ફુકો થાય ને ઊતારી ઠંડાં પડે ને બરણીમાં ભરવાં.

ગ્લીસરીનમાં ફ્રુટ પ્રીઝર્વ કરી શકાય છે, ખાવા આગમચ ધોવી. ખાંડના શીરામાં પણુ રહે છે. ખટાશવાલી ફ્રુટ માટે ખાંડ વધુ લેવી. શીરા સાથ ભેળી પહોળા પાણીના વાસણમાં સીસી પર કપડું ઢાંકી જોશ પાડવા ચુહલે દસ મિનિટ રાખવી.

સપરચનને Apple ઝીણા કાગળમાં વીંટાળવાં કે સુકું ઘાસ વાપરવુ; લાકડાંના વહેરમાં છુટા પાંથરીને પછી દાબડામાં પેક કરી ઠંડકવાલી જગ્યામાં મુકવાં. વજનમાં ભારી સારાં કહેવાય.

પાતળી છાલ છોલવા સારૂ ખળખળતાં પાણીમાં એક બે મિનિટ તારની ચારણીમાં મુકી બોળી કાઢવા, એ રીતે પીચ, પ્લંમની છાલ નીકળશે. છોલેલી ફ્રુટ રાખતાં કાળી થશે, પાણીમા મુકવી.

કેરી કાચીને દીચકાં ઉપર મીણુ દાબીને ગુંદરનું પાતળું પાણી લગાડવાથી બગડતી નથી.

પાકી કેરીને સાકરના શીરામાં અથવા મધમાં પણુ ડુબાડીને કોઇક રાખે છે, પણુ લાંબો વખત રહેશે નહિ.

તડબુચ Water Melon (કલીંગર) લાલ રંગનું સારૂં કહેવાય પણુ સફેદ રંગનું હોય તો તે પર લીંબુનો રસ નીચવ્યાથી લાલ થશે.

ફ્રુટની છાલો સંત્રા, મોસંબી, ઓરંજ વિગેરેની મીઠાઇ, કેક, પુડીંગ, અચાર, ચટણી, મુરંબામાં નાંખવામાં વપરાય છે, તેમજ દારૂમાં નાંખવાથી તેનો કસ ઓગળી સ્વાદ આપશે, સુકી ચાહના દાબડામાં મુકવાથી તેનો સોહોરમ આવશે. જોઇએ તો સાકરના શીરામાં ભેળી સુકવીને પણુ રખાશે. કોઇબી જાતની ફ્રુટ ઠંડીના મુલકોમાં લાંબો વખત રહી શકે છે. કેટલીક ફ્રુટ છોલી ટુકડા કરીને તે પર ખાંડ છાંટી આઇસમાં ઠંડી કરવાથી સ્વાદીષ્ટ લાગશે. ખાંડના શીરા સાથ ચુહલે ગરમ કરી સ્ટુ Stew ની માફક પણુ બનાવે છે.

ફ્રુટ પ્રીઝર્વ કીધેલી હવા નહિ જાય તેમ બંધ કરવા સોજાં સફેદ કાગળને સીસી યા બરણીનાં માપથી સહેજ મોટાં કાપી તે પર બ્રેંન્ડી અથવા ઇંડાંની સફેદી લગાડવી; જોઇએ તો ઝીણાં સફેદ કાગળને દુધ કે ગુંદરનાં પાણીમાં બોળીને મુકવા પછી ઢાંકણું ચપટ ઢાંકવું.

ફ્રુટ પ્રીઝર્વ કરેલીની સીસી ધોઇને સુકી કરી ભરવા માટે વાપરવી, ભીનાશ રહેવાથી બગડી જશે. હવાયલી લાગે તો તેમાં મેચીસ સળગાવીને ધરવાથી કોરડી થશે.

લીંબુ Lime તથા ઓરંજ ખાધામાં ગુણવાળાં છે. ખોરાકી જેવી કે ગોશ, મરઘી, માછલી, તરકારી, વિગેરેમાં નાંખવાથી બગડેલી સુધરે છે તેમજ તેની છાલ પણ ઉપયોગની છે.

લીંબુ અથવા ઓરંજને પેક કરવા ઝીણા કાગળમાં વીંટાળી બાકસમાં ગોઠવી બંધ કરવાં. સુકી રેતીનાં પડમાં મુકવાં.

લાંબા દિવસ રાખવા પાણીમાં ડુબાડીને ચપટ બંધ કરી પાણી ઘડી ઘડી બદલવું. છાશમાં પણ સોજાં રહે છે. સુકાઇ ગયલાને છાંશમાં બોળવાથી તાજાં થશે. ટમ્બલર નીચે ઢાંકી રાખવાં.

કાપેલું લીંબુ સુકાઇ નહિં જાય માટે પાણીમાં સહેજ નીમક ભેળી તેમાં બોળી રાખવાં.

છોલેલી ફ્રુટ પાણીમાં રાખતાં કાળી નહિ પડે માટે લીંબુનો રસ થોડો સાથે નાખવો, રૂપાંની છરી વડે છોલેલી કાળી પડતી નથી.

લીંબુમાંથી રસ કાઢવો આખાંને ટેબલ ઉપર મુકી હથેલી વડે ભાર મુકી ઘોરવાથી નરમ થાયને એક બાજુ કાણું પાડી દાબીને નીચવવું. કાપવા આગમચ ચુલ્હે પાણી સાથ ગરમ કરી નીચવ્યાથી પણ વધુ રસ તેમાંથી નીકળશે.

રસ કાઢીને કપડાંએ ગાળી ચપટ બુચની સીસીમાં ભરી રાખી ખપ પડે ત્યારે વાપરવો. લીંબુ ખાવાની જેને અગત હોય ને જ્યાં નહિ મળી શકે તે વખતે કામ આવશે.

લીંબુનો રસ પાણી સાથ પીવાથી ફાયદો કરે છે. એમાંથી સાઇ-ત્રીસ એસીડ Citric Acid બનાવે છે.

લીંબુ, દ્રાક્ષ, મોસંબીનો રસ કાઢવા કપડાંમાં મુકી દાબીને નીચવવું, તેમજ કાચનું વાસણ Lemon squeezer આવે છે.

લીંબુની છાલ નરમ ને લીલી હોય તો રસ કાઢવા પછી બારીક ટુકડા કરી ખાવાના સાથ લીધાથી સારી લાગશે.

એની છાલના ચીકાશદાર રસમાં પણ સ્વાદ હોય છે. જાયફળ ખમણીપર અથવા છરી વડે ઓખવી ખોરાકીમાં વાપરવીઃ મીઠાઇમા વાપરવા માટે ખડી સાકર અથવા લોફ શુગરના ટુકડા તે છાલ પર ઘસવાથી તે પર તેનો રસ ઓગળીને પછી તે સાકરને મીઠાઇમાં નાંખવાથી સારો લીંબુનો સ્વાદ આવશે.

લીંબુ ઘણી જાતનાં આવે છે અને ઓરંજની જાતના લંબાચા ઘાટનામાં બી પણ આવતાં નથી.

કોઇબી જાતની ફ્રુટ લાંબો વખત રાખવા માટે એકદમ પાકેલી કે નરમ થઇ સડેલી લેવી નહિ.

૨૬૩-ફ્રુટ સુકવવા રાતે રાંધવાની ભઠ્ઠીનું કામ ખલાસ થાય ને પછી ભુંજવા મુકવાની જગ્યા પર ફ્રુટ પાંથરી ને આખી રાત ઉંઘાડી રહેવા દેવી, બારણું બંધ કરવું નહિ, એ મુજબ બે ત્રણ દિવસ રાતે મુકવી. ઘણી ગરમ ચાલુ સળગેલી ભઠ્ઠીમાં સુકવવી નહિ બગડી જશે. સુકાવા આવે ને છરીએ કાપ્યાથી નરમ પાણી જેવી લાગે તો વધુ સુકવવી, નહિ તો લાંબા દિવસ રહેતાં ફુગાઇને બગડી જશે. ઘણી સુકાયલીને ભઠ્ઠીમાં થોડીક મિનિટ વાપરવા આગમચ મુકયાથી નરમ થશે.

ઝીણી ફ્રુટ મોટી કરતાં જલદી સુકાશે. બરણી અથવા દાબડામાં ભરી સુકી જગાપર રાખવી, અવાર નવાર હીલવી તળે ઉપર કરવી.

પીચ ને વિલાયતી પેર સુકવવા ખળખળતાં પાણીમાં આગળ તરકારીમાં આપ્યા મુજબ એક બે મિનિટ મુકીને કાઢી લીધાથી તેની છાલ સહેલાઇથી છોલાશે, પછી તેના ચાર ટુકડા કરી તડકામાં અથવા ભઠ્ઠીમાં ઉપલી રીતે સુકવવાં.

રાસ્પબેરી, કાળાંબેરી, ચેરીઝ વિગેરે સુકવતી વખતે ભાગેલાં કે છુંદાયલાં લેવાં નહિ. એ ફ્રુટ તડકામાં વધુ સારી રીતે સુકાશે.

અંજીર Fig પાકાં તોડીને તડકે સુકવવાં, હાથે ખેંચીને લાંબા કીધાથી સારી રીતે સુકાઇ જશે.

સપરચનને ગરમ પાણીમાં બારી નરમ થાય ને કાઢી લઇ ભઠ્ઠીમાં ઉપલી રીતે ભુંજવાં. ભુરો રંગ થયા પછી ભઠ્ઠી ટાઢી પડે ને કાઢી લઇ બેઉ હાથની હથેલી વચ્ચે દાબી ચપટાં કરવા. એ મુજબ લાંબો વખત રહેશે, સુકવેલાં પાછાં નરમ કરવા થોડા કલાક ગરમ પાણીમાં બોળી રાખવાં.

દ્રાક્ષ ઘણી સુકી હોય તેને ગરમ પાણીમાં ધોઇને કપડાંપર પાંથરી સુકવ્યાથી નરમ થાય છે.

પ્રકરણ ૩૧.

ખોરાકીની ચાલુ વપરાશની ચીજો, ઇંડાં તાજાં રાખવાં, ખાંડ, કોફી, ચાહ, દુધ, માંખણ, વિગેરે.

૨૬૪-ઇંડાં Eggs પારખવા પાણીનાં ઉંડા વાસણમાં મુકી જોતાં તાજાં હશે તો તળીઆમાં આડાં પડી રહેશે. થોડા દિવસનાં ઉભાં રહે છે, અને બગડેલા કોહેલાં ઉભાં થઇને પાણી ઉપર તર્યા કરશે, તેમજ ઉજાસ અથવા બત્તી આગળ ધરીને જેવાથી તાજું ઇંડું નીતર્યું દેખાય છે, ઘણા દિવસનું વાસી હશે તો ગદલું ને કોટલાંમાં કાળી છાંટો દેખાશે.

ઇંડાંને તાજાં રાખવાની રીતો ઠંડકવાળી જગ્યામાં ઇંડાં રાખવાથી જલદી બગડતાં નથી. અણીવાળો ભાગ ઉપર રાખી સરખાં ઉભાં ગોઠવીને મુકવાં, અથવા બારીક કપડાંની કોથળીમાં મુકી હવામાં ટાંગી રાખવાં; ભીનાયલી ગુણપાટ ઢાકવી. સુકાયને પાછું તેપર પાણી છાંટવું, તેની ઠંડકથી ઇંડાં બગડતાં નથી. ગ્લીસરીન કોટલાં પર લગાડવું.

ગુંદરનું પાતળું પાણી કરી પીછીએ લગાડવું, ઓલીવ ઓઈલમાં મીણ તાવીને લગાડવાથી અંદર હવા જતી નથી, પછી નીમક અથવા કોલસાની રાખ કે થુલાંમાં ઉભાં ગોઠવીને મુકવાં.

ઇંડાંમાં ખોરાકના સઘળા જોઈતા પદાર્થો હોય છે. દાળ કરતાં સફેદી વધુ પુષ્ટીકારક છે.

ઇંડાં સાધારણ દસનું વજન સુમારે એક રતલ થશે.

કોટલાં ઇંડાંનાં એકઠાં કરી રાખી તેના ભુકાથી વાસણો ઊજરાશે. ઘેરા રંગના કોટલાંની દાળનો પણ રંગ ઘેરો હોય છે.

બાફેલું ઇંડું જોસ પાણીમા મુકવાથી દસ કે પંદર મીનીટમા કઠણ થશે. હાફ બોઈલ્ડ માટે ત્રણ ચાર મિનિટ રાખવું.

બાફેલાં ઇંડાં પારખવા માટે ટેબલપર ગોળ ફેરવવાથી જલદી ફરશે, તેમ કાચાં ફરી શકતા નથી.

બોઇલ્ડ ઇંડુ ઠંડુ થઇ ગયું હોય તો પાછું ગરમ પાણીમાં મુકવુ, તેનો સ્વાદ પણ જેવોને તેવોજ રહે છે.

બાફેલું ઇંડુ ચુંથાયા વગર કાપવા માટે છરીને ખળખળતાં પાણીમાં બોળી નુછીને વાપરવી, તેમજ તેની પાતળી સ્લાઇસ કાપવા માટે તારોની બનેલી ચીજ વાપરવાથી ઘણી સફાઈથી કપાય છે.

ઇંડુ બાફતી વખતે કોટલું ભાંગે નહિ તે સારૂં પહેલાં ઠંડાં પાણીમાં બોળીને ગરમમાં મુકવું.

ઇંડાંમાં ફાટ યા કાણું હોય તો ઝીણાં કાગળમાં વીંટાળીને પછી પાણીમાં બાફવા મુકવું, જેથી તેમાં પાણી ભરાશે નહિ યા સફેદી બહાર નીકળશે નહિ.

ઇંડાંની દાળ છુટી રાખવી હોય તો કોટલાંમાં દાળ રહેવા દઇ સાથે થોડું ઠંડું પાણી રેડી મુકવાથી બગડતી નથી, તેમજ બન્ને ચીજો છુટી પાડવા માટે કાણાં સાથની નાની પ્લેટ આવે છે તેમાં ઇંડુ તોડીને નાંખવાથી સફેદી નીચેનાં વાસણમાં પડી દાળ છુટી રહેશે.

દાળ ઇંડાંની સફેદીથી છુટી પાડતી વખતે ફુટી જઈ તેમાં થોડીક ભેળાયલી કાઢી લેવા ગરમ પાણીમાં સોજું કપડું બોળી નીચવીને કપડાંનો છેડો લગાડયાથી દાળ તુરત તેને વળગી નીકળી આવશે, પાણીમાં રાખ્યાથી દાળ બગડતી નથી.

ઇંડાંની સફેદીનો કઠણ કફ ચઢાવવો ગોળ તારોના બનાવેલાં ચકરડાંએ સારી ચઢે છે. તેમાં લીંબુનાં ટીપાં કે ચમટી નીમક નાખવું.

સીક માણસને પણ સફેદીને કાચી કાપી છરી વડે તેમાંના ટુકડા છુટા પાડી સહેજ ચઢાવીને પાણી સાથ ભેળીને પીવાથી ટાકાત આપે છે.

ઇંડાંમાં થોડુંક પાણી અથવા દુધ ભેળવાથી પકાવતી વખતે ખીલે છે. ઇંડાંને બદલે સરકો વપરાશે. એક સાધારણ ચમચો ભરીને સરકો હશે તો એ ઇંડાંને બદલે કેક યા પુદીંગમાં નાખવાથી તે ઇંડાંની ગરજ સરશે, તે બનાવેલી ચીજ વધારે ખીલીને હલકી થશે. ગ્લીસરીન પણ એ મુજબ વપરાશે.

આઇસીંગ્લાસ-જીલેટીન.

૨૬૫-આઇસીંગ્લાસ Isinglass માછલીના ફુક્કા તેમજ વાછરડાંના પગમાંથી બનાવેલી સફેદ પારદર્શક ચીજ જેની અંદર ઝમી જવાનો ગુણ છે, એ ખોરાકી તેમજ લાહી, કાંજી વિગેરેના ખપમાં આવે છે.

જીલેટીન *Gelatine* જાનવરનાં હાડકાં અને બીજા ઘણા પદાર્થો પાણી સાથ ઊકાળવાથી બને છે. એમાં પણ ચીકાશને બંધાવાનો ગુણ હોય છે. ખોરાકીના વપરાશમાં લેવાય છે. એ બંને ચીજો ખાધામાં ટાકાત આપનારી છે.

ખાંડ.

૨૬૬-ખાંડ Sugar **ભેળ શોધવું**, આટો કે રેતી કંઈ હશે તો એક ગ્લાસમાં ખાંડ સાથ પાણી રેડવાથી તે નીચે ઠરી જશે ને ખાંડ પીગળી જાય છે.

ખાંડને ચાહ કે દુધમાં તુરત પીગળાવવી હોય તો ચારણીમા પહેલાં નાંખી તેની ઊપરથી જેબી પ્યાલામાં રેડવું હોય તે નાંખવા સાથ ચારણીમાંની ખાંડ પીગળતી જશે.

ખાંડનો રંગ બનાવવો, ત્રાંબાની ચમચ યા નાનાં વાસણમાં ખાંડ નાંખી અમઠી ચુલહે ગરમ થતાં બળીને કાળો રંગ થાય કે તેમાં પાણી રેડી હલાવવાથી લાલ થાય છે. વાસણનાં તળીઆંમાં બંધાયલો શીરો નીકળે નહિ તો સહેજ પાણી રેડી ચુલહે મુકવું

રંગની ખાંડ માટે કારમાઇન Vegetable Carmine નાં થોડા ટીપાં બારીક ખાંડમાં નાંખી હાથે ચોળીને ભેળ્યા પછી સફેદ કાગળ પર પાંથરી સુકાય ને બરણીમાં ભરી રાખી ખપ પડે ત્યારે વાપરવી.

ખાંડનો શીરો યા ગોળ ઘટ ને પ્યાલાં વડે ભરીને બીજાં વાસણમાં નાંખવા માટે ખળખળતાં પાણીમાં પ્યાલું બોળીને તુરત લેવું અથવા તે પ્યાલાંને પાતળું માંખણ લગાડી વાપરવાથી ગોળ યા શીરો તેને વળગશે નહિ. સીસીમાં બંધાઈ ગયલો કાઢવા સારૂ કાચ અથવા રબરની નળી તેમાં મુકવાથી જલદી નીકળશે.

ખાંડનો શીરો બનાવતી વખતે ચુલહા પર પોતીકી મેળે પીગળવા દેવી. ચાલુ હલાવ્યાથી ખાંડ પીગળવાને બદલે વધુ ઘટ બંધાઇ જશે.

લોફ્ શુગર Loaf Sugar ખાંડમાંથીજ બને છે, તેના કકડા ચળકટા અને વજનમાં ભારી હોય તે સારા કહેવાય.

મીલ્ક શુગર Milk Sugar દુધની મેળવણીથી બનેલી છે જે દવાવાળાઓને ત્યાંથી મળશે. એ પાણીમાં નાખી નાનાં બચ્ચાંને ખોરાક તરીકે પાય છે.

ગ્લુકોસ Gluoose એક જાતની ઘણી મીઠાશવાળી પુષ્ટિકારક ખાંડની મેળવણી છે જે નબળાં શીક માણસને કૌવત આપવા વપરાય છે તેમજ મીઠાઇ બનાવવાના ઊપ્યોગમાં લેછે.

દ્રાક્ષ તથા બીજી ફ્રુટમાંથી તેમજ પટેટાનાં સ્ટાર્ચને ગંધકના તેજાબ સાથ ઊકાળવાથી બને છે.

સેકરીન Saccharine પણ ખાંડની બનાવટ છે, જે કેટલાંક દરદીઓ માટે ખાંડને બદલે વાપરે છે.

ચાહ, કોફી તથા કોકો.

૨૬૭–ચાહ Tea સરદી અથવા ભીનાશવાલી જગ્યામાં મુકવાથી હવાઇ જાય છે. ચાહ એ ત્રણ જાતની ભેળીને વાપરવાથી વધારે તેસ્ટવાલી લાગશે, તેમજ ચાહના બાકસોમાં ગુલાબ, ચંપેલી, મોગરાં, તાજા યા સુકકાં ફુલો નાંખવાં અથવા સંત્રા યા મોસંબીની સુકી છાલો સાથે રાખવાથી સુગંધીદાર બનશે. ચાહ કોપી લાકડાંના દાબડા કરતાં ચપટ બુચની બરણીઓમાં રાખવાથી તેનો સહોરમ રહે છે. ચાહ બનાવતી વખતે ઊપલી ચીજો લેવી નહિ. ગરમ પાણીએ કીટલી ધોઇને વાપરવી.

ચાહ એક પ્યાલાં માટે એક ચમચી ભરેલી સુમારે લેવી.

સ્ત્રોંગ માટે વધુ લેવી અથવા એક ચમચી ભરીને સાકર નાખવાથી પણ રંગ ઘેરો થાય છે.

ચાહમાં ભેળ સીસાંની ભુકી, ગુલી અથવા ચાક પારખવા સારૂ ઠંડાં પાણીમાં થોડી નાંખવાથી પાણીમાં તે ચીજોનો રંગ ઓગળશે, અને સોજી ચાહ હશે તો સહેજ રંગ ઊતરશે.

ચાહને સફેદ કાગળ ઊપર ઘસવાથી સોજીનો રંગ મુદ્દલ લાગતો નથી, ભેળવાળી હશે તો કંઇ પણ જાતનો રંગ કાગળ પર દીશે છે, તેમજ ભીંનાયલાં કપડાં પર ઘસવાથી પણ ભેળેલું પારખી શકાય છે.

૨૬૮–કોફી Coffee **સોજીના** દાણા ઝીણા ને હલકા હોય તે સારી કહેવાય છે.

કોફી ભુંજવા પહેલાં માખણનો સહેજ હાથ આખા દાણાને લગાડીને ચુહલા પર ઠીકરું મુકી તદન લાલ ને બળેલો જેવો રંગ થાય ને કોપી ઉતારી છુંદવી યા સંચામાં દળવી. છુંદીને બારીક કાઢી લીધા પછી વધેલી જાડી કોપી ઘણાક ઊપ્યોગમાં આવશે માટે ફેંકી દેવી નહિ. એને બાળવાથી વાસે હવા સાફ થશે, તેમજ ગતરની પાઇપ,

સીંક વિગેરેમાં નાંખવાથી ખરાબ હવા ચુશી લે છે. છરી સાફ કરવામાં પણ વપરાશે.

દળેલી કાફી એક પ્યાલું ભરેલી સાત પ્યાલાં પીવાની કાફી બનાવવા પુરી રહે છે, બનતા સુધી પતરાંનું વાસણ લેવું નહિ.

કાફી બનાવતી વખતે ચમટી નીમક યા ખાંડ નાંખવાથી સ્વાદમાં સારી થાય છે.

કાફીમાં ભેળ ચીકરી અથવા બીજી ચીજ હશે તો ઠંડાં પાણીમાં નાખીને હલાવ્યાથી ભેળવાલી ચીજ નીચે ઠરી જશે ને સોજી કાફી તેમાં ચીકાશ હોવાથી પાણી ઉપર તરશે.

કાફી દળવાનો સંચો વાપરવા આગમચ પહેલાં તેમાં થોડાક ચોખા દળવાથી તેમાંનો કચરો વિગેરે નીકળી સાફ થશે, એજ મુજબ બીજા કોઇબી સંચા ખોરાકી દળવાના પહેલાં સાફ કરી વાપરવા; મસાલો પીસવાનાં પત્થરના પાટા ઉપર બદાંમ યા બીજી મીઠાસવાલી ચીજ પીસવા આગમચ, ચોખા પીસ્યાથી તે પર લાગેલો કંઇ પણ મરી મસાલો હશે તે નીકળી જશે.

કોકો એક જાતનાં તાડનાં ઝાડમાં નીકળતા દાણા છે, કેળના અને બીજાં પાંદડાં સાથ પહેલાં મેળવીને પાંચ સાત દિવસ રાખવાથી ખમીર (આથો) Fermentation ચઢે છે, તે બી છુટાં કાઢી લઇ તડકે સુકાયા પછી તેના છોતાં ઝાટકી કાઢવાં, ત્યાર પછી તે દાણાને પાણીમાં ઉકાળવાથી માખણ માફક ચીકાશ તરી આવે તે કાઢી લઇ સુકાઇને ઘટ થાય કે તેની ભુકી કરવી, તેને કોકો કહે છે.

ચોકલેટ પણ કોકો સાથ બીજી મેળવણીથી બને છે. સફેદ અથવા ફુગ આવેલી લાગે તો બગડેલી જાણવી.

૨૬૯—પાૈઆ ભાતને (ડાંગરને) એકુ બે દિવસ પાણીમાં બોળી રાખીને પછી તેને સગડી ઉપર લોઢીમાં થોડો વખત સેકીને છુંદવાથી તે ચપટા પાૈઆ થશે, અને છોતાંને ઝાટકીને કાઢી નાંખવાં. નવાં ભાતના પાૈઆ સારા થાય છે.

એરારૂટ, કોર્નફ્લાૅઅર, સાગુ ચોખા.

૨૭૦—એરારૂટ Arrowroot એક જાતનાં છોડનાં મુળીઆં જમીનમાં હોય તેમાંથી નીકળે છે.

કોર્નફ્લાૅઅર *Cornflour* એક જાતનો આટો ચોખામાંથી બને છે.

સાગુ ચોખા Sago નામનાં ઝાડમાંથી નીકળતા ઝીણા તેમજ મોટા દાણા છે; એ સર્વે ચીજો ખોરાકીના ઉપયોગની છે, તેમજ કપડાંને હાર આપવાની કાંજી બનાવવા ઉપલી સર્વે ચીજો વપરાય છે, જે માટે વૈદકની પરચુરણ બાબતમાંથી મળશે.

પાંઊ વિષે.

૨૭૧–પાંઊ બંધ રાખી તેમાં કાચો પટેટો સાથે મુકવાથી જલદી સુકું થતું નથી. ગર કરતાં કાંઠો વધુ પુષ્ટીકારક છે.

સુકું કઠણુ પાંઉ નરમ બનાવવા ઠંડાં પાણીમાં કપડું ભીનવી તેમાં વીંટાળી રાખવાથી કાંઠો નરમ થાય ને કપડાંમાંથી કાઢી ભઠ્ઠી યા ચુહલા ઉપર ગરમ કરવું. જોઈએ તો પાણીને બદલે ઠંડાં દુધમા એ ત્રણ મીનીટ બોળી રાખી ઉપલી રીતે ગરમ કરવું.

ટોસ્ટનું પાણી બનાવવા કકડી લાલ ભુંજેલી કાતરીને જગમાં મુકી દોઢ કપ જેટલું પાણી રેડી એક કલાકે ગાળી પીવા લેવું.

પાંઊમાં ઘણીક જાતની ભેળ કરે છે. પટેટા, થુલું, ચોખાનો આટો, ફટકડી, ચાક, મોરથુથુ વિગેરે. છેલ્લી ચીજો વધુ પ્રમાણમાં હોય તો ખાધાથી નુકશાન થશે.

ફટકડી ભેળેલી શોધવા માટે ખળખળતાં પાણીમાં ચુહલા ઉપર પાંઉને મુકી તેમાં થોડુંક લાઇમ વૅાટર રેડવાથી પાણી ગદલુ થાય છે, અથવા સુકાં પાંઉમાં ગરમ છરી ખોશવાથી તેને વળગી જશે.

પાંઉના વધેલા ટુકડાઓ સુકવી અથવા ભુંજીને એક દાબડા યા કપડાંની ઠેલીમાં ભરી રાખવા, બારીક ભુકો કરવા હાથે મસળવુ

પાંઉની કાતરીઓ પાતળી ચુંઠાયા વગર કાપવી છરીને અવારનવાર કાપતી વખતે ખળખળતાં પાણીમાં બોળ્યા કરવી.

દુધ પારખવું, તાજું રાખવું, દુધની ભુકી વિગેરે.

૨૭૨–દુધમાં ભેળેલું પારખવું, લોખંડનો સોજો સળીઓ બોળવાથી ચોખું તેને વળગી રહેશે, પાણી ભેળેલું હશે તો સળીઓ સાફ દીસશે, તેમજ અંગુઠાનાં નખ ઉપર ટીપું મુકવાથી ચોખા દુધનો દાણો ગોળ ઠરીને રહે છે. ખરાબ પાણી ભેળેલું દુધ બગડે છે તેમજ પીનારને પણ નુકશાન કરશે.

પાણી ભેળેલાં દુધમાં નાઈત્રીક એસીડના ટીપાં નાંખવાથી ભેઉ છુટું પડે છે. દુધ તપાસવાની સીસી Lectometer આવે છે.

ભેળ વગરનું સફેદમાં સહેજ પીળો પત હોય અને પાણી નાંખેલાં દુધનો બ્લુ રંગ દીશે છે. દુધને ઘટ કરવા કોઈ જાતના આટાની પાટલી કાંજી ભેળે છે.

પાણી ભેળેલાં દુધનું વજન ચોખાં દુધ કરતાં ઓછું થાય, બન્ને એકસરખાં વજનનું લઇને તોલવાથી માલમ પડશે.

દુધની સંભાળ વાસી સાથ તાજું ભેળવું નહિ, તેમજ ઉંઘાડું કદી રાખવું નહિ. ગરમીના દિવસોમાં દુધને ઠંડકવાલી જગામાં અથવા પાણીનાં વાસણમાં રાખવું, તે પર ઝીણું કપડું અમથુ કે

પાણીમાં ભીનવીને ઢાંકવું. દુધ હંમેશાં ખરાબ વાસ કે જંતુઓ ખેંચી લે છે, માટે ખરાબ જગામાં દુધનાં વાસણો પણ મુકવાં નહિ, ખાસ કરી નાનાં બચ્ચાં માટે ગરમ કરવા પછી ધાતુનાં વાસણ કરતાં કોડીના વાસણમાં સોજું રહેશે.

દુધનાં વાસણો હમેશાં જુદાં રાખવાં.

દુધનો વાસ કાઢવા નીમક નાંખી ધોવાં, ખતાસવાલી ચીજ અથવા વાસી દુધ વાસણમાં સુકાઇ ગયું હશે તો સોજું દુધ પણ બગડી જઈ કેટલીક વખત ચુલ્હે ગરમ કરતાં ફાટીને દહીં જેવું થઇ જાય છે.

દુધ ગાળવાની ચાળણીમાં બંધાઇ સુકું થઈ નીકળે નહિ, તે નીમક ઘસવું.

ખાટું બગડેલું દુધ સુધારવા સોડા બાઇકાર્બ Soda Bicarb સહેજ નાંખવાથી કોઇ વખત ખતાસ નીકળે છે.

ગાયનું દુધ ભેંસનાં દુધ કરતાં જલદી હજમ થશે.

ગધેડીનું દુધ કાઢવા પછી તુરત પાવું, રાખી મુકયાથી બગડશે.

બકરીનું દુધ પીધામાં સહેજ તુરૂં ને ખારૂં લાગશે. એમાં પણ ગાયના દુધ જેટલાંજ પુષ્ટીકારક તત્વો બારીક પ્રમાણમાં સમાયલાં હોય છે જે જલદી હજમ થઇ શકે તેવા પ્રકારનાં હોવાથી નાનાં બચ્ચાંને તેમજ મોટાં નાતવાંન માણસને પાવાથી ટાકાત આપે છે.

ઉંટનું દુધ ખારૂં ને સહેજ તીખું લાગે છે.

ભીનાશવાલી જગ્યામાં દુધ રાખતાં હોય ત્યાં થોડો કોલસો બીજાં પોહોળાં વાસણમાં મુકયાથી ભીનાશ કે વાસ કંઇ પણ હશે તે ખેંચી લે છે.

દુધને લાંબો વખત રાખવું અર્ધા શેર દુધમાં બે ચમચા લાઇમ વૉટર ભેળેલું અથવા તો થોડો સોડા સલ્ફસ Soda Sulphus એક ચમચી જેટલું પીગળેલું દુધમાં નાંખવાથી સોજું રહેશે. ગાજરની બારીક ખમણેલી ભુકી કે સહેજ બોરીક પાઉડર નાખવો, ફૅારમેલીન Formaline ની મેળવણી ભેળવાથી પણ સોજું રહે છે.

દુધને સ્ટેરીલાઇઝ Sterilise **કરવું** બાટલીઓ ભરી સ્હેજ અધુરી રાખી ચપટ બુચ મારી ઉંડાં વાસણમાં બાટલીનો બુચ ઉપર રહે તેટલું ઠંડું પાણી ભરી ચુલ્હે પા કલાક ઉકાળી બાટલીઓ હલાવી ઠંડી પાડવી, તદ્દન ઠંડી થાય ને આઇસ ઉપર મુકવી અથવા અમથી રાખવાથી એ દુધ તાજાંની માફક રહેશે, એમાંના ખરાબ જંતુઓ મરી જવાથી પીતી વખતે ગરમ કરવાની જરૂર રહેતી નથી પણ કરવું હોય તો ખળખળતાં પાણીમાં બાટલીને ચપટ બુચ મારીને મુકવી.

દુધનો કસ દુધને હમેશાં મલાઇ કાઢયા વિના હલાવીનેજ ઠંડું કરવાથી તેનો કસ તેમાં રહેશે, મલાઈ કાઢવાથી કસ ઓછો થશે.

દુધ વરસાદના દિવસમાં ગર્જના તથા વીજળીના સબબથી ઓઝોન Ozone એટલે ઘણા મોટા પ્રમાણમાં હવામાં ઑકસીજન Oxygen વધવાથી દુધમાં કોઇ વખત ખટાસ થવાનો સંભવ રહે છે.

દુધને બદલે ઇંડાંની સફેદીનો કઠણ કફ ચઢાવી તેમાં સહેજ માંખણ બરોબર મેળવી નાંખ્યા પછી ધીરે ધીરે ચાહ અથવા કોફીમાં મેળવતાં જવાથી દુધને મળતો સ્વાદ લાગશે.

દુધની ભુકી બનાવવા માટે બે પાંઇંટ દુધમાં જોઇએ તો એક આંસ પાણી ભેળીને અથવા નરાં દુધને ધીમે અંગારે ફેરવ્યા કરવું. પછી ચોથો ભાગ જેટલું બળે કે તેમાં એક રતલ ખાંડ આસ્તે આસ્તે નાંખતાં જવું ને ફેરવતાં જવું. ખાંડ પીગળે કે ઉતારી ને પહોલાં વાસણમાં રેડી ભઠ્ઠી ઉપર સુકાવા મુકવું; સુકાઇને કઠણ થાય કે કાઢી તેની બારીક ભુકી કરી ઠંડી પડે ને કાચના બુચની બરણીમા ભરી રાખી ખપ પડે ત્યારે એક કપ કોફી યા ચાહમાં બે ચમચા સુમારે ભુકી લેવી. જ્યાં તાજું દુધ મલે નહિં ત્યાં ઉપયોગી થઇ પડશે.

દુધ દાઝે નહિ તેમ કરવાં ગરમ કરતી વખતે વાસણનાં તળીઆમાં સહેજ પાણી રાખ્યા પછી દુધ રેડવું એથી દાઝી જતું નથી.

ઉભરાઈ જતું અટકાવવા માટે અંદર એક ચમચો અથવા તો સોજ્જો ગોળ લખોટા નાખવાથી કકડો આવે ત્યારે પોતીકી મેળે ગોળ ફર્યા કરશે; એ રીતે દુધ ચુહલા પરથી ધોલાશે નહિ.

ધુખરાયલું દુધ તેનો સ્વાદ કાઢવા ચુહલા પરથી તુરત ઉતારી પાડી ઠંડાં પાણીમાં મુકવું, એકુ ચમચી જેટલું નીમક નાંખવું. એ રીતે ધુખરાયલાં તેમજ તળીઆંમાંથી દાઝેલાં દુધનો સ્વાદ સુધરે છે.

દુધ ફાડવું લીંબુનો રસ, સરકો, દહી, શેરી વાઇન, વિગેરે કંઈબી ચુહલે જોસ પાડતી વખતે નાંખવું. વધુ માટે છાશમાં જુવો.

દુધ બચ્ચાંને પાવાની ઘણીક રીતો વૈદક નુસખાઓમાં બચ્ચાંના ખોરાકમાંથી મળશે.

દુધની મીઠાઇ, મલાઇ, ક્રીમ વિગેરે.

૨૭૩–દુધની મીઠાઇમાં આટો ભેળેલો પારખવા પાણી સાથ ગ્લાસમા થોડી નાંખવાથી દુધ પાણી મળી જઇને આટો સાથે હશે તો તળીઆંમાં ઠરી જશે. દુધની મીઠાઇ લાંબા દીવસ સોજી રહેતી નથી, બરફી પેંડા વિગેરે પાછા ચુહલે ગરમ કરી ઘટ બંધાય ને થાપીને ટુકડા કરી રાખવાથી જલદી બગડશે નહિ.

મલાઇ સહવારનાં ઠંડકને વખતે દોહવેલાં દુધ પરથી વધુ નીકળે છે. બપોરનું કે સાંજનું ગરમીમાં હશે તો તે પરથી થોડી નીકળશે.

મલાઇને ઠંડકમાં ખુલ્લી રાખવાથી જલદી બગડતી નથી. લાંબો વખત રાખવા આઈસ પર મુકવી. મલાઇને ક્રીમ Cream કહે છે.

ને રહેલું દુધ Skimmed milk કહેવાય છે, બંને જુદી જુદી રીતે બને છે. ઉપલી ગરમ દુધ પરથી નીકળે છે, નીચલી ઠંડાં દુધપરની છે.

ક્રીમ બનાવવા સારૂં ઠંડું દુધ છાલકાં વાસણમાં રેડી રાતે ઠંડકવાલી જગ્યામાં મુકવું, સવારમાં તે પર ઘટ માંખણ જેવું પડ થાય તે ચમચા વડે કાઢી લેવું, ઠંડીના દિવસમાં વધુ નીકળશે.

ક્રીમ પાતળું હોય તેને ઘટ બનાવવા એક ઉંડાં ગ્લાસમાં નાંખી તેની ઉપર સોજાં સફેદ જાડા કાગળને દાબીને એક હાથે પકડી બીજે હાથે ગ્લાસને ખુબ ઉપર હેઠે હલાવવું.

ક્રીમને મળતું કરવા સફેદી ને કફ ચઢાવી તેમાં ખાંડ ભેળવી અથવા માખણ ઘુંટી નરમ કરી તેમાં ખાંડ બારીક નાંખવાથી ક્રીમને મળતો સ્વાદ લાગે છે, માખણમાં જુવો.

ક્રીમ જલદી બગડી ખાટું થાય છે, આઇસપર મુકવાથી સોજું રહેશે.

ખાટું થયલું ક્રીમ સુધારવા તેમાં થોડીક ખાંડ ને લીંબુના રસનાં ટીપા નાંખી કાંટા વડે ચઢાવ્યાથી સ્વાદમાં સુધરશે.

પનીર તથા માખણ વિષે.

૨૭૪–પનીર દુધમાંથી ઘણીક જાતનાં બને છે, જે માટે "વીવીધ વાણી" પકવાન પોથીમાંથી મળશે.

પનીર તાજું રાખવું કોઇબી જાતના પનીરને કેળનાં પાંદડાંમાં અથવા ઝીણું કપડું સરકામાં બોળી તેમાં વીંટાળી કાગળમાં બાંધી રાંખવું, કેળનું પાંદડું સુકું થાય કે રોજ બદલવું. પનીરની કાપેલી બાજુએ માખણ લગાડી તે પર સોજું સફેદ કાગળ ઢાંકવાથી નરમ રહેશે.

ચીઝ Cheese વિલાયતી પનીર તાજું રાખવા કાચનાં વાસણમાં ઢાંકી સાકરના ટુકડા અથવા થોડી ખાંડ ઉપર ભભરાવ્યાથી ભીનાશ ચુશી લઇ ફુગ આવશે નહિ. માખણ ફરતું લગાડવાથી સુકું થતું નથી.

ચીઝ સુકું લાગે તો ખળખળતાં પાણીમાં બે ત્રણ મિનિટ બોળી રાખ્યાથી તે તાજું ને નરમ થશે, અથવા સરકો ને પાણી ભેળી કપડું તેમાં બોળાને થોડો વખત વીંટાળી મુકવું.

વાસી પનીર ફેંકી દેવું નહી, વળગાવવા માટે ઉપયોગનું છે. **ચુંદરની બાબતમાંથી મળશે.**

૨૭૫–માખણ, દુધ તથા દહીમાથી નીકળે છે. મોટાં વાસણમાં દુધ નાંખી તેમાં રવૈ અથવા તેની સીસીઓ આવે છે તે વડે થોડો વખત ઘોળ્યાથી માખણ બધાવા માંડશે. ગાંગડા વળી જાય કે માખણને કાઢી લેવું.

પહોલાં મોઢાંની સીસીમાં દુધ ભરી, ચપટ બુચ મારી તે સીસી ગુણુપાટ ઉપર અથવા જાડાં કપડાંનો ડુચો જમીન ઉપર મુકી તે ઉપર ઉભી ઠોકવી, પણ ઠોકતાં ભાંગે નહિ તેની સંભાળ રાખવી. એમ કરવાથી અર્ધા કલાકમાં તે ઉપર માખણ આવશે.

માખણને લાંબો વખત સોજ્જુ રાખવા માટે પાણીમાં સહેજ નીમક નાંખીને રાખવું. ગરમીના દિવસમાં ખાટું નહિ થાય તે માટે ઉપર ઝીણો ભીનવેલો કટકો ઢાંકીને પાણીનાં વાસણમાં માખણનું વાસણ મુકી પેલાં ઝીણાં કપડાંના છેડા ભીનાયલા રહે તેમ કરવું, અથવા સફેદ કાગળ Butter paper માં પડીકું બાંધીને નીમક પીગળાવેલાં પાણીમાં પડીકુ મુકી ઠંડકવાલી જગ્યામાં રાખવું.

માખણનાં વાસણને ફરતી રેતી અથવા કોલસો મુકવો. આઇસમાં પણ સોજુ ને કઠણ રહેશે.

માખણને દાબડામાં ભરતી વખતે તળીઆંમાં સફેદ સોજુ કાગળ મુકી તે પર ભુંજેલું નીમક બારીક વાટીને પાંથર્યા પછી માખણ ભરી ઉપરથી નીમક નાંખવું. ખારાસથી માંખણ બગડતું નથી. મટોડીનાં વાસણમાં બે ભાગ ખાંડ ને નીમક, સુરોખાર બધું મળીને એક ઔંસને સુમારે ભેળી એક રતલ માખણ પર નાંખીને સફેદ કાગળ તે પર ઢાંકી લાકડાંનું ઢાંકણું બંધ કરવું.

બગડેલું માખણ સુધારવા એક શેર દુધમાં માખણ મેળવી કાઢી પાતળું થાય ને પાછું ધોળીને તેનું માખણ બનાવવું. દુધમાં ધોઈને પછી ઠંડાં પાણીએ ધોવાથી પણ સુધરશે.

ચરબીની ભેળ પારખવા સફેદ કાગળ અથવા કપડાંની બીંદરી વાળી તાપ આગળ કે મેચીસ પર ધરવાથી તેનો વીસરો વાસ આવશે. ચમચામાં લઇ બત્તી પર પકડયાથી તવાઇને ચરબી હશે તો અવાજ થઇ છાંટા ઉડશે. કોઇક વખત મકાઇનો આટો પણ ભેળે છે.

સોજાં માખણને તાવતી વખતે સહેજ પરપોટા આવી બેશી જશે, અને વાસ પણ સારો આવે છે. ચરબીવાલું માખણ ગરમ દુધની બાટલીમાં નાખીને ઠંડુ પડવા આવે ને આઈસમાં મુકતાં તેનો એક ગોળો વળી જશે.

ખાટું માખણ ખાઈ નહિ શકાય તો ચુહલે તાવી ઘી કરવુ. તેમાં પાંઊનો ટુકડો નાંખ્યાથી ખરાબ વાસ તથા સ્વાદ ચુશી લેશે.

માખણને ક્રીમ જેવું નરમ કરવા એક વાસણને ગરમ પાણીમા બોળીને પાણી કાઢી નાખી તેમા માખણ નાંખવાથી પોચું પડે ને ખાંડ વિગેરે કંઇબી ભેળી ક્રીમને બદલે વાપરવું. ચુહલા પર મુકવું નહિ. તવાઇ જશે.

માખણ ઘણામાંથી થોડું સરખું કાઢી લેવા જાડું સુતર અથવા દોરાનો કટકો પાણીમાં ભીનવી બે હાથે પકડી માખણમાં દાબીને જોઇએ તેટલા મોટા નાના જુદા જુદા ઘાટના કટકા કાપી લેવાશે.

દર વખત દોરો ઉંચકયા પછી પાછો પાણીમાં બોળવો. છરીને ગરમ કરી તે વડે કાઢવાથી પણ ચુંટાતું નથી, લાકડાંની સુંવાળી પટી વાપરવી.

છાશ ચરબી.

૨૭૬–છાશ માખણ બનાવતાં વધેલું પાણી Butter milk કહે છે તે પણ ઘણા ઉપયોગમાં આવે છે.

દુધને ફાડવાથી જે પાણી છુટું પડે તેને પણ એક જાતની છાસ Whey વ્હે કહે છે. અર્ધા શેર દુધને કકડો પાડી તેમાં એક વાઇન ગ્લાસ શેરી વાઈન રેડી પાછો કકડો આવે ને ચુહલા પરથી નીચે ઊતારી મુકવાથી ફાટીને દુધ પાણી છુટું પડે ને ગાળી લઇ નબલાંને પાવાથી ટાકાત આપશે, ચુસડાનું પાણી પણ દુધ ફાડવા વપરાય છે.

છાશ બનાવવાની રીત. દહીં અર્ધો શેર દુધનું બાંધેલું હોય તેને ચમચા વડે મેળવી નાંખી તેમાં એક પ્યાલું ભરીને ફુકું પાણી રેડી માખણ બનાવવાનાં વાસણ બટર ચર્ન Butter-churn માં બધું ભેળી ઢાંકણ બંધ કરી તેને ફેરવ્યા કરવું. પા એક કલાકને સુમારે તેની ઉપર માખણ તરી આવે તે ચમચા વડે કાઢી લઈ પાછું ફેરવવું; બાકી રહેલું માખણ ઉપર આવે તે કાઢવા પછી છાશને ઝીણાં કપડાં વડે ગાળી પીવામાં લેવી અને તુરત પીવાથી ખાટી લાગતી નથી, લાંબો વખત રહેતાં વધુ ખતાશ પકડશે. સીક માણસોને પીવાથી શકિત તેમજ બધી રીતે ફાયદાકારક છે. વૈદકમાં જુવો. રોજ તાજું દહીં બાંધવું, તેની મેળવણી સારૂ ઉપલું માંખણ લેવું.

છાશનો ખાટો વાસ કાઢવો એ બનાવવાની લાકડાંની રવી અથવા કોઇબી જાતનાં લાકડાંના ચમચા કાંટા, વેળણ, સોટા વિગેરેમાંથી ચીકાશ ને વાસ કાઢવા ચુનાનું અથવા વોશીંગ સોડાંનું પાણી બનાવી તેમાં થોડો વખત બોળી રાખ્યા પછી ધોવાં. પાણી સાથ બારીક રેતી ભેળી ઘસવાથી પણ સાફ થશે.

૨૭૭–ચરબી ખાવાના તેમજ બીજા ઉપયોગમાં આવે છે. માખણને બદલે કેટલીક ચીજો પકાવવામાં વપરાય છે, જેને મારજરીન Margerine કહે છે. અનાજમાંથી પણ ચરબી બને છે.

ચરબી નીત્રી કરવા એક પાંઇંટ પાણી સાથ ચુહલે ધીમે અંગાર પર રાખી મેલ કચરો આવે તે કાઢયા કરવું. પાણી સુકાય ને ઉતારવી; પાણી વગર પણ અંગાર પર ધીમેથી તાવી શકાશે. સલગી ઉઠે તો તુરત આટો કે નીમક તેપર નાખવું.

કેક બીસકીટ વિગેરે.

૨૭૮–કેક લાંબા દિવસ રાખવું. પતરાંના દાબડામાં અથવા ચપટ મુચવાલી બરણીમાં બંધ કરી તેમાં સાથે એક તાજું સપરચન મુકવું. ચીમરાઇને સુકું દીસે તો બીજું બદલવું.

વાસી કેકને તાજું બનાવવા એક ચપટ ઢાંકણાવાળા દાબડામાં બંધ કરી એક પાણીના વાસણમાં મુકી ચુલા પર દશેક મિનિટ સુધી ઉકળ્યા પછી તે કાઢી લેવું. પાણી દાબડામાં પેસે નહિ થાય તેની સંભાળ લેવી. સુકા સાદા કેકની કાતરીઓ કાપી સહેજ માખણ લગાડી ગરમ કરી તે પર જામ લગાડી કસ્ટરડ રેડી પુડીંગ તરીકે વપરાશમાં લેવુ.

આખું કેક દાબડામાંથી કાઢવા ભુંજ્યા પછી ગરમ દાબડાને ઠંડાં પાણીમાં ભીનવેલાં કપડાં પર એક બે મિનિટ મુકવાથી તળીઆમાંનુ છુટું પડશે, પછી દાબડાને ફરતી અંદર છરી ફેરવ્યાથી કેક અલગું થઇ સહેલાઇથી આખું નીકળી આવશે. બરોબર ભુંજાયલુ તપાસવા માટે છરી વચમા ભોકવાથી કાચું હશે તો તેને વળગી જશે ને ભુંજાયલું છરીને વળગશે નહિ. દાબડા સાફ કરવા ચોખાનો આટો વાપરવો. ઉપરથી બળી જતુ અટકાવવા સોજું સફેદ કાગળ દાબડાને મથાલે અલગું મુકવું.

ગરમ કેક કાપવું હોય તો છરીને ગરમ પાણીમાં બોળીને કાપવાથી ચુંથાશે નહિં તેમજ છરીને પણ વળગતુ નથી.

કેક **મીઠાઇ બનાવવા** ગરમીના દિવસમાં આટાને વેલણે વણવાને બદલે સોજી બાટલીમાં આઇસ અથવા ઠંડુ પાણી ભરી બુચ મારી તે વણવા માટે વાપરવી જેમાની ઠંડકથી કેક પેસ્ત્રી હલકી ને સારી થશે. મીઠાઇને પાતલી થાપીને ટુકડા કરવા માટે તે પર પાણીમા બારીક કપડું બોળી નીચવીને તે પર સરખુ પાથરી બાટલી કે વેળણે દાબવાથી સફાઇદર થશે

કેકમા બેકીંગ પાઉડર બધું ઘુંટીને તૈયાર થવા પછી સહેજ દુધમા પીગળાવીને છેલ્લે ભુંજવા આગમચ ભેળવો.

કેક તેમજ ખાંડની મીઠાઈ મેરીંગ્સ વિગેરે બનાવતી વખતે બેકીંગ પાઉડર થોડો ભેળવાથી ખીલીને હલકા થાય છે, તેમજ મીઠાઇ કઠણ રહી જલદીથી ભાંગી કે વેરાઈ જતી નથી.

કેકને ઘુંટવા માટે લાકડાંના ગોળ માથાવાલા સોટાને બદલે ઇંડાંનો કફ ચઢાવ્યા પછી આઇસક્રીમ બનાવવાના સંચામાં નાંખી ધીરે ધીરે ફેરવ્યાથી સારી રીતે ઘુંટાઇને ખીલશે. ઘુંટવાનાં સંચાબી મળે છે.

બીસકીટ વાસીને પાછી ભઠ્ઠીમાં ગરમ કરવાથી તાજી થશે. કોઇબી કકડી ચીજ બીસકીટ, પટેટાના વેફર, આટાની પુરીઓ વિગેરે કાગળની કોઠળીમાં વીંટાળીને રાખેલાં નરમ થતાં નથી, લાંબો વખત કકડાં રહે છે, અથવા ચપત બુચની બરણીમા રાખવા.

પુડીંગ આખું કાઢવા માટે દીશનાં તળીઆંમાં માખણ લગાડવું અથવા પાતલું ખાંડનું પડ કરવું, પછી તેમાં રેડીને ભુજી ઠંડુ પડે એટલે ચુંથાયા વગર આખું નીકળશે.

પ્રકરણ ૩૨.

મેવો તથા જામ, જેલી વિગેરે.

૨૭૯– **સુકો મેવો** Nuts કોઇબી જાતનો ખાધા આગમચ તે પરનો કચરો કાઢવો અથવા પાણીમાં થોડો વખત બોળી રાખવાથી સાફ થશે, તેમજ નરમ થઈ તાજાની માફક સ્વાદ લાગે છે. છુંદી અથવા પીસીને ખાધેલો મેવો આખાને ચાવ્યા કરતાં સારી રીતે હજમ થશે.

દ્રાક્ષ સુકીના ઠળીઆ કાઢવા ફ્રુટમા જુવો.

બદામ Almond **છોલીને કાપવી,** છરીને અવારનવાર પાણીમાં બોળ્યાથી તેને વળગતી નથી ને સહેલાઇથી કપાશે.

બદામની બીજમાંથી તેલ કાઢવા પછી વધેલો છુંછો ઢોરને ખવાડવા માટે સારો છે. પીચના ઠળીઆમા પણ બદામ જેવી બીજ હોય છે.

અખરોટ Walnut ને છોલી કોટલાંમાંથી કાઢીને ઠંડાં પાણીમા ભીનવ્યાથી છાલ જલદી નીકળશે. એમાંથી પણ તેલ બને છે આખા અખરોટ લાંબો વખત રાખવા નીમકના પાણીમા બોળી રાખવી. જુના અખરોટ પણ ખાવા આગમચ એ રીતે કીધાથી સ્વાદ સુધરશે.

મેવાનાં કોટલાં બાળવાના ઉપયોગમાં લેવાં.

એલચી, જાયફળ, કેસર, કસ્તુરી, અંબર.

એલચી Cardamum **સોજી** જાતની બારીક દાણાવાલી હોય છે. લવંગ સાથ ભેળીને રાખવાથી લાંબો વખત સોજી રહેશે.

કાચી અથવા ભુંજેલી છાલ સાથની નાની તેમજ મોટી લંબાચા જેને નર એલચી કહે છે તે વસ્તુને દવાના વપરાશમાં આવે છે.

સોજાં જાયફળ પારખવાં ટાંચણી ભોકવાથી ચીકાશ નીકળશે. ખરાબ સુકાં જાયફળમાંથી ચીકાશ નીકળવા વગર ટાંચણી સુકી રહે છે.

વજનમાં ભારી હોય તો સારાં કેહવાય, તેમજ અંદરથી સફેદ હોવાં જોઇએ. કોટલાં સાથ જાયફળ લાંબો વખત વેર સોજાં રહેશે.

જંગલી જાયફળનો ઘાટ લંબાચો ને સોજી જાતનાં ઘણાંખરાં ગોળ હોય.

જાવંત્રી કોટલાં સાથનાં જાયફળને વળગેલી પાતળી છાલને કહે છે, જે ખોરાકીમાં સ્વાદ ને ખુશબો આપવા વપરાય છે. સ્વાદમાં તીખી હોય છે અને દવાના ઉપયોગમાં પણ આવે છે.

કેસર સોજજીનો રંગ લાલ પીળો ભેળ દીસે વાસમાં સારી હોય.

ખરી કેસર ગંધકના તેજાબ Sulphuric acid માં નાખવાથી પહેલાં કાળી થઇ ને પછી લાલ રંગ પકડશે.

બનાવટી કેસર પહેલાં કાળી થઇ પછી લીલી થઇ જાય છે.

કેસર ખોરાકી, મીઠાઇ ને દવાના તેમજ કપડાં રંગવાના ઉપયોગમાં આવે છે; સ્વાદમાં કડવી જતાં તીખી લાગે છે.

• **કસ્તુરી** હરણની દુટીની બાજુમાંથી નીકળતી ચીજ રાઈ જેવા ઝીણા દાણા કાળા રંગના હોય છે, તે દારૂ અત્તર વિગેરેમાં ખુશબો આપવામાં વપરાય છે. દવામાં ઉપયોગની છે, ઘણાં નબળાં માણસને શરીરમાં ટાકાત ને ગરમી આપવા સારૂ તેના ચાર પાંચ દાણા દારૂ વા દવામાં મેળવીને જરૂરની વખતે આપે છે.

જુની કસ્તુરી સારી કહેવાય, પણ બગડેલી બરોબર પારખવી.

અંબર, વહેલ માછલીમાંથી નીકળતો પદાર્થ દરીઆની સપાટી પરથી તરતો મળે છે, અત્તરોને ખુશબો આપવા માટે તેમજ દવામાં વપરાતી ચીજ, સહેજ પીળા ભુરા રંગની ગાંઠીઆ જેવી હોય છે, એ પણ કસ્તુરી સાથ નબળાં માણસને આપે છે.

મુરંબો, જામ, જેલી વિગેરે.

૨૮૦–**મુરંબો** કોઇબી જાતનાં ફળનો બનાવતી વખતે તેમાંનો ખટાસ કાઢવા ચુનો અથવા સોડા બાઇકાર્બ નાંખવો, સહેજ માખણ નાંખવાથી પણ ખટાસ કમતી થઇ ખાંડ ઓછી ખપશે. હંમેશાં ચાશવાલા ઘટ શીરામાં રાખેલો મુરંબો લાંબો વખત રહે છે.

શીરાને ઘટ સાકર માફક બંધાતો અટકાવવા માટે એક ચમચી ગ્લીસરીન ભેળવું. શીરો દસ મિનિટ ચુલહે રાખ્યાથી ઘટ થશે દરીઆની નજદીકની જગ્યામાં વધુ ઘટ થાય ને પહાડની ઉંચાણ વાલી જગ્યામાં તેટલાજ વખતમાં શીરો પાતલો રહે એમ માલમ પડયું છે.

શીરાની ખાંડ જો ચુલહે થોડાં પાણી સાથ ખાંડને મુકી ઘુંટયા કીધું હોય તો તે પીગળવાને બદલે વધુ ઘટ થઇ સાકર માફક બંધાઇ જાય છે.

જાંમ જેલીની સીસીઓ કે ટીનમાં કોઇબી જાતનો ખરાબ વાસ કાંદા તંબાકુ વિગેરેનો કાઢવા માટે ધોઇને બાગની મટોડી આખો દિવસ તેમાં ભરી રાખી પાછું ધોવાથી ગમે એવો વાસ હશે તે નીકળી જશે.

જાંમ જેલીના સીસી યા ટીન ભીનાશવાલી જગ્યા અથવા સરદીવાલી ભીંતને લગાડીને મુકવાથી બગડી જશે. અંધારી બંધ જગ્યામાં રાખવાં.

જાંમનાં ટીન અથવા સીસીઓ પેક કરવા આગમચ તેપર થોડી ખાંડનું પડ કરવું અથવા ઝીણા કાગળને બ્રેંન્ડી કે ઇંડાંની સફેદી લગાડી ઢાંકવાથી જલદી બગડશે નહિં.

અંદરથી કાળાં કે ખરાબ થયલાં ટીનમાંની ચીજ ખાધાથી નુકશાન થશે, કીટાયલાં ટીન પણ કેટલીક વખત બગડેલાં હોય છે.

ઢાંકણા ચપટાયલાં ખોલવા માટે ધીરેથી ઉપર ઠોકવું યા ખળખળતુ પાણી રેડયાથી થોડે વખતે પેચ ફેરવ્યાથી ઊંત્રડશે. પેચમાં. સહેજ માંખણ યા ચરબી લગાડયાથી સહેલાઇથી આંટા ઊંધાડ ઢાંક કરતી વખતે ફરે છે.

જાંમ બગડે નહિ માટે બનાવતી વખતે એક ચમચી ગ્લીસરીન ભેળવું.

જેલી ઘટ બંધાવા માટે લીંબુ, સરકો યા થોડોક ગાજરનો રસ ભેળવાથી કોઇબી જાતની ફ્રુટની જેલી બંધાશે.

જેલી ગાળવાના બેગ તૈયાર આવે છે તેમાં ગાળી શકાય અથવા તો એક ખુરસીને ઊંધી વાળી ટેબલ ઉપર મુકી ચારે પગો ઉપર આવે તેને મથાળે જાડાં કપડાંના ચાર છેડા બાધવા, નીચેની બેઠકવાળી જગાપર વાસણ મુકી જેલીને કપડામાં રેડવી. એ રીતે બીજાં માણસની મદદ વગર જેલી ગાળી શકાય છે. અથવા ઊંડી તપેલીને માપથી સહેજ મોટું ગોળ કપડું લઈ તેનો લેફો સીવી દોરી પોઈને મોઢાંપર ગોળ ફરતું બાંધી દઇ વચમાંથી સહેજ ધીલું રાખી તેમાં કંઈપણ ગાળવાની ચીજ રેડવાથી બીજાને હાથે કપડું પકડવું પડશે નહિં. જેલી બેગ અથવા ગાળવાનાં કપડાં સાબુએ ધોવાથી પાછાં વાપરતી વખતે તેમા સાબુનો વાસ આવશે, ખળખળતાં પાણીએજ ધોવાં.

જેલીની નકશી ચુંથાયા વગર કાઢેલી શોભે છે, મોલ્ડમાં સહેજ પાણી રેડી બધી બાજુ ભીનાયને તે કાઢી નાંખી તેમાં જેલી રેડવાથી વળગી જશે નહિ. કાઢતી વખતે સરખું નીકળી આવશે. પાતલી સફેદી મોલ્ડને ફરતી લગાડવાથી પણ વળગી જતું નથી. ખળખળતાં પાણીમાં એકુ મિનિટ મોલ્ડ બોળી કાઢવું યા તો ગરમ પાણીમાં કટકો બોળી તે મોલ્ડને ફરતો વીંટાળવાથી સેહેજ તવાઈને બીજાં વાસણમાં ઉંધું કરવાથી આખું નીકળે છે.

આઇસક્રીમ, પુદીંગ, બ્લાંમાંઝ વિગેરે પણ એ રીતે મોલ્ડમાંથી આખું કાઢી શકાય છે. પાતળું ને ચુંથાયલું લાગે તો નાના ગ્લાસોમાં ભરી ખાવાની ટેબલ પર મુકવાથી ખરાબ દિસશે નહિં.

પ્રકરણ ૩૩.

દારૂ, તાડી, ગુલાબ, વેનીલા, મધ તથા મીઠાઇના રંગો.

૨૮૧–દારૂ લાંબો વખત રાખવા માટે બાટલીઓ આડી પાડીને રાખ્યાથી બુચો ભીનાયલા રહી તેમાં હવા જશે નહિ. ઉપર સીસું અથવા લાખ દાબવી, બુચ નરમ પડી ગયલો લાગે તો બીજો કડણ બદલવો. સરદી ને ભીણાસવાલી જગ્યામાં તેમજ બીજી સ્ત્રોંગ વાસવાલી ચીજો સાથ મુકવાથી દારૂ ઉતરી જશે. નવી બાટલી ખોલીને વાપરવા આગમચ હલાવવી, કારણકે સ્પીરીટ હમેશાં ઉપર રહે છે.

ઘણો જુનો કોઇબી દારૂ ઉંચો કહેવાય ને સ્વાદમાં પણ નરમ થાય છે. કેટલીક વખત સીક ને નબળાં માણસને આપવાથી ટાકાત આપે છે. જુનાં જેવો સ્વાદ આપવા કોઈકમાં કડવાં નારંગી તેમાં કાપીને નાખે છે.

દારૂ ઘણી જાતના દ્રાક્ષમાંથી બને છે, જેવા કે ચમ્પીન, વાઇન મદિરા, હોક, કલેરેટ તથા સોજા બ્રેન્ડી વિગેરે.

વ્હીસ્કી જવ તેમજ બીજા અણાજમાંથી કાઢેલા કસમાંથી બને છે.

જીન દારૂ બાર્લી, મોલ્ટમાંથી કાઢે છે.

રમ ગોળ તથા શેરડીમાંથી ખાંડ બનાવતી વખતે જે કાળા રંગનો પ્રવાહી નીકળે તેમાંથી બનાવે છે.

બીર, પોર્ટર, સ્ટાઉટ વિગેરે હોપ્સ તથા જવમાંથી જુદી જુદી રીતે બનેલો છે. ખાટો લાગે તે બગડેલો કહેવાય સોડા બાઈ-કાર્બ, કાળુ માછલીનાં કોટલાંની બારીક વાટેલી ભુકી અથવા કોલસાનો ટુકડો નાંખવાથી સુધરે છે. બીરનાં પીપમાં ભુજેલા જવ Malt ખોખરા કરી ટાંગી રાખ્યાથી લાંબો વખત સુધી બગડતો નથી.

આદુ જીંજરની ભુકી, દ્રાક્ષ ઉકાળેલું પાણી અથવા સોજા ચાકનો થોડોક ભુકો કંઈ પણ ભેળ્યાથી ખાટો બીર સુધરશે.

લીકર અથવા મીઠો દારૂ જાત જાતનો આવે છે. એ ખોરાક હજમ કરવા ખાધા પછી પીવાય છે. બનાવવા માટે સોજા બ્રેન્ડીની એક પાંઇંટમાં થોડી સંત્રા અથવા મોસંબીની સુકી છાલ, કીરમજ તથા એલચીના પાંચ સાત દાણા, તજનો નાનો ટુકડો, સર્વે ભેળી પંદર દિવસ રાખ્યા પછી ખુબ હલાવીને ગાળી કાઢી બાટલીમાં ભરવું. પેપરમીન્ટ ભેળેલો લીકર ખાધા પછી લીધેલો ફાયદાકારક છે, કડવી જાતના દારૂ Bitters પણ ભુખ લગાડવા પાય છે.

વાઇન ઘણી જાતના આવે છે. જુનાનો રંગ નવા કરતાં ખુલ્લો હોય છે, લાંબો વખત રાખવા બાટલીઓ ચપટ બંધ કરી સીસુ પોઇ બાકસનાં તળીઆંમાં કોલસાની ભુકી પાંથરી, બાટલીઓ મુકી, બાકસ એક વરસ સુધી બંધ કરી રાખવાથી તેમાં નરમાશ આવી દસ વરસના જુના વાઇન જેવો સ્વાદ થશે.

નરમાસ લાવવા કેટલીક વખત ખોલેલી બાટલીમાં થોડીક ખડી સાકર નાખે છે અથવા તો પીતી વખતે થોડીક ભેળવી. ઝાડો જુલાબ વિગેરે બંધ કરવા એ પાવાથી ફાયદો કરે છે તેમજ નબળાંને ટાકાત આપનારો છે.

વાઇનમાં ભેળ શુગર ઓફ લેડ (Sugar of lead) જેવી ચીજ પારખવા હડતાળના અર્કનાં થોડાં ટીપાં નાંખવાથી કાળો રંગ થશે.

રંગ આપવા સારૂ બાળેલી ખાંડ પણ વપરાય છે, તે પારખવા માટે ૨૫ જને ખોળી સોજા' પાણીમા મુકવાથી તુરત લાલ થશે. રંગ વગરનો હશે તો પાણીનો રંગ જલદી બદલાતો નથી.

બગડતો અટકાવવા પીપમાં કોલસાનો ટુકડો નાંખવાથી ખાટો વાસ પણ આવશે નહીં. બગડેલો વાઇન થોડા દિવસ તડકાંમાં મુકવાથી ખાટો થઇ સરકા તરીકે પણ વપરાશે.

વાઇન ઠંડો કરવા ફ્લેનલને પાણીમાં ભીનવી બાટલી વિંટાળવી.

વાઇનનું વજન પાણી કરતાં ભારી છે તે જેવા માટે પાણીનાં ઉંડાં વાસણમાં વાઇનની બાટલી મોઢાં સુધી ડુબે તેમ મુકવાથી વાઇન બહાર નીકળવા માંડશે ને પાણી બાટલીમાં ભરાશે.

સાઇડર દારૂ સપરચનના રસમાંથી બનેલો છે, તેમાં થોડીક બીસમથ નામની દવાની ભુકી ભેળવાથી બગડતો નથી.

બ્રેન્ડી સોજનો વાઈનમાંથી ખેંચેલી સ્પીરીટ છે.

હલકો બ્રેન્ડી પટેટા, અણાજ, મોલ્ટ વિગેરે વસ્તુમાંથી બને છે.

બ્રેન્ડીમાં વીલાયતી આળુ Prunes, અથવા કાળી કે લાલ મોટી દ્રાક્ષ સાફ કરીને ભેળી રાખવાથી તેનો કસ ઓગળી સ્વાદ સારો થશે.

ચેરી બ્રેન્ડી સારૂ એક સરખા વજનની બંને ચીજો ભેળી ત્રણ ચાર દિવસ રાખીને ગાળી લઇ બાટલીમાં ભરવો.

સોજો બ્રેન્ડી એક પાંઇંટમાં ઓરંજ તથા મોસંબીની તાજી તથા સુકી છાલ પા પા રતલ ભેળી રાખી દસ દિવસ વેર સહેજ હલાવ્યા કરીને પછી કપડાંમાં નાંખી ખુબ ચોળી છાલનો કસ નીચવી લઇ તેમાં બે ઔંસ સાકર ભેળવી, લીકરને મળતો સ્વાદ લાગશે.

ચંમ્પીન દારૂની બાટલી ઊંધાડવા પછી તુરત બધી વાપરવી નહિ હોય તો તે માટે કોર્ક સાથના બુચ આવે છે તે પોવાથી ખપ પડતો ઉઘાડી તેમાંથી વપરાશે. ગરમીથી તેમજ લાંબો વખત રાખતાં ખાટો થઇ જશે, પાણીનાં વાસણમાં બાટલી રાખવી.

તાડી ખજુરાં કે તાડમાંથી છેજેલી સહવારે ઉતારેલી મીઠી લાગશે, તડકું લાગતાં સાંજ પડવે કડવી ને ચઢાઉ પીવામાં લાગે છે, કેટલીક વખત જલ્લદ કરવા અફીમ, ધતુરો વિગેરે ભેળે છે, નવાં ખજુરાં પરની પહેલીજ ઉતારેલી તાડી પીધાથી કોઇને ઝાડો પેટ લાવે છે.

મહુડાંનો શરબત ભેળેલો દારૂ બનાવવાની રીત.

મહુડાંના દારૂમાં મોસંબીની સોજી સુકકી છાલ થોડા દિવસ ભીનવી રાખી તેમાં સોજુ ગુલાબનું ખડી સાકર સાથે બનાવેલું શરબત ભેળી કપડાએ **સર્વે** ગાળી બાટલીઓ ભરવી. લાંબો વખત રહેતાં સ્વાદમાં નરમ ને સારો થશે. થોડી કસ્તુરી જોઇએ તો નાખવી.

કાળી દ્રાક્ષના ઠળીઆ કાઢીને મહુડાંમાં ભીનવી રાખી નરમ થાય ને બાટલી હલાવી ગાળીને વાપરવો.

સ્પીરીટ, દારૂનો અર્ક Alcohol વિગેરે દારૂમાં ગણાય છે.

સોજો દારૂનો અર્ક પાણી સાથ ભેળવાથી તે નીતર્યો રહેશે, હલકો હશે તો પાણી ગદલું થશે.

દારૂ ગાળવા ગળણીમાં કપડું મુકવું અથવા સોજુ ફીલ્ટર પેપર પરાને ધાટનું ગળણીને માપનું બનાવી તેમાં મુકયા પછી રેડવું કે કચરો છુટો પડશે. એ માટે કાગળમાં જુવો.

દારૂ કોઇબી જાતનો બાટલીમાંથી ડીકેન્ટરમાં રેડતી વખતે તેમાં જો કચરો માલમ પડે તો બાટલીની નજદીક મીણબત્તી સળગાવી મુકવાથી તેમાં પડતો દીશે કે તુરત બીજે હાથે નાનું ગ્લાસ બાટલીનાં મોઢાં આગળ પકડી તેમાં કચરાવાલું રેડી લઈ ગાળીને ભરવું.

દારૂ અથવા સ્પીરીટને ગરમ કરવી હોય તો ધાતુના વાસણમાં રેડી તેની ઉપર મેચીસ લગાડયાથી સળગી ઊઠી **સહેજ** ગરમ થાય કે તુરત બળતું બુઝાવી નાખવું, નહિ તો બધી બળી જશે. વધુ ગરમ જોઇએ તો એક ખળખળતાં પાણીના વાસણમાં તે દારૂવાલું વાસણ મુકયાથી પણ ગરમ થશે.

બીર, વાઇન અથવા સરકાવાલાં વાસણો અથવા પીપમાંથી ખટાશ કાઢવા ચુનાના પાણીએ ધોવું અથવા કળી ચુનો ફરતો છાંટી ને થોડો વખત રાખવાથી ખટાશ ચુશી લે ને સોજા પાણી વડે ધોઇ નાખવું. કોલસાની ગરમ રાખ નાંખવાથી પણ સાફ થશે.

લેમનેડ પાઊડર એક એક ઔંસ સોડા બાઇકાર્બ ને ટાર્ટરીક એસીડ, બે ઔંસ ખાંડ, છ ટીપાં લેમનનું એસંસ એક ટંમ્બલર પાણીમાં નાંખવું.

૨૮૨–ગુલાબ દારૂની તેમજ ખતાસવાલી ચીજની પાસે મુકવાથી ઉતરી જાય છે અને સ્વાદ તથા વાસ રહેતો નથી. તડકે મુકવાથી સુધરે છે.

વેનીલાની લાકડીઓ કાળી પાતળી સીંગ આવે છે, જેને બ્રેં-ડી અથવા સોજા સ્પીરીટમાં બારીક ટુકડા કરી ચીરીને એક મહીનો ભીનવી રાખી કસ ઓગળી ધેરો રંગ દીશે કે ગાળીને સીસીમાં ભરી રાખવો. આખી લાકડીઓ પણ દુધને ઉકાળતી વખતે અંદર નાંખવાથી તેનો ખવાસ આવશે, પાછી કાઢી ધોઇને રાખી બીજી કેટલીક વખત પણ વાપરી શકાય છે.

ઑરંજનો ફ્લેવર આપવા એક કપ બ્રેં-ડીમાં એક મોટું સોજું લીલું લીંબુ અથવા ઑરંજની પાતલી ચીરો કાપી બધું બ્રેં-ડીમાં ભેળી ચપત બુચ મારી બે મહીના રાખી મુકયા પછી ખુબ હલાવી કપડાંમાં નીચવી ગાળી કાઢી ને રાખવું; આઇસક્રીમ, પુદીંગ વિગેરેમાં એકુ બે ચમચી ખપ મુજબ નાખવું.

મધ ચોખ્ખું ને નીતર્યું હોવું જોઇએ. ગદલાંમાં સાકરની ભેળ હોય છે. નીતર્યું મધ પાણીમાં નાંખવાથી નીચે ઠરી જશે. એક બાટલી મધ વજનમાં સુમારે ચાર રતલ થશે.

બનાવટી મધ, ખાંડ, ગ્લુકોઝ ને કાંજી (સ્ટાર્ચ) ભેળવાથી બનશે; અથવા ખાંડના શીરામાં ફટકડી ને ક્રીમ ઑફ ટાર્ટર ભેળવાથી થાય છે.

૨૮૩–મીઠાઇના રંગ લાલ માટે બીટરૂટને ભુંજી નરમ થાય કે કાતરીઓ કાપી મુકવાથી તેમાનો લાલ રસ પોતીકી મેળે ગળીને એકઠો થાય કે સીસીમાં ભરી રાખવો. બીટ મીઠાં હોવાથી ખાંડની અગત પડશે નહિ

કીરમજને થોડો વખત બ્રે-ડી અથવા સ્પીરીટમાં ભીનવી રંગ ઓગળ્યા પછી તેમાં થોડી ખાંડ ભેળવાથી લાલ રંગ બનશે, બીજી રીત માટે "વીવીધ વાણી" નામની પકવાન પોથીમાંથી મળશે.

કીરમજ સોજીનો રંગ જાંબુડો ને કાબરચીત્રો જેવો હોય છે.

લીલો રંગ એક જાતની ભાજી સ્પીનેક (Spinach) ને પાણીમાં ચુહલા ઉપર બાફીને ઘટ લાગે કે કપડાંમાંથી ગાળી કાઢી ઠંડાં પાણીનાં વાસણમાં મુકી ઠંડી પડવા પછી તેમા થોડી ખાંડ ભેળી વાપરવી.

પ્રકરણ ૩૪.

પાણી તથા આઇસ સંબંધી.

૨૮૪–પાણીની સંભાળ હંમેશાં લેવી, પીવા સારૂ પહેલાં ચુહલે જોસ પાડી ઠંડું થાય ને વાપરવું, જેથી તેમાં કોઇ પણ જાતના જંતુઓ હશે તેનો નાશ થશે. કપડાં અથવા ફીલ્ટર Filter વડે ગાળવાથી વધુ સ્વચ્છ થાય છે. ખરાબ પાણી પીવાથી માણસને નુકશાન થશે.

જસતનાં વાસણ યા બાલદીમાં પીવાનું પાણી રાખેલું સારૂં નથી, તે ધાતુનો કેટલીક વખત તેમાં સવાદ ઓગળે છે. માટી તેમજ કાચ કોઠીના વાસણોમાં હમેશાં રાખવું.

પાણી મેલું પારખવા સારૂ તેમાં પરમેંગનેટ ઓફ પૉટેશ Permangnate of Potash બીજાં પાણીમા પીગળાવી પાણીમાં રહેવાથી ભુરો મેલો રંગ પકડે તો ખરાબ જાણવું, પણ જો એક કલાક સુધી નીતર્યા રંગનું રહે તો સોજું કહેવાય. ઉપલું પાણી પીવામાં વાપરવું નહિ. પોણી પાંઇટ પાણીમા એક ચમચી સાકરીઆ ખાંડ નાખી ચપત બુચ મારી બંધ જગ્યામાં બે દિવસ રાખવાથી ગદલું કે સફેદ દિશે તો ખરાબ જાણવું, ચોખું હશે તો સાફ દીશશે.

પાણી ગદલું ને કચરા સાથનું સાફ કરવા સહેજ ફટકડી નાંખી એક દિવસ રાખવાથી મેલ નીચે ઠરી જાય કે પછી ગાળીને વાપરવુ. એક ગેલનમાં બે ગ્રેન લેવી. નીમક નાખવાથી પણ કચરો નીચે ઠરી જશે.

વરસાદનું ઝીલેલું પાણી હંમેશાં હલકું ને ચોકખું હોય છે. જે ડીસ્ટીલ્ડ વૉટર Distilled water તરીકે પણ વાપરી શકાશે.

ખુલ્લાં ચોગાનમાં એક વાસણ પર ઝીણુ કપડું બાંધી તેમાં વરસાદનું પાણી ઝીલવું જેથી તેમાં કંઇબી કચરો હશે તે ગળાઇને ચોકખુ પાણી એકઠું થાય તેને કાચના બુચની બાટલીઓમાં ભરી રાખવાથી ઘણો લાંબો વખત સુધી ખરાબ થતું નથી અને વપરાય તેવુ રહે છે. છાપડાં પરનું અથવા નેવમાંથી પડતું વરસાદનું પાણી લેવું નહિ.

નદીનું મેલું પાણી નીતર્યું કરવા માટે એક મોટો ચમચો ભરીને ફટકડી નાંખવાથી મોટા જથામાં પાણી સાફ થશે અને તેમાંના જંતુઓ પણ મરી જાય છે, ઘણુંખરૂં નદીનું પાણી ચોકખું હોતું નથી.

લોખંડની ટાંકીઓમાંનું પાણી કોલસાનો ટુકડો અથવા ટંકણખાર Borax યા ચાકનો કકડો નાંખ્યાથી સોજું રહેશે અને જંતુઓ તેમાં હશે તે પણ મરી જશે.

પાણી ભારી, હલકાં વિષે, ગાળવાની રીતો.

ભારી પાણી ડુંગરના ઝરાઓમાંથી આવે છે તે Hard Water કહેવાય છે. જમીનમાં સમાયલું નીમક, લોખંડ યા બીજા પદાર્થ કંઇ પણ તેમાં ભેળાયલું હોવાથી તે પાણી ભારી થાય છે. ટંકણખાર નાંખ્યાથી હલકું થશે, એક મુઠ્ઠીભર દસ ગેલન પાણીમાં સુમારે નાખવું. લીંબુનો રસ નીચવ્યાથી હલકું થશે.

હલકાં પાણી જમીનમાં તથા દરીઆના નજદીકના કુવાઓના Soft Water કહેવાય જે પીવામાં પણ હલકાં છે. કોઇ કુવા દરીઆની ઘણા પાસે હોવાથી તેનાં પાણી ખારાં લાગે છે.

હલકાં પાણી સાથ સાબુ મેળવીને સીસીમાં રેડી હલાવ્યાથી તેમાં ફીણ આવશે. ભારી પાણીમાં તેમ કરવાથી છુટું પડી દહિ માફક છુંછા દીશે છે.

બેઉ જાતનાં પાણીને પારખવા સારૂ સોજો સફેદ સાબુ વરસાદનાં પાણીમાં પીગળાવી તે પેલાં તપાસ કરવાવાળાં પાણીમાં રેડવાથી નીતર્યું રહે તે હલકું પાણી અને બ્લુ ગદલો રંગ પકડે તો ભારી પાણી જાણવું. દારૂનો અર્ક Alcohol માં સાબુ થોડો પીગળાવી બે ચાર ટીપાં પાણીમાં નાંખ્યાથી દુધ જેવું થાય તે ભારી, અને નીતર્યું રહે તે હલકું પાણી કહેવાય.

દરીઆનું પાણી પણ ભારી કહેવાય, એ ઘરઘતુ ઉપયોગમાં લેવાય, એમાં નાહયાથી શરીર હલકું લાગે છે, ચામડી માટે સારૂં છે.

ભારી પાણીએ સાબુ કે ચીકાશ જલદી ફીટશે નહિ, એને નરમ કરવા સારૂ ગરમ કરતી વખતે તેમાં થોડીક રાખ, ફુલર્સ અર્થ, થુલું, ઓટમીલ અથવા નાચ્યું કપડી કોથળીમાં બાંધીને નાંખવું.

અમથું ગરમ કરી ઠંડું પડે ને થોડો સોડાખાર નાંખ્યાથી હલકું થશે. એ પાણી સાથ વાપરવાના સાબુ માટે ટોઇલેટમાં જુવો.

પાણી આતશ ઉપર મુકવા વગર ગરમ કરવું હોય તો એક પતરાંના વાસણમાં ભરીને બીજાં મોટાં વાસણમાં ગોઠવી બેઉની વચમાંની ખાલી જગ્યામાં ચુનો નાંખી તે ઉપર બીજું થોડું પાણી છાંટવાથી ચુનો ગરમ થઈ તેની ગરમાએ પેલાં પતરાંનાં વાસણમાંનું પાણી પણ કકડા પડતું ગરમ થશે.

પાણીમાં લાકડાંનો ધુમાડો ધુખર ગરમ કરતી વખતે જતો અટકાવવા મેચીસની સળગાવવાની સળીઓ ઉપરનાં મુડાં તોડી કાઢી નાખી લાકડાની સળીઓ પાણીમાં નાખવાથી ધુમાડો ધુખર વિગેરે તે ખેંચી લેશે જેથી પાણીમાં વાસ આવશે નહિ.

પાણીમાં લોખંડનો ભાગ હોય તો એક ગેલન પાણીમાં એક મોટો ચમચો ભરી સોડા ખાર Washig soda નાંખી ચાર પાંચ દિવસે નીચે ઠરેલું રહેવા દઇ નીતર્યું પાણી ગાળી લેવું.

ફીલટર ઘણી જાતના આવે છે તેમાં કોલસો હોય તે થોડે દિવસે બીજાં વાસણોમાં મુકી અંગાર ઉપર શેકવાથી તેમાંનો કચરો નીકળી સોજો થશે. થોડે વખતે બીજા નવા કોલસા લેવા, તેમજ અંદરથી વાસણો બરોબર ધોવાં.

ફીલ્ટર કરવાના કાગળો Filter Paper આવે છે તેને એક ગળણીમાં ગોળ ઘાટના કાપી તે ઉપર મુકીને પછી ગાળવું.

બ્લૉટીંગ પેપર તદન નવાં ને સોજાંથી પણ પાણી ફીલ્ટર થશે.

એક મટોડીનાં મોટાં કુંડાંનાં તળીઆંમાં કાણું પાડી તેમાં સ્પંજનો ટુકડો ખોસી બંધ કરવું પછી તેની ઉપર બારીક કોલસાની ભુકીનું એક ઇંચ જેટલું પડ નાંખી છેલ્લે રેતી અથવા ઝીણા પથરા ઉપર પાંથરીને તેમાં પાણી નાંખી રાખ્યાથી બધાં પડમાંથી ગળાઇને

તદ્દન નીતર્યું પાણી કુંડાંનાં તળીઆમાંથી બહાર નીકળશે. ગમે તેવું મેલું ને ગદલું પાણી એ રીતે સાફ થશે.

ફીલટર કરવા શેમોઆ લેધરને સોડા ખારનાં પાણીમાં બોળી સોજાં પાણીએ ધોઈ પાણી નીચવી ને દવા, દારૂ, ઘટ સીરપ વિગેરે તેથી ગળાશે, જ્યારે કામ પડે ત્યારે પહેલાં સાદાં પાણીમાં બોળી લેવું, ઘટ પ્રવાહી પણ જલદી ગળાય છે.

નળમાં પાણી ઠંડીથી બંધાઇ ગયલું હોય તો તેને પીગળાવવા પાઇપ ઉપર ખળખળતું પાણી કીટલીની ધારે રેડવું, યા તો ગરમ પાણીમાં કપડું બોળીને તે ઉપર વીંટાળવું, અથવા તો ન્યુસપેપરનું જાડું ગોળ બંડલ કરી તેને સળગાવી પાણીની નળીઓ પર ફેરવ્યાથી બંધાયલું પીગળી જશે.

પાણીમાં સમાયલાં તત્વો હાઈડ્રોજન Hydrogen તથા ઑક્સીજન Oxygen નાગની ગેસો વધતાં ઓછા પ્રમાણમાં હોય છે. એ બંને જાતની ગેસનાં તત્વો સાથ બીજી જાતની ગેસોની પણ આગલ આપેલી સમજ પરથી માલમ પડશે કે માણસો, પ્રાણીઓ, ખોરાકી, ઝાડપાંન, હવા પાણી અને બીજી બધી જાતના કુદરતી પદાર્થોમાં એ સઘળી ગેસો ભેળાયલી હોવાથી તે સર્વે જુદાં જુદાં **પરીણામ ઉત્પન્ન કરે છે.**

આઇસ લાંબો વખત રાખવું.

પીગળતું અટકાવવા જમીનમાં દાટવું અથવા વડેર સાથ દાબીને તાઇટ બાંધી રાખવું; ધોઇને જાડાં ટરકીશ તુવાલ અથવા ફ્લેનલમાં દાબીને વીટાળી રાખ્યાથી જલદી પીગળશે નહિ, વાસણમાં ધોઇને મુકયા પછી પીછાંનો ટકીઓ ઉપર ઢાંકી રાખવો. મટોડીનાં વાસણ પર ફ્લેનલનો ટુકડો ઢીલો બાંધી તેમાં આઇસ અંદર અતરંગ રહે તેમ મુકી લાકડાંનું ઢાંકણ ઢાંકવું.

થરમોસ Thermos નામની બનાવટની નાની મોટી બાટલીઓ આવે છે જેમાં આઇસના ટુકડા ધોઇને ભરી રાખ્યાથી ઘણા કલાકો સુધી પીગળી જતું નથી, ગરમીના દિવસો તેમજ લાંબી મુસાફરી અથવા સીકનેસની વખતે એ બાટલીઓ ઘણી ઉપયોગી થઇ પડે છે. એમાં ઘણી ગરમ પીવા માટેની ચીજો ચાહ, પાણી, દુધ વિગેરે ભરી રાખેલું પણ ઠંડું પડતું નથી

એ બાટલીમાંથી ઠંડી ચીજ કાઢવા પછી તુરત ઘણું ગરમ રેડયું હોય અથવા ગરમ પછી ઠંડું ભર્યું હોય તો તેની અંદરની કાચના જેવી બનાવટ તુરત ભાંગીને ચુરો થઇ જશે. કેટલીક વખત હવામાં ઘણી ગરમીના સબબે પણ ખોલતી વખતે અથવા જમીન પર પડયાથી થરમોસ ભાંગી જાય છે. આઇસે બહારથી ઠંડી કીધેલી ચીજો ખાધા પીધાથી નુકશાન કરશે નહિ પણ સાથે ભેળેલું આઇસ ઘણું લેવું **સારૂં નથી.**

આઇસ જસતની પેટીઓમાં લાંબો વખત રહેશે, તેમાં કોઇબી જાતની વાસવાલી ચીજો જેવી કે માછલી, ચીઝ, કાંદો, કેળાં વિગેરે મુકયાથી તેનો વાસ અંદર પેવસ થાય તે મુકવી નહિં. સબુનાં પાણીએ પણ ઝાઝી ધોવી નહિ, અમથું પાણી વાપરવું. ફ્રુટ પણ તેમાં ઠંડી કરવા મુકાય છે.

આઇસ પર ઠંડું કરવા માટે વાસણની નીચે નાની રબરની રીંગ જાંમના જાર પરથી નીકળેલી મુકવાથી વાસણ સરી કે ઉથલાઇ જતું નથી. આઈસમાં નીમક ભેળ્યાથી આઇસ્ક્રીમ વિગેરે વધુ જલદી બંધાશે, બારીક આઇસનો ભુકો ત્રણ ભાગ ને નીમક કાળું એક ભાગને સુમારે લેવાથી જલદી પીગળતું નથી.

આઇસની ભુકી કરવા ખમણી પર જોરથી ખમણી તુરત વાપરવું.

આઇસની માફક ઠંડક આપવા પાણી સાથ વેલાતી મીઠું સોડા સલફસ Soda Sulphus કે મેગનસ સલફસ Magnus Sulphus પીગળાવ્યાથી ઠંડું થશે, અથવા એમોનીઆ નાઈટ્રેટ ને સોડા બાઇકાર્બ બને સરખાં વજનનું પાણીમાં ભેળવું.

આઇસ તુરત નહિ મળે તો ઠંડક આપવા માટે દુધમાં થોડીક સ્પીરીટ Methylated spirit ભેળી વાપરવી, થોડો વખતવેર ઠંડું રહેશે.

આઇસની લાદીનું વજન કાઢવું. લંબાઇને પહોળાઇએ ગુણી પાછું તેની ઉંડાઇએ ગુણ્યા પછી જે રકમ આવે તેને ત્રીસે ભાંજવાથી માલમ પડશે.

પ્રકરણ ૩૫.

ખોરાકીમાં સમાયલાં પુષ્ટીકારક તત્વો તથા ખોરાકને સંભાળથી રાખવાની રીતો.

૨૮૬–ચોખા, ઘઉં, ઓટ તથા બીજી જાતનો અનાજ, પટેટા, સકરકંદ, પાંઉ, ચેસ્ટનટ, અને બધી જાતનો મેવા, એ સર્વે ચીજો શરીરને ગરમી ને કૌવત આપનારી છે, એમાં સ્ટાર્ચ Starch એટલે કાંજીનાં જેવો ચીકાશદાર પદાર્થ સમાયલો હોવાથી તે ખાધાથી શરીરમાં ચરબી વધે છે. ચોખાના આટામાં નાઈટ્રોજન વધુ પ્રમાણમાં હોય છે. તેમજ કેટલીક જાતના અનાજોમાં થોડું પાણી તેલ, ગુંદર તથા ખાંડને રાખના ભાગો હોય છે. ઉપલી ચીજોમાં આલબ્યુમનનો ભાગ

પણ ગોશ તેમજ બીજી ખોરાકી કરતાં લગભગ પોણો સો ટકા જેટલો હોવાથી વધુ પુષ્ટીકારક ગણાય છે.

દાળ કઠોળ જાત જાતનીમાં ચોખા ઘઊંના જેવા તત્વો ઊપરાંત ખાર, પૉટેશ, ચુનો, રાખ, મેગનીશીઆ, ક્લોરીન, ફોસફોરીક એસીડ, વિગેરે સમાયલું છે.

બાર્લી Barley માં ફોસફેટ વધુ હોય છે તેમજ ખાંડ, આલ્બ્યુમન, ચરબી વિગેરે પોણો સો ટકાના પ્રમાણમાં હોય છે. બાકીનું પાણી છે. એનું ઊકાળેલુ પાણી ઘણું પુષ્ટીકારક કહેવાય અને બે કલાકમા હજમ થશે.

• **તરકારી** કેટલીક જાતની લોહીનો વધારો કરવા તથા ફરવામાં મદદ કરે છે; જેવી કે કાંદા, ઓલીવ, ભાજી, એસપેરેગસ, વિગેરે. વટાણા ફ્રેન્ચ બીન્સમાં ગંધકનો ભાગ વધુ હોય, ભાજીમાં ઓકઝેલીક એસીડ ને નીમકનો ભાગ વધુ રહે છે.

પટેટામાં ચરબી, આલબ્યુમન, પાણી. ખાંડ વિગેરેનાં તત્વો છે. ગોશ, મરઘી, વટાણા, ફ્રેન્ચબીન્સ, હાડકા તથા માંસને શકતી આપે છે, એમાં ખાંડ તથા સ્ટાર્ચનો ચીકાશદાર પદાર્થ હોતો નથી. પટેટા છોલી બે ટુકડા કરી એક એક પર ગોળ ગોળ સહેજ પાણી લઇ ઘસવાથી દુધ જેવો ચીકાશ આવે તે સ્ટાર્ચ છે.

ઇંડાં પણ પુષ્ટિકારક છે તેમાં પાણી તથા આલબ્યુમનનો ભાગ સમાયલો છે, દાળ કરતાં સફેદી વધુ ટાકાત આપનારી છે. દાળને છુટી તળીને ખાધેલી સારી રીતે હજમ થશે; કાચી દાળ થોડાં દુધમાં ભેળીને અપાશે. નબળાં તથા સીક માણસને ફકત સફેદી આપવા વૈદકમાં છે. તેમજ કાચાં ઇંડા એક કલાકમા હજમ થશે, તળેલાંને બે કલાક ને બાફેલું ત્રણથી સાડાત્રણ કલાક લેશે.

દુધનું બંધારણ, એમાં મોટો ભાગ પાણી, નીમક, ચરબી, ખાંડ, કેસીન માવો Casein અને આલબ્યુમન હોય છે, જે વધતા ઓછા ખોરાકના પ્રમાણમાં બચ્ચાં તેમજ સીક માણસને આપવાથી તેઓને ઘણું પુષ્ટિકારક થાય છે અને હાડકાં તેમજ માંસને શકતી આપનારૂં ગણાય છે. માંખણમાં પણ ઉપલી ચીજો સમાયલી છે. આલબ્યુમનનો ભાગ એક કપ દુધ તથા છાશમાં એકસો ત્રીસ ગ્રેનને સુમારે હોય છે.

આલબ્યુમન બધી જાતના ખોરાકોમા ઘણુ ખરૂ હોય છે, આલબ્યુમનને પ્રોટીડ Proteids પણ કહે છે. એમાં હાઇડ્રોજન, ઑકસીજન, કાર્બન, અને થોડીક ગંધક એ તત્વો વધતા ઓછાં પ્રમાણમા સમાયલાં છે, જે ખાધાથી લોહી તેમજ શરીરના બાંધાને મજબુતી આપે છે.

માંખણમાં ઍંસી ટકા જેટલી ચરબી. બાકીનું નીમક, કેઝીન તથા પાણી હોય છે.

છાશ એમાંથી નીકળેલું Butter Milk માં પણ પુષ્ટીકારક તત્વો ઘણા રહેલાં હોય છે તેમાંનો ખાંડનો ભાગ લેકટીક એસીડ

Lactic acid માં ફેરવાઇ જવાથી વધુ સારી રીતે નાતવાન માણસ પણ એ કલાકના સુમારમાં હજમ કરી શકે છે. બીજી રીતની છાશ Whey દુધને ફાડીને છુટાં પડેલાં પાણીમાં પણ થોડુંક તત્વ હોવાથી ઘણાં નબલાંને સારી રીતે હજમ થશે.

ખમીર Yeast આથો લાવવા વપરાય છે, સોજું પારખવા પાણીમાં સહેજ નાંખવાથી ઉપર તર્યા કરશે. બગડેલું નીચે બેસી જાય છે. એને બનાવવા એક ભાગ ફટકડી બાળેલીની ભુકી, દોઢ ભાગ સોડા બાઇકાર્બને બે ભાગ સ્ટાર્ચનો પાઊડર ભેળી ઠંડકમાં રાખવું, કોઇબી ચીજમાં થોડું ભેળવાથી ખમીર માફક ચઢશે.

એને માઇક્રોસકોપ વડે જોવાથી તેમાં ઝાડ અથવા જંતુઓના જેવા આકારો માલમ પડશે

માછલીમાં ફોસફેટ નામના પદાર્થ સાથ બીજા તત્વો હોય છે, જે પણ પુષ્ટિકારક છે. પાણી, તેલ, ચરબી, ખાર વિગેરે માછલીમાં સમાયલું છે. એ જલદી બગડી જવાનો સંભવ હોય છે.

ગોશમાં નાઇટ્રોજન, આલબ્યુમેન, જીલેટીન વિગેરે સમાયલું હોવાથી કામકાજ ને મહેનત કરનાર માણસને માટે પુષ્ટીકારક છે. રાંધેલું ચાર કલાકે હજમ થશે.

હાડકાંને ઊકાળવાથી જીલેટીન વધુ પ્રમાણમાં નીકળવાથી તેની ગ્રેવી તથા સુપ બનાવેલો નબળાને શકતી આપવા માટે પાય છે.

મરઘીમાં પણ ગોશ મુજબના તત્વો ઘણાં થોડાં પ્રમાણમાં સમાયલાં છે. હજમ કરવા તેનાથી થોડો વખત લેશે.

ચરબી ને તેલમાં પોણો ભાગ પાણી ને બીજી ઘટ ચીજો સમાયલી છે.

સ્ટાર્ચ કાંજી ઠંડાં પાણીમાં મળી જતી નથી. ગરમમાં તુરત મળશે, જે ખોરાકી તેમજ કપડાં વિગેરેમાં ઊપયોગી છે.

કોફીમાં પાણીનો ભાગ, આલબ્યુમન, ચરબી, તેલ અને ટેનીન Tannin નામનો પદાર્થ હોય છે.

ચાહને પણ લાંબો વખત પાણીમાં રાખવાથી ટેનીન જેવો સ્વાદ તેમા આવશે.

કોકો તથા ચોકલેટ વધુ લીધાથી માંસનો વધારો થઇ શરીર જાડું થાય છે, તેમા પણ સ્ટાર્ચનો ભાગ હોય છે.

ખાંડ, સાકર, ગ્લુકોઝ હાડકાંને શક્તિ આપે છે, કારણ તેમાં પણ સ્ટાર્ચનો ભાગ વધુ હોય છે. છેલ્લી ચીજ ઘણા નબલાંને વધતાં ઓછાં પ્રમાણમાં આપવાથી ટાકાત આવશે.

સેકરીન પણ ઊપલી ચીજો માફક ઊપ્યોગની છે અને તેમાં ખાંડ કરતાં બસોથી ત્રણુસો ઘણો મીઠાસ સમાયલો કહેવાય છે.

મોલ્ટ Malt ભુંજેલાંમાંથી નીકળતો ભુરા રંગનો સ્ટાર્ચ ચીકાશવાળો અને ખાંડ જેવો મીઠાશ તેમાં હોય છે. એમાંથી બનેલું મૉલટીન Maltine પણ શકતી આપવા માટે કેટલાકને પાય છે.

ખારેક તાડનાં ઝાડનું ફળ જેમાં અર્ધો ભાગ ઊપર ખાંડ તથા બીજા માંસ વધારનાર પદાર્થ સમાયલા હોય છે.

નાલીએરમાં ચરબી ને નાઇટ્રોજન હોવાથીજ જલદી હજમ થશે, એનું પાણી તથા દુધ ખોરાકીમાં ઊપયોગી છે.

કેળાં પાકામાં ખાંડનો ભાગ વધુ હોય છે. સાથે ચરબી, પાણી તથા આલબ્યુમન વિગેરે તેનું બંધારણ છે.

દ્રાક્ષ, સંત્રા, મોસંબી, દાડમ, અનીનાસ, પપેનાસ વિગેરે રસવાલી ફ્રુટ નાઈટ્રોજન તથા ખતાશનો ભાગ હોવાથી તે લોહી સુધારે છે. નાનાં બચ્ચાં તેમજ સીક માણસને મોસંબી સંત્રાનો રસ પાવાથી ફાયદો થશે. કેટલીક જાતની ફ્રુટ તેમજ તરકારીમાં ખારનો ભાગ હોય છે.

લીંબુની ઘણી જાત આવે છે, જેમાં સાઇત્રીક એસીડ તથા પૉટેશ, જુદા જુદાં પ્રમાણમાં હોવાથી ખોરાકી, દવાદારૂ વિગેરેના ઘણાક ઊપયોગમાં લેવાય છે તેમજ ગરમીના દિવસોમાં પાણીમા તેનો રસ ભેળી પાવાથી ઠંડક આપી લોહીનો પણ સુધારો કરે છે.

તરબુચમાં નેવું ટકા પાણી સમાયલું છે.

સપરચન બધી ફ્રુટ કરતાં સૌથી પુષ્ટીકારક ગણાય છે. રાતે સુતી વખતે ખાધેલું ફાયદાકારક છે.

પીચના ઠળીઆના બીજમાંથી કડવી બદામના જેવું તેલ નીકળશે એમાં તથા પેરમાં ખાંડનો ભાગ વધતા ઓછા પ્રમાણમા હોય છે.

તેલ નીકળે તેવી ચીજો રાઇ, મરી, આદુ, તજ, લવંગ, અળસી.

મેવો દરેક જાતનો પુષ્ટીકારક છે પણ તે વધુ ખાવાથી કોઇને ગરમ પડે છે; ચાવીને બરોબર નહિ ખવાય તો છુંદી કે દળીને ખાધાથી સારી રીતે હજમ થશે. તેમાંથી તેલ જેવો ચાકાશ મળે છે. બદામને પીલીને કાઢેલું તેલ ઘણું ગુણવાળું છે, જે નબલાં માણસના શરિર તેમજ માથા પર લગાડવાથી ફાયદો કરે છે. એક રતલ અખરોટ કોટલાં-માંથી કાઢેલીમાં કોઇબી પુષ્ટીકારક ખોરાકનાં બે ત્રતીઆંશ ભાગ જેટલો કસ તેમાં સમાયલો હોય છે. એ ચાર ઔંસ જેટલી તેટલાજ વજનના ગોશ જેટલી પુષ્ટીકારક ગણાય છે. અંજીર તથા ખજુર ખાધાથી કૌવત આવે છે.

દારૂમાંથી ઑકસીજન Oxygen અને નાઇત્રોજન Nitrogen ગેસો જુદાં જુદા પ્રમાણમાં મળશે સરકામાં એસેટીક એસીડ હોય છે. જાત જાતની વનસ્પતીમાં ઑકસીજન, હાઇડ્રોજન, અને કાર્બન નામની ગેસના તત્વો હોય છે. એ પરથી માલમ પડશે કે કુદરતે દરેક જાતના ખોરાક તથા પ્રવાહી ચીજોમાં ઊપર આપ્યા મુજબના અનેક જાતનાં તત્વો બધામાં સમાવેલાં હોવાથી માણસ તેમજ દરેક જાતના પ્રાણીઓને તાકાટ આપવા જુદી જુદી રીતે ઊપયોગી થાય છે.

કેટલીક ચીજોમાં બંધાવાના ગુણો.

ગુંદર, સરસ, ચોખા તથા ઘઊંનો આટો વિગેરે.

કોર્નફ્લોઅર એક કપ પાણી અથવા દુધમાં જોસ પાડીને એક ચમચો ભેળ્યાથી ઘટ બંધાશે. સાગુ ચોખામાં ચીકાશ હોવાથી બંધાશે.

જીલેટીન અથવા આઇસીંગગ્લાસ દોઢથી બે મોટા ચમચા ભરીને બારીક ભુકો અર્ધો શેર દુધમાં ઉકાળ્યાથી ઘટ થાય છે ને ખાવામાં પુષ્ટીકારક હોય છે. ઈંડું એક પાશેર દુધનું કસ્ટર્ડ બાંધશે.

૨૮૭–ખોરાક સંભાળથી રાખવો, ખરાબ વાસ અથવા બગડેલી હવામાં મુકવો નહિ, ખાવા પીવાની ચીજો હમેશાં ઢાંકી રાખવી, તેમાં ખાસ કરીને પાણી તથા દુધ જેવી ચીજો પર માંખ, મગત્રાં કે મચ્છર બેસવા પછી તે ખાધા પીધામાં આવે તો નુકશાન કરશે. તારની તેમજ નેટનું કપડું ઢાંકેલી જાલીઓ વાપરવી. કેટલોક ખોરાક કાચો રાખવા માટે આઇસ, સરકો, નીમક, ટંકણ ખાર વિગેરે જુદી જુદી રીતે વપરાય છે, તેમજ કેટલીક ચીજો સુકવીને પણ સંભાળી રાખેલી ઉપયોગી છે.

પાણીના ટમ્બલરો ઢાંકવા માટે રકાબીને બદલે બારીક કપડાંના ચોરસ ટુકડાને જાડી લેસ અથવા દાણાની ઝાલર ટાંકવાથી ઢાંકેલા ઉડી જશે નહિ.

કબાટ પીજરા ને ગોડાઉન વિગેરેમાં કોલસો અથવા કળી ચુનો દાબડામાં મુકયાથી ખરાબ હવા ચુશી લેશે, બાંધકામ માટે વપરાતો ચુનો પાણી છાંટી રાખવો, દર મહીને બદલવો; હવા સ્વચ્છ રાખવા માટે પાછલ આપેલું છે. કાગળની સફેદ થેલીઓને ટંકણખારના પાણીમાં બોળી સુકાયા પછી ખપેરી કાઢી તેમાં મીઠાઇ ટાંકળી વિગેરે રાખવાથી કીડીઓ તે પર આવતી નથી. કીડી નહસાડવા પાછલ જુવો.

માંખને ખોરાક આગલથી નહસાડવા કપુરનો ટુકડો પાસે મુકવો. રાંધેલુ ગરમ રાખવા ચુહલા પર ગરમ પાણી થતું હોય તેપર મુકવું.

પ્રકરણ ૩૬.

ઘરમાં ચાલુ વાપરવાની ચીજો, તેનો ઉપયોગ તથા બનાવવાની રીતો.

૨૮૮–ખાર જાત જાતના આવે છે, જે ઘણાખરા નીમકમાંથી બને છે. પાપડખાર, સોડા બાઈકાર્બ અથવા કાર્બનેટ ઓફ્ સોડા Soda Bicarb બંને એકજ જાતનો છે. દવાદારૂ, ખોરાકી, મીઠાઇમાં વપરાય છે, તેમજ ઘરઘતુ સરસામાંન, કપડાં વિગેરે સાફસુફ કરવાના ઊપયોગનો. નીમકના ઉપયોગ વિષે વૈદકમાં આપેલું છે.

વોશીંગ સોડા Washing Soda હલકી જાતનો ખાર ખોરાકી સીવાય બીજી દરેક રીતે વપરાશે. સુરોખારબી ઊપયોગી છે.

કોઇબી ખાર ખપ પડે ત્યારેજ પાણીમાં મેળવવો, આગમચથી મેળયાથી તેની ગેસ નીકળી જાય છે.

ટંકણખાર–બોરેકસ Borax સર્વે ઉપયોગનો, દવાદારૂમાં તેમજ ઘરઘનુ ચીજો સાફ કરવા, ડાઘો કાઢવા, કપડાં તથા વાસણો ધોતી વખતે ચીકાશ તથા મેલ કાઢવા, ઘર ને બગીચામાંનાં જીવ જંતુઓ નહસાડવા માટે વપરાય છે. ખોરાક પર ટંકણખાર છાટવાથી બગડતો નથી.

નવસાગર–એમોનીઆ Ammonia ઘરના ચાલુ વપરાશમાં લેવાય છે, એનાથી પણ દરેક જાતની ચીજો કપડાં લુગડાં, ધાતુ, કાચ વિગેરે સાફ થઇ ડાઘો કાઢશે. Scrubb's Ammonia તે માટે જાણીતો છે. દવા માટે વપરાતો એમોનીઆ જુદા જુદા પ્રકારનો ટુકડા તથા પાણી જેવો આવે છે, તેનો વાસ પણ જહ્લદ હોવાથી એકદમ સુંઘવો નહિ, આતશ નજદીક હશે તો સળગી ઉઠે છે, એ માટે રબર અથવા કાચનો બુચ વાપરવો, તેમજ એમોનીઆની સીસી ઉઘાડી રાખવાથી તેની ગેસ દમમાં ચાલુ લેવી સારી નથી.

એમોનીઆનું પાણી બનાવવા નવસાગરનાં પાણીમાં સાબુ ને ટંકણખાર ભેળવો; સફેદ ને ગદલું Cloudy કરવા મેથીલેતેડ સ્પીરીટનાં થોડાં ટીપાં નાખવાં.

૨૮૯–ટરપીનટાઇન–Turpentine દેવદાર તથા પાઇનનાં ઝાડમાંથી બનેલું, દવા તથા ઘરઘતુ ઘણાક ઉપયોગમાં લેવાય છે, એના વાસથી જંતુઓ વિગેરે દુર થશે. હવા પણ સ્વચ્છ થાય છે.

૨૯૦–બેકીંગ પાઉડર–Baking powder **બનાવવા** કાર્બનેટ ઓફ સોડા આંઠ આંસ, ટાર્ટરીક એસીડ અથવા પૉટેશ બાઈકાર્બ ૭ ઔંસ, ચોખાનો આટો અથવા કોર્નફ્લૉઅર દસ ઔંસ સર્વે ભેળી દાબડા અથવા સીસીમાં ભરી રાખી બીસકીટ કેક વિગેરેમાં નાંખવાથી ખીલીને હલકાં થાય છે. સુમારે એક રતલનું બનાવતી વખતે એક ચમચી લેવો. એમાં ફટકડી ભેળેલી હશે તો ઠંડા પાણીમાં મેળવી તે પર ગરમ પાણી રેડી સીસીમાં રાખવાથી સહેજ બ્લુ રંગ થશે.

૨૯૧–ફટકડી Alum જમીનમાંથી નીકળતી સફેદ નીત્રી. ચળકટા રંગની ખારી વસ્તુ દવાદારૂ તથા ઘરઘતુ ઉપયોગમાં આવે છે.

૨૯૨–પ્યુમીસ્ટોન Pumice Stone એક જાતનો સફેદ પત્થર, જવાળામુખીમાંથી નીકળતો રસ બંધાઇ જવાથી બને છે, જે ઘરઘતુ વપરાશમાં લે છે, બનાવટી પણ તેવા પત્થરો આવે છે.

૨૯૩–પર્લ એશ Pearl ash એક જાતનો ખાર કાર્બનેટ ઓફ પૉટેશમાથી બને છે, તેમજ તરકારી બાળીને તેની બનેલી સોજ્જી રાખ પણ ઉપલા ખારને બદલે સસતી તેમજ ઉપયોગની થાય છે. વાસણ ઉજાળવા તેમજ ડાઘો તેપરના તેમજ કપડાં પરના તેનાથી નીકળશે. તરકારી બાળેલીને ઍશ સોડા પણ કહે છે.

૨૯૪–ગુંદર Gum ઘણી જાતનો આવે છે, જેવા કે શેકતો, બાવળ, સેમફળ, આમલી, પીચ, ચેરીઝ, આલુ વિગેરેના ઝાડોની

ડાળીઓમાંથી નીકળતા રસમાંથી બનેલો છે. અલસીના દાણામાંથી એક જાતનો ગુંદર બનાવી શકાય છે, રાજમ પણ ગુદરની જાત છે. ઘરઘતુ ચીજો વળગાડવા માટે તથા દવાદારૂ અને ખોરાકીમાં વિગેરે વપરાય છે. વળગાડવાની રીતોમાં ગુંદર વિષે પાછળ મળશે.

ડૅક્સત્રીન Dextrine કાંજી Starch ને એસીડની મેળવણીથી બનેલો સફેદ ચીકાશદાર પદાર્થ વળગાડવાના ઉપયોગમાં આવે છે.

૨૯૫–સુખડ બાળવાથી હવા સ્વચ્છ ને સુગંધી બને છે, તેના ધુમાડાથી મચ્છર તથા બીજાં જંતુઓ દુર થાય છે; સુખડ દવા તરીકે પીવા તથા પાણી અથવા ગોલાબમાં ઘસીને ચામડીના ડાઘો પર લગાડે છે. તેલ બનાવવા વૈદકમાં જોવું. અગર એક જાતનાં સુગંધીદાર છોડીઆં આતશપર બાળે છે.

લોબાંન આતશપર નાંખવાથી ખુશબો નીકળે છે. દવાના વપરાશમાં પણ આવે છે. ઇસસ પણ બાળવાથી ખરાબ હવા સ્વચ્છ થશે.

પ્લેટ પાઉડરો તથા જેવેલ વૉટર.

૨૯૬–ચાક સોજજો જે દવા સારૂ વપરાય છે તે અર્ધો રતલ લઇ તેમાં લાલ રંગની ભુકી દાગીના સાફ કરવા ઝવેરીઓ વાપરે છે જેને Jeweller's rouge કહે છે તે ત્રણ ઔંસ ભેળીને બાટલીમાં રાખવી. સોજ્જો ચાક બનાવવા વૈદકની પરચુરણ બાબતમાં છે.

નીમક બારીક વાટેલું ૨૦ ગ્રેનને સુમારે લેવું, સાથે કાડીખાર Nitrate of Silver સરખાં વજનનું સુમારે લઇ તેનાં ચોથા ભાગ જેટલો ક્રીમ ઓફ ટાર્ટરનો ભુકો ભેળીને રાખવો. રૂપું વિગેરે એનેથી પૉલીશ થાય છે.

સોજ્જા ચાકની બારીક ભુકી રતલ એક, મેગનીશીઆ રતલ અર્ધો, ક્રીમ ઓફ ટાર્ટરની ભુકી રતલ પા ભેળીને પાણી, દારૂનો અર્ક અથવા કોઇબી જાતની સ્પીરીટમા મેળવી પાતલુ લગાડી સોજું કપડું, ફ્લેનલ યા શેમોઆ લેધરે લુછી નાખવુ.

૨૯૭–જેવેલ વૉટર, *Javell water* રંગ ઓસવવા તથા ડાઘો કાઢવા માટેનું બનાવવુ. એક બાટલી જોશ પાણીમાં એક રતલ વોશીંગ સોડા પીગળાવવો અને અર્ધો રતલ બ્લીચીંગ પાઉડર Bleaching Powder અથવા Chloride of Lime પણ કહે છે જે કપડાં ઓસવવામાં વપરાય છે, તેને બે બાટલી ઠંડાં પાણીમાં મેળવીને પછી ઉપલાં ગરમ પાણી સાથે ભેળી નાંખવું. નીચે ઠરી જાય ને નીતર્યું પાણી ગાળી લઇ, ચપટ બુચ મારી અંધારી જગામાં રાખવું. ખપ પડે ત્યારે કપડાં ધોવામાં વાપરવું. એક બાલદી પાણીમાં એક બે પ્યાલાંને સુમારે ભેળવું. એવી ઘણીક જાતની મેળવણીઓ બને છે જે ઘરઘતુ ઉપયોગમાં આવે છે.

સફેદ કપડાંના ડાઘો ઉપર એ પાણીનાં થોડાં ટીપાં નાંખયાથી નીકળી જશે.

પ્રકરણ ૩૭.

તોલ્યા વગર ખોરાકીનો સુમાર લેવાની સમજણ.

૨૯૮—આટો ૧ ઉપર વેર ભરેલો મોટો ચમચો (ટેબલસ્પુન)= ૧ ઔંસ

આરારૂટ તથા કોર્નફ્લૉઅર	૧ ઉપરવેર ભરેલો =	,,
ઓટમીલ	૧½ સપાટ ચમચો =	,,
ઓલીવ ઓઇલ	૨ સપાટ ચમચા =	,,
કઠોળ (કોઇબી જાતની દાળ)	૨ ઉપર વેર ભરેલા =	,,
કરી પાઉડર	૧ સપાટ ચમચ્યા =	,,
કાર્બોનેટ ઓફ સોડા	૧ ઉપર વેર ભરેલો =	,,
ક્રીમ ઓફ ટાર્ટર	૧ ઉપર વેર ભરેલો =	,,
કોકો	૩ સપાટ ચમચા =	,,
કોપરી દળેલી	૨ ઉપર વેર ભરેલા =	,,
ખાંડ રવાની	૧ ઉપર વેર ભરેલો =	,,
ખાંડ મેદાની	૧ સપાટ ચમચો =	,,
ખાંડના ટુકડા	૫ થી ૬ લોફ શુગરનાં =	,,
ગોળ	૧ સપાટ ચમચો =	,,
ચરબી કાપેલી	૧ ઉપર વેર ભરેલો =	,,
ચાહ	૨ સપાટ ચમચા =	,,
ચોખા	૧ સપાટ ચમચો =	,,
દ્રાક્ષ	૧ ઉપર વેર ભરેલો =	,,
નાલીએર ખમણેલું	૨ ભરેલા ચમચા =	,,
નીમક	૨ સપાટ ચમચા =	,,
પનીરનો ભુકો	૧ ઉપર વેર ભરેલો =	,,
પાણી અથવા દ્રવ	૨ ચમચા =	,,
પાંઉનો ભુકો	૨ ઉપર વેર ભરેલા =	,,
બદામ ખમણેલી	૧ ઉપર વેર ભરેલો =	,,
બાર્લીના દાણા	૧ ઉપર વેર ભરેલો =	,,
માખણ	૧ સપાટ ચમચો =	,,
મારજરીન (ચરબી તાવેલી)	½ ચમચો =	,,
રાઇ	૨ ચમચા સપાટ =	,,
વટાણા	૧ સપાટ ચમચો =	,,
સાગુ ચોખા	૧ સપાટ ચમચો =	,,
સેવનો ભુકો	૧ ઉપર વેર ભરેલો =	,,

એ સર્વ ચીજો અળગી ભરેલી અથવા દાબીને ભરવાથી તેમજ કોઇક ચમચા નાના મોટા હોવાથી ઉપર લખ્યા મુજબના વજણમાં થોડોક ફરક પડશે.

ચમચી ચમચા તથા કપનું માપ.

૧ નાનું કપ (પ્યાલું)—કોફી કપ.
૧ વચલું ,, —ટી કપ–૧/૪ પાંઇંટ પાણી કે દુધ ૫) ઔંસ થશે–ખાંડ અથવા ચોખા ભરેલા વજનનું ૧/૩ રતલ.
૧ મોટું ,, —બ્રેકફાસ્ટ કપ–૧/૨ પાંઇંટ પાણી–૮ ઔંસ તોલેલી ઉપલી ચીજ એક રતલ, તેમજ દાબીને ભરેલું માખણ પણ તેટલુંજ થવા જશે–આટો કોઇબી જાતનો હલકો હોવાથી ૪ ઔંસ ને સુમારે થાય છે.
૧ નાની નીમકની ચમચી ભરેલી = ૧/૨ ટી સ્પુન ચાહેની (ચમચી) Tea spoon થશે.
૨ ટી સ્પુન = ૧ સપાટ વચલો ચમચો=Dessert spoon.
૨ વચલા ચમચા = ૧ મોટો ચમચો=Table spoon.
૪ મોટા ચમચા ભરેલા = એક નાનું કપ પાણીએ ભરાશે.

પાણી જેવી ચીજોનો સુમાર.

૧ ચમચી = ૬૦ ટીપા = ૧ ડ્રાંમ-Drachm.
૮ ડ્રાંમ = ૧ ઔંસ = ૪૫૦ થી ૪૮૦ ટીપાં પાણી જેવી અથવા ઘટ પ્રવાહીનાં સુમારે થશે.
૧ વચલો ચમચો = ૧/૪ ઔંસ.
૪ ચમચા = ૧/૮ પાંઇંટ–૧ વાઇન ગ્લાસ–૨ ઔંસ.
૧૬ ચમચા = ૧/૨ પાંઇંટ— કપ–૧ પાશેર–૦॥ રતલ વજન.
૧ ટંમ્બલર નાનુ = ૧/૨ પાંઇંટ–૬ ઔંસ.
૧ મોટું ટંમ્બલર = ૧ પાંઇટ–૧/૨ બાટલી–૬ વાઈન ગ્લાસ ૧ રતલ વજન.
૨ પાંઇંટ = ૪ કપ–૧ બાટલી–૨૪ ઔંસ–૧ શેર માપનાં પાશેરાએ ભરેલું.
૬ બાટલી = ૧ ગેલન–૧૦ રતલ વજન.
૧૨૬ બાટલી = ૩૧ ૧/૨ ગેલનને સુમારે–૧ પીપમાં સમાય છે. મોટાં પીપમાં વધુ હોય છે.

દવા વિગેરેના માપનાં કોષ્ટકો આગળ આપ્યાં છે.

ચમચી, ચમચા, કપ, ટમ્બલર વિગેરે સાધારણ વપરાશનાં બધાં સરખાં હોતાં નથી, કોઈક નાનાં મોટાં હોવાથી માપ તથા વજનમાં થોડો ઘણો ફેર પડશે, બાટલીઓ પણ નાની મોટી કોઈક હોવાથી માપમાં ફેર પડે છે.

૧૭

પા શેરથી મણ સુધીના જુદા જુદા ભાવના કોઠા.

મણના ભાવ.

નંબર ૨૯૯.	રૂ. આ. પૈ.	રૂ. આ પૈ	રૂ. આ. પૈ	રૂ આ પૈ.	રૂ. આ. પૈ.	રૂ. આ. પૈ.	રૂ. આ પૈ	રૂ. આ. પૈ.	રૂ. આ પૈ	રૂ. આ. પૈ.
૨૮, રતલ, ૧ મણ ૪૦, શેર=૧ મણ.	૨– ૮–૦	૩–૧૨– ૦	૬– ૪– ૦	૭– ૮–૦	૮–૧૨– ૦	૧૦– ૦–૦	૧૧– ૮–૦	૧૩–૧૨–૦	૧૫– ૦–૦	૨૫– ૦–૦
શેર ૧ ના.	૦– ૧–૦	૦– ૧– ૬	૦– ૨– ૬	૦– ૩–૦	૦– ૩– ૬	૦– ૪–૦	૦– ૫–૦	૦– ૫–૬	૦– ૬–૦	૦–૧૦–૦
પા શેરના.	૦– ૦–૩	૦– ૦–૪॥	૦– ૦– ૭॥	૦– ૦–૯	૦– ૦–૧૦॥	૦– ૧–૦	૦– ૧–૩	૦– ૧–૪॥	૦– ૧–૬	૦– ૬–૨
અચ્છેરના.	૦– ૦–૬	૦– ૦– ૯	૦– ૧– ૩	૦– ૧–૬	૦– ૧– ૯	૦– ૨–૦	૦– ૨–૬	૦– ૨–૯	૦– ૩–૦	૦– ૫–૦
પોણો શેરના.	૦– ૦–૯	૦– ૧–૧॥	૦– ૧–૧૦॥	૦– ૨–૩	૦– ૨– ૭॥	૦– .–૦	૦– ૩–૯	૦– ૪–૧॥	૦– ૪–૬	૦– ૭–૬
પાંચ શેરના.	૦– ૫–૦	૦– ૭– ૬	૦–૧૨– ૬	૦–૧૫–૦	૧– ૧– ૬	૧– ૪–૦	૧– ૯–૦	૧–૧૧–૬	૧–૧૪–૦	૩– ૨–૦
દશ શેરના.	૦–૧૦–૦	૦–૧૫– ૦	૧– ૯– ૦	૧–૧૪–૦	૨– ૩– ૦	૨– ૮–૦	૩– ૨–૦	૩– ૭–૦	૩–૧૨–૦	૬– ૪–૦
વીસ શેરના.	૧– ૪–૦	૧–૧૪– ૦	૩– ૨– ૦	૩–૧૨–૦	૪– ૬– ૦	૫– ૦–૦	૬– –૦	૬–૧૪–૦	૭– ૮–૦	૧૨– ૮–૦
પાંત્રીશ શેરના	૨– ૩–૦	૩– ૪– ૬	૫– ૭– ૬	૬– ૯–૦	૭–૧૦– ૬	૮–૧૨–૦	૧૦–૧૫–૦	૧૨– ૦–૬	૧૩– ૨–૦	૨૧–૧૪–૦

પ્રકરણ ૩૯.

વ્યાજ ગણવાની રીતો.

૩૦૦—મહિનાના દિવસ ત્રીસ (૩૦) ગણવા જેટલા રૂપિઆ વ્યાજે મુકયા હોય તેટલી રકમને જેટલા દિવસ તે રહ્યા હોય તે દિવસે ગણવા. પછી તે ગુણાકારને—

૯૦,	વડે	ભાગવાથી	૪	ટકાનું વ્યાજ.
૭૨,	વડે	,,	૫	ટકાનું વ્યાજ.
૬૦,	—	,, —	૬	,,
૪૫,	—	,, —	૮	,,
૪૦,	—	,, —	૯	,,
૩૬,	—	,, —	૧૦	,,
૩૦,	—	,, —	૧૨	,,

ભાગાકાર જે આવે તે બધા દોકડા થાય છે, માટે તેને પાછા ૧૦૦ એ ભાંગવા, એટલે તેટલા રૂપિઆ જવાબ (વ્યાજ) આવશે. અથવા તો તે ભાગાકારના જવાબના જમણી બાજુના બે આંકડા કાપવાથી જે રકમ આવે તેટલા રૂપિઆ વ્યાજ જાણવું. ૧) દાખલો—દર વરસે દર સેંકડે ૬ ટકા પ્રમાણે રૂ૦ ૨૦૦ નું ૩ મહિનાનું વ્યાજ શું?

૨૦૦ રૂપિઆ વ્યાજે રાખ્યા.
×૯૦ દિવસ તે રૂપિઆ રહ્યા.

૬૦) ૧૮૦૦૦ સાઠ વડે તે ગુણાકારને ભાગ્યા

૧૦૦) ૩૦૦= દોકડા વ્યાજ ૬ ટકા લેખે આવ્યું

૩= રૂપિઆ વ્યાજ આવ્યું.

[૨] દર વરસે દર સેંકડે ૯ ટકા પ્રમાણે. ૨૦૦૦ રૂ. નું ૩ મહિના ને ૧૦ દિવસનું વ્યાજ શું?

૨૦૦૦ રૂપિઆ.
×૧૦૦ દિવસ રહ્યા.

૪૦) ૨૦૦૦૦૦

૧૦૦) ૫૦૦૦

૫૦ રૂ. વ્યાજ

[૩] દર વરસે દર સેંકડે ૪ ટકા પ્રમાણે રૂા. ૧૫૦૦૦ નું ૫ મહિના ને ૧૦ દિવસનું વ્યાજ શું?

```
        ૧૫૦૦૦      રૂપીઆ
        ×૧૬૦       દિવસ રહ્યા.
       ─────────────
   ૯૦) ૨૪૦૦૦૦૦
       ─────────────
  ૧૦૦)૨૬૬૬૬ાાા (⅔)
       ─────────────
        રૂા. ૨૬૬—૦ાાત્ર્ાા વ્યાજ.
```

[૪] દર વરસે દર સેંકડે ૮ ટકા પ્રમાણે રૂા. ૩૦૦ નું ૪ મહિનાનું વ્યાજ શું?

```
         ૩૦૦       રૂા.
        ×૧૨૦       દિવસ રહ્યા.
       ─────────────
   ૪૫)૩૬૦૦૦ —
       ─────────────
  ૧૦૦)૮૦૦         દોકડા
       ─────────────
        ૮ = રૂા. વ્યાજ
```

[૫] દર વરસે સેંકડે ૬ ટકાની તેરીખે રૂ. ૫૦૦ નું ૫ વરસનું વ્યાજ શું?

```
  રૂ. ૧૦૦  :  ૫૦૦  : :  ૬
      વરસ  :  વરસ
        ૧  :    ૫
```

$$\frac{૫૦૦ \times ૬ \times ૫}{૧૦૦ \times ૧} = \text{ ૧૫૦ રૂપિઆ વ્યાજ થયું.}$$

છેલ્લો દાખલો સાધારણ ત્રીઆસીના હીસાબે ગણી બતાવ્યો છે.

પગાર અથવા ભાડું મહીનાનું હોય તેના દર રોજના હીસાબની ગણત્રી રૂ. ૧ થી ૧૦,૦૦૦ સુધી.

૩૦૧—કોઠો રૂ. ૧ રૂ. ૧૦,૦૦૦	૨૮ દીવસ પ્રમાંણે.			૨૯ દીવસ પ્રમાંણે			૩૦ દીવસ પ્રમાંણે			૩૧ દીવસ પ્રમાંણે		
રૂ.	રૂ.	આ.	પૈ	રૂ.	આ.	પૈ.	રૂ.	આ.	પૈ.	રૂ.	આ.	પૈ.
૧	૦	૦	૭	૦	૦	૭	૦	૦	૬	૦	૦	૬
૨	૦	૧	૨	૦	૧	૧	૦	૧	૧	૦	૧	૦
૩	૦	૧	૯	૦	૧	૮	૦	૧	૮	૦	૧	૭
૪	૦	૨	૩	૦	૨	૨	૦	૨	૨	૦	૨	૧
૫	૦	૨	૧૦	૦	૨	૯	૦	૨	૮	૦	[illegible]	૭
૬	૦	૩	૫	૦	૩	૪	૦	૩	૨	૦	૩	૧
૭	૦	૪	૦	૦	૩	૧૦	૦	૩	૯	૦	૩	૭
૮	૦	૪	૭	૦	૪	૫	૦	૪	૩	૦	૪	૨
૯	૦	૫	૨	૦	૫	૦	૦	૪	૧૦	૦	૪	૮
૧૦	૦	૫	૯	૦	૫	૬	૦	૫	૪	૦	૫	૨
૧૧	૦	૬	૩	૦	૬	૧	૦	૫	૧૦	૦	૫	૮
૧૨	૦	૬	૧૦	૦	૬	૭	૦	૬	૫	૦	૬	૨
૧૩	૦	૭	૫	૦	૭	૨	૦	૬	૧૧	૦	૬	૯
૧૪	૦	૮	૦	૦	૭	૯	૦	૭	૬	૦	૭	૩
૧૫	૦	૮	૭	૦	૮	૩	૦	૮	૦	૦	૭	૯
૧૬	૦	૯	૨	૦	૮	૧૦	૦	૮	૬	૦	૮	૩
૧૭	૦	૯	૯	૦	૯	૫	૦	૯	૧	૦	૮	૯
૧૮	૦	૧૦	૩	૦	૯	૧૧	૦	૯	૭	૦	૯	૩
૧૯	૦	૧૦	૧૦	૦	૧૦	૬	૦	૧૦	૨	૦	૯	૧૦
૨૦	૦	૧૧	૫	૦	૧૧	૦	૦	૧૦	૮	૦	૧૦	૪
૨૫	૦	૧૪	૩	૦	૧૩	૧૦	૦	૧૩	૪	૦	૧૨	૧૧
૩૦	૧	૧	૨	૧	૦	૭	૧	૦	૦	૦	૧૫	૬
૩૫	૧	૪	૦	૧	૩	૪	૧	૨	૮	૧	૨	૧
૪૦	૧	૬	૧૦	૧	૬	૧	૧	૫	૪	૧	૪	૭
૪૫	૧	૯	૯	૧	૮	૧૦	૧	૮	૦	૧	૭	૮
૫૦	૧	૧૨	૭	૧	૧૧	૭	૧	૧૦	૮	૧	૯	૧૦
૧૦૦	૩	૯	૨	૩	૭	૨	૩	૫	૪	૩	૩	૭
૨૦૦	૭	૨	૩	૬	૧૪	૪	૬	૧૦	૮	૬	૭	૩
૫૦૦	૧૭	૧૩	૮	૧૭	૧૩	૧૦	૧૬	૧૦	૮	૧૬	૨	૦
૧૦૦૦	૩૫	૧૧	૫	૩૪	૭	૮	૩૩	૫	૪	૩૨	૪	૧
૨૦૦૦	૭૧	૬	૧૦	૬૮	૧૫	૫	૬૬	૬૦	૮	૬૪	૮	૩
૩૦૦૦	૧૦૭	૨	૩	૧૦૩	૭	૨	૧૦૦	૦	૦	૯૬	૧૨	૪
૫૦૦૦	૧૭૮	૯	૧	૧૭૨	૬	૭	૧૬૬	૧૦	૮	૧૬૧	૪	૭
૧૦,૦૦૦	૩૫૭	૨	૩	૩૪૪	૧૩	૩	૩૩૩	૫	૪	૩૨૨	૯	૩

એકથી વધુ દિવસનો પગાર ગણવો હોય તો જેટલા રૂપ્યાનો પગાર હોય તેને તેટલા દિવસે ગુણ્યા પછી તેના જવાબનો અર્ધો ભાગ કરી તેને પાછા પંદરે ભાંગવાથી તેટલા દિવસનો હીસાબ આવશે.

પ્રકરણ ૪૧.

કોષ્ટકો ચાલુ તોલ, માપ તથા દવાનાં તેમજ મોઢેથી હીશાબ ગણવાની રીતો.

૩૦૨—જેટલે રૂપિએ ફરો તેટલે આને એક પાયલી. તેટલે દોઢીએ એક શેર ભરેલું માપ ગણાય છે.

જેટલે રૂપિએ ખાંડી તેટલા આનાનું ૧॥ મણ, ને તેટલા પૈસાનું ૧૨॥ શેર થશે.

જેટલે રૂપિએ મણ તેટલે આને અઢીશેર અને જેટલે પૈસે શેર તેથી દસ ગણે આને મણ એમ ગણવું.

જેટલે રૂપિએ મણ તેટલા દોકડાનુ ૧૬ રૂપિઆ ભાર થાય.

જેટલે રૂપિએ દઝન (૧૨ નંગ) તેથી ૧૬ ઘણી પૈએ એક નંગ.

જેટલે આને દઝન તેટલી પૈએ એક નંગની કીમત ગણવી.

ભરેલું માપ.

૨ ટીપરી = ૧ શેર.
૪ શેર = ૧ પાયલી.
૧૬ પાયલી = ૧ ફરો.
૮ ફરા = ૧ ખાંડી.

દેશી તોલનું માપ.

૨ નવટાંક = ૧ પાશેર.
૨ પાશેર = ૧ અર્ધોશેર.
૨ અર્ધોશેર = ૧ શેર.
૪૦ શેર = ૧ મણ.
૨૦ મણ = ૧ ખાંડી.

ઈંગ્રેજી તોલનું માપ.

૧ ઔંસ = ૨॥ તોલા એટલે ૨॥ રૂપીઆ ભાર.
૧૬ ,, = ૧ રતલ, ૪૦ રૂપીઆ ભાર.
૧૪ રતલ = ૦॥ મણ = ૧ સ્ટોન.
૨૮ ,, = ૧ મણ અથવા કવાર્ટર.
૪ મણ = ૧ હંડ્રવેટ.
૨૦ હંડ્રવેટ (૨૨૪૦ રતલ) = ૧ ટંન.

જમીનનું માપ.

૧૨ ઇંચ = ૧ ફુટ.
૨ ફીટ = ૧ સાધારણ પગલાંની ચાલવાની લંબાઇ.
૨૭ ઇચ = ૧ ગજ (પોણો વાર.)
૩૬ ઇચ = ૧ વાર.
પાા વાર = ૧ પોલ (કાઠી.)
૪૦ પોલ = ૧ ફર્લાંગ (૨૨૦ વાર યા ૮ ફર્લાંગ.)
૧૭૬૦ વાર = ૧ મૈલ—૫૨૮૦ ફીટ-દરીઆના એક મૈલના (Knot) ૬૦૮૦ ફીટ ગણે છે.
૨ મૈલ = ૧ કોસ.
૩ મૈલ = ૧ લીગ.

જમીનનું ચોરસ માપ.

૧૪૪ ચો. ઇંચ = ૧ ચો. ફુટ.
૯ ,, ફીટ = ૧ યાર્ડ.
૩૦I ચો. યાર્ડ = ૧ ચો. પોલ.
૪૦ ,, પોલ = ૧ રૂડ.
૪ રૂડ = ૧ એકર (૪૮૪૦ વાર.)
૬૪૦ એકર= ૧ ચો. મૈલ.

સોના રૂપાનું તોલનું વજન.

૨૦ ચોખા ભાર=૧ કેરટ, ૧ રતી એક ચોખા ભાર ઓછું.
૧ કેરટ=૪૦ ગ્રેન.
૨૫ ચોખા ભાર=૧ વાલ, ૧I રતી સુમારે થાય.
૧ રતી=oII યવ ભ દોકડા.
૫ વાલ=બે આની ભાર=ગા રતી=૨૪ ગ્રેન.
૧૦ વાલ=ચાર આની ભાર=oI તોલો=૧૫ રતી.
૪૦ વાલ=૧ રૂપીઆ ભાર=૧ તોલો=૬૦ રતી=૧૮૦ ગ્રેન.
૧૫ રૂપીઆ=૧ ગીની.
૧ રૂપીઓ=૧૦૦ દોકડા.
જેટલે રૂપીયે તોલો તેટલે અર્ધે આને વાલ.
ચોખા તથા વાલ કોઇક નાના મોટા હોવાથી વજનમાં સહેજ ફેર પડશે.

ઘડીઆલની ચાલની ગણત્રી.

૧ કલાક = ૬૦ મિનિટ-૩૬૦૦ સેકન્ડ.
૨૪ કલાક = ૧ દિવસ.
૩૬૫¼ દિવસ = ૧ વરસ.
૧ દિવસ = ૧૪૪૦ મિનિટ ૮૬,૪૦૦ સેકન્ડ.

દવાના માપ તથા તોલ.

ઇંગ્રેજીમાં દવા માપવા માટે મેઝર ગ્લાસો Measure glass જેમાં ટીપાંઓથી તે ઔંસો તથા પૌંડ સુધી માપ થઈ શકે તેવાં નાનાં મોટાં આવે છે અને તેવી જાતનાં ભુચની સીસીઓ Drop bottle આવે છે તે વડે ટીપાં નાંખવાનાં સહેલાં પડે છે.

ટીંકચર, ચાહ, ઉકાળો તથા બીજી પાણી જેવી દવાઓ ઊપલા ગ્લાસનાં માપ વડે આપી શકાય છે, તેમજ દરેક જાતની સુકી દવાઓ, ભુકી, છાલ વિગેરે આગલ આપેલાં તોલ મુજબ તોલીને લેવાશે.

તોલનો ડ્રાંમ આવે છે તેમ ભરત અથવા માપનો પણ હોય છે, માટે સુકી દવાઓ તોલીને લેવી તેમજ ઔંસ પણ તોલ તથા ભરતનો આવે છે. ગ્રેન સઉથી નાનો તોલ ગણાય છે જે નહિ હોય તો એક ઘઉંનો દાણો લઇ તોલવાથી તેટલુંજ વજન થશે.

પ્રવાહીનું માપ.

૧ મીનીમ એટલે એક ટીપું. સ્પીરીટ કે દારૂનું ટીપું કોઈબી જાતનું તેલ કે ઘી કરતાં વજનમા ઓછું થશે.

૩૦ ટીપાં = ૦ાા ડ્રાંમ અથવા અર્ધી ચમચી.
૬૦ ,, = ૧ ,, ૧ ,,
૮ ડ્રાંમ = ૧ ઔંસ (૪૮૦ ટીપાં.)
૧૬ ઔંસ = ૧ પૌંડ (રતલ)–૨ પ્યાલાં–૧૨૮ ચમચી–૭૬૮૦ ટીપાં આસરે થશે.

૧ ચમચો D. S. પાણી=૪ ડ્રાંમ અથવા અર્ધો ઔંસ.
૧ ,, ઘટ સીરપ = ૨ ડ્રાંમ સુમારે.
૧ ,, સ્પીરીટ અથવા ટીંકચર = ૨½ ડ્રાંમ.
૦ાા ચમચી ૧ અંગોઠી ભરેલું= ૦ાા ડ્રાંમ=૪૫ ટીપાં.
૧ લીકર ગ્લાસ = ૧ ઔંસ.
૧ વાઇન ,, = ૨ ઔંસ.
૧ શેરીનું ગ્લાસ = ૨ાા ઔંસ.
૧ કલેરેટ ,, = ૫ ,,
૧ ચંમ્પીન ,, = ૬ ,,
૧૨ વાઈન ,, = ૧ બાટલી = ૨૪ ઔંસ.
૬ બાટલી = ૧ ગેલન = ૧૨૮ ઔંસ = ૬૧,૪૪૦ ટીપાં સુમારે થશે.

દવાનું તોલ.

૧ ગ્રેન = ૧ ઘંઊંભાર તોલેલું અથવા ૪ ચોખાભાર.
૨૦ ,, = ૧ સ્ક્રુપલ–૨૦ ટીપાં–ચમચીના ⅓ ભાગ.
૬૦ ગ્રેન અથવા ૩ સ્ક્રુપલ = ૧ ડ્રાંમ.
૩ ડ્રાંમ = ૧ તોલો–૧ રૂપ્યા ભાર.

૮ ડ્રાંમ = ૧ ઔંસ–૨॥ તોલા–૪૮૦ ગ્રેન.
માપેલું ૧ ઔંસ ૪૩૭ ½ ગ્રેન વજનમાં થશે.
૫ ગ્રેન = ૧॥ રતી, ૧ પાવલીની ઊપર સમાય તેટલું થશે નીમક અથવા ક્વીનીન પાઊડર.
૨૪ ગ્રેન = ૧ પેનીવેટ–૬ કેરેટ–૨ આનીભાર.
૨૦ પેનીવેટ = ૧ ઔંસ–૨॥ તોલા.
૪૮૦ ગ્રેન = ૧ ઔંસ = ૪૮૦ ટીપાં પણ ગણાશે.
૧૨ ઔંસ = ૧ પૌંડ–૪૦ તોલા ઘટ્ટ પ્રવાહી ચીજો, સીરૂપ ગ્લીસીરીન વિગેરે.
૫૭૬૦ ગ્રેન = ૧ પૌંડ.

તોલેલું વજનની નીશાની.

Gr—Grain સુમારે એક ઘઊ ભાર.
ʒ—Drachm ડ્રાંમ એક ચમચી ભરેલી.
oz—Ounce ઔંસ.
lb—Pound–રતલ–૫૭૬૦ ગ્રેન.

માપેલાં મેઝર ગ્લાસે પાણી જેવી ચીજો અને તેની નીશાનો.

m—Minim–ટીપાં.
ʒ fl—Fluid drachm
z fl— ,, Ounce
O —Pint

———

વૈદક નુસખાઓ.

"એક તંદુરસ્તી હઝાર ન્યામત."

એક માણસને ખુદા તરફથી શ્રેષ્ટમાં શ્રેષ્ટ એટલે ઊત્તમમાં ઊત્તમ બક્ષીશ સારી તંદુરસ્તી છે, જે હઝારો બીજી બક્ષીશ કરતા સઊથી ચઢીઆતી ગણાય છે.

તનનું સુખ તે મનનું સુખ, અને મનનુ સુખ તે આત્માનું સુખ કહેવાય છે.

કુદરતના મુકરર કરેલા નીયમીત કાયદા મુજબ ચાલવાથી આપણાં શરિરને કોઇબી દુખ દરદ કે રોગમાંથી બચાવી શકીએ છીએ. તંદુરસ્તી જાળવવાના સાધણોને નહિ વળગી રહી ઊલટા જઇ ઘણાક પોતાની તબીએતને નુકશાન કરે છે, એવા સાધારણ નીયમો આરોગ્યતા અને સુખશાંતી, ખોરાકી, ઘરબારની સફાઇ સુઘડાઇ, શરીરની જતન વિગેરેની સમજણ દરેક નાના તેમજ મોટાને હોવીજ જોઇએ જેને ઇંગ્રેજીમાં "હાઇજીન" Hygiene કહે છે.

એ "હાઇજીન" બોલની ઊતપંતી પુરાની કથા (Mythology) માં ઓસેનલાપ્યુસ Ossenlapius નામનો દવાનો દેવ God of medicine હતો, જેની બેટી ખુબસુરત હાઈજીઆ Hygeia ને તંદુરસ્તીની દેવી તરીકે લોકો પુંજતા ને માન આપતા તે પરથી "હાઇજીન" બોલ નીકળેલો ચાલુ વપરાશમાં આવે છે.

સઊથી પહેલુ તડકું ને ખુલ્લી હવા ઊજાશ માણસની તંદુરસ્તી માટે અવશ્યનું છે જેના ફાયદા ઘણાંક અજ્ઞાન લોકો મુદલ સમજતાં નથી, અને તેવા વર્ગનાં લોકો પોતાનાં ઘરોનાં બારી બારણાઓ પર પદડા વિગેરે બાંધી દઈ અંદર ખુલ્લી હવા તડકું આવતું બંધ કરે છે. ખાસ કરીને ગીચ વસતીવાલા ગરીબ લોકોના રહેઠાણોમાં તેવું વધારે નજરે પડે છે. કચરો, ગલીચી વિગેરે ઘરના આંગણામાં નાખી તેમાંથી નીકળતો ખરાબ વાસ તથા ઝેરી હવા પોતાને તેમજ આડોશી પાડોશીઓને કેટલુ નુકશાંનકારક છે તેનો તેઓ મુદલબી ખ્યાલ કે સમજ ધરાવતાં નથી. તેમજ કેટલાકો જાણવા છતાબી બારી બારણામાંથી ગમે ત્યાં ફેંકે છે. વળી કોઇ પોતાના તેમજ બચ્ચાંઓનાં શરીરને રોજ ધોઇ સાફ કરી સોજાં કપડાં પણ બદલવા વિષેના ફાયદા સમજતાં નથી. મેલે કપડે ને બાળ વિગેરે ઓળવા વગર ઘણાંક નાનાં મોટા ઘરમાં તેમજ રસતામાં નજરે પડે છે. એવા અનેક સુખશાંતી અને સફાઇ સુઘડાઈ વિગેરેના નીયમોથી ઊલટાં જઈ ઘણાકો તરેહવારના જાતની બીમારીને આધીન થાય છે. વાસણો ખોરાકી તથા બીછાનાં વિગેરેની સફાઇ પર ધ્યાન આપવું. એવા અભણ વર્ગના કુટુંબમાં સાધારણ યા ગંભીર પ્રકારની માંદગી વખતે

બંધ ઓરડામાં ચોખ્ખી હવા આવવા દેવાની તથા ઘટતી માવજત દવાદારૂ વિગેરે આપવા કરવાની તેઓને આવડત હોતી નથી. ઊડતા રોગવાલા દરદીની સાથેજ મોટાં નાનાઓનુ આખુ કુટુંબ ભેળાય, પાસે સુવે, તેનાંજ વાસણોમાં ખાય પીએ તથા કપડાં અને બીજી ગલીચ ચીજો વિગેરેની સંભાળ નહિ રાખવાથી બીજાઓ પણ સપડાઈને કેટલીક વાર મોતને આધીન થાય છે. એવા અનેક દાખલાઓ આપણે નજરે જોયલા તથા સાભળેલા છે.

એવી વખતે ગરીબ નાના ઘરોમાં બધી રીતની સગવડ ને દરદીની મેનીજની કોટાઇ હોય ત્યારે ઇસપીતાલોનો જો તેઓ લાભ લે તો દરદીનાં તેમજ ઘરનાં બીજાંઓના જાનની સલામતી કેટલે દરજ્જે સચવાશે તેનો તે લોકે ખ્યાલ રાખવો જોઇએ. એવા દાખલાઓ કંઇ ગરીબ લોકોમાંજ નહિ પણ વચલે વાંગે અથવા પૈસાવાલાં પણ અજ્ઞાન વર્ગોમાં તેવું વારંમવાર બને છે, અને તેઓની અણસમજ ને અભણ રીત ભાત અને રાહ રસમોને લીધે કેટલીક વખત તેવા ખરાબ રોગોનો ફેલાવો થઇ એક ઘરથી બીજે ઘર યા તો એક દેશથી બીજે દેશ દરદીઓને લઇને નાહરી જવાથી થાય છે અને ત્યાં વસતા બીજાં લોકોની તંદુરસ્તીને નુકશાંન પહોંચશે તેનો ખ્યાલ પણ તેમને હોતો નથી.

એવી રીતે અજ્ઞાનપણાને લીધે કોઇબી રોગોનો ફેલાવો થયાથી ધંધા રોજગાર અને દેશની આબાદીને ધોકો પુગીને ગરીબાઇ તથા હાડમારીના સંકટો કેટલાકને નાહક વેઠવાં પડે છે.

પહેલો ને સહેલો માર્ગ એ છે જે ગરીબ યા તવંગર કુટુંબોમાં જ્યાબી ઊપલી રીતનું અજ્ઞાનપણું હોય તે દૂર કરવા માટે તેઓની ઊધરતી ઓલાદને તેમાં ખાસ કરીને છોકરીઓ જેઓ ભવિષ્યની માતાઓ થનાર તેઓને પહેલા લખ્યા મુજબનું હાઇજીન Hygiene એટલે આરોગ્યતા અને સુખશાંતીને લગતુ જ્ઞાન આપવુંજ જોઇએ, તેની સાથે સાથે થોડુંક સાધારણ વૈદક અને અકસ્માત વેળા તાત્કાળીક મદદ વિષેનું તથા બચ્ચાં ઊધારવાની રીતોનું જ્ઞાન શાળાઓમાં તથા બીજા વર્ગો ખોલીને આપવાથી કેટલે દરજ્જે ફાયદાકારક થશે. અજ્ઞાનપણાને લીધે નાનાં બચ્ચાંઓ જતન વગર કોઇ જાતની બીમારી લાગુ પડવાથી મરણનું પ્રમાણ પણ વધવાનો સંભવ રહેશે એવી સઊથી અગત્યની બાબતોને લગતી સહેલી ને સમજ પડે એવી જુદી જુદી ભાષાઓમાં ચોપડીઓ છપાવી તેનો ફેલાવો કીધાથી તુરત નહિં પણ લાંબે વખતેબી તેના સારાં ફળ નીપજશે, અને તેવાં દરેક ઘરોની રહેવાની નીતી રીતીમાં ઘણો ફેરફાર થવાથી દરેક કુટુંબ તંદુરસ્તી ભર્યું રહેવા સાથ દેશોની પણ સુખશાંતી ને આબાદીનો મોટો આધાર રહેશે.

પ્રકરણ ૪૨.

માણસનાં શરીરને લગતી સાધારણ જાણવાજોગ બાબતો તથા તેની સમજણ.

૩૦૩-**તંદુરસ્ત માણસની અંગની સાધારણ ગરમી** જેને ટેમ્પરેચર Temperature ઈંગ્રેજીમાં કહે છે તે ૯૮ ને ૪ પોઇંટ એટલે સાડી અઠ્ઠાણુ ડીગ્રી Normal, તાપની સીસી થરમોમીટર મુકવાથી જણાય છે

મોઢામાં જીભની નીચે મુકવાથી બગલ કરતાં અર્ધી ડીગ્રી વધુ ચઢે છે, સફરામાં મુકેલી તેથી વધુ થશે. હમેશા લુછી અથવા પાણી કે કોલોનવૉટર લઇ સાફ કરીને મોઢામાં મુકવી, તેમજ એક માણસે વાપર્યા પછી તુરત બીજાને પણ મુકતી વખતે લુછવી, ખસુસ કરી કોઇ ઉડતો રોગ હોય ત્યારે જરૂર કરવુ. થરમોમીટર ચઢેલી હળાવ્યાથી ઉતરે નહિ તો ઠંડા પાણીમાં મુકવી.

નબળાં માણસોના અંગની ગરમી કોઇ વખત સાધારણ કરતા પણ નીચી રહે જે સબનોરમલ Subnormal કહેવાય. ગરમીના દિવસોમાં અથવા થાકેલા માણસનું અંગ તપી આવવાથી પણ કેટલીક વખત ગરમ વધુ લાગે છે. ઘણાં નાના બચ્ચાંની શરીરની ગરમી સાડી નવ્વાણું ને એકસો ડીગ્રીની વચ્ચે હોય છે અને મોટું થતાં સાધારણ માણસના જેટલી ગરમી રહેશે.

દમ લેવાનો Respiration ચાલુ એક મિનિટમાં સુમારે ૧૫ થી ૧૮ વખત એક તંદુરસ્ત માણસ લેછે, બીમારીમાં ઝડપથી ચાલે છે. પેટ પર હાથ મુકયાથી બરોબર ગણાશે. નાનું ઘડીઆળ હાથમાં રાખવું. ફેફસાં પણ તંદુરસ્ત હાલતમાં હોય તો દમ લઇને લગભગ અર્ધો મિનિટ ઉપર રાખી શકે છે, તેમજ બહારની સ્વચ્છ હવા અંદર લેવા સારૂ ઉંડો દમ લઇ જ્યાં સુધી રહેવાય ત્યા વેર ઉંચી ડોકી કરી રાખવો ને પાછો કાઢતી વખતે ધીરેથી ડોક નીચે કરવી. એ મુજબ મોટાં તેમજ નાનાં બચ્ચાંઓએ દિવસમાં બે ત્રણ વખત કીધાથી ફેફસાંને ફાયદો કરે છે. નબળી છાતીવાલાં ઘણું કરીને પાંચથી દસ સેકંડ દમ રાખશે. મરદ કરતાં ઓરતનો દમ કેટલીક વખત જલદી ચાલે છે.

ઘણાં નાનાં બચ્ચાં વધુ જલદી ૨૪ થી ૩૦ વખત એક મિનિટમાં દમ લે છે, ઉમર વધતાં ઝડપ ઓછી થઇને બારથી પંદર વરસનું થતાં સાધારણ મોટાં માણસ જેટલો તે દમ લેશે.

લોહીનું પ્રમાણ શરીરનાં વજનના તેરમા ભાગ જેટલું હોય છે. એમાં આલબ્યુમન, પૉટૅશ, ખાર આપણા નીમકને મળતા તથા બીજા ખોરાકીમાથી ઊત્પન થતા પદાર્થ હોય છે. સાથે ઓકસીજન, નાઇટ્રોજન ને કાર્બોનીક એસીડ એ ત્રણે ગેસ પણ થોડા ઘણા પ્રમાણમાં સમાયલી છે.

લોહી શરીરમાંથી નીકળ્યા પછી ઘણું ખરૂં બંધાઈ જાય છે.

લોહી શરીરમાં દોઢથી બે મિનિટને સુમારે એક ચક્કર ફરી પાછું આવે છે. લોહીનો જોસ Blood pressure સાધારણ માણસને સોથી સવાસોનો રહેશે, કેટલાંકને તે ઉપર જવાથી તબીએતને તેમજ આંખને નુકશાન પોંહચે છે, જેની ડાકટર યંત્ર વડેજ તપાસ લઇ શકે. તે વખતે કોઇને જળો મુકાવે છે જે લોહી ચુશી લેવાથી જોસ નરમ પડે છે, કેટલીક વખત ખોરાકમા નીમક ઓછું ખવાડે છે.

નાડ Pulse ની સાધારણ ઝડપ એક મિનિટમાં ૭૦ થી ૭૫ સુધી ચાલે છે જે ઘડીઆલ આગલ ધરીને ગણવાથી માલમ પડશે. હાથની કાંડીને બહારની બાજુએ હથેલીની નજદીકની નસ પર આગળાં સહેજ દાબીને મુકવાથી નાડ ચાલતી જણાશે. આંખ ને કાનની વચેની માથાંની નસ પરથીબી ગણાશે. ઓરતની નાડ મરદ કરતાં ઝડપથી ચાલે છે. ૯૫ ડીગ્રી વેર ઊતરી જવાથી માણસ જીવી શકતું નથી.

છાતીના ધપકારા પણ સુમારે તેટલાજ ગણાશે, જે છાતી પર હાથ મુકી જોવાથી માલમ પડશે. આખા દિવસમાં સુમારે ૯૨૧૬૦ નાડ તથા છાતીના ધપકારા આસરે ગણાયલા છે.

તબીએતમાં બીગાડો થવાથી નાડ, ધપકારા, તથા શ્વાસની ઝડપમાં વધઘટ થાય છે, જે નાનું ઘડીઆલ લઇ એક અથવા અર્ધી મિનિટ વેર પકડી ઊપર લખવા મુજબ ગણી જોવાથી ફેરફાર માલમ પડશે.

તુરતનાં જન્મેલાં બચ્ચાંની નાડ મોટાં માણસ કરતા ઘણી ઝડપથી એક મિનિટની ૧૩૦ થી ૧૪૦ ને સુમારે ચાલે છે, અને ઊમર વધતાં સાથ ઓછી. પંદર વરસને સુમારે સાધારણ માણસ જેટલી ગણાશે. નાડ મોટી ઊમરે પચાસ વરસ થવા આવે કે ધીમી પડી ૬૦ થી ૬૫ ને સુમારે ચાલે, પણ દરેક કેસમાં તેમ બનતું નથી. સારી તંદુરસ્તીવાલાના ઘણાક અવ્યવો મોટી ઊમર સુધી સારા રહે છે.

કલેજું Liver વજનમાં ચાલીસથી સાઠ ઔંસ થશે.

ભેજાંનું વજન સાધારણ માણસનું પોણા ત્રણથી ત્રણ રતલને સુમારે થશે.

વિદ્વાનનું ખીલેલું ભેજું એકુ રતલને સુમારે સાધારણ કરતાં વધુ હોય છે. લખવા વાંચવાના અભ્યાસ ચાલુ રાખવાથી ભેજું ખીલે છે. જેમ શરીરને કસરત આપીએ છીએ તેજ મુજબ ભેજાંને પણ

એ રીતે આપવાથી ખીલશે. ઇંગ્રેજી કહેવત મુજબ It is the mind that makes a man.

બેઅક્કલી Idiot **માણસનું ભેજું** સાધારણથી વજનમાં અર્ધું થાય છે.

તંદુરસ્તી જાળવવા ચોખ્ખી હવા Oxygen દિવસે તેમજ રાતે દમમા લેવી, ઉજાસ, તડકું વિગેરે ઘરમાં આવવા દેવું, થોડીક કસરત કરવી.

ખોરાક સાદો નીયમીત વખતે લેવો, વખત ફેરફાર કીધાથી બરોબર હજમ થતો નથી ને તબીએતમા બગાડો થશે સુમારે ૫૦ થી ૮૦ તોલા જેટલો શરીરને પોષણ કરવા પુરતો ગણાય છે. માંસનો ખોરાક પુષ્ટીકારક છે, તરકારી, કાંદા, ભાજી, ફ્રુટ વિગેરે વધુ પ્રમાણમા લીધાથી લોહીમાં સુધારો વધારો થશે. અનાજ, પટેટા ને તેવી ચીકાશ-વાલી ચીજો ખાવાથી શરીરમા ચરબીનો વધારો થાય છે, એવો ખોરાક જાડાં માણસે ઝાઝો ખાવો નહિ.

પાણી પીવું ખાધા આગમચ યા ખાધા પછી પીવાથી ખોરાક સારી રીતે હજમ કરશે સુમારે ૪૦ થી ૫૦ ઔસ એટલે સુમારે ત્રણથી ચાર પાઈંટ પીવુ. થાકીને આવ્યા પછી તપેલાં શરીરે પીધાથી કેટલીક વખત નુકશાન કરે છે સહવારમાં ભુખે પેટે અથવા રાતે સુતી વખતે ટંડું યા ગરમ પાણી પીવુ. સહવારે પીધેલું વધુ ફાયદો કરે છે.

દારૂ વધુ પીધાથી નુકશાન થશે, મોટી ઉમરે તેમજ નબલાને ટાકાત આપવા થોડોક આપવો ફાયદાકારક છે, તેમજ કેટલીક કેફી ચીજો જેવી કે અફીમ, તપખીર, તંબાકુ, બીડી વિગેરે લેવાની ટેવ પાડેલી નુકશાનકારક છે.

ઉંઘ સાધારણ રીતે એક માણસને સાતથી આઠ કલાક આવવી જોઇએ જેથી શરીર તેમજ મગજને પુરતી આસાએશ મળશે; મોટી ઊમરે કોઇની ઉંઘ વધે છે ને કોઇની ઘટે છે વખતસર સુવુ, મોડી રાત સુધી ઉજાગરા કરવાથી તંદુરસ્તીમા બીગાડો થશે ટંડાં પાણીએ નાહવાની ટેવ નાનાં તેમજ મોટાં માણસે પાડેલી સારી છે

શરીરના ભાગો ખીલવવા (ચંપી) માસાજ.

૩૦૪–શરીરના કેટલાક ભાગો કામકાજમાં ચાલવા હાલવામા વપરાય છે, અને કેટલાક તો મુદ્દલ વપરાશમાં આવતા નથી, માટે તેપર ધ્યાન આપી અવારનવાર હલાવવાની ટેવ રાખવી, જે વિષે કસરત કરવાની રીતમાં જોવું.

કોઈના શરીરના ભાગો સાધા અડી ગયલા અથવા વાગવાથી નુકશાંન પોહોચ્યુ હોય તો કેટલીક વખત વીજળી Electricity આપવાથી પણ છુટા પડી ફાયદો થાય છે, તેમજ કોઇકના નાના

બચ્ચાંના હાથપગની કુદરતી ખામી અથવા બીજા કોઇ કારણથી હાથ-પગને નુકશાન થાય તે પણ ઘણીક વખત મસાજ ને ઇલેકટ્રીસીટીથી સારૂ થાય છે. કોઇક લકવાના દરદપર પણ ફાયદો કરે છે.

લોહી બરોબર ફરતું નહિ હોય તો તેને ચપી જેને માસાજ Massage કહે છે તે કીધાથી ફાયદો થશે. પણ સરખી રીતે સમજથી કરવું જોઇએ.

માસાજ કરવા શરીર યા મોઢાં પર બે ત્રણ આંગળાં મુકી સેહેજ દાબી આસતેથી થોડો વખત ગોળ ગોળ ફેરવવું, ત્યાર પછી જરા આગળ હાથ લેવો, એ મુજબ જ્યા કરવું હોય ત્યાં સઘળી બાજુ પર કર્યા જવુ. ચામડીની કરચલી પણ નીકળે છે. કરચળી કાઢવા ચામડીનાં પ્રકરણમાં જોવું.

હાથ પગ દાબીએ છે તે મુજબ ધીરે ધીરે દાબવાથી પણ માસાજ થશે, ઉપલી કોઇબી રીતે કરતી વખતે હાથ પર કોઇબી જાતનો પાઉડર છાંટવો અથવા કોઇબી જાતનું ક્રીમ, ઇમલશન Savoury and Moor's Emulsion લેવુ. બદામનું તેલ કે કઈબી ચીકાશવાલી ચીજ લેવી, જોરથી દાબવુ યા મસળવુ નહિં. એ સાધારણ રીતે આપણે માસાજ કરીએ છીયે, પણ કેટલાક દુઃખ દરદના અગત્યના કેસોમાં જે બરોબર જાણનાર હોય તેનીજ પાસ કરાવવું. કઠણ બીછાના પર સુવાથી પણ શરીર મજબુત થશે.

મોઢું નુછતી વખતે તુવાલ સાથ ઊપર હાથ ઘસવો; નીચે ઊતારવો નહિં. હોથના ખુણાઓની ચામડી કરચલી વળી મોટી ઊમરે નીચે ઊતરેલી દીશે છે માટે મોઢું નુછતી વખતે બંને હોથો બીડીને જમણી ને ડાબી સાઇડે ટાઇટ વાકાં ફેરવીને તે બાજુના ખુણાઓ પર તુવાલનો હાથ ગોળ ગોળ ફેરવ્યાથી કરચલી કમતી થતી જશે.

૩૦૫–માણસનાં ખાલી હાડપીંજરનું વજન તથા હાડકાંની ગણત્રી શરીર સાધારણ મરદનાં વજનનો આસરે દસમો ભાગ થશે અને ઓરતનું બારમે ભાગે થવા જાય છે, અને દરેક ભાગોના હાડકા નાનાં મોટા બધાં મળીને બસોની ઉપર થાય. માથાં તથા મોઢાંના બાવીસ, હાથની કાંડીનાં આંઠ, હથેળીમાં પાંચ, અને આંગળીઓમાં નાનાં ચોવીસ હાડકા હોય છે, જાગ અથવા થાપાનુ એક સલંગ મોટુ હાડકું જેની ઊપર આખું શરીર ટેકવી આધાર રહેછે. પાસળીઓ બધી મળીને બાર છાતીના હાડકાંથી બરડાના કાંઠા સાથ જોડાયલી હોય છે, અને કાંદાનાં તેત્રીસ હાડકાં છે, જેમાં ખાર અને ચીકાશવાલી ચીજ બંને સરખાં પ્રમાણમાં હોય છે. પુખ્ત ઉમરે ખારનું પ્રમાણ વધી ચીકાશ ઘટે છે, અને બુઢાપામાં સાત ભાગ ખાર ને એક ભાગ ચીકાશ હોવાથી હાડકાં કડક થઈ જલદી ભાંગી જવાનો સંભવ રહે છે. કેટલીક વખત પાછું સંધાતું પણ નથી.

મરદના વજનનો સુમાર તેની ઉંચાઇના પ્રમાણમાં ઉમર વરસ ત્રીસને સુમારે.

૫ ફીટ ઊંચાઇ	૧૨૬ રતલ, એટલે ૪ા મણ સુમારે
૫ા ,, ,,	૧૩૩ ,, ,, ૪ાા ,, ,,
૫ાા ,, ,,	૧૪૦ ,, ,, ૫ થી ૫ા ,,
૫ાાા ,, ,,	૧૫૦ થી ૧૫૫ ,, ૫ાા
૬ ,, ,,	૧૭૦ થી ૧૮૦ ,, ૬ થી ૬ા ,,
૬ા ,, ,,	૧૯૦ થી ૨૦૦ ,, ૭ થી ૭ા ,,

કેટલાક મરદો ઉપલા કોઠા કરતાં વજન ઓછું યા વધતુ ધરાવે છે અને તંદુરસ્તીના ફેરફાર સાથ પણ વધઘટ થાય છે.

ઓરતનાં વજનનો સુમાર ત્રીસ વરસની ઉમરે.

૪ ફીટ ઉંચાઇ	૧૦૦ રતલ એટલે	૩ા મણ સુમારે.
૪ા ,, ,,	૧૦૫ ,,	૩ાા ,,
૪ાા ,, ,,	૧૧૨ ,,	૪ ,,
૫ ,, ,,	૧૨૦ ,,	૪ા ,,
૫ા ,, ,,	૧૩૮ ,,	૪ાા થી ૫ ,,
૫ાા ,, ,,	૧૫૦ ,,	૫ થી ૫ા ,,
૬ ,, ,,	૧૬૦ ,,	૫ાા થી ૬ ,,

ઉપલા કોઠાથી કેટલાંકનું વજન વધતું ઓછું પણ હોય છે.

શરીરના ભાગોનું માપ લેવાની રીત—હાથની કાંડીના માપના ઘેરાવાથી બમણું ગળુ થાય અને ગળાંથી બમણો ઘેરાવો કમરનો ઘણો ખરો ગણાય છે. ૭ ઇંચ કાંડી તો ગળું બાર ને કમર ચોવીસ ઇંચ થાય, પણ શરીરે ભરેલાં માણસની કમરનો ઘેરાવો કેટલીક વખતે ઉપલાં પ્રમાણ કરતાં વધુ થશે.

પગનાં તળીઆંની લંબાઇ જાણવી હાથની મુઠ્ઠી વાળી આગળીઓના હીચાં ઉપરથી નીચે હથેલીને ફરતું માપ લીધાથી માલમ પડશે. જો ઘેરાવો નવ ઇંચ થાય તો તળીઆની લંબાઇ પણ ઘણીખરી તેટલીજ હોવી જોઇએ, એ રીતે પગનાં મોજાંનું માપ પણ મળી શકશે.

પ્રકરણ ૪૩

કસરત કરવાની જુદી જુદી રીતો.

૩૦૬–કસરત તંદુરસ્તીને માટે દરેક માણસને ઘણી જરૂરની છે. શરીરના કેટલાક સાંધાઓ તો વળતા નથી, જ્યારે કેટલાક તો કામકાજ કરવામાં વળે છે. ચાલુ કસરત કરવાથી શરીર હલકું લાગે છે અને આખાં શરીરમાં લોહી ફરે છે, ભૂખ લાગે છે અને ઉંઘ પણ આવે છે, કૌવત વધે છે તેમજ અંગ ખીલે છે. તેમજ ફેફસાંમાં લોહી વધુ જલદી ફરવાના સબબથી બહારની સોજી ઑકસીજન હવા વધુ પ્રમાણમા દમમાં પાંચટના ત્રીજા ભાગ જેટલી લેવાય છે, અને તેટલાંજ પ્રમાણની ખરાબ હવા બહાર કાઢીએ છીએ.

કસરત કરતી વખતે ધીમે ધીમે બરાબર રીતે દમ લેવા ને કાઢવો. દિવસમાં ત્રણ ચાર વખત ઉંડા દમ લેવાની ટેવ રાખવી. ચાલવાથી સારી કસરત થશે.

કોઇ માણસને ચાલતાં વાંકુ વળવાની ટેવ હોય તે મટાડવા થોડો વખત પીઠ પાછલ બને હાથો લઇ અદબ વાળીને ચાલવાથી સીધા ચાલવાની આદત પડશે.

દોડવાની કસરત પણ સારી છે, તેમજ દોરડાં પર કુદવાનું સ્કીપીંગની Skipping, કુસ્તી Boxing, વિગેરે સારી કસરતો કહેવાય છે.

કેટલીક જાતની રમત ગમતો, સ્કાઊટીંગ Scouting, ડ્રીલ વિગેરે છોકરાંઓને માટે ફાયદા કારક છે.

તરવાની તેમજ ઘોડેસ્વારીની કસરતો પણ ફાયદો કરશે.

જાડાં માણસે ખાસ કરી ઘોડેસ્વારી કીધાથી પાતલું થાય છે.

કસરત કોઇ પણ રીતની શરૂઆતમાં થોડોજ વખત અને સહેલીજ કરવી. એકદમ ઘણું કર્યાથી થાક લાગે છે. શકતી ઊપરાંત કરવાથી કોઇકનું શરીર તુટી જાય છે. પહેલાં શરૂઆતમાં શરીરના ભાગો કસરત કીધા પછી દુખે છે, પણ ચાલુ કરતાં દુખવાનું જતું રહેશે, કસરત બનતાં સુધી ખુલ્લી હવામાં કરવી. ખાધા પછી તુરત કસરત કીધાથી નુકશાન થશે, એક બે કલાક રહીને કરવી; તેમજ ભુખે પેટે પણ કરવી નહિ. કોઈપણ જાતની કસરત કરવાથી ઘણોખરો તો ફાયદોજ થાય છે, પણ કોઇકને તબીએતમાં બીગાડો લાગે તો તુરત બંધ કરી દેવી.

જે લોકો રોજ કસરત કરતાં હોય તેમણે બનતાં સુધી ચાલુ રાખવી. નાહવા આગમચ ખુલ્લે શરીરે કસરત સારી રીતે થશે.

હાલમાં કસરતો શિખવવાના ઓરતો, મરદો તેમજ બચ્ચાંઓને માટે ઘણાક વર્ગ Physical culture વિગેરેનાં કાઢયા છે, જયાં

ઘણીક જાતની અંગબળની કસરતો શીખવે છે, જેથી ઘણાકોના શરીરના બાંધા મજબુત અને તંદુરસ્ત બને છે. એ વિષે જાણીતા કસરતબાજો સેન્ડો Sandow, મુલર Muller, મેકફેડન Macfaden વિગેરેને હાથે લખાયલી ચોપડીઓ મળે છે, તેમાં જોઈને પણ કસરત કરી શકાશે. નાની ઊમરે બચ્ચાંને થોડી શરૂ કીધાથી શરીર ખીલે છે.

મુલરની કસરત મારા જોવા જાણવામાં આવેલી થોડી સહેલી નીચે લખી છે, જે રીતે શરીરના દરેક અવયવો હલાવ્યાથી મજબુત થાય છે. કેટલાકોથી ઉભા રહી તે કસરતો નહિ કરી શકાય તો એમાંની થોડીક પણ બેસીને કરવી. બીજી પણ ઘણી જાતની કસરતો થાય છે.

૧–પહેલી કસરત સીધા ઉભા રહેવું, બંન્ને પગની એડી પુંછળથી એક એક સાથે લગાડી ઘૂંટણ સરખાં રાખવા, છાતી બહાર કાઢી ખભાં પછવાડે નાંખી બંન્ને હાથ કમરે દેવા, ગરદન તથા ડોકી સીધી રાખી સ્હામે જોવું, પછી ઉંડો દમ લઇ થોડો વખત તે અંદર ઘુંટી રાખવા પછી ધીરજથી બહાર કાઢવો. એ મુજબ બે વખત કરવું.

૨–હાથને મજબુત કરવા બંને હાથોની મુઠ્ઠી વાળી નીચે ખેંચી સીધા શરીરને લગાડવા, પછી ઘૂંટણમાંથી વાળીને મુઠ્ઠી સીધી બહારની બાજુ દેખાય તેમ ઉપર ખભાને દાબીને લગાડવી, તેજ વખતે સાથે ઉંડો દમ લેવો અને પાછો હાથ નીચે ઉતારતી વખતે દમ છોડવો એજ મુજબ બંધ મુઠ્ઠીની અંદરની બાજુ ખભાંને લાગે તેમ હાથને વાળવા ઉતારવા બંને હાથો એ રીતે છુટા છુટા કરવા, એ રીતે હાથની બાજુ ભરાશે અને ગોટલાં બાઝશે.

૩–હાથની મુઠ્ઠી વાળી કાંડા આગળથી ગોળ ડાબી જમણી ફેરવવા, તેમજ આંગળાં પણ દરેક સાંધાઓમાંથી વાળવાં ઉઘાડવાં. તેમજ મુઠી વાળવી ને ખોલવી. એ રીતે કરવાથી હાથ પગનાં આંકડા અને સંધીવાને ફાયદો થાય છે.

૪–હાથ તથા ખભાં મજબુત કરવાં આર્મ સર્કલીંગ Arm Circling જમણો પગ બહાર કાઢી શરીર આગળ ખેંચેલુ રાખવું, બેઉ હાથ ખભાંની સાઈડે લાંબા કરી હથેળી ઉપર રહે તેમ પાછળથી આગળ ખભાંમાંથી થોડીક વખત ગોળ ફેરવવા. એજ રીતે ડાબો પગ બહાર કાઢી હાથની હથેળી નીચે રહે તેમ ખભાંમાંથી આગળથી પાછળ ફેરવતી વખતે દમ લેવો તથા કાઢવો.

૫–કમરની કસરત Body Twisting મુઠ્ઠીઓ વાળી રાખી હાથને ખભાંની લાઇનમાં સીધા તાણીને બહાર કાઢવા, કમરમાંથી ઉપરનું શરીર જમણી ડાબી બાજુ ફેરવવુ, તે વખતે ડોકી ફેરવવી નહિ.

કમર વાળવાની રીત હાથ સીધા ઊભા માથાં ઉપર ધરી કમરમાંથી બની શકે તેટલું વાંકું વળવું. પગને ઘુટણમાંથી વાળ્યા વગર સીધા રાખવા, પછી સીધું થઈ જઇ હાથ ઉભાજ રાખી બને તેટલી કમર

પાછળ વાળવી. આડત પડવે આગલથી હાથો લગભગ જમીનને લાગવા જોઇએ. એ વખતે દમ ચાલુ લેવો તથા કાઢવો.

૬–શરીરને ગોળ ફેરવવું Trunk Twisting નીચેનું શરીર હાલે નહિ તેમ પગ ટટાર રાખી કમરમાંથી ઉપલાં શરીરને પહેલાં આગળ અને પાછળ એમ મરડવું અને તે આડત પડે પછી કમરમાંથી જેટલું બહાર ખેંચાય તેટલું ખેંચીને જમણી બાજુથી ડાબી બાજુએ બે ત્રણવાર ગોળ ફેરવવું. તેજ મુજબ ડાબી બાજુથી જમણી બાજુએ ફેરવતી વખતે બંને હાથો ચાલુ કમરે રાખવા. એમ કરતાં શરીર આખું ગોળ બંને બાજુએ ફેરવી શકાય છે. પાછળ જતાં દમ લેવો અને આગળ આવતાં દમ કાઢવો. કમરને ઘણો ફાયદો થાય છે.

૭–ખભાં તથા છાતી ખીલવવા. Shoulder Circling બંને હાથોના ખભાંને ઉપર ચઢાવવાં, નીચે ઉતારવાં, પાછળ લઇ જવાં, આગળ લાવવાં, એ પ્રમાણે બંને બાજુએ ચાલુ ગોળ ફેરવ્યા કરવા. જ્યારે ઉપર તથા પાછળ જાય ત્યારે દમ નાક વાટે લેવો અને ખભાં આગળ અને નીચે જાય ત્યારે દમ છોડવો. એ રીતે કસરત કરવાથી છાતીની અડચણવાળાંઓને ફાયદો થશે.

૮–પગનાં ટેટાંને મજબુતી આપવા બને પગોને એડી આગળથી જોડી કમરે હાથ દઇ ધીરેથી આગળાં ઉપર અતરંગ ઉભાં રહેવું એ રીતે ઉપર હેઠે થોડી વખત કરવું તેમજ આગળાં ઉપર ઉભા થઇ ધીરજથી અક્કડ બેસવું ને ઉઠવું. પહેલાં બનતાં સુધી કોઇ પણ ચીજને પકડીને ઉઠ બેસ કરવી અને આડત પડયા પછી કમરે હાથ દઇને ઉઠ બેસ થઇ શકશે, એ પગની કસરતથી શરીરમા લોહી બરાબર ફરે છે.

૯–પગના થાપા મજબુત કરવા Leg Circling કમરે હાથ રાખી તેજ પગ બહાર કાઢી ઉપરનું શરીર મુદ્દલ હાલે નહિ તેમ તે પગને આગળ પાછળ જેટલો હાલે તેટલો હલાવવો. તે વખતે બીજો પગ ભોંયપર મજબુત મુકેલો રાખવો, અને તે સાધ્ડના હાથે ટેકો લેવો, ટેબલ અથવા ખુરસી પકડવી. એજ રીતે બીજા પગને કરવું.

૧૦–પગની સુઇને કસરત કરવી. પગ સીધો રાખી વાળ્યા વગર જમીનથી એક દોઢ ફુટને સુમારે ઉંચો કરી સાંધામાંથી ગોળ કુંડાળાંની માફક જમણીથી ડાબી બાજુએ ફેરવવો. તેજ પ્રમાણે ઉલટી રીતે ફેરવવો. બીજો પગ સરખો બીછાનાને વળગેલો રાખવો. એ પ્રમાણે બીજા પગને પણ કરવું. સુઇનેજ એક પગને સરખો ઉપર કરવો. પછી ઘૂંટણમાંથી વાળી પેટ સાથ બેઉ હાથના ટેકાથી ઊભો દબાવવો ને તે વખતે દમ કાઢવો અને ઉપર લેતાં દમ લેવો. એ કસરતથી પેટની કબજીઆત અને બીજી અડચણો નીકળી જશે.

બીછાનાં અથવા જમીન પર ચત્તાં સુઇને ઉપર દમ લઇને પેટને વળગાવી દેવું અને ખભાં ને છાતીવાળો ભાગ જમીનથી અલગ કરવો. પાછું સરખું થતી વખતે દમ છોડવો.

સુતેલાં શરીરે પગને કશામાં ભેળવી પગનો ટેકો લઇ ઉપરનું શરીર વળે નહિ તેમ સરખું રાખી ઉઠીને બેસવું. તે વખતે બંને હાથો કમરે રાખવા.

૧૧–**માથાં તથા ગરદનની કસરત** કરતી વખતે છાતી બહાર કાઢી ઉભાં રહેવું અને માથાંને ધીમે ધીમે ગરદન વાળીને છાતી તરફ નીચે કરવું, પછી પાછળ બરડા તરફ જેટલું જાય તેમ કરવું.

ત્યાર પછી જમણી ને ડાબી બાજુએ જેટલું જાય તેટલું લેવું, પછી થોડીકવાર ગોળ ફેરવવું. પાછળ લેતી વખતે દમ લેવો અને નીચે લાવતી વખતે દમ કાઢવો, એ રીતે ગરદન ભરાઇને માથાંને પણ ફાયદો કરે છે. ગરદનને માસાજ કરવા સ્હેજ ડોકી ઉંચી કરી ચારે આંગળાં એકઠાં કરી ગરદન તેમજ બોચી પર ઉપરથી હેઠે થોડી વખત હાથ ફેરવ્યાથી ગળાંની નસોનું લોહી ફરતું રાખે છે.

૧૨–**આંખના ડોળાને** નીચે ઉપર ચઢાવવા તેમજ બંને બાજુએ અવારનવાર ફેરવ્યાથી આંખને કસરત મળે છે.

૧૩–**પેટ ઉપર માસાજ** સુઇને હાથ ફેરવવા અથવા સીધાં ઉભાં રહી બને હાથો પેટ ઉપર ગોળ ફેરવી જાંગ ઉપર ઉતારી પાછા પેટ ઉપર લાવી બીજી જાંગ ઉપર ઉતારવા.

૧૪–**આખાં શરીરને માસાજ** નાહતી વખતે સાબુ લગાડી થોડો વખત સર્વે ભાગો ચાલુ ઘસવાથી લોહી ફરતું થશે, તેમજ પાણીમાં જાડુ કપડું ભીનવી નીચવી કાઢીને ઘસવું.

ગાલમાં ખાડા પણ બે ત્રણ વખત દિવસમાં માસાજ કર્યાથી લોહી ફરતું થઇ માસમા પણ વધારો થશે, જોઇએ તો નીમકનાં પાણીમા કપડું બોળી વાપરવું.

પ્રકરણ ૪૪.

બચ્ચાંની જતન, ખોરાક, સાધારણ માંદગી, વિગેરે.

૩૦૭–**નાનાં બચ્ચાંને** બનતાં સુધી પારણામાં કે જમીન પર ગોદડુ નાંખી છુટાં ખુલ્લી હવામાં રાખવાં, પણ માથાં પર તડકું લાગવા દેવું નહિ. બહાર ફરવા સહવાર સાંજ લઇ જવું. હાથ પગ ખુલ્લા રાખવા, ઝાઝા કપડાં પહેરાવવાં નહિ તે પણ બનતાં સુધી ઢીલાં હોવાં જોઇએ. હાથમાં યા કેડે લઈ આખો વખત ફરવાની ટેવ પાડવી નહિ. મોટું થાયને પણ છુટું બેસાડી રમાડવું.

મોઢાંમાં ચુસવા માટે રબરનાં કડાં ચાલુ આપ્યાથી કોઇક બચ્ચાંના જડાંના ગાંઠ ખેચાઇ આવે છે. તેમજ દાંત પણ બહાર નીકળશે. બચ્ચું

પોતાનુંજ આંગળું ચુશે તે સારૂં. તો પણ તેવી આદત મોટા થવે છોડવવી. સુતી વખતે પારણાં કે ઝોળીમાં નાંખી હીંચ તાણવી નહિ. નાનાં બચ્ચાંને કોઇ રીતની બીહીક કે ધાસ્તી મનમાં બેસાડવી નહિ.

બચ્ચાનાં કપડાં પાણી અથવા પીશાબથી બીનાયલાં કે ગલીચીથી ખરડાયલાં તુરત બદલવાં. ભીનું રહેવાથી સરદી લાગશે તેમજ ગલીચીથી બચ્ચાંની નાજુક ચામડી ખરાબ થશે.

શરીરના ભાગમાં કુદરતી ખામી જણાય કોઇ બચ્ચાંને તો તુરત ઉપાય ડૉકટર પાસ કરાવવા અથવા પડી જવાથી માથાંમાં યા બીજી ગમ કઢંગી રીતે વાગવાથી બચ્ચાંને નુકસાન નહિ પહોંચે તેની સંભાળ લેવી, કોઈક વખત પડવાથી ખુંધ નીકળે છે જેનો કંઇબી ઉપાય થતો નથી.

ઘણું નાનું બચ્ચું કેવી રીતે વધે છે તેને ચાલુ જોવાથી સમજ પડશે. પહેલાં એકુ બે મહીના કોઇબી ચળકટી ચીજો ગમ જોયા કરશે, ત્યાર પછી કંઇપણ અવાજ આવે તે બાજુ ડોકી ફેરવી જોવા કે સમજવાની કોશેસ કરે છે; ત્રણથી પાંચ મહીનાનું થશે તે હાથમાં કોઇબી ચીજ આપે તે મોઢામાં લેવા માંડશે તે સારૂ રંગ ઓગળે તેવી ચીજો આપવી નહિ, પોતાની માય તથા આયા વિગેરેને ઓળખી શકશે; સાતથી આઠ મહીનાનું થતાં બેશે છે અને ઘણી ખરી સમજશકતી વધે છે. કોઇબી ચીજો હાથમાં ને મોઢાંમાં લઇ બેચે છે. એ વખતે પહેલાં દાંત ઊપલા ફુટશે. નવમે મહીનાને સુમારે ફસર્યા મારશે, અને દસથી બાર મહીનાનું થતાં પકડીને ઉભું રહી કોઈક ચાલવાની કોશેસ કરે છે અને નાના બોલો બોલવા માંડશે.

વરસથી સવા વરસનું બચ્ચું ઘણું ખરૂં છુટું ચાલી શકે છે, ને દોઢ વરસનું થતાં નાના વાકયો પણ બોલી શકશે. નબળાં બચ્ચાં વધમાં કોઇક વખત પછાત રહે છે, તેવાંને મસાજથી ફાયદો થશે.

નખ નાના બચ્ચાનાં હમેશાં ઘણાં જલદી ઊગે છે, કરડવાની ટેવ પડેલી હોય તો કવીનીન અથવા કાંઇ તીખી ચીજ આંગળાંને લગાડવાથી ટેવ છોડશે, અથવા હાથનાં ગુંઠણ આગલના સાંધા પર કાર્ડ બોર્ડનો ટુકડો, મુકી પાટો બાંધ્યાથી હાથ વળીને મોંઢામાં આગળું ચુશવા અથવા નખ કરડવા લેવાશે નહી.

આંખની પણ ખાસ કરી જતન લેવી, લાલ થઇ ખુણાંઓમાંથી પરૂ કોઇકને નીકળે તે સારૂ ઠંડા પાણીમાં ચમટી જેટલો બોરીક પાઉડર પીગળાવી નરમ કપડાં વડે ઘડી ઘડી સાફ કરવી. અભણ વર્ગનાંઓ બચ્ચાંઓને એવી બેદરકારીથી આંખને નુકશાન પહોંચાડે છે. વધુ માટે આંખમાં જુવો.

કાંન સુવાડતી વખતે કોઇ બચ્ચાંના વળી જાય તો સીધા કરવા, અને કોઈના કુદરતી વળેલા હોય તો નાની ટોપી કાન સરખા રાખવા માટે પહેરાવ્યાથી કુમલાં હાડકાં સરખાં થશે.

કાનમાં થોડાં ટીપાં સાલીડ તેલ રોજ અથવા બે ત્રણ દિવસે નહવડાવવા આગમચ નાંખ્યાથી મેલ પોચો પડી નીકળશે, દુખતો હોય તો સહેજ ગરમ કરી નાંખવું. માથાં પર અવારનવાર તેલ લગાડવું.

કાનમાં ખાંમી કોઈ બચ્ચાંને હોય તે શોધી કાઢવા બંધ ઓરડામાં નાનું ઘડીઆલ લઇને સહેજ કાનથી દુર પકડી ધીરે ધારે નજદીક લેવું. બીજા કાન પર હાથ ઢાંકી બંધ રાખવો, સમજવાલું બચ્ચું હશે તો સમજાય છે કે નહિં તે કહી શકશે. એ રીતે બને કાન તપાસવા.

દુધનો તથા બીજો ખોરાક.

૩૦૮–તુરતનાં જનમેલાં બચ્ચાંને કુમળી ચાહનું પાણી નાની ચમચી વડે થોડાં ટીપાં પાવું, કેટલાંક નરમ કપડાંનો કાકડો બનાવી બચ્ચું ચુશે તેમ મોઢામાં આપે છે, મીલ્ક શુગર Milk sugar નામની તૈયાર ભુકી પણ પાણી સાથ કોઇ વખત આપવી. દુધની માફક તે પણ ટાકાત આપનારી છે. કોઇબી ચીજ સુમારે પાંચ છ ચમચી જેટલું એક વખત બે બે કલાક ને અંતરે આપવું, તેમજ ત્રણથી પાંચ મહીનાનું બચ્ચું અઢીથી ત્રણ કલાકે દુધ પાવું. એક વખત ગાય અથવા ભેંસનું દુધ એ ટાઇમે ચાલુ કરવાથી તેની માય અથવા આયા (નર્સ) ની માંદગીને વખતે ઝાઝી અડચણ પડશે નહિં. બકરીનાં દુધમાં પણ ગાયના દુધ જેવા પુષ્ટીકારક તત્વો સમાયલા હોવાથી તે પણ પાયલું ટાકાત આપશે. શરૂઆતમાં કોઇબી દુધ એક ભાગ લઇ તેમાં ત્રણ ભાગ ગરમ પાણી ભેળી સુમારે એકથી દોઢ ઔંસ પાવું, અને ઉમર વધવે ત્રણથી પાંચ ઔંસ એ મુજબ વધારતાં જવું અને વરસ એકનું થવા આવે ત્યારે સુમારે આંઠ ઔંસ જેટલું પાવું, એટલે આખા દિવસમાં ચાલીસથી પીસતાલીસ ઔંસ થશે. રાતને વખતે બનતાં સુધી દુધ પીવાની ટેવ બચ્ચાંને પાડવી નહિ, તેમજ બચ્ચું મોટું થતું જાય તેમ સીસી વડે પીવાની પણ ટેવ છોડવવી.

ઘણાંક બચ્ચાંઓને જાત જાતના ખોરાકોના પાઉડર તૈયાર બનેલાની કાંજી પાઇને તેપર ઉધારે છે. એલનબરી તથા મેલીન્સફુડ, ગ્લેક્સો વિગેરે.

છાશ ને પાણી ત્રણ ચમચી ને મીલ્ક શુગર અર્ધી ચમચી ભેળી કોઇક બચ્ચાંને ટાકાત આપવા માટે પાય છે.

ઉપરનું દુધ હજમ કરી શકતું હોય તો શરૂ કીધેલું પાણીનું પ્રમાણ ઓછું કરી દુધ વધારતાં જવું, દુધ પીધા પછી દહીની માફક પેટમાં બંધાઇ જાય છે, માટે ધીરે ધીરે પાવું.

સાદાં પાણીને બદલે જવનું પાણી બાર્લી વૉટર Barley water ઘરમાં બનાવી દુધ સાથ ભેળીને આપેલું પુષ્ટીકારક છે, પણ દિવસમાં બે વખત તાજું બનાવી વાપરવું. દુધ જરે નહિં તો થોડો વખત પાણીનો ભાગ વધારી દુધ ઘટાડવું. જોઇએ તો સાથે ખાંડને બદલે મીલ્ક શુગર ભેળવી.

બાર્લી વૉટર બનાવવા એક પાંઇંટ (બે પ્યાલાં) પાણી એક ચમચો પર્લ બાર્લી ધોઇ સાફ કરી ચુલ્હે ઉકાળવા પછી પા ભાગ જેટલું પાણી બળે ને ઉતારી ગાળીને વાપરવું. સફેદ કાંજીના રંગનું થશે. એ નાના તેમજ મોટાં માટે પુષ્ટીકારક ઘણું કહેવાય છે.

લાઇમ વૉટર Lime Water તૈયાર બનાવેલું આવે છે તે પણુ દુધમાં એકુ બે ચમચીને સુમારે ભેળવાથી દુધ હજમ થશે.

પેટમાં દુખવાનું બચ્ચાંને માલમ પડે તો સુવાનું પાણી Dill Water પણ તૈયાર મળે તે દુધમાં અવારનવાર ભેળવું, ઉપરના દુધમાં એ બેમાંની ચીજો અગત પડવે વાપરવી. દુધ ગરમ કરતી વખતે આખું જાયફળ તેમાં નાંખવાથી કસ ઓગળી દુધ હજમ થશે. જાયફળ ધોઇ પાછું બીજી વખત વાપરવું.

દુધ ઉપરનું માણસના દુધને મળતું બનાવવા અર્ધો શેર દુધને ચુલ્હે જોસ પાડી તેમાંથી અર્ધું કાઢી લઇ ઠંડુ પાડવું ને બાકીના અર્ધા જોસ આવેલામાં ચુસડાનું પાણી જેને Essence of Rennet કહે છે તે એક ચમચી તેમાં નાંખવાથી દુધ ફાટી પાણી Whey છુટું પડી જાય ને કપડાં વડે ગાળી કાઢી તે પાણી ઠંડા દુધમાં ભેળી થોડી ખાંડ અથવા શુગર ઓફ મીલ્ક ભેળી બચ્ચાંને પાવું, સાદાં પાણી કરતાં એમાં વધુ ટાકાત હોય છે. ચુસડાનું પાણી તુરત આગલ નહિ હોય તો થોડાં ટીપાં લીંબુનો રસ નીચવ્યાથી પણ દુધ ફાટશે.

દુધ ફાટેલાંનું દહી જેવું રહે તે ફેંકી નહિ દેવું, તેમાં સહેજ નીમક નાંખી પનીર બનાવી મોટાં માણસને ખાવા માટે વાપરવું.

પાતલું દુધ મલાઇ કાઢી લીધા પછીનુ જે Skimmed Milk કહેવાય તે પણ જરવામાં હલકું છે.

દુધની સંભાળ લેવી ઉંઘાડું રાખવાથી કચરો અથવા માંખી બેસવાથી દુધ ખરાબ થઇ બચ્ચાંને પાવાથી નુકશાન કરશે. ચોખ્ખી ખુલ્લી હવામાં ઉપર સોજું બારીક કપડું ઢાંકીને રાખવાથી લાંબો વખત વેર બગડતું નથી, તે વિષે દુધમાં જુવો. વાસ અથવા ગલીચ જગ્યામાં દુધ રાખવાથી તે વાસ તેમાં પેવસ નહિ થાય તેની સંભાળ લેવી. દુધની નીપલ (બોટની) વિગેરે સાફ રાખવા માટે ઘરઘતુ નુસખામાંથી મળશે, ખાલી સીસીમાં પાણી ભરી બીજા ઉંડાં પાણીનાં વાસણમાં ડુબાડી ચાલુ રાખવાથી તેમાં દુધનો વાસ રહેતો નથી ને ધોતી વખતે હમેશાં બ્રશ વાપરવો.

દુધનું તેમજ પાણીનું માપ ઔંસ પ્રમાણે લેવા સારૂ તેવી ઘધાણી સાથના તૈયાર ગ્લાસો વાપરવાનાં સગવડ ભરેલાં છે, તેમજ દુધની સીસીઓ પર ઔંસ પાડેલા હોય છે.

દુધ આપતી માતાઓએ સાદો તેમજ પુષ્ટીકારક ખોરાક ખાવો અને બચ્ચાંનાં સીકનેસ વખતે પોતાના ખોરાક પર ધ્યાન આપવું,

તેવી ચીજો ખાધા પીધાથી બચ્ચાં ઉપર તેની અસર થાય છે. દુધ આપતી વખતે ઉંઘાવું નહિં તેમજ છાતી ધોઇ સાફ કરીને બચ્ચાને દુધ આપવું, ખાસ કરીને દુધવાલી આયાઓને એ વિષે તાકીદ કરવી.

કેટલાંક બચ્ચાંને વરસ ઉપરનાં થવા પછી પણ માયનું દુધ ચાલુ રાખે છે, જે ઘણું ભુલભર્યું છે, કારણકે બચ્ચું મોટું થતું જાય તેને માટે તે દુધ કોઇ રીતે પુષ્ટીકારક ગણાતું નથી. દુધ એકદમ છોડવવું નહિ, વચમાં એકુ બે વખત બાટલીનું દુધ આપવાની ટેવ પાડવી, પછી ધીરે ધીરે ઉપલું દુધ ઓછું કરતાં જવું. કેટલાક બુઢાંને નાતવાંનોને પણ માણસનું દુધ પાવામાં તાકાટ સમજે છે પણ તેથી કંઈ ખાસ કરીને ફાયદો થતો નથી.

મોટાં બચ્ચાંનો ખોરાક બચ્ચું મોટું થાય તેમ તેનું દુધ ઓછું કરી સાદુ ખાવાનું શરૂ કરવું. આઠ નવ મહીનાનું થવા આવે ને સાદી નરમ બીસકીટ, પાંઉ માંખણ, પાઉ દુધમાં બોળી નરમ કરવું. બપોરે ખવાડવા ચાવલ નીચે મુજબ બાફવા.

ચોખા એક ચમચી સુમારે બરોબર ધોઇ સોજાં સફેદ જાડા કપડામા ઢીલી પોટલી બાધી ગોશ અથવા મરઘી સાદી રંધાતી હોય તેમા મુકી દીધાથી તેમાંનો રસ પીને ચાવલ બફાઇ નરમ થાય ને પછી કાઢી મસળીને બચ્ચાંને ખવડાવવા, કંઇ પણ જાતનો મસાલો ચાવલમા ભેળાય નહિં તેની સંભાલ રાખવી. હાફબોઇલ્ડ ઇંડાંની ફકટ દાળ ખુબ ઘુંટીને થોડી ખવડાવવી. માંસનો કોઇબી જાતનો કઠણ ખોરાક બચ્ચાંને દાત આવ્યા વગર આપવો નહિં.

પાણી તથા ફ્રુટનો રસ નારંગી સંતરા વિગેરે છોલી કપડાંમાંથી નીચવીને તે રસ કોઇ પણ ઉમરનાં નાનાં બચ્ચાંને થોડો ચાલુ આપવો સારો છે. કેળાં પણ મોટાં બચ્ચાંને આપવાં.

બે ત્રણ વરસનું થતું જાય કે માંસનો ખોરાક જેવો કે પીસેલો અથવા બારીક કાપેલો ગોશનો ખીમો ચાવલ યા પાંઉ સાથ આપવો, પણ બરોબર ચાવીને ખાવાની પહેલાંથી આદત પાડવી. રાતને વખતે કંઇ હલકો જરપત થાય તેવો ખોરાક આપવો. બાફેલી માછલી તેમજ બાફેલી તરકારી, સાદુ કસ્ટર્ડ વિગેરે.

પોરીજ Porridge જે ઓટમીલને ચુલે પકાવવાથી બને છે તે મોટાં બચ્ચાંને સહવારનાં નાસતા સાથ આપેલો પુષ્ટિકારક છે, તો પણ સહવાર સાંજ દુધ એક એક પ્યાલું ચાલુ પાવું.

ખાવાનું ખુટ અથવા બીજી કોઇ ચીજ ગળાંમાં જવાથી ખુટી બેઠેલી મોઢાંમાં બનતાં સુધી આંગળી નાંખી ઉલટી કરાવવી. તેમ કરતાં નહિજ નીકળે તો પગમાંથી ઉંધું બચ્ચાંને ઉંચકી માથું નીચે રાખી બરડો થોકવાથી ગળાંમાંની ચીજ બાહર નીકળશે, નહિ તો તરત ડૉકટરને બતાવવું.

બચ્ચાંને નહવડાવવું તથા સુવાડવું.

૩૦૯—**નહુવાડવા આગમચ** નાનાં બચ્ચાંને ઘણાંકો શરીર પર સોજું માંખણનું બનાવેલું ઘી અથવા સાલીડ તેલ મસળીને લગાડે છે સાથે હાથો પગોને વાળવા તથા ઉપર નીચે કરવાથી કસરત કરાવેલી સારી છે, જોર કરી કઢંગી રીતે વાળીને બચ્ચાંનાં કુમલાં હાડકાંને નુકશાન નહિ થાય તેની સંભાળ લેવી. રોજ મોઢું તથા જીભ સાફ કરવા ઝીણાં કપડાંનો ટુકડો આંગળી પર વિંટાળી સહેજ ગ્લીસરીનમાં બોળી મોઢાંની અંદર ફેરવી સાફ કરવું. સાબુને બદલે જોઇએ તો ચણાંનો આટો અંગે ચોપડીને નહવાડયાથી ચામડી નરમ ને સુંવાળી થશે.

નહુવાડવા પાણી બનતાં સુધી કુકું લેવું. ગરમની આદત પાડવી નહિ, કેટલાકો ઘણાં નાનાં બચ્ચાંને મોટાં માણસના પગપર સુવાડીને નહવડાવે છે, અથવા પાણીના ટબમાં એક માણસ બંને હાથે બચ્ચાંને આડું મજબુત પકડી બીજાંએ સામેથી અંગ સાફ કરી પાણી રેડવું, માથાંપર નાંખતી વખતે મોઢાં કે નાકમાં પાણી જવાથી બચ્ચું ગુંગળાય નહિ તે માટે કપાલ ઉપર સરખો હાથ આડો રાખી અટકાવવું.

સ્પંજ અથવા નરમ ટરકીશ તુવાલના ટુકડા કે તેની થેલી હાથમાં ઘાલી અંગ સાફ કરવા લેવી.

મોટાં બચ્ચાંને નહુવડાવવા પાણીના ટબમાં પકડીને બેસાડવું. પાણીથી બીહતું હોય તો ટબ પર ચાદર ઢાંકીને હળવેથી તેપર બેસાડી દેવાથી આદત પડશે. ગરમ પાણી પારખવા હાથની ચામડી ચાલુ વપરાતાં જાડી થયલી હોય છે તે બરોબર જણાતું નથી માટે ગુંઠણ બોળી જોવાં; ટબમાંનાં મેલાં પાણીમાંથી કાઢતી વખતે બીજું સોજું પાણી રેડવાથી શરીર સાફ થશે.

નહુવાડયા પછી બહાર ખુલ્લી હવામાં ફેરવવું નહિં, દુધ તૈયાર કરી રાખેલું પાઇને બે ત્રણ કલાક ઉંઘાવા દેવુ.

૩૧૦—**ઊંઘ.** તંદુરસ્ત બચ્ચાં હમેશાં લાંબો વખત સુવે છે, કોઇક નબળાં બચ્ચાંને ઘણી ઊંઘ આવતી નથી, તેમજ સુતી વખતે ઘણી ખરી અધીં વાંચેલી આંખે સુવે છે, તંદુરસ્ત બચ્ચાંની આંખ સરખી બંધ રહેશે. આખા દિવસમાં જેમ બને તેમ વધુ વખત સુવાની ટેવ રાખવી. નાહયા પછી તેમજ બપોરનાં પણ સુવાડવું. રાતના જલદીથી બીછાનાંમાં મુકવું. ૭ મહીનાની અંદરનાં બચ્ચાં સુમારે સોલથી વીસ કલાક સુશે, એક વરસનાં પંદર કલાક, બેથી ચાર વરસનાં બાર કલાક ને આસરે ઊંઘાવાં જોઈએ, ચારથી આઠના વરસના આઠ કલાક ને સોલમે વરસે મોટાં માણસ જેટલો વખત સુવે છે.

ઊંઘાવા માટે કેફ નુકશાનકારક અભણ વર્ગનાઓ બચ્ચાંને બાળા ગોળીઓ અથવા અફીમ ચટાડે છે, એવી કેફી ચીજો કદીબી આપવી નહિ.

કોઈક તબાકુ ખાઈ મોઢામાંથી વરાળ નાના બચ્ચાંના મોઢાં આગળ કાઢવાથી પણ કેફ ચઢે, તેવી રીતો બચ્ચાંને નુકશાન કરે છે.

જમણી કોરે નાનાં તેમજ મોટાં ઘણા ખરાં સારી રીતે ઊંઘાશે. કોર વાળીને સુવાડવા તકીઆનો ટેકો નાનાં બચ્ચાંને આપવો, રાતે ઊંઘમાંથી ઊઠે કે પાછું બીજી કોરે સુવાડી દેવું, બીછાનામાંથી બહાર કાઢવાથી સજાગરૂં થઇ જશે. ચત્તાં સુવાથી કેટલાક નબળાં બચ્ચાં ચોંકીને ઊઠે છે, નાનો હલકો ટકીઓ પેટ પર મુકવાથી નીરાંતે સુશે.

હવા સરદી સંભાળવી. કેટલીક વખત બચ્ચાને ઓઢાડેલું શરીર પરથી નીકળી જાય છે માટે પગ આગલથી અને બંને બાજુએ ગોદડામાં ફરતું ઓઢાડેલું ખેશવાથી બચ્ચું ગમે એટલું લોટશે તો પણ સરીને નીકળતું નથી. કોઇક વખત બચ્ચાં નાના તકીઆ કે ઓઢવાનાની અંદર બંધ થઈ ગુગળાઈ નહિ જાય તેની સંભાળ લેવી.

ઊંઘમાં નાનાં બચ્ચાં ઘોરે અથવા ગુંગળાય તો નાકમાં કોઈબી રીતની અડચણ જાણવી, કોઈકને મસા અંદર હોવાથી દંમ લેવાની હરકત થાય છે જે કઢાવ્યાથી ફાયદો થશે, નહિં તો તંદુર-સ્તીમાં બગાડો થશે અને મોટી ઉમરે તે પણ મોટા થશે. એને એડી-નોઇડસ Adenoids કહે છે. કેટલાંક મોટાં બચ્ચાંને પણ તેવી અડચણ હોય તે નાક વાટે દમ નહિં લઇ શકે ને મોઢું ઘણું ખરૂં ઉઘાડું રાખે છે, જેનો ડૉકટર પાસ ઉપાય કરાવવો જોઇએ.

રડતાં બચ્ચાંને કેટલીક વખત ખોળા ઉપર ઉંધું સુવાડીને ધીરે ધીરે બરડો થોકી પગ હળાવ્યાથી સુશે પણ તેવી ચાલુ આદત પાડવી નહિ, કોઈકને સહેજ ગરમ પાણી પાવાથી મુંગું રહે છે.

દાંત તથા સાધારણ માંદગીના ઉપાયો.

૩૧૧–દાંત નાનાં બચ્ચાંને ફુટતી વખતે કોઇક ઘણાં હેરાન થાય છે, શરૂઆતમાં મોઢાંમાંથી લબ ગળે છે તેમજ પારા સુજી આવે અને હોઠો પીસે છે તે વખતે ચુશવા માટે કડું કે આંગળીઉં આપ-વાથી પારા ઘસાઈને ચામડી પાતલી થવાથી દાંત જલદી ફુટે છે, કોઇ-કને પારા ચીરાવવા પડે છે. તે વખત તાવ કોઇને થાય છે, અને ઝાડો (પેટ) પણ લીલા જેવા રંગનાં કેટલાંક બચ્ચાને દાંત ફુટતી વખતે આવે છે, તેમજ કોઇના કાન પાકે છે

મધ સાદુ અથવા એક ચમટી જેટલો સુરોખાર ભેળીને પારા પર ઘસવું. દીકાંમરી ઘસવાથી પણ પારા નરમ રહેશે.

ઉપલ્યું અભણ વર્ગના બચ્ચાઓના દાંતને વખતે બરોબર સંભાળ નહિ લેવાથી તેઓમાં ઘણું સાધારણ છે, તેની નીશાની બચ્ચું ઉંઘમાંથી ચમકીને ઉઠે, આંખના ડોળા ઉપર ચઢાવી દેશે અને હાથ પગની ખેચતાંણ કરે, ચામડીનો રંગ બ્લુ જેવો થઇ જાય તેવી વખતે તુરતજ માથાંપર ઠંડક કરવી, કોલોનવૉટર પાણી સાથનું ભીનવેલું કપડું ખાલી મુકવાને બદલે માથાપર બાંધી દેવાથી બચ્ચું કાઢી નાંખી શકે નહિં. અગત હોય તો ભીનવ્યા કરવું.

ઉપલીયાંનું જોર વધુ લાગે તો ગરમ ખેઇ શકાય તેવાં પાણીનાં ટબમાં બચ્ચાંને બેસાડવું અને માથે ઠંડું પાણી રેડવું, અગત લાગે તો તુરત ડૉક્ટરની મદદ લેવી ઘણાં નબળાં બચ્ચાંને પણ દાંત ફુટે ત્યારે સંભાળવાં. દાંત છઠે મહીને વચમાંનાં ઉપર તથા હેઠેના ફુટે છે, નવથી બાર મહીનામાં આજુબાજુના નીકળશે અને વરસને સુમારે ખીળીઆં (અણીવાલા) દાંતો ફુટે તે વખતે પણ કોઇક બચ્ચાં હેરાંન થાય છે, દોઢ અને બે વરસની વચ્ચે દાઢો નીકળવા માંડશે અને પાંચ સાત વરસ સુધી ઉપલા દાંતો બધા મલીને વીસ જેને દુધીઆ દાંત કહે છે તે રહેશે ને ત્યાર પછી આગલા પડવા માંડી નવા કાયમના દાંત એક એક પછી આવશે, એ મુજબ-બાર વરસમાં સઘલા ત્રીસ દાંત તથા દાઢો આવી જશે.

સત્તર ને પચીસની વચે છેક છેલ્લી ડાહાપણની દાઢ Wisdom tooth ફુટેછે જેવખતે કોઇક હેરાંન થાય ડાચુવીગેરે ઉઘડી શકતું નથી.

દાંતની જતન વિગેરે આગલ આપ્યું છે.

૩૧૨–બચ્ચાંની માંદગી જે બોલી નહિં શકતાં હોય તેના રડવા પરથી પણ થોડી ઘણી સમજ પડે છે. ચીશ પાડી યા કળ ખાઇ કે હાથ પગ હાલવી ને રડે તો પેટમાં દુખતું હોય એમ જાણવું, કારણ ઘણીખરી એ માંદગી બચ્ચાંઓમાં સાધારણ હોય છે; કોઇ વખત માણસોની બેદરકારી અને બીજાં નહિ સમજ પડે તેવાં કારણસર રડે કે સીક પડે તે શોધી કાઢી બનતો ઉપાય કરવો.

પેટમાં દુખે તો સાધારણ સેક કરવો અથવા ખાવાના માંડવેનાં પાંન કે આંકડાનાં ઝાડના પાંદડાં લઈ અંગાર પર ગરમ કરી તે પર સહેજ એરંડીઊ લગાડી શેકીને પેટે બાંધી રાખવાં જેથી પેટમાંનો પવન છુટો પડી દુખવાનું નરમ પડશે. કોઇક બચ્ચાંને મોટી ઊમર સુધી પેટે પાટા બાંધી રાખવાની ખોટી ટેવ પાડેલી હોય છે તે જ્યારે કાઢી નાંખે ત્યારે પેટને હવા લાગી જવાનો સંભવ રહેશે, માટે છેક નાનું બચ્ચું હોય ને તેનો નાર ખરે ત્યાં સુધીજ પાટો રાખી પછી કાઢી નાંખવો, પણ કોઇ વખત અગતને સર બાંધવો.

દુધ પીતાં બચ્ચાંને રોજ આખા દીવસનાં બેથી ત્રણ ઝાડા (પેટ) થવા જોઇએ ને કબજીઆત લાગે તો સહેજ આંગળી વડે થોડાં ટીપાં એરંડીઊ સહવારમાં ચટાડવું અથવા તો દર આંઠ પંદર દિવસે એરંડીનો જુલાબ અગત મુજબ આપવો. કઠણ ઝાડો (પેટ) કોઇ વખત બચ્ચાંને થતી વખતે તકલીફ પડે છે માટે સામા માણસે પોતાની છેલ્લી નાની આંગળી પર વૅસલીન ગ્લીસરીન અથવા સાબુ લગાડી સંભાલથી બચ્ચાંના સફરામાં ફેરવ્યાથી નરમ થઇ ઝાડો આવશે, વધુ અગત લાગે તો કાચની પીચકારી વડે ગ્લીસરીન થોડું સફરામાં આપવું. મોટી ઊમરનાં બચ્ચાંને રોજ સહવારમાં એકજ વખતે ઝાડો કરવાની ટેવ પાડવી જોઇએ.

ઝાડા (પેટ) ઘણાં આવે તે વખતે કંઇપણ દુધનો ખોરાક હજમ નહિ કરી શકે તો એક ઇંડાંની સફેદીને પાતલો કફ ચઢાવી એક ચમચી ખુંદેલી ખરી સાકરને એક મોટા ચમચો પાણી ભેળી તેમાંથી એક એક ચમચી જેટલું બબે કલાકે પાવાથી ટાકાત રહે છે, અથવા સાદું બાર્લી વૉટર કે મીલ્ક શુગર ને પાણી આપવું.

સહીએડ (શીતળા) ત્રણથી ચાર મહીનાનું બચ્ચું થાય ને મુકાવવા. નંનું અણસમજ હોય ને સુતી વખતે પોતીકી મેળે કોર વાળી શકતું નહિ હોય ત્યારે હાથ પર સહીએડ મુકેલાની ઝાઝી ઇજા માલમ પડતી નથી. બંને હાથ પર મુકેલા ઘણાખરા ચોથે પાંચમે દિવસે કીનારી લાલ થઇ જોર વધી ને દાણા મોટા થઇ પરૂ ભરાય ને નવમે દિવસથી નમવા માંડે છે. કોઈને તેને જોરે તાવ થશે; એકુ બે દાણા પણ ભરાવા જોઈએ. નાહંજ નીકળે તો થોડે વખતે ફરીથી મુકાવવા. નાનપણમાં મુકેલા હશે તો તેવો રોગ નીકળે ત્યારે તેની ઝાઝી અસર કરશે નાહ અને કદાચને સહીએડ આવેબી તો તેનું ઘણું જોર થતું નથી. બચ્ચાંને સહીએડ નહિં મુકાવવા એ ઘણું ભુલભર્યું છે.

મુકેલા સહીએડ લગભગ ત્રણ અઠવાડીએ સુકાવા આવે છે, પહેલા થોડા દિવસ નહવડાવવું નહિં, પછી પણ સુકાયલા નહિ હોય ત્યારે સહીએડ પર પાટો બાંધી ભીનાય નહિ તેમ નહવડાવવું.

બોરીક પાઉડર છાંટવાથી રસી નીકળતી સુકાઇને બીજી ગમ લાગશે નહિં, કેટલીક વખત રસી બીજા શરીરના ભાગ પર લાગવાથી ત્યાં પણ ફુલ્લા થશે તે માટે સંભાળ રાખવી. વધુ ચામડીમાં જોવું.

સરદી સરકમ પર છાતી ઉપર લગાડવા બ્રેંન્ડી એક ચમચો ત્રાંબાના વાસણમાં નાંખી તેને સળગાવેલી મેચાસ લગાડવાથી બળતું થાય ને બુજવી નાંખી તે ગરમ બ્રેંન્ડી લેવો, અથવા અગરનો ટુકડો ને આખુ જાયફળ બંનેને કાળા પત્થર પર બ્રેંન્ડી સાથ ઘસી ઘટ થાય ને ગરમ કરી છાતી, કપાલ, બરડાનો કાંઠો તથા કાન પછવાડે ચોપડવું. જોઈએ તો તેપર રૂનું પાતલું પહોળીલું મુકવું, વધુ સરદી જેવું લાગે તો સાધારણ ભરવાનું તેલ લગાડવું. ઘણું સ્ત્રોંગ નહિં લેવું જોરથી ઘસવું પણ નહિ. જોઇએ તો થોડો શેક કરવો, અથવા ફ્લેનલને ગરમ ઓલીવ ઓઇલમાં બોળીને છાટી પર મુકવાથી ફાયદો થશે.

ઢાંસી હોય તો સહેજ મધમાં બે ત્રણ ટીપાં બ્રેંન્ડી નાંખી ચટાડવું અથવા ગોળ મધ ને નીમક ભેળી આપવું, તાવ સાધારણ માટે નાનાં બચ્ચાંને ક્વીનીન એક જાતનું કડવાસ વગરનું આવે છે તે વાપરવું.

તાપ તપાસવા તાપની સીસી થર્મોમીટર નાનાં બચ્ચાંને બગલમાં મુકી નહિ શકાય તો જાંગના કાત્રામાં મુકી પગને પેટ આમલ ઉપર દાબી રાખવો.

૩૧૩–નબળાં બચ્ચાંને રીકેટ્સ Rickets હાડકાં નબળાં ને નરમ થઇ શરીર સર્વે પાતળું ને તવાયલું લાગે છે, કોઈક મોટાં થવે સારી જતન લેવાથી સારાં થશે, નાનપણમાં દુધનો સારો ખોરાક નહિ મળવાથી એમ થાય છે, તેવાં બચ્ચાં જલદી બેસી કે ચાલી પણ શકતાં નથી. હાથ પગ કમર વિગેરેનાં હાડકાંમાં ટાકાત નહિ હોવાથી, ચંપી Massage, કરવાથી ઘણો ફાયદો થશે. બદામનું તેલ, ઇમલશન Emulsion, રાઈનું તેલ, મછીનું તેલ Codliver oil તેવી કંઇ ચીકાશવાલી ચીજ ધીરે ધીરે સંભાળથી મસળીને હાડકાં તથા સાંધાઓમાં પચાવ્યાથી શકતી આવે છે. ચંપી ઘરમાં નહિ કરી જાણે તો કોઈ શીખેલા પાસ કરાવવી. કોડ લીવર ઓઈલનાં બે ત્રણ ટીપાં પહેલાં શરૂઆતમાં બચ્ચાંને ચટાડવાં ને હજમ કરી શકે તો વધારવાં સુમારે આંઠ દસ ટીપાં સુધી એ પાવાથી ઘણી ટાકાત આપશે.

કોઇક બચ્ચાંના મોટી માંદગી પછી પણ હાથ પગ નબળા પડે તેને ઉપલો ઉપાય અજમાવવો. હાથ પગની અથવા બીજી કંઇ શરીરની ખામી લાગે તો તુરત ડૉકટરને બતલાવવું. કેટલીક વખત વીજલી આપ્યાથી પણ ફાયદો થાય છે.

મજબુત બચ્ચાંનું માંસ દાબી જોવાથી કઠણ લાગે છે.

૩૧૪–નાનાં બચ્ચાંને દવા પાવાની રીત, મોઢું ઉઘાડી નાની ચમચીમાં દવા લઇ તાળવાને અડકાવીને રેડવાથી અતરસ જશે નહિ, મોઢાંમાં રહેવા દઇ તુરત ગળે નહિં તો સંભાળથી નાક સહેજ દાબવું.

પીતી વખતે હાથ પગ અફાળી તોફાંન કરે તો બચ્ચાંને કપડાંમાં ગળાં સુધી આખું ઢીલું લપેટીને ખોળામાં સુવાડી માથું સહેજ ઉપર રાખી દવા પાવી. એ રીતે પકડેલું આંચકા ન લાગવાથી દવા પાતી વખતે હરકત થતી નથી.

દવાનું પ્રમાણ, નાનાં મોટાં સાથની સરખાંમણી.

૧ મહીનાંનું તેને મોટાંનો	૩૦	મો	ભાગ આપવું.
૬ ,, ,,	૨૦	,,	,,
૧ વરસનાં બચ્ચાંને	૧૦	મો	ભાગ આપવું
૨ ,, ,,	૮	મો	,, ,,
૩ ,, ,,	૬	ઠો	,, ,,
૪ ,, ,,	૪	,,	,, ,,
૫ થી ૧૦ વરસ સુધી	૩	જો	,, ,,
૧૧ થી ૧૫ ,,	૦॥ (અર્ધો)		ભાગ મોટાનાં પ્રમાણમાં.
૧૫ થી ૨૦ ,,	૦॥। (પોણો)		,,

૨૧ થી ૫૦ વરસની મોટી ઉમરે મોટાને માપની આખો ભાગ [એટલે ૧] ડ્રાંમ ૬૦ ગ્રેન, અથવા ૬૦ ટીપાં થાય છે.

૬૦ થી ૭૦ સુધીમાં પ્રમાણ કેટલીક વખત ઓછું કરવું પડે છે. દવાનાં તોલેલાં તથા ભરેલાં માપો માટે કોષ્ટકોમાંથી મળશે.

બચ્ચાંનું વજન તથા વધનો સુમાર.

૩૧૫–તુરતનું જન્મેલું વજનમાં ૬ થી ૭ રતલ (પૌંડ) અને લંબાઈ ૧૮ ઇંચ (૧॥ ફુટ) પહેલા મહીનાથી તે બાર મહીના સુધી દર મહીને વજનમાં એકથી સવા રતલ વધશે અને લંબાઇમાં એકથી બે ઇંચને સુમારે વધે છે. કોઈકનું વજન, તથા ઊંચાઈ વધતી ઓછી હોય છે.

૧ લુ વરસ	ઉંચાઇ	૨॥ ફીટ	વજન	૧૮ રતલ એટલે જનમતી વખતનું ત્રણ ઘણું વજન જાણવું.	
૩ જુ ,,	,,	૩ ફીટ	વજન	૩૨ રતલ	
૫ મુ ,,	,,	૩॥ ,,	,,	૪૦	,,
૭ ,, ,,	,,	૪ ,,	,,	૫૦	,,
૯ ,, ,,	,,	૪॥ ,,	,,	૬૦	,,
૧૨ ,, ,,	,,	૫ ,,	,,	૭૫	,,

થોડે થોડે વખતે વજન તથા ઉંચાઇનું માપ નાનાં બચ્ચાંનું લીધાથી તેઓ વધે છે કે નહિં તે તુરત માલમ પડશે. ઉંચાઇ માપવા એક ઘરના થાંભલાને અડાવી ઉઘાડે પગે ઉભા રાખી ત્યાં પેનસીલની નીશાની કરવી. બચ્ચાંનું વજન તથા ઊંચાઇમાં ઘણીક વખત ફેરફાર હોય છે. દરેક કંઇ ઉપર લખવા મુજબ વજન તેમજ ઊંચાઇમાં એકસરખાં વધતા નથી.

પ્રકરણ ૪૫.

નર્સીંગ–Nursing—દરદીની આવજત વિષે.

૩૧૬–એક નર્સે સૌથી પહેલી ને અગત્યની બાબત ધ્યાનમાં રાખવી કે દરદી સાથ ઘણી ધીરજ ને નરમાશથી વર્તવું. માયાળુ શબ્દો હમેશાં સીક માણસ ઉપર વધારે સારી અસર કરે છે. હસતે મોઢે દરદીના ઓરડામાં રહેવું, કોઈપણ રીતની ફીકર ચિંતા બતાવવી નહી. લાગણી ઉપર કાબુ રાખવો, ખુદા ન કરે ને તેવો ધાસ્તી ભરેલો કેસ હોય તો પણ ખુદા પર ભરૂસો રાખી હમેશાં સારૂંજ થવાની આશા રાખી સેવટ સુધી ઘટતા સઘળા ઉપાય ચાલુ રાખવા. એક કાબેલ નર્સ ઘટતી મેનીજ કરતી હોય તેની વચ્ચે દરદીએ તેમજ તેના ઘરનાંઓએ હરકત કરવી નહિ.

ઓરડાની હવા સાફ રાખવી, બારી બારણા ખુલ્લાં મુકવાં, પણ દરદીને હવા ન લાગે તેની સંભાળ લેવી. અંગ પર ઓઢાડેલુંજ રાખવું. હવા ચોકખી કરવા ઘણીક ચીજો તથા દવાઓ લખી છે.

કચરો ધુળ ઊડે તેમ નહિં કઢાવવો, બ્રશ વાપરવો અથવા ભીનુ કપડું લેવું.

બેભાન પડેલા દરદીને હવા કે ખોરાક આપવો મોઢું ખોલી બુચ અથવા રબર મુકવુ. આંગળી મુકયાથી કોઇ વખત દબાઇ જશે.

ડૉકટરોના ફરમાવ્યા મુજબની દવા, ખોરાક ને બીજા ઉપાયો વખતસર કરતાં રહેવું, ગંભીર કેસોમાં દરદીને લગતી દરેક નોંધો લઇ ડૉકટરને બતાવવા રાખવી; જેવી કે તાપની ચઢ ઉતર, નાડ, ખોરાક, ઊંઘ, દવા, દારૂ, કુદરતી હાજતો તેમજ બીજો કંઇ પણ દરદીમાં ફેરફાર, થતો હોય, તે રાત તથા દિવસની વિગત જણાવવાથી તેના ઇલાજ કરવાનું બની આવે. ત્રણથી ચાર કલાકને અંતરે તાપની સીસી મુકી જોવી પાછી ધોવી અથવા કાર્બોલિકવૉટર પાણીમાં મુકી રાખવી.

હકીકત લખવા માટેની તૈયાર ચોપડીઓ આવે છે જે નહિં હોય તો નાની ચોપડી યા કોરાં પાનાંઓપર ઊભી લીટીઓ એકુ બે આંગળને તફાવતે દોરીને સાત આંક ખાંચા Column પાડવા, અને દરેક ખાંચાને મથાળે વિગતો માટેનાં નામો પાડી જવાં.

સઊથી પહેલુ વખત Time લખવું કે જ્યારેબી કંઈ પણ દવા દારૂ, બીજો તબીએતમાં ફેરફાર થતો હોય તે દર ટાઇમે નોધાતો જાય. બીજા ખાચાં મથાળે તાવ કેટલી Temperature તેની ચઢ ઊતર લખાશે. ત્રીજામાં નાડ Pulse, ચોથામાં દમ લેવાનું Respiration એ ત્રણ બાબતોની નોધ સઊથી અગત્યની છે. પાંચમાં દવા દારૂ વિગેરે, છથામાં ખોરાક, સાતમાં પેટ, પીશાબ, ઊલટી કંઇપણ આખા દિવસમાં થાય તે લખવું અને છેલ્લો ખાંચો સહેજ મોટો રાખી દરદીને લગતી કઇ પણ વધુ હકીકત, ઊંઘ કેટલા કલાક આવે છે ને બીજા કોઇ રીતનાં વધતા ઓછા ફેરફારો દિવસે અથવા રાતે બનેલા હોય તેને Remark તરીકે લખવા. ઊપલી કોઇબી Column માં કંઇબી વીગત લખીએ ત્યારે પહેલી Column માં તેનો વખત હમેશાં નોધતાંજ જવું કે કયારે ને કેટલા વખતનાં અંતરે બધુ થાય છે તે માલમ પડી શકે. તાવ લાબા દિવસની હોય તો તેની દર દિવસની ચાલુ ચઢ ઊતર ચોપડીમાં નોધવા ઊપરાંત એક નકસો તૈયાર પાડેલો મળે છે Temperature Chart તેમા બરોબર ત્રણ ચાર કલાકે તપાસેલી તાવ કેવી રીતે ચઢ ઊતર થાય છે તે નોધવાથી ડૉકટરો વધુ બરોબર જોઈ શકે છે.

કેટલીક જાતની લાંબા દિવસોની તાવ બે, ત્રણ યા ચાર પાંચ અઠવાડીએ કે વધુ વખતે કોઇ કેસોમાં ઊતરે છે તે વખતે એ નકસો ઊપયોગી થઇ પડશે.

ઊપલી રીતે ચોપડીમાં દરેકે દરેક નોંધો દરદીની લીધેલી હશે તો ડૉકટર તથા નર્સ બધી રીતે કેસ સમજીને ઘટતી દવાદારૂ તથા

ઉપાયો કરવાને સામર્થ્યવાન થાય. કેટલીક ઘણી કાબેલ નર્સો તેવા બીકટ કેસોમાં દરદીને ડૉકટરનાં ફરમાવ્યા મુજબની દવાઓ પીચકારી વડે Injection પણ કરી શકે છે અને ખોદા ન કરે ને તેવી ખરાબ હાલત થતી જાયતો કઈબી ઉપાયો ડૉકટરને આવતા વખત લાગે તે આગમચ ઘટતી મદદ તુરત કરે છે.

ઝાઝી ગડબડ તેમજ બહારનાં માણસોને દરદી આગલ લઇ જવાં નહિ. ઊંઘાયલા દરદીને દવા કે ખોરાક માટે ઊઠાડવું નહિ, ઊંઘથી વધુ આરામ થાય છે.

અગત્યના કેસોમાં દરેક ચીજો હમેશાં ઘરમાં તૈયાર રાખવી યા પુરી થાય કે તુરત મંગાવી લેવી કે વાપરતી વખતે ખોટી થવું ન પડે. ફાલતુ કપડા, તુવાલો, દવાઓ, પીવા લગાડવાની હમેશા તદ્દન જુદી રાખવી જેવા તે ભેળાય નહિં, કોઇ વખત ઝેરી દવા ભુલમાં પાવાથી જાંનને નુકશાન થશે, તેમજ પાતી વખતે સીસી ઉપરનાં નામો વાંચી જોવા વગર રાતના આપવી નહિ.

બ્રેંન્ડી, કોલોનવૉટર, આઈસ, પાણી, થર્મોમિટર, નાનું ઘડીઆલ, તેમજ પાણીમા હાથ ધોવા નાખવા માટે લાઈસોલ કે કાર્બોલીક એસીડ અને હવા સ્વચ્છ કરવા ને છાંટવા સારૂ ફીનાઇલ વિગેરે.

ફીડીંગ કપ દરદીને ખોરાક આપવા માટેનું વાસણ હમેશાં ધોઈને નળી સાફ કરી તે ઉઘાડું રાખવું નહિ. કપડું ઢાકવું; ફીડીંગ કપ તુરત નહિં મળી શકે તો નાની કીટલીની નળી વડે પણ દરદીને ખોરાક પાવો. બેભાંનને કેટલીક વખત નાક વાટે ખોરાક આપે છે.

બેડ પેન ઝાડો કરવા માટેનો સાફ રાખવો. તેમાં ફીનાઇલ રેડવું. બેડ પેન દરદી માટે ગોઠવતી વખતે ચામડી ઘસાય અથવા હાડકું દુખે તો ફીનારીને ફરતુ વેસલીન કે કંઇબી તેલ લગાડવું પછી સાફ કરતી વખતે નુછવું અથવા તો જુનું કપડું ઘડી વાલી બેડ પેન પર મુકયાથી ચામડી ઘસાતી નથી. ઘસાયલી ચામડી માટે ચામડીના પ્રકરણમાં જોવું.

સેક માટે રબરની કોથળીઓ અથવા કાળી કાચની બાટલી પણ બુચ ચપટ પોઇ ઉપયોગમાં લેવાય છે. વધુ માટે શેકમાં જોવું.

આઇસ બેગ રબરની તાપની વખત માથાં તેમજ કોઇકને વધુ તાપ હોય ત્યારે પેટ પર પણ મુકવા વાપરે છે. જોઇએ તો વહેર સાથે ટુકડા ભરવાં થોડુંક નીમક ભેળવાથી જલદી પીગળતુ નથી, ફ્લેનલની થેલી બનાવી તેમાં પણ આઈસ ભરી જોઈએ તો રબરની બેગને બદલે વાપરવી. આઇસ અગત્યની વખતે રાખવાની તથા તોડવાની રીતો સારૂ પાછલાં ઘરઘતુ નુસખાનાં આઇસનાં પ્રકરણમાંથી મળશે; તેમજ રબરની બાબતમાં આઈસની તથા શેકની કોથલીઓ માટે જુવો.

ખોરાકમાં દુધ કાંજી વિગેરે આપવું, દુધ અમથું નહિ જરપત થાય તો સોડા કે બાલીંવૉટર ભેળવું, મોટા માણસને એક વખતમાં સુમારે ચારથી ૭ ઔંસ ત્રણ કલાકને અંતરે પાવું.

નર્સે પોતાની તંદુરસ્તી સંભાળવી.

કેટલાક ઊડતા રોગો વખતે તેઓનાં તેમજ ડૉક્ટરોનો જાંણુ પણ જોખમમાં રહે છે તેમજ તેવા બીકટને ખરાબ દરદોનાં વાઢકાપ કરતી વખતે હાથ પર કોઇબી જાતના ચીરા કે ઘા હોય તે બંધ રાખવા તેમજ ઘડી ઘડી ધોવા તથા દીસઇનફેકટ કરવા માટેની કોઈબી દવાના પાંણીમાં બોળવા તેમજ હાથ લુંછવા માટે ટુવાલ વિગેરે દરદીથી જુદો રાખવો તેમજ સફેદ સોજા કપડા પહેરી દરદી આગળ જવું.

દરદીનું બીછાંનું તથા શરીર સાફ કરવું.

બીછાનું સોજુ રાખવું ચાદરની ઉપર ચામડું તથા બીજું ફાલતુ કટકો તે પર પાંથર્યાથી ચાદર ભીનાતી અથવા ખરાબ થતી બચે છે, ઉપલુંજ કપડું ફકટ કાઢી નાંખીને પાછું મુકવું સહેલું પડશે. સાધા કે કરચલી લેવી નહિ.

ચાદર પણ થોડે દિવસે બદલવી· લંબાઇમાંથી ખોશેલી કાઢી સરખી ગોળ વીંટાળી જ્યાં સુધી દરદી સુતેલું હોય ત્યાં વેર રાખી ને પછી ખાલી ગોદડાં ઉપર તેની જગ્યાએ બીજી નવી ચાદર સરખી પાંથરી તેજ બાજુથી ખોસી ને તૈયાર કરી બેઉ જુની નવી ચાદર મળે ત્યાંથી દરદીને ધીરજથી તે બાજુ કોર વળાવી સાફ ચાદર ઉપર લઇ લીધા પછી બાકીનો ભાગ પાછો સરખો કરી ખોસી દેવો; એમ કીધાથી દરદીને ઝાઝો થાક લાગશે નહિ.

દરદી મુદ્દલ હાલી નહિ શકે તો ચાદર બદલવા માંથા આગળથી ગોળ રોલ કરી જુની ચાદર ખભાવેર લાવવી, નવી તેજ જગ્યા પર મુકી ખોશીને તો બનેનાં રોલ સાથે મેળવી બે જને બીછાનાની બને બાજુ ઊભાં રહી દરદીને એક એક હાથે સંભાળથી ઊચકી બીજે હાથે ચાદરનાં બંને રોલ સરખાં નીચે ઊતારી જવા.

તકીઆ પણ રોજ બીછાનું બદલતી વખતે દરદીનાં માથાં નીચે હાથ રાખી પહેલાં સહેજ ઉચકીને સેરવી લેવા, ઠોકીને પખોડી પાછા ગોઠવવાથી દરદીને સગવડ ને કરાર થશે. કોર વાળતી વખતે નબળાં પડેલાં માણસને પછવાડે બરડા આગળ પણ તકીઓ ખોસી ટેકો આપવાથી સારી રીતે સુઇ શકશે. બીજા બીછાંના પર લેવા માટે બેઉને પાસે મુકવા પછી ચાદર બદલવાની રીતે બેઉ છેડેથી ગોલ વીતાળી ને બે માણસો તે ધરીને હળવેથી ચાદર સાથે દરદીને બીજા પલંગ પર ખેંચી લેવું.

ચાદર તકીઆ પાણી કે હવા ભરેલા ઘણાં કદણ રાખવાથી દરદીથી બરોબર સુવાતું નથી જરા નરમ રાખવા તે પર ચાદર પાથરવી પણ ટાંચણીઓ ખોશવી નહિ રબરમાં કાણાં પડી પાણી હવા બહાર નીકળી જશે.

શરીર સાફ સ્પંજ કરવા બે (બેસીન) ગીન્દીઓમાં ઠંડુ ગરમ ખપ મુજબ પાણી લેવું. એકમાંનું પહેલાં સ્પંજ તથા સાબુ લગાડતી વખતે વાપરવું. છેલ્લાં બીજી ગીન્દીમાંથી સોજા પાણીમાં સ્પંજ અથવા તુવાલના કકડાઓ બોળી દીલ સાફ કરવું, બીછાનું ભીનાય નહિ માટે નીચે બીજા તુવાલ, ચામડાં, ગરમ બ્લૅંકેટ કંઇબી પાથરવી.

સ્પંજને બદલે જાડા પીંછાંના ટરકીશ તુવાલો વાપરવા માટે લેવા.

પાણીમાં થોડું કોલોનવૉટર, રમ, બ્રેન્ડી, સોજો ગામઠી સરકો કે તોઇલેટ વીનીગર કંઇબી એક ગ્લાસ જેટલું નાંખવાથી જરા દીલને ખુશબો આપે છે તેમજ સરદી થશે નહિ.

• મોહું, હાથ, છાતી એ શરીરના ભાગો પહેલાં છુટા છુટા ધોઈને સાફ કરી તુરતજ નુછીને પછી નીચલો ભાગ લેવો, તેટલો વખત અંગને ઢાંકી રાખવું કે હવા લાગે નહિ.

બધું ખલાસ થાય ને જોઈએ તો પાછું કોલોનવૉટર લગાડી થોડો પાઉડર છાંટીને કપડા પહેરાવવાં. બંધ ગળાંવાળું કપડું જેવું કે નાઇટડ્રેસ સુતેલાં માણસને પહેરાવતી વખતે પહેલાં બેઉ હાથો ભેરવી ને પછી આસ્તેથી સંભાળીને માથું ઉંચકી ગળાવાળો ભાગ પહેરાવ્યા પછી શરીરની નીચે આખો ધીરજથી ઉતારવો.

સીક માણસના અંગમાંથી કાઢેલાં કપડાં ધોવા વગર પાછાં પહેરાવવાં નહિ. ખસુસ કરીને ઊડતા રોગવાલા દરદીની દરેક ચીજો વાપરવાની છુટી રાખવી. કપડાં ધોતી વખતે પહેલાં થોડુંક લાઇસોલ ભેળવાથી તેમાની ગલીચી કે વાસ કંઇ હશે તો નીકળશે. એમ સાફ કરવાથી કંઇ પણ ઊડતા રોગનો ચેપ, જંતુઓ વિગેરેનો નાશ થશે તેમજ થુંકવાના તથા પેટ પીશાબનાં વાસણો પણ કાર્બોલીક એસીડ કે ફીનાઈલ નાંખી ધોવાં. વધુ માટે કપડા ધોવાની રીતમાં જોવું.

સ્પંજ કીધા પછી ઓરડાના બારી બારણા એકદમ ઉઘાડવાથી હવા લાગીને તબીયતને નુકશાન થાય છે, માટે તેની સંભાળ લેવી.

પરસેવો પડવાથી કપડાં ભીનાય તો બીજાં બદલાવવાં, અથવા શરીરને કપડાંની વચ્ચે બીજા કટકા મુકવાથી તે ભીનાય કે કાઢી લીધાથી કપડાં ઘડી ઘડી બદલવાં પડશે નહિં.

દરદી ફરી કે હાલી નહિ શકતું હોય તેને કપડા જેવું કે બદીઆનનો પાછલો ભાગ આગલ છાતી પર રાખી બાંહે હાથમાં ભેરવી દીધાથી શરીર ઢંકાશે, તેજ મુજબ સ્ત્રીનાં પહેરણ Night dress ને પણ પાછવાડે વચમાંથી ફાડી ને ઊપર વેર છુટો કરી ગળુ જોડેલું રાખી સુતેલાં દરદીને ફટક આગલથી સહેલાઈથી પહેરાવી બધુ શરીર બંધ થશે.

માથું ધોવાનું લાંબા વાળ સાથના દરદી જે ઘણો વખત બેસી નહિ શકે તેને ઘોલીઆ ઉપરજ સાઈડની કિનારી માથું રાખી નીચે બીછાનું ભીંનાતું અટકાવવા ચામડું કે રબર પાંથરવું. ઘોલીઆ

-નજીક ખુરસી અથવા સ્ટુલ ઉપર બેસીન માથાંના બાળ પડે તેમ ગોઠવી પાણી રેડી સાબુ લગાડીને ધોઇ લુછી નાંખવું, એ રીતે કીધાથી થાક લાગશે નહિ. બાલ સુકવવા માટે એ બાબતમાં જુવો.

માથું લાંબા દિવસનું મેલું થએલું હોય તો જલદી ચીકાશ કાઢવા પહેલાં એક ચમચા જેટલો બ્રેન્ડી અથવા બે રમ Bay Rum ગ્લાસમાં થોડો લઇને તેમાં આંગળી બોળીને માથાંમાં સઘળી બાજુ અવારનવાર ઘસીને બધે લગાડી ને પછી ધોવાથી મેલ તથા ચીકાશ નરમ થઇ નીકળી જશે. બાલની જતનમાંથી બીજી રીતો મળશે. લાંબા બાલના બે ભાગ કરી બંને બાજુ છુટા ચોટલા ગુંઠવા ગુચવાતા નથી. ગુંચવાયલા આંગળી પર વીટાલીને બોળવાથી ઝાઝા તણાશે નહિ.

કોઇબી જાતની બીમારીથી અડી અટકી ગયલું માણસ હમેશનું બીછાને હોય તેને નહવડાવવા નેતરની ઘોલકી અથવા ઇઝીચેર પર સુવાડી શરીર પર પાણી રેડી સાફ કરી પાછું બીછાણા પર લેવું.

મોઢું દરદીનું અંદરથી સાફ કરવા સારૂ નરમ બારીક કપડું આંગળી અથવા વહેલ બોનની પટી પર સામા ધણીએ વીટાળી પાણીમાં બોળીને મોઢાંમાં ફેરવવું, કપડું ખરાબ થાય ને બદલવું, જીભ પણ ઉપલી રીતે સાફ કીધા પછી બીજાં સોજાં કપડાંને એજ પ્રમાણે ગ્લીસરીન, લીસ્ટરીન અથવા બોરીક પાઊડર કંઇબી પાણી સાથ ભેળી તે વડે મોઢું સાફ કરવું.

દરદીને એકજ બાજુ સુવા દેવુ નહિ, બધી બાજુ ફેરવ્યા કરવું એક બાજુ બીછાનામાં સુઇ રહેવાથી ચામડી ઘસાય છે. **ચાંદી પડે** તો તે પર લગાડવા તથા છાંટવા માટે ચામડીની બાબતમાં આપેલું છે, તેમજ ન્યુમોનીઆ વિગેરે થવાનો સંભવ રહે છે.

માંદગીમાંથી સારૂં થયા પછીની સંભાળ.

૩૭૧–દરદી લાંબી માંદગીમાંથી સારૂં થવા આવે Convalescent તે વખતે ડૉકટરના ફરમાવ્યા મુજબનોજ ખોરાક આપવો બીજું કાંઇ પણ વધુ ખવડાવવું નહિ જેથી તેનાં આંતરડાં લાંબા વખતનાં સુસ્ત ને નબળાં પડેલા તેવી ચીજો હજમ કરી શકતાં નથી અને તાઇફોઇડ જેવી તાવ હશે તો ખવાડવાની ઉતાવલ યા બેદરકારી કીધાથી પાછી આવવાનો સંભવ ઘણો રહે છે, તે વખતે દરદીને સાજું કરવું મુશકેલ થઈ પડે છે.

દરદીને બીછાનામાંથી ઉઠાડવા માટે તેના બેઉ હાથ સામા ધણીની ગરદનથી આસપાસ વીંટાળવા ને દરદીનાં ખભાંની નીચે એક હાથને પગના થાપા નીચે અથવા ધુંટણ તળે બીજો હાથ સામા ધણીએ મુકી એ મુજબ ટેકા આપી મદદ કરવી. એજ રીતે ઉચકીને પણ લઈ જઇ શકાય છે અને એક માણસથી એકલો વજન ઉચકાય નહિ તો બીજું માણસ પણ સામેથી બરડા નીચે ને પગના ધુંટણ આગલ હાથ આપી બંને સહેલાઈથી ઉંચકી શકશે.

બીછાંના પર બેસાડવા પછવાડેથી ઢળતા તકીઆ ગોઠવવા અથવા બૅકરેસ્ટ આવે છે તે મુકવી, નહિતો નાની ખુરસી ઉંધી આડ-કતરી મુકવી જેની પીઠ નીચે ને પાયાનો પાછલો ભાગ ઉપર ઢળતો રહે તેમ બીછાના પર ગોઠવી તેની આગળ તકીઓ મુકવાથી અઠે-લીને બેસવાનું સગવડ ભરેલું થશે. ઘણી ઉઠબેસ કીધાથી થાક લાગે છે.

શકિત ખોરાક સુપ, દુધ, કાંજી, છાશ, ઇંડાં, બ્રેન્ડી અથવા કોઇબી જાતનું ટાકાત આપનારૂં શીરપ દવા ડૉકટરના ફરમાવ્યા મુજબ પાવું. તેવો સાદો ખોરાક પકાવવા માટે દરેક નર્સોને આવડવું જોઇએ.

છાશ તેમજ બાર્લીવૉટર શક્તિ આપે છે. બાર્લીવૉટરમાં ખાંડ અથવા થોડાં લીંબુના રસનાં ટીપાં નાંખવાથી સ્વાદ લાગશે.

ઉપર લખેલી દરદીની માવજત સાધારણ રીતે ઘરના માણસો કરી શકશે, પણ ગંભીર બીમારીની વખતે સારી કેળવાએલી કુશળ નર્સ બહુ ઉપયોગી થઇ પડશે, જેથી દરદીની બધી રીતે જતન લઈ શકાય છે.

ઓરડામાનો કચરો બ્રશ વડે કઢાવવો અથવા ભીણા પાણીના કટકાએ જમીન નુછયાથી ધુળ કચરો ઉડતો નથી.

દરદી ઉડતા રોગવાલુ સાજુ થવા પછી તેના કપડા બીછાણું વિગેરે બનતાં સુધી કાઢી નાખવા અથવા બાળી નાખ્યાથી બીજાઓને તે રોગ ઉડવાનો સંભવ રહેતો નથી, ઓરડાની જમીન પણ સાબુના અથવા બીજા દીસઇનેફેકટ કરવાના પાણીએ ધોવારવી, કેટલીક વખત ભીંતો પણ ધોવી કે ચુનો લગાડવો પડે છે.

પ્રકરણ ૪૬.

પોલટીસ, પ્લાસ્ટર, શેક કરવો, ભરવા ચોપડવાની દવાઓ, બ્લીસ્ટર, વિગેરે.

૩૧૮–પોલટીસ કરવા માટે થુલું, અળસી, પાંઉનો ગર વિગેરે વપરાય છે. પટેટાને આખો બાફી છાલ સાથ મસળી કાઢી ગરમ કપ-ડાંમાં મુકી તેની પોલટીસ કરવી, કાંદા પણ એ રીતે વપરાશે.

પોલટીસ કે શેક દરદીને કરવા આગમચ સામા ધણીએ પોતાના હાથપર લગાડી જોવું કદાચ ને ઘણું ગરમ હોવાથી દરદીની ચામડી એકદમ મુકવાથી દાઝે નહિં. ખાસ કરીને નાના બચ્ચાંને કરતી વખતે.

અળસીની પોલટીસ બનાવવા એક પાઇંટ પાણી સાથ ચાર મોટા ચમચા દળેલી અલસી મેળવી ચુહલે ઘટ બનાવીને ઉતારવા પછી જાડાં કપડાં પર પાથરીને જોઇએ તો થોડો બોરીક પાઉડર ભેળી બધી બાજુથી કપડું બંધ કરવું જેથી અળસી બહાર નીકળશે નહિં, કપડાંની થેલીમાં ગરમ અળસી ભરી મોઢુ બંધ કરી હાથે અથવા બાટલી વડે દાબીને સરખી પાંથરી દેવી. કપડાંની થેલી તુરત નહિ હોય તો સોજાં સ્ટૉકીંગ લેવાં અલસી નાખવા આગમચ જોઇએ તો કપડું પણ ગરમ કરવું.

રાઇ થોડીક તેમાં સાથે ભેળવાથી પોલટીસ વધુ ગુણ કરે છે.

પોલટીસ સડેલાં ચાંદાપર અલસી અથવા આટાની કરતી વખતે સાથે તેમાં કોલસાની ભુકી મેળવ્યાથી ફાયદો થશે.

ગરમ હોય તેટલો વખત શેકયા પછી પોલટીસને તે ભાગ ઉપર પાટા વડે બાધી રાખવી, અળસીની ઠંડી પોલટીસ પણ ફાયદાકારક છે. ગરમ કપડાંપર પાંથરવાથી લાંબો વખત ગરમ રહેશે. સરદી. ન્યુમોન્યા વિગેરે કેસોમાં છાતી તેમજ બરડા પર અળસીની પોલટીસ કરવાથી ઘણો ફાયદો કરે છે. તેવા વખતે ઉપલી રીતે મોટી થેલીઓ શરીરને ફરતાં માપની બનાવી છેડા બંને મળે ત્યાં ટેપ તાંકી બાધી દીધાથી પોલટીસ સરખી રહી અંગ ઉપરથી સરી જતી નથી. ફ્લેનલનો પાટો તેપર વીંટાળવાથી લાંબો વખત ગરમ રહેશે. આગળ આપેલું એન્ટી ફ્લોજીસ્ટીક પ્લાસ્ટર તેયાર પણ ઉપ્યોગી છે.

પોલટીસ પાછી ગરમ કરવા જોસ પાણી અથવા અંગાર ઉપર કાણાંવાલું ઢાકણુ કે ચાળણી મુકી તેની વરાળથી પાછી ગરમ થશે, જોઇએ તો કપડાંમાંથી અળસી કાઢી લઇ પાછી ચુહલે વાસણમાં નાંખી બે ત્રણ વખત વાપરવા પછી નવી અળસી લેવી.

પોલટીસ થુલાંની તથા પાંઉની અથવા ઘંઉના આટાની પાણીમાં મેળવી ચુહલે ઘટ બનાવીને ફુલ્લા પર તેમજ બીજા શેક માટે લેવી. થુલાંની પોલટીસ બનાવતી વખતે જોઇએ તો તેમાં થોડીક રાઇ ભેળવી. પાણીને બદલે કોઈક સરકો ભેળી બનાવે છે, જે નજલાથી દુખતા સાંધાઓ તેમજ વાગેલા ભાગ પર સેકવા સારી છે.

ફટકડીની પોલટીસ બનાવવા બે ઇડાંની સફેદીમાં એક ડ્રામ ફટકડીની ભુકી ખુબ મેળવી નરમ ઝીણાં કપડાં પર પાંથરીને હાથ પગના ચીરા ઠંડીના દીવસમાં પડે તે પર મુકવાથી નરમ પડશે.

૩૧૯—રાઇનું પ્લાસ્ટર ઝેણુ લાગે ત્યાં સુધી ઠંડાં કે કુકાં પાણી સાથ રાઈને ઘુંટવાથી તેનું તેલ નીકળે છે, પછી જાડાં કાંગળ પર પાંથરી ઉપર કપડું ઢાંકવું ગરમ પાણી લેવું નહિ. કપડાંવાલી બાજુ શરીરને લાગે તેમ મુકવી. કાગળ ઉપર રાખવું. વાપરેલું પ્લાસટર બીજી ગમ પણ મુકી શકાય છે અથવા તો બે રકાબીની વચ્ચે ઢાંકી રાખી થોડો વખત રહીને પાછું વાપરવાથી તેમાં તેટલોજ ગુણ રહે છે.

રાઇનાં પાંદડાં પાણીમાં ભીનવીને મુકેલાં ફાયદો કરશે. પાણીને બદલે રાઇને ઇડાંની સફેદી અથવા વેસલીનમાં ઘુંટવાથી સારી થાય છે. એથી ચામડી પણ લાલ થશે નહિ. ઉતરી ગયલી રાઈ ખાવા માટે ચઢાવતી વખતે ઝેણુ નહિ લાગે તો તેમાં થોડો કાદો કાપીને ઘુંટવી.

રાઇમાં કેટલીક વખત આટો હળદર વિગેરે ભેળેલુ હોવાથી તેની ઝાઝી આગ બળતી નથી. એ માટે ઘરઘતુ નુસખામાં જુવો.

રાઇનું પ્લાસ્ટર પંદરથી વીસ મિનિટ સુમારે રાખવું. પહેલાં શરૂઆતમાં આગ બળવા માંડે કે કાઢી નહિં નાખવું, થોડો વખત રાખવાથી સરદી વિગેરે નરમ પડશે. કોઇને ગળાં પર રાઇનું પ્લાસ્ટર માર્યાંથી ગળામાં આંકરા આવે છે માટે ત્યાં મુકવું નહિ.

મરચાંની ભુકી કોઇ વખત રાઇના પ્લાસ્ટરમાં ભેળવાથી વધુ સારી અસર પેન કે સાયેટીકા પર સારી અસર કરે છે.

ચામડી લાલ થયલી હોય તો તે પર કોલનવૉટર અથવા બ્રેન્ડી પ્લાસ્ટર કાઢવા પછી લગાડવું અથવા ચાલુ શેક પોલટીસથી લાલ થયલી ચામડી પર કંઇ પણ પાછુ મુકતી વખતે વચમાં ફ્લેનલનુ કપડાંનું પડ મુકવુ અથવા વેસલીન કે ક્રીમ લગાડવું. ચામડીને ઇજા થશે નહિ. તેમજ નાનાં બચ્ચાંની નાજુક ચામડી પર લાંબો વખત રાઠ રાખવી નહિ.

આઇસ ચાલુ મુકવાથી પણ ચામડી ઊપલી રીતે લાલ થાય છે.

શેક જુદી જુદી રીતનો.

૩૨૦—સુકો શેક કરવા માટે ગરમ રાખ, રેતી, નીમક થુલું યા ઇંટ નળીયું કંઇપણ ગરમ કરીને લેવું.

શેકની કોઠલી નહિ હોય તો ફ્લેનલની સીવીને તેમાં ગરમ રાખ અથવા રેતી ભરી બીજાં કપડાંમાં વિંટાળી લેવી કે રાખ કચરો શરીરને લાગે નહી. પાછી ગરમ કરવા ઊપરતું કપડું કાઢી નાખી ભઠ્ઠી કે અંગાર પર થેલી મુકવી.

ગરમ પાણી કોઠલી કે બાટલીમાં ભરીને વપરાય છે, બુચ બરોબર મારવા બેદરકાર રહેવાથી કોઇ વખત દાઝી જાય છે. ગરમ કપડું વીંટાળીને અથવા કવર સીવીને રાખવાથી જલદી ઠંડી પડશે નહિં. રબરની કોઠલીમાં ઘણુંજ ખળખળતું પાણી રેડવું નહિ.

પાણીનો શેક કરવા માટે ખળખળતાં પાણીમાં ગરમ કપડાંનાં ટુકડા બોળી નીચવી કાઢીને વાપરવાની સાધારણ રીત છે, નીચવતી વખતે હાથ દાઝે નહિ તેમ કરવા જાડાં કપડાંનો લંબાચો ટુકડો લઇ છેડા સીવી દબલ કરીને તેમાં ફ્લેનલનો ટુકડો ગરમ પાણીમાંથી કાઢીને મુકી બને જોડાયલા છેડાની લંબાઇમાં બેઊ નાકાઓ પર નાના લાકડીના ટુકડા વચમાં મુકી સામાસામી ઊંધો ને ચતો વળ દીધાથી પાણી નીચવઇ જશે. પાણીમાં બોળવાને બદલે એક કાણાંવાલું ઢાંકણુ યા ચારણીને ખળખળતાં પાણી પર ઢાંકી તેમાં કપડું

મુકવાથી વરાળે ગરમ થાય ને વાપરવું. જોઇએ તો ફ્લેનલ પર ટરપી-નટાઇનનાં થોડાં ટીપાં છાંટીને શેકવાથી વધુ ગુણ કરશે. ફ્લેનલ શેકીને બાંધી તે પર ગરમ પાણીની કોથલી મુકયાથી લાંબો વખત ગરમ રહેશે. શેકનું પાણી જોસ કરતી વખતે સાથે ચાર ખસખસનાં પોસ અર્ધો કલાક ઉકાળવા. એક જાતનું નીમક Acetate of Sodium થોડું લઇ પોણી બાટલી પાણીમાં નાંખી બીજાં પાણીનાં વાસણમાં ચુહલે ગરમ કરતાં નીમક પીગળે ને બાટલી કાઢી નુંછી શેકવી, દસથી બાર કલાક ગરમ રહેશે. સેહવાય તેવું ગરમ પાણી કીટલીની ધાર રેડવાથી શેક થશે. અંદર એક ચમચી બોરીક પાઉડર Boric powder નાંખવાથી ફાયદો કરશે.

વરાળીઆં લીમડા અથવા બીજી જાતનાં પાંદડાંને ચાર-ણીમાં મુકી ખળખળતાં પાણીની વરાળ લગાડી ગરમ શેકવાં.

શરીર થાકેલું કામકાજ યા બાઇસીકલની સવારી કીધાથી હોય તો ગરમ પાણીમાં થોડું નીમક અથવા સરકો નાંખી એક બાલ-દીમાં એક પ્યાલાંને સુમારે ભેળી તેથી નાહવાથી દીલ શેકાઇને હલકું થાય છે.

પગને ઝારવા સારૂ ગરમ ખેવાય તેવું પાણી બાલદીમાં નાંખી પગ બોળવા, પછી વધુ ગરમ જોઇએ તો પગ તેમાં એક બાજુએ રહેવા દઇ ધીરેથી બીજું જોસ પાણી બાલદીમાં સંભાળી ને પગ દાઝે નહિં તેમ રેડવું. જોઇએ તો થોડુંક નીમક કે રાઇ છ બાટલી પાણીમાં અર્ધો ઔંસ લેવું. સરકો થોડો સાથે નાંખવો. પગ પાછા ઘડી ઘડી બહાર કાઢવાથી બરોબર શેક થતો નથી.

લીમડાનો પાલો પાણી ઉકાળતી વખતે તેમાં નાંખી તે ગાળી કાઢીને નાહવા લેવું. સરદીથી દુખતું શરીર તેમજ માથું નરમ પડશે. સેકતા કડવાનાં પાંદડાં ગરમ રાખ (ભેભતમાં) ગરમ કરી શેકી ને દુખતા ભાગપર બાંધવાથી ફાયદો કરે છે. નગોરના પાલાને નીમક છાંટી પાણી સાથ વરાળીઆં કરી ગરમ શેકાય તેમ બાંધવાથી વાગેલો તેમજ દુખતો ભાગ નરમ પડે છે.

ભરવા ચોપડવાની દવાઓ તથા તેલો, સરદી તેમજ દુખતા ભાગો પર.

૩૨૧-લવંગ અથવા કાળાં મરી ભાખરાં કરી પા રતલને સુમારે એક પાંઇંટ સ્પીરીટ દારૂનાં અર્ક અથવા બ્રાંન્ડીમાં નાંખી લાંબો વખત રાખ્યાથી તેનો કસ ઓગળે ને ગાળી રાખી દુખતા ભાગ પર થોડો લગાડવો.

તેલ કપુરનું એક ભાગ લઇ ચાર ભાગ ગરમ સાલીડ તેલમાં પીગળાવી વાપરવું.

પેપરમીંન્ટનાં ફુલ Menthol crystals ને કાયોનડૅાટરમાં થોડાં પીગળાવી રાખી સરકમ સરદી તથા દુખતા ભાગ પર લગાડવું, એવું તૈયાર બનાવેલું હેડએક કાયોન Headache Cologn પણ મળે છે.

લવંદરનું અથવા જુનીપરનું તેલ પણ લગાડવાથી ફાયદો થશે.

રાઇનું તેલ દુખતા ભાગ તેમજ નબળાં બચ્ચાંનાં હાડકાં પર મસળે છે, ઈમલશન લગાડવાથી નબલાં બચ્ચાને ફાયદો થશે.

• **સુંઠ,** એળીઓ ને અફીમ સ્પીરીટ કે દારૂમાં પીગળાવી લેવું.

યુકેલીપતસનું તેલ પણ અમથું સરદી તેમજ દુખતા ભાગ પર લગડાય છે, જોઇએ તો તેમાં કપુર કે પેપરમીંન્ટના ફુલ પીગળાવીને સરદી તેમજ ઇનફ્લુએનઝામાં છાતી પર લગાડયાથી ફાયદો કરે છે, અને આયોડીન પણ સેક પોલટીસ કીધા પછી લગાડે છે.

ટરપીનટાઇનનું તેલ Oil Terebinthin તૈયાર પણ મળે છે, સાદાં ટરપીનટાઇન અર્ધી પાંઇંટમાં સરકો એક પાંઇંટ ને આખાં ઇંડાંને કોટલાં સાથ તોડી મેળવીને લગાડવું.

સાબુનું તેલ એક બાર સોપનો નાનો ટુકડો બારીક કાપી ભુકો કરી એક પાંઇંટ રમ દારૂમાં પીગળાવી સાથે કપુર તથા અફીમ એક એક તોલો મેળવી ખપ પડે ત્યારે બાટલી હલાવી દુખતા ભાગ પર લગાડવુ. તૈયાર સાબુનું તેલ Liniment Saponis પણ લગાડવા માટેનું આવે છે.

સંધીવા માટે ગામઠી તેલ બનાવવા રમ અથવા મોવડાંના દારૂ એક બાટલીમાં અફીમ એક તોલો, કપુરનો નાનો ટુકડો તથા ઇસસ, ગરમાળો, અજમો, ગુગળ, આંબા હળદર, રેવનચીનો શીરો, ઘોરાવચ, કાળાંમરી, સુઠ વિગેરેની દરેક ચીજો બબે દોઢીઆંની લઇ છુંદી ને ભેળી પીગળયા પછી વાપરવા લેવું. સંધીવા તથા નેસમાં પેન મારતી હોય તે પર લગાડવા અકશીર છે.

લસણની કળી અર્ધો તોલો એક પ્યાલાં મીઠાં તેલમાં ચુલે ઉકાળી ગાળીને રૂમેટીક પેન પર લગાડવું.

સાધારણ **ચોપડવાની ચીજો** બામ, એંમબ્રોકેશન, વીંનટરગ્રીન ક્રીમ, રમ, કાજુનો દારૂ, કેરોસીન, પેટ્રોલ વિગેરે કંઇબી લેવું.

હીરાબોલને બારીક વાટી પાણીમાં ગરમ કરી દુખતા ભાગ પર પીછી વડે લગાડવું, પછી શેકવું. પાન સાથ ખાવાનો ચુનો મધ અથવા મીઠાં તેલમાં ભેળીને કોઈક લેપ માફક લગાડે છે.

સરદીથી કમર અડી અટકી જાય તો આંકડાનાં ઝાડનાં પાદડાં આતશપર ધરી ગરમ ગરમ શેકીને બાંધી દેવાં, અથવા તો લાંબા દાંડાવાલાં થુવડના થડમાંથી દુધ કાઢી દુખતા ભાગપર લગાડી તેપર રૂ મુકી પાટો બાંધી દેવો; પવન બાહર ખેંચાઈ આવે છે.

લેપ ભીમનો મારવાથી દુખતી કમરને કેટલીક વખત ફાયદો થશે.

એન્ટીફ્લોજીસ્ટીક Antiphlogistic નામની ઘટ ક્રીમ જેવી મેળવણી આવે છે તે પણ લેપની માફક લગાડી તે પર રૂ ચોંટાડી એકુ દીવસ રાખવાથી ફાયદો કરે છે, ઘટ થઇ ગયલી હોય તો ગરમ પાણીમાં તેનો ટીન મુકવાથી પાતળી થશે.

નેસ હાથ-પગની વાગવાથી સુજી આવે તો મીઠાં તેલમાં નીમક ને ચમટી હળદર ભેળી ચુહલે ગરમ કરી નેસ પર ગરમ ગરમ મસળવાથી સોજો ઊતરશે, અથવા કાંદો દીચકાં પરથી સેહેજ કાપી છુંદનાં પાડી ઊપલાં ગરમ તેલમાં બોળીને ફુલેલી નેસ પર આસતેથી થોડો વખત ઘસીઆ કરવો, તેલનો ચીકાશ રહે તે ખાલી હાથે ચોલી સુકુ કરી નાંખવું, અગત પડે તો પાછું એ રીતે કરવું.

ઘી તથા મધ એક એક ગલાસ ચુહલે ભેળી કકડાવ્યા પછી તેમાં એક તોલો હળદર ને અર્ધો તોલો ફટકડીની ભુકી ગરમ કરી ઝીણું કપડું તેમાં બોળી લેપની માફક મારી પાટો બાંધવાથી ગંઠાયલી નેસ છુટી પડશે.

સાંધા અડી ગયલા છુટા કરવા વાઘ અથવા ઊંટની ચરબી મસળવી.

સાયટીકા *Sciatica* નામની પગના ઢાપામાં ઉપરથી તે તળીઆં સુધી પેન થાય છે તે ઘણીખરી અવધે જાય છે. કેટલીક વખત દવા પીધા યા લગાડવાથી પણ જતી નથી; કોઇ વખત રાઇનું પ્લાસ્ટર મારવાથી નરમ પડે છે, જોઈએ તો રાઈમાં મરચાંને ભુકી ભેળવી.

ઇડાંની દાળનું તેલ બનાવવા ૨૫ ઇડાંની ફકટ દાળને ચુહલે લોઢી પર આખી મુકી તળીને સુકી થાય કે ચમચી વડે ફેરવ્યા કરવી, તેમાથી તેલ જેવું નીકળવા માંડે કે ધીમો અંગાર રાખી લોઢી સેજ વાંકી કરી રાખવાથી તેલ બધી દાળમાંનું નીકળી એક બાજુ એકઠું થઇને છુંછો દાળનો રહે તે કાઢી નાંખવો. તેલ ઠંડું પડે ને સીસીમાં ભરી પેન સાંધામાં થાય તે પર લગાડવું.

જાત જાતનાં એમબ્રોકેશન, સ્પીરીટ ઓફ વાઇન, કપુર ને કાચું અફીમ ત્રણે એક સરખાં વજનનું ભળવું.

ઓલીવ ઓઇલ, યુકેલીપટસ ઓઇલ, કાજુપત ઓઈલ (કાયાકોટીનું તેલ) સર્વે સરખાં વજનનું મેળવી વાપરવું.

એક ઇંડુ આખું ફોડી તેમાં બે ઔંસ ટરપીનટાઇન ભેળી ઘટ થાય ને પા ઔંસ એમોનીઆ ને અર્ધો પાંઇંટ સોજો સરકો સર્વે સાથે મેળવી ખુબ હલાવી બાટલીમા ભરી ચપટ બુચ મારીને રાખવું,

એ જાતનું એમબ્રોકેશન ઘણો લાંબો વખત સુધી બગડતું નથી; દુખતા તેમજ વાગેલા ભાગો પર લગાડવું.

બીજી જાતનું લીનમેંન્ટ બનાવવા સાબુનું લીનમેંન્ટ Soap liniment ત્રણ ઔંસમાં સ્પીરીટ ક્લોરોફોર્મ અને ગુલ છરીનું તેલ Oil Gaultheriae દરેક અર્ધો ઔંસ ભેળી દુખતા ભાગપર લગાડી રૂ મુકી પાટો બાંધવો.

કપીંગ Cupping કરવાની રીત કેટલીક વખત દુખતા ભાગ પર તેમજ ચામડીનો રંગ ઝાંખો પડેલો કે સફેદ ચાઠાં ને પાછો અસલ રંગ આપવા માટે પણ કરે છે, તે માટે કપીંગ ગ્લાસ આવે છે અથવા ઘણા ઝીણાં ગ્લાસની અંદર સ્પીરીટ ઓફ વાઇન કે બ્રેંન્ડી ફરતો લગાડી ને મેચીસે સળગાવી બળવા માંડે ને તુરત ઊંધું કરી જ્યાં અગત હોય ત્યાં મુકવાથી ગ્લાસ વળગી જઈ બળતું બુજાયા પછી અંદરની ચાંમડી બાફથી ખેંચાઇને ઉપસી આવશે, એક બાજુથી અળગું કરી ધીરેથી કાઢી લેવું. એને સુકું કપીંગ Dry Cupping કહે છે. સ્પીરીટ કે કોલોનવૉટર ગ્લાસમાં રેડવાને બદલે સફેદ કાગળ તેમાં બોળીને જોઇએ તો ગ્લાસમાં મુકી સળગાવવું.

બીજી રીત હથીઆર વડે ચામડી પર ચપકા મુકીને ઉપલી રીતે ગ્લાસ દારૂનું ઉપર ઢાંકવું એ Moist Cupping છે.

કુતરાનાં કરડેલાં પર તુરત ઉપલી રીતે કપીંગ કીધાથી તેનું ઝેર બહાર ખેંચાઇ આવશે.

જળો મુકવી લોહી બગડેલું ચુશી કાઢવા અથવા માથે લોહીનું જોશ હોય તે કમી કરવા કોઇકને મુકે છે. પહેલાં ચામડી નુંછી સાફ કરીને જળો હાથે લગાડવી અથવા નાના ગ્લાસમાં મુકી ચામડી પર ઉંધુ મુકયાથી વળગશે, નહિં વળગે તો તે ભાગ પર સહેજ દુધ નહિં તો ખાંડનું પાણી લગાડવું અથવા જરા ટાંચણી ભોંકી લોહી કાઢવું. અર્ધાથી પોણા કલાકમાં ચુશે છે.

લોહી પીને જાડી થઇ કોઇ પોતાની મેળે ખરી પડશે. નીકળે નહીં તો ખેંચી કાઢવી નહિ પણ નીમકના પાણીમાં આંગળી બોળીને લગાડવાથી તુરત છુટી પડશે. એકથી દોઢ ચમચીને સુમારે લોહી ચુશે છે. વધુ કાઢવું હોય તો તે જગાને ગરમ પાણીથી શેકવું.

ઘામાંથી લોહી બંધ કરવું. નીકળ્યા કરે તો નીમક અથવા ફટકડીનું પાણી લગાડી પાટો બાંધવો અથવા લીંબડાનો પાલો નીમકના પાણીમાં ગરમ કરી લેવો. જોઇએ તો ઘાપર સાલીડ તેલ અથવા વેસલીન લગાડવું.

બ્લીસ્ટર ઉઠાડવા એમોનીઆનું સ્ટ્રોંગ પાણી બનાવી સોજા રૂ પર થોડાં ટીપાં નાંખી ગ્લાસમાં મુકી કપીંગ કરવાની રીતે પણ સળગાવ્યા વગર ઉંધું જ્યાં બ્લીસ્ટર ઉઠાડવું હોય ત્યાં મુકી અર્ધો મિનિટ દાબી રાખ્યાથી ફોલ્લીઓ ઉઠે ને કાઢી લઇ તે છાગરા જેવું

ફ્રોડી પાણી કાઢવું. વળગાડવાનાં પ્લીસ્ટર તૈયાર બનાવેલાં પણ આવે છે. ટાંચણી વડે યા કાતરે એક છેડેથી ચપકો મુકવો. ચામડી નરમ રાખવા બોરીક વેસલીનનો મલમ લીંન્ટ પર લગાડવો. મોટાં પ્લીસ્ટ છ થી બાર કલાકે ઊઠશે, નહી ઊઠે તો શેક કરવો.

પ્રકરણ ૪૭.

ચામડીને લગતી બાબતો તથા દરદો ને તે પર લગાડવાની ચીજો.

૩૨૨–ચામડીની સફાઇ રાખવી. કોઇકને લોહીના બીગાડથી ડાધો પડે છે, તેમજ ઠંડીના દિવસોમાં પણ કેટલાકની ચામડી સુકી થઈ ચીરા વિગેરે પડે તે માટે ઘણીક જાતની ચીકાશવાલી ચીજો લગાડવા સારૂં આવે છે. ચાલુ મસાજથી ફાયદો થાય છે.

ચામડીના પડ બે હોય છે ઉપલું કેટલાંકોનું મોટી ઊમરે નબલું પડવાથી ઢીલું પડી કરચલી વળી જાય છે તેમાંનાં તત્વો Elastic Tissue નબલાં પડવાનાં સબબે.

ચામડીના દરદવાલાંઓએ ઝાઝું ખાટું, તીખું, તેલ, મરચાં, ઇડાં, માછલી, દારૂ, વેંગણા, કારેલાં વિગેરે ખાવું નહિં, તડકું તેમજ ચુલ્હાથી દુર રહેવું, લોહી સુધારવા માટે વધુ પ્રમાણમાં ફ્રુટનો તેમજ તરકારીનો સાદો ખોરાક લેવો. પેટની કબજીઆત રાખવી નહિં. અવારનવાર જુલાબ લેવો. એ દરદવાલાએ પોતાના વપરાશની ચીજો સાબુ, ટુવાલો વિગેરે છુટા રાખવા. બીજાંએ તે વાપરવા નહિ.

અરઇ Prickly heat ગરમીમાં ઘણાંને શરીર પર ફુટીને અગણ બળે છે. તે પર નાહતી વખતે થુલું પાણીમાં મેળવી ચોપડવું, અથવા ચોખાનો, ચણાનો, કે જવનો આટો સાબુને બદલે લગાડવાથી ફાયદો કરશે, છાંટવા સારૂ કોઇબી જાતનો સાધારણ પાઉડર અથવા સ્ટાર્ચ Starch ની ભુકી વાપરવી. છાંટવા માટે ફુલ નહિ હોય તો રૂ લેવો. બીસમથ ને ઝીંક કાર્બોનેટ સરખાં વજનનું ભેળી લેવું.

અગણ બળે તો ગુલાબ સાથ પાઉડર મેળવી ચોપડવું અથવા સુખડને ગુલાબમાં ઘસવું, **જોઇએ** તો ફટકડી પણ લેવી. પાણીમાં સોડા બાઇકાર્બ ભેળીને લગાડવો.

સેવત Urticaria મોટા લાલ ઢિંબાની માફક શરીર પર કોઈકને નીકળે છે. જે કોઇબી જાતના ખોરાક બરોબર હજમ નહી થયાથી અથવા હોજરીમાં તેનું ઝેર થવાના સબબે હોય તે વખતે ઘણી અગણુ બળી અંગ તપી આવે છે. કોઈ વખત તાવ પણુ ચઢે છે. કેટલીક વખત ઠંડકના ઉપાયથી નરમ પડશે. કોલોનવૉટરને પાણીમાં કપડું ભીનવી ચાલુ મુકવું. જોઇએ તો આઇસ ફેરવવું, હેઝલીનનું પાણી Liquid Hazeline અથવા હેઝલીનસ્નો અથવા કોઇબી ઠંડકવાલી ચીજો લગાડવી. અડીઆંની રાખ થાપ્યા વગરનાં છાણા સુકવીને બાળવાથી બનશે તે સોનીઓને ત્યાંથી પણ મળે છે, તે કોઇ સાધારણ સેવત પર લગાડયાથી નરમ પડશે.

કોઠલીનો સેક કરવો અથવા લેવાય તેવું ગરમ પાણી બેસીનમાં લઇ તેમાં હાથ પગ બોળી રાખી ધીરે ધીરે વધુ ગરમ રેડતા જવું. ઠંડા કે ગરમ ઉપાયો અગત પડવે દિવસમાં ઘડી ઘડી કરવાથી આરામ થશે. વારંવાર એરંડીયાનો, અથવા કેલોમલનો જુલાબ આપવો.

ઘણા મોટા લાલ છાપ જેવા પડે તેને Giant Urticaria કહે છે, જે લાંબે વખતે સારૂં થાય છે, કોઇને પાછુ ઊભરી આવે છે.

ખોરાકમાં માછલી તથા ગોશ અને દારૂ જાજો લેવો નહિં. મરઘીનું માસ થોડુંક ખાવું. ભાજી તરકારી વધુ લેવી.

સફેદ ચાઠાં ચામડી પર કોઇકને નાનાં મોટાં પડે છે જેનો સબબ લોહીમાં રતાશ કમતી થવાથી Low blood pressure હોય એને સફેદ કોઢ કોઇ કહે છે, એ કંઇ ઉડતું દરદ નથી. શરૂઆતમાં તુરત તેનો ઉપાય કીધાથી ચામડી પાછી કોઇકની રતાશ પકડી સરખી થઈ જશે. પેટની કબજીઆત હોય તો અવારનવાર જુલાબ લેવો, તડકાં તાપમાં જવું નહિં તેમજ સાદો ખોરાક લેવો. ખાટું, તીખું, માછલી વિગેરે ઝાઝી ખાવી નહિં. ફ્રુટ વધુ પ્રમાણમાં ખાવી, પાણી સાથ લીંબુનો રસ ચાલુ પીવો. રાઇનું નાનું પ્લાસ્ટર કરી સફેદ ચાઠાં પર દસ પંદર મિનિટ રોજ મુકવાથી તે ચામડી લાલ બ્લીસ્ટર થઇ નીકળશે. કાથો અથવા કારેલાંનાં પાંદડાં વાટીને પાણીમાં મેળવી મલમ જેવું બનાવી રોજ લગાડવાથી કોઇકની ચામડી પાછી લાલ થાય છે. બાવચી નામના બીજની ભુકી કરી પાણી સાથ ધીરે ધીરે ઘસીને લગાડયાથી ચામડી પર ફોફઈઆ ઉઠી આવે તે પર ગંધકની ભુકી છાંટવી, આંખને હાથ નહિ લાગે તેની સંભાળ લેવી. જોઇએ તો આયોડીન લગાડવું. ખાવાનાં માંડવેનાં કાળાં પાંન વાટીને તેનો રસ લગાડવો અથવા લાલ ચનોટી વાલને મળતી આવે છે તે લીંબુમાં ઘસી ઘટ ચીકણું થાય ને લગાડવું. કેટલીક વખત સફેદ ડાઘો પોતીકી મેળે ચામડીને મળતા રંગના થઇ જાય છે. પાછળ આપેલાં ડ્રાઈ કપીંગથી પણ ચાંમડીનો રંગ બદલાય છે. એમાંનાં કોઇબી ઉપાયો અજમાવી જોવા.

ચામડી સુંવાળી રાખવી, ચીરા, ચાંદી, કરચલી, તડકાંથી કાળી થયલી વિષે.

૩૨૩—સુંવાળી રાખવા ઘણીક જાતની ક્રીમ લગાડવામાં આવે છે; તેમજ નીચલી કોઈબી રીતે ચામડી સાફ રહેશે. વરસાદનું પાણી ફુકું કરી વાપરવુ. બોરીક પાઉડર થોડાં ઠંડાં પાણીમાં પીગળાવી થોડી છાશ ને લીંબુનો રસ નાખી લેવુ. ટામેટાંનો રસ લગાડવો; દારૂનો અર્ક ગ્લીસરીન બેનઝાઇન ટીંકચર એક એક ચમચી, ગુલાબ ચાર ચમચી, ટંકણખાર પાંચ ચમચી સર્વે ભેળી આઠ દિવસ રાખી મળી જાયને બે ચમચા બીજો ગુલાબ ભેળી ખુબ હલાવી સીસીમાં ભરીને મોઢું ધોવાનાં પાણીમાં રોજ એક ચમચો નાંખવું. ગ્લીસરીન સાથનો સાબુ જોઇએ તો વાપરવો. ખરભચડી ચામડી પર એ સાબુ લગાડયા પછી ચોખાનો આટો છાંટીને ઘસવાથી ચામડી સફાઇની થશે.

જીરૂં, તલ, સરસી, સંખજીરૂં સરખા વજનનું દુધમાં વાટીને લગાડવું, કાકડીનો રસ અમથો લગાડવો અથવા સાથે મધને ગ્લીસ- લેવું. ગ્લીસરીન, વેસલીન, કોલ્ડ ક્રીમ, બદામનું તેલ, હેઝલીન તથા વીનોલીઆ ક્રીમ, માખણ, કોકમનું ઘી, કેંમફર બોલ વિગેરે એવી અનેક જાતની ચીજો ચામડી નરમ રાખવા વપરાય છે.

હાથ સુંવાલા રાખવા પાણીમાં ધોતી વખતે એમોનીઆ અથવા ટંકણખાર ભેળવો, મધ ને ઓલીવ ઓઇલ ભેળી લગાડવાથી ખરભચડી ચામડી સોજી થશે, બદામનું તેલ ને લીંબુનો રસ ભેળી લેવું.

એક ચમચી ખાંડને તેટલાજ ગુલાબમાં ચુલ્હે પીગળાવી બે ચમચા ઓલીવ ઓઈલ થોડી સોજી ચરબી મેળવી ઠંડું પડે ને લેવું.

કોલ્ડ ક્રીમ બનાવવું સોજું સફેદ મીણ એક આંસ દુકાનેથી મળે છે તેમાં તેટલોજ ગુલાબ તથા બદામનું તેલ ચાર ઔંસ ભેળી ચુલ્હે મટોડી યા કોડીના વાસણમા ધીમે ધીમે બળતે પીગળાવ્યા પછી ગુલાબના અત્તરનાં થોડાં ટીપા નાખી પહોળાં મોઢાંની સીસીમાં ભરી બંધાયને વાપરવું. બીજી જાતના માટે ટોઈલેટમાં જુવો.

ઓલીવ ઓઇલ બે ડ્રાંમ, સોજી ચરબી Spermaceti અઢાર ગ્રેન, સફેદ મીણુ ચાર ડ્રામ સર્વે મેળવી હાથ પગના ચીરા પર લગાડવું. ઓલીવ ઓઇલને બદલે જોઇએ તો બદાંમનુ તેલ લેવું.

બ્યુટી ક્રીમ Beauty cream ફટકડી દસ ગ્રેન, બોરીક એસીડ ત્રણ ગ્રેન, બે ઇડાની સફેદી ઓલીવ ઓઇલ અથધા ગ્લીસ- રીન પોણી ચમચી ટીંકચર બેનઝોઈન પાંચ ટીપાં સોજું ગુદરનુ પાણી; ઇંડાની સફેદીમાં ફટકડી ધીમે અગારે ફેરવ્યા કરી પાણી બાળી ઘટ કરવું સફેદી બધાઇને કઠણ થવા દેવી નહિં. ઠંડુ પડે ને ખળમાં નાખી ઉપલી સર્વે ચીજો ભેળી ઘુંટયા પછી ક્રીમ જેવું થાય ને થોડો ચોખાનો આટો ને કોઇબી જાતના અત્તરનાં ટીપાં ભેળવાં.

ચીરાઓ માટે કોઇપણ ચીજો વાપરવી, કોલ્ડ ક્રીમમાં ઝીંક ઓકસાઇડ Zinc Oxide ની ભુકી ભેળવી અથવા ટંકણખારને ગ્લીસરીન એક એક ઔંસ ભેળવું, જોઈએ તો તેમાં ગુલાબ ભેળવો.

ગમ કેમફર Gum Camphor ને ગોશની ચરબી સાથ તાવીને ચોપડવું, એળીઓ તાવીને લગાડયાથી પણ ચીરા નરમ પડશે.

ગ્લીસરીન ને મીઠું તેલ ભેળી લેવું. કોપરેલનો દીવો સળગાવી આખી રાત બળ્યા પછીનું વધેલું કોપરેલ સીસીમાં ભરી રાખી ચીરા પર લગાડવું. સાદાં કોપરેલમાં થોડો નવસાગર ભેળવાથી બંધાશે નહિ. કોલ ટાર Coal tar માંથી બનેલો મલમ પણ અકશીર છે.

કોકમનું ઘી સફેદ મીણને મળતું ચીકાશવાળું આવે છે તેને મીણબત્તી સળગાવી યા બત્તી પર થોડું તાવીને ચીરા ઉપર રાતે ઘસવું, આખો ટુકડો તાવવો નહિં, એનું તેલ Oil Theobroma પણ ચામડીની સફાઇ માટે વપરાય છે.

પગનાં આંગળાંઓ વચ્ચે ચીરા, કેટલીક વખત પાણીનો ભીનાસ રહ્યાથી કે પરસેવો પડે હંમેશાં સુકા પગમા સ્ટોકીંગ પહેરવા આગમચ સાધારણ કોઇપણ પાઉડર અથવા બોરીક પાઉડરની ભુકીને તેમાં ઝીંક અને ટાલ્કની ભુકી ભેળી છાંટવી, જોઇએ તો સ્ટાર્ચ અથવા ફટકડીની ભુકી અમથી વીસ ભાગમા એક ભાગ મકાઇનો આટો ભેળી વાપરવાથી પરસેવાનો વાસ આવશે નહિ.

કાથો ચીનાઇ કાળા મટોડીના જેવા ટુકડા આવે છે તે પાણીમાં ઘસી ચોપડવો. સફેદ કુંજાની મટોડી પણ પાણી સાથ ઘસી લગાડ-યાથી ચીરા સાફ થશે, અથવા ઉપલું કોઇપણ જાતનું ક્રીમ લગાડવું. ખારા પાણીએ ચાલુ ધોવાથી પરસેવો બંધ થશે.

પગનાં તળીઆંની ચામડી નરમ રાખવા બુટ પહેરવા આગમચ જોઇએ તો સાબુનું ઘટ પાણી બનાવી લગાડી સુકાયા પછી પહેરવાં. એ રીતે ઘણું ચાલતા કે ઉભું રહેતાં ચામડી સુકી થઇ ચીરા પડતા નથી; પછી રાતે પગ ધોઇ નાંખવા.

થાકેલા પગ ઘણું ચાલ્યાથી દુખે તો નીમકનું કે દરીયાનું અથવા આઇસનાં પાણીમાં બોળવા, તોફાનમાં જઇ આવ્યા પછી પગનાં તળીઆંને કોઇપણ જાતનો સ્પીરીટ લગાડી બાથ આપવો. કસ-રતબાજો, નાચનારાઓ વિગેરે એ રીતે કરીને પગની થાક ઉતારે છે.

દાઢી બોડવા સહવારમાં ચામડી હમેશા નરમ હોય છે. પહેલા કોઇ પણ જાતના ક્રીમ કે વેઝલીન સ્નો લગાડયાથી નરમ થઇ સહે-લાઇથી બોડાશે, અને બોડવા પછી જોઇએ તો પાઉડર છાંટવો અસ-તરાનો ઘા કે ચીરો પડે તો કોઇપણ જાતનું ક્રીમ લગાડવું અથવા લીસ્ટરીન કે બોરીકલોશન વડે ચામડી ધોવી.

કાળો ડાઘ વાગવાથી કે પડી જવાથી પડે તે પર આરા-રૂટ અથવા સ્ટાર્ચનો ભુકો પાણીમાં પીગળાવી લગાડવો; ગોટાનાં ફુલનો રસ કાઢી થોડાં પાણીમાં ભેળી લીન્ટનું કપડું બોળી મુકવું.

માથાંપર ઢીંમ્ભું થઇ સુજી આવે તો પાણીમાં કપડું બોળી દાબી રાખવું અથવા આઇસ ફેરવવું, ઘણું મોટું હોય તો ત્રણ ચમચા પાણીમાં ટીંકચર આરનીકા Tincture Arnica નામની દવા એક ચમચી ભેળી તેમાં કપડું ભીનવીને ચાલુ મુકવાથી ઢીમ્ભું નરમ પડી કાળો ડાગ પણ નીકળી જશે.

ચમટી આવી દબાઇને ચામડી પર લોહી બાઝી આવી કાળો ડાઘ તે ચામડી હાથે મસળવુ અથવા ગરમ પાણીમાં બોળવું.

ખરબચડી જાડી ચામડી ફુકાં પાણીમાં હાથ પાંચ મિનિટ બોળી રાખ્યા પછી સાબુએ ધોવાથી નરમ થશે.

કરચલી ચામડી પરની કાઢવી પાણીમાં લાંબો વખત ભીનાવાથી ચીમરાયલી ચામડી પર લીંબુનો રસ અથવા સરકો લગાડવો.

ટંકણખાર ને ખાંડ એક એક ચમચી લીંબુનો રસ એક ઔંસમાં પીગળાવી થોડા દિવસ રાખીને વાપરવું, જોઇએ તો ખારને બદલે તેટલું નીમક લેવું. કોઇબી જાતના ક્રીમ લઇને રોજ મસાજ કીધાથી પણ મોઢાંની ચામડીની કરચલી નીકળશે. જે માટે આગળ જુવો.

ચાંદી ચામડી ઘસાવાથી પડે Bed Sores જે લાંબી માંદગીથી સુઇ રહેતાં કેટલીક વખત ચામડી લાલ થઇ ઘસાઇ કોઇકને લોહી પણ નીકળે છે, તે સારૂ બનતાં સુધી એકજ જગ્યા પર કે ચત્તુ દરદીને સુવાડવું નહિ, ઘડી ઘડી ફેરવ્યા કરવું. ઘસાયલાં પર કોલોનવૉટર કે વ્હિસ્કી લગાડીને સુકું કરી તે પર કોઇબી જાતનો સાધારણ પાઉડર ચાલુ છાંટવો. કંમરની નીચે તેમજ હાથની કોનીવાલો ભાગ બીછાનાથી અતરંગ રાખવા માટે નરમ રૂની ગાદી ગોળ વચમાં ખાંચા સાથની અથવા રબરની હવા ભરેલી રીંગ આવે છે તે મુકવાથી ચામડી ઘસાતી બચશે ને દરદીને પણ કરાર લાગે છે. કોઇક મસા તેમજ ફુલ્લા વિગેરેની અડચણવાલાએ પણ બેસવા માટે એવી રબરની રીંગ વાપરવી અથવા મોટરની ચાકમાં મુકવાની ગોળ રબરની ત્યુબ પણ હવા ભરેલી બેસવા માટે તુરત જોઇએ તો લેવી.

બીછાના પર મુકવાની રબરની ચાદર Air Bed કહે છે તેમાં જોઇએ તો હવા અથવા ડંડું પાણી ભરીને કેટલાંક દરદીઓ માટે વપરાય છે, પાણી ગરમ થાય તો બદલવું.

ઘસાયલી ચામડીને લગાડવા બાલસમ પીરૂ Balsam Peru અને ટીંકચર બેનઝોઈન Tincture Benzoine બંને દવાઓ એક એક ચમચી ભેળીને ઘસાયલા ભાગો પર લગાડી રૂનું પહોળાઉ મુકવું. બેનઝોઇનમાં જોઇએ તો એરંડીઊ ભેળવું. ફટકડીનાં પાણીએ પણ રૂઝાશે.

હાથનાં ઘુંટણ કોઇકના ટેબલ પર ચાલુ ઉભાં મુકવાથી ઘસાયા કરે તો કોલ્ડ ક્રીમમાં થોડુંક સાલીડ તેલ અથવા લીંબુનો રસ ભેળવો.

નવા રંગેલાં કપડાંનો ખરાબ રંગ ઓગળી ચામડીને લાગવાથી કોઇ વખત ખરાબ કરે છે.

તડકું લાગવાથી કાળી પડેલી ચામડી અથવા ડાઘો પડે જેને **Sun burnt કહે** છે તે પર તાજાં દુધમાં ઓટ મીલ, ગંધકની ભુકી અથવા ગ્લીસરીન નાખવું, અથવા ગ્લીસરીનમાં લીંબુનો રસ સરખાં વજનનુ જોઇએ તો લવંદર ભેળી લગાડીને પછી ગરમ પાણીએ ધોવાથી કાળા હાથ સફેદ થશે. ગાજરની ખમણેલી ભુકી અર્ધો શેર ગરમ દુધમાં પીગળાવી હાથો તેમજ મોઢાં પર લગાડવું. કોકમને કાપી કપડાંમાં પોટલી બાંધી ઉકળતાં દુધમાં નાખી ઉતારી ઠંડું પડે ને કોકમની પોટલી તેમાં નીચોવી છુંછો કાઢી નાખી તે દુધ લગાડયાથી ચામડી સાફ થશે. કંઇબી અજમાવવું.

ઓચી કાળી ગળાંની પછવાડેથી કોલર આગલની ચામડી કોઇકની કાળી પડે છે તે પર લીંબુનો રસ ઘસવો.

દારૂનો અર્ક એક ઔંસ ગુલાબ એક પાંઇંટમાં લીંબુનો રસ બે ઔંસ ને ગ્લીસરીન એક ઔંસ, ગુલાબનાં અત્તરનાં ત્રણ ચાર ટીપાં સર્વ મેળવી દિવસમાં બે ત્રણ વખત લગાડીને થોડો વખત રાખી નરમ કપડાંએ નુંછવાથી ચામડીની કરચલી નીકળી સુંવાળી બનશે.

લાલ ચામડી હાથની પર મધને મીઠું તેલ એક એક ઔંસમાં એક ઈંડાંની દાળ દિવસે યા રાતે સુતી વખતે લગાડી રાખી થોડે વખતે ધોવા.

ઇંડાની સફેદીને કફ ચઢાવી તેમા એક ચમચો ટંકણખાર ને લીબુના રસનાં થોડા ટીપાં નાખી એક ટંમ્બલર પાણીમાં ભેળી ધોવું.

ખુજલી, કીડ, ખીલ, કુલ્લા ને તેના મલમ તથા ઉપાયો.

૩૨૪–કરોળીઆ નામનું ચામડીનું દરદ કાળા ને ભુરા રંગના ડાઘો જે શરીરમા ચીકાશ કમતી હોવાને સબબે પડે છે, જેથી મલાઈ માખણ તેમજ બીજો ચીકાશવાળો ખોરાક વધુ આપવો.

બદામ આખીને કોટલા તેમજ બીજ સાથે પત્થર પર ગુલાબમાં ઘસીને લગાડવી તેનો ચીકાશ પચવાથી સાફ થશે; બદામનું તેલ જોઇએ તો લગાડવું. ગ્લીસરીન સાથનો સાબુ વાપરવો.

ચાઠાં સફેદ અથવા લાલ રંગનાં પડે તે પર કેટલીક વખત આગલ આપેલી દેશી દવાઓ ફાયદાકારક છે તે કોઇબી ચીજ ઘસવા પાણી અથવા ગુલાબને બદલે ગાયનું મુતર (તરો) તદન તાજો લઇ તેમાં ઘસવાથી વધુ ફાયદો કરશે. એ એન્ટીસેપ્ટીક Antiseptic કહેવાય છે, એમાં સાફ કરવાના ગુણ સમાયલા છે.

ગરમીનાં ચાઠાંપર ગુલાબમાં કપુર ને સુખડ ઘસીને ચોપડવું. દહીમાં આંબાહળદ ઘસીને લગાડવાથી પણ સાફ થશે.

ચામડીની જુ (મુન જુ) ઘણીજ બારીક બેમાલમ કોઇકને ચામડીનાં છીદ્ર તેમજ ભવનિ આંખનાં પાંપણમાં પડી આવે છે જે કાઢવી પણ કેટલીક વખત મુશકેલ પડે છે. બારીક ચીમટાની અણી વડે પકડવાથી નીકળે છે. માણસનું લોહી લાંબો વખત રહેવાથી ચુશી લે માટે તુરતજ કાઢી નાંખવી. અરીઠાનું ફીણ તથા કાર્બોલીક સોપ વાપરવો. બીજાંને ઉડે નહિ તે સારૂં સંભાળ લેવી.

સ્પીરીટ ઓફ વાઇન અથવા સોજો સરકો લગાડી થોડો વખત રાખીને ધોઇ નાખવાથી પણ કોઇક વખત જુ નીકળશે.

ખુજલી કીડ થયલી હોય તે વખતે દરીઆનાં પાણીએ નાહવું તથા કાર્બોલીક અથવા કોલટાર સોપ Coaltar Soap સાબુ વાપરવો.. સાધારણ બાર સોપને બારીક કાપી તેમાં લીંબુનો રસ થોડાં ટીપાં ગુલાબ તથા સુખડનું તેલ થોડું ભેળી પાછા ગોળા વાલી ઉપયોગમાં લેવા. ગ્લીસરીન બે ચમચી, ગુલાબ ચાર ચમચી ને કાર્બોલીક એસીડ અર્ધી ચમચી ભેળી કીડપર ચોપડવું. કપુર તોલો અર્ધો, કલાઇ સફેદો તોલો અર્ધો ને સીપીચન બે આના ભાર લેવો, કપુરને કોલોનવૅાટરનાં ટીપા નાખી ખળમાં વાટવો અથવા છરી વડે ઓખવી બારીક ભુકી કરી તેમાં સીપીંચનને કલાઇ સફેદો ભેળી કાચના બુચની સીસીમાં રાખી અગત પડવે પાણી કે ગુલાબ અથવા ચીકાશ જોઈએ તો સહેજ માખણ સાથે લઇ ખુજલી પર લગાડવું. ગંધકની ભુકી એક ઐાંસ મીઠાં તેલ, ઘી અથવા એરંડી ચાર ઐાસમાં ભેળવી અથવા એરંડીયાં સાથ કળી ચુનો લેવો. ગંધકની કીડ જલદી મટે છે.

કપુરના બોલ અથવા કેમ્ફર આઇસ બનાવવા સોજી ચરબી Spermaceti તથા સફેદ મીણ બબે બબે આંસ લઈ ચુલ્હા પર અથવા ખળખળતાં પાણીનાં વાસણમાં તાવીને તેમાં કપુરની ભુકી બે ઐાંસ ભેળી ઉતારવા પછી ઠંડું પડવા આવે ને ગોળ દડા જેવા બનાવી રાખી કોઇબી જાતની ચામડીના બગાડા ઉપર લગાડવાથી ફાયદો થશે; જોઇએ તો તેમાં બે ઐાંસ જેટલું બદામનું તેલ અને પૅરેફીન ભેળીને થોડાં ટીપાં કોઇબી જાતના એસંસનાં ભેળી પહોળાં મોઢાંની સીસીમાં ભરી વાપરવું. કોલ્ડ ક્રીમ જેવું કરવા થોડાં ગુલાબમાં એક ચમચી ટંકણખારની ભુકી ઉપલી મેળવણીમાં ભેળવી.

સુખડનાં તેલમાં લીંબુનો રસ ને કપુરની ભુકી મેળવીને મલમ જેવું બનાવવું. ઉપલી કોઇબી ચીજો લગાડવાથી ખુજલી, કીડ, ચીરા વિગેરે જશે. સોજાં ગુદરના પાણીએ ચામડી નરમ રહે છે.

મલમ ઠંડીથી ચીરા પડેલી ચામડી Chilblains માટે એક ચમચી ગ્લીસરીનમાં તેટલીજ માયફળની ભુકી ભેળી ઘટ પેસ્ટ બનાવી લગાડવો. ક્રીઓસોટ બે ટીપાં દારૂના અર્કમાં મેળવી લેવું, દુધને ગ્લસરીન એક ભાગ ને ચાક બે ભાગ ભેળવો.

બરફ પડવાથી હાથની ચામડી સુન મારી જાય Frost bite ઘેનોલીન ત્રણ ભાગ એક એક ભાગ ગ્લીસરીન ને ઝીંક ઓક્સાઇડ ભેળી ચોપડવું. એ વિષે અકસ્માતમાં આગલ જુવો.

ચામડીનો રંગ કાળો સીદ્દી જેવો કરવા ગ્લીસરીનમાં મેસ Lamp black ભેળવી ઘટ લાગે તો સહેજ પાણી રેડી સ્પંજ લગાડવું.

ચામડી સફેદ બનાવવાનું વરસાદનું પાણી ૭ ઔંસ બીસમથ સબકાર્બોનેટ Bismuth subcarbonate નામની દવાની ભુકી અર્ધો ઔંસ ખુબ હલાવીને લગાડવું, એ ભુકી હંમેશાં નીચે ઠરી જાય છે. છાંટવાના પાઊડરમાં બદામનું તેલ અથવા સહેજ ઓલીવ ઓલ ભેળી પાતળું લગાડવું.

ખીલ મોઢાં પર થાય તેને લગાડવા ગુલાબનું પાણી ને સાધારણ પાઉડર છાંટવાનો, નવસાગર કે એમોનીઆ ભેળી લગાડવું. થોડું ગ્લીસરીન લઈ તેમાં ગંધકની ભુકી જેને Sublimed Sulphur કહે છે તે સહેજ નાંખી લગાડવી. ખાવાનું જીરૂં પાટાપર પીસી અથવા છુંદીને પાણી ભેળી માવા જેવું કરી ચોપડવું. કાળી જીરીને નાલીએરના દુધમાં વાટીને લેવું અથવા પાણીમા સુખડ ઘસી લગાડવું. નવસાગર અથવા ટંકણખાર પીગળાવી લગાડવો. દુધ એક પ્યાલામાં સોજું ખમીર Yeast એક ચમચી સહવારે અને રાતે પીવાથી લોહી સુધરીને ખીલ કેટલીક વખત સાફ થાય છે.

બાલીંનો આટો અને કડવી બદામ પીસેલી દર એક એક ઔંસને સોજાં એક ઔંસ મધમાં મેળવી લગાડવાથી ખીલ નીકળી જશે.

કાળી ઝીણી ગાંઠો મોઢાં પર તથા દાઢી તેમજ નાકની બાજુ પર હોય જે દાબવાથી તેમાંથી સફેદ બીઓ નીકળે છે ગરમ પાણીમાં ટરકીશ તુવાલ બોળી નીચવીને થોડો વખત મોઢાં પર મુકયા પછી ઘસડીને લુછવાથી નરમ થઇ તેમાંનાં બીઆં દાબવાથી જલદી નીકળી જશે. કોલોનવૉટર એક ઔંસ, સફેદ બ્રેન્ડી ચાર ઔંસ, લાઇકર પોતાશા Liquor Pottassa એક ઔંસ ભેળી લગાડવુ.

ફુલ્લા, ગુમડાં ગરમીનાં દીવસોમાં તેમજ લોહીના બગાડાથી થાય તેની શરૂઆતમાજ નરમ ટીંકચર આયોડીન Tincture Iodine પીછી વડે રોજ લગાડવાથી વધરાઇ જઇ પાકતા નથી.

પોલટીસ કરવા માટે પાણી સાથ પાંઉ અથવા થુલું લેવું, ગરમ પાણીમાં ફ્લેનેલ બોળી શેક કરવો, અથવા ઘઉંના આટાની પોલટીસમા લીમડાનાં પાંદડાં નાંખી તે વાપરવી. સીતાફલ (અંદુસ) ના ઝાડનાં પાંદડાં વાટી તેમા સહેજ નીમક ભેળી તેની પોલટીસ બાંધવાથી ફુલ્લા પાકે છે. આંમલીના ચીચોડા પાણીમાં ઘસીને અથવા કાળી જીરી ઘસીને લગાડવાથી ફુટશે. સડેલા ચાંઠાં માટે પોલટીસમાં પાછળ આપ્યું છે. કોઈક વખત મોટા ફુલ્લા પાકવા પછી પણ ફુટતા નથી ને ડૉકટર પાસ નસતર વડે ચીરાવવા પડે છે એને ઊંધાં ઘડ કહે છે. ફુલ્લા ફોડવા માટે સોય, ટાંચણી વાપરવા આગમચ આગળ આપેલી

રીતે પહેલાં સાફ કરવી. કાળા મલમની આગરી મારવી. બાર સોપ ને ગાંમઠી કોલસો બંને પત્થર પર ઘસી ઘટ મલમ જેવું બનાવી લગાડવું અથવા ઇંડાની ફક્ત દાળ મેળવી નાની જાડાં કપડાંની આગરી બનાવી ફુલ્લાં પર મારવી. વેસલીનમાં થોડીક બેનઝોઇક એસીડ Benzoic acid ને બોરીક પાઉડર ભેળી તેનો મલમ બનાવી લીન્ટનાં કપડાં પર આગરી કરી વાપરવી.

બગલમાં ફુલ્લા (કાખ બીલાડી) કહે છે તે પર કાકફળ એક જાતનું આવે છે તે ઘસીને લગાડવું અથવા સાધારણ ફુલ્લાનાં ઉપાય કરવા.

કાળો મલમ બનાવવા ઓલીવ ઓઇલ એક પાંઇંટમાં સોજું મીણ, રાળ તથા ટાર દરેક અગીઆર ઔંસ ભેળીને ચુહલા પર તાવી ને કપડામાંથી ગાળીને પહોળાં મોઢાંની સીસી યા પાટમાં નાંખી બંધાય ત્યાં સુધી હલાવ્યા કરવો. ગુમડાં ફુલ્લા પર તેની કપડાં પર આગરી કરી મારવાથી પાકીને ફુટી જઇ જલદી રૂઝાશે. ટાર Tar અર્ધો પાંઇંટમા પીળું મીણ ચાર ઔંસ મેળવવું. કીડ તેમજ ચાઠાં નહિ રૂઝાય તેવાં પર લગાડવા માટે એ કોઇબી મલમ અકશીર છે. હીંગળોક, રાળ દરેક તોલો પા અને હીરાદખણુ તોલો અર્ધો સર્વે બારીક વાટી કપડાંમાં ચાળી કાઢી થોડું કોપરેલ અથવા ગાયનાં ઘીમાં ચુહલે મેળવી ઘટ થાય ને ઉતારી ભરી રાખવો, એ મલમ પાકવશે તેમજ રૂઝવશે. ગુંગળ બે ટાંકભર વાટીને એક દિવસ પાણીમાં ભીંનવીને કળી ચુનો એક ટાંકભાર ભેળી મલમ જેવું ઘટ થાય ને ગુમડાં પર લગાડવું.

માથાંમાંની ખુજલી પર લગાડવાનો મલમ: ઓલીવ ઓઇલ બે ભાગ ને સોજું સફેદ મીણ એક ભાગ ચુહલે તાવીને સાત ડ્રાંમને સુમારે બનાવી તેમાં એક ડ્રાંમ જેટલી માયફળની ઘણી બારીક ભુકી કપડાં વડે ચાલીને તેમાં ભેળી ઘુંટીને મેળવ્યા પછી વાપરવો, અથવા કાચા ચનાને બાળી તેની રાખ એરંડીઆંનાં તેલમાં ભેળીને લગાડવી.

નીમકને લીંબુનાં રસમાં પીગળાવી લગાડયાથી આગ બળી જડ મુળથી કીડ ખુજલી નીકળી જશે.

સહીએડ પર લગાડવા એક ઔંસ સોજુ સફેદ મીણને ત્રણ ઔંસ ઓલીવ ઓઇલમાં ચુહલે પીગળાવી સેહેજ ગરમ હોય ત્યારે પીછી વડે લગાડવાથી સહીએડ સુકાય તે વખતે ચામડીમાં ખાડા કે ચાઠાં પડશે નહિ માખણમાં દળેલી હળદર મેળવી લગાડવી. ગુલાબમાં થોડી ઝીંક ઓકસાઇડની ભુકી ભેળવી ચામડી પરથી તેના ડાઘો મીઠુ તેલ પીછી વડે લગાડવાથી નીકળી જશે.

મસા, છાગરા, આંટણ.

૩૨૫–મસા Wart ચામડી પર થયલા હોય તો ઘોડાનો બાલ તે પર ટાઇટ બાંધવાથી નરમ હશે તો ખરી જશે અથવા આંટણની રીતે પણ કાઢી શકાય છે. ચોખા કળીચુનો ને સાજી ખાર દરેક ટાંક એક ભાર લઇ પાણીમાં ઘસી લગાડવું. કોઇક વખત આયોડીન લગાડયાથી

પણ નીકળે છે. લીંબુની છાલને સરકામાં પંદર દિવસ ભીનવી રાખી નાનો ટુકડો લઇ મસાપર રાતે બાંધવો.

છાગરા ચામડી ઘસાવાથી અથવા દાઝવાથી પણ ઊઠે છે, જેમાં પાણી ભરાઇ ફોલ્લીઓ ઉઠે તેને ફોડવા માટે સોજી સોયની અણી વાપરવી, પછી પાઊડર છાંટવાથી ચામડી નરમ રહેશે.

છાગરા નરમ રાખવા માટે હાથ પર મીણબત્તી સળગાવી તેનાં થોડાં ટીપાં નાંખી તેપર થોડીક સ્પીરીટ રેડી બેઉ હાથે મસળી કાઢવા પછી જ્યાં છાગરા હોય ત્યાં તે હાથ પરતું મીણ ચોળવાથી નરમ રહેશે અથવા તો કોબીનાં પાંદડાને પાણીમાં બાફી તેની પોલટીસ કરવી.

આંટણ Corn ચામડી દબાવાથી કે ઘસાઇને થાય છે. કેટલાંક નરમ હોય તેને કાતર વડે કાપી કાઢવાથી થીકળી જશે. કાતરનું ધોખંડ ખરાબ નહિ હોય તે સંભાળ રાખવી. પાંઉનો ગર લીંબુના રસમાં બોળી દિવસમાં બે વખત બાંધવું. નરમ કરવા માટે લીબું એરંડીઉ પેપર-મીન્ટનું તેલ કે સરકો ચાલુ લગાડવો; મીઠું તેલ બાળીને લગાડવાથી પણ નરમ થઇ નીકળશે. આયોડી ને ગ્લીસરીન સરખું ભેળી લગાડવું.

કળીચુનો ને ટંકણ ખાર ભેળીને તેની ભુકી બે ત્રણ દિવસ તે પર ઘસવી. વોશીંગ સોડા પણ ઘસવાથી નીકળશે. ટરપીનટાઇન અથવા સેલીસીલીક એસીડ લગાડવાથી નીકળે છે, તેમજ તૈયાર દવાઓ જે Corn and wart destroyer નામની આવે છે તે વાપરવી.

આટણ પગ પર હોય તે બુટ પહેરતી વખતે દબાઇને દુખે નહિ તે સારૂ તૈયાર ગોળ વીંટી જેવી નરમ કપડાંની આવે છે કોર્ન પ્લાસ્ટર Corn plaster તેપર ચીટકાવવાં, તેનો ચળકતો ભાગ ચામડી સાથ વળગાતા દેવો જેથી વચમાંનાં ગોળ ખાલી ખાંચામાં આંટણ રહેવાથી દબાતું કે દુખતુ નથી. રાઈનાં ગરમ પાણીમાં બોળ્યાથી નરમ થશે, પાંઉની પોલટીસ બનાવતી વખતે પાણીને બદલે સરકો રેડી તે પોલટીસ કલાક બાંધી રાખ્યાથી આંટણ દુખતા નરમ પડશે.

દરાજ તથા ખરપસુ.

દરાજ અથવા દાદ્ર Ringworm ચામડી પર લાલ ગોળ ચાઠાં પડે છે, શરૂઆતમાં વ્હિસ્કી અથવા મહુડાના દારૂમાં કપડું બોળી ને રોજ ઘસીને લગાડવું ચામડી લાલ થાય ત્યાં સુધી કોઇ વખત એથી નીકળી જશે, કાર્બોલીક એસીડ પાણીમાં ભેળીને લગાડવું. તૈયાર દરાજની ગોળીઓ આવે છે તે પાણીમાં ઘસીને લગાડવાથી નીકળી જશે. ગજકરણનો પાલો દાંખલી કાઢી નાંખી સાથે સ્હેજ નીમક ભેળી દરાજ પર ઘસીને એક કલાક બાંધી રાખવી લીમડાના પાણીએ ધોવું.

દરાજની ભુકી બનાવવી કીડીઓ કપુર ને તેલીઓ ખાર દરેક બબે તોલા ગંધક ને ધોબાનનાં ફુલ એક એક તોલો સર્વે બારીક છુંદી કાચના બુચની સીસીમાં રાખી ખપ પડે ત્યારે લીંબુના રસમાં સ્હેજ ભુકી લઇ લગાડવી.

આયોડીન જોઈએ તો લગાડવું. દીવસમાં એક વખત લીંબુના રસમાં કાથો, ગંધક, ફટકડી, ને કપુર સર્વે સરખાં વજનનું મેળવી ઘટ બનાવી લગાડવાથી દરાજ સારી થશે. ચોખાને ઘણા ગરમ તાટેલાં વાસણ પર નાંખી તે પર ઠંડી અસ્ત્રીનું તળીઉં દાબ્યાથી બળેલા ચોખાનું તેલ નીકળે તે અસ્ત્રીનાં તળીઆં પરથી લઇ દરાજ પર ઘસવું.

ફણુસ ફાફરો બારીક છુંદીને લીંબુના રસ સાથ લગાડવો, ગંધકની ભુકી પણ એ રસમાં ભેળી લગાડવાથી દરાજ નીકળી જાય છે.

સાધારણ શાહી લગાડયાથી તેના જંતુઓ મરી જશે, સાથે તંબાકુની ભુકી ભેળવાથી વધુ સારી રીતે અસર કરે છે.

કીડ એક જાતની દરાજ ને મળતી ધોબીનાં ધોયલા કપડાં પહેર્યાથી કોઈક વખત થાય જેને Dhobi's Itch કહે છે તે પર એક જાતનો ગોઆ પાઊડર Goa powder નામની ભુકી લીંબુ કે સરકામાં ભેળી ઘસીને લગાડયાથી દરાજવાલી ચામડી સફેદ દીશે છે અને તેની આજુબાજુની સોજી ચામડી લાલ થાય છે થોડા દિવસ લગાડવાથી નરમ પડી બંને ચામડીનો રંગ સરખો થશે. કોલટારનો મલમ પણ ફાયદો કરશે છાંટવા માટે એક ભાગ પેપરમીંન્ટના ફુલની ભુકી, બે ભાગ બીસમથ ને પાંચ ભાગ સોજો ફ્રેંન્ચ ચાક ભેળી વાપરવું. રાઇને પાણીમા ઘટ મેળવી આંગળી વડે દરાજ પર વચમાંથી સરૂ કરી ગોળ ફરતું આજુબાજુ ઘસવાથી કેટલાંકને સારી થાય છે. એક ચમચી વેસલીનમાં ચમટી બોરીક પાઉડર અને ચમટી જેટલી ઝીંક ઓકસાઈડની ભુકી મેળવી રાતે સુતી વખતે દરાજ પર ઘસીને લગાડી સહવારમાં ધોઇ નાંખવું. ગ્લીસરીન ને ટંકણખાર દરેક ત્રણ ચમચી અને સાથે પાણી એક ચમચી ભેળી સોજું કપડું તેમાં ભીનવી દરાજ પર ચાલુ મુકયા કરવું.

દરાજ માથાંના તાલક પર બાલમાં થાય તો એક ભાગ મેનથોલની ભુકી ચાર ભાગ કલોરોફોર્મ ને બાર ભાગ ઓલીવ ઓઇલ મેળવીને લગાડવાથી જલદી મટી જશે.

ખરપસું Eczema સાધારણ જાતનું લીંબુના રસમાં પાપડખારની ભુકી ભેળીને ચોળવાથી નરમ પડે છે. ઘણું જોરથી ઘસવું નહિ; પછી તેના ડાઘ ચામડી પરથી કાઢવા સારૂ મીઠું તેલ લગાડવું કુમારને ચીરીને બાંધ્યાથી પણ ઝરીને સારૂ થશે. કવીનીનનો પાઉડર ખરપસાં અથવા દરાજ પર લગાડયાથી કોઇને ફાયદો કરે છે. ખરાબ જાતનું લાંબા વખતનું સારૂં કરવા તેમાંથી નીકળતી રશી ડૉકટર કાઢી લઈ તેમાંથી બીજી રશી બનાવી શરીરમાં પાછી મુકવાથી કેટલાક કેસો સારા થાય છે. કોઇના કુટુંબમાં એ દરદ ઓઘે ઉતરે છે.

જાડી ચામડી નરમ કરવા કોકમનું અથવા આમલાંનું ઘી ચોપડવું. ફીડ લાગે તો લીસ્ટરીનમાં પાણી ભેળી લગાડવું અથવા ટંકણખારને લીસ્ટરીનનો મલમ બનાવી ચોપડયાથી ફાયદો થશે.

પરસેવો તથા હાથ પગની સફાઈ.

૩૨૬—પરસેવામાં પાણી ખાર તથા ચીકાશનો ભાગ હોય છે, જેથી ચીકણું લાગે છે અને કોઈકનો વાસ પણ ખારો આવે છે. આખા દિવસમાં એકથી દોઢ પાઇંટને સુમારે પડે છે.

હાથ પગપર કેટલાકને ચાલુ પરસેવો પડે છે, કોઇકને ઠંડીના દિવસમાં પણ હાથો પસર્યા કરે છે માટે સાધારણ પાઉડર, થુલું, મેગનીશીઆ કે બોરીક પાઉડર છાંટવો. કોલોનવૉટર ચાલુ વગાડવું.

બીસમથ નામની દવા જોઇએ તો છાંટવી. દમણો, વારો, ખાંવચી, કપુર કાચલી, આમરા એ દરેક વસાણા બબે દોઢીઆંના લઈ ઘણીજ બારીક ભુકી કરી રાખી ખપ પડે ત્યારે વાપરવુ.

ચાલુ પરસેવો કોઇને પડતો હોય તે બંધ થવાથી તબીએતમાં બગાડો થશે.

પાણીમા કતોલ અથવા વેગણાની છાલ ભીનવી તેમાં વારે ઘડીએ હાથ બોળવા. હાથ પગ ધોતી વખતે ફટકડી અથવા ટંકણખાર કે કોનડીસ ફ્લુઇડ Condys Fluid નામની દવા થોડી ભેળવી.

પરસેવો ઉંઘમાં કોઇકને પડે છે માટે રાતે સુતી વખતે ગરમ દુધ પીવુ. કપડાં ભીનાતાં અટકાવવા નીમકના પાણીમાં બોળી સુકવી ને પહેરવાથી તે પરસેવો ચુશી લઇ બીજાંનુ ભીનાતું નથી.

કામ કે લાંબી મુસાફરી વખતે **ચીકણું** મોઢું ધોવા પાણી કે સાબુને બદલે કાર્બનેટ ઓફ મેગનીશીઆની ભુકી નરમ કપડાંપર લઇ ઘસીને તુંછયાથી બધો ચીકાશ ચુશી લઇ હાથ મોઢું સુકું થાય ને પાછી છાટવાથી ધોયલાં માફક સૌજુ થશે. હાથ મોઢું પરસેવાથી ઘડી ઘડી ચીકણું થયા કરે તો ધોઈને નરમ તુવાલે તુછ્યા પછી શેમોઆ લેધરે તુછવું.

નાક ચીકણું કોઇકનું રહે છે માટે પાણીમાં દારૂનો અર્ક ભેળી ધોવું અથવા બોરીક લોશન ને ગુલાબ સરખા વજનનું ભેળી ઘડી ઘડી ધોવાથી ચીકાશ નીકળશે.

બગલમાં પરસેવો ઘણો પડે તો ખળખળતાં પાણીમાં થોડો સરકો નાખી તેમાં જાડો તુવાલ બોળી નીચવીને થોડી મિનિટ ત્યાં મુકી રાખીને તુછી નાખવુ. જોઇએ તો કોઇબી જાતનો પાઉડર અથવા કોલોનવૉટર લગાડવુ. ટાલ્ક Talc ની ભુકીને સેલીસીલીક એસીડ ભેળી છાટવાથી પરસેવાનો વાસ આવશે નહિં.

પરસેવો પાડવા માટે ગરમ પાણીનો બાફ અંગપર લેવો જેને Vapour Bath કહે છે જેથી પરસેવો છુટી તાવ યા સરદી અંગમાંની નીકળી જશે. ગરમ પાણીનાં વાસણનું ઢાંકણ ઉઘાડી નેતરની ખુરશીની નીચે મુકી કપડાં કાઢીને તે પર બેસાડી ફરતું કંઇ ઓઢાડી દેવું, દાઝે નહિ તેની સંભાળ રાખવી; જોઇએ તો કીટલીમાં ગરમ પાણી કરી દુરથી મુકી તેની નળીમાં રબરની બીજી લાંબી નળી

પોઈને તેનો છેડો ખુરશીની નીચે લીધાથી પણ તેમાંની વરાળ બહાર નીકળી અંગને ગરમી આપશે. તુરત પરસેવો લુછીને કપડાં પહેરી બંધ ઓરડામાં થોડો વખત રહેવું, ખુલ્લી હવામાં નીકળવું નહિ.

સીક માણસને ઝરાં ઘણાં પડવાથી કેટલીક વખત નબળાઇ થાય છે, અંગ ઠંડું પડેલું લાગે તો તુરત શેક કરવો, પગનાં તળીઆં તથા હાથપર સુંઠ ઘસીને લગાડવાથી અંગમાં ગરમી આવશે.

હાથ મેલા થયલા પેટ્રોલીઅમ જેલી થોડીક લઇને ઘસવી. ગરમ પાણીમાં થોડો ટંકણખાર નાંખી ધોવાથી સોજા ને સુંવાળા થશે.

ગરમ પાણીએ ધોઇને વેસલીન લગાડી નરમ બ્રશ ઘસવો, જોઇએ તો નીમક ભેળવું એક વખતમાં સાફ નહિ થાય તો પાછું ધોઇને કરવું. સોડા અથવા પૉટેશ ગરમ પાણીમાં પીગળાવી વાપરવો.

હાથ મેલા થતા અટકાવવા ચરબી પાતલી કરી લગાડવી, અથવા સાબુએ હાથ ધોઇએ તેમ ઘટ ફીણ લગાડી લુછ્યા વગર કોલસા કે ભઠ્ઠી વિગેરેનું કામ કરવું, એ રીતે હાથ પર ડાઘો પડી ચામડી ખરાબ થતી નથી. ચરબી લગાડેલી કામ ખલાસ થઇ કાગળ યા કપડાં વડે લુછીને પછી હાથ ધોવાથી સાફ રહે છે. રબરનાં ગ્લવ્સ જોઇએ તો પહેરવાં, સરકો લગાડી કામ કીધા પછી ગ્લીસરીન ચોપડી ધોઈ નાખવું.

હાથમાંથી વાસ કાઢવો રાઈને પાણીમાં ભેળીને ધોવા, દારૂ, કોલોનવૉટર કે સ્પીરીટ, લીંબુની છાલ કે રસ, લગાડવાથી કોઇબી જાતનો વાસ તથા ચીકાશ નીકળશે.

કેરોસીન તેલનો વાસ ખાવાનાં પાન હાથ ચોળવાથી જશે.

હાથ સફેદ કરવા બદામનું તેલ બે ઔંસ યુકેલીપતોલ Eucalytol બેઔંસ, ટંકણખાર ને ગ્લીસરીન દસ દસ ઔંસ મેળવી રાતે સુતી વખતે હાથને લગાડી ગ્લવ્સ પહેરી સુવું.

ફ્રુટના ડાઘ ઘણી સ્ટ્રોંગ ચાહનાં પાણીએ ધોઈને નરમ બ્રશ ઘસવો. લીંબુનો રસ અમથો અથવા નીમક ભેળી લગાડવું; પાકાં ટામેટાંનો રસ ચોળવાથી સાફ થશે; હાથ ધોઈને સહેજ લુછી થોડાક ભીના રહે ને દીવાસલી અથવા મેચીસ સળગાવી તેપર દુધ ધરવાથી ડાઘો નીકળી જશે.

તરકારીના ડાઘ પર કાચો પટેટો કાપીને ઘસવો.

પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ વળગેલું કાઢવા સાકરીઆ ખાંડ પાણી સાથ લઇ ચોળવી વેસલીન લગાડી કામ કરવાથી પ્લાસ્ટર વળગતું નથી.

શાહીના ડાઘ ઉપલી કોઇબી રીતે કાઢવા, અથવા મેચીસને સળગાવાની બાજુ પરથી પાણીમાં ભીનવીને તેપર ઘસવાથી નીકળ્યા પછી ધોવા. લીંબુ કે સરકો અથવા ગંધક લગાડવી.

દવા તથા એસીડના ડાઘ કાઢવા એમોનીઆ વાપરવો.

લાઇસોલ કે કાર્બોલીક એસીડમાં લાંબો વખત ભીનાયલાને ધોવા પછી તુરત ગ્લીસરીન લગાડવાથી ચામડી ખરાબ થતી નથી.

આયોડીનનાં ડાઘ ચામડી પરથી કોલોનવૉટર, દારૂ કે સ્પીરીટ આથવા લાઇસોલ Lysol નામની દવા લગાડવાથી નીકળશે.

નાઇટ્રીક એસીડના ડાઘો પૉટેશ પરમેંગનેટ લગાડયાથી જશે.

સીલ્વર નાઇટ્રેટના ડાઘ પર આયોડીન લગાડવાથી સફેદ થશે જો ચામડી લાલ લાગે તો એમોનીઆ લગાડવાથી સરખી થશે.

દારૂગોળાના ડાઘપર એમોનીઅમ કલોરાઇડ Ammonium Chloride પાણીમાં થોડું પીગળાવી દિવસમાં બે વખત લગાડવું.

• **ભીલામાંના** ડાઘ પર કોઠીનાં પાંદડાંનો રસ કાઢી ચોળવો

કાળાં છાપો પાડેલા Tatoo mark કાઢવા ક્લોરોફોર્મમા રૂ બોળી તેપર મુકી પાટો બાંધી રાખવો.

ટાર, તેલ, રંગના ડાઘ નરમ સાબુ સાથ બારીક સફેદ રેતી Silver Sand ભેળીને લગાડવી, બીજા કોઇબી જાતના ડાઘો એ રીતે જશે અને ખરભચડી ચામડી પણ સુંવાળી થાય છે.

માંખણ અથવા ચીકાશવાલી ચીજ લગાડવાથી ઉપલા ડાઘો નરમ થાય ને પછી કાગળ કે કપડાં વડે લુછી નાખી સાબુએ ધોઇ નાખવા. સ્પીરીટ કેરોસીન કે કોલોનવૉટર લગાડવાથી રંગ દામર તથા વારનીસના ડાઘો નીકળશે.

પાકાં ટામેટાનો રસ લગાડવો અથવા સત્રાની છાલનો બહારનો ભાગ ઘસવો. બાફેલો પટેટો છોલીને ઘસવાથી ચીકાશ નીકળે છે.

કપડાં રંગતી વખતે રંગના ડાઘો હાથપર પડેલા દારૂનો અર્ક અથવા બ્લીચીંગ પાઊડર લગાડયાથી નીકળશે.

આંગળીમાં ખુટેલી વીંટી કાઢવી સાબુ લગાડવાથી સરી આવશે અથવા સોનાં પર પારો ઘસવાથી સોનું કડક થઈ ભાગી જશે. બીજી રીત જાડો દોરો યા પાતલી સુતલી ને વીટીને આંગળાંની વચ્ચે પસાર કરી નીચલો છેડો ટાઇટ પકડી રાખી લાંબો છેડો સરખો આખી આંગળી પર ગોળ વિટાળી ઉપર વેર લઈ જાઇ ને પછી નીચલો પાછો ઉખેરતાં જવાથી તેની સાથેજ ધીરે ધીરે વીટી આંગળાં પરથી સરીને નીકળશે. દારૂનો અર્ક વીંટીને લગાડી પારાના પાણીમાં બોળ્યાથી સોનાના ટુકડા થશે. ત્રાંબાની વીંટીપર સ્ટ્રોંગ સરકો લગાડી ઉપલા પાણીમાં બોળવાથી ટુકડા થશે. ટાઇટ બાંગડી સાબુનું પાણી લગાડવાથી અથવા સુકો પાઉડર છાંટવાથી સહેલાઇથી પહેરી કાઢી શકાશે.

ચામડીમાં પેવશ થયલી ચીજ કાઢવાની રીત.

૩૨૭—સરાક ભોકાયલી કાઢવા માટે સોય યા ટાંચણી આગળ આપેલી રીત મુજબ સોજી કરી વાપરવી, અથવા મીણબત્તી સળગાવી

તેનાં ગરમ ટીપાં સરાક ભોકાયલા ભાગ પર પડવા દેવાં, તે બંધાઇ જવા પછી કોઇ વખત ચામડીમાથી તે મીણુની સાથે નીકળશે.

સરાક કે કાંટો ભોકાયલો શોધી કાઢવા જાડા કાગળ યા કાર્ડ બોર્ડમાં મોટી સોય વડે કાણું પાડી ઉજાશમાં પેલુ કાણું આંખ આગળ ધરી તેની સાંમે સરાક ભોકાયલો ભાગ ધરવાથી દીસે પછી કાઢવી. ચામડીમાં સરાક રેહવાથી પાકી આવે છે. ચીમતાએ કાઢવી.

સીસીમાં ખળખળતું પાણી ભરીને ભોકાયલો ભાગ તેનાં મોઢાંને લગાડી ઉપર દાબીને ધરી રાખવાથી પાણીની ગરમ વરાળે સરાક પોતીકી મેળે બાહર ખેંચાઈ આવશે.

ખીલો ભોકાય તો તુરત ધાને પાણીએ ધોઇ લુછીને ઓલીવ ઓઇલમાં કપડું ભીનવી બાંધવું, આયોડીન લગાડવું.

શરીરમાં પેવસ કરવાની ચીજો સોય, ટાંચણી હથીઆરો કાચની પીચકારી, રબર તથા લાકડાંની નળીઓ વિગેરે વાપરવા આગમચ ઠંડાં પાણીનાં વાસણમાં રુકી ચુલહે દસ મીનીટ જોસ પાડી તે ઠંડું પડે ને કાઢી લઈ વાપરવાથી તેપરનો કચરો, મલીચી વીગેરે સાફ થવા પછી દરદીના ઉપયોગમાં લેવું. એ રીતને સ્ટેરીલાઇઝ Sterilise કરવું કહે છે, એ ચીજો હાથને બદલે ચીમતાએ ઊંચકવી.

સોય, ટાંચણી ફુલ્લા ફોડવા માટે વાપરવા આગમચ ધોવી અથવા કોલોનવૉટર, સ્પીરીટ કે દારૂમાં બોળીને લેવી. મેચીસ સળગાવીને ગરમ કીધાથી સોજી થશે. છરીની ધાર લાંબો વખત ગરમ કીધાથી બુઠી થશે.

કાચની પીચકારી ઇનજેકશન Injection આપવાનીમાં ચીકાશવાલી દવા બંધાઇ જઇ પીચકારી ચાલે નહિં તો આઇસમાં મુકવાથી છુટી પડે છે, તેમજ પાછી સ્ટરીલાઇસ કરીને પછી લુછી નાખવી

એક ચમચી સ્પીરીટ અથવા દારૂનો અર્ક બે ત્રણ ટીપાં લાઈસોલ ભેળી પીચકારીમાં ભરીને પાછો બહાર કાઢી નાખવાથી પણ સાફ થાય છે. જોઇએતો કલોરોફોર્મ સાથે ભેળવું.

સોય સાફ કરવા સ્પીરીટનો ચુલહો નહિ હોય તો રૂને કોલોનવોટરમાં બોળી સળગાવી તેપર ધરવી તેમજ ચમચામાં પાણી પણ તેપર ગરમ થશે, સોયમાં ફુક મારી પાણી કાઢી તાર પોઇ રાખવો.

પ્રકરણ ૪૮.

જખમ, દાઝેલી ચામડી, તથા જાનવર જંતુઓના દંખ વિષે.

લોહી જતું અટકાવવું તથા ઘા રૂઝાવવો.

૩૨૮—ઘામાંથી લોહી નીકળતું હોય ત્યાંની નસો દાબવી યા ટાઇટ પાટો બાંધવો. કાન કે ગળાંની નજદીક હોય તો કાનને હેઠેની ને

ખભાંની અધવચની જે નસોનો જથો છે તે પર સંભાળથી અંગુઠો દાબવો પણ ગળાંની નળી દબાય નહિં તેની સંભાળ લેવી.

હાથ યા પગમાંનું લોહી ત્યાંની ધોરી નસો દાબવાથી બંધ થશે. સ્પંજ અથવા કપડાંનો ડુચો દાબી ધરવો. નાકમાંથી લોહી જાય તો ચાવતાં હોઇએ તેમ દાચુ હલાવવું, ખોચીપર ઠંડુ પાણી રેડવું અથવા આઇસ ફેરવવું. નહિંજ બંધ થાય તો કોઇ રૂ ખોશે છે કપાલ, હોડ, ટાળકી, ગાલ, એવા કોઇ પણ ઠેકાણેથી લોહી જતું બંધ કરવા અંગુઠો દાબી રાખીને પછી ઝીણા કપડાંની ગાદી જેવું મુકી પાટો બાંધવો, વધુ હોય તો ડૉક્ટરની મદદ લેવી.

જખમ પહેલાં સાફ કરવો નાના બચ્ચાં યા મોટાને પડી જવાથી કે કોઇબી રીતે જખમ પડે તો ઠંડાં કે ગરમ પાણીએ ધોઈ તેમાંનો કચરો કાઢી નાખવો, જોઇએ તો સાથે બોરીક પાઉડર પીગળાવવો અથવા કાર્બોલીક એસીડનાં થોડાં ટીપાં નાખવાં, કોલોનવૉટર પણ લગડાય છે. કચરો કાઢયા વગર મલમ પટો કરવાથી તે પાકી આવે છે ને કોઇકને તેમાંથી ધનુરવા પણ થઇ આવવાનો સંભવ રહેશે. નીમક કે કોઇબી ખારવાલી ચીજ લગાડયાથી લોહી બંધ થશે.

ગોળી બંદુકનીનો જખમ પણ એજ રીતે સાફ કરી મલમ પટો કરવો.

તીર લાગવાથી ઝેર ચઢતું અટકાવવા જખમની સહેજ ઉપર ટાઇટ પાટો બાંધી દઇ કોઇ સાંમો ધણી મોઢાં વડે ચુશીને થુકી નાખવું. મોઢા કે હોડમાં ચીરા નહિ હોય તેની સંભાળ લેવી. પાણી કે લીસ્ટરીનના કોગરા કરી મોઢુ સાફ કરીને પછી જખમનો ઉપાય કરવો. બીજાં ઝેરી જાણવરના જખમનું પણ ઝેર ચુશી કાઢવું.

ઘા રૂઝવવા તે પર આયોડીન, કાર્બોલીક એસીડ, નીમકનું પાણી, વ્હિસ્કી. બ્રેન્ડી, કોલોનવૉટર, ટરપીનટાઈન, હાઇડ્રોજન પર ઓકસાઈડ, કેરોસીન, કે મીઠુ તેલ, આયોડોફોર્મ, ગેંટાનાં ફુલ પાંદડાંનો રસ, ટીંકચર આર્નીકાં, ટીંકચર બેનઝોઈન, સાધારણ પૉલીશ અથવા વારનીશ એક ભાગ કાર્બોલીક ને વીસ ભાગ લીનસીડ અથવા ઓલીવ ઓઇલ ભેળી લેવું, તેમજ ગ્લીસરીનમાં લીંન્ટ ધાનું કપડું બોળી મુકવું. ઊપલાંમાંની કોઇ પણ ચીજ લગાડી અથવા લીંન્ટ અથવા બીજું ઝાડું કપડું તેમાં બોળી મુકી પાટો બાંધ્યાથી ઘા રૂઝાશે. વેસલીન ધાનાં કપડાં પર લગાડીને ઉપર બોરીક પાઉડર છાંટી ઘા પર બાંધી દીધાથી પણ સુકો થઇ તણાશે નહિં. કોલોડીઅન નામની દવા લગાડવાથી તે તુરત બંધાઇ જઇ ઘા પણ બંધ રહેશે. કંઈબી અજમાવવું.

ઘસાયલી ચામડી પર ગ્લીસરીન ને કાર્બોલીક એસીડ ભેળીને લગાડયાથી કોઇબી જાતનાં ખરાબ જર્મસ નુકશાન કરતાં નથી, નજીવા ચીરા કે ઘસાડાથી કોઈકને તેવાં દરદ લાગુ પડે માટે કોઇબી ઘાને પટી બાંધી સંભાળ લેવી. ફટકડીની ભુકી કે નીમકને પાણીમાં પીગળાવીને ઘસાયલી ચાંમડી પર જોઇએ તો લગાડવું.

કોપરેલને રૂમાં બોળીને ઘા ઉપર મુકવાથી ઘા રૂઝાય છે. પણ સુકાય ને પાછું મુકવું. સ્ટાર્ચને પાણીમાં મેળવી લગડ્યાથી ઘા જલદી રૂઝાશે. બાળેલી કોશીની ભુકી, તપકીર, સોજું સફેદ કરોળીઆનું જાળું અથવા પાઉડર છાંટવાના ફુલની નરમ રૂવાંટી, બાળેલું કપડું અથવા રૂ કાંઇ પણ ઘા ઉપર દાબવું. પેપરમીન્ટનું તેલ ચોપડવું. દારૂનો અર્ક, ક્રીઓસોટ, ટેનીક એસીડ, ફટકડી વિગેરે લગાડવાથી ઘામાંનું લોહી નીકળતું બંધ થઇ જલદી રૂઝાશે. કવીનીનનાં પાંદડાં પણ છુંદીને ઘા ઉપર બાંધ્યાથી જખમ રૂઝાશે.

ચોખાને આટો કે લાકડાંની રાખ નાંખવાથી ઘાનું લોહી બંધ થશે. તેમજ ઘા પુરો નામનો છોડ પણ વપરાય છે. ચાહ કાળી બારીક ભુકી કરી ઘા સાફ કરી તે ઉપર બાંધવી અથવા ચોખા આટો અથવા નીમકની ભુકી છાટવી.

ઘા ઘણો ઉંડો હોય તો ડૉકટર પાસે લઇ જઇ તે ઉપર ટાંકા મરાવવા. કોઇ પણ ઘા ખુલ્લો રાખવો નહિ.

વીચહેઝલ નામની દવા પાણી જેવી આવે છે Witch Hażel તે અથવા તેમાંથી બનેલાં હેઝેલીન સ્નો, ક્રીમ વિગેરે ઘા ઉપર લગાડવાથી પણ ફાયદો થાય છે.

ઘા રૂઝાવવાનો સાધારણ મલમ બનાવવા આગલ આપેલું છે તે રૂઝાયા પછી ડાઘ કાઢવા બદામનું તેલ અથવા કોલ્ડ ક્રીમ લગાડવું; નાહતી વખતે ચનાનો અથવા અદડનો આટો વાપરવો.

કપાયલી ચામડી જોડવા માટે સ્ટીકીંગ પ્લાસ્ટર વપરાય છે, અથવા તો કોલોડીઅન Collodion નામની દવા પીછી વડે પાતલી લગાડવી, તુરત બંધાઇ જશે. જોરથી પાણી રેડીને પછી તેપર દાબીને આંગળી થોડો વખત રાખવાથી લોહી તુરત બંધ થઇ જખમ રૂઝાઇ જશે.

સાંધા પરનો જખમ જે ભાગ હાડકાંનો વળતો હોય ત્યાંથી તે વળે નહિ માટે લાકડાંની ચીપો મુકી પાટો બાંધવો. ઘડી ઘડી વળ્યાથી ચામડી ચીરાઇ ઘા જલદી રૂઝાશે નહિ.

દાઝેલાંનો ઉપાય.

૩૨૯—દાઝેલી ચામડી પર ચીકાશવાળી ચીજ કોઇબી લગાડ-ાથી ઠંડક પડશે, પીછી કે નરમ કપડાંએ હળવેથી લગાડવું. ઘસવું હિં. ઘણો દાઝેલો ભાગ ખુલ્લો રાખી હવા લાગવા દેવી નહિં.

સેલેડ ઓઇલ, વેસલીન, મીઠું તેલ, કેરન ઓઈલ, કોલ્ડ ક્રીમ જોઇએ તો સાલીડ તેલમાં ચુનાનું પાણી ભેળવું અથવા મીઠાં તેલમાં પાન સાથ ખાવાનો ચુનો પીગળાવી પાચ મિનિટ રાખી ગાળીને લેવું. એમાની કોઇબી ચીજ લગાડી પાટો બાંધવો.

પાટા માટે બનતાં સુધી લીંન્ટની કે કોઇબી કપડાંની સાંકડી ચીપો ઉપલાં તેલમાં બોળીને જોઈએ તો બાંધવી, પહોળી લીધાથી

કોઈક વખત વળગી જાય સહેલાઈથી નીકળતી નથી; પાટા પર થોડોક બોરીક પાઉડર છાંટવો. બ્રેન્ડી અથવા સ્પીરીટ જોઇએ તો લગાડવો.

પાટો ઘા પર વળગેલો કાઢવા ગરમ પાણી અથવા ગરમ ઓલીવ ઓઇલ લગાડી નરમ થવાથી સહેલાઇથી નીકળશે જોર કરી ખેંચી કાઢ્યાથી ઘાની નવી ચામડીમાંથી કેટલીક વખત પાછુ લોહી નીકળે છે.

પાણી સાથ વોશીંગ સોડા, એપસંમ સોલ્ટ, ફટકડી, એમોનીયા. સોડા બાઈકાર્બ કંઇ પણ થોડું પીગળાવી દાઝેલા ભાગ પર રેડવાથી આરામ થશે, લાઇમ વૉટર ને પરમંગેનેટ ઓફ પોટેશ ભેળા લેવું. સરકો લગાડયાથી ફોલ્લા ઉઠશે નહિં, શાહી પણ લગાડે છે.

• ચાહનો ભીનો છુંછો કાઢી લઇ ફુકકો થાયને પોલટીસ માફક બાંધવો. આમલીને સહેજ પાણીમાં ભીનવી ઘટ માવા જેવી કરી દાઝેલી ચામડી પર લેપની કાંની મુકવું. સુકાયને તે પરજ બીજુ પાણી છાંટયા કરવું. ઇંડાંની અમથી સફેદી લગાડવી અથવા કફ ચઢાવી એરંડીઉં નાખી ઘટ મલમ જેવું થાય ને લગાડયાથી ઠંડક લાગશે. કાચો પટેટો કાપી મસળીને લગાડવો. કુમારનાં ઝાડનો ટુકડો કાપી ચીરીને બાંધવાથી આરામ થાય છે. સુકાં કોપરાંને વાટીને આતસ પર બાળી તેની રાખ ચાળીને કોપરેલ સાથ મલમ જેવું કરી લગાડવુ. ઠંડાં પાણીમાં કોરો ચોખાનો આટો, સોડા બાઈકાર્બ, કે કોલસાની ભુકી ભેળી જાડું પડ કરવું. સુકાયને પાછું પાણી તે પર છાંટયા કરવું. કોલસાનો ટુકડો મુકયથી અગણ નરમ પડશે.

ઉપલા કોઇબી ઉપાયો અજમાવવા. ઘણા દાઝી ગયેલાં માટે અકસ્માતમાં છે, માણસ રડે તો શરીરનાં અંદરના ભાગો પણ દાઝેલાં જાણવા.

કેરન ઓઇલ Carron Oil દાઝેલા પર લગાડવા માટેનું બનાવવા બેલ તેલ ને લાઈમ વૉટર સરખાં વજનનું ભેળવું, જોઇએ તો તેમાં સહેજ ટરપીનટાઈન નાંખવાથી બગડતું નથી.

મલમ બનાવવા યુકેલીપતસનુ તેલ અર્ધો ચમચી ને વેસલીન એક ઔંસ ભેળવું.

જાનવર તથા જંતુઓ દંખે કે કરડે તેના ઉપાયો.

૩૩૦—જાનવર યા જંતુના કરડેલા ભાગની થોડે ઉપરથી પહેલાં ટાઇટ પાટો બાંધી લીધાથી તેનું ઝેર ઉપર ચઢતું અટકે છે.

કોઇબી જખમને પાછળ લખવા મુજબ પહેલાં સાફ કરીને ઉપાય કરવો, તુરત સ્ત્રોંગ કાર્બોલીક એસીડ લગાડવી. કેટલીક વખત ગરમ લોખંડનો દાહમ પણ દે છે.

ઉંદર કરડીને સોજો આવે તો અજમો ને કુકડવેલના ફુલ સરખા વજનના લઈ ગાયના મુતર (તરા) માં પીસીને લગાડવું; અથવા એરંડીઉં ચોપડવાથી પણ સારૂં થશે.

બીલાડીનાં કરડેલા ઉપર વીચહેઝલ Witch Hazel નામની દવા લગાડવી, જખમ મોટો હોય તો તેમાં કપડું બોળી તેપર મુકી પાટો બાંધવો; કેટલીક વખત બીલાડી તેમજ કોહલાં, વરૂ, શીયાલ કરડેલાંનું પણ કુતરાં માફક હડખું લાગે છે.

કુતરૂં કરડે તો તુરત ઉપાય કરવો કારણ કેટલીક વખત કુતરૂં ઘેલું હડખું હોવાથી તે માણસનાં જાનને પણ નુકશાંન પોંહચે. તેની અસર થોડે દિવસે માલમ પડશે, કરડેલા ભાગમાં દુખારો થવા માંડે, ઉંઘ બરોબર નહિ આવે, દંમ બરોબર લેવાય નહિ, કંઇબી ખોરાક લેતી કે પાણી પીતી વખતે ગળાંમાં આંકડાં આવશે, એ દરદ ને હાઇડ્રોફોબીઆ Hydrophobia કહે છે, સઊથી ખરાબ જાતનુ છે. એમાં માણસની છેલ્લી ઘડી સુધી સમજ શકતી ને હોશીઆરી રહેછે. તેવું ખરાબ કુતરૂ સરૂઆતમાં ખાતું પીતું નથી અને લાકડું કપડું જેબી મળે તેને કરડવા માંડે છે, પાણીથી દુર રહેશે તેની તુરત તપાસ કરવાથી ખરાબ હશે તો માલમ પડવે દરદીની બી સારવાર કરવા માટેનાં મઠકો Pasture Institute ના ધોરણ પર કાઢેલાં છે ત્યાં લઇ જઇ હડખાં કુતરાના કરડેલાં માટે બનાવેલી રસી મુકાવ્યાથી સારૂં થાય છે. હડખાં માટે કેટલાક દેશી ઉપાય પણ ફતેહમંદ નીવડેલા કહેવાય છે. ધતુરાનુ દીંડવું, ને મોટાં લીંબુ (માલુંગા) નો પાલો બારીક વાટી બંધેને ભેળી લેપની માફક કેટલાંકો કુતરાંના કરડેલાં પર લગાડે છે. કરડેલા ભાગને તુરત કાચી કાર્બોલીક એસીડ અથવા સીલ્વર નાઇત્રેટ લગાડવું. ખુલ્લી ચામડી પર કરડેલુ જોખમ ભરેલું છે કપડાં સાથે બાચકું ભરેલું હોય તો કપડાં વડે તેની થુક નુછાઇ જવાથી તે દાંત લાગેલાની ધાસતી ઘણી નથી.

ઘોડો કરડે તે પર અફીમ, રસમતી, ગુંગળ સરખા વજનનું લઇ બારીક વાટી પાણીમાં ભેળીને લગાડવું, પાકેલું પણ રૂઝાશે.

વાઘના પંજા લાગવાથી પાકેલા ભાગ ઉપર કારેલાંના પાંદડાં વાટી તેનો રસ કાઢી ફરી તેને છુંદીએ, તે રસ તથા કોપરેલ સરખાં વજનનું લઇ ચુહલે ઉકાળી જખમ ઉપર ચોપડી પેલાં છુંદેલાં પાંદડાં તે પર મુકી પાટો બાંધવો.

સાંપના કરડેલા ભાગની થોડીક ઉપર તુરત ટાઈટ પાટો યા દોરી બાધવી અથવા બીજાએ મોઢાએ ઝેર ચુશી લઇ થુકી નાખવું નીમકનુ પાણી, ટરપીનટાઇન, પરમેંગનેટ, ઓફ પોટેશ કાર્બોલીક, એસીડ, નાઇત્રીક એસીડ કોસ્ટીક પોટેશ Caustic Potash, મેંનથોલ Menthol પેપરમીન્ટનાં ફુલ કંઇબી પાણીમાં પીગળાવી સ્ત્રોંગ બનાવી વાપરવાથી ઝેરનું જોર કમી થશે. પરમેંગનેટ ઓફ પોટેશનું પાણી પીચકારી વડે શરીરમાં આપવાથી અથવા ભુકી ઘસવાથી કેટલાંક સાંપના કરડેલાં સારાં થાય છે.

લાલ કાંદો કેટલીક વખત છુંદીને બાંધે છે તે ઝેર ચુશીને લીલો રંગ પકડે ને કાઢી નાખી બીજો બાંધવો; કેળનાં પાંદડાંને ગરમ

કરી દંખ ઉપર પોલટીસની માફક બાંધવાથી પણ ફાયદો થાય છે, એ રીતની પોલટીસ ઝેરી જંતુઓના દંખ ઉપર પણ અજમાવવી. ઘંડાંની દાળ સાથ નીમક ઘુંટી ઘટ પ્લાસ્ટર જેવું કરી બાંધવુ, તંબાકુ પાણીમાં ભીંનવીને સાથ નીમક ભેળી પોલટીસ માફક બાંધવુ, કોઇકને સ્ટ્રોંગ રાઇ મારવાથી ફાયદો થાય. અને માટે પણ રસી બનાવેલી મુકાવ્યાથી સારૂ થશે. સાંપ કરડેલાને મરી ખવાડયાથી તીખા નહિ લાગે તો ઝેર પેવસ થયલું જાણવું, તેમજ તે માણસને નીમક ખવડાવવાથી ખારૂં લાગતું નથી, ઝેર ઉતરવા પછી નીમક ખારૂ લાગે છે, બ્રેન્ડી જોઇએ તો પાવો.

ઝેરી જંતુઓ જેવાં કે વીચ્છુ, મધમાંખ, ભમરો, કાનકેચુરા, જેલી ફીશ, કરોલીઆ, મચ્છર વિગેરેના દંખેલા ભાગમાથી બને તો દાબીને ઝેરી લોહી કાઢવું; અથવા પાણીથી ધોવું. ત્યાર પછી નીચલી કોઇબી ચીજ મળી શકે તે લગાડવી. હાઇડ્રોજન પર ઓકસાઇડ, કોલોનવૉટર, બ્રેન્ડી, એમોનીઆ, ફટકડી કે નીમકનું પાણી, સરકો, લીંબુનો રસ, સાબુનું પાણી, કાચો કાપેલો કાંદો, બેકીંગ પાઉડર અથવા કાર્બનેટ ઓફ સોડા પાણીમા મેળવેલો, એરંડીઉ, ઓલીવ ઓઇલ, માખણ, ફટકડીનું પાણી, રાખ લાકડાંની, આટો, મધ, કાળી મટોડી પાણીમાં ભીનવેલી વિગેરે. કલોરોફોર્મ લગાડયાથી અગણ નરમ પડી સોજો ઉતરે છે. બીડીમાંની રાખ પાણી અથવા બીઅર કે વાઇન દારૂમા ભેળી ઘસવી.

દંખ પર લગાડવાની તૈયાર દવા આયોડીન અર્ધી ચમચી કાર્બોલીક એસીડ પંદર ગ્રેન, પોટેશ આયોડાઇડ Potash Iodide એક ચમચી સાથે એક વાઇન ગ્લાસ વરસાદનું અથવા ચુલ્હે ઉકાળી ગાળેલું પાણી લઇ ભેળી કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખી કોઇ પણ જાનવરના દંખ ઉપર લગાડવા માટે વાપરવું. દારૂના અર્કમા મેનથોલ પીગળાવી જોઇએ તો લગાડવું. ગ્લીસરીન ને મધ એક એક ચમચી વાસણમાં ભેળી બીજાં ગરમ પાણીનાં વાસણમાં તેને મુકી પીગળે પછી એક ચમચી બોરીક પાઉડર ભેળી દંખ પર લગાડવી. ગ્લીસરીન એક ચમચી ગુલાબ બે ચમચા ને કાર્બોલીક એસીડ છ ગ્રેન ભેળી સીસીમાં ભરી રાખી ખપ પડે ત્યારે દંખ પર લગાડવું. ઝેર ઉતારવા માટે કેટલીક વખત ખાવાનાં પાન સાથ પા અથવા અર્ધો અરીઠો ખવાડે છે.

કાનકચુરો કાનમાં ગયલો માલમ પડે તો તુરત નીમકનું પાણી કરી રેડવાથી તે બહાર નીકળી આવશે, અથવા પીચકારી મારવી, વધુ માટે કાનની બાબતમાં જુવો.

દંખ કે કાંટો કાઢવો કોઇબી જાનવરનો ચામડીમાંથી પેવસ થયલો બે આગળી વડે દાબવું કે ચીમટાએ ખેંચી કાઢવો, અથવા લોખંડની ચાવીનો પોકળ ગોળ ભાગને જ્યાં કાંટો દિશે ત્યાં બરોબર ઉભી દાબ્યાથી તે તુરત બહાર નીકળે છે.

વીચ્છુના દંખની આગ નરમ પાડવા નીચલી કોઇબી ચીજ લગાડવી; ક્લોરોફોર્મ Chloroform, કોલોનવૉટર, રમ દારૂ, કાર્બોલીક એસીડ, ફટકડી, એમોનીઆ, તંબાકુનો રસ, સરકામાં પીગળાવેલું નીમક, મીઠાં તેલમાં રમદારૂ ભેળી લગાડવો, આંકડાના પાંદડાનો રસ, કાચો કાંદો કાપેલો, મુળા અથવા લસણનો રસ વગેરે કંઈબી લગાડવા પછી એમોનીઆને કોલોનવૉટર ભેળી લીંન્ટનુ કપડું તેમાં બોળી દંખપર મુકી પાટો બાંધવો.

કાંનકચુરા માટે પણ વીચ્છુનાં દંખનો કોઇબી ઉપાય કરવો, દીવાસલીનો ફોસફરસવાળો છેડો પાણીમાં ભીનવી દંખ પર ઘસવો. બત્તીની ઉપર સંભાળથી દંખેલો ભાગ ધરવાથી તેનું ઝેર ઉપર ચઢતું અટકે છે.

મધમાખી કરડે તે પર પાછું મધ તુરત લગાડવું અથવા પેપરમીંન્ટનું તેલ ચોપડવું, તંબાકુ અથવા તપખીર, કાચો કાપેલો કાંદો અથવા લસણનો રસ તે પર ઘસવો.

વોશીંગ સોડા અથવા કાર્બનેટ ઓફ સોડાનુ પાણી બનાવવું કળી ચુનો એક ચમચી લઇ પાણીમાં પીગળાવી લગાડયાથી અગન નરમ પડશે. એરંડીઉને મધ લગાડવાથી પણ ફાયદો થાય છે. કેટલાંક ગોબર (છાંણ) પણ લગાડે છે, કોઈબી ચીજ અજમાવવી.

ભમરાના દંખેલા ભાગને ગરમ પાણીથી ધોઇ ગરમ દામ દીધાથી તેનું ઝહેર ચઢશે નહિં, તપખીર કે તંબાકુની ભુકી દંખ ઉપર દાબવી ઘસવી અથવા કપુર કે વોશીંગ સોડા એમોનીઆ લગાડવો. કળી ચુનો થોડો પાણીમાં પીગળાવી તેનું નીતર્યું પાણી લગાડવાથી ચટકો નરમ પડશે. દારૂના અર્કમાં પેપરમીંન્ટના ફુલ પીગળાવી લેવુ.

લીંબુનો રસ કે સરકો ને પાણી સરખાં વજનનું ભેળી તેમાં કપડુ બોળી સુકવાથી કોઇબી દંખની અગણ નરમ પડશે. ગ્લીસરીન, તેલ કે સાબુ લગાડવો.

કરોળીઆ મોટા દંખે તેપર સોજું બારીક નીમક Table salt ને એકીંગ પાઉડર ભેળી વાપરવું, કોઇક વખત એનાં દંખથી પણ ઝેર ચઢે છે માટે તુરત પાણી સાથ સરકો યા નીમક ભેળી ચોપડવું.

માકડ ચાંચડનાં દંખ પર એમોનીઆ અથવા સાબુ લગાડવો.

મચ્છર કરડેલાં પર કોલોનવૉટર સાદુ અથવા પેપરમીંન્ટ સાથનું લગાડવુ, કરડતાં અટકાવવા હાથ પગ ઉપર પેપરમીંન્ટનું તેલ ચોપડવું, મરીની ભુકી મોંજાં પહેરેલા ઉપર છાંટવાથી પણ તે પર મચ્છર બેસી દંખતાં નથી. ટરપીનટાઈન હાથ પગ પર લગાડવુ. ફટકડીનું પાણી અમથું જોઈએ તો સરકો અથવા ગ્લીસરીન લેવુ ગુલાબ બે ઔંસમાં એક ચમચી ગ્લીસરીન ને સાત ગ્રેન કોર્બીલીક એસીડ ભેળી રાખી દખ પર ચોપડવું, એલડર ફ્લૉવર વૉટર પણ લગાડે છે.

કુવચનાં ઝાડની અગણુ ચામડી પર લાગે તો ફુદનાના અથવા પેપરમીન્ટના ઝાડનાં પાંદડાંને ચોળી ઘસવાથી નરમ પડશે. ગાયનું છાણુ કેટલાક તુરત લગાડે છે.

પ્રકરણ ૪૯.

સંધીવા, હાથ પગના સોજા, રસ, આંકડાં પગમાં વાળો તથા ધનુરવા વિગેરે.

૩૧૧–સંધીવા Rheumatism હાથ પગના સાંધાઓ તથા હાડકાં દુખે અથવા કોઇકના તદન અકડી જાય છે, તેમજ સાંધાઓ સુજી આવી મુદત ચાલી કે હાલી પણ કોઇ શકતું નથી. ભરવા ચોપડવા તથા શેક કીધાથી કેટલાંકને ફાયદો થાય છે.

સાએટીકા નસોમાં થતી પેન ઘણીખરી પગના થાપામાં એવી રીતે કોચ ખુરશીની કીનારી પર લાંબો વખત બેસી રહયાથી નસપર દબાણ આવ્યાથી થાય છે, ચાલ્યા કીધાથી ઝાઝું દુખ થતું નથી, બેસવા ઉઠવાની અડચણ પડે છે, એ પેન ઘણીખરી પોતીકી મેળે જતી રહેશે. અગત પડવે શેક અથવા નીચે આપેલી કોઇબી ચીજ લગાડી જોવી શેકવા ઘોખંડનો સપાટ ટુકડો અથવા અસ્ત્રીનુ તળીઉ ગરમ કરી ફ્લેનલનો ટુકડો સરકામા બોળી તે પર વિટાળીને દુખતા ભાગ પર દિવસમાં એક બે વખત સેકયાથી નરમ પડશે. રાઇનું પ્લાસ્ટર મારવું જોઇએ તો લાલ મરચાંની ભુકી ભેળવી.

સેલોલ Salol નામની દવાની ભુકી સુમારે પાંચથી સાત ગ્રેન અર્ધા ગ્લાસ પાણીમાં પાવાથી કોઇકને ફાયદો કરે છે.

તડકું લગાડવાથી પણ કેટલી વખત દુખતો ભાગ નરમ પડે છે.

સંધીવાથી અડી ગયલી બોચી પર રાઇ મારવી; એમબ્રોકેશન સહેજ ગરમ કરી લગાડી ફ્લેનલનો પાટો બાંધવો; નીમકનું યા દરીઆનું પાણી ગરમ કરી તે વડે શેકવું. ન્યુરેલજીક પેન પણ ઉપલો કોઇબી ઊપાય કીધાથી નરમ પડશે. ન્યુરેલજીયા માટે માથું દુખે તેમાં વધુ આપેલું છે.

દુખતા ભાગ પર ટરપીનટાઇન, કાજુનો દારૂ, પેટ્રોલ, પેપરમીન્ટનુ તેલ, કાયાકોટી કે કપુરનુ અથવા યુકેલીપતસનું તેલ, કેરોસીન તેલને ટરપીનટાઇન ભેળી લેવું, એમાંનું કંઇ પણ લગાડવું, કોઇકને તે પર સેક કીધાથી ફાયદો થાય છે, તેમજ આયોડીન પણ સાંધાઓપર લગાડે છે. ઇડાંની દાળનું તેલ પાછલ આપેલું છે તે જોઇએ તો અજમાવવું. પેટ્રોલ કે કેરોસીન લગાડી આતશ નજદીક નહિ જવું.

પીળું મીણુ એક ઔંસમાં ૭ ઔંસ રાળ ચુલ્હે પીગળાવી ઠંડું પડવા આગમચ તેમાં પેપરમીંન્ટનાં ફુલ અથવા તેલ દોઢ ઔંસ ભેળી બંધાયને પહોળાં મોઢાંની સીસીમાં ભરી સંધીવા અથવા ન્યુરેલજીક પેન પર મસળીને લગાડવું. ઓલીવ ઓઇલ ને વીંન્ટરગ્રીનનું તેલ ભેળી મસળવું. અફીમ ને કેસર દરેક તોલો પા ગરમ પાણી એક ઔંસમાં પીગળાવી સુજેલા સાંધાઓ પર લગાડવું, ઉપલી ચીજોમાં સાદાં પાણીને બદલે સાલીડનાં પાંદડાંનો રસ ભેળવાથી વધુ ગુણ કરે છે.

સાબુનું લીનમેંન્ટ Linement saponis ત્રણ ઔંસમાં સ્પીરીટ ક્લોરોફોર્મ ને ગુલછરીનું તેલ Oil Gaultheriæ દરેક અધીં ચમચી ભેળી દુખતા ભાગપર લગાડી રૂ મુકી પાટો બાંધવો.

પીવા માટે તુમાનો પાલો જેના સબજાનાં પાંદડાને મળતાં પણ ચાર ધારી આવે છે તે પાંચ સાત લઇ સહવારમાં બકરીનાં અથવા ભેંસનાં દુધમાં ભીનવી ચોળી પાંદડાં કાઢી નાખી પાવું. જોઇએ તો સહેજ ખાંડ નાખવી. એ પાલો મોટા જથામાં મંગાવી તેનો અર્ક કોઇ દવાવાલા Chemist ને ત્યાંથી કઢાવી મંગાવી કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખી એક ચમચી જેટલો દુધમાં ભેળી અગત પડવે વાપરવો. રૂમેટીક પેન એ પીવાથી કેટલાકની નરમ પડે છે.

ગંઠાયલી નસો છુટી પાડવા વાઘ અથવા ઊંટની ચરબી મસળે છે. અડી ગયલા સાંધાઓબી છુટા પડશે, સાધારણ રીતે જોઇએ તો મસાજ કરાવવું ઘણુ જોરમા કીધાથી વધુ દુખશે. જોઈએ તો નીમકનાં ગરમ પાણીમાં હાથ પગ બોળી સેકવા. ન્યુરેલજીક પેનવાલાં દિવસમાં બે ત્રણ વખત બોળ્યાથી ફાયદો થશે.

લગાડવા માટેની બીજી દવાઓ સારૂ પોલટીસ તથા ભરવા ચોપડવાની દવાના પ્રકરણમાં છે.

નજલો Gout સંધીવાને મળતું સાંધાઓનું દરદ છે, શરૂઆતમાં ઘણો ખરો પગનો અંગુઠો દુખશે, કોઈકના ગુઠણ તથા સાંધાઓ પણ સુજીને સખત પેન થાય છે, જે લાંબે વખતે નરમ પડશે. એ કુટુંબમાં પણ કોઇકને ઓધે ઉતરે છે. ગોશ મીઠાઇ દારૂ વિગેરે સ્વાદીષ્ટ ખોરાક ખાનારને એ દરદ થાય છે, સાદો ખોરાક ખાનારા માણસોને એ દરદ ઝાઝું થતું નથી. થુલાંને સરકામાં ગરમ કરી પોલટીસ માફક શેકીને બાંધવું.

ઝરાનાં પાંણી સંધીવા તથા ગાઊટવાલાંને તેમાં નાહવાથી તેમાં ગંધક તથા બીજી રસાયની પદાર્થ ભેળાયલી હોવાથી ફાયદો કરે છે. કોઈક જાડાં માણસને પાતલુ થવા પણ તેવાં પાણીમાં Spring Bath લેવાની ભલાંમણ ડૉકટરો કરે છે કેટલીક વખત ખુજલી ખીડ માટે પણ સારૂં છે.

૩૩૨–પગપર સોજા આવે તો ઠંડા પાણીની ધાર રેડવી અથવા આઇસ ફેરવવું, કેટલાંકને નીમકનું પાણી પણ ફાયદો કરે છે. પગ બનતાં સુધી લાંબો રાખવો. જમીનપર ઝુલતો રાખી બેસવું નહિ. તેમજ લાંબો વખત ચાલીયા કે ઉભું રેહવાથી રસનું જોર વધે છે. રતન બાવલી નામનું છોડું આવે તેને અમથું પાણી અથવા ચોખા બાફીને કાઢી લીધેલાં પાણી (પેજ) માં ઘસીને પાતળુ લગાડયાથી સોજો ઉતરે છે. સાધારણ અથવા રસનો સોજો પણ એ રીતે નરમ પડે છે. રસનું લોશન હીરાકસી પાણીમાં પીગળાવાથી બને છે તેમજ તૈયાર લેડ લોશન પણ મળે છે જેમાં કપડું ભીનવી રસવાલા પગપર મુકવાથી સોજો ઉતરી જશે. અમર કાંદો પણ રસના સોજા પર ઘસીને લગાડવો. તે કાંદો તલાવમાં ઊગે છે. મુંબાઇ નામનો પત્થર પાણીમાં ઘસીને ભરવાથી કોઇને ફાયદો કરશે, વાગેલાપર પણ લગાડે છે. ઓરતોને ધરભવતી હાલતમાં પગે સોજા આવે તે વખતે તેની પીશાબ તપાસાવી ઘટતા ઉપાય કરવા.

જેઠીમધના જાડા ગાંઠ અથવા તેનાં મુગીઆં પાણીમાં ઘસી ઘટ મલમ જેવું કરીને રસ થયલા ભાગ ઉપર ઘટ લેપની માફક લગાડવુ. દિવસમાં બે ત્રણ વખત સુકાઇને પોતીકી મેળે પોપડા નીકળી જશે અને રસનું જોર કમી થઇ જશે હાથે પગે રસનું જોર થાય તે વખતે લાલ થયલા ભાગ પર થોડું કોલોનવૉટર ચોપડીને વિલાયતી વડ Evergreen નામનાં ઝાડનાં સફેદ પાદડાં બાંધી તેપર પાટો બાંધી રાખવો. દિવસમાં બે ત્રણ વખત નવાં પાંદડાં બદલવાં. ખસખસના પોસનાં પાણીમાં ફ્લેનલ બોળીને ફુકી ફુકી બાંધી રાખ્યાથી પણ ફાયદો થશે. કોલોનવૉટર ને પાણી પણ લગાડવું, લીમડાનાં પાંદડાંના વરાળીયાં કરીને પગે બાંધવા; ભાદરવેનું સુકું મુળિયું પાણીમાં ઘસીને લગાડવાથી શરૂઆતનું રસનું જોર નરમ પડશે. કાયાકોટીનું તેલ ભર્યાથી પણ ફાયદો થશે. અથવા સુખડનાં ગાંઠને મોવડાંના દારૂમા ઘસીને લગાડવું.

હાડકું સુજી આવે આગળાનાં સાંધા, હથેલી કે ઘુંટીનું તેપર આયોડીન લગાડવું. થોડા દિવસ, અથવા હાથીદાંત કે સાબર સીંગડું સહેજ પાણીમાં ઘસીને ચોપડવાથી નાની હાડકીઓ નીકળી આવેલી હથેલીમાની બેસી જાય છે.

આંકડાં હાથ પગ તથા છાતીમાં આવે તેનો ઇલાજ.

૩૩૩–હાથ, પગમાં આંકડાં Cramps આવે તો તુરત લાંબો કરી જોરથી દાબવું અથવા તો ટાઈટ પાટો બાંધવો.

ગરમ પાણીમાં જાડો તુવાલ બોળી નીચવી કાઢીને દુખતા ભાગ પર જોરમાં ઘસવાથી આંકડું નરમ પડશે.

પગનાં ટેટાંમાં આંકડું આવેઃત્યારે પગને લાંબો કરી આંગળાંવાળો ભાગ ઉપર વાળી એડી બહાર ખેંચી રાખવી, અથવા જાડી લાંબી

દોરી બે ત્રણ આંટા તે જગ્યા પર વિંટાળીને બંને છેડા લાંબા રાખેલા હોય તે સામાં સામી ખેંચ્યાથી કોઇક વખત આંકડું દબાયાથી નરમ પડશે.

આંકડું હાથમાં લખતી વખતે Writer's Cramp આવવવાની કોઇને ટેવ હોય છે, માટે બનતાં સુધી લાંબી પેનસીલ વડે લખવું, જેથી આંગળાં ઢીલાં રહેશે. નાની ટુંકી પેનસીલ પકડવા માટે આગળાંમાં દાબીને ધરવી પડે તો આંકડું આવી જશે. આંગળાંના સાંધાઓ પર ગ્લીસરીન ગરમ કરીને મસળવું. થોડો વખત ચાલુ, તેમજ અવારનવાર મસાજ કીધાથી પણ આંકડા આવતાં કોઈનાં નરમ પડશે. અફીમનું તેલ અથવા રાઈનું તેલ ને કોલોનવૉટર બંને સરખાં વજનનું ભેળીને દરેક સાંધાઓ પર મસળવું. બકરીનાં દુધનું માખણ અથવા ઘી બનાવીને પચાવવું. લવંગનું તેલ, કપુર અને જુનાં આદુનો રસ ત્રણે સરખાં વજનનું ભેળીને લગાડવું.

છાતીમાં આંકડાં આવતાં હોય તો શેક કરવો, કોલોનવૉટર લગાડવું; બ્રેન્ડી પાણી પાવો. આંકડાં આવવાની ટેવ હોય તેણે ભારે વજન ઉંચકવા નહિં તેમજ ઘડી ઘડી દાદર ચઢ ઉતર કરવો નહિ. શેક કરવા માટે એક ઈડાંમાં થોડું બદામનું તેલ ભેળી ચુલે ઘટ થાયને રૂનું પોહળીઉં તેમાં મુકી ચુશી લીધા પછી તે ગરમ રૂ છાતી પર શેકવો, એજ રૂ ઠંડો પડેલો પાછો ગરમ કરી વાપરવો. સુઘવા માટે Amyl Nitrite નામની નાની કેપશ્યુલમા દવા આવે છે તે દાબીને ભાગવાથી તેને વીટાળેલો રૂ ચુશી લે તેજ રૂ સુંઘાડવાથી નરમ પડશે. એ વિષે ડૉકટરે ફરમાવ્યા મુજબ કરવું. છાતીના ધપકારા જોરમાં ચાલે Palpitation તો બંને હાથ ઝુલતા નાખી બેશી જઇ વાકું વળી માથું પગને લાગે તેમ કરવાથી હાર્ટ પાછું સાધારણ રીતે ચાલશે.

બીડી ઘણી પીધાથી તંબાકુના નીકોટીનનાં ઝેરની ખરાબ અસર હાર્ટ પર થશે.

વાળો થાય તેનો ઉપાય તથા ધનુરવા.

૩૩૪–વાળો અથવા નારૂ Guinea worm ખરાબ કુવાના પાણી પીધાથી શરીર પર થાય છે. તેમાંથી લાંબો કરમ દોરા જેવો આખો નીકળી જાય તો જલદી સાજુ થશે પણ તુટીને રહી ગયો તો તે પાછો થશે, કોઇકને પગનાં તળીઆંમાં પણ થાય છે.

પૈઆ ઠંડા પાણીમાં ભીંનવી ને પોલટીસ માફક બાંધવાથી વાળો આખો નીકળશે અથવા સોજો નવસાગર Ammonium Chloride ની ભુકી ચમટીમાં લઈને વાળાનાં મોઢાં પર રોજ મુકવાથી આખો બાહર નીકળી આવે છે.

વાળો સુકવી નાંખવા કવચનાં પાંદડાં ખારાં પાણીમાં વાટીને બાંધવાથી જલદી સુકઇને નીકળી જશે, જોઈએ તો ખાલી પાંદડાંને છુંડીને તેનો લેપ મારવાથી વાળો બળી જશે.

પીવા માટે દાડમનાં ઝાડના મુળીઆંની છાલ કાઢી બે ઔંસ લઈ એક પાઇંટ જેટલાં પાણીમાં ઉકાળી અધું પાણી બળે ને ગાળી લઈ અધું ગ્લાસ દિવસમાં ત્રણ ચાર વખત પાવાથી વાળો નીકળી આવે છે.

૩૩૫–ધનુરવા Tetanus નું કારણ હાથ પગમાં કંઇ પણ ભોકાવાથી જેવી કે છરી કાતરનું લોખંડ, ખીલો, લાકડાંની સરાક પેવસ થવાથી તેમજ પડી જવાથી રસતામાંનો કચરો મટોડીમાંના જંતુઓ ઘામાં પેવસ થાય તે બરોબર ધોયલું નહિ હોય તો એ દરદ થાય છે, માટે હમેશાં તુરત ઘાઇ સાફ કરી કોલોનવૉટર અથવા આયોડીન લગાડી દેવું. શરૂઆતમાં મોઢું ને ચાવણીઆં બીડાઇને હાથ પગ તથા શરીરની નસો અકડીને કઠણ થઇ જાય છે, ખોરાક તેમજ દવા પાતી વખતે દરદીનાં ગળામાં આંકડાં આવવાથી ગુંગળાઇ નહિ જાય તેની સંભાળ લેવી. કેટલીક વખત એ દરદનું જોર નરમ પડવા વગર કંઇબી ખોરાક આપી શકાતો નથી. એને માટે તૈયાર બનાવેલી રસી આવે છે તે ડૉકટર પાસ પીચકારી વડે મુકાવવાથી સારૂ થાય છે.

પ્રકરણ ૫૦.

માથું દુખે તેનો ઇલાજ, સરકમ, તાવ, ગૌવરૂં, કમળો તથા નબળાઇના ઉપાયો.

૩૩૬–માથું દુખે કોઇ વખત શરદી, ગરમી, પીતના જોર, નબળાઈ એવાં અનેક કારણથી, આંખના બીગાડાને લીધે પણ માથું દુખી વાંચવા લખવામાં હરકત કરે છે.

કપડાંનો ટાઇટ પાટો કપાળ ઉપર બાંધી રાખવાથી કોઇક વખત માથું નરમ પડે છે, જોઇએ તો ઠંડા પાણી અથવા કોલોનવૉટરમાં ભીનવીને બાંધવો. કેટલીક વખત બોચીપર શેક કીધાથી નરમ પડશે.

પીતના જોરે માથું દુખે તો ઠંડું પાણી એક વાઇન ગ્લાસ જેટલામા એક ચમચી સોડા બાઇકાર્બ નાંખીને પાવું. થોડો લીંબુનો રસ ભેળવો કોઇને ઊલટી થાય છે, એસપરીન Asperin ની ગોળી કે પાઉડર લીધાથી માથું નરમ પડશે ઘણુ નહી લેવુ. ગરમ ગરમ ચાહ પીવાથી માથું ઉતરે છે, અથવા રાતે સુતી વખતે ગરમ પાણીમાં પગ ઝારવા. અગત લાગે તો જુલાબ કેલોમલનો લીધાથી પીત નીકળી જશે.

શરદીથી દુખતું માથું બોચી ઊપર રાઇ મારવી અથવા સુંઠ બ્રેન્ડીમાં ઘસીને કપાલ ઉપર ભરવી. પગને શેક કીધાથી પણ ફાયદો થાય છે. તેમજ ગરમ પાણીમાં સાકર સાથે બ્રેન્ડી અથવા

વ્હિસ્કી ભેળી પાવો, ગમે તો તેમાં સહેજ મોસંબીની સુકી છાલ નાંખવી. સાધારણ માથું દુખે તો સવારમાં ભુખે પેટે સોજી તાજી જલેબી થોડાં દિવસ ખવાડવી. ગુલાબનાં અથવા ઓવલાંના ફુલોના તકીઆ ઉપર માથું મુકવાથી દુખતું માથું નરમ પડે એમ કહે છે. માથું તથા ચાવણીઆં વિગેરે સરદીથી દુખે તો થોડો બ્રેંન્ડી ત્રાંબાનાં વાસણમાં રેડી તેમાં મેચીસ સળગાવીને લગાડી બળતું થાય ને અર્ધી મિનિટમાં બુજવી નાંખી તે ગરમ બ્રેંન્ડી રાતે સુતી વખતે લગાડવાથી દુખતું નરમ પડી જાય છે. સરદીમાં જપ્ત આવ્યા પછી ગરમ પાણીમાં લીંબુનો રસ ને ખાંડ નાંખી પીધાથી સરદી થતી અટકશે. ઠંડી વાગતી હોય તો કાને પાટો બાંધવો યા કાનમાં રૂ ખોસવો, પગનાં તળીઆં શેકવાં.

લગાડવા માટે પેપરમીંન્ટનાં ફુલનું કોલોનવાટર નાક, કપાળ, ચાવણીયાં પર લગાડવું તથા ગળાંમાં તેનો બાફ લીધાથી ઘણો ફાયદો થશે, થોડો વખત તેનો ગરમ ઝણઝણાટ લાગવા પછી નરમ પડશે. ચોપડવાની બીજી દવાઓ અજમાવવી, બાંમ તેલ વિગેરે.

કસરતમાં આપ્યા મુજબ ગોળ કુંડાળાંની માફક માથું થોડો વખત ફેરવ્યાથી પણ લોહીનો જોસ કમી થવાથી માથું નરમ પડે છે,

ગરમીથી માથું દુખે તો તાલક ઉપર ઠંડું પાણી રેડવું અથવા તો આઇસ ફેરવવું. ગુલાબ કે ઠંડા પાણીમાં સુખડ ઘસીને ચોપડવાથી પણ માથાંને આરામ થશે.

તડકાંમાં લુ લાગે તો માથાં ઉપર ઠંડું પાણી રેડવું અથવા કપડું ભીનવીને ચાલુ મુકવું આઇસ વધુ ફાયદો કરશે, કેટલીક વખત ખોચી પર રાઇનું પ્લાસ્ટર મારવાથી ફાયદો થશે.

માથાંની ન્યુરેલ્જીક પેન Neuralgic pain નસમાં થાય છે, જેના સબબથી માંથું આખું યા અર્ધું દુખે છે તે એસ્પરીન ગોળીઓ લીધાથી નરમ પડશે. કોઇના ખરાબ દાંતને સબબે પણ ન્યુરેલજીક પેન મોઢાંના કોઇબી ભાગપર થાય તો દાંતના ડૉક્ટરને બતાવવા, લગાડવા માટે ઓલીવ ઓઇલ અથવા મીઠું તેલ બે ઔંસમાં કપુર અર્ધો ઔંસ પીગળાવી વાપરવું, જોઇએ તો તેટલું કલોરોફોર્મ ભેળવું. કેવડાનાં મુળીઆં પાણીમા ઘસીને કોઇ લગાડે છે.

જમણી બાજુનું માથું દુખે તો ડાબો હાથ ઘણા ગરમ પાણીમાં બોળી રાખવો અને ડાબું હોય તો જમણો બોળવાથી કોઇને નરમ પડે છે.

જે બાજુનાં માથામાં પેન થતી હોય તે બાજુના નાકમાં બારીક વાટેલું નીમક ચમટીમાં લઈને સુંઘવાથી ફાયદો થશે. સરકામાં કપડું બોળીને ગરમ અગ્ની અથવા તાટેલી ઇંટ ઉપર મુકવાથી તે ગરમ થઇને વરાળ નીકળે તે કપડું શેક કરવા લેવું.

વેસલીન પાંચ ડ્રામ પેપરમીંન્ટના ફુલ ચાલીસ ગ્રેન, કોકેન પંદર ગ્રેન, કલોરલ દસ ગ્રેન સર્વે ભેળવીને લગાડવું. સુંઠને ઘુંદી

ભુકી કરવી અથવા બ્રેન્ડી સાથ સુંઠનો ગાંઠીઓ પત્થર પર ઘસી ઘટ થાય ને સહેજ ગરમ કરી માથે લગાડવી. જોઇએ તો સાથે મરીને પીપર પણ ઘસવા સારૂ લેવાં ચોખાનો આટો, મરીની ભુકી, છુંદેલુ લોબાન ત્રણે સરખા વજનનું ભેળી ગરમ કરી કપાળ પર લગાડવાથી માથું નરમ પડે છે.

માથું યા મગજને શકિત આપવા નબળાઇના ઉપાયમાં લખેલી રાબડી પાવી અથવા બદામનુ તેલ રોજ લગાડવું, અથવા કોપરેલ સોજાંમાં અગર ઘસીને ચોપડવું.

૩૩૭–સરકમ સરદી કેટલીક વખત હવાના ફેરફારથી, પરસેવા પર પવન લાગવાથી થાય છે ટીંકચર કેમફર કે Tincture Camphor Co નામની દવાનાં પંદરથી વીસ ટીપાં થોડાં પાણીમાં નાખી પાવાં, વધુ લીધાથી તેની કેફ લાગે છે. નાનાં બચ્ચાંને પાંચ ટીપાંને સુમારે આપવાં. એસપરીન પીધાથી પણ નરમ પડશે. સરદી લાગી શરીર દુખે તો શેક કરવો અથવા રાતે સુતી વખતે ગરમ પાણીમાં રાઇ નાખી પગ ઝારવાથી ફાયદો થશે. શેક કરવાની રીતમાં આપેલુ છે.

કોલોનવૉટર, અમુધ અથવા કપુરના ટુકડા પર છાંટી સુંઘવું તપખીર સુંઘયાથી છીંક આવી કેટલીક વખત સરકમ નરમ પડશે. આયોડીન, પેપરમીન્ટનું તેલ, યુકેલીપતસનું તેલ, કંઇ પણ સુંઘવું ગાયના દુધમાં અફીમ ઘસીને ચોપડવું, અથવા રાઇનું પ્લાસ્ટર મારવું.

કાહુવો પીવાનો બનાવવા સુંઠનો નાનો ટુકડો, પીપરીમુળનાં ગાંઠ આઠ કટકા, ઉજરાં મરી આંઠ સર્વેને સહેજ ખોખરૂં કરી એક પ્યાલુ ભરી પાણી સાથ ચુહલે ઉકાળી જોસ આવ્યા પછી ખરી સાકરના પાંચ નાના ટુકડા નાખી પીગળી જાયને ચારણી વડે ગાળી અર્ધો પ્યાલા જેટલું ગરમ ગરમ પાવાથી સરદી જશે, તેમજ વાઇનું જોર હોય તે પણ નરમ પડશે અને છાતી તથા પેટમાંનો પવનબી છુટો પડી જશે. એમાંનો બાકી રહેલો અર્ધો ભાગ પાછો ગરમ કરી દિવસમાં બીજી વખત પાવો અગત પડે ત્યારે, જોઇએતો અંદર દુધ નાંખવું. મરીની ચાહ પણ સરદી તોડે છે. તજનાં ગરમ પાણી સાથ બ્રેન્ડી અથવા વ્હીસ્કી પાવાથી પણ સરદી નરમ પડશે; દવા પીવાની આગલ આપી છે. લેમનેડ ગરમ કરી પાવો, અથવા ગાયનાં દુધમાં થોડાં કાળાં મરી ને ખડી સાકર નાખી ગરમ ગરમ સરકમ હોય ત્યારે પાવું.

ચના ખવડાવવા અથવા ખારીક છુંદીને સહેજ નીમક ભેળી રાતે સુતી વખતે ખાધાથી સરકમ પાકીને નરમ પડે છે.

કવીનીન Quinine ની ગોળીઓ અથવા ભુકી સહવારમાં તેમજ અગત પડે તો સાંજે બે ચાર ગ્રેન આપવી; Amoniated Quinine વધુ અસરકારક છે; અર્ધી ચમચી અર્ધા ગ્લાસ પાણીમાં આપવું, જલદી સરકમ નરમ પડશે, એ ઝાઝું કલવું પણ લાગતું નથી.

તાવ તથા તેપર પીવાનો કાવો.

૩૩૮—તાવમાં શરીર તથા કંમર દુખે તે માટે ઝાઝું દાબવું નહિ તેમજ પાણીની તરસ લાગી જીભ સુકાય છે. કોઇબી સોકનેસ વખતે બનતાં સુધી પહેલો જુલાબ આપેલો સારો છે તેમજ ટાઇફોઇડ જેવી તાવમાં કોઇક વખત ચાલુ એરંડીઆનો જુલાબ અથવા ઈનીમા આપવી પડે છે.

મેલેરીઆ તાવ Malaria મચ્છરનાં દંખથી કેટલીક વખત આવે છે. એ તાવ ચઢવા આગમચ ઠંડી વાગે છે, એવી ભીનાશવાલી જગ્યામાં મચ્છર હોય ત્યાં બનતા સુધી કુરતીનમાં સુવું. કોઇકને આંતરે પણ આવે છે. કવીનીન ચાલુ સહવાર બપોર રાત મળી આંઠથી દસ ગ્રેન મોટાંએ લીધાથી એ તાવ જશે, કેટલીક વખતે પીચકારી વડે કવીનીન (Inject) શરીરમાં દાખલ કરવાથી વધુ સારી અસર કરે છે; આયોડીન Iodine નામની દવાનાં ચાર પાંચ ટીપાં એક ગ્લાસ પાણીમાં કેટલાંકને પીધાથી ફાયદો કરે છે. ક્રેનબેરીઝ Cranberries નામનાં ખાટાં ફળની જામ જેલી પણ કોઇને મેલેરીઆ પર ખાધાથી ફાયદો થશે. આખાં લીંબુની બારીક સ્લાઇસ છાલ સાથ કાપી ત્રણ પાંઇંટ પાણી સાથ મટોડીના વાસણમાં ચુલ્હે ઉકાળી એક પાઇંટ જેટલું રહેને ગાળી નીચવી લઇને તેમાંથી સહવારે ભુખે પેટે એક વાઇન ગ્લાસ જેટલું રોજ પાવું. જોઇએ તો ગરમમાં ખાંડ ભેળવી.

કરીઆતું એ ત્રણ આંગળા જેટલી ડાંખલીઓને તોડી નાના ટુકડા કરી એક ગ્લાસ ઠંડાં અથવા ગરમ પાણીમાં ભીનરાને પાવું, સહવારમાં ભુખે પેટે લીધેલું ફાયદાકારક છે. ઠંડાં પાણીમાં લેવું હોય તો રાતથી ભીનવી રાખવું. બનાવવાની રીતો આગળ પરચુરણમાં આપેલી છે. નીમકને ભઠ્ઠીની બાજુમાં મુકી લાલ કોરી જેવા રંગનું ભુંજાય ને એક ચમચી ભરીને ઠંડાં પાણી સાથ પીગળાવી રોજ પાવાથી કેટલીક વખત મેલેરીઆ તાવ જાય છે.

તાવનું જોર વધુ કોઇબી જાતનું હોય તો માથાં ઉપર કોલોન-વૉટર પાણીમા કપડું ભીંનવીને ચાલુ મુકવું; પેચના બુચની સીસીમાં બનાવી રાખેલું છાંટવા સારૂ સવલ પડે છે. આઇસ ફેરવવું અથવા કોથલીમાં ભરીને મુકવાથી માથે ઠડક રહેશે. બ્રેન્ડી કે રમમાં કપડું ભીંનવી ને પેટ ઉપર મુકવું અથવા સ્પંજ ઠડા પાણીમાં બોળીને આખાં શરીર પર ફેરવી તુરત બીજાં સુકાં કપડાંએ લુછી નાખવાંની પણ તાવ ઉતારવાની રીત છે. આખા પગ ઉપર પુકાં અથવા ઠંડાં પાણીમાં કપડું બોળી નીચવી કાઢીને વીંટાળી રાખવાથી તાવ ઉતરશે, તે વખતે પગનાં તળીઆં ઠડાં લાગે તો સેકની કોઠલીઓ ત્યાં મુકવી. ઘણી ગરમીના દિવસ હોય ઓરડામાંની ગરમ હવા ઠંડી રાખવા બારી બારણા પર પાણીમાં ભીનવેલી ચાદરો બાંધવાથી બહારનો ગરમ પવન પણ અંદર આવતાં ઠંડો લાગશે.

ઇનફ્લુએન્ઝા તાવમાં પણ શરીરનાં સાંધા દુખે છે ક્વીનીન તથા સાધારણ તાવનાં ઈલાજો કરવા એ પણ ઊડતું છે ઘરમાં એકથી બીજા ને આવવાનો સંભવ રહે છે. દુધ ગરમને ઠંડુ પાડી એક કપમાં બે ચમચા બ્રેન્ડી કે વહિસ્કી ભેળી પાવાથી ફાયદો થશે.

તાવ ઉતરી જઇ પરસેવાથી કપડાં ભીનાયલાં હોય તો બદલાવવા, અથવા શરીરને કપડાં વચ્ચે બીજો રૂમાલ કંઇપણ મુકવો જે ભીનાયાથી કાઢી બીજો લેવો, કપડાં ઘડી ઘડી બદલાવવાં પડશે નહિં.

ભાતની તાવ Hay fever જંગલોમાં સખત તાપ પડવાથી તેમજ ભાતની કાપણી વખતે હવા બગડવાથી આવે છે તે વખતે માથાં પર આઇસનાં અથવા અમથાં પાણીમાં કપડું બોળી બાંધવું ને સુકાય કે પાછું ભીનવવું. ક્વીનીન પીવાથી એ તાવ જશે.

સુંઘવા માટે ઓલીવ ઓઈલ એક ચમચામાં નાનો કપુરનો ટુકડો અંગાર પર પીગળાવી તેમાં આંગળી બોળી નાકના નીચેના ભાગમાં સહેજ ચોપડવાથી દંમમાં જઇ ફાયદો થશે.

તાવ ડેંટીડંટુંતીડ Dengue fever શરીરના ઘણાક સાંધાઓ અકડી જઈ દુખે છે અને ઉઠવા બેસવાની મુશકેલી નડે છે અને કોઇકને ઘણો લાંબો વખત વેર તેની અસર રહેશે. કેટલીક વખત ઠંડાં પાણીમાં કપડું બોળી દુખતા ભાગો પર વિંટાળવાથી ફાયદો થાય છે અને કોઇકને ગરમ સેકથી આરામ લાગશે. લીમડાનો પાલો પાણીમાં ઉકાળી તેણે નાહવું.

તેલ લગાડવા એક ઔંસ ઓલીવ ઓઇલ અર્ધો ઔંસ અંબરનું તેલ ભેળી બરડાના કાંઠા પર ચોળવું, જોઈએ તો સાથે લવંગનું તેલ લેવું.

ટાઇફોઇડ Typhoid તાવનું ઘણુંખરૂં કારણ ખરાબ પાણી, દુધ, અથવા ફ્રુટ કે બગડેલી તરકારી વિગેરે કંઇ પણ તેવી ચીજ જેની અંદર તેનાં જંતુઓ ખાધામાં આવીને આંતરડાંને નુકશાન કરે છે. એ કેસોની શરૂઆતથીજ પેટ ચઢેલું રહે છે અને જબાં સુકી ભુરા રંગની ને તેપર ઠરો માલમ પડે છે, બેથી ત્રણ અઠવાડીઆં અથવા વધુ લાંબે વખતે ચઢ ઉતર થઇને કેટલીક ગંભીર બીમારીમાંથી દરદીને પસાર થવું પડે છે. એના જર્મ્સ લોહી ડૉકટર પાસ તપાસાવ્યાથી મળશે.

તાવનાં જોર સાથ નાડ વધુ ઝડપે ચાલે છે. કેટલીક વખત ૧૨૦ થી ૧૫૦ ને સુમારે મિનિટની ગણાશે ને તેનાં પ્રમાણમાં દમબી વધુ જોરમાં લેછે. કોઇને તે વખતે ઝાડો થાય વળી કોઇને નહિ થાય તો રોજ એનીમાં કે થોડું એરંડીઊ ડૉકટરનાં ફરમાવ્યાથી આપવું પડે છે, બેભાનીમાં શરીર પરનાં કપડાં ખેંચે છે, તેમજ નાક, હોઠ વિગેરે ટુપે છે, તે સાથ બોલવાનું ધીમું સમજ નહીં પડે તેવું થાય છે. જે તાપ નરમ પડવે પાછી સર્વ હોશીઆરી આવે છે; કેટલાંકોને બોલવા ચાલવાની શકતી પણ લાંબે વખતે આવે છે, એ તાવ મુદ્દતેજ જશે.

દવા દારૂ તથા સારી માવજતથી (નર્સીંઇગ) થી તેવા કેસો સારા થવાની આશા રહેશે.

ખોરાકી વિગેરેની સંભાળ લેવી, એ તાવ ઉતર્યા પછી પણ થોડે દિવસે કોઇકને પાછો આવે છે જેને રીલેપ્સ Relapse કહે છે જે વખતે દરદી નબળું પડેલું હોવાથી સંભાળ લેવાની વધુ મુશ્કેલી પડશે. તાવ ઉતારવા માટે ચાલુ માથાં પર કોલોનવૉટર પાણી અથવા આઇસની કોઠલીઓ માથાં તેમજ પેટ પર કોઇને રાખવી પડે છે, ઠંડાં પાણીએ સ્પંજ કીધાથી પણ તાવ ઉતરે છે. એ માટે નર્સિંગમાં આપેલું છે.

થોડો વખત વેર નબલાઇને લીધે સાધારણ નોરમલ સાડી અઠ્ઠાણું કરતાં હેઠે તાવ ઉતરેલી (સબનોરમલ) રહે ત્યાર પછી પાછી ચઢતી નથી; ટાઇફોઇડ જેવી આંતરડાંની તાવ ગયા પછી દરદીને ભુખ વધુ લાગે છે, તે વખતે ખાસ કરીને કઠણ અને જરે નહિં તેવો ખોરાક મુદલ આપવો નહિ ગમે એટલું માંગે તે છતાં કારણ ઘણાંક અભણ લોકો તેવી રીતે ઉતાવલે ખવડાવવાથી આંતરડાંને નુકશાન પહોંચાડી તાવ પાછી આવવાથી તે કેસો બગડી જાય છે તેમજ જલદી ઊઠાડવું ચલાવવું નહિં. એ તાવની અટકાવ માટેની રસી Preventive serum પણ કેટલાંક સાંજાંઓ શરીરમાં મુકાવે છે જ્યારે ગામમાં કે ઘરમાં તેવા કેસો વધુ બનેલા હોય છે ત્યારે બચાવ માટે.

સાધારણ તાવનો કાવો તાવ ચાલુ સહેજ આવ્યા કરે તો ગરમાળો ત્રણ પૈસાનો ને કાળી દ્રાક્ષ ત્રણ પૈસાની લેવી. ગરમાળાને ભાંજી વચમાનો ગર કાઢી લેવો અને દ્રાક્ષ એઉને ભેળી તેના ચાર ભાગ કરવા; એક ભાગને એક ગ્લાસ ઠંડા પાણીમાં રાતના ભીંનવવું સવારે તે ગરને બરાબર ચોળી તેનો કસ પાણીમાં ઓગળે ને ઝીણા કપડાંએ ગાળી સહેજ સાકર ભેળી તે પાણી પી જવું. એ પ્રમાણે ચાર દિવસ સુધી એક એકો ભાગ પીવાથી પેટની ગરમા હેઠે પડી પેટના ખુલાસાથી ભુખાર આવતી અટકશે.

કરીઆતું ૧ આનાનું, સાપસંન, ઉજળાં મરી, પીપરીમુળના ગાંઠ, સુંઠ, ધાણા, વરીઆળી, એવરદસ, ઉનાબ, કાળી દ્રાક્ષ એ દરેક ચીજ એક એક આનાની લેવી. સર્વેને બારીક છુંદી ચાર ભાગ કરવા. એક ભાગને દોઢ શેર પાણી નાંખી મટોડીના વાસણમાં ચુલ્હે ઉકાળી એક ગ્લાસ જેટલું પાણી રહે ને ઉતારી ઠંડું પડે ને પાવું ને એજ છુંછો બે થી ત્રણ વખત ઉકાળવામાં વાપરવો. કારણ કે તેનો ગુણ વધારે છે, તેથી વધારે વખત નાહે વાપરવો. પછી જોઈતું હોય તો બીજો ભાગ ઉકાળવો. એ પ્રમાણે દહાડામાં બે ત્રણ વખત એક એક ગ્લાસ પીવાથી ફાયદો થશે.

ઝેરી તાવ કોઈકને ૧૦૭ થી ૧૦ ડિગ્રી વેર પણ ચઢે છે તેમાંથી તેવા કેસો સારા થવાની આશા રહેતી નથી.

ગોવરૂં, સહીએડ, કમળો, નબલાઇનાં ઊપાય.

૩૩૯–ગોવરૂં આવવાની નીશાણી પેટ તથા મોઢું અને હાથ પગ પર લાલ અરાઇ જેવી છાંટ દેખાય છે. પહેલા દિવસ પછી તેનું

જોર સાત દિવસ સુધી વધતું જાય છે અને આખું અંગ ભરાઈ ને પછી આસ્તે આસ્તે ત્રણ ચાર દિવસે પોતીકી મેળે જોર નરમ પડી ને નવમે દિવસે શરીર સાફ થાય છે. પહેલી નીશાણી દેખાય તે કોઇક દુધમા ગોળ ભેળીને પાય છે જેથી ગોવરૂં બહાર નીકળશે. જે માફક અંગની બહાર ફુટી નીકળે તેજ માફક અંદર પેટમાં ગળાંમાં અને તાળવામાં દરેક ભાગમાં પણ કોઇને થાય છે. દવા એ ઉપર ઝાઝી આપતા નથી, એ નીકળે તે વખતે તાવનુ જોર પણ વધે. કોઇને ઉલટી પણ ઘણી થાય. એનું જોર નરમ પડતાં તાવ પણ દવા વગર પોતીકી મેળેજ ઉતરશે. તેટલા દિવસ નહવાડવુ નહિ. બરાબર ઉડી જાય ત્યાર પછી નહવાડવું. જ્યાં ગોવરૂ દેખાવ દે ત્યાંથી નાનાં બચ્ચાંને દુર રાખવા, કારણ એ ઉડવાનો સંભવ રહે છે, ઘણું કરી જ્યારે તે સુકાઇ ચામડી ઉપરથી છોટલા નીકળવા માંડે ત્યારે. ગોવરાંની ગરમીથી કોઇ વખત પછી મરડો પણ થઇ આવે છે. માટે ઠંડક સારૂ દુધ તથા સાગુ ચોખાની કાજી ઇસબગોળનાં બીઆ પાણીમાં ભીંનવી પાયાથી પણ પેટમા ઠડક વળે છે.

ચીકન પૉકસ Chickenpox છાગરા જેવા ઝીણા છુટા દાણા (અછબડૂં) તે પીઠ તેમજ પેટ પર નીકળી ચાર પાંચ દિવસમાં સુકાઇ જાય છે.

સહીએડ Smallpox મોટા દાણા ભરાયલા આવે છે. ઘણા જોરમાં હોય ત્યારે તાવ પણ સાથે ઘણો થાય છે અને કોઇક ને સહીએડ આંખમાં પણ આવ્યાથી આંખનેબી નુકશાન થઈ અપંગ થાય છે. ગાયને પણ સહીએડ Cowpox એને મળતાજ આવે છે માટે તેના સહીએડમાંની રસી કાઢી ને માણસને મુકે છે. સીસીમાં ભરી રાખેલી કરતાં વાછરડાંમાંથી તાજી કઢાવી મુકાવવી. સહીએડની રૂતુ હોય ત્યારે પાંચ સાત વરસે નાના કે મોટાંએ બચાવ માટે મુકાવવા.

કમળાવાળાં માણસનું અંગ પીળું થઇ જાય, આંખ પીળી દેખાય અને કોઇકને પરસેવો પડે તે પણ તેવાજ રંગનો હોવાથી કપડાં પણ પીળા હળદરના રંગના થઇ જાય છે.

કમળો થાય તો કેરબાના દાણાની હારડી ગળાંમા યા હાથમાં પહેરાવવી, અથવા બીછાનામાં પાસે મુકવી. કેરબો ગરમ કહેવાય છે. એ કમળાવાળાં માણસને પહેરાવ્યા પછી ધોઈ નાખવી.

દુધ ને સોડા ભેળી બે ગ્લાસ લઈ તેમાં એકમાંથી બીજામાં બે ચાર વખત રેડી ફીણ ચઢે ને તે પાવાથી ગરમી ઓછી થશે, તેમજ પહેલા શરૂઆતમા જુલાબ આપવો. લીંબુનો રસ પાવાથી ફાયદો થશે.

સેકટાની શીંગને છોલી પાણી નાખી બાફીને તે બાફેલું પાણી તેમાં સહેજ નીમક તથા બે ટીપા લીંબુ નીચવી તે પીવાથી કમળો જલદીથી નરમ પડશે, મીઠી તાડી પાવાથી કમળાના ગરમી ધોવાઇ જશે.

શેરડીને આખી ચુલામાં ભુંજીને પછી રાતે ઠારમાં મુકી કમળાના દરદીને ખવાડવી. કાળા ગરમાળાનો ગર પાણીમાં ભીંનવી

ચોળીને સહેજ સાકર નાંખી ગાળીને પાવું; તેનાથી પેટ આવે છે. હરડે ને કાળી દ્રાક્ષ સરખાં વજનની બબ્બે નેઢયાંની લઇ પાણીમાં ભીંનવી ચોલીને તે પાણી રોજ તાજું બનાવી પાવું અથવા ગોળીઓ કરીને પાણી સાથ ગળાવવી.

૩૪૦–નબળાં માણસને શક્તિનો ખોરાક દુધ, ઇંડાં, સુપ, કૉડલીવર ઓઇલ (મચ્છીનું તેલ), પોર્ટ વાઈન, સાકર પણ પુરતા જથામાં ખવડાવવાથી હાડકાંને તેમજ શરીરમાં શક્તિ આવે છે. મોટી ઉંમરે થોડો દારૂ પીધાથી પણ શરીરમાં ટાકાત રહે છે. કેટલીક જાતની દવાઓ તથા સીરપો મૉલટીન, ઈમલશન, વિગેરે શક્તિ માટે મળે છે.

કૉડલીવર ઓઇલ પીવા હજમ નહિં થાય તો અધીં ચમચીથી શરૂ કરી વધારવું, મસાજ કરતી વખતે શરીર પર એ લગાડવાથી પચી નબલાને તાકાટ આપશે.

રાબડી પીવાની બદામ, પસ્તાં, ચાર જાતનાં મગજ, દરેક પાશેર લઇ ઘીમાં તળી ઘી કાઢી નાખી બારીક છુંદી સીસીમાં ભરી રાખી એક એક ચમચો ભરીને પાશેર દુધમાં ઉકાળી સવારના પાવું. એક ચમટી સુંઠની ભુકી તથા એલચી જાયફલની ભુકી તેમાં નાંખવાથી તે હજમ થશે.

ભુખ લગાડવા માટે કેટલીક જાતના કડવા વાઇન, ઓરંજનો અર્ક તથા જેનશીયંન નામની દવા કઇ પણ પાવાથી ફાયદો થશે.

પ્રકરણ ૫૧.

પેટમાં દુખે તેનો ઇલાજ તથા જુલાબ, મરડો, રેતી.

૩૪૧–બદહજમી અથવા ખાધેલું નહિ જરવાથી પેટમાં દુખે તો બ્રેન્ડી અથવા આદુનો રસ, જીંજર વાઇન ગરમ કે ઠડું પાણી નાખી પાવો. મરીની ચાહ આપવી. જીંજર એલ પણ પાવાથી નરમ પડશે.

આદુ ને નીમક ભેળીને ખવડાવવું, અને અગત પડે તો તુરત જુલાબ આપવો. સહવારમા ભુખે પેટે લીંબુનો રસને ગ્લીસરીન એક એક ચમચો અર્ધા ટંબ્લર પાણી સાથે પીવાથી હોજરી બરોબર કામ કરશે.

ચુંક Colic થઇને પેટમાં ઘણું દુખે તો ઘણો જુનો શેરડી અથવા દ્રાક્ષનો સરકો અર્ધું ગ્લાસ પાવો, અથવા ચણાના ઝાડ પર રાતથી કપડું ઢાંકી રાખી દવાથી ભીનાય ને સહવારમાં ઉંચકી લઇ તે પાણી નીચવી સીસીમા ભરી રાખી એક ચમચી કોઇક પાય છે. ગરમ ફ્લેનલના શેકે પણ ફાયદો થશે.

સરદીનું પેટમાં દુખે તો કોઇબી જાતનો શેક કરવો અથવા તો તુવાલ કે ફ્લેનલનું કપડું ગરમ પાણીમા બોળી તે પર થોડાં ટરપીનટાઇનનાં ટીપા રેડીને પેટ પર મુકવું.

રાઇનું પ્લાસ્ટર પીપરીપર મારવું. બ્રૅન્ડી કે કોલોનવૅાટર પેપરમીન્ટનું તેલ કંઇ પણ લગાડવાથી સરદીનું દુખતું નરમ પડશે.

ઝાડો પેટ નાનાં બચ્ચાંને દુધ હજમ નહિ થવાથી આવે અર્ધી ચમચી લેકટીક એસીડ, ચાર ચમચી પાણી ને પાંચ ચમચી સાકર સીસીમાં ભેળી રાખી દુધ પછી થોડે વખતે એક એક ચમચી પાવું. મોટાં માણુસને પણુ લેકટીક એસીડ પાણીમાં પીધાથી ફાયદો થશે.

સાકરનો ટુકડો અથવા બતાસા કે ખાંડ એક ચમચી ઉપર પેપરમીન્ટનાં અર્કનાં ત્રણ ચાર ટીપાં નાંખી ખવડાવવું, મોઢું બંધ કરી રાખવું, સરદી, પવન અથવા બદહજમીનું દુખતાં પર અજમાવવું. તજ, લવંગ, એલચી, જાયફલ દરેક પા તોલો લઇ ખોખરૂં કરી બે કપ પાણીમાં અર્ધો કલાક ઉકાળી ગાળી કાઢી દિવસમાં બે ત્રણ વખત પાવું. જોઇએ તો મીઠાસ થોડો નાખવો.

પવન પેટમાં ગબડયા કરે તો હીંગ ઘસીને પેટ પર લગાડવી, અથવા ડુંટીમાં તપખીર દાબવી. પેપસીન Pepsin નામની દવા અથવા ગોળીઓ ખાવા આગલ યા પાછલ લીધાથી ખાધેલું જેરવે છે. ગરમ પાણી એક પ્યાલામાં સોડા બાઇકાર્બ એક ચમટી જેટલો નાખી સહવારે ભુખે પેટે તેમજ રાતે સુતી વખતે પાવું. મેદા સુઠના ટુકડા આખા ઘીમાં તળી કાઢી બે દીવસ સુધી તડકામાં સુકવીને બારીક છુંદી ચાળી તેના વજનની ખરી સાકરની છુંદેલી ભુકી ભેળી સીસીમાં ભરી રાખી ખાધા પછી દિવસમાં ત્રણ વખત એક અથવા અર્ધી ચમચી અગત મુજબ ફાકવી. કોઇબી રીતનું પેટમાં દુખતું હોય તો એનાથી ફાયદો થાય છે. સીતાબનાં સુકાં પાંદડાં કોઇક બદહજમીનાં પેટ આવતા પર ખવાડે છે.

૩૪૨—સાધારણ પેટ બંધ કરવાં કુમલી ચાહ દુધ વગરનીમાં ખડી સાકર એકુ બે ચમચા નાખી ઘણી મીઠી બનાવીને પાવી. બીસમથ Bismuth નામની દવાની સફેદ ભુકી પણ સાધારણ પેટબંધ કરવા નાના માટે બેથી પાંચ ગ્રેન ને મોટાને તેથી વધુ આપવું અગત પડે તો શેક કરવો. પોર્ટવાઇન અધું ગ્લાસમાં ખડી સાકર છુંદેલી અર્ધી ચમચી પીગળાવી પાવાથી સાધારણ પેટ અવતાં બંધ થશે. જોઇએ તો થોડો વખત ચાલુ રાખવાથી તાકાદ પણ આપે છે.

બદહજમી કે બાદીનાં પેટ આવે તે તુરત બંધ કીધાથી નુકશાન થશે, પેટમાનો કચરો નીકળી ગયા પછી બંધ કરવાં. ત્યાર પછી અગત લાગે તો જુલાબ આપવો. થોડા દિવસ પાણી સાથ ગ્લાઇકોથાઇમોલીન Glycothymoline અથવા લીસ્ટરીન Listerine નામની દવા અર્ધી ચમચી જેટલી પાવાથી બદહજમી પર ફાયદો કરે છે.

એલચીને આખી છાલ સાથે કાચી અથવા ભુંજીને બારીક છુંદી સાકર સાથ ભેળીને ખવડાવવી, તે બદહજમી પર ફાયદો કરશે, અથવા જાવંત્રી વરીઆળી ને અજમો સરખા ભાગે લઇ બારીક વાટીને બે આંની ભાર આપવું.

ગરમીનાં પેટ આવે તે પર કુમળાં નાલીએરના કાકરાનું પાણી ને ખજુરીનો મીઠો નીરો એક એક વાઈન ગલાસ ભેળી સહવારમાં પાવું.

દાડમની બંધ કુમળી કળી ખીલ્યા વગરની લેવી, થોડા ધાણા, ખસખસ, વરીઆળી ને ખડી સાકર સર્વે સાથે ખલમાં છુંદવું અથવા પાટા પર પીસીને પાણીમાં મેળવી કપડાં વડે ગાળી તે પાણી પાવાથી પેટ બંધ થાય છે. ખાટાં મીઠાં એક આખાં દાડમનો રસ કાઢી તેના ઠળીઆને પણ છુંદી તેનોબી રસ દાબીને નીચવી બંન્નેને ભેળી થોડો થોડો પાવાથી બદહજમાનાં અથવા કોઇબી જાતનાં પેટ આવતાં પર ફાયદો કરશે, કલોરોડાઇનનાં દસ બાર ટીપાં પાણી સાથ પાવું.

અતેસાર ચાલુ પેટ કોઈને આવતાં હોય જેને સ્પ્રુ Sprue કહે છે તેપર કાચાં બેલ ફ્રુટ તોડી તેમાંનો ગર પાણીમાં ભીનવી ગાળીને સાકર નાખી સહવારમાં ભુખે પેટે પાવાથી ઘણાકને ફાયદો થાય છે. પાકાં પણ અપાશે, એનો પાક પણ ખાય છે. એવાં દરદીનુ મોઢુ અંદરથી કેટલીક વખત લાલ રહે છે.

ફાકી પેટ બંધ કરવાની એલચી, સુંઠ–ધાણા, જાયફલ, ને દાડમની છાલ દરેક તેલો પા, વરીઆળી ને ખસખસ દરેક નવટાંક સર્વેને છુટું છુટું લોઢી પર ભુંજીને બારીક છુંદી ચાળીને ભુકી સીસીમાં ભરી રાખી અગત પડે ત્યારે એક ચમચી લઇને અર્ધી ચમચી સાકરની ભુકી ભેળી આપવી.

કોલેરાનાં પેટ નીતર્યાં કાંજી જેવાં આવે છે તે દરદીને પાણાની ઘણી તરસ લાગે છે પણ પાવું નહિં, આઇસ થોડું ચુશવા આપવું પગમાં આંકડા આવે છે. વાસી દુધની મીઠાઇ, સડેલી માછલી, ટીનમાં પેક કરેલી માછલી કે તરકારી બીગડેલી અથવા કલાઈ વગરના વાસણમાં પકાવેલું ખાધાથી પણ કેટલીક વખત નુકસાન કરે છે. ચોખા બાફીને કાઢી લીધેલુ પાણી પાવાથી કોઈને ફાયદો થાય છે.

૩૪૩–જુલાબ સાધારણ એરંડીઉ સઉથી સારૂં છે, તેમજ સુનાંમખી પણ વપરાય છે, વીલાયતી મીઠાં મેગનસ સલ્ફસ Magnus Sulphus ને સોડા સલ્ફસ Soda Sulphus પહેલું બે ચમચી ને બીજું એક ચમચી ભેળી ઠંડાં થોડાં પાણીમાં ભીનવીને રાતથી રહેવા દઇ સહવારમાં ગાળીને પાવું, એટલું અસર નહિ કરે તો થોડું વધુ આપવું; ઘણાખરા જુલાબો ભુખે પેટે લેવા. જુલાબ લેવા સારૂ તેમજ ઘણીક જાતનાં વીલાયતી મીઠાં Salts જુલાબો માટે આવે છે. લીકરીસ પાઉડર પણ વપરાય છે.

એરંડીઉં પીવા ગરમ ચાહ, કોફી અથવા દુધ કે ઇંડાંની સફેદીમાં ભેળી લેછે. ગલાસના તળીઆંમાં ગરમ ચાહ દુધ વગરની એક ચમચો રેડી ગ્લાસ આખુ ભીનવી તેપર એરંડીઊં એકુ બે ચમચા નાખી ઉપર થોડાંક ટીપા લીબુનો કે આદુનો રસ, પેપરમીન્ટ, બ્રેન્ડી, વ્હિસ્કી, જીંજરવાઇન, કંઇપણ છેલ્લા નાખવાથી એંરડીઆંનો વાસ કે સ્વાદ ઝાઝો મોઢાંમાં રેહશે નહિ. ગલાસ પહેલાં પાણીએ ભીનવીને વાપરવાથી એરંડીઊં તેને વળગતુ નથી.

લેમોનેડ અથવા લીંબુ કે ફ્રુટના રસ સાથે ભેળીને તુરતજ પીવાથી મુદલ ખરાબ સ્વાદ લાગશે નહિં. એરંડીઉ પીને ઉપરથી ગરમ ગરમ ચાહે કે કોફી થોડીક પાવી. પીધાથી છાતી પરથી ઉતરી જલદી અસર કરશે. મોઢું બંધ રાખી થોડો વખત દમ નહિ લેવાથી પણ તેનો વાસ કે સ્વાદ નીકળી જશે. દવા પીવાની રીતમાં આગલ જુવો.

કેલોમલ Calomel નામની દવાની ભુકી અથવા ગોળીઓ જુલાબ માટે સારી છે, તેનાથી પેટમાંનો કચરો, પીત વિગેરે નીકળી જાય છે. કેટલાંકને તે લીધાથી ઉલટી થતી હોય તો નાના ભાગો કરી પા પા કલાકને અંતરે આપવું.

ગોળીઓ જુલાબની રાતે સુતી વખતે લેવી તેની અસર ઘણી ખરી લાંબે વખતે સહવારમાં થાય છે.

સુનાંમખીનાં ગામઠી સુકાં ઝીણા પાંદડાં આવે છે તે વીસથી ત્રાસ લઈ એક ગ્લાસ ઠંડા અથવા ગરમ પાણીમાં એક કલાક ભીનવી ચોળી કાઢી ચાહનાં રંગનું પાણી નીકળે તે ગાળીને પાવું, જોઇએ તો ગરમ પાણીમા નાખતી વખતે એક ચમટી જેટલી સુકી ચાહ ને સુંઠનો નાનો ટુકડો નાંખી ચાહે બનાવવાની રીતે લેવું. વધુ માટે આગલ જોવું.

સુનામખીની સીંગ વીલાયતી જેને સેના પૉડસ Senna Pods કહે છે જે ઘેરા લાલ રંગની આવે છે, તેમાંની ચાર સીંગ રાતથી એક ગલાસ ઠંડાં પાણીમાં ભીંનવી ને સહવારે પાણી ગાળીને વાપરવુ. એનાંથી પણ જુલાબ થાય છે.

સુનામખીની ફાકી બનાવવા ગોલાબના ફુલ, સુનામખી, બેરાંની છાલ, સુકા આમળા, ધાણા, હીમજી હરદે, દરેક નવટાક જેટલું લેવું. હીમજી હરદેને થોડાં માખણમા તળીને બારીક છુંદી બીજી બધી ચીજોની પણ બારીક ભુકી બનાવી ચાળીને સર્વે ભેળી નાંખી સીસીમાં ભરીને રાતે સુતી વખતે તેમાંની અર્ધી ચમચીમાં બારીક છુંદેલી સાકર એક ચમચી ભેળી પાણી સાથે ફાકવાથી ચાલુ પેટની કબજી-આતવાલાંને ફાયદો કરે છે.

એનીમા Enema પેટ (ઝાડા) ને રસતે રબરની નળી વડે આપે છે જેને સારૂ એનીમાંના વાસણમાં હુંફું પાણી એકુ બે પાંઈંટ તેમાં સાધારણ બાર સોપ થોડો પીગળાવી વાપરવો, સાબુને બદલે

ગ્લીસરીન અથવા સાલીડ તેલ એકુ બે ચમચા, ને પાણીમાં ભેળવું. કેટલીક વખત નીમક પણ નાખે છે. ડાબી બાજુ કોર વાળીને મોહું ઉઘાડી દમ લેતા જવું. પેટમાં બીગાડો અથવા વાસ ઘણો હોય તો થોડાંક ટીપાં હીંગના અર્કનાં તેમાં જોઇએ તો રેડવાં. એનીમાની અસર પેટમાં પાણી થોડો વખત સમાવી રાખવા પછી કાઢયાથી સારી થાય છે. વાસણ નહિ હોય તો રબરની લાંબી નળીને ઊપલે છેડે કાચની ગળણી પોઇ જગકે બાટલીમાં બનાવેલું ઊપલી રીતનું પાણી ભરી ગરણીમાં રેડવાથી નળીમાંથી થઇ પેટમાં લાકડાંની નળી વાટે જશે.

નાનાં બચ્ચાંને પેટની કબજીઆત વખતે નાની યા મોટી પીચકારી વડે પેટને રસતે ગ્લીસરીન અથવા ઓલીવ ઓઇલ એકુ ઔંસને સુમારે આપવું. અગત પડવે મોટાનેબી આપવી.

પાવા માટે ઓલીવ ઓઇલ પેરેફીન, પેરાલીન, ક્રીસમોલ, વિગેરે તૈયાર આવે છે તે એકથી વધતી ઓછી ચમચી બચ્ચાની ઊમરના પ્રમાણમાં રાતે સુતી વખતે પાવું. મોટાંને પણ આપે છે.

વીલાયતી આલુ Prunes ખાય છે, કાળી દ્રાક્ષ ખવડાવવી અથવા તેનું શરબત બનાવીને પાવાથી પેટની કબજીઆત ઓછી થશે, દ્રાક્ષને સમારીને સોજ્ઞ પાટા પર પીસીને થોડાક કલાક ગુલાબમાં ડુબતી કોડીનાં વાસણમાં ભીનવી રાખ્યા પછી ચુલ્હે ઉકાળી અર્ધો ગુલાબ બળી જાય ને બધું ચોળીને કપડાંએ ગાળી કાઢીને પાછું ચુલ્હા પર ઘટ સીરપ જેવું બનાવી ઉતારવું. અગત પડે ત્યારે એકુ ચમચી પાવું.

અંજીર તેમજ બીજી કેટલીક ફ્રુટ ખાધાથી પેટનો ખુલાસો રહે છે, અંજીરનું તૈયાર બનાવેલું શરબત Syrup of Figs આવે છે તે જોઇએ તો રાતે સુતી વખતે મોટાંને એક બે ચમચી પાવું, તે બનાવવા માટે એક ઔંસ સુકાં અંજીર બારીક કાપીને એક પાઇંટ પાણીમા ચુલ્હે ઉકાળી કપડાંએ ગાળી વાપરવુ. હરડે પણ પાણીમા ઘસીને નાનાં બચ્ચાંને પાય છે.

પાણી ઠંડું કે ગરમ પીવું એક કપ ભરી સહવારના ભુખે પેટે નાના કે મોટાને ઘણો ફાયદો થશે, જોઇએ તો રાતે સુતી વખત પીવું. બદહજમી કબજીઆત વિગેરે દુર થશે.

મરડાનો ઉપાય, તથા કરમ વિષે.

૩૪૪–મરડાની Dysentery શરૂઆતમાં તુરત એરંડીયાનો જુલાબ આપવો, દુધ, કાજી, છાશ, હલકવાલો ખોરાક આપવો, લોહી સીમત પડતું હોય તે બંધ થવા વગર ખાવાનો ખોરાક આપવો નહિં.

પેટમાં દુખતું હોય તો શેક કરવો. નરમ નહિ પડે તો અલસીની પોલટીશ અવારનવાર ત્રણ ચાર વખત દિવસમાં કરવી. નીમક ગરમ કરી કપડાંની પોટલી બાંધીને નીચે સફરા આગલ શેક કરવાથી પણ દુખારો નરમ પડે છે. સુકા આખાં દાડમને છોલી, દાણાં કાઢી નાખી,

છાલને બહારની બાજુથી પોર્ટ વાઇનમાં ઘસવી, અંદરનો થોડોક ગર આવે ત્યાં સુધી; એક વાઇન ગ્લાસ પાણીમાં એક ચમચી ઉપલું ઘસેલું નાંખી પાવું, એ મુજબ દીવસમાં ત્રણ વખત ઘસીને પાવાથી ફાયદો થાય છે. એ ઉપરાંત એક ચમચી ઇસબગોળનાં બી જરા લોઢી પર શેકી તેમાં એક ચમચી ખાંડ અથવા ખરી સાકરની ભુકી સાથ ખવડાવવું. ત્રણ વખત દાડમની ઘસેલી છાલ ને ત્રણ વખત ઇસબગોળ અવારનવાર બંધે આપવાથી ગમે તેવો મરડો નરમ પડી જશે.

ધાણાંને પાણીમાં થોડો વખત ભીનવી ગાળીને મરડા પર આપવું. દાડમની છાલને થોડાં પાણીમાં ઉકાળતી વખતે એકુ બે લવંગ નાખી ગાળીને પાવું. બે મોટા ચમચા સોજી સરકો, એક મોટો ચમચો સોજું નીમક ટેબલ સોલ્ટને ગરમ પાણી એક પાંઈટમાં મેળવી ઠંડું પડેને એક વાઇન ગ્લાસ ભરીને બબે કલાકને અંતરે પાવાથી કેટલાકને ફાયદો કરે છે. નાનાં બચ્ચાંને એનો ચોથો ભાગ આપવું. મધમાં મેથીનાં પાંદડાંના રસનાં થોડાં ટીપાં ભેળી પાવો. માંગુસતાનની છાલ પાણીમાં ઘસી છુંદેલી ખરી સાકર ભેળી પાવું"

બેલ ફ્રુટનું સીરપ Syrup Bael તૈયાર મળે છે, તે એક ચમચો ઠંડાં પાણીમાં ભેળી દિવસમાં બે ત્રણ વખત પાવું, તેમજ બેલ ફ્રુટનો મુરબ્બો પાક વિગેરે બને છે તે પણ મરડા ઉપર ખવાડ્યાથી ફાયદો થશે કાચાં કે પાકાં બેલ ફ્રુટને તોડી પાણીમાં ભીનવી કસ કાઢીને પાવું.

વરીઆળીને ભુંજી બારીક છુંદી એક ચમચી ભુકા ને એક ચમચી ખડી સાકરની ભુકી સાથે ફાકવી. સંગજીરૂ ને મલાઇ આપવી.

દાડમની છાલ ને માયફળની ભુકી સરખાં વજનની ભેળી દિવસમાં બે ત્રણ વખત આપવી. ઇંદ્રજવને શેકી બારીક છુંદી કપડાં વડે ચાળીને તે ભુકી અર્ધી ચમચી જેટલી અમથી અથવા ખડી સાકર સાથ ભેળી ખવડાવવી.

ફાકી બનાવવા માટે ઇંદ્રજવ ૦॥ તોલો અધકચરા ભુંજવા પછી છુંદવા, જાયફળનો ટુકડો ભુંજ્યા વગર છુંદવો. બારીક ખડી સાકર છુંદેલી બે ચમચી એ સર્વે સાથે ભેળી નાંખી અર્ધો ગ્લાસ પાણીમાં ઉપલી મેળવણીમાંથી રાતે એક ચમચી ભીંનવી રાખીને સવારમાં ભુખે પેટે પાવું. જરૂર જણાય તો સાંજે પણ આપવું. જો પીવા ન ગમે તો સાકર સાથે તેની ગોળી વાળીને આપવી.

કાચાં ઇંડાની સફેદીને કફ ચઢાવી તેમાં છુંદેલી ખરી સાકર થોડી ભેળી બનતાં સુધી એકુ બે ગોટમાં ગળાવી દેવી. ઇસબગોળનાં બી ચુંટી કાંકરા કાઢી એક ચમચી ત્રણ ચાર ગ્લાસ પાણીમાં ભીંનવી ત્રણ ચાર વખત એક એક ગ્લાસ પાવું. જેમ બીઆં ફુલીને મોટાં થશે અને ઘણા કલાક રહ્યાથી પાણી ચીકણું થશે તેમ તે વધારે ફાયદો કરશે. જોઇએ તો પીતી વખતે તેમાં થોડી સાકર કે ગુલાબ નાખવું. ઉંટીઉ જીરૂં પાણીમાં સાકર સાથ રાતે ભીંનવી સહવારમાં ઘટ બંધાયને સહવાર સાંજ એક એક ચમચો ખવડાવવું.

પ્રજી હરડેને ઘી કે એરંડીઆનો હાથ લગાડી ઠીકરાં ઉપર ભુંજી છુંદીને એક એક ચમચી સાકર અથવા તેના શીરા સાથે દિવસમાં બે ત્રણ વખત આપવી. જાયફળ ૧, એલચી ૧૦, સુંઠ, ખસખસ દરેક નવટાંક એલચી સાથે ઠીકરાં ઉપર શેકીને બારીક ભુકો કરવો. જાયફલને ખમણીને ભુકો કરવો. પછી છુંદેલી સાકર પાશેર સહેજ માખણ લઇ સર્વેને ચુહલા ઉપરા જરા શેકીને એક એક ચમચો વાપરવું.

અફીમ અર્ધો વાલ જેટલુ, ગોખરૂ, તોલો એક, ખુરાશાંની મીરચી તોલો પા જાયફલ તોલો એક, એ સર્વેને છુંદીને ગોળ સાથ ગોળી બનાવીને આપવી. ખસખસ, ખડી સાકર તથા આખી એલચી સરખાં વજનનું ત્રણે લઇ છુંદીને ભેળી નાંખવું. એલચીને પહેલાં છાલ સાથ ચુહલા પર શેકીને પછી છુંદવી. બીલમરી બેને છુંદીને એક બાટલી પાણી, સુઠના એક ટુકડા સાથે નાખી ચુહલે ઉકાળી અધું પાણી, બજેને ગાળી કાઢી દિવસમાં ત્રણ વખત બે થી ત્રણ ચમચા આપવું.

મરડા પર વીલાયતી કરતાં ઊપલાંમાંના કોઇબી દેશી ઉપાયો વધુ ગુણ કરે છે, ઉપલામાંથી કોઇબી ઉપાય કરવા.

૩૪૫–કરમ નાનાં બચ્ચાંને Roundworm તેની નીશાણી તેઓ નાક ઘણું ચોળ્યા કરે તે ઉપરથી જણાય માટે તે વખતે ગળાંમાં સીતાબના પાદડાં સુતરે બાંધીને પહેરાવવાં તેના વાસથી કરમનું જોર ઓછું થશે.

કરમનું જોર લાગે તો તુરત એરંડીઆનો જુલાબ આપવાથી પડી જશે, કોઇકને મોઢા કે નાકને રસ્તે પડે છે, કોઇ વખતે માંથે ચઢી જઇ નુકશાન કરે માંથા પર અરીઠાનું ફીણ ચોપડે છે

સીતાબનાં પાંદડાંના ચાર પાંચ ટીપાં ચોળીને નીચોવીને એક મુઠી ભર ધાણાને ઓખરા કરી રાતથી અર્ધા શેર પાણીમાં ભીનવી તેનું પાણી સવારે ગાળી કાઢી એક ચમચો લઈ પેલાં સીતાબનાં ટીપાં ભેળીને પાવું. ધાણાનું પાણી કાઢી નહીં નાંખવું, સીસીમાં ભરી રાખવું. દાડમની છાલ ઉકાળેલું પાણી પાવાથી પણ ફાયદો થશે.

કપુરનો વટાણાથી બી નાનો ટુકડો લઇ બારીક છુંદી ગોળનું પાણી કરી તેમાં ભેળીને પાવું. હીંગ એક ચણા જેટલી લઇ આતશ પર ફુલવીને મધ અથવા ગોળમાં તેની ગોળી વાળીને ગળાવવી. અખરોટ સાથ કાકડીનાં બી ખવાડવાં.

કાચકો કરમાણી, ધાણા, ઇદ્રજવ, એક પૈસાનું લઇ બારીક છુંદી થોડુંક પાણી નાખી ચુહલે ઉકાળી ઠંડુ પડે ને તે પાણી ગાળીને પાવું, એથી કરમ પડવાના હશે તો પડશે, નહિં તો જોર કમતી થશે.

કવોશીઆ Quassia નામની દવાને પાણીમાં નાખી ગાળીને પાય છે. સેનતોનીન નામની સહેજ પીળી ચળકટી દવાની ભુકી કરમ માટે આપે છે. નાનાં બચ્ચાંને પાથી અર્ધા ગ્રેનને સુમારે અને મોટાંને પાંચ ગ્રેન પાણી સાથ અથવા એરંડીઆમાં ભેળીને આપે છે.

મોટા કરમ Tape worm ચપતા ને કેટલીક ફીટ લાંબાં કોઇને થાય જેનો સબબ ખરાબ ગોશ્ત ખાધામાં આવ્યાથી થાય છે.

૩૪૬–પીશાબ ગરમીમાં ઓછી ને સરદીનાં દિવસોમાં કેટલીક વખત ઘણી થાય છે, તેમજ કેટલાક ને નબળાઇને લીધે થાય છે. આખા દિવસમાં ચાલીસથી પચાસ ઔંસ સુમારે થવી જોઈએ, એમા પાણી ખાર, ચુનો, મેગનીશીઆ વિગેરે હોય છે.

ઘણી થતી બંધ કરવા માટે તલ ને સાકર ભેળીને ખવડાવવી, અથવા ખસખસના પોસના નવાં તાજા ફુલને પાણીમાં ઉકાળી તેને શેક કરવો, ગરમ પાણીની બેગ પેડુ પર મુકવી.

પીશાબ બંધ થયલી છુટવા બ્લોટીંગ પેપર સોજું લઇ પાણીમાં ભીનવી પેટ પર મુકવું; અથવા હજરતે હાઉ નામનો સફેદ રંગના ઠળીઆ જેવું આવે છે તે પાણીમાં ઘસીને પેડુ પર કોઇક લગાડે છે. કેસુરીના ફુલનાં વરાળીઆં કરી પેટે બાંધવાં અથવા તો પાણી ઉકાળતી વખતે તેમાં થોડો સુરોખાર નાંખી સેહવાય તેવું પાણી કીટલીની ધાર વડે પેડુ પર રેડવું યા તેમાં કપડું બોળીને મુકવાથી પણ બંધ થયલી પીશાબ છુટશે. બાર્લી વોટર પુરતું પાવું.

પીશાબનો રંગ તાવમા લાલ તથા ઘેરો થાય છે ગદલી અથવા બીજો કંઈ ફેરફાર લાગે તો ડૉકટર પાસ તપાસાવવી.

યુરીક એસીડ Uric Acid પીશાબમાં જતી ડૉકટર પાસ તપાસવાથી માલમ પડે તો માંસનો ખોરાક ઝાઝો લેવો નહિ, ભાજી તરકારી મુળા વિગેરે વધુ ખાવું; કેટલી વખત વધુ એસીડ જવાથી હાથ પગના સાંધાઓ સુજી આવીને દુખે છે. ગુરદાનું દરદ કોઈ ને પીશાબ તપાસ્યાથી માલમ પડશે.

મીઠી પીશાબ Diabetes જે પીશાબને તપાસ્વાથી માલમ પડે છે તેવા માણસે મીઠાસવાળી ચીજો મુદલ ખાવી નહિ, સાકર કે ખાંડને બદલે કેટલાંક ગ્લીસરીન કે સેકરીન વાપરે છે.

કુમલાં નાલીએરનું પાણી, છાશ, બાર્લી વૉટર વિગેરે પીધાથી ફાયદો થશે અને પીશાબમાં આગ બળતી પણ નરમ પડે છે.

પાંઉને બદલે બાજરીના આટાની અથવા ઘઊંનાં થુલાંની રોટલી ખાવી. ખોરાકમાં ભાજી, મુળા, દોધી, કોબી, ઇંડાં, દુધ, કથોળ, ફ્રુટ લેવું માંસનો ખોરાક ઝાઝો આપવો નહીં. કાળાં જાબુંના ઠળીઆને સુકવી તેની બારીક ભુકી કરી ચાળીને અગત પડે ત્યારે દિવસમાં એકુ બે વખત અધી અધી ચમચી ઠંડાં પાણી સાથ ફાકવી. જાંબુની બનાવેલી વિલાયતી દવા પણ આવે છે.

એ દરદવાલાને શરીર પર ગુમડાં, પાથાં પણ નીકળે છે. રૂઝાવા માટે ટેનીન નામની દવાની ભુકી છાંટીને પાણી વડે ધોવું; પાકવીને ફોડવા માટે પાછલ આપેલો પુલ્ટીસનો મલમ અજમાવવો અથવા પાકાં

અંજીરને ઘીઇ છોલીને ગરમ કરી કપડાંમાં મુકી તેની પોલટીસ કીધાથી જલદી ફુટે છે, કોઇ વેગનાની પોલટીશ પણ કરે છે. નસતર વડે ચીરવા કરતાં પોતીકી મેજે ફુટે તો સારૂં.

રેતી તથા પથરી વિષે.

૩૪૭-**રેતી** પર કારાકુરા નામની એક જાતના ઝાડની છાલ આવે છે તેને છુંદીને ઝીણાં કપડાંમાં ચાલી રાખવી, કેસુરીનાં નવાં સુકાં ત્રણ ફુલને એક પ્યાલા ઠંડા પાણીમાં રાતથી ભીંનવી રાખી સહવારમા ઘણું સકારેથી તે ફુલને ખુબ ચોલીને પાણી ગાળી કાઢી છુંછો ફેંકી દેવો. ઉપલી ભુકી એક ઉપર વેર ચમચી ભરીને તે પાણીમાં બરોબર મેળવીને ભુખે પેટે પાવું; રેતીનો ઘણો દુખારો હોય તો સાંજે પાછું એજ મુજબ આપવું. રેતી હશે તે બધી એ દવાથી પડી જાય છે અને પથરી પણ બંધાયલી કેટલીક વખત નીકળે છે; પથરી બંધાયલી કોઈકને ઓપરેશન કરી કાઢવી પડે છે, એ કારાકુરાની છાલ સાધારણ લાકડાંને રેંખતાં જે છોડાં નીકળે છે તેવાં નાનાં ગોળ ચકરડાં જેવી બે ઇંચને સુમારે પહોળી હોય છે, ગાંધીઓની દુકાને મળશે, અમઠી કુરા નામની છાલ પણ આવે છે તે નહિં લેવી. રેતીની લાંબા વખતની અડચણ એ ચીજ ચાલુ બે ત્રણ માસ વેર પીધાથી નીકળી જાય છે, જો કે પીધામાં ઘણું કડવું લાગે છે. કુમલાં નાલીએરનાં કાકરાનું પાણી ચાલુ પીવું અથવા રાતે સુધી વખતે કોઇકને ઓલીવ ઓઈલ પીધાથી ફાયદો થાય છે.

જવખારનો એક ઘઊં જેટલો ટુકડો પાન સાથ ખવાડયાથી રેતી પડી જઇ દુખારો નરમ પડે છે.

ગોલની અથવા ખાપરી ભાજી કંઇબી ખાધાથી કોઈની રેતી પડી જાય છે. સેક કીધાથી પણ દુખારો નરમ પડશે.

૩૪૮-**હરસના મસા** Piles ઘણું ખરૂં પેટની કબજીઆતને લીધે કોઇકને મસા થાય તે સારૂ અવાર નવાર જુલાબ લેવો. કેટલાંકને એનીમાથી ફાયદો થાય છે. સરદી ભીનાશવાલી તેમજ કઠણ જગ્યા પર બેસવું નહિં. લગાડવા માટે સરમાઉ ઝાડનાં પાંદડાં આખાં વચમાંની દાંડી સાથે લઇ છુંદીને લેપની માફક બનાવી બાંધવાથી ફાયદો કરશે. લોહી બંધ કરવા આઇસ નાના ટુકડા સફરામાં મુકવા, ફટકડીનું પાણી વાપરવું અથવા વેઝલીન ને લેનોલીને સરખું ભેળી લગાડવાથી લોહી બંધ થશે. માંયફળ એક ઔંસમાં અફીમની ભુકી આઠ ગ્રેન ભેળી લગાડવું.

ઓપરેશન કરાવીને મસા કેટલાંકને કઢાવી નાખવાથી સારાં થાય છે.

ભગનદર Fistula નામનું દરદ સફરામાં થાય છે, જેની પર અલશીની પોલટીસની પોટલી કરી બાંધી રાખવી. દિવસમાં ચાર પાંચ વખત કરવાથી ફુટી જઇ લોહી પરૂ નીકળી જવા પછી એક જાતનું

મુજ્યું વાપેરી ભાતે નામનું આવે છે તેને પાણીમાં ઘસી સફ્રાની બહાર તેમજ આજુબાજુ લગાડવાથી એ દરદવાળાંને ઘણો ફાયદો થાય છે, તેમજ કોઇકને છેક ઉંડુ અંદર વેર ગયલું એ દરદ ઘણું હેરાન કરે છે ને બેસી ઉઠી પણ શકાતું નથી તેને પણ કેટલીક વખત ઓપરેશન કીધાથી સારૂં થશે.

પેટમાંના દરદો જેવાં કે કેનસર, વસુરી વિગેરે જે બહારથી પારખી નહિ શકાતા હોય તેને એકસ રે X ray વડે સબી લીધાથી તેમાંથી સમજી શકાય છે.

પ્રકરણ પર.

ઊલટી, અડગરી, ફેર, ઊંઘ વિગેરે.

૩૪૯–**ઊલટી** કેટલીક વખત બદહજમી અથવા પીતનાં જોરે પણ થાય છે.

ઊલટી લાવવા એક ટંમ્બલર પાણીમાં એક ચમચી નીમક કે રાઇ નાખી પીવું, ગરમ પાણી અથવા ઘણો સરખો સોડા પીધાથી પણ ઊલટી થશે, જોઇએ તો ગળાંમાં પીછ ફેરવવું. કેટલીક ઝેરી વસ્તુ કે દવા પીવામા આવે તો તેને ઊલટી કરીને કાઢવા ગરમ ચાહ કે નીમકનુ કે રાઇનું પાણી ઘણું સરખું પાવું, એસીડ કંઇ પણ જાતની પીધામાં આવે તો બનતાં સુધી ઊલટી કરાવવી નહિં, પણ દુધ પુરતા જથામાં પાવું, ડૉકટરની મદદ તુરત લેવી. વધુ અકસ્માતમાં જુવો.

ઊલટી બંધ કરવા ઠંડો લેમનેડ, લીંબુ પાણી સાથ પાવું. આઇસ ચુશવા આપવું, લવંગ મોઢાંમાં રાખ્યાથી પણ ઊલટી અટકે છે.

પીતના જોરની ઊલટી થયા કરે તો દાડમનું શરબત પાવું, બીસમથ નામની દવા સહેજ લઇ પાણીમાં પાવાથી નરમ પડશે.

ઊલટી કોઇકને ઓપરેશન માટે કલોરોફોર્મ સુંઘાડવા પછી પણ ચાલુ ઘણી થાય છે તે વખતે કંઇબી ખોરાક ઘણો પાવો નહિં. ચમચી વડે અથવા ફીડીંગ કપે એકુ બે ચમચાને સુમારે ઠંડુ પાણી, ચંમપીન કે ગરમ લેમનેડ પાવો અથવા આઇસની નાની ટુકડી ચુશવા આપવી કોઇ ચીજ ખાધેલી પીધેલી કે દવાની ઊલટી થયા કરે તો આઇસમાં ઠંડું કરી પાવું અથવા ખવડાવવું. સફેદીનું પાણી આલબ્યુમન વૉટર પણ આપવાથી તાકાટ આપી બીજા ખોરાકની ગરજ સારે છે. જબ્બાં સુકાયા કરે તો પાણી અથવા કુમળી ચાહના કોગરા કરાવવા.

ઓચી પર ને પાંસળીઓની વચ્ચે પીપળી ઊપર રાઇનું પ્લાસ્ટર મારવું, અથવા પાંઊને પોર્ટવાઇનમાં ભીનવી પીપળી કે છાતી પર અવારનવાર મુકયાથી કોઇકની ઊલટી બંધ થશે.

દરીઆ લાગવાથી ઉલટી ઘણી થાય તો ઊપલા કોઇબી ઊપાય અજમાવવા, કલોરોફોમનાં દસ બાર ટીપાં પાણીમાં રેડી પાવા, વુરસ્ટર સોસ Worcestor sauce એક ચમચી ત્રણ ત્રણ કલાકે કોઇક પીએ છે. મોઢાંમાં ચાલુ લવંગ રાખવું. દમ ઊપર રાખી પેટ અંદર દબાવી ને થોડો વખત રાખવાથી પણ ઊલટી અટકે છે.

કોઇક સ્ત્રીને મહીના સાથ ઊલટી ઘણી થાય છે તે વખતે થોડું થોડું ખાવું પીવું. ઘણું લીધાથી પાછું નીકળી જશે. આઇસ જોઇએ તો મોઢામાં ચુશવું અથવા ઠંડો કાઘેલો ખોરાક લેવો. થોડાં લવંગને પાણીમા ઉકાળી ગાળી તે પાણી થોડુંક પાવું.

કયુમીસ Koumiss એક જાતની દુધની મેળવણીથી બનાવેલું દવાવાલા Chemist ની દુકાનેથી મળે છે તે તાજું બનાવેલુ પાવાથી ટાકાત રહેશે. બીજા દિવસ વેર રાખવું નહિં છાશ તથા બીજી મેળવણીથી અને ગાયનાં કે ઘોડીનાં દુધમાથી પણ એ બને છે, સાધારણ રીતે એ બનાવવા માટે છેહ્લે પરચુરણમાં જુવો. ફાડેલા દુધનુ પાણી જોઈએ તો પાવું.

૩૫૦–અડગરી (અટકડી) ચાલુ આવતી હોય તો થોડો વખત દમ લીધા વગર એક બે ત્રણથી જ્યાં સુધી ગણી શકાય ત્યાં સુધી મનમાં ગણવા અથવા પાણીનાં સાત કે નવ ગોટ ગણીને પીવા. પાણીનાં ગ્લાસ પર કપડું ઢાંકી તેમાંથી પાણી પીવાની તજવીજ કરવી. ઘણો દારૂ પીનારને પણ ચાલુ અડગરી થાય છે.

જમણા હાથનો અંગુઠો ડાબા હાથની હથેલીમાં દાબી રાખવો અથવા તો નાક મસળવું. નેસનો ધપકારો Pulse ને થોડો વખત દાબી રાખવી. તપખીર સુંઘવી. આઇસ અથવા સાકર અમથું ચુશવું અથવા તે પર કલોરોફોમનાં બે ત્રણ ટીપાં નાખવાં. સોજો સરકો ચુશીને પીધાથી અડગરી બંધ થશે, જોઈએ તો ખડી સાકર તેમાં બોળીને ચુશવી, ઊપલામાંથી કંઇબી કરવું.

કોઇ વખત માણસને એકદમ ચમકાવ્યાથી પણ બંધ થઈ જશે, પણ નબલી છાતીવાલાને તેમ કરવું નહીં. કાંનનાં ચાપકા પર કોઇક થુક અથવા પાણી લગાડે છે. પેટપર ઊંધુ સુવાથી પણ અડગરી બંધ થશે. ગરમ પાણીમાં સોડા બાઈકાર્બ, સુંઠના અર્કનાં થોડાં ટીપાં એમાંની કંઇપણ ખીજ નાંખીને પીવું. પીપરી પર રાઈ મારવાથી બંધ થાય છે.

અડગરી ચાલુ રહે વડનાં પાકાં પાન તવા ઉપર પહેલે બાળીને પછી બારીક રાખ બનાવી ગોળ સાથ બંધે ભેળી સરખું એક ટાંક ભારને સુમારે આપવાથી કંતાલાભરેલી અડગરી નરમ પડે છે.

૩૫૧–અટકાર (ઓડકાર) ચાલુ આવતા હોય તો બીજોરાંનો રસ અર્ધું ગ્લાસ ને એક ચમચો મધ ભેળી ત્રણ ભાગ કરી દિવસમાં ત્રણ વખત પીવું; બદહજમીના સબબે અથવા છાતીપર પવનનું જોર હોવાથી પણ અટકાર કોઇને આવે છે. તે સારૂ બદહજમી માટેના આપેલા ઉપાય કરવા.

છાતીપર દાહે બળે તો એક વાંઇન ગ્લાસ ઠંડાં પાણીમાં બારીક વાટેલું નીમક અથવા સોડા બાઇકાર્બ અર્ધી ચમચી પીગળાવીને પાવું. સોડા મીન્ટ Soda Mint ની ટાંકલીઓ પણ તૈયાર આવે છે જે ખાધા પછી પાણીમાં ગળાવવી. લીંબુનો રસ નીચવીને પાણીમાં ચાલુ પીધાથી ફાયદો થશે, લોહીનો સુધારો થાય છે. ખાસ કરી ગરમીના દિવસમાં પીધેલું સારૂં છે.

૩૫૨–ફેર (ચક્કર) કેટલીક વખત સરદીના તેમજ નબલાઇથી પણ આવે છે તે વખતે તુરત બેસી જવું. કેટલીક વખત લોહી ઘણું જવાની અથવા હાર્ટની નબલાઇના સબબે પણ ફેર આવે ત્યારે બનતાં સુધી સુઇ રહેવું. બીછાનાં પરથી ચત્તુ ઊઠવું નહિ, કોરવાલી ને ઉઠવું.

સરદીના ફેર આવે તો બોચી પર રાઇ મારવી, સુંઠ મરીનો સરદીમાં લખેલો કાવો પાવો આખે પાટો બાંધવાથી ફેર નરમ પડશે દરીઆમાં બોટમાં બેઠેલાંને ફેર આવે તો દુર સામે જોવું નજદીક પાણીમાં જોવાથી વધુ આવશે.

બેશુદ્ધ થયલાં માણસને હુશીઆરીમાં લાવવા માટે મોઢાં પર પાણી છાંટવું Smelling Salt નામની દવા સુંઘાડવી શરીરમાં ટાઇટ કપડા પેહરેલાં હોય તો તુરત ઘીલાં કરવાં. ઉંચકવું પડે તો આડું સુતેલું રાખી ઉંચકવું, ઉભું કરવું નહિં. હુશીઆરીમાં લાવ્યા વગર પાણી કે દવા દારૂ પાવો નહિ.

પાવા માટે સ્પીરીટ એમોનીઆ એરોમેટીક Spirit ammonia aromatic અર્ધી ચમચી વાઇન ગ્લાસ પાણીમાં નાંખી આપવું.

બેશુદ્ધિ પારખવા માટે આંખનાં ટોપચાંને જરા હાથ લગાડવાથી તદન બેશુદ્ધ માણસ હશે તો ટોપચાં મુદલ હાલતાં નથી પણ થોડીક શુદ્ધિમાં હશે તો તુરત આંખ બંધ કરશે.

હીસટીરીઆ કેટલાંકને મગજની કોઇ કારણની ઉશકેરણીથી થાય છે. બેશુદ્ધ માણસને હુશીઆર કરવાની રીત અજમાવવી અથવા મોઢાંપર પાણી છાટવાથી પણ હુશીઆર થશે, જોઇએ તો કાંદો સુંઘાડવો. ઢોંગ કરી પડી રહેલું માણસ કેટલીક વખત ગીલી ઘાલવાથી ચમકીને પોતીકી મેળે ઉઠે છે.

ફીફરૂં થાય ત્યારે કોઇકને મોઢાં પર ફીણ આવે છે. હોશીઆરીમાં લાવવા પગનાં ટેટાં પર રાઇનું પ્લાસ્ટર પાએક કલાક સુધી મુકી રાખવું. જોર થાય ત્યારે પડે નહિ તેની સંભાળ રાખવી જીભ બહાર

નીકળી આવેલી કરડાઈ જાય માટે મોઢાંમાં દાતની વચ્ચે મોટો બુચ અથવા રબરનો ટુકડો મુકવાથી જીભનો બચાવ થશે.

સુંઠ, ને પીપળ સરખાં વજનનું લઇ બારીક ભુકી ભેળીને તેની ગોળી અથવા ફાકી પાણીમાં આપવાથી કોઇને ફાયદો થાય છે. ઉશ્કાયલાને ઉઠાડવું નહિ.

ઉંઘ વિષે.

૩૫૩–**ઉંઘતી** વખતે કોઇબી જાતના વીચારોથી મન મોકળું રાખવાથી ઉંઘ જલદી આવે છે, ઘણી ખરી જમણી બાજુએ કોર વાલીને સુવાથી ઉંઘ આવશે. કેટલાંકો કેફી દવાઓ લે છે જે ટેવ પાડવાથી નુકશાન થશે, અગત્યની વખતે ડૉકટર ફરમાવે તોજ પાવી.

સુવા આગમચ તાલક તથા બાલ પર બ્રશ મારવો, તેમ કરતાંબી જો ઉંઘ નાહે આવે તો આંખ ઉપર પાણીમાં ભીનવેલો પાટો બાંધીને સુવાથી ઉંઘ કોઇને આવશે; નાહવાથી કે પગને ગરમ પાણીમાં શેકવા પછી ઉંઘ લાવે છે. સબજાનો પાલો કે ફુલ બીછાનામાં રાખવાથી ઉંઘ લાવશે.

સુવાની પાંચ મિનિટ આગમચ ગરમ દુધ પીવું, અથવા જાયફળની ભુકી થોડીક પાણીમાં નાખીને પીવાથી ઊંઘ આવશે, માથું વધુ ઉચુ રાખવું.

ઉજાગરો રાતના કરવાનો હોય તો કોફી પીધાથી ઉંઘ નહિ આવશે, તેમજ મોઢાંપર પાણી છાંટયા કરવું.

પ્રકરણ ૫૩.

મોઢાંની સફાઈ, જીભ તથા દાંતની સંભાલ.

૩૫૪–**મોઢાંનો વાસ** કોઇ વખત બદહજમી અથવા ખરાબ દાંતને સબબે આવે છે, દર વખત ખાધા પછી હમેશાં કોગરા કરવાથી મોઢું સાફ રહે છે. તેમાં રાતે સુતી વખતે ખાસ કરવા.

કોગરા કરવા નીચલી કોઇબી ચીજો લેવી, પાણીમાં થોડાં કોલોનવૉટરનાં ટીપાં નાંખવાં, ટંકણખાર, નીમક, ગ્લાઇકોથાઇમોલીન કે લીસ્ટરીન નામની દવા એક ટંમ્બલર પાણીમાં અર્ધાં ચમચીનાં સુમારે કઈબી ભેળવું. બોરીક પાઉડર એક ચમચી જેટલો ને નીમક ગરમ પાણીમાં નાંખી કોગરા કરવા. બાવળની છાલ પાણીમાં ઊકાળવી, જોઇએ તો થોડીક ફટકડી ભેળવી. માયફળને પાણી સાથ ઊકાળી કોગરા માટે વાપરવું.

દુધમાં આઇસ ને થોડો ગુલાબ ભેળી કોગરા કરવા, ધમાસો અથવા પોથી પણ પાણી સાથ ભેળી કોગરા માટે લે છે.

ટંકણખાર અર્ધો ઔંસ એક પાઈંટ ગરમ પાણીમાં પીગળાવી ઠુકું થાય ને તેમાં કપુરનો અર્ક અર્ધી ચમચી, ટીંકચર મીર અર્ધી ચમચી, ભેળીને બાટલીમાં ભરી રાખી કોગરા કરવા સારૂ એક વાઇન ગ્લાસ જેટલુ તેમાંથી એક પ્યાલા ઠુકા પાણીમાં નાખી લેવું.

એક લીંબુના રસમાં બે ચમચી ખાંડ થોડાં ટીપાં બદામનું તેલ તથા ગુલાબ એક ચમચી ભેળી વાઇન ગ્લાસમાં અર્ધી ચમચીને સુમારે ભેળી કોગરા કરવા.

તંબાકુનો વાસ કાઢવા ઉપલી મેળવણી કોઇબી વાપરવી અથવા દશ ચમચા વરસાદનાં પાણીમાં અર્ધો ચમચો કલોરાઈનેતેડ સોડા ને ઓરંજનાં એસંસનાં થોડાં ટીપાં ભેળી લેવું, અથવા પાણીમાં થોડુ લીસ્ટરીન ભેળી કોગરા કરવા.

કાંદાનો વાસ સરકામાં પારસ્લીનાં પાંદડાં નાખીને ખાધાથી જશે, લવંગ મોઢામાં રાખ્યાથી પણ કોઇબી જાતનો વાસ જાય છે. બદામનાં કોટલાંની ભુકી કરી દાંત પર ઘસ્યાથી કોઇબી વાસ નીકળે છે, મોઢાંમા પીક આવે અથવા રાતે થુંક ગળ્યા કરે તો લવંગ દિવસે ચુશવું. લવંગ ત્રણ ચમચી ખોખરાં કરી એક પાઇંટ ગરમ પાણીમા એક કલાક ઢાંકી રાખી ગાળી લઈ કોગરા માટે વાપરવું અથનો સુથ કે અક્કલગરો મોઢામાં રાખવો.

મોઢાંમાં છાગરા પડે તો ગ્લીસરીનમાં સહેજ બોરીક પાઉડર ભેળી નરમ કપડાંએ અવારનવાર લગાડવું. ફટકડી ને ટંકણખારની ભુકી એક એક ચમટી જેટલી એક ઔંસ મધમાં પીગળાવી દિવસમાં બે વખત મોઢામાંના છાગરા પર લગાડવું. ચીનાઈ કાઠાની ભુકી પણ છાગરા પર દાબવાથી તે સુકાઇ જશે.

મોઢાં પર સોજો નબલાઇથી કોઇ વખત આવે તો ચાહના પાણી અથવા કોલોનવૉટર પાણી ભેળી બે ત્રણ વખત ધોવું. હળદર ને સુંઠ પાણીમાં ઘસીને ચોપડવી. પીશાબ તપાસવી.

૩૫૫–જીભ અને ટાળવાથી આપણને ખોરાકનો સ્વાદ માલમ પડે છે જીભના આગળા તથા સાઇડના ભાગ પર મીઠી ચીજોના સ્વાદ માલમ પડે છે અને પાછલા ભાગપર કડવી ચીજોનો સ્વાદ લાગશે એટલી નાજુકને તીક્ષણ શકતી જીભમા હોય છે કે એક ટીપુ ગંધકના તેજાબનું એક હઝાર પાણીના ટીપાં સાથ ભેળેલું મોઢાંમા મુકવાથી તુરત પારખી શકાશે.

સફેદ જેવો થર જીભપર થાય તો તાવની તેમજ પેટના બીગાડાની નીશાની જાણવી. થરો કાઢવા પાણી કે ગ્લીસીરીન બે ઔંસમાં સોડા બાઇકાર્બ બોરીક પાઉડર પા ઔંસ કંઈબી પીગળાવી કપડું આંગળી પર વીંટાળી તેમાં બોળીને જીભ ઉપર ઘસવું. વહેલબોન **Whale Bone** ની પટી વડે પણ જીભ સાફ થાય છે.

તાઈફોઇડ તાવવાલા દરદીની જીભ ભુરા જેવા રંગની થરાવાળી હોય. લકવાવાલા માણુસની જીભ એક બાજુથી બહાર નીકળેલી હોય છે અને બોલતી વખતે લડ્ડે છે જેથી બરોબર સમજ પડતું નથી.

ભમરો જીભ પર ડંખે તો એકદમ સુજીને મોટી થઇ મોઢું તથા ગળું બંધ થઇ માણુસ ગુંગળાઇ જશે માટે તુરત ઉપાય કરવો.

જીભ કરડાઇ જાય તો તે ઉપર બ્રેન્ડીનું પોહોળાઉં મુકવાથી લોહી બંધ થશે, અથવા આઇસનો ટુકડો મોઢામાં મુકવો.

જીભ દાઝી જાય તો તે ઉપર ઠંડક માટે આઇસનો ટુકડો અથવા કોગરાની કોઇબી દવા વાપરવી.

બોબડું બોલવાની ટેવ સુધારવા હમેશાં પહેલાં ઘણા ધીરે• સાદે દરેક બોલ છુટા સરખા બોલવા, પછી આસ્તે આસ્તે સાદ તેમજ બોલવાની ઝડપ વધારવાથી એ ટેવ મટે છે. દાંત બીડીને બોલ્યાથી પણ કોઈક સુધરે છે.

જીભ દાંત સાથે ઘસાયા કરી લાલ ને જાડી થાય તે સારી નહિ, દાંતની અણી જેવી લાગતી હોય તે ઘસાવી નાખવી, તેમજ ઘડી ઘડી કરડાવી નહિ જોઇએ, જીભને નુકશાન પહોંચી કોઇબી ખરાબ દરદ થાય.

ડપદ્—દાંતને સાફ રાખવા ખાધા પછી તેમજ રાતે સુતી વખતે કોગરા કીધાથી ખાધાની ચીજ ભરાયલી નીકળી જઇ દાંત સાફ રહેશે, વાસ આવતો હોય તો મોઢાની સફાઇમા આપેલા કોગરા કરવા.

સડેલો દાંત સાફ કરાવી ખાડો પડયો હોય તો ડૉકટર પાસે પુરાવી દેવો, જેથી બીજા વધારે સડતા અટકશે. દાંત કોતરવા નહિ, ટાંચણી યા કવીલ વડે કોતરી અંદર ભરાયલી ચીજ કાઢવાથી ઉંડો ખાડો થશે, ને ખાવાનુ ચાલુ અંદર ભરાશે માટે કોગરા કરવા, બ્રશ વડે સાફ કીધાથી નીકળશે અથવા બારીક દોરો દાતની ફાટોમાં ઘસ્યાથી ભરાયલું નીકળે છે. સખત ચીજો મેવાનાં કોટલાં, નખ વિગેરે કરડવાથી નુકશાન થશે, તેમજ ઘણું ગરમ ખાધા પછી તુરત તે પર ઠંડુ પીવાથી ઠંડી ગરમીની ખરાબ અસર દાંતના ઈનેમલ પર થશે.

સરદીથી દાઢ અથવા દાંત દુખે તો લવંગ મોઢાંમાં રાખી ચુશવું અથવા લવંગનું તેલ રૂમાં બોળીને મુકવું. સરકો ગરમ કરી ફ્લેનલમાં બોળી તે પર જરા ઘસ્યાથી પણ નરમ પડશે. દાંત દુખતા હોય ત્યાં બ્રેંન્ડીમાં નીમક પીગળાવીને અથવા ગરમ ઘીનું રૂનું પહોળાઉ મુકવું. લગાડવાનો પેસ્ટ ગુંદર અકલગરાનાં મુળીઆંને કપુરની ભુકી સર્વે સરખા વજન કલોરોફોર્મમા મેળાવી સીસીમાં ભરી ઠંડકવાળી જગ્યામાં રાખી ખપ પડે ત્યારે વાપરવું.

દાંત કળતા સારૂ નીમકને ઠીકરાં પર ચુલે ભુંજીને ફુટવા માંડે કે ઉતારી બારીક છુંદીને તેમાંથી એક ચમચી લઈ અર્ધા પ્યાલાં ગરમ પાણીમાં પીગળાવી કોગરા કરવા અથવા છુંદેલું નીમક

ચમટીમાં લઇ કળતા દાંતમાં મુકવાથી પાણી ઝરીને નરમ પડશે. આયોડીનને ગ્લસરીન સરખું ભેળી લગાડવું.

દાઢ સુજીને પારા ચઢી આવે તો તે સુજેલા પારા ઉપર નીમક બ્રશ પર લઈ ઘસ્યાથી તેમાંનું લોહી નીકળી સારૂં થશે અથવા તો આયોડીન લગાડવાથી સુજેલો પારો નરમ પડે છે, રૂ કે પીછી વાપરવી.

બહારથી ગાલ ઉપર આંબા હળદર ને રેવંચી ખતાઈ પાણીમાં ઘસી લગાડવાથી પણ અંદરનો પાકેલો પારો ફુટી જઇ નરમ પડશે. ઈંડાંની દાળમા નીમક ભેળી ઘટ પ્લાસ્ટર કપડાં પર કરી જોઇએ તો મારવું. પાંઉની પોલટીશ અથવા સુકાં અંજીરની પાતળી ચીપ કાપી દુધમાં ઉકાળી કાઢી લઇને સુજેલા પારા ઉપર મુકવી.

દાંત પાડયા પછી લોહી ઘણું જતું હોય તો બ્રેન્ડી પાણીના કોગરા અથવા પાણીમાં નીમક કે ફટકડી નાંખી તેના કોગરા કીધાથી લોહી બંધ થશે અથવા તે પાણી થોડો વખત મોઢામાં રહેવા દેવું. સહેજ ટરપીનટાઈનમાં કે ફટકડી પાણીમાં પીગળાવી તેમાં રૂ બોળીને મુકવો. બહારથી સુજી આવે તો શેકવું.

દાંત ઉપર ફ્રુટ, દવા જેઠીમધ અથવા કોઇ ચીજથી કાળા ડાઘ પડે તો તે પર નીમક ઘસીને પછી ગરમ પાણીના કોગરા કીધાથી ડાઘા નીકળી જશે; દાંત પરના બીડી કે તબાકુના ડાઘા એજ રીતે સાફ થાય છે. પ્યુમીસ્ટોનની ભુકી ઘસી તુરત કોગરા કીધાથી પણ ડાઘા નીકળશે.

દાંત પીળાને સફેદ કરવા હાઇડ્રોજન પર ઓકસાઇડ નામની દવા સહેજ આંગળી પર લઇને કોઇ વખત ઘસવી અથવા કપુર સાથના ચાકમાં થોડાં ટીપાં એ દવામાં નાખી તે વડે દાંતણ કરવું. ચાલુ એ દવા વાપરવી નહિ.

લાલ દાંત ઘણી પાન સોપારી ખાધાથી થાય છે.

દાંત કાળા આખાને કીનારી સફેદ દિશે તે ઘણું કોકેન ખાનારનાં હોય, કોઇક વખત ચાલુ તેવી દવા પીધાથી પણ થાય છે.

દાંત પર કાળી પોપડી Tartar બાઝે છે તે કાઢવા મેગનીશીઆની ભુકી કે લીંબુનો રસ ઘસવો, અથવા સાઇટ્રીક એસીડ Citric Acid માં સોડા બાઇકાર્બ ભેળીને લગાડવાથી પણ નીકળશે. તે કાઢવા જોઇએ તો પ્યુમીસ્ટોનની ભુકી ઘસવી.

દાંતના પારામાં પરૂં Pus થવાથી કોઇની તબીએતને નુકશાન થાય છે, ખોરાક સારી રીતે હજમ થતો નથી, માટે દાંતના ડૉકટર પાસ તપાસાવી સાફ કરાવવું, અથવા અગત પડવે દાંત પણ કોઈના કાઢી નાંખવા પડે છે.

બનાવટી દાંત રાતે સુતી વખતે ધોઇ કાચનાં વાણસમાં પાણીમાં ડુબાડવા સહવારે મોઢું સાફ કરી પાછા ધોઇને પહેરવા પાણીમાં સહેજ બોરીક પાઊડર નાખવાથી વાસ આવશે નહિં.

મંજન દાંત ઉપર કોલસો અથવા તેની રાખ ઘસ્યાથી પણ સાફ થશે. ગમે તો અમદું અથવા તો રાખ સાથે નીમક ભેળી વાપરવું.
દાંત પર બેકીંગ સોડા Baking Soda ની ભુકી ચોળ્યાથી મજબુતી આવશે અને પારા પણ ગુલાબી થશે.

પેસ્ટ બનાવવા ગ્લસરીનમાં આરારૂટની તથા મીરહની ભુકી ચાર ઔંસ, તજની ભુકી એક ઔંસ ને ચાક આંઠ ઔંસ ભેળી લેવું. તજની ભુકી ઓરીસ રૂટને મીરહ એક એક ઔંસમાં ટંકણખાર ૫ ઔંસ ને સોજો ચાક દસ ઔંસ ભેળી પેપરમીન્ટના એસંસનાં ટીપાં નાખી થોડું મધ ભેળી ઘટ કરવું.

ભુકી ચાલુ વાપરવાની સોપારી બે પૈસાની, માયફલ બે પૈસાના, કપુર બે આનાનો, ફટકડી એક પૈસાની, તથા સોજો ચાક બે આનાનો લેવો. સોપારીને સ્હેજ ગરમ કરીને પછી ઘણીજ બારીક છુંદવી, પછી તેમાં ચાક, માયા તથા ફટકડી એક એક પછી નાંખી ઘણી બારીક થાય ને કપુર ભેળી સામટું છુંદવું. જોઇએ તો કપુરની ભુકી છરી વડે ઓખવીને નાખવી. છેલ્લે બારીક ચાળણીએ ચાળીને જે જાડો ભાગ વધે તેને પાછું છુંદી લઇ ચાળવું. ચપટ બુચની બાટલીમાં ભરી રાખી વાપરવું. એથી દાંત સફાઈદાર ને મજબુત રહેશે. દાંત દુખતો હોય તો પણ તે ભુકી થોડો વખત દાંતમા મુકી રાખી ને પછી દાતણ કીધાથી નરમ પડશે. કેમફરેતેડ ચાક માટે એક આંસ કપુર ને પંદર ઔંસ ચાકમાં ભેળવો.
સીંકોનાની ભુકી પા ઔંસ ને કોલસાની ભુકી એક ઔંસ ભેળીને લગાડવાથી દાંત સોજા રહે છે, કોલસાની ભુકીમાં થોડી ખાંડ ને લવંગનાં તેલનાં થોડાં ટીપાં ભેળી લેવું.
કાઠો તથા હીરાબોલની ભુકી ભેળીને દાંત સાફ કરવા.
બદામનાં કોટલાંને છુંદી બારીક ભુકી કરી ઘસવાથી દાંત સાફ થઇ મોહાંને કોઇબી જાતનો વાસ નીકળશે. જોઇએ તો નીમક ભેળવું.
દાંતનાં તૈયાર મંજન ઘણી જાતનાં પેસ્ટ વિગેરે મેનથોલ તથા બીજી દવાઓની મેળવણી સાથનાં આવે છે.

પ્રકરણ ૫૪.

ગળું, થાંસો, હાંફણ વિગેરે.

૩૫૭—ગળું લાલ સરદીથી તેમજ કોઇકને પેટની ગરમીથી પણ થાય છે. ગળું દુખે તે પર રાઇ માર્યાથી ફાયદો થશે પણ કોઈને આંકડાં આવવાની ટેવ હોઇ તેને મારવી નહિં. કોલોનવૉટરમાં કપડું

ભીનવીને મુકવું અથવા બ્રેન્ડી કે વ્હિસ્કી દારૂમાં નરમ ફલેનલ બોળી ગળાંપર થોડો વખત ઘસવા પછી બીજી સુકી ફલેનલનો પાટો બાંધવો. અલસીની પોલટીસ શેકીને બાંધવી.

કોગરા માટે પોર્ટવાઈન ને પાણી ભેળી અથવા કલેરેટ દારૂ ગરમ કરી છેક અંદર વેર ગળાંમાં લઇને કરવા પછી પાણી થુકી નાખવું, નીમકનાં પાણીએ પણ ગળું સાફ થશે દિવસમાં બે ત્રણ વખત કરવા. પાછળ આપેલી કોગરા કરવાની કોઇબી ચીજ લેવી. કપુરના અર્કનાં વીસ ટીપાં એક પ્યાલાં ખળખળતાં પાણીમાં નાખી બાફ લીધાથી લાલ થયલું ગળું નરમ પડશે.

ગળાંમાં લગાડવા ટેનીક એસીડ ગ્લીસરીનમાં પીગળાવેલી તૈયાર દવા Glycerine Tannic આવે છે તે પીંછી અથવા સળી પર રૂ વિંટાલીને ગળાંની અંદર ફેરવવી અગત મુજબ દિવસમા એક બે વખત, મોઢાંમાં આવે તે ગળી જવી જે અંદર નળીમાં ગયાથી ફાયદો કરશે સીલ્વર નાઈટ્રેટ નામની દવા જો લગાડવી હોય તો ઘણી સંભાળ લેવી, વધુ પ્રમાણમાં લાગી જવાથી કે ગળાંની અંદરની બારીને લાગયાથી આકડાં આવી ગુગળાઇ જવાનો સંભવ રહે છે.

ગળુ સુંવાળુ કરવા લીંબુને ભઠ્ઠીમાં ભુંજીને તેનો ઘટ રસ નીકળે તેના થોડાંક ટીપાં સાકરના ટુકડાપર નાંખી ચુસવું, અથવા અર્ધી ચમચી ખાંડમાં ભેળીને ખાવાથી ફાયદો થાય છે. કેટલાક જાણીતાં ગીત ગાનારાં લોકોએ અવાજ સુધારવા માટે એ ઇલાજ અજમાવેલો છે.

ઈંડાંની સફેદીને કફ ચઢાવી તેમાં થોડાં લીંબુના રસનાં ટીપા તથા થોડીક ખાંડ પીગળાવી તેમાથી એક એક ચમચી થોડે થોડે વખતે લેવાથી પણ ગળું સાફ રહેશે, અથવા બાફેલાં ઇડાંની દાળ રાતે સુતી વખતે ખાવી. લીંબુનો રસ ને ગ્લીસરીન, મધ ને સરકો ભેળીને લેવું. જેઠી મધ કે જીરૂ ને સાકર ચુસવાથી પણ ફાયદો થશે, લીસ્ટરીન અર્ધી ચમચી થોડા પાણી સાથ કોગરા માટે લેવું.

ગળાંમાં ખખરાટ થયા કરે તો પાટો બાંધવો નહિ, તેથી ગરમી. લાગ્યાથી વધુ થાય છે. કેટલીક વખત અંદરની બારી આગળની નાની જીભ Uvula મોટે થવાથી ગળામા ચાલુ ખખરાત ને થાંસો થયા કરે છે કોઇકની ડૉકટર પાસ એ કપાવી કાઢયાથી નરમ પડે છે.

અવાજ બેસી ગયલો હોય તો એક પ્યાલા પાણીમાં પાંચ લસણની કળી નાખી ચુહલે ઉકાળી અર્ધું પાણી બળી જાય ને તે ગાળી કાઢી તેમાં તેટલુંજ મધ ઠંડુ પાડવા પછી ભેલીને એક એક ચમચી દીવસમાં બે ત્રણ વખત પાવાથી સાદ ખુલશે.

ચાવણીઆં અથવા કાન આગલનાં હાડકાં સરદીથી દુખે ને ઊંધાડતી વખતે અડચણ પડે તો બદામનું તેલ, કોલ્ડ ક્રીમ કે બીજી કંઈ ચીકાશવાલી ચીજ મસળવાથી સાંધા છુટા થઇ નરમ પડશે.

ગળાંમાં બાફ લેવાની રીત જોસ પાણી ઊંડા જગમાં કે કીટલીની નળી આગલ બુચ યા કપડું બહારથી ખોસી બંધ કરીને ઘાંકણું ઊંધાડી જાડું કાગળ અથવા કપડાને ગોળ ચીમની માફક બનાવી તેપર સરખું પકડીને તેમાંથી ગરમ વરાળ નીકળે તે ગળાંમાં લીધાથી શેક થશે. પડાને ઘાટનું બનાવેલું પણ બાફ લેવા માટે પહોળો ભાગ કીટલી પર મુકી અણી મોઢામાં લેવી.

બાફની દવા યુકેલીપતસ ઓઇલ અર્ધી ચમચી, રેકટીફાઇડ સ્પીરીટ અથવા દારૂનો અર્ક બે ચમચી અને પેપરમીંન્ટનાં ફુલ Menthol crystals પાંચ ગ્રેન સાથે પીગળાવી કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખી અગત પડે ત્યારે ઉપલી રીતે બાફ લેતી વખતે ઘણાં ગરમ પાણીમાં પાંચ ટીપાને સુમારે નાખી તે દમમાં લીધાથી સરકમ, સરદી ઠાંસો, ગળુ વિગેરે નરમ પડશે. જો૦એ તો અમથાં યુકેલીપતસ ઓઇલનાં થોડાં ટીપા ફકટ નાખવાં, સરકો ગરમ કરી તેનો બાફ લીધાથી પણ કેટલીક વખત ફાયદો થાય છે. ખળખળતાં પાણીમાં કપુરનો નાનો ટુકડો નાખી પીગળે ને તેનો બાફ લેવો. ફ્રાયર્સ બાલસમ Friars Balsam નામની દવા ગરમ પાણીમાં થોડી બાફ લેવા માટે લેવી.

ગળાં ને સરદી વિગેરે સારૂ મોઢાં તથા નાક વાટે દમમાં લેવાની પીચકારી જેવી આવે છે જેને સ્પ્રે Spray કહે છે તે વડે ગ્લીસરીન મેનથોલ સાથની દવા લીધાથી વધુ જલદી ફાયદો થાય છે.

બ્રોનકાઇટીસ ગળાં તથા છાતીને વધુ સરદી લાગવાથી થાય છે જેના સબબે જોરમાં ઠાંસો હોય તે વખતે પાછળ આપેલા ઉપાયો કરવા. યુકેલીપતસમાં મેંનથોલ પીગળાવી તેમાં ફીલ્ટર પેપરનો ટુકડો બોળીને છાતીપર મુકયાથી તેનો વાસ દમમાં જવાથી ફાયદો કરશે.

કેળાંનુ સીરપ બ્રોનકાઇટીસ પર પાવું, કેળાંની કાતરીઓ કાપી કોઠીનાં વાસણમાં મુકી તે પર પુરતી ખાંડ નાખી એક બીજાં ઠંડાં પાણીનાં વાસણમાં ગોઠવી ચુલ્હે થોડો વખત ઉકાળયાથી કેળાંનો કસ ઓગળે ને બારીક કપડા વડે ગાળી ઠંડો પડેને સીસીમાં ભરી રાખી ખપ પડે ત્યારે બે કલાકને અંતરે એક ચમચી જેટલું પાવું.

ન્યુમોનીઆની સંભાળ લેવી, ચાલુ અલસીની પોલટીસ છાતી તેમજ બરડા પર મુકવી અથવા રાઇનાં મોટાં પ્લાસ્ટર પણ કોઈકને મારે છે. આયોડીન વિગેરે લગાડવું, વધુ જોર હશે તો માણસને દમ લેવાની મુશ્કેલી લાગે છે. કેટલીક વખત ઑકસીજન ગેસ આપવાથી ઘણો ફાયદો થાય છે. છેલ્લે ઑકસીજનમાં જોવું.

ખુટેલી ચીજ ગળાંમાંથી નીકળે નહિ તો અંદર આંગળું ઘાલવું, જેથી નીચે ઉતરશે, અથવા ઉલટી થાય તો તેના જોરે બહાર નીકળી પડે, જો પેટમાં તેવી નુકશાનકાર ચીજ ગઇ તો તુરત ઉપરથી એરંડીઆંનો જુલાબ આપવો કે પેટને રસ્તે બહાર નીકળે. ઊલટી કરાવવા માટે રાઈ કે નીમકનું પાણી પાવું.

કાટો ખુટે તો પાંઉનો ગર અથવા બાફેલો પટેટો કે કાચું ઇંડું કંઇ પણ ગળાંમાં જોરથી ઉતારવું તેથી કાંટો સાથે અંદર જશે. લીંબુનો રસ પાવાથી કાંટો નરમ થઇ પોતીકી મેળે ગળામાં ઉતરી જાય છે. અમથી સફેદી પાવાથી કોઇબી ખુટેલી ચીજ ગળામાંથી નીચે ઉતરશે સોડા બાઇકાર્બનું સ્ત્રોંગ પાણી કરી પાવું.

ગળાંનાં ગાંઠ Tonsils તણાઇ આવે તો ટેનીક ગ્લીસરીન દવા લગાડવી અથવા લીસ્ટરીનને પાણી ભેલી કોગરા કરવાથી પણ નરમ પડે છે સાધારણ શેક કીધાથી ગાંઠને ફાયદો થશે, જોઇએ તો પાણીમાં શુળું અથવા ખસખસના પોસ નાખવા.

ગળાંના ગાંઠ પર લગાડવા થોડી હળદર દળેલી અને ચમટી મીઠું ભેળી લીંપેલી ભોંયપર મસળીને લેપ જેવું કરીને ગાંઠ પર લગાડીને રૂ વળગાવી દેવો એ પ્રમાણે ત્રણ દિવસ કરવાથી નરમ પડી જશે, દેશી નુસખો છે.

એક ચમચી આઇસીંગ્લાસને પાશેર દુધમા ઉકાળી થોડી છુદેલી બદામને ખાંડ ભેળી થોડા દિવસ પીવું ગાંઠનું જોર નરમ પડશે.

ગળાંને ફાંસો આવી ગયો હોય ને દંમ ગુંગળાય તો તુરત તે દોરી અથવા કપડું કાપી કાઢવું ને પછી હાથ ઉપર નીચે હલાવી આરટીફીશલ રેસપીરેશનથી દમ ચાલુ કરવો, અકસ્માતમાં જુવો.

ગળાંની નળી દાઝી જાય ગરમ વસ્તુ પીવાથી તો તુરત ફલેનલનો ગરમ શેક ગળાંની બહાર તથા છાતીપર કરવો ને મોઢાંમા આઈસ ચુશવા આપવું, અને અંદરથી સખ્ત દાઝયું હોય તો અવાર નવાર મોટો ચમચો ભરીને ઓલીવ ઓઇલ પીધાથી અંદરની આગ નરમ પડશે. પાછું ઉપર કાંઇ ગરમ યા કકડું કે કઠણ ખાવું નહિ, જેથી અંદર ઘસાઇને દુખશે. બનતાં સુધી ઠંડો ને પીવાનો ખોરાકજ લેવો.

દીપથીરીઆ, ગળામાં ઝેરી હવા અથવા તે દરદના જંતુઓ જવાથી સુજી આવે છે, એ ઉડતું દરદ છે ને વધુ સુજવાથી માણસ ગુંગળાઇ જાય છે. ગરમ પાણીના વાસણમાં થોડીક કાર્બોલીક એસીડ, ટરપીનટાઇન અથવા યુકેલીપતસ નાખવાથી તેની વરાળ ઓરડામાં જવાથી હવા સ્વચ્છ થશે. કપુર અથવા ગંધક બાળવાથી હવા સુધરશે; કેરોસીન તેલ ઓરડામાં છાટવું ખોરાક સાદો દુધ ઇંડાં આપવો. કઠણ કે કડક ખાવાનુ આપવું નહી. એ દરદ સાજું કરવાની પણ રશી Serum શરીરમાં મુકે છે. કેરોસીન તેલ કપડાંપર છાંટીને સુંઘાડયાથી પણ એનાં જંતુઓ મરી જાય છે, એ દરદીની થુક નાંકમાની નીટ વિગેરેમાં એના જર્મસ હોય માટે સંભાળ લેવી તથા તે દરદીના મોઢાંમાની વરાળ બીજાએ પોતાનાં દમમાં લીધાથી પણ ઉડવાનો સંભવ રહે છે.

ક્રુપ નામનુ દરદ નાનાં બચ્ચાંની ગળાની નળીમાં થાય છે દીપથીરીઆને મળતું. એથી ગુંગળાઇ જાય માટે સંભાળ રાખવી,

ગળાં પર ગરમ પાણીમાં કપડું બોળી સેકવું તથા સરદી પર લગાડવાનું કોઇબી તેલ થોડું છાતી તેમજ બરડાપર ચોપડવું. એરંડીઆનો જુલાબ તુરત આપવો, વાઇન ઇપીકેક પાંણીમાં થોડાં ટીપાં નાખી પાવાથી ઉલટી થઇ ફાયદો કરશે.

મંમ્પસ Mumps ગળાંની ઉપર ને કાનના ચાબકાની હેઠે તણાઇ ને એક યા બંને બાજુ સુજી આવી દુખે છે. ખોરાક ખાતી વખતે હરકત થશે માટે પીવાનુંજ આપવું. બાહર હવા સરદીમાં નીકળવું નહિં, બીજાંને પણ કોઇ વખત ઉડે છે. બચ્ચાંઓને તેમાંથી દુર રાખવાં. તેપર આઇસની કોથલી મુકવી અથવા કોઇને સેક કીધાથી ફાયદો થાય છે, ત્રણ ચાર દીવસ વેર તેનું જોર રહેશે. ફલેનલનો સેક કરતી વખતે તે પર કલોરોફોર્મનાં થોડા ટીપાં નાખવાં.

કંથમાલાની Scroffula ગાંઠ કાનની નીચે ગળાંપર ને કોઇને પગનાં કાત્રામાં જાંગની ઉપર નીકળે છે. ગળા પરનાં કેટલીક વખત પાકી આવે છે નાના હોય તેજ વખત કેટલાંકને ઓપરેશન કરાવી કઢાવી નાખે છે રેડીઅમનાં ઊપાયથી કોઇને સારૂં થશે. દેશી ઇલાજ સાધારણ સાબુ નવટાંક જેટલો બારીક કાપી પીઠું તેલ પાસેર ગરમ કરી તેમા પીગળાવ્યા પછી નીમક, મરી ને સીંદુર દરેક નવટાંક જેટલું લઇ સર્વેને બારીક વાટી સાબુ સાથના તેલમાં ભેળી ચુંહલે ઊકાળવું, ઠંડું થાય ને લગાડવું. રેડીઅમ ગાંઠપર મુકયાથી પણ કોઇકને શરૂઆતની કંથમાલા સારી થાય છે.

ઠાંસો સાધારણ તથા ગુંચનો.

૩૫૮–ઠાંસો સાધારણ ગળાના ખખરાતનો હોય તો જીરૂં ને સાકરની ગાંગડી અવાર નવાર ચુસ્યાથી નરમ પડશે, જેઠીમધ Liquorice નો ટુકડો અથવા જુજબ કે વળીઆરીની તૈયાર ટાંકલીઓ મળે છે તે ચુસવાથી પણ ઠાંસો નરમ પડે છે. મોવડાંનો સોજો દારૂ એક ચમચો એક ચમચી મધ ભેળી રાતે સુતી વખતે પાવું.

ગ્લીસીરીન, લીંબુનો રસને વ્હિસ્કી દારૂ એક એક ચમચો ભેળી રાખી અર્ધા ટંબ્લર પાણી સાથ તેમાંની એક ચમચી ભેળીને પાવુ.

એક ચમચી મધ ને અર્ધી ચમચી બ્રેન્ડી એક ગ્લાસ પાણીમાં મેળવીને પીવું, એથી પણ કફ છુટો પડશે. એક ચમટી હળદર અર્ધા કપ દુધમાં ભેળી પીધાથી કફ નીકળી જશે. હમેશાં ખંખારી કફ થુંકી નાંખવો જેથી ઠાંસો જલદી સારો થાય છે. સોજો બ્રેન્ડી અર્ધા ઔંસ સીરપ તોલુ Syrup Tolu નામની ઠાંસાની દવા અર્ધો ઔંસ ને ખડી સાકર પા રતલ બે બાટલી પાણીમાં પીગળાવી સર્વે ભેળી ગાળીને રાખવું. અગત પડે ત્યારે એકુ ચમચો લઇ ઠંડાં પાણીમાં નાંખી સાધારણ ઠાંસા પર પાવાથી ફાયદો કરશે. અથવા બે ચમચા પાણીમાં અર્ધી ચમચી સીરપ તોલુ અમકું દિવસમાં બે ત્રણ વખત પાવું, નાનાં બચ્ચાને તેનાં પ્રમાણમાં થોડું સીરપ લેવું.

આગળ હાફ્ણમાં આપેલું બુવગ્નાં ફળનું સીરપ પણ ઠાંસા પર પાવાથી ફાયદો કરે છે. અથવા તે ફળને અંગાર પર ભુંજી ને કપડામાં નાખી દાબીને તેનો રસ કાઢીને પીવાથી ઠાંસો નરમ પડશે, જોઇએ તો થોડીક ખાંડ કે સાકર ભેળવી, એ પણ દેશી ઇલાજ છે.

સાધારણ ઠાંસાથી ફાકી આદુ મેંદા નવટાંક તથા સોજી ચીનાઇ સાકર તેટલાજ વજનની લઇ બંનેને જુદું છુંદી બારીક કરી ભેળીને ચુલ્હે મુકી ઘટ થાયને ઉતારી ઠંડું પડે ને સીસીમા ભરી રાખી રોજ સવારે ચમચી અથવા અધીં ચમચી જરૂર પ્રમાણે લેવું. છાતી ઉપર રાઇ માર્યાથી પણ ઠાંસો નરમ પડશે, અથવા ટરપીન-ટાઇન પીછી વડે લગાડી ફ્લેનલને ગરમ પાણીમા બોળી શેક કરવો. ગરમ પાણી યા દુધનો બાફ લીધાથી સરદી નીકળી જશે. અથવા ગળામાં બાફ લેવાની કોઈ રીત કરવી, અગત પડે તો પાછળ આપેલા કોગરા કરવા. દુધમાં થોડાં ઉજળાં મરીની પોટલી બાંધી ઉકાળી તે પોટલી કાઢી નાંખી દુધ રાતે સુતી વખતે પીવું.

સરદીના ઠાંસા પર અઈઆ પાનનાં ઝાડનાં પાંદડાં નંગ વીસ ધોઈને ખલમાં છુંદી બે ગ્લાસ પાણીમાં ચોળીને ગાળી કાઢી એમાંથી ત્રણ ભાગ કરી આખા દિવસમાં પીવું પીતી વખતે એક ચમચી ખાંડ અથવા સાકર નાંખવી. જો ઠંડું પડે તો દરેક ભાગમાં પીતી વખતે સહેજ બ્રેન્ડી રેડવો. અદુસાના પાંદડાં ચાર પાંચ લઇ ખલમાં છુંદી એક ચમચી જેટલો રસ સાકર સાથે ભેળીને પાવાથી નરમ પડશે.

સોજું દોધીનું તેલ એક ચમચી અને મધ એક ચમચી ભેળીને સવારના પહોરમાં અને રાતે સુતી વખતે પાવું.

કાંદો બાફેલો યા વઘારેલો ઠાંસાપર ખાવાથી ફાયદો કરશે, જંગલી કાંદાનું સીરપ Syrup of Squill ઠાંસા માટે વપરાય છે.

જોરમાં ચાલુ હાસો અટકાવવા માટે એક ચમચો ગ્લીસીરીન એક ગ્લાસ દુધમાં રેડીને આપવું.

ગુંચનો ઠાંસો નાના બચ્ચાંને તેમજ કેટલીક વખત મોટાંને પણ થાય જે બહુજ કંટાલા ભરેલો હોય છે. શરૂઆતમાં સાધારણ ઠાંસા પરથી તેનું જોર વધીને ગુંચ આવવા માંડે જેથી ગળાંમાં આંકડાં આવીને માણસ કેટલીક વખત ગુંગળાય છે. કોઇકને ઠાંસાની ગુંચ સાથ ઉલટી પણ થાય. એને હુપીંગ કૉફ Whooping Cough કહે છે. કેટલાંકને લાંબી મુદત જેવી કે ત્રણ ચાર મહીને કે છ મહીને નરમ પડે છે, પણ જગ્યા ફેરબદલી ને દરીઆની ખારી હવાથી જલદી ફાયદો કરશે. ઠાંસો ઊડતો હોવાથી નાનાં બચ્ચાંને દુર રાખવાં.

લગાડવા છાતી અને બરડાના કાંઠા ઉપર ચરબી ત્રણ ભાગ ને લીલાં લસણની કળીઓ છુંદેલી બે ભાગ ભેળી ધીમે બળતે કકડાવ્યા પછી દાબીને તેનો રસ નીચવી લઇને મસળવું. છુંછો કાઢી નાખવો. લવંગનું તેલ ને ઓઇલ ઓફ એંબર એક એક ઔંસ ને ઓલીવ ઓઇલ બે ઔંસ ભેળી છાતી તેમજ બરડાના કાંઠા પર રાતે સુતી

વખતે લગાડવું. લસણને છુંદીને તેનો રસ કાઢીને પગનાં તળીઆં પર લગાડવાથી પણ ફાયદો થશે.

ખાત્રા નામની વસ્તુ તે ફટકડીના જેવી પણ નાના ચળકટા ટુકડાની આવે છે તેને ઠીકરાંની ઉપર ફુલવીને રસ નીકળતો બંધ થાય ત્યારે તે કકડાને કાઢી લઇ તેને બારીક વાટી મલમલનાં કપડાથી ચાળી કાચની બાટલીમાં ભરી જરૂર પડે ત્યારે એક ચમટી જેટલી લઇ મધમાં મેળવી નાનાં બચ્ચાંને ચટાડવી મોટાં માણસ માટે સહેજ વધારે લેવી. અજમના પાંદડાનો રસને મધ ભેળી પાવું.

ગુંચના ઠાંસાની રસી Syrum શરીરમાં પીચકારી વડે શરૂઆતમા મુકાવવાથી જોર કમી થઇને જલદી નરમ પડે છે.

બાફ ગરમ પાણીમાં લીસ્ટરીન કે ટરપીનટાઇન અથવા કાર્બોલીક એસીડનાં થોડાં ટીપાં નાખીને લેવાથી ફાયદો થશે. અથવા એમોનીઆ બાળવાથી તેનો ધુમાડો દમમાં જવાથી ગુંચનો ઠાંસો નરમ રહે છે.

ગધેડીનું દુધ સહવારમાં ભુખે પેટે પાવાથી ગુંચના ઠાંસા પર ગુણકારક છે એ દુધ દોહવીને તુરત પાવું, લાંબો વખત રાખવાથી બગડી જાય છે. કેટલાં ખહીવાળાને પણ એ દુધ કોઇ વખત ફાયદો કરે છે કારણકે ગધેડીને કદી પણ ખહી થતો નથી એમ કહે છે.

ઠાંસાની ગુચ આવે ત્યારે સીધું ઉભું રહેવાને બદલે સહેજ વાંકુ વળ્યાથી ગુચનુ જોર નરમ રહેશે, આવી ગયા પછી પાણીમાં લીંબુનો થોડો રસ નાંખી પાવાથી ગળું સુવાળું થઇ જશે, ઘણી જોરમાં ગુંચ આવતી હોય તો ઈથર Ether નામની દવાનાં થોડાં ટીપાં કપડાં પર નાખી સહેજ દુરથી સુઘાડવાથી જોર નરમ પડશે. એકદમ નજદીક લઇ સુઘાડવું નહિ, બેહોસ થઈ જશે.

જોઇએતો પ્લાસ્ટર રાઇનું કોઇ વખત છાતી પર મારવું અથવા બરગંનડી પીચ Burgundy Pitch નામની દવા ગરમ કરી કપડાં પર લગાડીને છાતી પર તેનું પ્લાસ્ટર મારવાથી ગુચનું જોર નરમ રહેશે.

હાંફણનો ઇલાજ.

૩૫૯–હાંફણનું જોર થાય તે વખતે બીજાં સામાં માણસે એક હાથ દરદીની છાતી પર ને બીજો હાથ બરડા પર થોડો વાર સેહેજ દાબીને રાખવાથી કેટલીક વખત નરમ પડે છે, કોઇક વખત છાતી તેમજ પીપરીપર રાઈ મારવાથી ફાયદો થાય છે.

સ્ત્રોંગ કોફી ગરમ ગરમ સહવારમાં ભુખે પેટે દુધ યા સાકર વગર પાવી, અથવા મધ એક ચમચી ને એરંડીનુ તેલ એક ચમચી ભેળી સહવારમાં અને રાતે સુતી વખતે થોડા દીવસ આપવું.

ગોળ અર્ધી ચમચી રાઈનું તેલ પાંચ ટીપાં ભેળીને આપવું. ઘણો જુનો મોવડાંનો દારૂ ને સહેજ મધ ભેળી પાવું.

સુંઠ, બદામ, સાકર ને જેઠીમધની લાકડી સર્વે એક સરખાં વજણનું લઇ ઠંડાં પાણી સાથ સોજા પત્થર પર ઘસીને ગાળી કાઢી અર્ધા ગ્લાસને સુમારે પાવું; તેમજ ચોલાઇની ભાજી વધુ ખવડાવવી.

મધ એક ચમચી સોજું, કાળું જાડુ નીમકનાં ત્રણ ચાર ટુકડા, ઠંડુ પાણી એક વાઈન ગ્લાસમાં પીગળાવી ગાળી મધ સાથ ભેળીને પંદર દીવસ સુધી એક એક દીવસનો ગાળો નાખી પાવું.

ઇંડું તદન તાજું ધોઇ સાફ કરી એક વાઇન ગ્લાસમાં કોટલા સાથે મુકી તે ડુબે તેટલો તેમાં લીંબુનો રસ નાખી એક દિવસ રાખવાથી કોટલું નરમ ને પોચું પડે કે કોટલાંનીજ સાથે ભચરી લીંબુના રસમાં ઘુટી નાખવું; તેટલાંજ વજનનું મધ લઇ ચુલે ગરમ થવા આવે કે લીંબુના રસ સાથનું ઈંડું તેમાં રેડી ઘટ જામ જેવું થાય ને ઉતારી ઠંડુ પડે ને ભરી રાખી એક એક ચમચી તેમાંથી સહવાર સાંજ આંઠ દીવસ ખવડાવવુ વચમાં પંદર દીવસનો ગાળો નાખી પાછું આપવું, એ મુજબ કીધાથી હાંફણ ઠાસો નરમ પડશે.

સુંઠ, મરી પીપળ, જીરૂં, હરદે, સચલ, સીંધવ ને જવખાર સર્વે એક સરખા વજનનું લઈ બારીક વાટી અર્ધી ચમચી જેટલું લઇ ઠંડાં પાણીમાં ભેળી પાવું અથવા ફાકીને ઉપર પાણી પીવું ચાલુ ત્રણ દિવસ આપવા ફાયદો થાય છે.

હાંફણની ફાકી, કાએફલની છાલ, ભારંગી, પોકળ મુળ, કાંકરાસીંગ દરેક તોલો એક લેવું, અને લેંડી પીપર એક પૈસાની, સર્વે ગાંધીને ત્યાંથી મંગાવી બારીક છુંદીને ચાલવી; જે ચીજ અમઠી નહિ છુંદાય તેને ઠીકરાં પર સેકીને છુંદવી, એ બધું ભેળેલી ભુકી વજનમાં અર્ધો તોલો લઇ તેના બાર ભાગ કરી દરરોજ સહવારમા એક ભાગ થોડાં મધ સાથ ભુખે પેટે ખવડાવવી. એવા દેશી ઇલાજોથી પણ ફાયદો થશે.

થુવર હાફણ તથા ઠાંસા પર પહોળા હાથ જેવાં પાંદડાની જાતની થુવર ઉપર જે લાલ, ગુલાબી રંગનાં કાંટાવાલાં ગોળ ફળ થાય છે તેને અંગાર ઉપર ચીપીઆ વડે પકડીને કાંટા બળી જાય ને તેનું સીરપ પાણીને સાકર સાથ બનાવી કેટલાકને પાવાથી ફાયદો થાય છે, કોઇક તે ફળ અમઠાં પણ ખાય છે.

હાંફણનું જોર હોય ત્યારે દાદર ચઢ ઉતર કરવા નહિ તેમજ ખોરાક સાદો લેવો ને રાતે સુવાની બે ત્રણ કલાક આગલ ખાવુ.

છાતી પર લગાડવા હાંફણ પર અફીણ, સાબુ, કપુરનો અર્ક ને બેલેડોના નામની દવા સરખાં વજનનું ભેળીને વાપરવું.

બાફ લેવાનો, સુરોખારને Saltpetre પાણીમાં મેળવી સોગ બનાવી તેમાં નવું સોજું બ્લોટીંગ પેપર બોળી સુકવી નાંખવું, અગત પડે ત્યારે તેમાંનો એક વેહતને સુમારે કકડો કાપી લઈ સોજી રકાબીમાં મુકીને મેચીસ વડે સળગાવી દરદીના બીછાનાંની નજદીકમાં મુકવું, તેનો ધુમાડો નીકળી દમમાં જવાથી હાંફણવાલાને કરાર લાગે છે.

કલોરોફોર્મ થોડાં ટીપાં રૂમાલ પર નાંખી સુંઘાડવાથી હાંફણનું જોર નરમ પડશે, ઘણું સુંઘાડવાથી માણસ બેસુધ્ધ થશે તે સંભાળ લેવી. ઓલીવ ઓઇલમાં મેનથોલ પીગળાવી દમમાં લેવું.

બીડી પીવા ધતુરાનાં પાંદડાંને તંબાકુની ભુકી ભેળી લેવી તેની તૈયાર બનાવેલી ભુકી પણ દંમમાં લેવા માટે આવે છે.

ખહીના દરદીઓને ચોકખી હવા ચાલુ દમમા જાય તેમ આખો વખત બારી બારણા ખુલ્લાં રાખવાં, અને બનતાં સુધી દિવસે બહાર બગીચામાં તડકું ઘણું નહિ લાગે તેમ રહેવું. ખોરાકમા દુધ, માખણ, મલાઇ, કાચાં ઓસનો રસ, કાચાં ઈંડાં તેમજ બીજી હજમ થાય તેવી પુષ્ટીકારક ચીજો ખવડાવવી. કોડલીવર ઓઇલ પણ પાયે છે.

ખહીનો જુનો દેશી ઇલાજ મધ, છુંદેલાં લશણનો રસ, અલસીનું તેલ ને બુરા ખાંડ દરેક ચચાર ઔંસ. તેમાં પાંચ ઇડાંની દાળ તથા સોજો રમ અર્ધી પાઇંટ સર્વે ભેળી તેમાંની એક એક ચમચી સહવારે ને રાતે સુતી વખત પાવાથી કોઇકને ફાયદો થાય છે. લોહી છાતી પરથી પડતું હોય તો એક ગ્લાસ ઠંડાં પાણીમાં એક ચમચી નીમક પીગળાવી દિવસમાં બે વખત પાવું, દારૂ બનતાં સુધી પાવો નહિ.

એ દરદીને પણ કંઠમાળા થાય છે તે માટે પાછલ આપેલા ઉપાય કરવા.

ખહીવાલાં દરદીએ જ્યાં ગમે ત્યાં થુકવું નહિ કારણકે તે થુક સુકાઇ જઇને તેમાનાં જંતુઓ ધુળની સાથે ભેળાઇને ઉંડી બીજાં સાજાના દમમાં જવાથી તે રોગ થયાનો સંભવ રહે છે, માટે કંઇબી વાસણમા થુકી ઘડી ઘડી ધોવારવું તેમાં એક જાતનો ચુનો કલોરીનેટેડ લાઇમ Chlorinated lime નાંખવાથી તે જંતુઓ તુરત મરી જશે, એના જર્મસ લાંબો વખત વેર જીવતાં રહે છે.

પ્રકરણ ૫૫

આંખની જતન, નાક, કાન વિષે.

૩૬૦–**આંખ દુખતી** હોય તો થોડો વખત બંધ કરીને સુઇ રહેવું. વાંચતી તેમજ સીવતી ભરતી વખતે આંખ ઉપર ઉજાશ આવે તેમ બેસવું નહિ, પાછળથી અજવાળું આવે તેમ કરવું થાંકેલી આંખને પાંચ દસ મિનિટ બંધ કરી રાખવાથી આસાએસ મળશે. મોઢુ ધોઇને તુરત ઉઘાડયાથી તેમાં પાણી જઈ આંખ સાફ થશે.

ઘણા નાના બચ્ચાંની આંખપર ઘણો ઉજાસ અથવા તડકુ પડવા દેવું નહિ. મોટાં બચ્ચાં વાંચતી લખતી વખતે આંખની નજદીક ઘણું લેતે. આંખમાં ખાંમી જાણી તપાસી ચશમાંની અગત પડે તો અપાવવો.

આંખમાં આગ બળતી હોય તો લઇ શકાય તેવાં ગરમ પાણીના ફટકા મારવા, દુધને પાણીએ ધોવી અથવા આઈસ લગાડવુ.

ગરમીથી આંખ લાલ થાય તો રાતે સુતી વખતે ખાલી ઇંડાંની સફેદી અથવા તો તેમા થોડાં ગુલાબનાં ટીપાં નાખી ઝીણું કપડું બોળી તે આંખ ઉપર મુકવુ, એથી આંખની ગરમી ચુશી લેશે, આઇસ ફેરવ્યાથી પણ ફાયદો થાય છે. મધ આંખમા આંજવું, કાળી મટોડી ભીંનવીને કપડાંની અંદર બાંધીને આંખ ઉપર મુકવી. કાગદી લીંબુ પાકેલું આંખનાં પોપચાં ઉપર અવારનવાર ફેરવ્યાથી ગરમી નીકળી જશે. ચીનાઇ સાકર ને ઇમજી હરડે મધમાં ઘસીને આંખમાં આંજવાથી ગરમી ચુશી લેશે. એરંડીનાં ઝાડના અથવા કેળના ગાભનાં ફુટેલાં પાદડાં માથાં ઉપર મુકયાથી પણ આંખને ટંડક વળશે.

આખ આવે ને લાલ થયલી, કોઇ વખત ધુળ કચરો અથવા મગતરૂ જાય નાના કે મોટાને ત્યારે બોરીક પાઉડર ફુકા પાણીમા નાખીને બારીક કપડું બોળી ઘડી ઘડી નુછવી તેમજ આંખમા બે ચાર ટીપા નાખવાં બીજાઓને એ ઉડે નહિ તેની સંભાળ રાખવી, તેનાથી રતાસ પણ નીકળી જશે. થોડીક ફટકડી અથવા નીમકને ફુકાં પાણીમાં પીગળાવી ધોવી. આંખ પર લાગવાથી પાણી ગળે તો પણ ઉપલી રીતે ધોવી.

સરદીથી આંખ લાલ ચાહનાં પાણીએ ધોવી, એમાનું ટેનીન ફાયદો કરશે.

આંખમાં ટીપાં મુકવા કાચની નળી રબરની નીપલ સાથની આવે છે તે નહિ હોય તો કવીલ પેન સોજી દવામાં બોળી તે વડે મુકાગે. આંખને આખી ઉઘાડીને નાખ્યાથી દવા બધે ફરી વળશે. ઘણા નાના બચ્ચાને આખમા રૂને દવામા બોળી આંખના ખુણામા નાકની બાજુ આગલ એકુ બે ટીપા નીચવ્યાથી બચ્ચુ આંખ ઉઘાડ દાક કરતા અંદર જશે.

આંજણી પર ખમી શકાય તેવુ ગરમ પાણી લઇ તેમાં થોડો બોરીક પાઉડર નાંખી રૂ કે કપડું લઇ તે વડે શેક કરવો અથવા તો ચાહનો પાલો ગરમ ગરમ લઇને સેકવાથી આંજણી નરમ પડશે.

આંજણી પાકવવા માટે સહેજ સી દુર લગાડવો અથવા તો કાળી દ્રાક્ષનો ઠળીઓ કાઢી નાખી ગરવાળો ભાગ આંજણી ઉપર મુકે છે.

આંખમાં ખીલ કોઇકને હોવાથી આગ બળીને લાલ થાય છે, ડૉકટર પાસ કઢાવવાથી ફાયદો થશે. તેપર ઠંડક આપવા આઇસ ફેરવવું, લાંબો વખત બતી આગલ વાંચવું નહિ. તેમજ ધુળ તડકુંને પવનથી આંખને બચાવવા બહાર જતી વખતે કાળો ચશમો પહેરવો.

બારે દાલે નાના બચ્ચાંને લાગે તો કેટલીક વખત ડૉક્ટરે ચશ્મા પહેરાવ્યાથી સરખો થાય ને ચશમો કાઢી નાખે છે.

આંખમાંથી કાંકરો અથવા કચરો કાઢવાની રીત કપડાં ને પાણીમા ભીનવીને નુછવી, ઠંડા પાણીના ફટકા આંખ ઉઘાડીને મારવાથી પણ નીકળશે. ઉપલું પોપચું ઉંચુ કરી આંગળી વડે ઉથ લાવી કપડાંની અથવા રૂની બારીક અણી કરી તે આંખમાં ફેરવવી, અથવા તો ડોકું ઊંચું કરીને ઉપલું પોપચું ઉંચું કરવાથી નીચેની પાંપણો અંદર ફેરવ્યાથી કચરો નીકળી જશે. બીડીનો ધુમાડો આંખ આગળ કરવાથી કાંકરો પોતીકી મેળે ખુણામાં નીચે ઉતરી આવ્યાથી સહેલાઈથી નીકળશે, બીજી આંખને ચોળવાથી કોઇ વખત નીકળે છે.

નાક સાફ કરીએ તેવી રીતે બે આંગળાંની વચે નાકને પકડી ફુંકતી વખતે આંખો ખુલ્લી રાખવાથી કેટલીક વખત તેમાંનો કચરો નીકળે છે; બ્લોટીંગ પેપરની બીંદરી વાલી અણીવાળો ભાગ પાણીમા ભીનવી નરમ થાય ને તે આંખમાં ફેરવવું.

ચુનો આંખમાં જાય તો ઓલીવ ઓઇલનાં થોડાં ટીપાં રેડવાં, પાણી નાખવાથી ચુનો પીગળીને આંખમાં બધે ફરી વળે છે માટે તે નાખવું નહિ, તે નીકળ્યા પછી સહેજ સરકોને પાણી ભેળી ધોવી.

આંખની કીકીમાં લોખંડની કાંઇ રજકણ લાગી હોય તો તુરત તે ઉપર એરંડીઆનાં અથવા સાલીડ તેલનાં થોડાં ટાપા નાંખી આંખ બંધ કરી તે ઉપર રૂના પોહોળીઆં દાબીને કીકી હાલે નહિ તેમ રાખી તુરત ડૉકટર પાસે જવું; કોઇક વખત લોહચુંબકને નજદીક ધરવાથી તેના ઉપર તે લોખંડની રજકણ ખેંચાઇ બહાર નીકળી આવે છે.

પટેટાને કાચો ખમણી ગરમ પાણીમાં પોલ્ટીસ બનાવી શેકવાથી કરાર લાગશે, તેનાથી કોઇ વખત અંદર ગયલી ચીજ બહાર આવશે.

પાંપણ ઉપર પોપડા બંધાય તો એક પાંઇંટ ગરમ પાણીમાં એક ચમચી બેકીંગ પાઉડર પીગળાવી ઝીણાં કપડાંએ અવારનવાર ધોયા કરવું. ધોતી વખતે આંખ બંધ રાખવી. પોપડા નરમ થાય ને તેને ઝીણાં કપડાં વડે કાઢવાથી બાલ તૂટી જશે નહિ.

પાંપણ ખરી ગયલાં પાછાં ઉગાડવા માટે લીંબુના રસમાં નરમણીનો દાંણો નાંખી તે વગાડવું. ભવાં ખરે તો બાલમાં જુવો.

પાંપણનાં બાલ લાંબા ઊગાડવા નાની પીછી વડે એરંડીઊ કે પાતળું વેસલીન મુળમાં લગાડવું આંખમાં નહિ જાય તેની સંભાળ લેવી.

રડતાં આંખ લાલ થઇ આવે તો ગુલાબમાં કપડું ભીંનવી તેથી આંખ ધોવી ને પછી તેમાંજ બોળીને પોહોળાઆં મુકવાં. આંખમાંનાં આંસું પણ સહેજ ખારાં હોય છે.

ગ્લોકોમા Glaucoma નામનું દરદ આંખ ને ભેજા સાથ જોડાયલી મોટી નસો નબલી પડી લોહી વગર સુકી થઇ જવાથી થાય. આંખે ઝાંખ લાગી કોઇક તદન અપંગ થઇ જાય છે તેનો તુરત ડૉકટર પાસ ઉપાય કરાવ્યાથી આંખ કોઇની બચે છે.

આંખને ઝાંખ ઘણી બીડી પીધાથી કે તંબાકુ ઘણો ખાધાથી કોઇને થશે તેમજ ગુરદાનાં દરદવાલાને તેમ થાય.

નાક વિષે.

૩૬૧—નાક ઠંડીના દિવસમાં સુકાઇને તતડે તો માખણ અથવા ઘી ચુલે કકડાવી, સ્હેજ કેસર નાંખી ઠંડું થવા આવે ને નાકમાં થોડાં ટીપાં નાંખવાં અથવા તોલ્ડક્રીમ, કે વેસેલીન, ઓલીવ ઓઈલ હેઝલીન ક્રીમ, કંઇબી આંગળી કે રૂના કાકડાં વડે અંદર ચોપડવું. ગરમીથી અથવા તડકે ફર્યાથી નાક લાલ થાય છે, ઘણો દારૂ પીનારનું પણ નાક લાલ દીશે છે

નાક લાલ કોઇનું દીશે તો સોજા ગુલાબ ત્રણ ઔંસમા ટીંકચર બેનઝોઇન અર્ધો ચમચી ભેળી રૂ અથવા સ્પંજ વડે દિવસમાં બે વખત લગાડવું.

લોહી નાકમાંથી નીકળે તો તુરત બેસી જઇને માથું પછવાડે ઉથલાવી રાખી બેઉ હાથ ઊંચા કરી રાખવા, તેમ કીધાથી બંધ નહિ થાય તો તાલક, કપાળ ને નાક તથા બોચી ઉપર આઇસ ફેરવવું, અથવા ઠંડાં પાણીમા કપડું બોળી મુકવું. ચાવતાં હોઇએ તે મુજબ દાચું હલાવ્યાથી કોઇ વખત લોહી બંધ થશે. કાળી મટોડી ભીંનવીને તે સુંઘાવ્યાથી પણ ફાયદો થાય છે. લોહી નીકળતું હોય ત્યારે વાંકું વળવું નહિ.

નાનાં બચ્ચાંએ નાકમાં કાંઇ ચીજ ખોસી દીધી હોય તો મોહું ઉઘડાવી સામા ધણીએ જોરથી મોઢાંમાં ફુક માર્યાથી તે ચીજ કોઇ વખત નીકળી આવે છે. તપખીર અથવા મરીની ભુકી સુંઘાડવાથી છીંક આવવાથી પણ નાકમાં રહેલી ચીજ બહાર આવશે, નહિ નીકળે તો તુરત ડૉકટર પાસે જવું.

નાકનું હાડકું ફુલવાથી કોઇને ચાલુ છીંક સરકમ રહે છે તેમજ દમ લેવાની અડચન લાગે તો ડૉકટરને બતાવવું.

બચ્ચાંને નાકમાં મસા એડીનોઇડસ Adenoids થવાથી પણ હેરાન થાય છે જે કઢાવવાથી દમ પણ સહેલાઈથી લઇ શકશે.

નાકમાં દવાનું લોશન લેવા ખોભલીમાં રેડી નાકની નજદીક લઇ દમ ઊપર લેવાથી અંદર જશે.

કાન દુખે તેનો ઉપાય.

૩૬૨-કાનમાંથી મેલ Wax કાઢવો ઓલીવ ઓઇલનાં અંદર થોડાં ટીપાં રેડી નરમ થાય અને પછી ફુકાં પાણીની પીચકારી મારવાથી નીકળી આવશે અથવા સલી ઉપર રૂ વીંટાળી પાણીમાં ભીનવી ને સાફ કરવા લેવો. કાગળની બીંદરી કરી કાઢવો. કેટલાંકો અણીવાળા હથિઆરે ભળતાંઓ પાસ કાંન કોતરાવીને નુકશાન કરે છે. ને તે ભોકાઇ પડદો ફાટી જઇ બહેરૂં પણ કેટલીક વખત થઇ જાય છે.

હાઇડ્રોજન પરઓકસાઈડ Hydrogen peroxide નામની દવા બચ્ચાં માટે પાણી સાથે ભેળીને રેડવાથી મેલ પોતીકી મેળે ફીન થઇને ઉપર તરી આવે ને કાન ઉંધો કરી સાફ કરવો, મોટાં માટે પાણી ભેળવું નહિ.

શરદીથી દુખતા કાનમાં ઓલીવ ઓઇલ સ્હેજ ફુકુ કરી થોડાં ટીપાં નાંખી તેમાં રૂને બદલે લશણની કળી કાનમાં ખોસવી તે પવન ખેંચી લેશે. ચમચીને જોસ પાણીમાં ડુબાડી તુરત કાઢી તેમાં તેલનાં ટીપાં નાખવાથી ગરમ થાય કે કાનમાં રેડવું, જોઇએ તો અફીમના અર્કનાં બે ત્રણ ટીપાં સાથે ભેળવાથી કાનના ચસકા નરમ પડશે. ઓલીવ ઓઇલ એક ઔંસમાં એક ચમચી કલોરોફાર્મ ભેળી મેળવી નાખી તેમાંથી દસ ટીપાં કાનમાં રેડી રૂ ખોશવો.

કાન કેટલીક વખત ન્યુરેલજીક પેન અથવા દાંતના સબબે પણ દુખે છે, તે પર સરદીમાં લખેલા ઉપાય કરવા અથવા કંઇપણ લગાડવું.

શેક કરવા માટે સાધારણ અથવા કાળું જાડું નીમક ગરમ કરી કપડાંમાં બાંધીને વાપરવું આથવા તો કાદા કે પટેટાને બાફી ગરમ ગરમ છોલી ફલેનલની કોથળીમાં નાંખી અંદર મસળીને તે વડે શેક કરવો. લીમડાનાં પાંદડાંને ચાળણીમાં નાંખી તે ઉપર ખળખળતું પાણી રેડી બાફીને તે પાંદડા કાઢી લઈ કપડાંમાં મુકી કાનની આજુબાજુ શેક કરવો એ પ્રમાણે ખસખસના પોસે પણ શેકાશે. આંકડાનાં પાકેલાં પાંનને ઘી લગાડી આતશપર ગરમ કરી લેવાં. ગરમ તેલમાં રૂ બોળી શેકવો. એમાંની કોઇબી ચીજ શેક માટે લેવી.

કપુરનું તેલ પણ બહારથી લગાડયાથી ફાયદો થશે અથવા કાનની પછવાડે અલસીની પોલટીસ કે રાઇના નાના પ્લાસ્ટર કરીને મારવાથી કોઇબી રીતે કાન દુખતો નરમ પડે છે.

કાનને બાફ આપવા માટે ઈંટ, નળીઉં અથવા લોખંડનો કકડો ઘણો ગરમ કરી જાડાં કપડામાં વીંટાળી તે ઉપર પાંખું ખળ-ખળતું પાણી રેડી વાંકા વળી તેમાંથી વરાળ નીકળે તે કાનમા લેવાથી દુખતો કાન નરમ પડશે.

કાનમાં ચસ્કા મારે તો ગરમ પાણી રેડી કોર વાળી સુઇને તે તુરત કાઢી નાંખી ગ્લીસરીન ગરમ કરી રૂમાં બોળીને ખોસવું.

મીઠું તેલ એક ચમચો લસણની કળી તથા થોડાં સીતાબનાં પાંદડાં ભેળી ચુલ્હે કકડાવીને ઠંડું પડે ને કાનમાં થોડું રેડી રૂ ખોસી રાખવો.

કાન હવા સરદી લાગવાથી કેટલીક વખત અંદર સોજો આવે કે પરૂ નીકળી ઘણું હેરાંન કરે છે. શેકવાથી નરમ પડશે.

કાન પાકીને રસી નીકળતી હોય તો તુલસીના ઝાડના પાલાને ખૂબ પીસીને તેનાં બે ચાર ટીપાં થોડા દિવસ નાંખવાં, અથવા તો ગલગોટાના ઝાડના પાંદડાંનો રસ પણ એ રીતે વાપરી શકાશે.

સંખજીરૂં બારીક વાટીને ભુકી નાખવાથી પણ પરૂ નીકળતુ બંધ થશે. લાલ ગુલાબનાં ફુલને પાણી સાથ ચુલવે ઉકાળી ગાળી કાઢી ઠંડું પડે ને પીચકારી કાનમાં મારવી. જોઈએ તો ફટકડીનું નરમ પાણી પીચકારીમાં વાપરવું. અજમો અર્ધો તોલો, લસણની કળી બે, ને ધુપેલ તેલ (ધુપરૂં) બે તોલા, ઉપલી વસ્તુને બાળી, છુંદી તેને ધુપેલ સાથે ચુલવે કકડાવી ગાળીને રસ કાઢી મુકી સીસીમાં ભરી રાખી ખપ પડે ત્યારે કાનમાં બે ત્રણ ટીપાં નાંખવાં. ફલેનલનો શેક કરવાથી પણ ફાયદો થશે અથવા લીમડાનાં પાંદડાનાં વરાળીયાં કરી શેકીને દિવસમાં બે ત્રણ વખત બાંધી રાખવાં.

કાન બહેરો સરદીથી કે ઘણું કવીનીન પીધાથી કે જોરમાં ફટકો લાગવાથી થાય છે. મોરનો સુકો પગ લઈ તેલમાં નાંખી કકડાવી કાઢી લઈ તે તેલ ઠંડું પડે ને થોડાં ટીપા રેડવાં એ દેશી ઇલાજે કોઈનો બહેરો કાંન સુધરે છે.

બીડી પીતું હોય તેણે ધુમાડો મોઢાંને વાટે નહિ કાઢવો પણ નાકને વાટે કાઢી કાન તથા મોઢું બંધ રાખવાથી થોડો સાધારણ બહેરો થયલો કાન સુધરશે.

બહેરાં માણસ સાથે હંમેશાં ધીરે સાદે વાત કીધાથી વધારે સારી રીતે સમજી શકે છે. બહેરાંને સાંભળવા માટે વિલાયતી ભુંગળીઓ આવે છે, કોઇક જનમથી બહેરાં હોય છે, તેમજ કોઈને મોટી ઉમરે કાનમાં અવાજો ચાલુ આવ્યાથી બહેરૂ થાય છે.

કાનમાં ગયલી ચીજ કાઢવાની રીત મીણબત્તી સળગાવી સંભાળી દુરથી પકડી તેના ઉજાશ વડે કાંઇ જીવજંતુ કે ચીજ હોય તે નીકળી આવે અથવા આપણાથી તે જોઇ શકાશે. મોઢું જોવાની આરસી તડકામાં ધરી તે પર સુરજનો ઓળો પડે તેનો ઉજાસ સામાં માણસના કાન પર પડે તેમ ધરવાથી પણ કાનની છેક અંદર વેરનું દીશે છે. ગરમ પાણી સેહવાય તેટલું અથવા સાલીડ તેલ કે એરંડીઉં સહેજ ગરમ કરીને કાનમાં રેડવાથી પણ તેમાં ગયલી કંઇપી ચીજ ઉપર તરી આવી નીકળશે.

ભુકી દવાની નાખવા માટે કાચની પોકળ નલી, કવીલ અથવા કાગળની પહોળી બીંદરી વાલી તેને એક છેડે ભુકી મુકી બીજે છેડે ફુક મારવાથી કાંનની અંદર બરોબર જશે.

નાનાં બચ્ચાંના કાન વીંધાવવા નાનપણમાં વીંધાવ્યાથી તેને વધારે ઇજા થતી નથી કારણ તેની ચામડી કુમળી હોય છે,

વીંધયા પછી તેના ઉપર કોલોનવૉટર અથવા બ્રેન્ડી રૂ વડે લગાડવાથી તે સુકાઇને જલદી રૂઝાઇ જશે; ચીકાશ લગાડવાથી કોઇ વખત પાકે છે, પેહરાવેલી કડી અવારનવાર ફેરવ્યા કરવી.

પ્રકરણ ૫૬.

નખ તથા બાલની જતન.

૩૬૩—**નખ સફેદ કરવા** રાતે સુતી વખતે લીંબુનો રસ લગાડી સવારે ધોઇ નાખવાં. નખ હંમેશાં સાફ રાખવાથી હાથ શોભે છે. નખ મેલાં થતાં અટકાવવા ચામડીની બાબતમાં હાથ સાફ રાખવામાંથી મળશે. સાબુના પાણીને નખના બ્રશે ઘસવાથી અંદરનો કચરો સાફ થાય છે. કેટલીક સાફ કરવાની તેમજ નખને પૉલીશ કરવાનુ પણ આવે છે જેને Manicuring કહે છે. નાની કાનસ વડે નખની કીનારી ઘસવાથી સરખી થાય છે.

નચ્છર Whitlow આંગળું નખની બાજુમાંથી પાકે તેમ લાગે તો રૂ ને પાણીમાં ભીંનવી તે ઉપર અવારનવાર બાંધી રાખવું તેથી બેશી જશે. પણ જો પાકું હોય તો દાબીને અંદરથી પરૂં કાઢીને સાફ કરી રૂઝાય ત્યાં સુધી વીંટાળી રાખવું. ગરમ પાણીમાં અવારનવાર બોળીને શેક કરીને પાંઉની પોલ્ટીશ કરવાથી નચ્છર પાકીને ફુટવા પછી બોરીક લોશનમાં પટી ભીંનવી બાંધવી.

નખ કડક પર ઓલીવ ઓઇલ, વેસલીન કે બદામનું તેલ લગાડવું. રાતે સુતી વખતે ફટકડીનાં પાણીમાં થોડી મિનિટ બોળી રાખવું, સાબુનાં પાણીમાં લીંબુ નીચવી તેમાં હાથ ધોવા, પગના કડક નખ નાહવા પછી સહેલાઇથી કપાશે.

બચ્ચાંને નખ કરડવાની ટેવ હોય તો કવીનીન અથવા મરી, આંગળાંને લગાડયાથી મોઢામા લેતાં કડવું યા તીખું લાગવાથી આદત છોડશે વધુ બચ્ચાંની જતનમાં જુવો.

પગના અંગુઠાનું નખ કોઇને અંદર માંસમાં ઉંડું ઉતરીને અડચણ કરે છે માટે સંભાળીને ચાલતી કાતર યા છરી વડે અંદર ગયલી અણી ઉંચકીને ઘડી ઘડી કાપ્યા કરવી. ચરબી તાવીને થોડા દિવસ લગાડવાથી પણ કોઇબી કડક નખ નરમ થઇ આંગળાનાં ખુણામાં ભોંકાતું નથી ફટકડીની બારીક ભુકી નાંખીને પટી વીંટાળી રાખવાથી નખ અંદર જશે નહિ. પાણી ત્રણ ચમચામાં એક ઔંસ ટેનીક એસીડની ભુકી ભેળી સુહવે ગરમ કરી ઠંડું પડે તે અંગુઠાનાં નખ ઉપર દિવસમાં બે વખત લગાડવાથી નરમ રહેશે.

નખ કચડાઇ કે દબાઇને કાળું થાય કે નીકળી જાય તો તુરત બ્રેન્ડીનાં પાણીમાં આંગળાં બોળી દીધાથી લોહી નીકળવું અટકશે, ને પછી રૂને બ્રેન્ડીમાં ભીંનવી તે ઉપર મુકી પાટો બાંધી દેવો. નખ નીકળી જવા જેવું. હોય તો હાથે ખેંચી નહિ કાઢવું, જેમ નવું ઉગતું જશે તેમ પેલુ બહાર આવી પોતીકી મેળે નીકળી જશે.

નવું નખ નીકળતું હોય ત્યારે પણ આંગળાંને માપની જાડાં કપડાં યા ચામડાંની કોથળી કરી પોઇ રાખ્યાથી નવું નખ ચીમરાયા વગર સોજું સરખું ઉગશે, ઉઘાડું રાખ્યાથી કશામાં ભેરવાયા કરી આંગળું દુખ્યા કરશે, અથવા જુના ગ્લવ્સની આંગળી કાપીને પહેરવી.

મેલાં નખ સાફ કરવાં એક પ્યાલું પાણી તેમાં એક ચમચી ટીંકચર ઓફ મીરહ Tincture of Myrrh ને થોડાં ટીપાં પાણી સાથ નરમ કીધેલો ગંધકનો તેજાબ Sulphuric acid ભેળીને હાથ ધોવા પછી ઉપલી મેળવણીમાં બોળવા, ગંધકના તેજાબને બદલે જોઇએ તો ટાર્ટરીક એસીડ Tartaric acid એક ચમચી લેવી.

ડાઘ કાઢવા હાઇડ્રોજન પરઓકસાઈડમાં સળી પર રૂ વિંટાળી બોળીને ઘસવું.

બાલ.

૩૬૪–બાલને થોડે થોડે દિવસે ધોવાથી તેમજ રોજ તડકો લગાડવાથી ફાયદો થાય છે. બનતાં સુધી જાડા નીખીઆએ ઓળવાથી તુટશે નહિં. લાંબા બાલ નીચેથી ચીરાયલા દેખાય તો છેડા ઉપરથી કોઈ વખત સ્હેજ કાપ્યાથી પાછા ફાટયા વગર લંબાઇમા વધે છે.

બાલ ઉપર સુરજનાં કીરણો પડવાથી તેમાં વરસાદની કમાંનમાં દીશે તેવા લાલ, લીલા, પીળા, બ્લુ વિગેરે રંગો દીશે છે.

બાલ ધોવા માટે નીચલી કેટલીક ચીજો વપરાય છે. સાબુનું પાણી, ટંકણખાર, સોડા ખાર, કાળી મરોડી, એમોનીઆ, શીકાકઇ તેમજ કેટલીક જાતના તૈયાર પાઉડર Hair wash હેર વૉશ પણ આવે છે. સાધારણ બાર સોપે સારા ધોવાશે, એમોનીઆ એક ચમચીને સુમારે એક બાટલી ગરમ પાણીમાં ભેળવો, સાબુનો ગોળો બાલપર ઘસવાને બદલે પાણીમાં પીગળાવી અથવા સોપ જેલી વાપરવી.

દારૂનો અર્ક ચાર ઔંસ, કાર્બનેટ આફ પૉટાશ એક ઔંસ ને એમોનીઆનું પાણી અર્ધો ઔંસ સાથ ટંડું કે કુકું પાણી ચાર ઔંસ ને સુમારે ભેળીને બાલ ધોવા વાપરવું, માથે ચોળતાં ફીણ થાયને પછી કુકાં પાણીએ ધોઇ નાખવાથી માથુ સોજું થશે. વરસાદનાં પાણીએ પણ સારૂં ધોવાય છે.

બાલ સુકવવા તડકામાં થોડો વખત ઉભું રેહવું, તુરતજ સુકા કરી નાખવા બીછાણાંમાં સુઇ બાલને ઝુલતા નાખી દુરથી આતશ ઉપર લોબાંન બાળવું જેનો ધુમાડો બાલનો ભીનાશ ચુશી લેશે.

માથાંમાંથી ઓળો તથા ચીકાશ કાઢવા ધોવા આગમચ સ્હેજ બ્રેન્ડી લગાડવો, અથવા એક ઇંડુ ને ખાંડ ભેળી વાપરવું.

થોડે વખતે માથું ધોઇ નાંખવું; બે ઇંડાંની દાળમાં સોડા બાઇકાર્બ એક ચમચી અને પાણી આંક ઔંસ ભેળી લેવું. એક ઇંડાંની સફેદીને ફફ ચઢાવી તેમાં એક ચમચી સોજી સ્પીરીટ ભેળીને લગાડવાથી ખોળો સાફ થશે એમોનીઆ, બે રમ Bay Rum કે ટંકણખારનું પાણી ધોવા આગમચ લગાડવું. જોઇયે તો તે બંને ભેળવું.

બે રમ ત્રણ ઔંસ, પેપરમીંન્ટના ફુલ Menthol crystals પા ઔંસ, લાવોનાં–દી–કંપોસ Lavona-de-Composee એક ઔંસ સર્વે ભેળી પીગળાવીને લગાડવાથી ખોળો નીકળશે તેમજ બાલ પણ વધશે. ચાહેનું પાણી જોઇએ તો લગાડવું. એક ઔંસ પાણીમાં અર્ધો ઔંસ ગ્લીસ્ટરીન ભેળીને લગાડવાથી ખોળો નીકળી જશે.

બચ્ચાંનાં માથાંમાનો ખોળો વેસલીન રાતે સુતી વખતે અથવા સહવારમાં લગાડ્યાથી સહવારમા નાહતી વખતે પોચો પડી નીકળે છે.

ભવાંના બાલ ઊગાડવા માટે કવીનીન પા ઔંસને એક ઔંસ દારૂનાં અર્કમાં પીગળાવી વાપરવાથી ખરેલા પાછા ઊગશે. વેસલીન અથવા એરંડીઉ દિવસમાં બે ત્રણ વખત લગાડવું.

પાંપણમાં ખોરો કાઢવા વેસલીન અથવા ગ્લીસરીનમાં પાણી ભેળી રાતે સુતી વખતે લગાડી સહવારે નાના બ્રશ વડે ઘસીને ધોવું.

બાલ ખરી જતા અટકાવવા માટે સાલીડ તેલ, ધુપેલ, કોપરેલ, આમરાંનું તેલ બીજાં ઘણી જાતનાં તેલો આવે છે તે વાપરવા, અથવા ગામઠી જવને પાણીમાં ઘસીને ભરવાથી નવા બાલ ઉગશે; ગોલાબ એક પ્યાલુ તેમાં એક ડ્રાંમ સોડા બાઇકાર્બ ને અર્ધો ઔંસ ટીંકચર ઓફ કવીનીન ભેળી વાપરવું.

મગજની મહેનતને લીધે બાલ ખરે તો બદામનું તેલ અથવા એરંડીઉ ને બે રમ સરખા વજનનું ભેળી તાલક પર લગાડવું. એરંડીઆનો વાસ આવે તો કોઇબી જાતના અત્તરનાં થોડાં ટીપાં ભેળવાં.

બાલ પાતળા નાની છોકરીના કાપીને ટુંકા બે ત્રણ વખત કરવાથી જાડા થશે, ઓલીવ ઓઇલ ત્રણ ઔંસ અને લવંડરનું તેલ એક ડ્રાંમ ભેળીને વાપરવાથી જાડા થાય છે.

પેટ્રોલીયમ ચોપડવાથી અથવા ડુક્કરની ચરબી લગાડવાથી પણ બાલ ઉગે છે. બીજાં તેલ માટે પાછલના ટોઇલેટવાલાં પ્રકરણમાં છે.

બાલ ઉગાડવા બોડકાં માથાંપર ફલેનલનો ટુકડો લઇ દિવસમાં ત્રણ ચાર વખત ઘસવો લાલ ચામડી થાય ત્યાં સુધી, સહવારમાં ઠંડાં પાણીએ માથું ધોઇને નીચલી મેળવણી એક ચમચા જેટલી રકાબીમાં કાઢી કઠણ બ્રશ વડે માથાંપર ઘસીને લગાડવાથી બાલ ઉગવા માંડશે; અર્ધો ઔંસ જાવંત્રીનું તેલ ને પા ઔંસ સોજો દારૂનો અર્ક ભેળી વાપરવો. અથવા ઓલીવ ઓઇલ ને સ્પીરીટ ઓફ રોઝમેરી સરખા વજનનું ભેળી લેવું. પાણી એક પાઇંટમાં કાંદાંનો રસ પા પાઇંટ ને પર્લએશ (ઘરઘતું નુસખામાં આપેલી છે તે) અર્ધો ઔંસ મેળવીને લગાડવાથી કોઇકના બાલ પાછા ઉગે છે.

બાલ કાઢવા કોઇકને દાઢી પર છુટા ઊગી નીકળે છે તે પર હાઇડ્રોજન પર ઓકસાઇડને પાણીમાં ભેળી ખોળી ત્યાં દિવસમાં બે વખત લગાડવાથી બાલનો રંગ ખુલ્લો થઇ ઝાંઝા માલમ પડશે નહિ, એમાં સહેજ એમોનીઆ ભેળવાથી બાલ નબલા પડી કેટલીક વખત ખરી જાય છે.

બાલમાં કીડ થાય અને ઉંદરી પડે તો સોજું સુખડ પાણી અથવા ગુલાબમાં ઘસીને માથાંમાં લગાડવું એથી બધી ગરમી ચુશી લેશે અથવા ફટકડી, પાપડખાર, શાજીખાર, ચોખા, સરખા વજનનું લઇ વાટીને લીંબુના રસમાં ભેળી લગાડવાથી નીકળી જશે.

કાચા ચણાને બાળી તેની ઝીણી રાખ એરંડીઆમાં ભેળીને ચોપડવાથી પણ સાફ થશે. વધુ માટે ચામડીનાં પ્રકરણમાંથી મળશે.

• **માથાંમાં જુ પડે** તો રોજ ઝીણા દાંતાના નીખીઆ વડે તેમાં જીણું કપડું પરોવી દહાડામાં બે વખત હોળીને જુ નીખીઆમાં આવે તેને મારી નાંખવી. માથામાંથી પણ જોઇને કાઢી નાખવી. બીજા કોઇને ઉડે નહિ તેની સંભાળ રાખવી. સીપીચનનો મલમ લગાડવાથી જુ નીકળી જાય છે. લીંબુનાં રસમાં સફેદ ખાંડ ભેળીને લગાડવી. કેરોસીન તેલ થોડું લગાડવાથી નીકળી જશે. કોલોનવૉટર ને ઓલીવ ઓઇલ બંને એક એક ચમચી ભેળીને રાતે સુતી વખતે માથામા લગાડી સફેદ કપડું માથાંબાનાં માફક આગળ વેરથી બાંધવું, સહવારમાં બધી જુ તેની ઉપર એકઠી થઈ બહાર આવે તે મારી નાંખી બીજે દીવસે નવું કપડું બાંધવું.

બાલને કરચલી આપવી Curl કરતી વખતે જરા સાબુનું પાણી લગાડીને પછી કરચલી કરવાની પીન પોવાથી સારા થશે, અથવા પાતલું ગુંદરનું પાણી લગાડવું, જોઇએ તો થોડી ખાંડ ભેળવી.

એક બાટલી ખળખળતાં પાણીમાં બે ઔંસ ટંકણખાર, એક ડ્રામ ગુંદર, Gum arabic માં કપુરના અર્કનાં થોડાં ટીપાં નાંખી બાલને સહેજ ભીનવી કરચલી વાળવી. સ્પીરીટ ઓફ વાઇન ત્રણ ઔંસ, ટીંકચર બેનઝોઇન ત્રણ ચમચી, ટંકણખાર દોઢ ચમચી પાણી ૭ ઔંસ ભેળી લગાડી બાલની કરચલી વાળવા અર્ધો કલાક પીન પોઇને કાઢવી, લાંબો વખત કરચલી રહેશે. દસ ઔંસ પાણી ચાર ઔંસ રેકટીફાઇડ સ્પીરીટ બે ઔંસ કોલોનવૉટર એક ઔંસ સોડા બાઇકાર્બ સર્વે મેળવી બાલના મુળમાં અઠવાડીઆમાં બે વખત લગાડવાથી બાલ કરચલીના થશે.

બાલ લાંબા સીકનેસ પછી ગુચવાઇ ગયલા છુટા પાડવા સારૂ ઓલીવ ઓઇલ ને કોલોનવૉટર ભેગી બાલ પર લગાડવાથી નરમ થઇ સહેલાઈથી છુટા થશે, તણાય નહિ માટે આંગળીપર વીટાળી ઓળવા. ધોવા માટે નર્સીંઇગનાં પ્રકરણમાં છે.

બાલ જલદી સફેદ થતા અટકાવવા સારૂ સ્ટ્રોંગ ચાહનું પાણી એક પ્યાલું, ને એક વચલો ચમચો નીમક તેમાં પીગળાવીને જોઈએ તો થોડો દારૂનો અર્ક ભેળી બાલનાં મુળમાં ચાલુ લગાડવું.

સફેદ બાલ કાળા કરવા માટે ગધકની મેળવણી સાથનાં તેલ તૈયાર મળે છે. એક નાનો ચમચો એમોનીઆનું પાણી, ૧૫ ગ્રેન સીલ્વર નાઇટ્રેટ Silver Nitrate અને એક ચમચી ગરમ પાણી ઠંડું પાડીને સર્વે ભેળી વાપરવું, અથવા દીસ્ટીલ્ડ વૉટર ત્રણ ઔંસમા સીલ્વર નાઇટ્રેટ અર્ધો ઔંસ ભેળી લેવું.

માંયફળને છુંદી થોડાં પાણી સાથ ચુલ્હે ઉકાળી ઠંડું પડે ને કપડાંએ ગાળી કાઢી તેમાં થોડું સીલ્વર નાઇટ્રેટ ભેળી લગાડવાથી બાલ કાળા થાય છે. કોઇબી દવા કે મેળવણી લગાડતી વખતે ચામડીને લાગવાથી કાળી થશે માટે સભાળથી નાનો બ્રશ પીછી યા સલી પર રૂ વીટાળીને બાલપરજ લગાડવું. કપડાં પરબી કાળા ડાઘ પડશે.

ખોટા બાલની દાઢી મુછ વળગાડવા સોજા દારૂના અર્કમાં સોજો ગુદર અથવા લાખ પીગળાવી લેવી, પાછું કાઢી નાખી દારૂના અર્ક વડે ચામડી સાફ કરવી.

પ્રકરણ ૫૭.

અકસ્માત વેળાની સાવચેતી, તત્કાલીક મદદ અને તે બનતા અટકાવવાની રીતો તથા ઝેરી દવાઓના ઉપાયો.

૩૬૫–અકસ્માત કોઇબી જાતનો બને તે વખતે **હમેશાં સમય-**સુચકતા Presence of mind વાપરવી.

આગથી ઘરમાંની ચીજો બીછાના પદડા વીગેરે સળગી ઊઠે તો તુરત બીજાં જાડા કપડાં અથવા ગરમ ધાબળી કઇબી લઇ તેપર જોરથી ઝાટક મારવાથી બુઝાશે.

શરીરમાંનું કપડું સળગેલું હોય તો તુરતજ જમીનપર સુઈને ગોળ ગોળ લોટવું ભીનેલી ચાદર કે ગરમ બ્લેંનકેટ ફરતી ગળાં આગલથી નીચે સુધી વિટાલ્યાથી બળતું બુઝાઇ જશે, પણ સળગેલાં કપડાં સાથ ઊભુ રહેવાથી બળતું ઉપર ચઢશે તેમજ બહાર ખુલ્લી હવામાં નીકળવાથી પણ જલદી બળવા માડે છે.

આગમાંથી ચાલી જવું પડે તો શરીર ઉપર ગરમ બ્લેંનકેટ સુકો અથવા પાણીથી ભીનવેલો વીટાળવો, ઊભું ચાલવાને બદલે જમીન ઉપર વાંકું વળીને અથવા ફસરીઆં મારીને જવું. મોઢું બંધ રાખવું અથવા પાણીથી ભીનવેલાં સાદાં કે રેશમી કપડાનો પાટો બાંધવો જેથી ગરમ બાફ ગળાંમાં જશે નહિં. માથાં ઉપર પાણીથી

ભીંનાયલું દીલનુછણું વીટાળવાથી બાલ સળગવાની ધાસ્તી રહેશે નહિં. બ્રાઉન પેપરમાં વીંટાળેલી ચીજ પણ જલદી સાદા કાગળ માફક બળતી નથી, તેમજ એસબેસતોસ પણ આગમાં બળશે નહિં.

પેટ્રોલ કે બેનઝાઇન અથવા કેરોસીન તેલ સળગી ઉઠે તો પાણી નહિં રેડવું, નીચલી જેબી ચીજ મળી જાય તે ઉપર નાખી દેવી, રાખ, ચોખાનો આટો મટોડી, કાદવનું પાણી, ફટકડી કે નીમકના પાણીમાં પર્લએશની ભુકી મેળીને છાંટવાથી જલદી બુઝાય છે. જોઈએ તો દુધ રેડવું. નાનુ ફાંણુસ સળગેલુ બુજવવા ભીનુ જાડું કપડુ મોટુ નાનુ જેબી મળે તે ધાંકી દેવું.

ઉપલાં તેથો સીવાય બીજી કોઇ રીતે સળગેલું હોય તેપર પાપડ-ખાર Soda Bicarb અથવા પૉટેશ બાઇકાર્બ પાણીમાં પીગળાવી નાખવું. તેમજ બાલદીઓ ભરી જોરમાં અમથું પાણી રેડવું.

આગ બુજવવાની મેળવણી પાણી ચાર બાટલીમાં નીમક ત્રણ રતલ ને નવસાગર Ammonia દોઢ રતલ ભેળી બાટલીઓ ભરીને નજદીક સગવડભરેલી જગાપર મુકવી કે અગત પડવે તુરત કામ લાગે. છાટવા માટેની ભુકી નીમક ને એમોનીઅંમ કલોરાઇડ ત્રણ ભાગ ને સોડા બાઇકાર્બ એક ભાગ ભેળવું.

સોડા વૉટરની ચાપની Syphon સીસી ભરેલી હોય તેને વાંકી કરી દાબવાથી સોડા તેમાંની ગેસ સાથ ઉપર ઉડીને આગ બુજવશે.

ભઠ્ઠીની ચીમણીમાં આગ કોઈક વખત સળગી ઉઠે તો ભઠ્ઠીના બારણાં તુરત બંધ કરી દઇ અંગારપર નીમક અથવા ગંધક નાખવાથી બુઝાશે અને ઓરડામાં ફેલાતી અટકશે.

ગેસ અથવા ઝેરી હવા દમમાં જવાથી માણસ ગુંગળાઇ જાય છે, કેટલાકો ભુલથી કોલસાની સળગેલી સગડીઓ બંધ ઓરડામાં રાખી રાતે કે દીવસે સુવે અથવા નાનીઓમાં સળગેલી સમાવત રાખી બંધ કરી નાહવા બેસવાથી અકસ્માતો બને છે કારણ કોલસામાથી નીકળતી ગેસ દમમાં જવાથી નુકશાન થશે માટે તેમ કદી કરવું નહિ. ગેસની પાઇપમાથી નીકળતી ગેસ પણ દમમા જવાથી માણસ ગુગળાય છે. ચાવીઓ બંધ રાખવી.

ઝેરી હવા પારખવી કોઇબી બંધ જગ્યા પરની વરસાદના પાણીમાં સીસું Acetate of lead પીગળાવી તેમાં બ્લોટીંગ પેપર બોળી અર્ધું સુકાય ને ત્યા મુકવાથી કાળું થાય તો ઘણી ખરાબ જાણવી. હવા ચોખી કરવા ધરવતુ બાબતમા છે.

ગુંગળાઇ **બેસુધ થયલાંને** ખુલ્લી હવામાં બહાર સુવાડી કમરને પેટ ઉપર સાદા કે આઇસના પાણીમાં ભીનવેલું કપડું મુકવું હુશીઆર થાય ને આઇસના નાના ટુકડા ખવડાવવા.

ગાડી ઘોડાના અકસ્માત વેળા દોડતી ગાડીએ બનતાં સુધી કુદી પડવું નહિ. બેસી રહેવાથી ઝાઝું નુકશાન થતું નથી, પણ જો ધાસ્તી ભરેલું લાગે તો સમયસુચકતા વાપરી ઊતરી પડવું.

બરફ સખત પડવાથી ઇજા Frost bite હાય પગને થઇ હોય તો ચામડીનો રંગ સફેદ થઇ જશે લોહી નહિ ફરવાથી, પાછું તેપર બરફજ લગાડવું, પછી ફલેનલનાં કપડાંએ લુછવું, અથવા ફટકડીનાં પાણીમાં દસેક મિનિટ બોળી રાખવા, ચાર બાટલી પાણીમા પા રતલ ફટકડી લેવી આતશ અથવા ગરમ ચીજે શેકવાથી વધારે નુકશાંન થશે.

સાધારણ મસાજ કીધાથી બરફે સુન મારી ગયલી ચામડી નરમ થઇ લોહી ફરતું થાય છે. સખત ઇજા થવાથી કોઇકનાં આગળાં પણ ખરી જાય છે. એ વિષે પાછલ ચામડીનાં પ્રકરણમાં જુવો.

કુવા કે દરીઆમાં તરવા યા નાહવા આગમચ સંભાળ લેવી, અંજાણ્યા કુવા અથવા તળાવોમાં કેટલીક વખત ઉંડી ખાઈ કે ઝાડના ડાળાં અથવા પથરા પણ હોય તે માલમ પડતા નથી તેમ, ઝહેરી હવા પણ હોય તે દમમાં જવાથી માનસ ગુંગળાઈ જાય છે. તેમજ કોઇક દરીઆ ખાડા ખબોચ્યા કીનારાની પોચી રેતી પગ્રે અંદર ચાલી જાય તેવી જેને Quick sand કહે છે અથવા તો કેડે દરીઆનાં પાણીઓનાં જતા આવતા રોહ Whirlpool જેવામા તરતી વખતે કોઇ સપડાય ને ઘસડાઇ જાય છે તેવી જગાઓમાં જાણી જોઈને જવું પણ નહિં. પાણી ને કાદવ કીચલવાલી ઘણી નરમ જગ્યા Bog માં અજાણપણે જવાથી આખું શરીર અંદર ચાલી જવાનો સંભવ રહે છે અને તેમાંથી પાછું નીકળવું પણ મુશકેલ પડે છે.

ડુબી ગયલાં માણસને તુરત બહાર કાઢવા પછી ભીનાં કપડા કાઢી નાખી અંગ સુકુ કરી હાથ પગ શરીર મસળીને ગરમી આપવી. ગરમ મોજાં અથવા ફલેન્લનાં કપડાં વડે સારી રીતે મસળવાનુ બનશે. ગરમ પાણીની બાટલી કે ગરમ રેતીનો શેક કરવો.

મોઢાં પરનું ફીણ તથા પાણી લુંછી નાંખવું. બેસુધ થયલુ હોય તો નીચલી વીજલીનાં ઝટકાની રીતમાં આપ્યા મુજબ જીભ બહાર ખેંચી કપડાંએ પકડવી કે સરી નહિ જાય સાથે હાથો હલાવવાનું આરટીફીશલ રેસ્પીરેશન Artificial respiration ચાલુ કીધાથી શ્વાસ બંધ થયલો ચાલશે, તુરત નહિ થાય તો પણ એ રીતે થોડો વખત ધીરે ધીરે ચાલુ કર્યાજ કરવું અને હાથ પગ ઠંડા લાગે તો મસળવાથી લોહી ફરતું થઈ શરીરમાં ગરમી આવશે. હોશીઆરીમાં આવે ને ગરમ પાણી સાથે બ્રેન્ડી પાવો.

ડુબી ગયલાં માણસને શોધવા એક આખું પાંઉ લઇ તેમા કાંણું પાડી થોડો પારો Quicksilver ભરીને પછી પાણીની સપાતી પર નાંખી દેવું, જ્યાં ડુબેલું માણસ હશે ત્યાં પોતીકી મેળે પાંઉ ઘસડાઇ જશે, કોઇબી રીતે ત્યાંથી ખસાડયું હોય તોપણ પાછુ ત્યાં જાય છે. (ફેમેલી હેરલ્ડ ૧૮૭૧ માંથી લીધેલું.)

વીજળીનાં તોફાન વખતે મોટાં ઝાડ, કે લોખંડના દરવાજા આગળ બનતાં સુધી ઉભુ રહેવું નહિ, વીજળી તે ચીજો પર ખેંચાવાનો સંભવ રહે છે.

વીજળીનો ઝટકો લાગવાથી બેસુધ થયલા માણસને નીચે આપેલી રીત મુજબ શ્વાસ ચાલુ કરવો. સામાં માણસે વીજલી લાગેલા માણસને હાથ લગાડવાથી તેનાં શરીરમાં પણ વીજળી પેવશ થાય છે. લાકડુ, કપડું, ઘાસ, ન્યુસપેપર, છત્રી, ઇંડીઆ રબર વિગેરે કંઇબી હાથમાં પકડી ઉપલાં માણસનાં શરીરને અડકવું કારણકે એ ચીજો વીજલી ખેંચતી નથી, લોખંડ મુદ્દલ લેવું નહી. વીજલીના તાર સાથ અટકેલા માણસને છુટું પાડવા લાંબું કપડું કે દોરડું તેના શરીરને ફરતું નાખી સંભાળથી ખેંચવું. સુદ્ધિમાં લાવવા ચટું સુવાડી જીભ બહાર ખેંચીને કપડાં વડે પકડી રાખવી થોડો વખત, ત્યાર પછી બંને હાથો ઉંચકી ધીરે ધીરે માથાંની પછવાડે સુધી સીધા લઇ જવા, પછી પાછા નીચે ઉતારવા છાટી પર લેવા એમ થોડો કે ઘણો વખત કીધાથી બંધ પડેલો શ્વાસ પણ ચાલુ થાય છે, એ રીતને આરતીફીશલ રેસ્પારેશન કહે છે. કોઇક કેસો તદન ખલાસ થયલા દિસે તો પણ એ રીતે કલાક વેર કીધાથી પાછા હોશીઆરીમાં આવે છે.

પડી જઇ માથાંમાં વાગવાથી પણ કોઇ વખત માણસ બેહોસ થઇ જાય છે, હાથો ઉંચકી બગલમાં સામા ધણીએ મસળવું. મોઢાં પર પાણી છાંટવુ અથવા હોશીઆરીમાં લાવવા સ્મેલીંગ સોલ્ટ ધીરેથી સુંઘાડવુ, પવન નાખવો. હોશીઆર થવા વગર કંઇપણ પાવું નહિં.

ઇજા પામેલાંને ઉંચકવાની ને પાટા બાંધવાની રીતો.

૩૬૬–પડી જવાથી હાડકાંને ગંભીર ઇજા થવાથી ચાલી હાળી નહિ શકે તો ઘણી સંભાળથી ઉંચકી બીછાના પર સુવાડવું. ઘરથી લાંબે છેટે અકસ્માત બન્યો હોય તો ડોલી (સ્ટ્રેચર) મંગાવી તેમાં સુવાડી ઘર લઈ જવું અથવા તો મોટા જાડા મરદના ડગલા (કોટ)ની બંધે બાંહે ખભાં આગળના ગાળામાંથી અંદર ઉંધી ઉતારી દેવી ને પછી કોટના સર્વ બટનો પોઇ દેવાં. બે જાડી લાંબી લાકડીઓ માણસનું વજન ખમી શકે તેવી લઇ કોટની અંદરથી બાંહેમા છુટી છુટી ઘાલી ઉપલા ખભાં નીચેના ગાળામાંથી બાહર કાઢી લાકડીના ચારે છેડા બીજા ચાર માણસો ઉંચકી શકે તેમ રાખવા. એ રીતે ઇજા પામેલાને તેમાં બેસાડી અથવા સુવાડીને લઇ જવાનું સહેલું પડશે. તેવી બીજી મદદ માટેની અનેક રીતો ઘણીક શાળામાં છોકરાંઓને શીખવવામાં આવે છે. તેમજ તેને લગતી ચોપડીઓમાંથી મળશે.

નાનાં બચ્ચાંને ઇજા થયલી હોય તો હાથમાં યા કેડે ઉંચકી જવું અથવા બીજી સાધારણ રીત એ છે કે બે માણસ સામા સામી

ઉભા રહી એક હાથ લાંબો રાખી બીજો હાથ વાળીને પેલા લાંબા હાથના ગુડણ નીચેથી ટાઇટ પકડવો એજ મુજબ બીજા માણસે પણ કરી બન્નેના લાંબા કીધેલા હાથો વાળેલા હાથની ઉપર સામ સામી મુકવાથી એક બેઠક જેવું થશે જેને "હાલખરી પાલખરી" કહે છે. એ રીતે બનાવીઆ પછી બચ્ચાનો એકેકો પગ બન્ને માણસના વાળેલા હાથવાલા ખાચામાં મુકી બેસાડવું અને બચ્ચાંના એકએકા હાથ વડે સામા ઉંચકનારનાં ખભાંઓ પકડાવવા.

૩૬૭–**પડી જવાથી** યા બીજા અકસ્માતથી હાથ કે પગનો વાગેલો ભાગ સુજી આવે તો તે પર તુરત ટાઇટ પાટો અથવા કંઇ પણ કપડું વીંટાળી દેવું, પગમાંનાં બુત સ્ટૉકીંગ વિગેરે સુજેલા પગ પરથી કાઢતી વખતે જોર કરવું નહિ, સંભાળથી નહિંજ નીકળી શકે તો કાપી કાઢવાં. વાગેલાના ઘટતા ઉપાય કરવા.

હાડકું ભાંગ્યું હોય તો તુરત ડૉકટરની મદદ લેવી. ઇજા પામેલા હાથને બનતા સુધી રૂમાલ યા કપડાંની ઝોલ્લી બાંધી તેમાં મુકી રાખવો, નીચે લટકતો રાખવો નહિ. ભાગેલુ હાડકું હોય તો તુરત તેની નીચે ટેકો આપવા માટે લાકડી, છત્રી જાડું ન્યુસપેપરનું તેવું કંઇબી મુકીને પછી પાટો બાંધી દેવો, ડૉકટર આવવા આગમચ.

ભાગેલાં હાડકાં સંધાવાને લાગતો વખત,–પાંસળી ૩ થી ૫ અઠવાડીઆ, બાવ્હાનુ હાડકુ ૪ અઠવાડીઆં, હાથની નીચેનો ભાગ ૫ અઠવાડીયાં ખભાંને ૬ અઠવાડીઆં, પગનાં હાડકાને ૭ અઠવાડીઆં અને જાંગ અથવા થાપાને ૧૦ થી ૧૨ અઠવાડીઆ સુમારે થાય છે. બરડાનાં કાંટાંનું હાડકું Spinal cord ત્રણથી ચાર મહીને સંધાશે, કોઇનુ ઘણી ખરાબ રીતે ભાંગી ગયલું સંધાતું નથી ને બીછાંનાં પરથી ઊઠી ફરી શકતું પણ નથી હાડકાં કોઇબી ભાગીને ચુરો થઇ ગયલા પાછા કદીબી સંધાતાં નથી. બુઢા માણસના હાડકામા ચીકાશનુ પ્રમાણ ઓછું થઇ ખાર વધુ હોવાથી કડક થઇ જલદી ભાગી જવાનો સંભવ રહે છે

વાગેલા ભાગ ઉપર તુરત ઠંડું પાણી રેડવુ અથવા આઇસ મળી શકે તો તે ફેરવ્યાથી સોજો તેમજ અકસાત નરમ પડશે. ઠંડા ઉપાય વધુ સારા છે. સખત તડકું વાગેલા ભાગને લગાડવું. નહિ તો ગરમ પાણીમા બોળી રાખી બીજું વધારે ગરમ ખમાય તેટલું રેડી શેકયા પછી ટાઇટ પાટો બાંધી દેવો. અગત પડે તો પાછું શેકવુ. જોઇએ તો નીમક ભેળવું.

સુજેલા તથા વાગેલા ભાગ પર લગાડવા ઇંડાની સફેદીમાં નાનો ફટકડીનો ટુકડો નાખી ચુલ્હે ગરમ કરી ફેરવ્યા કરવું ઘટ થાય ને કપડાં પર લગાડી તે પર મુકી પાટો બાંધી દેવો; નાળીએરને ખમણી ગરમ કરી તેનો પણ શેક કરે છે. આયોડીન, ટરપીનટાઇન, અફીમ,

એલેડોના એ દવા માહેલી કંઇ પણ એકુ ચીજ લગાડવાથી વાગેલું નરમ પડશે. સાધારણ ભીમનો લેપ મારી પાટો બાંધવાથી ફાયદો થશે. તુરત લાલ મરોડી પાણીમાં ભીંનવી લેપની માફક લગાડવી. આબા-હળદ, રેવનચીનો સીરો ને ફટકડી સર્વેને પાણી અથવા બ્રેન્ડી કે રમ દારૂમાં ઘસી ઘટ કરી સુજેલા ભાગપર ચોપડીને ઉપર રૂ મુકી પાટો બાંન્વો, જોઇએ તો દારૂને બદલે ઈડાંની સફેદીમાં ઉપલી ચીજો ઘસવી અગત હોય તો ફરીથી પણ લગાડવુ. રૂ ચામડી સાથ વળગી ગયલો કોઇબી લેપ પરનો નીકળે નહિ તો થોડો વખત પાણીમાં ભીંનવ્યાથી સેહલાઇથી નીકળશે.

વાગેલા ભાગ પર મીઠું તેલ તુરત લગાડવાથી ચામડી પર કાળો ડાઘ પડતો નથી, અથવા કાચુ ગોસ તેપર મુકી રાખવાથી વાગેલાનો ઝાઝો અકસાત લાગશે નહિ ને કાળો ડાઘ પણ પડતો નથી. કાળા કે બ્લુ ડાઘ કાઢવા માખણ ચોપડવુ અથવા તો જીન દારૂમાં પાણી ભેળી લગાડવું એ વિષે વધુ ચામડીનાં પ્રકરણમાં વાગેલાનાં જખમ રૂઝાવાની રીતોમા પાછલ આપેલુ છે.

આંગળાં દબાઇ અથવા કચરાઇ ગયાં હોય તો તુરત બ્રેન્ડી અથવા અમથાં ખળખળતાં પાણીમા બોળી રાખવા.

૩૯૮—પાટા બાંધવા સહ્લી બે આગળથી ચાર આંગળ સુધીની પહોળી તેમજ સાંકડી જાડાં કપડાંની લાંબી પાચ સાત વાર પટીઓ ઘરમ વપરાશ માટે રાખવી, ત્રણ ખુણાંના ત્રીકોણ ત્રાટનાં જાડાં કપડાંના ટુકડા પણ પાટા બાધવા માટે વપરાય છે. પટીઓ જો ગોળ બંદલ માફક વિટાળેલી હશે તો પાટા બાધતી વખતે સહેલ પડશે, સર્વે ચીજો કામની વખતે તૈયાર રાખવી.

હાથને ઝોળીમાં મુકી રાખવા સારૂ પણ મોટો ચોરસ રૂમાલ કે કટકો લઇ આડકત્રા વાળી ત્રીકોણ કરી ઉપલા અણીવાલા છેડા ગળાંની આસપાસ લઈ ગાંઠ વાલી નીચલા ભાગમા હાથ મુકવો. કોઇબી પાટો બાધવા પછી છેડેથી સીવવુ, કોઇક સેફટી પીન ખોસે છે અથવા તે પાટાને અધવચમા છેડા પરથી એક વેહેંત જેટલું ચીરીને એક ગાંઠ વાળ્યા પછી બંને છેડા છુટા પડેલાને વીંટળેલા ભાગપર ગાંઠો વાળી દેવા. પાટાઓ બાધવાની રીતો ચોપડીઓમાં પીચકર સાથે આપેલું જોવાથી વધુ જલદી સમજ પડશે.

હાડકું હાથની કોણી આગલથી ભાગેલું હોય તો બે લાબી લાકડાની પટીઓ ઉપર હેઠે આંગળાંની લંબાઇ સુધીની મુકી સરખો ટાઇટ પાટો બાંધી દેવા પછી હાથને ઝોલીમા મુકવો લાકડાંની પટી-ઓને બદલે જાડુ કાર્ડ બોર્ડનું કાગળ પણ વાપરી શકશે. જોઇએ તો પટી પર રૂનું પડ મુકવાથી હાથ સાથ ઘસાતુ નથી.

પોહચી આગલનું હાડકું પણ ઉપલું રીતેજ પાટો બાંધી ઝોલીમાં રાખવાથી ભાગેલું સરખું રહે છે.

કોણીથી પોંહચીની અધવચનું હાડકું ભાગેલાં માટે Splint લાકડાની પહોળી પટીઓ લઈ તે પર સરખો રૂ મુકી હાથની હેઠે ઉપર ગોઠવી ત્રીકોણ ઘાટના પટીઓ લઇ તે પર સરખા ટાઈટ વીટાળી ગાંઠ મારી દેવા, હાથને ઝુલતો રાખવો નહી. તેમજ ખભાની નીચેથી કોણીની અધવચમાં ભાંગેલાં હાડકાં ને પણ ઉપલીજ રીતે પટીઓ બેને બદલે ત્રણ લેવી, ખભાંથી કોણી સુધીની એક લાંબી અને બે નાની વાપરવી. બીજાં માણસ પાસ સરખી પકડીને ગોઠવ્યા પછી પાટો બાંધીને ઝોલીમાં હાથ રાખવો.

આંગળી જોખમાયલી ને પાટો પોણી ઇંચ જેટલો પહોળો લઇ પહેલે હાથની કાંદી પર બે ત્રણ આટા વિંટાળયા પછી આગળાના ખાચામાં આટો છેક છેક છેડે પટી લઇ જઇ ત્યાંથી વિટાળતુ નીચે ઊતરવું આખી આંગળી બંધાય ને પાછો તે છેડો આગળાના પહેલા ખાંચાની સામેની બાજુથી લઇ કાંદી પર બે ત્રણ આટા મારી ગાંઠ વાળવા, પગની આગળીનું બી એજ મુજબ કાંદી ને બદલે નળા આગલથી વીટાળી ને કરવુ.

પગનાં ભાંગેલાં હાડકાંને હાથમાં આપેલી રીતે બાધવાં.

આંગળાં અથવા નીચલા ભાગમાં ઇજા થયલી હોય તો પગનાં તળીઆંમાં જાડી પટી મુકીને પાટો ગોળ ફરતો ટાઇટ થોડા આંટા બાંધીપાતલીપર ને ધુંટી આગલ છેડો પાટાનો લઇ પગના નળાને ફરતો વિંટાળી ત્યાં ગાંઠ મારવાથી છુટશે નહિ પગના પાટા બાંધતી વખતે સામી ખુરસી અથવા બાકસ પર ટેકવીને સરખો લાંબો રાખવો.

ધુંટણ આગલ વાગેલા માટે પણ ઉપલી રીતે પાટા બાધવા.

થાપામાંથી હાડકું ભાગેલું પાટો બાંધવા આગમચ ઘણી લાંબી પહોળી પટી Splint બગલથી તે ધુટણ અથવા આખા પગ સુધી પહોચે તેટલી મુકવી, કોઇબી ભાગ પર લાકડાંની પટીઓ મુકવાનો સબબ એ છે જે ભાંગેલું હાડકુ હાલ્યા વગર સરખું રહે તો જલદી સંધાશે, વધુ ઇજા પામેલા કોઈબી ભાગોને કેટલીક વખત પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ લગાડીને પણ ડૉકટર પાટા બાંધે છે જેથી મુદલ નહિ હાલ્યાથી જલદી સંધાય મોટી ઊમરનાં માટે એવી રીતે સંધાવા લાંબો વખત રાખવું પડે છે. પગને માટે આંઠ વારને સુમારે લાંબો પાટો જોઈએ છે.

જડબાં ભાગેલા હાડકાં ને પાટો બાંધેલો હોય તો જાણુ હલાવવું નહિ ખોરાક પણ ફીડીંગ કપ કે રબરની નળી વડે દાતના ખાચામાંથી પાવો.

ખભામાંથી ભાગેલું હાડકું બાંધવા ત્રણ ખુણાનો મોટો પાટો લઇ તેને દબલ કરી ફરી એક વાર દબલ કરવા પછી તેની વચલી પોઇંટ જે ખભાને ઇજા થઇ હોય તેની બહારની બાજુએ મુકીને આજુ બાજુ બંને છેડાઓને એક આગલથી અને એક પાછલથી બીજી સામી બગલમાં લઇ જઇ પાછા ઉપર તેજ ખભાં પર જેને ઈજા નહિ થયલી હોય ત્યાં ગાંઠ વાલી દેવા, હાથને ઝોલીમાં મુકવો.

પાંસળીઓ Ribs ભાંગેલી માટે પાટો ૭ ઇંચ પહોળો ને દસથી બાર વાર લાંબો બાંધવા લેવો, બીજી વળગી રહે તેવી મેળવણી રબરની પહોળી પટીઓ તૈયાર આવે છે તે ટાઈટ ફરતા વિટાળવાથી પાંસળીને વધુ સારો ટેકો મળી જલદી સંધાઇ જાય છે. પાંસળીઓ બધી મળી ૨૪ હોય છે. મલમ પટો અકસ્માત વખતે કરવા માટે જખમ વિગેરેના પ્રકરણમાંથી મળશે.

ભાગેલાં હાડકાં બહારથી દીશે નહિ તો શોધી કાઢવા Xray વડે સબી પાડવાથી તુરત દીશશે.

લીંન્ટનું કપડું તુરત નહિ મળે તો જાડાં કપડાંની એક બાજુ છરીની ધાર વડે જરા ઓખતા ખરબચડી થઇ રૂવાટી નીકળે તે બાજુ મલમ લગાડવો, લીન્ટની સાદી બાજુ પર મલમ લગાડી રૂવાટી ઉપર લેવી.

અકસ્માતથી લોહી ઘણું નીકળતું અટકાવવા સોજું જાડું કપડું ઘા પર દાબી રાખવું.

અકસ્માત થતા અટકાવવા.

ઉદ્દ—નાનાં બચ્ચાંની ઘરમા વસ્તી હોય ત્યાં કેટલીક જોખમ ભરેલી ચીજો તેઓના હાથમા જવાથી કોઇક વખત નુકશાન થાય છે, માટે તેવી ચીજો તેઓના તેની નજદીક જાય અથવા લઇ શકે તેમ રાખવી નહિ, ઝેરી દવાઓ, મેચીસ, ચુલ્હો, ઉંઘાડી બત્તી, હથીઆરો, અસ્તરો, છરી, સુડી, ભરેલી બંદુક કે ખુલ્લી તરવાર વિગેરે.

બચ્ચાંના હાથમાંથી જોખમ ભરેલી ચીજ છોડવવી કંઇ બી તેવી ચીજ તેના હાથમાંથી જોર કરી પાછી લેવી નહિં પણ બચ્ચાનો બીજો હાથ સામા ધણીએ પકડી રાખીને રમકડાં અથવા મીઠાઇ જેવી ચીજો બતાવવાથી તે લેવા માટે તુરત પેલા હાથમાની પકડેલી ચીજ કુદરતી રીતેજ નાખી દેશે.

રસ્તા ઉપર કોઇને નકશાન થાય તેવી ચીજો નાખવી નહિં, ખીલા, ટાચણી ભાગલી સોય, કાચના ટુકડા જે કોઇના ખુલ્લા પગલાં કે ગાડી મોટરનાં રબરમા ભોકાવાથી નુકશાન થશે, તેમજ ફ્રુટ કે તરકારીની છાલો જેની પરથી પગ સરી જઇને માણસ પડી જશે. રસ્તામાં ચાલતી વખતે તેવુ કાઇ પણ નજરે પડે તો થોકડ મારી બાજુ કરવાથી કોઇનેબી ઇજા થતી બચશે.

સીક માણસના ઓરડામાં જતી વખતે સંભાળ લેવી, થાકથી પરસેવો પડેલો હોય અથવા ભુખે પેટે તેવા ઉડતા રોગવાલા દરદી પાસે એકદમ જવું નહિં, તેમજ ઇનફ્લુયેનઝા, ખઇ તથા બીજાં કોઇબી ઊડતા દરદવાલાનાં મોઢાં નજદીક સાજાં માણુસે મોઢુ રાખવાથી તે સામાને કોઈ વખત ઉડવાનો સંભવ રહેશે. બનતાં સુધી ખુલ્લી બારીએથી હવા સોજી આવે ત્યાં ઊભું રહેવું.

ગેસની બત્તીની પાઇપની ચાવીઓ ખુલ્લી ભુલમાં રાખ્યાથી બધી ગેસ નીકળીને બંધ ઓરડામાં એકઠી થશે, અંદર એકદમ જવાથી માણસના દમમાં જઇ નુકશાન કરશે અથવા તો ભુલમાં બત્તી સળગાવવા મેચીસ સળગાવી હશે તો પેલી ઘેરાયલી ગેસ પણ સાથે ભડકું લઇ ઉડશે માટે સંભાળ રાખવી.

દવાઓની ભુલ કેટલીક વખત લગાડવા તથા પીવાની દવા સાથે મુકવાથી ભેળાઇ જઇ કોઇ વખત ઝેરી લગાડવાની દવા પીવાઈ જાય છે, માટે હમેશાં બંને જુદી રાખવી તેમજ સીસી પરનાં નામો વિગેરે ઉજરડાં કે બત્તીમાં જોઇને આપ્યાથી તેવા નુકશાનકારક અકસ્માત થતા બચે છે. દવાવાલાને ત્યાંથી આવે તે વખતે પણ દરદીનાં નાંમ નંબર સાથ મેળવી ને જોયા વગર આપવું નહિ.

૩૭૦–ઝેરી દવા અથવા વસ્તુ ખાવા પીવામાં આવેલીના ઊપાયો, ભુલમાં કોઇએ તેવી ચીજ પીધી હોય તો તુરતજ કોઇકને ઊલટી કરાવ્યાથી બધું પાછુ બહાર નીકળે છે; તે સારૂં ગરમ અથવા ઠંડાં એક ટંમબ્લર પાણીમાં એક ચમચો નીમક કે રાઇ ભેળીને પાવુ. બગડેલી તરકારી અથવા સડેલી માછલી ખાધાથી પણ ઝેર ચઢે છે જેને ટોમેન પોયઝન Ptomaine poison કહે છે. ત્રાબા કે બીજી ધાતુના કાટ પેટમાં ગયાથી ઝેર લાગશે, મોઢાંમાં ખાટો કસાયલો સ્વાદ લાગી થુક આવ્યા કરે છે, જભાં સુકી થઇ જઇ પાણીની તરસ લાગે છે, ઇંડાની સફેદી થોડી વાઇન ગ્લાસ પાણી સાથ આપવી, દુધ પાણી ભેળીને પાવાથી ઊલટી થશે. કોઇ વખતે તેનુ વધુ ઝેર ચઢવાથી હાથ પગમા આંકડાં આવી ઊપલ્યાની કાની થાય, તુરત ડૉકટરની મદદ લેવી કોઇ કેસોમાં જુલાબ પણ આપવો પડે છે. સોમલ, હડતાલ વિગેરે ચીજોની પણ ઉપલી અસર થાય છે ને ઊલટી લાલ, લીલા, પીળા રંગની થશે. ઉપલાજ ઊપાય તુરત અજમાવવા. કોઇબી રંગની ઊલટી કોઇબી માણસ કરે ને શકમંદ લાગે તો તુરત ડૉકટરને બતાવવી અથવા વાસણમાં ઝેરી દવાઓનો વાસ આવે તે શોધી કાઢવાથી ઉપાય થઇ શકે છે.

આયોડીન ભુલમાં પીવાઇ ગયું હોય તો તુરત આરારૂટ, આટો, સ્ટાર્ચ કંઇબી પાણીમાં ભેળીને પાવું અથવા ઇંડાંની સફેદી પાણીમાં નાખી આપવી, નહિ તો દુધ પાવું.

એમોનીઆ માટે સોડા લીંબુ સરકો કે સંતરાનો રસ પાવા પછી ઊપલી કઇબી ચીજ આપવી અથવા સ્ત્રોંગ ચાહે કે કોફી પાવી.

અફીમ કે કપુર ખાધેલો હોય તે માણસને તેની કેફ ચઢી ઊંઘાવા માંડે છે, તેમ થવા દેવું નહિ; બનતાં સુધી જગાડીને ચલાવ્યા કરવું, મોઢાં પર પાણીના ફટકા મારવા, અથવા સુઘાડવાની દવા સ્મેલીંગ સોલ્ટ ધીમેથી સુંઘાડી હોશીઆરીમાં લાવવું જોઈએ તો રાઇનું પાણી પાઈ ઊલટી કરાવવી. વધુ અમત લાગે તો આરતીફીશલ રેસપીરેશન આપવું, છાતીપર રાઇ મારવી. સ્ત્રોંગ કોફી બનાવીને

પાવી એ રીતે ડૉક્ટર આવે ત્યાં સુધી સંભાળવું. ધતુરો કે મોરફીઆનાં ઝેર માટે પણ એજ ઉપાય અજમાવવા.

એસીડ કે ઝેરી દવાઓ પીધેલા કેસોમાં ઉલટી નહિ કરાવવી પણ મેગનીશીઆ, ચાક અથવા સાબુ કઇબી પાણીમાં પીગળાવી પાવાથી એસીડનું ઝેર નરમ થશે ફોસફરસના ઝેર માટે પણ ઉપલીજ કઇબી ચીજ પાવી, પણ કોઇબી જાતનું તેલ નહિ પાવું.

ચુના માટે સરકો કે લીંબુનો રસ અથવા કાંજી સ્ટાર્ચ પાણી સાથ મેળવી પાતલી કરી અવારનવાર પાવી સોમલ કે મોરથુથુ માટે તુરત ઊલટી કરાવ્યાથી ઝેર પચતું અટકશે, જુલાબ કે કોઇબી જાતનું તેલ નહિ પાવું.

એ ઉપલા ઉપાયો ડૉક્ટરના બોલાવવા આગમચ અજમાવવા પણ તેની મદદ તો કોઇબી કેસોમાં તુરતજ લેવાથી જાન બચે છે.

કેરોસીન તેલ ભુલમાં પીધું હોય તો તુરતજ બાવલના ગુંદરનું પાણી પાવુ પછી દુધ ગરમ કરી ઠંડુ પાડીને આપવું, ગુંદર નહિ હોય તો મીઠું તેલ પાવુ અને તેના કોગરા કરાવ્યાથી મોઢાંમાં ચાંદી પડતી નથી. બીજે દિવસે મીઠાંનો જુલાબ આપવો.

ઓકસેલીક એસીડપર ચાકનું પાણી પાવું.

તંબાકુની કેફી અસર બીડી પીને તે દમમાં લીધાથી ખાવા બરોબર થશે.

પ્રકરણ ૫૮.

દવાદારૂની પરચુરણ બાબતો ને તેની સમજણ. હવા પાણી તથા બધી વનસ્પતીમાં સમાયલા તત્વો વિષે.

૩૭૨–દવા તથા ગોળીઓ ગળવા ને પીવાની રીતો, કડવી દવા પીવા આગમચ મોઢાંમા થોડું આઇસનું ઠંડુ પાણી લઇને સાથે પી જવો, ગરમ લેમનેડ એક ગોટ પીધા પછી કોઇબી જાતની દવાનો ખરાબ સ્વાદ ઝાઝો માલમ પડતો નથી, અથવા લવંગનાં તેલનાં એક બે ટીપાં મોઢામા નાખ્યા પછી દવા પીવી

એરંડીઆનો સ્વાદ બીઅર દારૂ રેડતાં ફીણુ આવે તે અથવા લેમનેડ પર નાખીને પીવાથી મુદલ લાગતો નથી, તેમજ પીધા આગમચ સ્ત્રોંગ બ્રેન્ડી પાણીના કોગરા કરવા પછી તુરત પી જવું.

કવીનીન સ્ત્રોંગ કોફી ઠંડી કે ગરમમાં પીવું કડવું ઓછું લાગશે.

નાનાં બચ્ચાંને કડવી દવા પાતી વખતે મધ કે સાકરનો શીરો ભેળવો, તેમજ કોઇબી જાતનો દવાનો પાઊડર મોઢાંમાં છુટો

મુકયાથી અંતરસ જઈ ઠાંસો આવશે માટે ઉપલી રીતે મીઠાશવાળી ચીજ અથવા અમડાં પાણીમાં મેળવીને બચ્ચાંને પાવું અથવા ચટાડવું.

કાડલીવર ઓઇલનો સ્વાદ મોઢાંમાં લાગે નહિં તેમ કરવા મધમાં સહેજ સરકો ભેળી જરા પીને તેપર કાડલીવર ઓઇલ પી જવું.

દવાનો વખત યાદ રાખવા માટે નાનો ગોળ કાર્ડ બોર્ડનો ટુકડો લઇને તેપર ઘડીઆલનાં કલાક પાડી જઇ અધવચમાં કાણું પાડી તેમાં લાંબી દોરી પોઇ છેડે ગાંઠ વાલવો અંદરથી નીકળે નહિં તેમ, બીજા દોરીના છેડા સાથ એક બટન લટકતું બાંધી છેલ્લી દવા આપ્યા પછી બીજીનો વખત થાય તેપર દોરી ગોઠવી મુકવી એ મુજબ આગલ કરતાં જવું ટંબ્બલર ઉપર એ ગોળ ઘડીઆલ મુકવાથી જોવા તથા ગોઠવવાનું સહેલું પડે છે.

૩૭૨–ક્વીનીનની ગોળી બનાવવી સોજા સુંવાલા પત્થર અથવા હાથની હથેલીમાં પાઉડર લઇ થોડાં ટીપાં પાણી નાખી છરી Spatula વડે કઠણ ગોળી વાલી તેપર થોડોક કોર્નફ્લોઅર અથવા કોઇબી આટો સહેજ છાંટીને સુકી કરી તુરત લેવી, લાંબો વખત રાખતા છુટી જશે પાણીને બદલે સહેજ ગ્લીસરીન અથવા મધ ભેળીને ગોળી કઠણ વાળી મેગનસ કાર્બનસ નામનો પાઉડર છાંટવાથી સુકી થઇ લાંબો વખત રહે છે, દાબડીમાંબી એજ પાઉડર સાથ ભેળીને રાખવી. બીજી ચીજોની ગોળીઓ એ રીતે બનશે. રૂપાંની પાવલી પર મુકેલો ઢગલો ક્વીનીનનો પાઉડર સુમારે પાંચ ગ્રેન થશે.

કેપશયુલ Capsule જીલેટીનના બનાવેલાં દવાના પાઉડરો ભરવા માટે આવે છે તે ઘણા ભરવા હોય તો દવાનો પાઉડરનો ઢગલો મુકી કેપશયુલ ખોલીને તેમાં દાબવાથી સહેલાઇથી ભરાય છે. ભીની હવા કે પાણી લાગવાથી નરમ પડી વળગી જાય તો સહેજ તાપ અથવા તડકુ લગાડવું. ઘણા કડક લાગે તો દાબડામાં ભરી ભીના કપડાંમાં વીંટાળવાથી નરમ થશે.

ગોળ વેફર જેવા સફેદ કેશોમાં ભરેલી દવા ગળતી વખતે પાણીનાં ગ્લાસમાં નાખી સહેજ નરમ પડે ને તુરત ગળવું, નહિં તો પીગળી જશે તેમજ એ રીતે ભીનવ્યા વગર કઠણ ગળવાથી ગળાંમાં ખુટે છે.

ગોળી કે કંઇબી ગળવાની રીત ડોકી ઉપર કરવાને બદલે ખાનાની ટેબલ પર બેસીને જમતાં હોઇએ તેમ સહેજ વાંકું વળીને ગોળી મુકી થુક સાથ અમથી અથવા પાણી લઇ ગળવાથી ખુટયા વગર સહેલાઇથી ગળાંમાં ઉતરે છે.

૩૭૩–કાવો સુનામખી, કરીઆતું કવોશીઆ વિગેરેનો બનાવવા એક પાઇંટ ઠંડાં પાણીમા એક ઔંસને સુમારે અર્ધો કલાક યા વધુ ભીનવી રાખવું એને ઇનફ્યુશન Infusion કહે છે.

ઉપલી ચીજો એટલાંજ ગરમ પાણીમાં અર્ધા ઔંસને સુમારે ભેળવી, જે ડીકોકશન Decoction કહેવાય છે. સુનામખી જુલાબ આપવા માટે; કરીઆતુ, કવોશીઆ તાવ સારૂ વપરાય છે.

ઘણીક જાતની દવાઓ છાલાપાલાને ઝાડપાંનમાંથી બને છે.

પેપરમીન્ટનો કાવો અર્ધો પાઈંટ ખળખળતાં પાણીમાં ત્રણ ડ્રામને સુમારે પા કલાક બોળી રાખી ગાળી લઇ પેટમા દુખે ત્યારે વાપરવું.

સારસાપેરીલાનાં મુળીઆં પણ ઉપલાંજ પ્રમાણમાં લઇ તેનુ ઇનફ્યુશન અથવા ડીકોકશન બનાવી ગાળી એક એક ચમચો દિવસમાં ત્રણ વખત એક ગ્લાસ પાણી સાથ પાવાથી લોહી સુધરે છે.

૩૭૪–અર્ક Tincture ઘણી ખરી દવાઓના તૈયાર બનાવેલા હોય છે. સાધારણ ચીજોનાં ઘરમાં પણ બનાવી શકાય છે, સોજી સ્પીરીટમાં નાખવાથી તેનો કસ તેમાં ઓગળે છે.

સુંથનો અર્ક છુંદેલી જાડી સુથ પાંચ ઔંસને સ્પીરીટ ઓફ વાઇન અથવા દારૂનો અર્ક એક પાંઈટમા ભેળી આઠ દિવસ પછી ગાળીને લેવી, પેટમા દુખે તે વખતે થોડો આપવો.

જાયફળને બમણીન તેમજ એલચીને છુંદીને ઉપલાજ પ્રમાણમાં અર્ક બનાવવા લેવી.

તજ કે લવંગ બોખરાં કરી બે ઔંસ લઇ તેટલીજ સ્પીરીટમાં બેથી ત્રણ અઠવાડીઆં રાખવાથી કસ ઓગળશે.

કસ્તુરી, અંબર અને બીજી કેટલીક પીવાની તથા લગાડવાની ઉપયોગી ચીજોનો પણ એજ રીતે ઘરમાં અર્ક કાઢી શકાય છે.

ટીંકચર લેમન લીંબુમાથી બને છે.

ટીકચર આયરન કે સ્ટીલ લોઢાંનો અર્ક લોહી સુધારવા ને વધારવા માટે પાય છે. કોઇમી દવાના ટીપા ગાસીમાંથી રેડવા માટે કીનારી પાણીએ ભીનવ્યાથી સરખા ટીપા પડશે.

૩૭૫–કલોરોફોર્મની બનાવત પાણી સાથ દારૂનો અર્કનો કલોરાઇડ ઑફ લાઇમ સર્વે ભેળી દીસ્ટીલ કીધાથી નીકળતી પાણી જેવી દવા, જે દવાવાલાઓ બનાવી શકે છે પાવામા તથા સુંઘાડવા ઘણી ઉપયોગી છે.

દવા વિષે. દીસ્ટીલ કીધેલું અથવા ગરમ પાણીને ઠંડુ પાડી ગાળીને ભેળવાથી જલદી બીગડતી નથી, તેમજ કાચના બુચની સીસીમાં પણ લાબો વખત રેહેશે, કોઇબી દવામાં થરો કે જાલા જેવુ ગદલુ દીશે તો બીગડેલી જાણવી. ઘણી ગરમી, તડકું અથવા ભીનાશવાલી જગામા દવાઓ રાખવાથી બગડશે. કાચ કોઠી કે રૂપાના ગ્લાસ કે ચમચી વાપરવા બીજી ધાતુ લેવી નહિ. કેટલીક દવાઓમાં કોઇ જાતના પાઉડરો ભેળેલા હોવાથી નીચે ઠરી બેશે છે માટે હમેશા પીતી વખતે સીસી હલાવીને પીવી. દવાની ભુલો માટે અકસમાતમા જોવુ.

૩૭૬–કાંજી કોઇની જાતના આટાની પાણીમાં બનાવ્યા પછીજ દુધ જોઇએ તો ભેળવું પહેલાં સાથેજ નાખવાથી બરોબર થતી નથી, ગમે એટલી ખાંડ ભેળવી. નરા દુધમાંજ કરવી હોય તો પહેલાં બે.

ત્રણ ચમચા ઠંડાં દુધ કે પાણીમાં કાંજીનો આટો કોર્નફ્લાવર, આરારૂટ વિગેરે પીગળાવ્યા પછી ચુલા પરનાં ગરમ દુધમા નાખી એક બે જોસ પડયાથી આટો ચરીને કાંજી બરોબર થશે. સાગુ ચોખાને પાણીમા થોડો વખત ભીનવી રાખવા પછી કાંજી બનાવવી.

કમુમીસ, એક ભાગ છાશ તેમાં તાજું દુધ બે ભાગ ભેળી ત્રણ દિવસ રાખ્યાથી તેમાં ખમીર ચઢે ને તે લેવું. બીજી ઘણી રીતે બને છે.

છાશ બનાવવાની રીતો વિષે ખોરાકી દુધના પ્રકરણમા આપેલું છે ને તેના ગુણ તથા તત્વો માટે ૩૫ માં પ્રકરણમાં વાંચવું.

૩૭૭–આલબ્યુમન વૉટર સફેદીનું પાણી ખોરાક તરીકે આપવા એક ઇંડાની સફેદીને છરીએ કાપી ઘટ હોય તે છુટી પાડવી અથવા તેને ખુબ ઘુટવી, એક ગ્લાસ ઠંડું કે કુકું પાણી સાથ થોડાં ટીપાં બ્રેન્ડી ભેળી સહેજ ખાંડ નાખી પાવી. કોઇને ઉલટી થઈ ખોરાક નીકળી જતો હોય તો એ પાવાથી ટાકાત રહેશે નાના બચ્ચાંને તેના પ્રમાણમાં થોડી આપવી.

૩૭૮–વેસલીન Vaseline પીળું તેમજ સફેદ, પેત્રોલીઅમમાંથી બને છે. ઘરગતું તેમજ દવાના ઉપયોગનું.

મલમ સાધારણ બનાવવા એક ચમચી વેસલીન પીળું લઇ તેમાં પા ચમચી બોરીક પાઉડર બરોબર મેળવવો. સાધારણ ઘા રૂઝવવા વપરાય છે. જોઇએતો તેમાં થોડીક જસતની મેળવણીની ભુકી Zinc Oxide નામની આવે છે તે ભેળી સીસામા રાખવું.

૩૭૯–બોરીક લોશન એક પાંઇટ ઠંડા કે કુકા પાણીમાં પા ઔંસ જેટલો બોરીક પાઉડર પીગળાવી બાટલીમાં ભરી ખપ પડે ત્યારે કોગરા કરવા. ઘા વાગેલો ધોવા. આંખ વિગેરે સાફ કરવા લેવા માટે થોડું બીજું પાણી ભેળી નરમ કરવું.

૩૮૦–સાબુનુ તેલ સોપ લીનમેન્ટ દારૂના અર્કમાં સાબુને કપુર પીગળાવ્યાથી બનશે.

૩૮૧–ગ્લીસરીનમાં ખાંડ ભેળેલી હશે તો તેમાં થોડો કલોરોફોર્મ ભેળી હળાવ્યાથી નીચે ઠરી જશે. બીજી ચીજો ભેળાયલી હશે તો તેમાં ડિસ્ટીલ પાણી નાખી હળાવ્યાથી ફીણને પરપોટા લાંબો વખત રહેશે, ચોખાંમા તેમ થતું નથી.

૩૮૨–આયોડીન બનાવવા એક પાંઇંટ સોજી સ્પીરીટ Rectified Spirit માં એક ઔંસને સુમારે આયોડીનની વેરા રંગની ભુકી આવે છે તે પીગળાવવી, જે વાગેલા દુખતા તથા રૂઝવવાના ભાગોપર લગડાય છે, એ સાધારણ Tincture Iodine, વધુ જલ્લદ લીનમેન્ટ પણ આવે છે.

૩૮૩–લીસ્ટરીનની બનાવટ યુકેલીપતસનુ તેલ, મેંનથોલ, થાઇમોલ Thymol ને વીંનટરગ્રીનનુ તેલ દરેક દસ ગ્રેન લેવું.

બોરીક એસીડ અર્ધો ઔંસ ને દારૂનો અર્ક ચાર ઔંસમાં પીગળાવી ઉપલી ચીજો ભેળી બાકીનુ સોજુ ગાળેલું પાણી નાખી બધું મળીને સોલ ઔંસ બનાવવુ, લીસ્ટરીન બીજાં પાણી સાથ થોડ઼ ભેળાને લેવું કોગરા કરવા કે ચામડી પર લગાડવા માટે પેટના બીગાડા પર પાય છે.

૩૮૪–ગ્લીચી તથા વાસ દુર કરે તેવી ચીજો જેને Disinfect કરવું કહે છે ફીનાઇલ એક ચમચો ભરેલુ એક બાટલી પાણીમા ભેળવું, કોનડીસ ફ્લુઈડ નામની દવા, ફોરમેલીન. પૉટાશ પરમેગનેટ, લાઇસોલ, કાર્બોલીક એસીડ, સેનીટાસ વિગેરે ઉપલાંજ પ્રમાણમા ભેળી વાપરવું. સાબુનાં પાણીએ પણ ધોવાથી સાબુમાનો ખાર કેટલાંક જર્મસને મારે છે. કાર્બોલીક પાઉડર ગુલાબી રંગનો તેમજ બ્લીચીંગ પાઉડર કોઈપી અર્ધા રતલને સુમારે એક ગેલન પાણી સાથ ભેળી ગલીચી વિગેરે દુર કરવા લેવુ, જાણવર જંતુઓ વિગેરે નહસાડવા એમાંની કેટલીક ચીજો નાખે છે. કાર્બોલીક છાંટેલો વાસ નહિં ગમે તો તે કપુર લવગ અથવા પેપરમીન્ટના તેલના થોડા ટીપાં ભેળવાં. સખત તડકુ ને પવનથી પણ કંઇબી સ્વચ્છ થશે.

લીસ્ટરીન પણ દરદીના બીછાનાં પર થોડા ટીપા નાખવાથી દિસઈનફેકટ થશે, ટકણખાર પાણીમાં પીગળાવી મુકવાથી ખરાબ હવા તથા વાસ ચુશી લે. Thymol ની ભુકી પાણીમા નાખી લેવી.

૩૮૫–ચાક જમીનમાંથી મળે છે તેને સોજો બનાવવા એક રતલ સાધારણ ચાકનો ભુકો પાણી સાથ ઘટ મેળવી સોજા કોડીના વાસણમા મુકી તેપર બીજું પાણી રેડી બધો સાથે ભેળી થોડો વખત રાખતા પાછો ચાક નીચે ઠરી જાય ને ઉપલું નીતર્યું પાણી કાઢી નાખી ચાકને બીજા છાલકાં વાસણમાં પાથરી સુકાયા પછી પાછી બારીક ભુકી કરવી, એ ચાક સોજો દવાના તેમજ દાંત વિગેરે સાફ કરવા ને દાઝેલા ભાગપર છાટવા ઉપયોગી છે.

૩૮૬–નીમક અને તેના ઘણાક ઉપયોગો દરીઆના ખારાં પાણીથી કાળું જાડું તથા બારીક સફેદ નીમક બને છે તેમજ જમીન અને પાહડમાથી નીમક નીકળે છે જેને રોક સોલ્ટ Rock salt કહે છે. દરીઆનુ પાણી સુમારે ૧૦૦૦ રતલ જેટલુ વજનમાં થાય તેમાં ૩૫ રતલ ને સુમારે નીમક હોય છે.

ખોરાકીમા નીમક સઉથી ઘણું અવશ્યનુ છે જેના વગર મુદલ ચાલતું નથી; વધતા પ્રમાણમાં ખાવાથી લોહી પણ સુધરે છે, તેમજ બીજા ઘરગતુ ઉપયોગમાં વાસણો સાફ કરવા, ડાઘો ઘણાક જાતના કાઢવા પણ ચાલુ લેવાય છે. એમાથી ઘણીક જાતના જુલાબ આપવા માટેની દવાઓ Salts, અને જાત જાતના ખારો જેવાકે વોરીંગ સોડા. સોડા બાઇકાર્બ, બેકીંગ પાઉડર, ટેબલ સોલ્ટ વિગેરે જુદી જુદી નીમકની મેળવણીઓથી બનેલા સર્વે રીતે ઉપયોગી છે ચુલ્હલામાના અંગાર સળગી ઉઠીને બળતું થયલું બુજવવું હોય તો

નીમક છાટવું. સાદડી ને બીજા સામણને ધોવા સારૂ વપરાય છે. શેક કરવા ગરમ પાણીમાં નીમકને પીગળાવી લે છે, તેમજ આખું નીમક ગરમ કરી થેલી અથવા કપડાંમાં બાંધી વાપરી શકાશે, કોગળા કરવા અથવા ગળું સાફ કરવા ઠંડાં અથવા ગરમ પાણીમાં નીમક ભેળી વાપરવું. તેમજ તે પાવાથી પણ ખાધેલું હજમ થઇ ફાયદો કરે છે ને છાતીપર દાહે બળતી નરમ પડશે. ઉલટી લાવવા માટે પાણી સાથ વધુ પ્રમાણમાં નીમક પીગળાવીને પાવું અડગરી બંધ કરવા બેકીંગ સોડા અર્ધી ચમચી થોડા પાણીમાં પાવું. બાલને પણ ખારૂં કે દરીઆનું પાણી લગાડવાથી શકતી આવે છે.

આંખ લાલ થયલી નીમકનાં પાણાએ ધોવાથી ફાયદો થશે.

નાકમાંથી લોહી જતું હોય તો નીમકનાં પાણીમાં કપડું બોળી નાકમાં ખોસવાથી કેટલીક વખત બંધ થાય છે તેમજ સરદીપર નીમક ચમટીમાં લઇ સુઘવું. દાંતપર પણ નીમક ઘસે છે. ચામડીના દરદ માટે તેમજ વાગેલા ભાગપર ઘા રૂઝાવા અથવા લોહી જતું બંધ કરવા નીમકનું કે દરીઆનું પાણી ઉપયોગી છે.

ડંખ કોઇબી જંતુએ મારેલાપર નીમકનું પાણી લગાડવું દરેક રીતનો નીમકનો ઉપયોગ પાછળ જુદી જુદી ઘરઘતુ તથા વૈદક બાબતોમાં વધુ મળશે.

૩૮૭–ઘણો દારૂ પીપાની ટેવ છોડવા પોર્ટવાઇનમાં પાંઉ ભીનવીને કોઇક ખવાડે છે. જીવતો લેવટો દારૂની બાટલીમાં મુકી તે પાવાથી સુંગ લાગવે કોઇક પીવાનું છોડી દેછે. દારૂ માથે ચઢી જાય તો મોઢાં પર પાણીના ફટકા મારવા અથવા માથાં પર ઠંડુ પાણી રેડવાથી દારૂ ઉતરશે. કેટલીક વખત ઉલટી ઘણી કરે છે.

૩૮૮–માણસનાં હાર્ટ વિષે તથા મુવેલું માણસ પારખવું કોઇ ખરાબ કેસોમાં હાર્ટ નબળું પડેલુ ટેકવી રાખવા માટે દવાના ઈનજેકશનથી સારો સુધારો થાય છે મરદના હાર્ટનું વજન દસથી બાર ઔંસ ને ઓરતનું સુમારે બે ઔંસ ઓછું થશે, તેમજ સાધારણ માપમાં પાંચ ઇંચ લાંબુ, સાડાત્રણ ઈંચ પહોળું ને બે ઇંચ સુમારે ઉંડુ હોય છે. એ બંધ થઈ જવાથી માણસનું મરણ નીપજે છે મુવેલું પારખવા તેનાં નાક હેથળ મોઢું જોવાની આરસી પકડવી, દમ સેહેજ પણ ચાલતો હશે તો તેનો ભીનાસ પરસેવા માફક આરસી પર પડશે; અથવા તો ઝીણું કાગળ નાક આગળ ધરવાથી સ્વાસ ચાલુ હશે તો તે કાગળ ઉડશે, મોટી બત્તી સામે આગળા ધરવાથી જીવતાં માણસનાં લાલ દિશશે, મરી ગયલાંનાં કાળાં દિશે છે.

૩૮૯–ઊડતા રોગો વિષે સહીએદ, ઓવરૂ, મમ્પસ, ઈનફ્લુએનઝા, ટાઈફોઇડ તાવ, કોલેરા, ડીપથીરીઆ, ગુંચનો ડાંસો, રગતપીત, ખહી, પ્લેગ વિગેરે એમાંના કેટલાક રોગનાં જંતુઓ જેને ઇંગ્રેજી **Germs, Bacelli, Microbes, Bactria** એવા નામોથી ઓળખે છે અને તે

એટલાં તો જલદી એકમાંથી હજારો ને લાખો પેદા થાય છે જેનો જલદી નાશ થતો નથી, એના તરેહવાર વાગે Microscope સુક્ષ્મદરશક યંત્ર વડે જોવાથી દીશે છે. એવા ઘણાંક રોગો તેમજ દરદો માટેની દવાની રસી શોધી કાઢેલી હોવાથી ઘણીક વખત તે દરદો પર ઊપયોગમાં લે છે. એમાનાં કેટલાંક દરદો ટાઇફોઇડ, કોલેરા મરડો તેવી ખોરાકી યા ખરાબ પાણી પીધાથી થાય છે અને બીજા રોગોની ચેપી લાગવાથી કે તેના જર્મસ સામાને ઊડવાથી થવાનો સંભવ રહે છે, માટે તેવા દરદીઓથી હમેશા સંભાળ લેવી.

૩૯૦–દમમાં વાસ જતો અટકાવવા રંગ અથવા વારનીશનું કામ ઘરમાં ચાલતું હોય તે વખતે પાણીથી ભીનાયલું કપડું નાક તથા મોહું ઢંકાય તેમ તેનો અલગો પાટો બાધી રાખવો.

૩૯૧–ચાર મુખ્ય તત્વો અને તે વિષેની થોડીક સમજણ આપણી દુન્યાની તમામ પેદાયશો, હવા પાણી, ઝાડપાન, પ્રાણીઓ, તથા ખોરાકીની ચીજો, તેમજ જમીનમાંથી નીકળતા પદાર્થોમાં નીચેના ચાર મુખ્ય તત્વો સમાયલા રસાયણ શાસ્ત્રિઓએ શોધી કાઢયા છે, જો કે તે તત્વો આપણે નજરે દેખી શકતા નથીઃ–

ઑક્સીજન Oxygen નામની ગેસ હવામા પાંચમો ભાગ ને પાણીમા નવમાથી આઠ ભાગ જેટલી તેમજ બીજા પદાર્થોમા ઘણા પ્રમાણમાં સમાયલી હોય છે, જે સર્વે માંણસો પ્રાણીઓ ઝાડપાન વિગેરેના દમમાં ચાલુ આવજાવ થવાથી તેઓ જીવે છે. દમમાં જવાથી લોહી સાફ કરે છે, એને પ્રાણવાયુ કહે છે જમીનથી વધુ ઉંચાઈએ આકાશ તરફ ચઢતું જતાં હવામા ઑકસીજનનુ પ્રમાણ ઓછુ હોવાથી માણસને દમ લેવાની મુશકેલી પડે છે. બલુનમાં ઉચે ઉડતાં સાથે ઑકસીજન હવા ભરી લઇ જવી પડે છે તેજ મુજબ ન્યુમોનીઆ જેવી ફેફસાંની માંદગીમાં ઑકસીજન ગેસ આપવાથી દરદીને દમ લેવાની મુશકેલી પડતી નથી અને ફાયદો થાય છે. એ ગેસ લોખડના મોટા બાટલામાં ભરેલી આવે છે, જે સંભાળીને મુકવી, અફલાય નહિ તેમજ ખોલતી વખતે કોઈનાં મોઢાં સામે રાખવી નહિ, બત્તી કે સળગેલી મેચીસ નજદીક ધરવાથી તે સળગી ઉઠવાનો જોખમ રહે છે. ગેસ જારમાં ભરેલી અથવા ખાલી થયલી જાણવા માટે તેનાં મોઢામા પોવલી રબરની નલીનો બીજો છેડો પાણીનાં વાસણમાં ધરવાથી તેમાં પરપોટા ઉઠે તો ભરેલી જાણવી, ખાલી હશે તો પાણીમાં પરપોટા ઉઠશે નહિ.

૩૯૨–હાઇડ્રોજન Hvdrogen ગેસ હવા કરતાં ઘણી હલકી અને આકાશ પર જલદી ચઢી જાય તેવી છે. કોલસો, તેલ, ચરબી, ખાડ વિગેરે ચાકાશદાર પદાર્થોમાં જુદા જુદાં પ્રમાણમાં સમાયલી છે, જે ગરમી આપવામાં તેમજ રોશણી વિગેરેના ઉપયોગની કહેવાય છે.

બીજી ખોરાકીની જીણસોમાં થોડાં ઘણાં પ્રમાણમાં હોવાથી માણસના શરારને તે ખાધાથી ગરમી મળે છે.

૩૯૩–નાઇટ્રોજન Nitrogen પણ હવામાં ઑક્સીજન સાથે થોડા પ્રમાણમાં ભેળાયલી હોય છે, એ જલદી સળગી ઉઠતી નથી. કેટલીક ખોરાકીની ચીજો, દરેક જાતનો જાનવરનાં માસનો ખોરાક, પક્ષીઓ, માંછલી, બધી જાતના કઠોળમાં નાઇટ્રોજન સમાયલી હોવાથી એ ખાધાથી માણસના શરીરને ગરમી આપી માંસનો વધારો કરશે.

૩૯૪–કાર્બન Carbon કેટલાક નક્કર પદાર્થો જેવા કે કોલસો, લાકડાં, હીરા વિગેરેમાંથી મળે છે; તેમજ ઝાડ પાંન, તરકારી, ખાંડ તથા બીજા ચીકાશદાર પદાર્થોમાં વધતાં ઓછાં પ્રમાણમા એ સમાયલી હોવાથી ને ખાધાથી પણ શરીરને ગરમી આપે છે. ઘણીક ચીકાશવાલી ચીજોમા કાર્બન હોવાને લીધે તેના તેલો બનાવી રોશની તેમજ બાળવાના અને બીજા ઘરધતુ ઉપયોગમાં લેવાય છે એમાંથી બનેલી ગેસ જલદી સળગી ઉઠે તેવી છે આ ઉપરથી જણાશે કે ઉપલી ચાર જાતનાં મુખ્ય તત્વો દરેક જાતની ખોરાકી તેમજ બીજી ઘણીક માણસ ને ઉપયોગની ચીજોમાં વધતાં ઓછાં પ્રમાણમાં છે

એ ઉપરાંત બીજાં પણ કેટલીક જાતનાં તત્વો બીજા બીજા પદાર્થોમાં સમાયલા શોધી કાઢેલાં છે, અને તેમાંથી રસાયણ શાસ્ત્રની મદદથી જાતજાતના ગેસો, એસીડો, દવા તથા સર્વે ઉપયોગની ચીજો બનાવે છે, જે છેલ્લા પ્રકરણમા જોવાથી ઘણું જાણવાનું મળશે.

૩૯૫–સુરજની રોશની તડકુ તથા તેની ચાલની ગણત્રી વિષે સુરજની રોશની ને તડકુ પણ માણસો, જાણવરો પ્રાણીઓ ઝાડપાન તથા બીજી દરેક ખુદરતની પેદાયશો માટે ઘણું અવશ્યનું છે. સુરજની ચાલ તથા ઊગવા અથમવાના વખતનો ફેરફાર દુન્યા ગોળ હોવાને સબબે ઘણાંક દેશોમાં થાય છે. એ વખતની ગણત્રી ઇંગલંડની મોટી વેધ શાળા Observatory ગ્રીનીચ Greenwich શહેરમા છે જ્યાં સુરજની ચાલનો વખત ચોકસ મનાય છે. ત્યાં મધ્ય બપોરે બાર વાગેલા હોય ત્યારે બીજા દેશોમાંનો આગળ પાછલનો વખત નીચે જોવાથી માલમ પડશે. કોઈબી અંગ્રેજીમાં વખત લખેલાની સાથે a m અક્ષરો હોય તો સવાર સમજવું. કે ટલે રાતે બાર વાગાથી તે બપોરે બાર વાગા સુધીમા. ત્યાર પછીનો વખત રાતે મધરાત સુધી માટે p. m. લખાય છે.

ગ્રીનીચ—	૧૨ વાગા	બપોર	p. m.
બરલીન—	૧૨–૫૪ મિનિટ	,,	,,
પેરીસ—	૧૨–૯ મિનિટ	–બપોર	
કેપટાઉન—	૧–૧૨	,,	,,
કોનસ્તેનતીનોપલ—	૧–૫૬	,,	,,
પેત્રોગ્રાડ—	૨–૧૪	,,	,,
જેરૂસલમ—	૨–૩૫	,,	,,
મુંબઈ—	૪–૫૨	,,	સાંજ
કલકતા—	૫–૫૪	,,	,,

પેકીન—	૭–૪૬ મિનિટ–સાંજ	
ન્યુયોરક—	૭–૧૪ ,, સહવાર a. m.	
એદીનબરો—	૧૧–૪૭ ,, ,,	,,
લીસબન—	૧૧–૨૩ ,, ,,	,,
ડબલીન—	૧૧–૩૫ ,, ,	,,
એડીલેડ—	૯–૧૫ ,, રાત	

પ્રકરણ ૫૯.

દવા દારૂ, તેજાબો અને બીજી ઘણીક વપરાશની ચીજોનાં ઇંગ્રેજી તથા ગુજરાતી નામો અને તેની સમજણ.

૩૯૬–**Acids**—જાત જાતના તેજાબો.

Acid Acetic–ઍસીડ ઍસટિક–સરકામાંથી બને છે દવા તથા ઘરઘતુ ઉપ્યોગ

,, Arsenic–આર્સનીક–સોમલ, એક જાતનું ઝેર દવામાં વપરાય છે, વધતા પ્રમાણમા લીધાથી નુકશાન થશે.

,, Benzoic–ઍસીડ બેનઝોઇક–લોબાનના ફુલ એના રસમાંથી બનેલી દવા તથા ડાઘો કાઢવાના ઉપયોગમા આવે છે.

,, Boracic–બોરેસીક અથવા બોરીક ઍસીડ–ખડીયોખાર દવા તેમજ ઘરઘતુ ઉપયોગનુ, વધુ વૈદકમાંથી મળશે.

Camphoric–કૅમ્ફરીક ઍસીડ–કપુરમાંથી બનેલી.

,, Carbolic or phenol–કાર્બોલીક–કોલટારમાંથી બનેલી, હવા સ્વચ્છ કરવા ને દવામાં ઉપ્યોગી, એમાં કાર્બન હાઈડ્રોજન ને ઑકસીજન વધતા ઓછા પ્રમાણમાં સમાયલી છે.

,, Citric–સાઇટ્રીક–લીંબુના રસમાંથી બનેલી દવા સારૂ વપરાય છે, એમા જોસ તથા ફીણ આવે છે.

,, Hydrochloric or muriatic–હાઈડ્રોક્લોરીક અથવા મ્યુરેટીક–મીઠાના તેજાબમાંથી બને છે દવા તેમજ ઘરઘતુ ઉપ્યોગની, હાઇડ્રોજન ને ક્લોરીન ગેસો તેમાં સમાયલી છે.

,, Lactic–ઍસીડ લેકટીક–દુધ અથવા છાશમાંથી બનેલી દવા સારૂ વપરાય છે, કેટલાંક ઝાડપાનમાંથી બને છે.

Acid Malic—મેલીક—સફરચંદ, રૂબાબ તેમજ જંગલી કાચાં બેરીઝમાંથી બનેલી દવાના ઉપયોગમાં આવે છે.

,, Nitric or Aquafortis—નાઇટ્રીક અથવા ઍકવાફોરટીસ સુરાખારનો તેજાબ દવા તથા ઘરઘતુ ઉપયોગની ભુરા રંગની, હાથને લાગ્યાથી હાથ પણ પીળા થશે, ઘણી જલ્દ હોવાથી કોઇબી ધાતુ તેમાં પીગળશે.

,, Oxalic—ઓકઝેલીક—રૂબાબ તથા બીજાં ઝાડમાંથી બનતી ઝેરી દવા ડાઘો વિગેરે કાઢવામાં વપરાય છે.

,, Phosphoric—ફૉસફરીક—ફૉસફરસ નામના પદાર્થમાંથી બને છે જે સળગી ઉડે તેવી છે.

,, Prussic—or Hydrocyanic—પ્રુસીક—બંને એકજ છે. હાઇડ્રોજન, કાર્બન અને નાઇટ્રોજન ત્રણે હવા સાથે મલ્યાથી બને છે એ સૌથી ઝેરી છે, વાસ કડવી બદામની બીજને મલતો હોય છે, અને કડવી બદામમાં પણ એ હોય છે.

,, Sulphuric—સલફ્યુરીક—ગંધકનો તેજાબ દવાદારૂ તથા ઘરના ઉપયોગનો છે ઘટ તેલના રંગનો આવે છે તેની ઘણી ગરમીના સબબથી હાથને લાગવાથી દાઝે છે તેમજ કંઈબી ચીજને બાળી નાખે છે.

,, Tartaric—ટાર્ટરીક ઍસીડ—વાઇન દારૂમાં બાઝેલા ખાટા પોપડા વિગેરેમાંથી બનેલી, દવાને ઘરઘતુ ઉપયોગની એ પોપડાને ક્રીમ ઓફ ટાર્ટર કહે છે.

,, Tannic—ઍસીડ ટેનીક—માંયફળ તેમજ બીજાં ઝાડોમાંથી બનેલી ઘરઘતુ ઉપયોગની તથા ગ્લીસરીનમાં પીગળાવી ગળામાં લાલ થયલું હોય તે વખતે લગાડવા વાપરે છે.

Aconite—ઍકોનાઈટ—વચ્છનાગ, એક જાતની ઝહેરી વનસ્પતી દવામાં વપરાય છે, એનાં મુળીયાં ગાજરને મળતાં આવે છે.

Acorrus—ઍકોરસ—ઘોડાવચ, દવાના ઉપયોગની

Acorn—એકોર્ન—ઓક ઝાડનું ફળ, ઓકનું લાકડુ સોજું હોય.

Agate—ઍગેટ-ગોમેદ અથવા અકીકનો પત્થર તરેહવાર રંગના નદી તેમજ દરીઆના કીનારા પરથી મળે છે જેના દાગીના બને છે.

Ajvanseed—અજવંનસીડ—અજમો, ખોરાકી તેમજ શેકવા લે છે.

Albumen—આલબ્યુમન—એક જાતનો ચીકાશદાર પદાર્થ તરકારી તથા જાનવરોમાં થોડો ઘણો સમાયલો છે. ઇંડાંની સફેદીને પણ આલબ્યુમન કહે છે.

Alcohol—ઑલ્કોહોલ—દારૂનો અર્ક અથવા વધારે પ્રુફની સ્પીરીટ, દવા દારૂ તેથા ઘરઘતુ ઉપયોગની છે.

Ale—એલ—એક જાતનો દારૂ ભુંજેલા જવમાથી કાઢેલો.

Aloe—એલો—કુંવારનું ઝાડ, એળીયો દવામાં વાપરે છે.

Aloes-wood—ઍલોસવુડ—અગર, ઝાડનાં રસમાંથી બનેલું સુગંધવાલું આતશ પર બાળવાથી ખુશબો નીકળશે.

Amber—ઍંબર—કેરબો અથવા તૃણમણી એક જાતના ઝાડનાં રસ-માંથી બનેલા શોભાના દાણા.

Ambergris—ઍમબગ્રીસ—ખુશબોદાર પદાર્થ વહેલ નામની માછલી-માંથી નીકળેલો દવામાં વપરાય છે.

Ammonia or Salammoniac—ઍમોનીયા—નવસાગર, દવાદારૂ તથા ઘરવતુ ઉપયોગનો છે.

Anise—ઍનીસ—અનીસું, સુવાનો છોડ. એનાં બીમાંથી વરીઆળી નીકળે છે. એ વસાંણુ દવા તેમજ ખોરાકીમ વપરાય છે.

Antimony—ઍન્ટીમની—સુરમાની ધાતુ દવા વિગેરેમા લેવાય છે.

Aquaregia—એકવારીજીઆ—હાઇડ્રોકલોરીક ને નાઇટ્રીક ઍસીડ સરખાં પ્રમાણમા ભેળેલી હોય સોનુ તથા પ્લેટીનમ તેમાં નાખવાથી પીગળશે પણ એમાંની એક ઍસીડ છુટી લેવાથી તેમાં પીગળતુ નથી

Arnica—આરનીકા—તંબાકુના ફુલમાંથી કાઢેલો અર્ક શરીરપર વાગેલું હોય ત્યા ચોપડવા વપરાય છે.

Asafœtida—ઍસાફટીડા—હીંગ ખોરાકીમા કોઇક લે છે તેમજ એનો અર્ક દવા માટે બને છે.

Asbestos—ઍસબેસતોસ—એક જાતની ખણીજ વસ્તુ સબુનાં જેવી, જેના શાખામાંથી કાગળના જેવી સખત મેળવણી બને છે એ ચીજ આગમા પણ બળતી નથી.

Aspen—ઍસ્પન—એક જાતનું ઝાડ જેના પાદડા હમેશા હાલે ને ધ્રુજે છે.

Asperin—ઍસ્પરીન—એક જાતની દવા જેની ભુકી અથવા ગોળીઓ સરદી તેમજ શરીરના દુખતા ભાગ માટે દવા તરીકે પાવાથી નરમ પડે છે.

Bael—બેલ—બીલ્લાં અથવા બેલ ફ્રુટ નામના ફળ દવા તરીકે મરડાપર કાચાં તેમજ તેનું સીરપ, મુરબ્બો, પાક વિગેરે બનાવીને ખવાડે છે.

Barilla—બેરીલા—એક જાતનુ ઝાડ જેમાંથી સાજી ખાર બને છે.

Baryum—બેરીઅંમ—બેરાઇટા નામના ખારમાંથી બનેલી ધાતુ.

Balsam—બાલસમ—એક જાતનો સુંગધીદાર રસ ઝાડમાંથી નીકળે છે જે લગાડવાની દવા તરીકે વપરાય છે.

Barley—બાર્લી—જવ, એમાંથી મોલ્ટ, મોલ્ટીન વિગેરે બને છે.

Basil—બેઝીલ—તુલશીનું ઝાડ.

Bedellium—બદેલીઅમ—ગુગળ ગુંદર જેવો પદાર્થ દવામા વપરાય છે.

Belladona—બેલેડોના—એક જાતનાં ઝાડના પાદડામાંથી બનતી ઝેરી દવા શરીરના દુખતા ભાગ તથા ગાંઠ પર લગાડવાથી પીગળે છે. એમાંથી ઍટ્રોપીન નામની દવા બને છે.

Bell metal—બેલ મેટલ—ઘંટ બનાવવાની મેળવણી કાંસુ, ત્રબુ, ને પત્રું ભેળવાથી બને છે

Benzine—બેનઝાઇન—કોલટારમાંથી બનેલી કપડાંના ડાગો કાઢવા તથા ઘરખતુ તેમજ દવાના ઉપયોગમાં આવે છે.

Benzoine-બેનઝોઇન-લોબાન, ઝાડમાંથી નીકળતો ખુશબોદાર રસ.
Bergamot-બરગેમોટ-એક જાતનાં ખાટાં નારંગીની છાલમાંથી બનતું ખુશબોદાર તેલ.
Bismuth-બીસમથ-એક જાતની ધાતુમાંથી બનતી દવાની ભુકી જુલાબ બંધ કરવા વપરાય છે.
Blite-બ્લાઇટ-ચોળાઈની ભાજી.
Blood stone-બ્લડ સ્ટોન-રાતા વર્ણ સોનેરી તથા કાળા રંગના ભેળવાયેલો હોય છે.
Borax-બોરેક્સ-ટંકણ-ખડીઓ ખાર, દવાને ઘરવતુ ઉપયોગનો ખોરાકીની ચીજ પર નાખવાથી જલદી બગડતી નથી.
Brimston or Sulphur-બ્રીમસ્ટોન અથવા સલ્ફર-ગંધક ઘરવતું તેમજ દવા માટે વપરાશમાં લેવાય છે.
Burgundy-pitch-બરગંડી પીત્ચ-ટરપીનટાઇનમાંથી બનેલી દવા.
Butter-milk or whey-બટર મીલ્ક અથવા વહે.-છાશ, તાક, માખણ કાઢવા પછી રહેલું દુધ જેવું પાણી, દુધને ફાડવાથી પણ છાશ બને છે.
Cactus-કેક્ટસ-થુવર પહોળા હાથ જેવાની ઉપરનાં લાલ દીડવાં દવામાં વપરાય છે. બીજી લાંબી દાંડીને પ્રીકલી પેર કહે છે.
Caffeine-કેફીન-કોકોમાંથી બનતો અર્ક દવાનાં ઉપયોગનો ટાકાત આપવા વાપરે છે.
Cajeput oil-કાજૅપત ઓઈલ-કાયાકોટીનું તેલ સરદી ને દુખતા ભાગ પર લગાડવાનું.
Calomel-કેલોમેલ-પારાની મેળવણીથી બનેલી દવા જુલાબ માટે
Camphor-કેંમફર-કપુર એક જાતનાં ઝાડમાંથી નીકળે છે, ઘરવતુ ઉપયોગનો તથા તેનો અર્ક દવા તરીકે વપરાય છે.
Calumba-કેલંબા-એક જાતના છોડમાંથી નીકળતી કડવી દવા.
Carat-કેરેટ-ઝવેરાતનું વીલાયતી તોલ ગામઠી રતીનાં તોલ કરતાં એક આના ભાર વજનમાં વધુ હોય છે.
Carbonate of ammonia or Sal volatile-કાર્બનેટ ઓફ એમોનીઆ જે સુંઘાડવા તથા દવા માટે નવસાગર ને સ્પીરીટ ઓફ વાઇન મેળવ્યાથી બને છે.
Carbonate of Soda or Soda Bicarb-સોડા બાઇકાર્બ અથવા કાર્બનેટ ઓફ સોડા-બંને એકજ જાતનું છે, પાપડખાર ઘરવતુ તેમજ દવાના ઉપયોગનો.
Carbuncle-કારબંકલ-પાકું શરીર પર નીકળતું ફુલ્લા જેવું દરદ.
Carmine-કારમાઇન-કીરમજનો ભુકો રંગમાં વપરાય છે.
Carron oil-કેરંન ઓઇલ-એક જાતનું તેલ લાઇમવોટર ને લીનસીડ ઓઇલ ભેળેલું દાઝેલા પર લગાડવા અકશીર છે.

Cascara–કાસકારા–અમેરીકામાં ઉગતા એક જાતનાં ઝાડની છાલમાંથી રસ કાઢી દવા જુલાબ આપવા માટે બને છે.
Caseine–કેશીન–દુધનો બળેલો માવો.
Cashew–કેશ્યુ–કાજુનું ઝાડ એનાં ફળમાંથી દારૂ બને છે.
Cassia-fistula–કેસ્યા ફીસતુલા–ગરમારો, એક જાતનું વસાનું.
Catechu–કેટીકુ–કાથો દવા તથા ખોરાકીમાં વપરાય છે.
Cat's eye–કેટસ આઇ–લસણીઓ, એક જાતનો કીમતી પત્થરો.
Caynepeper–કેનપેપર–મરી, અમથુ પેપર પણ કહે છે.
Cedar–સીડાર–દેવદારનું ઝાડ, લાકડું સફેદ રંગનું હોય છે.
Chicory–ચીકરી–કોફીને મળતું કોઈ વખત કોફી સાથ ભેળે છે.
Chilli or Capsicum–ચીલી અથવા કેપસીકમ–મરચાં તરકારી તેમજ દવાના કામમાં લેવાય છે.
Chireta–ચીરેતા–કરીઆતુ, પાતલી ઝાડની ડાળીઓ દવામાં ઉપયોગી.
Chloride of Lime or Bleaching powder–કલોરાઇડ ઓફ લાઇમ અથવા બ્લીચીંગ પાઉડર કપડાં ઓસવવા તથા હવા સાફ કરવા વપરાય છે.
Chocolate–ચોકોલેટ–મીઠાસવાલી પદાર્થ કોકો ઝાડનાં ફળમાંથી નીકળે છે. બીજી મેળવણી સાથ ભેળી ચોકોલેટ બને છે.
Chloroform–કલોરોફોર્મ–કલોરાઇડ ઓફ લાઇમ ને દારૂનો અર્ક ભેળીને દીસ્ટીલ્ડ કરવાથી બને છે.
Cinnamon–સીનમંન–તજ, દાલચીની, ધરધતુને દવાના ઉપયોગની.
Cider–સાઇડર–સપરચનમાંથી બનેલો દારૂ.
Cinnabar–સીનેબાર–હીંગળોક–લાલ રંગની ભુકી.
Cinchona–સીનકોના–કવીનીન બને છે તે ઝાડની છાલ દવામાં લે છે. એને પીરૂવીઅન બાર્ક પણ કહે છે.
Citron–સીટ્રંન–માલુગાં અથવા બીજોરાં નામના ફળ લીંબુની એક જાત કહેવાય છે, ખોરાકી તેમજ દવા સારૂ ઉપયોગનાં.
Cocaine–કોકેન–કોકોના ઝાડ પાંદડામાંથી બનતી કેફી વસ્તુ.
Cochineal–કોચીનીઅલ કીરમજ–કાબરચીત્રો દાણા જેવી વસ્તુ એક જાતનાં જંતુઓ મરી જઈને તેના સુકવેલા દાણા. સુમારે ૭૦,૦૦૦ હશે તો એક રતલ થશે. કપડાં રંગવાનાં તથા દવાનાં ઉપયોગમાં આવે છે.
Colza oil–કોલઝા ઓઇલ–કોબી (કેબેજ) તરકારીમાંથી બનતું તેલ.
Copperas–કોપરાસ–હીરાકસી.
Copal–કોપાલ–ચંદ્રુસ–એક જાતનો સરસ રાજમને મળતો વારનીશ બનાવવામાં વપરાય છે જે પાણીમાં પીગળતો નથી.
Coral–કોરલ–પરવાળું, દરીઆમાં ઊગતા છોડમાંથી બનેલાં લાલ, ગુલાબી તથા સફેદ રંગના હોય છે.
Coriander seed–કોરીએંનડર–ધાણા, એ રોપવાથી કોથમીર ઉગે છે.

Carrosive sublimate–કોરોસીવ સબલીમેટ–રસકપુર રસાયણી ઝેરી ચીજ, સાફ કરવા વપરાય છે.
Creosote–ક્રીઓસોટ–બીચ તથા પાઇનનાં ઝાડમાંથી બનાવેલું તેલ દવામાં વપરાય છે.
Croton oil–ક્રોટન ઓઇલ–જમાલગોટાનું તેલ દવામાં ઉપયોગી.
Cubeb–કયુબેબ–ચીનીકબાલા, એક જાતનું કરીઆતું.
Cucumber–કયુકમ્બર–કાકડી, ખાવામાં ને દવામાં વપરાતી તરકારી.
Date–ડેટ–ખજુર, કાચાં ખજુર, સુકવેલાંને ખારક કહે છે.
Dill–દીલ–સુવા, એક જાતનું વસાણુ એનું પાણી બનાવી નાનાં બચ્ચાંને દુધ હજમ કરવા માટે સાથે ભેળે છે.
Dough–ડો–મસળેલો આટો, એનો ગોળો વાળીને કપડાં યા કાગળ પર ઘસવાથી મેલ તેપરનો નીકળી સાફ થાય છે.
Dragon's-blood–ડ્રેગનસ બ્લડ–હીરાદખન.
Digitalis–ડીજીટેલીસ–Fox glove નામનાં છોડમાંથી બનતી દવા હાર્ટ વિગેરેને ટાકાત આપવા વપરાય છે.
Emery powder–એમરી પાઊડર–કુરંજ પત્થરમાંની ભુકી વાસણો, ઝવેરાત સાફ ચળકટાં કરવા વપરાય છે.
Ergot–અરગટ–એક જાતની દવા જે Rye રાઇ નામનાં જવને મળતાં અનાજમાંથી બને છે.
Ether–ઇથર–એક પાતલી ચીજ હવા અને આકાશની વચેની જગ્યામાં પસરેલી ધારવામાં આવે છે, કેટલીક એસીડોની મેળવણી કરી રશાયણ શાસ્ત્રથી ઈથરની દવા બનાવી ઊપયોગમાં લે છે.
Evergreen tree–એવર-ગ્રીન ત્રી–સફેદ પાંદડાંનું ઝાડ જેને વીલાયતી વડ કહે છે. એનાં પાંદડાં રસનું જોર હોય ત્યારે હાથ પગ પર બાંધે છે.
Facet–ફેસેટ–હીરાને કાપીને તેપર પાડેલા પહેલ અથવા પાસા.
Flea-bane–ફ્લી બેન–કાળી જીરી દવાના ઉપયોગની.
Flint–ફ્લીન્ટ–ચકમકનો પત્થર એક એક સાથ ઘસવાથી અંગાર પડે છે.
Fuller's-earth–ફુલઅર્સ અર્થ–એક જાતની સફેદ ભુકી જુદી જુદી વનસ્પતી ભેળીને બનાવેલી વાસણો સાફ કરવાનાં ઘરઘતુ ઉપયોગની તથા શરીર પર છાંટે છે.
Flowers of sulphur–ફ્લાવર્સ ઓફ-સલફર–ગંધકનાં ફુલ દવાના.
Gallnut–ગૅાલનટ–માયફળ દવા તેમજ ઘરઘતુ તથા કાળો રંગ કરવા વપરાય છે.
Gamboge–ગૅમબોજ–રેવનચીનો શીરો, એક જાતનાં ઝાડનો કઠણ થયલો રસ. વાગેલા ભાગપર પાણી સાથ ઘસીને લગાડવા ઉપયોગનું.
Garlic–ગાર્લીક–લસણુ દવાદારૂ તેમજ ખોરાકીમાં તેમજ હવા સાફ કરવા વપરાય છે.

Germansilver-જરમન સીલ્વર-ત્રાંબુ, જસત ને નીકળની ભેળ.
Ginger-જીંનજર-આદુ, દવા તથા ખોરાકીમાં લેવાય છે એને સુકવ્યાથી સુંથ બને છે.
Glair-ગ્લેર-ઇંડાંની સફેદી, એને આલબ્યુમન પણ કહે છે.
Glow-worm-ગ્લોવર્મ-આગીઆ કીડા તેનાં શરીરના નીચલા ભાગમાં ફોસફરસનો ભાગ થોડો હોવાથી તે ઉડે ત્યારે ચમકાટ આપે છે, એને ફાયરફલાઇ પણ કહે છે.
Glue-ગ્લુ-સરસ, એ બનાવવા માટે જાનવરોનાં ચામડાં તથા ખડી વિગેરે ઉકાળે છે.
Glucose-ગ્લુકોસ-દ્રાક્ષ તથા બીજી વનસ્પતીમાંથી બનતી મીઠાસવાલી ચીજ નબલાંને ટાકાત આપવા ખવડાવે છે, સફેદ ભુકી તેમજ સીરપ પણ આવે છે.
Glycerine-ગ્લીસરીન-ચરબી ને તેલમાંથી બનતી મીઠી વાસ વગરની પ્રવાહી, દવા તથા ધરધતુ વપરાશમાં લેવાય છે, જેઠી મધમાંથી પણ બને છે.
Gokru-ગોકરૂ-એક જાતનું વસાણું દવામાં તથા ખાવામાં વપરાય છે.

Gum acacia-ગમ એકેશીઆ-	બાવળનો ગુંદર.
Gum Arabic- ,, એરેબીક	કેટલીક જાતનાં ઝાડની ડાળીઓમાંથી નીકળતો રસ બંધાઈને સુકો થાય જે ગુંદર તરીકે ધરધતુ તથા દવા માટેનો રેવનચીનો શીરો, ગુંગળ, એળીઓ વિગેરે ઝાડોમાંથી બને છે.
Gum Benzoic ,, બેનેઝોઇક	
Gum Mastic ,, મેસ્ટીક	
Gum Resin ,, રેઝીન	
Gum Sandrach ,, સેનડ્રેક	

Gum Lac ,, લૅક-એક જાતના કીડામાંથી નીકળતો પદાર્થ સુકા યા બીજી મેળવણી સાથ તેની લાખ બનાવે છે.
Gutta-percha-ગટાપર્ચા-એક જાતનાં ઝાડમાંથી ચીકણો પદાર્થ નીકળે છે જે રબર વિગેરે વળગાડવા વપરાય છે.
Gypsum-જીપસંમ-એક જાતનો પદાર્થ ચુનો ને ગંધક મેળવ્યાથી બનેલો, એમાંથીજ પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ નામની ભુકી બનાવવા ધરધતુ બાબતોમાંથી મળશે.
Hazelnut-હેઝલ નટ-હેઝલીન દવા બને છે જે ધા રૂઝાવા વપરાય છે.
Hemp-હેંમ્પ-સણુ, દોરડાં તેમજ કાપડ વણવામાં લે છે, એ છોડ કવચને મળતા છે એનાં બી પક્ષીને ખવાડે છે.
Henbane-હેનબેન-ગાંજો સણનાં ફુલમાંથી બને છે.
Hogplum-હોગપ્લંમ-આમલા.
Hops-હોપ્સ-બીઅર દારૂ બનાવતી વખતે કડવાસ આપવા માટે લે છે.
Hyocymus-હાયોસાઇમસ-હેનબેન નામના ગાંજાની એક જાત, દવામાં ઉપયોગી એને ખુરાસાની અજમો કહે છે..

Iodine–આયોડીન–દરીઆમાં ઉગતાં ઝાડોમાંથી તેમજ સુરાખારમાંથી બનતી દવા.
Idoform–આયોડોફોર્મ–આયોડીન સાથે ભેળવાથી દવા બનેલી છે.
Indigo–ઇનડીગો–ગુલી, એક જાતનાં ઝાડમાંથી નીકળતો ઘેરો બ્લુ રંગ કપડા ધોતી ને રંગતી વખતે વપરાય છે.
Ipecac–ઇપીકેક–એક જાતની દવા ઠાંસા માટેની.
Iridium–ઇરીડીઅંમ–પ્લેટીનમને મળતી ચળકટી ધાતુ સર્વે ધાતુઓ કરતાં વજનમાં ઘણી ભારી હોય છે.
Jack tree–જેકટ્રી–ફણસનું ઝાડ, જેકફ્રુટ–ચાંપાંનું ફળ, એના ઠળીઆ પણ બારી તથા ભુંજીને ખવાય છે.
Jasmine–જેસમીન–ચંબેલી, એરેબીઅન જેસમીન–મોઘરાનાં ફુલ.
Japan wood–જેપાન વુડ–પતંગનું લાકડું.
Juniper berries–જુનીપર બેરીઝ–જીન દારૂ બનાવવા વપરાતાં ફળ એમાંથી તેલ જેવો અર્ક નીકળે છે તેમજ ડાળીમાંથી ગુંદર નીકળે.
Koumiss–કયુમીસ–દુધ, છાશ વિગેરેની મેળવણીથી બનેલું.
Lard–લાર્ડ–ડુક્કરની ચરબી.
Laudanum–લોડેનંમ–અફીમ દવાના ઉપયોગનું.
Lead–લેડ–સીસું, દવા તથા ઘરઘતુ વપરાશમાં આવે છે.
Lead Black–બ્લેક લેડ–કાળી સીસાંની ભુકી.
Lead Red–લેડ રેડ–સીંદુર, રંગવા માટે વાપરે છે.
Lead White–લેડ વાહીત–સફેદો, સફેદ રંગમાં લે છે.
Leech–લીચ–જળો માણસનું લોહી ચુશવા માટે વાપરે છે.
Leek–લીક–લીલો કાંદો.
Lentil–લેનટીન–મસુરની દાળ.
Lemon grass–લેમન ગ્રાસ–લીલી ચાહે.
Lettuce–લેત્યુસ–સાલીડનાં પાંદડાં.
Liquorice–લીકરીસ–જેઠીમધ વસાણુ દવા માટે વાપરે છે.
Linseed–લીનસીડ–અલસીનાં દાણા, સણનાં છોડવામાંથી નીકળે છે, અને તેલ બનેલું દવાના તથા ઘરઘતુ ઉપયોગનું છે.
Litharge–લીથાર્જ–મુદાર સીંગ, વળગાડવામાં ઉપયોગની છે.
Lupulin–લ્યુપ્યુલીન–હોપ્સમાંથી બનેલો આટો.
Mace–મેસ–જાવંત્રી, જાયફળને વળગેલી પાતલી છાલ.
Madder–મેડર–મજીઠ, એક જાતનો છોડ રંગવાના ઉપયોગનો.
Magnesia–મેગનીશીઆ–મેગનીશીઅંમ ધાતુની ભુકી.
Maize–મેઝ–મકાઇ, એક જાતનો અનાજ.
Malt–મોલ્ટ–ભીનવેલા જવ, ખોરાકીમાં, તથા બીઅર, પોર્ટર વિગેરે દારૂમાં વપરાય છે.
Marigold–મેરી ગોલ્ડ–ગોટાનું ફુલ અને Calandula–કેલેનડયુલા પણ કહે છે, તેનો રસ લગાડવાની દવા તરીકે વપરાય છે.

Marking nut–મારકીંગ નટ–ભીલામું.
Marl–માર્લ–એક જાતની ચીકણી મટોડીમાંથી કોડીનાં વાસણ બને છે.
Mandrake–મૅનડ્રેક–લખમણી નામનું સપરચનને મળતું ફળ, જેમાં કેફી ગુણ હોય છે. ખ્રીસ્તી ધરમ મુજબ ઍદમ અને હવ ને એ ફળ ખાવાની ખુદાએ મનાઇ કરી હતી.
Manna–માના–એક જાતનો રસ એશ તથા લાર્ચ નામનાં ઝાડમાંથી નીકળે છે જે જુલાબની દવા તરીકે વપરાય છે.
Menthol–મેંનથોલ–પેપરમીંન્ટનાં ફુલ સફેદ અણીવાલા નાના ચળકતા ટુકડા ચીન, જાપાનથી આવે છે, દવા દારૂમાં ઊપયોગી.
Mercury or Quicksilver–મરકયુરી–પારો, ધાતુ તથા હીંગળામાંથી બને છે.
Metre–મીતર–કપડાંની લંબાઇ માપવાનું ફ્રેંચ માપ.
Mica–માઇકા–અબરક, કાળી, સફેદ, તથા લીલા રંગની કાચ જેવી એક ખણીજ વસ્તુ, ઘણી ગરમી ખમી શકે છે.
Mildew–મીલડયુ–ફુગ, વરસાદના દિવસમાં કપડાં તેમજ સામાન પર પડતા સફેદ ડાઘા.
Millet–મીલેટ–બાજરી, એક જાતનો અનાજ.
Mimosa–મીમોસા–સરમાઉ ઝાડ, એક જાતનો છોડ હાથ લગાડવાથી તેનાં પાંદડાં ચીમરાઇને બંધ થઇ થોડે વખતે પોતીકી મેળે ઉઘડીને પાછાં સરખાં થઇ જાય છે.
Mint–મીંન્ટ–ફુદનો.
Mint tree–મીંન્ટ ત્રી–લીમડાનું ઝાડ, જ્યાં તે હોય ત્યાંની ખરાબ હવા સ્વચ્છ કરે.
Moringa–મોરીંગા–શેકતાનું ઝાડ.
Morphia–મોરફીઆ–અફીમમાંથી બનેલી કેફી દવા.
Mowrah-berries–મોવરા બેરીઝ–મોવડાંનાં ફુલ એમાંથી દારૂ બને છે.
Mulberry–મલ્બેરી–શેતુરનું ફળ, એની પર થતા કીડા રેશમ કાઢે છે.
Musk–મસ્ક–કસ્તુરી, હરણની ડુંટી આગળથી નીકળતા ઝીણા દાંના, ખોરાકી તેમજ દવાદારૂમાં તેનો અર્ક ટાકાત આપવા વપરાય છે. એ જાતનાં હરણને સીંગડાં હોતાં નથી.
Myrobolan–માઇરોબોલન–હરડાં બેડાં અથવા આંબલા.
Myrrh–મીરહ–હીરાબોલ, દવાનાં ઉપયોગનાં.
Myrtle–મર્ટલ–મેંદીનો છોડ, લાલ રંગ માટે વપરાય છે. પાદડાંમાં સારી ખુશબો હોય છે.
Naptha–નેફ્થા–નખતેલ ઘરઘતુ ઉપયોગમાં લેવાય છે.
Naphthalene–નેફ્થલીન–કોલટારમાંથી બનાવેલી સફેદ વસ્તુ હવા સ્વચ્છ કરવા તેમજ જંતુઓ નહસાડવા વપરાય છે. એ પાણીમાં પીગળતી નથી.
Neroli oil–નીરોલી ઓઇલ–ઓરંજનાં ફુલમાંથી બનતું તેલ.
Nettle–નેટલ–કૌવચનું ઝાડ જેને હાથ લાગવાથી આગ બળે છે.

Nicotine–નીકોટીન–તંબાકુમાંથી બનતી ઝેરી કેફી પદાર્થ કુતરાને ફ્કત એક ટીપું આપવાથી તેનું ઝેર ચઢી મરી જશે.
Nitrate of Silver–નાઇટ્રેટ ઓફ સીલ્વર–કાડીખાર, રૂપાંને સુરાખારના તેજાબ સાથ મેળવ્યાથી બને છે, ઘરઘતુ તથા દવાના ઉપયોગનો.
Nitre of Saltpetre–નાઇટર અથવા સોલ્ટ પીટર–સુરોખાર.
Nitrogen–નાઈટ્રોજન હવ' વાયુ, એ વિષે પાછલાં પ્રકરણમાં જુવો.
Nutmeg–નટમેગ–જાયફળ
Nux vomica–નકસ વોમીકા–ઝેરી કચુરો દવામાં ઊપયોગી છે એનાં ફળમાથી સ્ત્રીકનીઆ નામની કેફી દવા બને છે.
Oohre–ઓકર–ગેરૂ, લાલ તથા પીળી ભુકી રંગમાં વપરાય છે.
Oil-ricini–ઓઇલરીસીની–એરંડીઆનાં તેલનું બીજું નામ.
Olibanum–ઓલીબેનંમ–ઇસસ, એક જાતનાં રસમાંથી બનેલી ચીજ, બાળવાથી હવા સ્વચ્છ થાય છે.
Olive oil–ઓલીવ ઓઇલ–સુકવેલા ઓલીવ અથવા જીત ફળમાંથી બને છે, સાલીડ તેલ, લુકા ઓઇલ, ઝયતુંનનું તેલ સર્વ એકજ. બધાં તેલોમાં વજનમાં સઉથી હલકું છે.
Orpiment–ઓરપીમેંન્ટ–હડતાલ, લાલ તથા પીળા રંગની.
Orrisroot–ઓરીસ રૂટ–કેવડાનાં ઝાડનાં સુગંધીદાર મુળીઆં પાઉડર તથા દવા વિગેરે બનાવવામાં વપરાય છે.
Oxide of zinc–ઓકસાઈડ ઓફ ઝીંક–જસતમાંથી બનાવેલી ભુકી દવા તથા ઘરઘતુ ઉપયોગમાં આવે છે.
Oxygen–ઓકસીજન–પ્રાણવાયું દંમમાં લઇએ છીએ તે હવા, જેના વગર માણસ જીવી શકતું નથી, પાછલા પ્રકરણમાં છે.
Ozone–ઓઝોન–ઑકસીજનમાંથી બનેલી ચોખી હવા જે દરીઆ કીનારા પર વધુ પ્રમાણમાં હોય છે.
Paraffin–પેરેફીન–ટારમાંથી કાંઢેલી પારદર્શક ચીકાશવાલી વસ્તુ તેલનાં જેવી, ઘરઘતુ તથા દવાનાં વપરાસમા આવે છે.
Pearlash–પર્લએશ–રાખ, તરકારી છાલ વિગેરે બાળીને બનેલી છે, એને એશ સોડા પણ કહે છે.
Pepsin–પેપસીન–દુક્કર, તથા વાછરડાંની હોજરીમાંથી નીકળતો પદાર્થ દવા તરીકે ખાધેલું જેરવવા વપરાય છે.
Perfuming-match–પરફ્યુમીંગ મેત્ચ–અગરબત્તી, જેને એળગાવ્યાથી ખુશબો નીકળી ખરાબ વાસ દુર કરે છે.
Pellitory–પેલીટરી–અકલગરો દવાના ઊપયોગનું.
Pewter–પ્યુતર–કઠીર એક જાતની ધાતુ.
Phosphorus–ફૉસફરસ–એક જાતનો ઝેરી પદાર્થ પીળા રંગનો ચળકટો પ્રાણીઓનાં હાડકામાં હોય છે. દવા તરીકે પણ વપરાય છે.
Pimento–પીમેન્ટો–ચીનીકબાલા એમાથી તેલ પણ બને છે.

Pinchback–પીન્ચ બેક– એક જાતની સોનાને મળતી હલકી ધાતુ, ત્રાંબુ ને જસત મેળવ્યાથી બને છે.

Platinum–પ્લેટીનમ–એક જાતની કીમતી ધાતુ રૂપાને મળતી પણ કીમતમાં સોના કરતાં પણ મોઘી ગણાય છે.

Popyseed–પોપીસીડ–ખસખસ એ ઝાડનાં દીંડવામાંથી અફીમ બને છે તેમજ તેનું તેલ ખોરાકીમાં વપરાય છે.

Pulse–પલ્સ–તુવરની દાળ. માણુસની નાડને પણ પલ્સ કહે છે.

Pumicestone–પ્યુમીસ્ટોન–જ્વાલા મુખીમાંથી નીકળતો રસ બંધાઇ જવાથી બનેલો એક જાતનો પત્થર.

Putty–પતી–લાંબી જે કાચ વળગાડવામાં વાપરે છે.

Quassia–ક્વાશીઆ–એક જાતનાં ઝાડની કડવી છાલ દવામાં વાપરે છે. યોગની.

Quicklime–ક્વીક લાઇમ–કળી ચુનો.

Quinine–ક્વીનીન–સીંકોના ઝાડની છાલમાંથી નીકળતી કડવી દવા.

Raddish–રેડીશ–મુળા, સુફેદ તથા લાલ રંગના થાય છે.

Raggy–રેગી–નાંગલી એક જાતનું અનાજ.

Radium–રેડીયમ–એક જાતની ખુલ્લા પીળા રંગની ઘણી કીમતી ધાતુ, લગાડયાથી કેટલીક દરદની ગાંઠો પીગળી જાય છે.

Rectifide spirit or Spirit of wine–રેકટીફાઇડ સ્પીરીટ અને અને સ્પીરીટ ઓફ વાઇન, ચોકખી સ્પીરીટ.

Rhubarb–રૂહુબાર્બ–રેવંનચી અથવા રોઇબાગ, દવામાં વપરાય છે.

Rosin or Resin–રોઝીન–રાજમ ઘરઘતુ ઉપયોગની, પીળો તથા લાલરંગ.

Rotten stone–રોટન સ્ટોન–પૅાલીશ કરવા માટે ચરકપર ઘસવા વપરાતો નરમ પત્થર, એની ભુકી ઘરઘતુ વપરાશમાં.

Saccharine–સેકરીન–સાકર કરતાં પણ ઘણો મીઠાસ ધરાવતી મેળવણી.

Saffron or Crocus–સેફ્રન અથવા ક્રોકસ–કેસર. ખાવાનાં તેમજ કપડાં રંગવામાં વપરાય છે.

Sage–સેજ–પેપરમીન્ટની જાતનું ઝાડ.

Salep–સાલેપ–સાલમ મીશ્રી, વસાણું બનાવવા વપરાય છે.

Salsoda–સેલસોડા–સાજીખાર, ઘરઘતુ ઉપયોગનો.

Salt or Sodium Chloride–સોલ્ટ અથવા સોડીઅમ ક્લોરાઇડ, નીમક જે દરેક રીતે સર્વેને ઉપયોગમાં હમેશાં લેવાય છે. અને એમાં ઘણીક જાતની મેળવણીથી જુદા જુદા ખારો બને છે; વધુ માટે વૈદક પરચુરણમા જુવો.

Salt alkaline–સોલ્ટ એલકલાઇન–જવખાર, હળદર સાથ મેળવાથી એ ખાર લાલ કંકુંના જેવા રંગનો થાય છે, ઘણી જાતના દવાના વપરાશ માટે આવે છે.

Salt Rochal–સોલ્ટ રોકલ–સંચળખાર, વસાણામાં વપરાતો.

Salts of lemon–સૉલ્ટસ ઑફ લેમન– સાઇટ્રીક એસીડ ને ક્રીમ ઑફ ટાર્ટર સરખા વજનની ભેળવાથી બનેલું.

Sandal wood–સેન્ડલવુડ–સુખડ, ચંદન, આતશપર બાળવાથી સુગંધ નીકળે છે. એમાંથી દવા માટે તેલ બને છે.

Sanitas–સેનીટાસ–ટરપીનટાઇનને ઘણું ગરમ કર્યાથી તેમાંની નીકળેલી સ્તીમમાંથી બનેલું ડાઘો કાઢવા તથા હવા ચોખ્ખી કરવા વપરાય છે.

Santonin–સેનટોનીન–સફેદ ચળકટી દવાની ભુકી, દમનાનાં ઝાડમાંથી બનાવેલી, કરમ પર આપે છે.

Sarsaparilla–સારસાપેરીલા–એક જાતનો છોડ અમેરીકામાં ઉગે છે જેની છાલ ઉકાળીને સારસાપરીલા બને છે, એ લોહી સુધારવા માટે પાય છે, એનાં મુળ ઘણાં લાંબાં કવીલને ઘાટનાં હોય છે.

Seed pearl–સીડ પર્લ–ઘણો ઝીણો મોતીનો દાણો ખાખો.

Senna–સેના–સુનામખી, એક જાતનાં પાદડાં તથા તેની સીંગને સેના પોડસ કહે છે, જે જુલાબ આપવા વાપરે છે.

Sesame–સેસમી–તલ, ખોરાકીમા વપરાય છે તેમજ એમાંથી મીઠું તેલ પણ બને છે.

Soapnuts–સોપનટ્સ–અરીથા કપડાં ધોવા માટે વપરાય છે.

Spearrows tongue–સ્પેરોસટંગ–ઇંદ્રજવ, એક જાતનું વસાણું મરડા વિગેરે પર આપે છે.

Spermaciti–સ્પરમેસીટી–મગરમછની ચરબી.

Spongle seed–સ્પોંગલ સીડ–ઇસબગોળનાં બી દવા તરીકે મરડા પર તેનું પાણી ઠંડક માટે પાયે છે.

Squill–સ્કવીલ–દરીઆમાં ઉગતો જંગલી કાંદો, દવામાં ઉપયોગી.

Stramonium–સ્ટ્રેમોનીઅમ–ધતુરાનો છોડ, હાંફણુ વિગેરેમાં દવા તરીકે વપરાય છે.

Sublimed Sulphur–સબલાઇમડ સલ્ફર–ગંધકનાં ફુલ.

Sugar of milk–શુગર ઑફ મીલ્ક દુધમાંથી બનાવેલી ભુકી નાનાં બચ્ચાંને ટાકાત આપવા પાયે છે.

Sulphate of Iron–સલ્ફેટ ઑફ આયરન–હીરાકસી દવા તથા ઘરઘતુ ઉપયોગની.

Sulphate of magnesia-Magnus Sulphus,-Epsom salt સલ્ફેટ ઑફ મેગનીશીઆ–બધાં એકજ જાતના જુલાબનાં મીઠાં, એ ઘરઘતુ ઉપયોગમાં પણ લે છે.

Sweet flag–સ્વીટ ફ્લેગ–ઘોડાવચ દવામાં વપરાતી જીણસ.

Sweet root–સ્વીટ રૂટ–જેઠીમધનું મુળીયું દવાના ઉપયોગનું.

Talc–ટાલ્ક–અબરક; એક જાતનો ખણીજ પદાર્થ એનો ભુકો ઘરઘતુ તેમજ દવામાં પાઉડર તરીકે છાંટવા વાપરે છે.

Tannin–ટેનીન–એક જાતની માયફળ તથા ઓકના ઝાડમાંથી બનેલી દવા, કોગરા તથા ગળામાં લગાડે છે.

Tantalum-ટેનટેલમ-એક જાતની ધાતુ.

Terebenthin-ટેરીબીનથીન-ટરપીનટાઈનમાંથી બનેલી દવા ચોપડવા માટેની.

Theobrome-થીઓબ્રોમ-કોકમ, એક જાતનો સફેદ ચીકણો પદાર્થ તાડનાં ઝાડનાં બીમાંથી નીકળે છે. એનું ઘી તથા તેલ ચામડી નરમ કરવા વપરાય છે.

Tinfoil-ટીનફોઇલ-કલાઈનો વર્ખ.

Treacle or molasses-ટ્રીકલ-ગોળ.

Turmeric-ટરમેરીક-હળદર એક જાતના કરકયુમાં નામનાં ઝાડનાં મુળીઆમાંથી બનેલી, ખોરાકી તથા રંગવાના ઉપયોગની.

Upas-યુપાસ-એક જાતનાં ઝાડમાંથી નીકળતો ઝેરી રસ, જે તીરની અણીઓ પર લગાડવા તે દેશના રહેવાશીઓ વાપરે છે.

Verdigris-વર્ડીગ્રીસ-જંગાલ, ત્રાંબુ ને સરકાની મેળવણીથી બને છે.

Vermilion-વરમીલીઅન-હીંગળોક, પારો ને ગંધક મેળવ્યાથી બનેલી લાલ ભુકી રંગ માટે વપરાય છે.

Vitriol-વીટ્રીઓલ,-મોરથુથુ એને સલફેટ ઓફ કોપર પણ કહે છે. ત્રાંબા ને ગંધકની મેળવણીથી બનેલો ઝેરી પદાર્થ લીલા, બ્લુ, તથા સફેદ રંગનો, દવા તથા ઘરઘતુ ઉપયોગનો.

Vulcanite-વલકનાઈટ-ઈંડીઆ રબરને ગંધકની મેળવણી-કાળી લાકડાને મળતી ચીજ પીચકારી, એનીમામાં વપરાય છે.

Witch hazel-વીત્ચ હેઝલ-હેઝલ નામના ઝાડમાથી બનતી દવા ઘા રૂઝાવા તથા ચામડી માટે વપરાય છે.

White ant-વાહીટ એન્ટ-ઉધઈ

Worm wood-વર્મવુડ-દમનો એક જાતનો છોડ.

X Rays-એકસ રેઝ-એ નવી શોધની રીતે માણસનાં શરીરના ભીતરના ભાગોમાં થતાં દુખ દરદો સારા થાય છે તેમજ તેની છબીઓ પણ પાડી લીધાથી કોઇબી દરદ કઇ જગ્યામાં થયલું તે માલમ પડે છે.

સમાપ્ત.